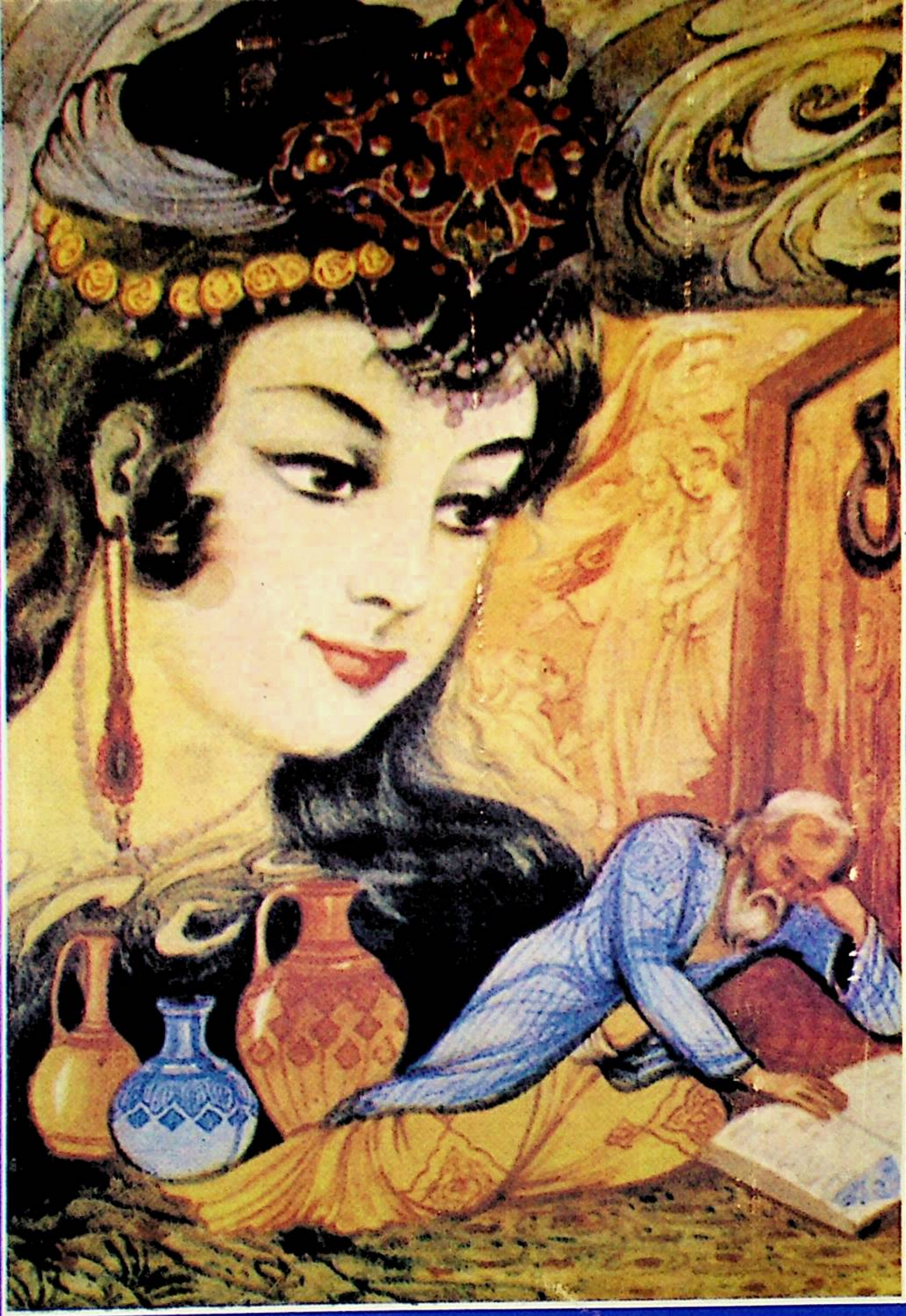

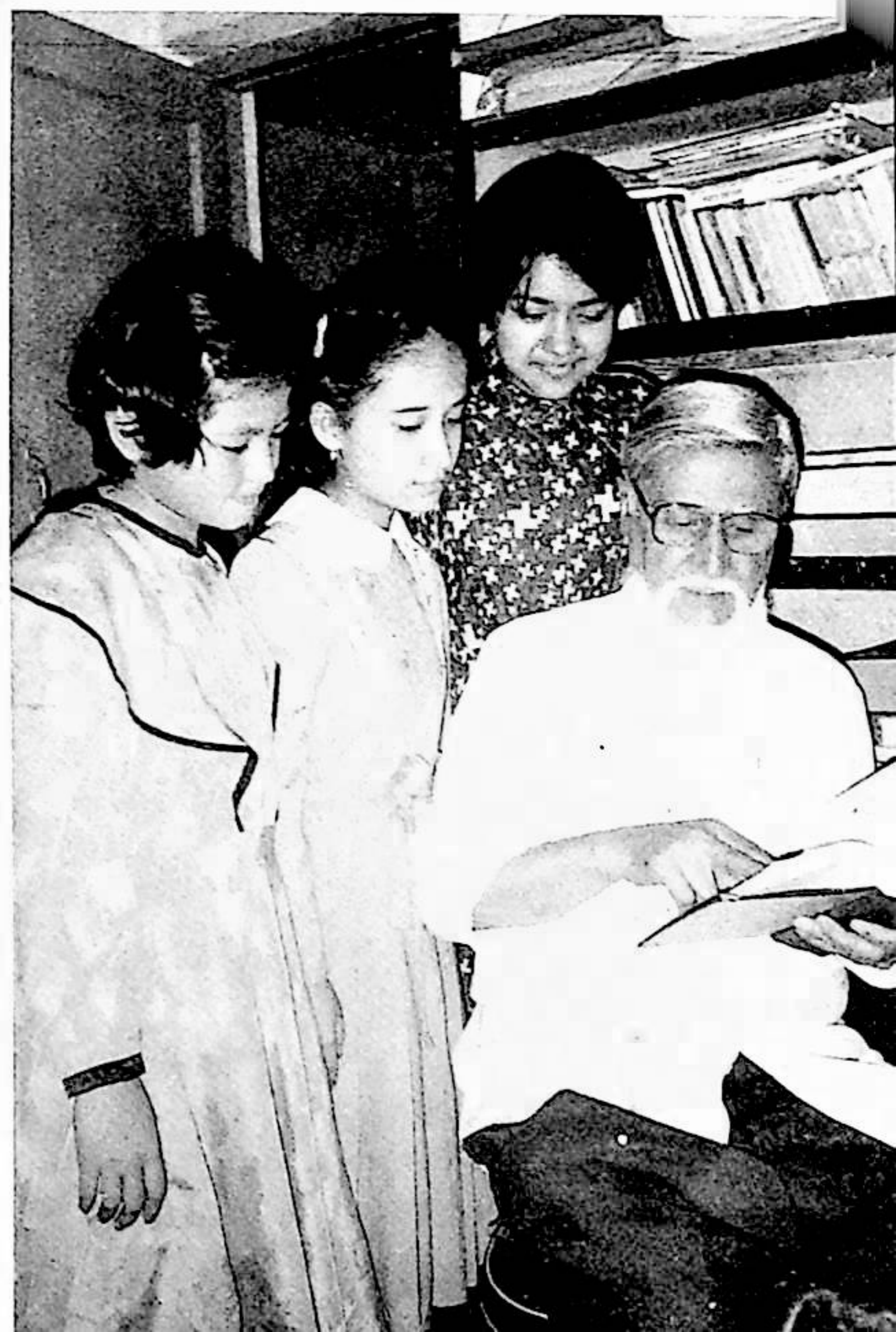
B
U
L
L
A
K

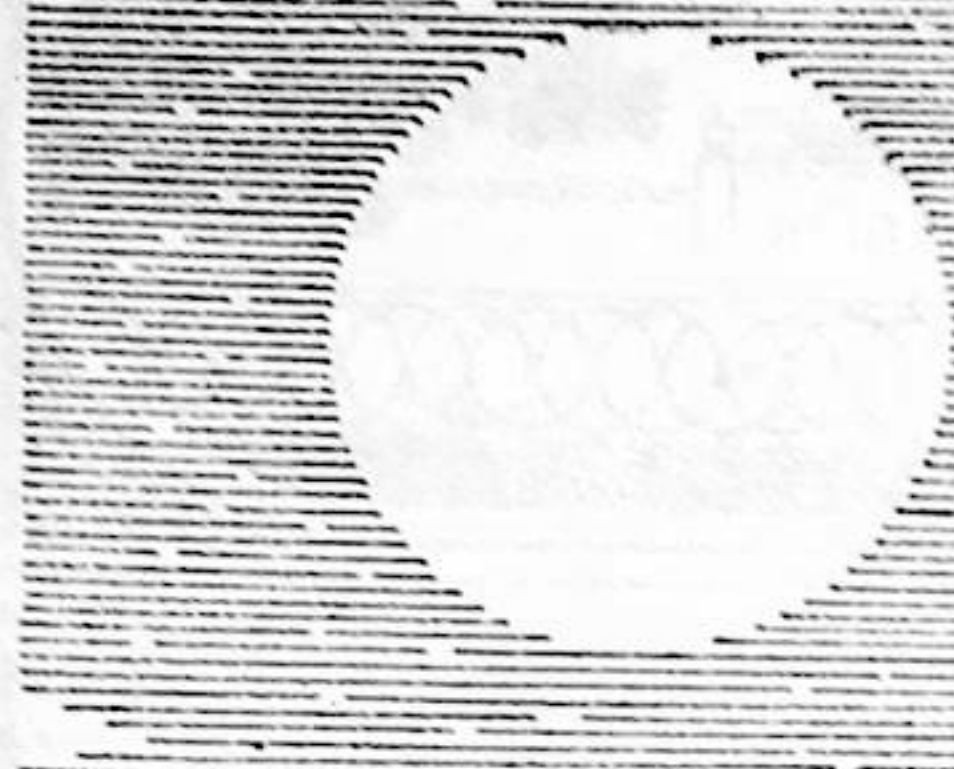
IS S N 1005—0876

1
1994

بۇلاق

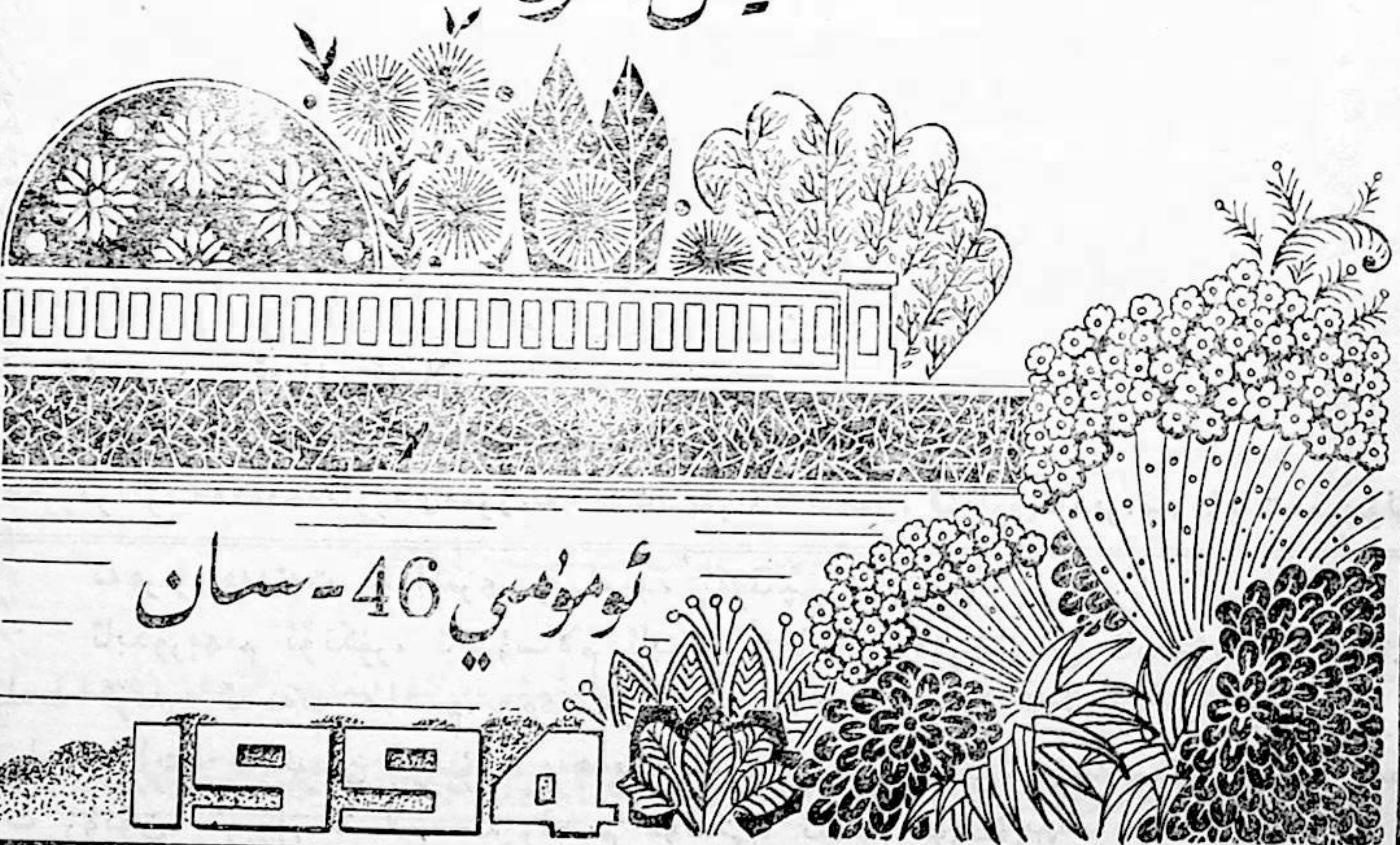

بۇلاق

— ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتى ۋە خەلق پەنخىزى ئەدەبىياتى پەسىللىك شۇئارى —

15- يىل نەشرى

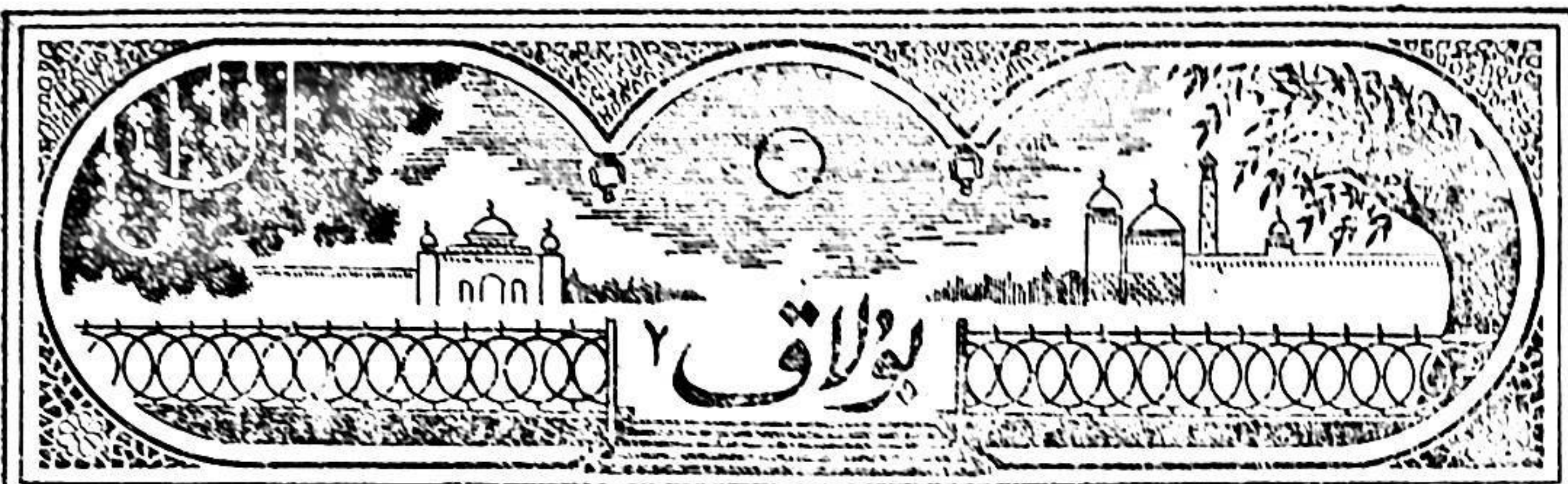

ئومۇمىي 46- سان

1994

باش مۇھەررىر: ئوبۇل ئىسلام.
مۇئاۋىن باش مۇھەررىر: مەھمەد تەتۇرسۇن باھاۋىدىن.
مۇھەررىرلەر: مەھمەد تەتۇرسۇن مەرزىئەخمەت، پەرىدە ئىمىن، قۇتلۇق قادىر، مەرھايات مەرسۇلتان.

تەھرىر ھەيئەت ئەزالىرى (ئېلىپبە تەرتىپى بويىچە)
ئابدۇرېھىم ئۆتكۈر، ئابدۇسالام ئابباس، ئابدۇشۈكۈر تۇردى، ئابدۇۋېلى خەلىپەتوپ،
ئابلەت ئۆمەر، ئەخەت ھاشىم، رەھىمتۇللا جارى، شەرىپىدىن ئۆمەر، قەييۇم تۇردى،
قۇربان بارات، مەمتىمىن يۇسۇپ، مەھمەد تەتۇرسۇن باھاۋىدىن، مەھمەت رېھىم، مەھمەت
مەت زۇنۇن، ئوبۇل ئىسلام، ئەراھىم مۇتەئىسى، ئىمىن تۇرسۇن.

1994 - يىل 1 - سان

مۇندەرىجە

تۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتىدىن

- باھار دانىش..... مۇھەممەد قاسىم بىدنىي موللا نەزىر مۇھەممەد بۇخارى (5)
نەشرگە تەييارلىغۇچى: بارات رەجەپ
- لەسائۇت - تەيىر..... ئەلمىش نەۋائى (79)
نەشرگە تەييارلىغۇچى: مەھمەد تۇرسۇن باھاۋىدىن

شەرق كلاسسىك ئەدەبىياتىدىن

- «يۇسۇف - زىلەيخا» دىن..... يەھيا بېي (134)
نەشرگە تەييارلىغۇچى: تۇرسۇن ھوشۇر

شەرقىي مۇسۇلمان كلاسسىكلار

- يەھيا بېي ۋە ئۇنىڭ «يۇسۇف - زىلەيخا» داستانى..... (147)

ئەدەبىي مۇھاكىمە

- «قۇتادغۇبىلىك» ۋە شەرق مەدەنىيەت ئويغىنىشى... شەرەپىدىن ئۆمەر (149)

— خەلق ئېغىزىدە بىياتىدىن —

- (165)..... ھاۋايى بىمەزە (چۆچەك) رەتلەنگۈچى: ئابدۇكېرىم ئىبراھىم
- (169)..... سىناق (چۆچەك) رەتلەنگۈچى: ئايگۈل مۆيىدىن
- (172)..... ھېكايەتلەر نەشىرگە تەييارلىغۇچى: تۇرسۇن مۇھەممەت
- (189)..... رىۋايەتلەر ئۇيغۇرچىلاشتۇرغۇچى: خەلىم سالىخ
- (194)..... تۆگە بىلەن ئات (مەسەل) رەتلەنگۈچى: نۇرمۇھەممەت زامان

— بىزنىڭ تەتقىقاتچىلىرىمىز —

- ئەدەبىيات پېشۋاسى - شۈكۈر يالقىن..... مۇنەۋۋەر تۇردى (196)
- بىر ئىلىم مۇخلىسىنىڭ ئارزۇسى..... ھەسەن سېلىم (203)

* * *

رەسسام: ئىسمايىل ئىبراھىم.

خەتتات: نىياز كېرىم شەرقىي..... «ئىككىنچى قىسىم - رىۋايەت»

كۆنچىك ۋە مۇندەرىجە نەقىشلىرىنى ئىشلىگۈچى: تۇردى قادر نازىرى.

مۇقاۋىنى لايىھىلىگۈچى: ليۇ پېيچىڭ.

مۇقاۋىنىڭ 1 - بېتىدە: 1991 - يىلى تاشكەنتتە نەشىر قىلىنغان «ئۆمەر ھەيىام»

ناملىق كىتابچىدىن ئېلىنغان قىستۇرما رەسىم. رەسسام: ھۈسەين بېھزاد (ئىران).

مۇقاۋىنىڭ 2 - بېتىدە: شۈكۈر يالقىننىڭ ھايات پائالىيەتلىرىدىن كۆرۈنۈشلەر.

مۇقاۋىنىڭ 3 - بېتىدە: شەرىپىدىن ئۆمەرنىڭ ھايات پائالىيەتلىرىدىن كۆرۈنۈشلەر.

مۇقاۋىنىڭ 4 - بېتىدە: يارغۇل قەدىمكى شەھەر خارابىسىنىڭ كۆرۈنۈشى (پولات

خوجايۇپ فوتوسى).

مۇھەممەد قاسىم بىننى موللا نەزار مۇھەممەد بۇخارى

نەشرگە تەييارلىغۇچى: بارات رەجەپ

مۇھەررىردىن: «باھار دانش» پارس - تاجىك ئەدەبىلىرىدىن شەيخ ئىسنايىستۇللا (1677 - يىملى ۋاپات بولغان) يازغان مەشھۇر ئەسەر. بۇ ئەسەر مەيدانغا كەلگەندىن كېيىن پۈتكۈل ئىسلامىيەت ئەدەبىياتىدا تېز داڭق چىقارغان. ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىلىرىدىن كۆپىنچىسى بۇ ئەسەرنى چوڭقۇر تەتقىق قىلغان. بەزى ئەدەبىي تەرجىمانلىرىمىز ئۇنى پارسچىدىن تەرجىمە قىلىپ خەلقىمىزگە تونۇشتۇرغان. XX ئەسىرنىڭ ئاخىرى، XX ئەسىرنىڭ باشلىرىدا قەشقەر يېڭىساردا ياشاپ ئىجادىيەت بىلەن شۇغۇللانغان تالانتلىق ئەدەبىي موللا سابىر بىننى ئابدۇلقادىر ناقىس بۇ ئەسەرنى نەزمىي شەكىلدە تەرجىمە قىلىپ، «گۈلزارى بىننىش» داستانىنى ياراتقان. موللا سابىرنىڭ بۇ ئەسىرى ئەينى دەۋردە خەلقىمىز ئارىسىدا قەزغىن ئالقىشقا سازاۋەر بولغان. «باھار دانش» نىڭ خەلىق خەلقى نەزمىي تەرجىمىلىرىمۇ خەلقىمىز ئىچىدە خېلى كەڭ تارقىلىپ، مەنىۋى بايلىقلىرىمىزنىڭ بىر قىسمى بولۇپ قالغان. ئۇنىڭدىكى نۇرغۇنلىغان ھېكايەتلەر ئېغىزدىن ئېغىزغا تارقىلىپ، ئۇيغۇر خەلقى چۆچەكلىرىگە ئۆزلىشىپ كەتكەن. بۇ ئەسەر ۋەقەلىكىنىڭ قىزىقارلىق بولۇشى، كۈندىلىك تۇرمۇشقا تولمۇ يېقىن، ئىدىيەۋى مەزمۇنى چوڭقۇر، بەدىئىي سەۋىيىسى يۇقىرى بولۇشتەك خۇسۇسىيەتلىرى بىلەن ئوقۇغان كىشىنى ئۆزىگە مەھلىيا قىلىدۇ. بۇ ئەسەردە مەڭگۈ ئەستە ساقلاشقا ئەرزىيدىغان ھېكمەتلەر، چوڭقۇر تەربىيەۋى ئەھمىيەتكە ئىگە ئىبەرەتلىك ھېكايەتلەر ۋە ئەبەدىي قىممەتكە ئىگە پەلسەپەۋى مەزمۇنلار بار. بۇ بىزنىڭ ۋارىسلىق قىلىشقا تېگىشلىك ئىدىيەۋى بايلىقىمىزدۇر.

شۇنى ئالاھىدە ئەسكەرتىپ ئۆتۈش زۆرۈركى، بۇ ئەسەر ئۆز دەۋرىدىكى ماددىي ۋە مەنىۋى شارائىتنىڭ مەھسۇلاتى بولغاچقا، ئۇنىڭدا فېئودالىلىق جەمئىيەتنىڭ بەزى

خۇراپىي، بىر تەرەپلىمە، ناتوغرا ئەخلاقىي كۆز قاراشلىرىمۇ مەلۇم دەرىجىدە ئۆز ئىپا-
 دىسىنى تاپقان. بولۇپمۇ فېئوداللىق ئەدەب - ئەخلاق رامكىلىرى ۋە ئەقىدە مەزھەپلىرى-
 نىڭ ئايالارغا تۇتقان تەڭسىز مۇئامىلىسى بۇ ئەسەردە بىرقەدەر ئېنىق ئەكس ئەتكەن.
 ئەسەرنىڭ بۇنداق تەرەپلىرىگە چوقۇم تەنقىدىي نۇقتىئىنەزەر بىلەن مۇئامىلە قىلىشىمىزغا
 توغرا كېلىدۇ.

«باھار دانىش» نىڭ ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىدىكى بۇ يەشمىسىنى ئىشلەشتە،
 ئۇنىڭ نەشىرگە تەييارلىغۇچى قولىدا ساقلىنىۋاتقان قول يازما نۇسخىسى ئاساس قىلىندى.
 «باھار دانىش» نىڭ بۇ نۇسخىسى ئەسلىدىكى پارسچە نەزمىي نۇسخا ئاساسىدا
 چاغاتاي تىلىغا نەسرىي شەكىلدە تەرجىمە قىلىنغان. تالانتلىق ئەدەبىي تەرجىمان
 مۇھەممەد قاسىم بىننى نەزىر مۇھەممەد بۇخارى بۇ ئەسەرنى ئىشلەشتە ئەسلى نۇسخىنى
 ئاساس قىلغان ھالدا، يەنە باشقا قىزىقارلىق ھېكايەتلەرنىمۇ قوشۇپ يۇغۇرۇپ، ئىجادىي
 يوسۇندا تەييارلاپ چىققانلىقىنى ئېيتقان. ئەسەرنىڭ تىلى، ئۇسلۇبى ۋە بەدىئىي
 سەنئىتىدىن بۇ نۇسخىسىنى ۋۇجۇدقا كەلتۈرگەن مۇھەممەد قاسىم بىننى موللا نەزىر
 مۇھەممەد بۇخارىنىڭ قەلىمى پىشقان، ئىستېدادلىق ئەدىب ئىكەنلىكىنى بىلىۋالغىلى
 بولىدۇ.

ناھايىتى مېھرىبان ۋە شەپقەتلىك تەڭرىنىڭ نىمىسى بىلەن باشلايمەن

چەكسىز ماختاش ۋە ھېسابسىز مەدھىيەلەرنىڭ ھەممىسى تەڭداشسىز قۇدرەت ئىگىسى بولغان تەڭرىگە لايىق ۋە تېگىشلىكتۇر. ئۇ پۈتكۈل پەرىشتىلەرنى ئۆزىنىڭ كامىل ۋە ھەممە شەيئىلەرگە ھۆكۈمران بولغان ئىلاھىي كارامىتى بىلەن ئاپىرىدە قىلدى. ئالەم ئىشلىرى نىزامى ۋە ئادەم پەرزەنتلىرى ئىنتىزامىنى ئادالەت قائىدىلىرىگە مۇناسىپ ھالدا تۈزۈپ بەرپا قىلدى. ئۆزىنىڭ ئادىللىقى بىلەن پەلەكسىز شەكىل - سىياقىنى بەرپا قىلدى. «ئورۇن باسار (خەلىپە) يارىتىش» ①

تەقەززاسى بىلەن خۇسرەۋدەك نامدارلار ۋە ئىقتىدارلىق بەختىيارلارنى خىلاپەت ۋە شاھلىق تەختىدە ئورۇنلاشتۇردى. سائادەتمەن ۋە شەۋكەتلىك ئەمەلدارلارنى «مەن يەر يۈزىدىكى جامائەت ئارىسىدا ئىزباسار يارىتىمەن» ② دېگەن سۆزى بويىچە تەيىنلىدى. ئۇلارنىڭ ھەممەتلىرىگە «ئۇنى بىز يۇقىرى كۆتۈردۇق» ③ دېگەن مەرتىۋىنى بەخش ئەتتى. ئۇلۇغ-لۇق ۋە ئىستىقبالى ئىشانلىرى بولغان دۆلەت بەلگىلىرىنى «ئادىل بولۇڭلار، بۇ تەقۋادارلىققا ئەڭ يېقىندۇر» ④ دېگەن

① «قۇرئان كەرىم» مىللەتلەر نەشرىياتى 1986 - يىلى نەشرى، 151 - بەت، سۈرە ئەن-ئام 166 - ئايەت؛ 210 - بەت، سۈرە يۇنۇس 14 - ئايەت؛ 218 - بەت، سۈرە يۇنۇس 77 - ئايەتلەرگە قاراڭ.
 ② «قۇرئان كەرىم» يۇقىرىقى نەشرى، 7 - بەت، سۈرە بەقەرە 30 - ئايەتكە قاراڭ.
 ③ «قۇرئان كەرىم» يۇقىرىقى نەشرى، 310 - بەت، سۈرە مەريەم 57 - ئايەتكە قاراڭ.
 ④ «قۇرئان كەرىم» يۇقىرىقى نەشرى 109 - بەت، سۈرە مائىدە 8 - ئايەتكە قاراڭ.

ئايەت بىلەن زىننەتلىدى.

پەيغەمبەرلەرنىڭ خوجىسى، ئەنپىيا-
 لارنىڭ تۈگەنچىسى ھەزرىتى مۇھەممەد
 ئەلەيھىسسالامغا جان دىماغلىرىنى خۇش
 بۇي قىلغۇچى پاكلىق باغلىرىدىن ئەس-
 كەن بۇيۇكلۇك خۇش پۇراقلىرى ۋە رۇھ-
 ئەرواھلىرىنى مۇنەۋۋەر قىلغۇچى دوستلۇق
 بۇلاقلىرىدىن چىققان دۇئا ۋە سالام
 كەۋسەرلىرى نىسار بولسۇن. ئۇ (تەڭرىنىڭ)
 «ئەكەر سەن بولمىساڭ، ئاسمانلارمۇ بولمىغان
 بولاتتى» دېگەن تەرىپىگە ئېرىشكۈچىدۇر.
 ئۇنىڭ ئەلچىلىك زىننىتى «ئاللا» ئۆز
 پەيغەمبىرىنى ئىۋەتتى» ① دېگەن ئايەت
 بىلەن بېزەلگەن. ئۇنىڭ ئەزىزلىك پەرى-
 مانى «ئېيتقىنكى: ئەگەر سىلەر ئاللاننى
 دوست تۇتساڭلار، ماڭا ئەگەشكىلاركى،
 ئاللامۇ سىلەرنى دوست تۇتىدۇ» ② دېگەن
 ئايەت بىلەن قەدىرلىكتۇر.

يەنە ئالەم يولباشچىسى (مۇھەممەد
 ئەلەيھىسسالام) نىڭ ئائىلە - تاۋابىئاتلىرى
 ۋە ساھابىلىرىغا دۇئا ۋە سالاملار بولسۇن.
 ئۇلارنىڭ سۈپەتلىرى «ئۇلار شۇنداق
 مۆمىنلەر دۇكىسى» ③ دېگەن ئايەتتە ئېيتىل-
 غان دەكتۇر. ئۇلارنىڭ ھەربىرى «يىدىلتىمىزى
 يەرنىڭ ئاستىدا بولغان، شېخى ئاسمانغا
 تاقاشقان» ④ بۇيۇك دەرەخنىڭ شاخلىرىدۇر.
 مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام (تەڭرى
 ئۇنىڭغا سالام ئىۋەتسەي) نىڭ مەدەد-
 يىمىسىدىن كېيىن، ئاق كۆڭۈل، ھوشيار،

پاك ۋە دانىشمەن كىشىلەرنىڭ پاك زېھنى-
 لىرىگە ئايان بولسۇنكى، بۇ يېزىلغان قۇر-
 لار ۋە تىزىلغان ھەرپلەرنىڭ سەۋەبى
 مۇنداق:

تاج ۋە سەلتەنەتنىڭ بېزىكى، جاھان-
 گىرلىك ھېكمەتلىرى تەختىنىڭ زىننىتى،
 لەشكەرۇ پۇقرالارنىڭ كۆڭۈل ئارامى،
 تەقۋادارلىق پەرمانلىرىنىڭ بۇيرۇغۇچى-
 سى، ئالەمگە مەشھۇر خارەزم شاھلىرى-
 نىڭ شاھى، مەملىكەت چەۋەندازلىرىنىڭ
 كۆركى ھەۋەزبەي ئىناق (تەڭرى ئۇنىڭ
 شاھلىقىنى مەڭگۈ ئامان قىلسۇن، ئۇنىڭ
 ياخشىلىقلىرىدىن پۈتۈن دۇنيانى بەدرىمەن
 قىلسۇن) نىڭ ئەزىز پەرزەنتى مۇھەممەد
 قۇتلۇق مۇراد ئىناق پەم - پاراسەت
 قەدىمىنىڭ باش بېتى، ئىلىم - ئىرپان
 ۋە زېرەكلىك دەپتىرىنىڭ ئالدىنقى
 سەمپىمىدۇر. ئۇ نەپەس شېئىرلارنى
 ئىجاد قىلغۇچى يېتىۈكلۈك دېڭىزى، نەزم-
 لىرىدىن گۈزەل بېيىمەتلارنى تاراتقۇچى
 لەتاپەت سەلىكىمىدۇر. ئۇ كامالەت
 دىۋانىنىڭ يارقىن مەسراسى، ئۇلۇغلىق
 بوستانىنىڭ مۇبارەك سەرۋىسى، ئەقىل -
 ئىدراك بېغىنىڭ ۋە گۈزەللىك، پاكلىق
 گۈلىستانىنىڭ خۇشناۋا بۇلبۇلىدۇر. ئۇنىڭ
 تەبىئىتى ساغلام، زېھنى ئوچۇق، سۆز-
 لىرى شېرىن، نۇتۇقلىرى يېقىملىقتۇر. ئۇ
 ئۆزىنىڭ شەرەپلىك ۋاقتىلىرىنىڭ مۇتلەق
 كۆپ قىسمىنى پەزىلەت ئىگىلىرى بىلەن

① «قۇرئان كەرىم» يۇقىرىقى نەشرى 193 - بەت، سۈرە تەۋبە 33 - ئايەتكە قاراڭ.
 ② «قۇرئان كەرىم» يۇقىرىقى نەشرى 55 بەت، سۈرە ئال ئىمران 31 - ئايەتكە قاراڭ.
 ③ «قۇرئان كەرىم» يۇقىرىقى نەشرى 343 - بەت، سۈرە مۇئمىنۇن 2، 3، 4، 5، 6،
 7، 8، 9، 10، 11 - ئايەتلەرگە قاراڭ.
 ④ «قۇرئان كەرىم» يۇقىرىقى نەشرى 259 - بەت، سۈرە ئىبراھىم 24 - ئايەتكە قاراڭ.

بۇ مەسىلىسىز پەرمانغا بويسۇنماقتىن ئۆزگە چارە يوق ئىدى. شۇڭا «بۇيرۇل-غۇچى ئۆزىلىكتۇر» دېيىگەن ھېكمەتلىك سۆزنى يادىغا ئالدىم. بۇ ئىشنىڭ ئاقىۋىتى ھەققىدە چۈش ئارقىلىق بېشارەتكە ئىگە بولغاندىن كېيىن، بۇ ئۇلۇغ يارلىقنى ئورۇنداشقا كىرىشتىم. بۇ كىتاب يۇقىرىدا زىكىر قىلىنغان كىتاب مەزمۇنىدىن ۋە باشقا ئاجايىپ - غارايىپ ھېكايەتلىرىدىن تەركىب تاپتى. كەممەنە ئاجىز بىچارىنىڭ كۆڭۈلدىكى ئارزۇ-ئۇم بۇ كىتابنى ئوقۇغان، ئاڭلىغانلارغا قىيىن كەلمەيدىغان ئۇسلۇب بىلەن ئاخىرلاشتۇرۇشتىن ئىبارەت ئىدى. شۇنداق قىلىپ بۇ كىتابتىن ئىشلەنگەن يىگىرمە جۈز (لەس) غا يېقىن - راق نۇسخا تەييار بولغانىدى. بۇ نۇسخا پەرمانغا بىنائەن شاھنىڭ خاسىيەتلىك سۆھبەتلىكىگە ئېلىپ بېرىلدى. ئۇ زات ئوقۇپ كۆرگەندىن كېيىن: «بۇ كىتابنى ھەرقانداق كىشى ئوقۇسا بەھرە ئالالغۇ - دەك ئۇسلۇب بىلەن تەييارلىسۇن. ئۇنىڭدا مۇجىمەل سۆز - ئىبارىلەر، چىكىش ۋە مۇرەككەپ تەركىب ۋە جۈملىلەرنىڭ ئىزناسى قالمىسۇن» دېيىگەن ئوي - پىكىرنى ئېيتتى. مەن نائىلاج قالغان كىتابنى ئومۇم خەلقنىڭ ئەھۋالىغا ماس كەلگۈدەك ئۇسلۇب بىلەن يېزىپ تەييارلىدىم. ئەمدى گۈزەل ئەخلاقلق دانشمەنلەرگە ئىلتىماس شۇكى، ئەگەر بۇ سەھىپىلەرنىڭ يۈزىدە سەۋەنلىك ۋە خاتالىق قارىلىرى بولغان بولسا، ئۇنى ئىسلاھ قىلىشقا قىزىقىش بىلەن قارىپ، ئەپۇ ئېتەكلىرى بىلەن ياپقاي.

بىرلىكتە نەسرى ۋە نەزمە كىتابلىرىنى مۇلاھىزە ۋە مۇتالىئە قىلىشقا سەرپ قىلاتتى. توساتتىن ئۇنىڭ ئاجايىپ خاتىرىسىگە: «باھار دانىش، دېيىگەن كىتاب نەزمە شەكلىدىكى ئاجايىپ - غارايىپ ھېكايەتلىرىدىن ئىبارەت. ئۇنىڭدىن كۆپ - چىلىك ئامما پايدىلىنىلمايۋاتىدۇ. ئەگەر بۇ كىتاب تۈركىي تىلغا تەرجىمە قىلىنسا، چوقۇم كۆڭۈللەرنىڭ شادلىقىغا سەۋەب بولاتتى. ئۇنىڭ پايدىسى تېخىمۇ كېڭىيىپ، ھەممە كىشى مەنپەئەتلىنىشى» دېيىگەن خىيال كەلدى. بۇ ئۇلۇغ پەرماننى ئۇ سائادەتلىك خانىداننىڭ خىزمەتكارلىرىدىن بىرى بولغان كەممەنە ئاقابىل ۋە ئاجىز بىچارە، يەنى مۇھەممەد قاسىم بىننى موللا نەزىر مۇھەممەد بۇخارىنىڭ جۈرئىتىگە بەخش ئەتتى. بۇ كىتابنىڭ سۆز - ئىبارىلىرىگە پاك لىباسلار كىيىدۈرۈلگەن، مەنە گۈزەللىرى سىرلىق ۋە مۇرەككەپ سۆزلەر قاتلىمى، كىلام ھۈججەتلىرى شەكلى بىلەن پەردىلەنگەن ۋە يوشۇرۇلغانىدى، ئۇنىڭ ھەربىر ئەقىل ئىگىسىگە مۇشەققەتسىز ھالدا نېسىپ بولۇشىنى ئۈمىد قىلدى. نەزمە:

بىر ئاقىل كىشى ئېيتتى چىللاپ مېنى:
كى ئەي سۆز بېغىنىڭ چىۋەر باغۋىنى.
بۇ باغقا قارا، شۇنچە پاك، ياپپېشىل،
ئۇلار بارچە ھېكمەت دەرەخلىرى، بىل.
سەن ھەربىر دەرەخ مېۋىسىدىن يېگەن،
ئۇنىڭدىن نىشان بىزگە ئاندىن دېگەن.
بۇ گۈل - باغدا شېرىن - شېكەر مېۋىلەر،
كۆڭۈللەرنى ھۆسنىگە مەپتۇن ئېتەر.

باھار دانىش داستانىنىڭ باشلىنىشى ۋە بايلىق تىنچلىقىنىڭ

بىلىنىپ، ھېكايە پەردىسىنىڭ ئېچىلىشى

مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ:

ھىندىستان ۋىلايىتىدە بىر پادىشاھ بار بولۇپ، ئۇ يەر يۈزىنى ئۆز پەرمانىدا تۇتۇپ، ئادالەت شامىنى ئىمان نۇرى بىلەن يورۇتۇپ، دىن ئۆيىنى نۇرلۇق قىلىپ، ئالىي ھىممەت دەرىجىسىدىن مەغرۇر ئاياغىنى كاتتىلار گۇرۇھى ئىچىگە قويغانىدى. ئەمما ئۇنىڭدا بۇنداق ئۇلۇغ دۆلەت ۋە كۈچ - قۇدرەت بولغان بولسىمۇ، لېكىن بىزمۇ پەرزەنتى يوق ئىدى. بۇ سەۋەبتىن پادىشاھ ھەر ۋاقىت غەم - قايغۇ ۋە پەردە - شانلىقتا سەھەر تۇرۇپ تەڭرىنىڭ دەرىگا - ھىمغا نالە قىلىپ ھەر قانداق جايدا تەقۋا - دار، زاھىد، قەلەندەر بولسا ئۇلارنىڭ يېنىغا بېرىپ ياردەملىشىپ، ئۇلاردىن پادىشاھلىق تەختىگە ۋارىس بولغۇچى پەرزەنت ئاتا قىلىشقا دۇئا ئوقۇشنى ئىلتىماس قىلاتتى.

ئاخىرى ئۇلارنىڭ دۇئايى خەيدىرلىرى بەرىكىتىدىن تەڭرى تائالا پادىشاھنىڭ ئۈمىد دەرىخىنى مېۋە غۇنچىلىرى بىلەن تولدۇرۇپ، دۆلەت ئۆيى ساۋادەت شامى بىلەن نۇرلىنىپ، ئاز پۇرسەتتە بىر ئوغۇل يوقلۇقتىن ئوچۇق - يورۇق ئالەمگە يۈز ئاچتى. پادىشاھ بۇ زور مۇھەببەت ۋە ئالىي ھەدىيىدىن پېشانىسىنى مەننەت تۇپرىقىغا قويۇپ، شۈكۈر سەنالارنى كۆپلەپ قىلىپ، خەزىنە ئىشىكىنى ئېچىپ، مەسكەن مۇھىتاجلارغا ئىنئام بېرىپ، ئۇلارنى مۇھىتاجلىقتىن كۆتۈردى. بۇ گۆھەردەك قىممەتلىك ۋە بەختلىك ئوغلىنى ياخشى پەيتتە مەھمۇت زامانىدا

جاھاندار سۇلتان دەپ ئىسىم قويدى ھەم ساۋادەتلىك بىدار بەخت دېگەن ئىسىمىنىڭ ئانىنىڭ تەربىيىسىگە بەردى. ئارىدىن تۆت يىل تۆت ئاي ئۆتكەندىن كېيىن جاھاندار سۇلتاننى كۆپلەپ كامالەت ھاسىل قىلىش ئۈچۈن ئالىي بىلىملىك دانىشمەن مۇئەللىمنىڭ تەربىيىسىگە تاپشۇردى. ئۇنىڭغا پادىشاھلىق ئەدەبىلىرى، دۆلەت باشقۇرۇش، قانۇن سەلتەنەت ۋە جاھانگەشتىلىك بىلىملىرىنى ئۆگىتىش ئۈچۈن يەنە بىرنەچچە بىلىملىك دانا كىشىلەرنى ئەتراپىغا توپلىدى. ئون تۆت ياشقا كىرگەن ۋاقتىدا ئاجايىپ ئىلىم ۋە ئۇلۇغ ھىكمەتلەرگە ماھىر بولۇپ، ياخشى ئەخلاق، گۈزەل مەنە ۋە پاساھەتكە ئىگە داڭلىق كىشىگە ئايلاندى. جاھاندار سۇلتان ئوۋ ئوۋلاشنى ھەۋەس قىلىپ، ھەر دائىم كۆپ ۋاقىتنى شىكارغا چىقىش بىلەن ئۆتكۈزەتتى. بىر كۈنى ھەر ۋاقىتتىكى ئادىتى بويىچە، بارلىق خىزمەتچىلىرى بىلەن شامال دەك تېز يۈرگۈچى گۈل رەڭ ئاتقا مىنىپ شىكارغا كېتىۋاتاتتى، ئۇشتۇم تۈت قارشىسىدىن گۈزەل بەدىنىگە تەقدىر قەلىمىنىڭ قۇدرىتى بىلەن خەت - خال ۋە نەقىشلەر چېكىلگەن بىر كىيىك پەيدا بولدى. جاھاندار سۇلتان كېيىنكى كۆرگەن ھامان ئۇنىڭغا مەھلىيا بولۇپ:

— ھەر قانداق كىشى بۇ كېيىمكىنى تىرىك تۇتسا، بېشىنى پەلەككە يەتكۈزۈپ مال - دۇنيادىن ھاجەتسىز قىلىمەن، — دەپ بۇيرۇق قىلدى. بارلىق خىزمەتچىلەر بۇ سۆزنى ئىشتىكەندىن كېيىن، دۈگىلەك بو-

لۇشۇپ ئەتراپنى قورشىدى. كېيىنك مۇھا-
 سىر، ئىچىدە نائىلاج موالاق ئېتىپ، بو-
 راندەك ئۇچۇپ، شاھزادىنىڭ بېشى ئۈس-
 تىدىن ئۆتۈپ كەتتى. جاھاندار سۇلىستان
 ئەندىشىگە چۈشۈپ، چاقماقتەك ئۇچقۇر
 ئاتنى بولۇشىغا چاپتۇرۇپ، كېيىنكىنىڭ ئى-
 زىدىن قوغلاپ كىشىلەرنىڭ كۆزىدىن غايىب
 بولدى. كۈن تىك كۆتۈرۈلۈپ، چۈش
 ۋاقتى بولدى. شاھزادىنىڭ گۈل يۈزى
 ھاۋانىڭ ھارارىتىدىن سولۇپ، ئاپتاپنىڭ
 قىزىقلىقىدىن ماغدۇرسىزلاندى. شاھزادە
 ھەر تەرەپكە قاراپ كېيىنكىدىن ئەسەر كۆر-
 مىدى. ئامالسىز بىرنەچچە ۋاقىت مې-
 گىپ مەنزىلەلەر كەچكەندىن كېيىن، گۈزەل
 لىك ۋە بۈك-باراقسانلىقتا جەننەت گۈلى-
 تانى رەشىك قىلىدىغان، سەرۋى بىلەن
 شەمشاد گويا ئاشىق-مەشۇقتەك ئۆزئارا
 گىرەلەشكەن، گۈل بىلەن سۇنبۇل گويا
 ھەشقىپىچەكتەك چىرماشقان، كەڭ كەتكەن
 يېشىللىق چىمەنزاردىن كۆك ئاسمان نالە
 قىلغان، بۇلبۇل دىلىنى ئۆزىگە تارتقۇچى
 گۈل يىغىلىشىدا ئەرغۇنۇن مۇزىكىسىنى
 چالغان، قەلەندەر تەبىئەت كاككۇك نىل
 رەڭ كىيىم بىلەن ھاياجاندا ئۇسسۇل باش-
 لىغان گۈزەل بىر باغ ئۇچرىدى.

جاھاندار سۇلتاننىڭ ئوي خىيالى
 گۈلىستان تاماشاسىغا مايىل بولۇپ، ھەر
 تەرەپكە سەيلە قىلىپ يۈرەتتى. شۇ ئەس-
 نادا كۆلىنىڭ ئەتراپىغا كېلىپ، سەر-
 ۋى دەرىخىنىڭ سايىسىدا ئولتۇرغان بىر
 يىگىتنى كۆردى. ئۇ يىگىتنىڭ قامىتىدىن
 چىرايلىق ۋە تىك ئۆسكەن سەرۋى خىجىل،
 چىرايىدىن ئاسماندىكى قۇياش ئوڭايىسىز،
 كۆڭۈلنى ئالدىغۇچى سېھرىي گۈزەللىكى
 چىمەندىكى بۇلبۇللار پەتىمىسىگە دۇچار،

چىرايىدىكى سۇنبۇل خىيىتى بولسا باغ-
 گۈلىشەن يىغىلىشىغا رەشىك قوزغىدىغۇچى
 ئىدى. ئۇ يىگىت ئاشىقلارچە غەزەللىرىنى
 ئوقۇپ نەغمىلەر چالاتتى. بۇ نەغمىچى-
 يىگىتنىڭ بېشى ئۈستىدە سەرۋى دەرىخى-
 نىڭ شېخىدا بىر قەپەس ئېسىقلىق تۇراتتى.
 قەپەس ئىچىدە بىر تۇتى يالغۇزلۇقنى خال-
 غۇچى سوپىلاردەك، يېشىل بوستاندا پەردە
 ئىچىدە ئولتۇرغاندەك ئولتۇراتتى. تۇتى
 بەزىدە جاننى قىيىنغۇچى نالىلەرنى ئاڭلاپ
 ھەسرەتتە كۆز ياشلىرىنى گۈل چاچقاندا
 چاچاتتى، بەزىدە تەڭرىنىڭ ياراتقانلىقىغا
 رەھمەت ئېيتىپ، سۆزمەنلىككە تىرىشىپ،
 شېرىن سۆز ۋە ھەرخىل پاراڭلار بىلەن
 دوستىنىڭ كۆڭلىنى ئالاتتى. جاھاندار
 سۇلتان بۇ ۋەقەنى كۆرۈپ ناھايىتى
 خۇشال بولغانلىقىدىن، ئۇ يىگىتنىڭ ئالدى-
 غا بېرىپ سالام قىلدى. ئۇ ياش نەغمە
 چېلىپ ئولتۇرغانىكەن، سالامىغا جاۋاب
 قايتۇرمىدى. شاھزادىنىڭ ئاچچىقى كېلىپ
 چىرايى ئۆڭدى. تۇتى دوستىنىڭ نەغمە
 بىلەن مەست بولۇپ، شاھزادىگە جاۋابەن
 سالام قىلمىغانلىقىنى كۆرۈپ، دەرھال خۇش
 سۆزلۈك تىلىنى ئېچىپ، ئۆزرە دېگىزىدىن
 گۆھەرلەر چېچىپ سالامغا جاۋاب قايتۇر-
 دى. شاھزادە تۇتىنىڭ بىرنەچچە ئېغىز
 شېرىن سۆز ۋە ھەرخىل گەپلىرىنى ئاڭلاپ،
 كۆڭلىنىڭ چوڭقۇر يېرىدە ئۇنىڭ خىيالى
 سۈرەتتەك ئورنىشىپ، ئۇ شېرىن سۆزلۈك-
 نىڭ مۇھەببىتى شاھزادىنىڭ كۆڭلىدە
 ئورۇن ئالدى. شاھزادە بىر تال قىممەت
 باھالىق قىزىل ياقۇتنى قولغا ئېلىپ، ئۇ
 نەغمىچى يىگىتنىڭ ئالدىغا قويۇپ، تۇتىنى
 بېرىشنى ئىلتىماس قىلدى. ئۇ يىگىت تۇتى-
 دىن ئايرىلىشقا تاقەت قىلالمايتتى. شۇڭا

شاھزادىنىڭ تەلپىنى رەد قىلدى. شاھ-
زادە دەرغەزەپ بولۇپ، ئەسلى نەسەبىنى
بايان قىلغاندىن كېيىن، ئۇ يىگىتكە:

— ئەي نادان يىگىت، بۇ قىزىل
ياقۇت بىر مەملىكەتنىڭ خىراجىتىگە تەڭدۇر،
بۇ پۇرسەتنى غەنىمەت بىلىپ، بۇ بىر ئوۋچ
پەينىڭ مۇھەببىتىدىن كەچكىن، بولمىسا،
چوڭقۇر ئازاب ۋە خارلىق ئىچىدە ئۆزۈڭگە
يۈز مۇشەققەت تېپىۋالسىن،— دېدى.

يىگىت بۇ سۆزنى تەھلىل قىلىپ،
ئەگەر تۇتىنى بەرمىسە پىتىنە - پاساتقا گ-
رىپتار بولىدىغانلىقىنى بىلدى. شۇنىڭ بىلەن
ئائىلاج دىلىنى يۈز پارە خاراب، جىگ-
رىنى كاۋاپ قىلىپ، ئۇ شەپقەتچى مېھرىد-
بان دوستى - تۇتىنى شاھزادىگە بەردى.
شاھزادە بۇنىڭدىن كۆپ خۇشال بولۇپ،
ناھايىتى زور شادىمانلىق بىلەن ئۆز ھەرد-
مىگە قايتىپ، كېچە - كۈندۈز تۇتى بىلەن
ھەمسۆھبەت بولۇپ ئولتۇردى، تۇتى دىل-
نى ئۆزىگە تارتقۇچى ھېكايە ۋە ئەپسانىلەر
بىلەن شاھزادىنىڭ دىلىنى ئۆزىگە مەھلىيا
قىلىپ، مېھرىبانلىقى بىلەن كۆپ ئەتىۋار-
لىق بولۇپ قالدى.

بىر كۈنى جاھاندار سۇلتان ئالتۇن
قەسىرىدە بىر ئاي سۈپەت، قۇياش يۈزلۈك
پەرى تىمسال ئىسىملىك بىر نازىننى كېنىد-
زەك بىلەن مۇھەببەت شارابىنىڭ جامىنى
ئايلىنىدۇرۇپ، مەستلىكتە سەرخۇش بولۇپ
مەي ئىچىپ خۇشال ئولتۇراتتى. پەرى
تىمسال ئەينەكنى قولغا ئېلىپ، تەڭداش-
سىز نۇرلۇق ھۆسىن جامالىنى خىيال ئەي-
نىكىدە كۆرۈپ، يۈكسەك گۈزەللىكنىڭ ئۆ-
زىدە مۇجەسسەم ئەكەنلىكىنى ھەس قىلدى.
بۇ گۈزەللىككە مەغرۇرلىنىپ، ئوچۇق ۋە ئىخ-
تىيارسىز ھالدا شاھزادىگە:

— ھەي ئالى مەرتىۋىلىك يېگانە
دەۋران شاھزادە، گەرچە بۇ قائىدە - يوسۇن-
دىن ناھايىتى يىراق بولسىمۇ، مەن ئەدەب-
سىزلىك بىلەن شۇنى ئۆتۈنۈپ سورايمەنكى،
سەن مۇشۇ دەققىدە ئالى شاھلىق ۋە
خۇسرەۋنىڭ شان - شەرىپىنى بۈيۈك ئىشىك
ئۈستىدە قويۇپ، ئەقىل ئىنسانىنى قولۇڭدىن
بەرمەي راستلىق بىلەن ئېيتقىن. تەڭرى
ئىنسانلار ئۇرۇقىدىن قايسى گۈزەلنى مېنىڭ
ھۆسن - جامالىغا تەڭداش قىلىپ قەلەم
سەنئىتى بىلەن ئىجاد ۋە رەقلىرىگە نەقىش
قىلغاندۇر؟ - دەپ سورىدى.

تېخى شاھزادە جاۋاب بەرمەستىن
بۇرۇن تۇتى شۈكرىلەر ئېيتىپ، ئىختىيار-
سىز تەبەسسۇم قىلدى. پەرى تىمسال غۇن-
چىدەك پۈرەكلەپ ئېچىلىپ ھىلال ئايدەك
ماڭلىقىنى روشەن قىلىپ ئىنتايىن شوخ-
لۇق بىلەن، شاھزادىنىڭ ئېتىكىنى تۇتۇپ
تۇرۇپ:

— ئەي ئالەم پادىشاھى، بۇ ئولتۇ-
رۇشتا بۇ قۇشنىڭ تەبەسسۇم قىلىشىغا سە-
ۋەب نېمىدۇر؟ ئەگەر بۇ سىرنىڭ ھەقىقىتى
ئاشكارا بولمىسا ئۆزۈمنى ھالاك قىلىمەن،—
دېدى.

شاھزادە تۇتىدىن كۆپ سورىدى،
تۇتى سۈكۈت قىلىپ پەقەت جاۋاب بەر-
مىدى. ئاخىرى قايتا - قايتا سورىۋەر-
گەنلىكتىن، تۇتى:

— ئەي مەلىكە، بۇ سىرنىڭ ئاشكا-
رىلىقى ۋە ئىزھار قىلىنىشى ساڭا ئاز-
راقمۇ پايدىلىق ئەمەس. ياخشىسى بۇ بىر
ھۈدە ئويىنى تاشلاپ، بۇ بۇزۇق خىياللار-
نى بېشىڭدىن چىقارغىن. چۈنكى بىر خىل
ئادەملەرنىڭ تەبىئىتى جاھىللىق ۋە نادان-
لىق بىلەن بىر بوشدۇر. گەرچە ئارزۇسى

يۇقىرى بولسىمۇ، ئۆز ئارزۇسىدىن ھالقىپ كېتەلمەيدۇ. چۈنكى سېنىڭمۇ بۇ پەقەت ئارزۇيۇڭدىنلا ئىبارەت، دەپ جاۋاب بەردى. شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ دىققەت خىيالى يەنە بىر قېتىم قوزغالدى. تۈتى ئائىلاج بولۇپ بۇ جىجىتىلىقنى بۇزۇپ:

— ئەي شاھزادە، مېنىڭ تەبەسسۇم قىلىشىم، پەرى گۈزەل ھۆسن جامالدا ئۆزىنى ئالەم ئەھلىدىن خۇددى تىك ئۆسىدىغان سەرۋى دەرىخىدەك ئايرىم تۇتقان سەۋەبتىندۇر. ئەمما ئۇ بارلىق مەخملۇقاتنىڭ دۇنيادا كۆپ خىللىقىنى، پەقەت بىرخىل يارىتىلمىغانلىقىنى بىلىمەيدۇ. بۇ پەلەكنىڭ ئاستىدا نەچچە گۈلشەن، ھەر گۈلشەندە يۈزىنىڭ گۈل، ھەر گۈلدە ھەر رەڭلىك ئېسىل بەرگىلەر مەۋجۇد تۇر. ئەمما شۇ ئەتراپتا بىر مەملىكەت باركى، ئۇنىڭ ئاۋاتلىقى ۋە كەڭلىكىگە كۆز يەتمەيدۇ. ئۇ دۆلەت پادىشاھىنىڭ بەھرەۋەر بانۇ ئىسىملىك بىر قىزى بار بولۇپ، ئۇ قىزنىڭ گۈزەل ھۆسنىدىن قۇياش خىجىل، گۈل ئۇنىڭ گۈزەل جامالىدىن غۇنچىلىرىنى چاڭ ئۇرۇپ، نەغەز گۈللىرى ئۇنىڭ تاماشاسى ئۈچۈن باش ۋە ئايىغىنى كۆز قىلغاندۇر. ناۋادا پەرى تىمسال ئۇنىڭ قارشىسىدا ئولتۇرۇپ قالسا قۇياش يېنىدىكى يۇلتۇزغا ئوخشاش ۋۇجۇدى كۆرۈنمەي قالىدۇ، — دەپ جاۋاب بەردى.

پەرى تىمسال بۇ سۆزلەرنى ئاڭلاپ، خىجالەت تەرلىرى پېشانىسىدىن ئاقتى. جاھاندار سۇلتان بەھرەۋەر بانۇغا غايىب-نەھەلىيا بولۇپ قالدى، شاھزادىنىڭ بوينى ئۇ گۈزەلنىڭ تولغىماچ چاچلىرىغا مەھكەم باغلىنىپ، ۋىسال ئارزۇسىدا بولدى. ئەلقىسىسە، جاھاندار سۇلتان تۇت-

نىڭ تىلىدىن بەھرەۋەر بانۇنىڭ جامال تەرىپىنى ئاڭلاپ، ئىشتىياقمەنلىكتىن ئۇنىڭ كۆڭلى خۇددى كۆرىدىغان سىمابىتەك بىئارام بولدى. ئىلاجىسىز خىزمەتچىلىرىگە بىنەزەر ئىسىملىك نەققاش يىگىتنى كەل-تۇرۇشنى بۇيرۇدى. شاھزادە نەققاش يىگىتنى سودىگەر لىباسلىرى بىلەن ياساندۇرۇپ، تىجارەتچىلەرگە لازىم بولىدىغان ھەر خىل مۇناسىپ مال ۋە سوۋغا-سالاملارنى تەييارلاپ بېرىشنى بۇيرۇدى.

— سەن سودىگەر قىياپىتىدە بولۇپ، بەھرەۋەر بانۇنىڭ دۆلىتىگە بېرىپ، باھانە ۋە ھىيلە بىلەن ئۇنىڭ ھۇزۇرىغا يېتىپ، سۈرىتىنى بىر يىپەك رەختكە چۈشۈرۈپ ئېلىپ كەلگىن، — دەپ بۇيرۇدى شاھزادە. بىنەزەر بۇ سۆزگە ماقۇل بولۇپ، ساداقەت ۋە ئىخلاس بىلەن جۈرئەت ئېتىپ، كىنى بېلىگە قىسىپ، ھىممەت قەدىمىنى مەقسەت يولغا قويۇپ، سەپەر يۈكىنى تېگىپ، تاڭ شامىلىدىكى ھوما قۇشىغا ئوخشاش تېزلىكتە كۆپ مۇساپىلەر باستى. كۆپ جاپا-مۇشەققەت تارتقاندىن كېيىن، بەھرەۋەر بانۇنىڭ مەنۇسەۋار دەپ ئاتىلىدىغان گۈزەل جەننەتكە ئوخشاش دىيارغا يېتىپ كەلدى.

بۇ شەھەرنىڭ ئەتراپىدا بىر باغ بار بولۇپ، بەھرەۋەر بانۇ دائىم بۇ باغقا كېلىپ باغ ھاۋاسىدىن نەپەس ئېلىپ، بىرەر سائەت تۇرۇپ قايتاتتى. بىنەزەر بۇ باغقا كىرىپ، يۈكلىرىنى چۈشۈرگۈزۈپ، كۆلىنىڭ ئەتراپىدا چېدىر بارىگاھ بەرپا قىلىپ، بارلىق خىزمەتچىلىرىنى ياساندۇرۇپ، تەققەز-زالق بىلەن ئۇلارنىڭ يولىغا قاراپ ئولتۇردى. باغۋەنلەر بۇ ئەھۋاللارنى كۆرۈپ، بىنەزەرنىڭ ئالدىغا كېلىپ:

— ھەي خوجا، بۇ ھەرقانداق يات كىشىلەرنىڭ ئۆزى خالاپ پاناھلىنىدىغان جايى ئەمەس. بۇ بولسا مەلىكە بەھ-رەۋەر بانۇنىڭ باغچىسىدۇر. ئەگەر مەلىكە بۇ ئەھ-ۋاللاردىن خەۋەردار بولسا قاباھەتلىك ئىش بولىدۇ، — دېدى.

بىنەزەر بۇ خۇش خەۋەرنى ئاڭلاپ، بىتاقەت بولۇپ، دەرھال ھەربىرى بىر مەملىكەت خىراجىتىگە تەڭ كېلىدىغان بىرنەچچە گۆھەرنى ۋە ھېچقانداق پادىشاھ خەزىنىسىدە تېپىلمايدىغان نەپىس توقۇلما ماللاردىن سوۋغا — سالام تەييار قىلىپ، پادىشاھ ئىشىكى ئالدىغا كېلىپ، پادىشاھ بىلەن كۆرۈشۈشكە مۇشەرىپ بولۇپ سوۋغا-سالاملارنىڭ ھەممىسىنى پادىشاھقا تەقدىم قىلدى. پادىشاھ بۇ قىممەت باھالىق توقۇلما ماللار تاماشاسىدىن ھۇزۇرلىنىپ، بۈيۈك شەپقەت ۋە خۇش مەرھەمەتلەر بىلەن: — سىز قايسى ئاۋات دۆلەتتىن كەلدىڭىز، ھېچقانداق ۋاقىتتا ھېچبىر سودىگەر ۋە تىجارەتچى بۇ خىل غارايىب نەپىس ماللارنى دەرگاھىمىزغا كەلتۈرمىگەنىدى، بۇ نەپىس توقۇلمىلار قايسى ئەمەمۇر دۆلەتىنىڭ مەھسۇلاتىدۇر، — دەپ سورىدى. بىنەزەر دۇئايى دۆلەتتىن توختاپ، ئۆز دۆلىتىنىڭ ئاۋاتلىقى، پادىشاھنىڭ ئىنساب ئادا-ئىتلىكى قاتارلىق ئەھۋاللارنى بىر قۇر بايان قىلدى. پادىشاھ كۆپ ئاپىرىن ئوقۇدى. بىر سائەتتىن كېيىن پادىشاھتىن رۇخسەت ئېلىپ ئۆز تۇرار جايىغا يېنىپ كەلدى.

بىنەزەرنىڭ داڭقى بارلىق شەھەر خەلقىگە ئاڭلىنىپ، شۆھرىتى پۈتۈن ئالەمگە يېيىلدى. بەھرەۋەر بانۇنىڭ يېقىنلىرى بۇ ئەھۋالدىن خەۋەر تېپىپ، ھەقىقىي ئەھ-ۋالنى مەلىكەگە بىلدۈردى. مەلىكە بۇ ئىش

تىن خورسەن بولۇپ، بىنەزەرنى ھۇزۇرغا چاقىرىشنى بۇيرۇدى. ئوردا خىزمەتچىلىرى بىنەزەرنىڭ يېنىغا كېلىپ خەۋەرنى يەتكۈزدى. بىنەزەر ئىنتايىن پۇختىلىق بىلەن يولنىڭ رەنج مۇشەققىتىنى باھانە قىلىپ، ئۇلارغا مۇنداق ئىلتىماس قىلدى: — بۇ غېرىبىنىڭ ھۇزۇرىدا تەييار تۇرغان بۇ ساتالار ئەڭ ئېسىل دۆلەت خەزىنىسىگە يارايدىغان ماللاردۇر. ئەمما بۇ تۈرلەردىن قايسى خىلىنى كۆڭلۈڭلار خالايدىغانلىقى كەمىنىگە مەلۇم ئەمەس. بارلىق ماللارنى تۇرار جايىڭلارغا ئاپارماق ناھايىتى قىيىن. مەن مەلىكىدىن شۇنى ئۆتۈنۈپ سورايىمەنكى، ئەگەر مەلىكە دەۋران مېھرىبانلىق قىلىپ، بەخت دۆلىتى بىلەن سائادەت سايىسىنى بۇ ھەرەم بېغىغا رەشىك سالىدىغان گۈزەل باغقا سېلىپ، بۇ نەپىس ئاسمان ۋە پاكىز يەر — زېمىنىگە ئوخشايدىغان ماتا ۋە غارايىپ توقۇلمىلارنى كۆزدىن كۆچۈرسە، بۇ توپىدەك غېرىبىنىڭ ئىززەت-ئېتىبارى ئۈچ پەلەككە ئۆلىشى، يەنە بۇيرۇلغان بۇيرۇققا خىلاپلىق قىلغان تەرەپ بولسا، ھەر ھادىسە يۈز بەرسە بويىنۇمغا ئالمىيەن، — دەپ مەلىكىنىڭ خىزمەتچىلىرىگە ئۆزرە ئېيتتى.

ئەلقىسىسە، ساراي خىزمەتچىلىرى كېلىپ بىنەزەرنىڭ سۆزىنى مەلىكىگە يەتكۈزدى. مەلىكىنىڭ مەرھەمەت دېڭىزى مەۋج ئۇرۇپ، بىنەزەرنىڭ ئىلتىماسىنى توغرا تاپتى. تاڭ سەھەر دەۋران مەلىكىسى ئالتۇن مەپىدە ئولتۇرۇپ، ئاي يۈزلۈك كېنەزەكلىرىنى ئەتىراپىغا جەم قىلىپ، باغ سەيلىسىگە يۈزلەندى. قەسىرگە زىب-زىننەت بېرىپ، ئالتۇن تەختتە

ئولتۇرۇپ، ئوتتۇرىغا تور پەردە تارتىشنى بۇيرۇدى. مەلىكە:

— بىنەزەر بارلىق ماتا ۋە توقۇلمىلارنى ھازىر قىلسۇن، — دەپ بۇيرۇق قىلدى. بىنەزەر بۇ خۇش خەۋەردىن خۇش ۋاقىت بولۇپ بارلىق ماللارنى مەلىكىنىڭ خىزمىتىگە ھازىر قىلدى. مەلىكە پەردىنىڭ ئارقىسىدا ئولتۇرۇپ كېنىزەكلەرگە ماتالارنى بىنەزەرنىڭ قولىدىن ئېلىپ پەردە ئىچىگە ئەكىرىپ كۆرسىتىشنى بۇيرۇدى. مەلىكە بۇ ماللارنىڭ تاماشىسىدىن شۇ دەرىجىدە زوقلاندىكى، سۆزلىرى قەلبىگە سىغىمىغاندى. ئۇ سائەت - سائەت لەپ يۇقىرى ئاۋاز بىلەن تەھسىمەن ۋە ئاپىرىنلار ئوقۇيتتى. بارلىق ماللارنى كۆرۈپ بولغاندىن كېيىن مەلىكە:

— بۇ ماتالاردىن باشقا مال بولسا تەييار قىلسۇن، — دەپ بۇيرۇق قىلدى. كېنىزەكلەر:

— يەنە بىر ساندۇقچىنى قۇچقىمغا ئېلىپ ئولتۇرىدۇ، ئېھتىمال ياقۇت ۋە جەۋھىر سېلىنغان بولۇشى مۇمكىن. بىرنەچچە قېتىم سورىدۇق، زادىلا كۆرسەتمەشكە ئۇنىمىدى. بۇ قۇلۇپلاقلق ساندۇق ئىچىدە نېمە سىر بارلىقى مەلۇم ئەمەس، — دەپ خەۋەر يەتكۈزدى. مەلىكە غەرايىپ مال - دۇنيامىكىن دەپ گۇمان قىلىپ، ساندۇقنى ئېچىشقا بۇيرۇق قىلدى. بىرنەچچە رەت ئېچىشنى تەلەپ قىلغان بولسىمۇ، بىراق بىنەزەر ئەسلا رازى بولمىدى. مەلىكىنىڭ گۇمانى زىيادە بولۇپ، دىققىتى تەسسىلەپ ئاشتى. بىنەزەر مەلىكىنىڭ غايەت شەۋ - قىنى بۇ ساندۇقنىڭ سىرىنى ئىگىلەپ ئالغانلىقىنى بىلدى. بىنەزەر ھىيلە ۋە تەدبىر بىلەن:

— ئەي مەلىكە دەۋران، بۇ گەرچە ماتا بولسىمۇ، مەن ئۇنىڭدىن پەخىرلىنىش ۋە مەغرۇرلۇق ھېس قىلىمەن. چۈنكى بۇ بىر پادىشاھنىڭ ئامانىتى بولۇپ بىنەزەر پادىشاھ ساندۇقچىسىنىڭ ئىشىمىكىنى ئېچىپ ئامانەتكە خىيانەت قىلالمايمەن، — دەپ جاۋاب بەردى. بەنەزەر بانۇ بۇ سۆزنى ئىشتىپ ئىشتىياقى يۈز دەرىجە زىيادە بولۇپ، بىنەزەردىن ساندۇقچە ئىشىمىكىنى ئېچىشنى ئىلتىماس قىلدى. بىنەزەر:

— ئەي بانۇيى جاھان، گۇنانىڭ سەۋەبى بۇلغىنىش، ئاساسىي يىلتىزى دىيانەتسىزلىكتۇر. بۇ سەۋەبتىن مەلىكىنىڭ ئويلانغانلىرى توغرا ئەمەس. بىراق بۇيرۇققا بويسۇنۇشتىن باشقا ئامال يوق. بىر شەرتىم بار، ئۇ بولسىمۇ ساندۇقچىنى بۇ كەمىنە ئوتتۇرىدا تۇرۇپ، مەلىكە پەردىسىز تاماشا قىلسۇن، — دېدى. بۇ سەۋەبتىن مەلىكىنىڭ ئوي - خىيالى ھەسسىلەپ ئاشتى. ئەمما بىنەزەر ئۆزىنى قېرى سودىگەر سۈپىتىدە ياساپ ئالغانىدى. ئائىلاج بىنەزەرنىڭ ئىلتىماسىنى قوبۇل قىلىپ، دەرھال پەردىنى ئوتتۇردىن كۆتۈردى. بىنەزەر شاد - خۇرام بولۇپ، ئۆزىنى ئۇنتۇپ، ساندۇقچىنىڭ قۇلۇپىنى ئېچىپ مەلىكە ئالدىغا كەلتۈردى. مەلىكە ئۇشتۇمتۇت نىقابىنى ئاپتاپقا ئوخشاش كۆتەرگەندى، بىنەزەرنىڭ نەزەرى چۈشۈش بىلەن تەڭ، ھەيرانلىقتىن گويىكى گۈزەل تەسۋىردەك سۆز - نۇتۇقسىز ۋە ئىش - ھەرىكەتسىز بولۇپ ساندۇقچە قولىدىن يەرگە چۈشتى. مەلىكە بۇ ئەھۋالنى تەھلىل قىلىپ، بىنەزەردىن:

— نېمە سەۋەبتىن ئەھۋالنىڭدا بۇنداق

بۇ سۈرەتنىڭ جامالىنى كۆرگەندىن كېيىن، مۇھەببەت ئۇرۇقىنى كۆڭۈل ئېتىزلىقىغا چېچىپ، دوستلىق كۆچىتىنى خاتىر چىمەندە كۆكەرتىش ئۈچۈن ھايا پەردىلەرنى ئەسلا ئاشكارا قىلماي، يوشۇرۇن ھالدا شولىغا پەرۋانە ئىشتىياق بولۇپ، ئارام خاتىرى ئۈچۈن جاھاندار سۇلتاننىڭ سۈرىتىنى بىننەزەردىن تەلەپ قىلدى. بىننەزەر:

— ئەي گۈزەل مەلىكە، قەدىمىڭگە بارلىق مال ۋە چېنىم پىدا بولسۇن، مەن بۇرۇنلا «بۇ سۈرەت ئامانەتتۇر، خىيانەت قىلالمايمەن» دەپ ئەرز قىلغانىدىم، — دېدى. مەلىكە:

— مەن سۆزۈڭگە قوشۇلالمايمەن، چۈنكى بىر پارچە يىپەككە چۈشۈرۈلگەن سۈرەت پادىشاھنىڭ ئامانىتىگە تەڭ كېلەلمەيدۇ، — دېدى. بىننەزەر:

— ئەي مەلىكە دەۋران، ئەگەر بۇ بىر پارچە يىپەكلا دەپ ئۇنىڭ قىممىتىگە قارىمىسىڭىز بۇ تولىمۇ يېنىكلىك بولىدۇ. چۈنكى بۇ كىشىنى تەقەززالىقتا، تەمەننادا قالدۇرۇپ، ئۆزىگە مەھلىيا قىلىۋاتقان بىر گۈزەلنىڭ سۈرىتىدۇر. پۈتۈن ئالەمنىڭ يىپەكلىرى بۇ سۈرەتنىڭ ئالدىدا ھېچ قەدىر - قىممىتى يوقتۇر، — دەپ جاۋاب بەردى. مەلىكە بىننەزەردىن ھەقىقىي ئەھۋالنى دەپ بېرىشنى ئوتۇندى. بىننەزەر:

— ئەي مەلىكە جاھان، بېنىگال دۆلىتىنىڭ پادىشاھلىقى ئوردىسىدا تولۇن ئايدەك جامالى ئالدىدا جاھاننى يورۇتۇپ تۇرىدىغان قۇياش ئۆزىنى دالدىغا ئالىدىغان، ھۆسەن جامالىنىڭ داڭقى پۈتۈن شەھەرلەرگە مەشھۇر ۋە داڭلىق بولغان،

ئۆزگىرىش بولىدۇ، — دەپ سورىدى. بىننەزەر ھوشيارلىق بىلەن:

— ئەي ئاسماندىكى قۇياش پادىشاھى، قېرىلىقنىڭ زەئىپلىكى مەجەزىمىگە تەگكەنلىكى سەۋەبلىك بەزىدە ئەھۋالدا بۇ خىل ھادىسىلەر كۆرۈلىدۇ، — دەپ جاۋاب بەردى. بىننەزەر ساندۇقچىنى كۆتۈرۈپ كىرىپ مەلىكىنىڭ ئالدىغا قويۇپ، جاھاندار سۇلتاننىڭ سۈرىتىنى مەلىكىگە كۆرسەتتى. بەرەۋەر بانۇ سۈرەتنى قولىغا ئېلىپ كۆرۈش بىلەن تەڭ جان - دىل بىلەن ئاشىق - بىقارار بولۇپ يۈز مۇشاققەت بىلەن ئۆزىنى تۇتۇۋېلىپ:

— بۇ ئاشىقلىق ھىمدى جان دىماغىغا تېگىدىغان قايسى گۈزەلدۇر؟ — دەپ سورىدى. بىننەزەر:

— بۇ سۈرەتتىكى، ھۆسۈن جامالىدا تەڭدىشى يوق، كۈچ قۇۋۋەت ۋە شىجائەتتە رۇستەم ئۇنىڭغا ئەسىر بولغان ئېھسان ۋە ساخاۋەتتە ھاتەمتاي نامىنى يوققا چىقارغان ھەسەلدەك شېرىن سۆزلەرنى شېكەر تىللىق تۇتىنى دامغا چۈشۈرگەن، چىرايلىق مېڭىشىدىن گۈزەل يۈرگۈچى قىرغاۋۇل تاغلاردا ئاۋارە يۈرگەن، قورقۇنچىلۇق يىلپىزغا مىنىپ شىكارغا چىققاندا، ئۇنىڭ ھەيۋىتىدىن يىرتقۇچ شىر تۈلكىنىڭ ئۇۋىسىغا، ھۈركىگەن پىل چۈمۈلە ماكانىغا يوشۇرۇنغان، ئەقىل، پەم - پاراسەتتە ئەفلاتوندىن ئالدىدا تۇرىدىغان، شان - شەۋكەتتە ئىسكەندەر سانى دېيىلىدىغان، ھىندىستان تەختىنىڭ تەخت ۋارىسى جاھاندار سۇلتاندۇر، — دەپ جاۋاب بەردى. بانۇ بۇ سۆزنى ئاڭلاپ،

بىر نازدىنسىن قىز بار بولۇپ، ئۇ قىز جاھاندار سۇلتانىنىڭ مەدەنىيە سۈپەتلىرىدە ئىشلىرىنى ئاڭلاپ، توي قىلىپ گۈلنى شەم- شادقا باغلىماق ئارزۇسىدا بولۇپتۇ. مەن تىجارەت بىلەن بېنىگال دىيارىغا بارغاندىم، مەلىكە:

— ئەگەر ماڭا جاھاندا سۇلتانىنىڭ سۈرىتىنى ئېلىپ كەلسەڭ، مال - دۇنيادىن ھاجەتسىز قىلىمەن، - دەپ ۋەدىلەر قىلغانىدى. ئەمدى نەچچە ھەپتە ۋە تەدبىر بىلەن بۇ گۆھەردەك مەقسەتكە ئېرىشىپ ئۇنىڭ خىزمىتىگە كېتىپ باردىمەن. سان - ساناقسىز قىممەت باھالىق بايلىقلارغا ئىگە بولۇپ، بۇ بايلىق بىلەن قالغان ئۆمرۈمنى كەمبەغەل ۋە تەشۋالىق تىن خالى ئۆتكۈزۈش ئۆمىدىدە بولۇۋاتىمەن، - دەپ جاۋاب بەردى. بەئزى ۋەزىبانۇ بۇ سۈرەتكە جان - دىل بىلەن تەشنا بولۇپ ئۇنىڭغا باغلانغانىدى. بۇ ۋەقەلەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، ئۆز ئۆزىگە مەسلىھەت قىلىپ «بۇ يىگىتنىڭ غايىبىتىن كەلگەن ئىشنى ئوتى كۆڭلۈمگە تېگىپتۇ، ئۇنىڭ ۋىسالى مۇيەسسەر بولمىسا، كۆڭلۈم پەرىشانلىقتا قېلىشى ئېھتىمالغا ناھايىتى يېقىن، بۇ تەرىقىدە بەخت - سائادەتنى زەقىبىنىڭ دامىغا قويۇپ، ئۆزۈمنى زەنجىر بىلەن كىشەنلەپ جەۋرى - جاپا سېلىشىم زەسىم قاندىدىن يىراقلىتىۋىر، ئەڭ ياخشى ئۈنۈملۈك ئۇسۇل بۇكى، تىلىشىم ئىشكىنىڭ ئاچقۇچى دۆلەت - سائادەت، باشلىنىشى بولسا دۆلەت ھوسۇلىدۇر. يەنى بۇ سۈرەتنى ساقلاپ تەڭرى تائالا - نىڭ چەكسىز مەرھەمەتىدىن ئۈمىددا بولۇپ بىر مەزگىل كىۋتۈشۈنۈم كېرەك، غايىبىلار پەردىسىدىن شاھىدىلار مەيدانىغا

ئۆتكۈزۈچە نەچچىلىكىگەن ۋەقەلەر يۈز بېرىدۇ» دەپ ئويلاپ:

— ئەي سودىگەر يىگىت، سەن دۇنيا تىلەپسەن، ھەركىدىن ئالساڭ مۇرادىڭ ئوخشاشلا ھاسىل بولىدۇ. بۇ سۈرەتنى ماڭا بېرىپ، قانچىلىك ئالتۇنغا ئېھتىياجلىق بولساڭ خالىغانچە ئېلىپ، ئۆز ۋەتىنىڭگە مۇشەققەتسىز بېرىۋالغىن. ھەممە ئالەم ئەھلىگە ئېنىقكى، ئالەم ھادىسلىرى ھەر ۋاقىتتا يۈزۈمىڭ ئۆزگىرىپ تۇرىدۇ، ئەگەر سەن ھەددىدىن زىيادە دۇنيا تەلەپ قىلىپ، يامان ھىرىسلىك بولمىغۇر كەيپىياتتا بولۇپ بايلىقنىڭ نەپسى سەۋاسىغا بېرىلىپ، ئۇزاق يول كېتىپ، كېچە - كۈندۈز سەرگەردانلىقتا ئىككىلىنىپ يۈرسەڭ، ھەممىدىن مەھرۇم بولۇشۇڭ مۇمكىن. ئادەم ئۆز مەنزىل ۋە مەقسىتىگە يەتكەندىن كېيىن ئەھۋال تەقىدىرى ھەممىشە بىر تەرىقىدە بولمايدۇ. كەم ھىممەتلىك قىلىپ، قانچە ئۈمىد تەمەدە يۈرسەڭمۇ ھېچنەم ھاسىل بولماسلىقى مۇمكىن. بۇنىڭ بارلىق سەۋەبى كەم ئەقىللىقتىن ۋە ئۆز ئېسىنى يوقاتقانلىقتىندۇر. شۇ سەۋەبتىن بايلىقنى قولۇڭدىن بېرىپ، نەپسىڭنىڭ ئارقىسىغا كىرىپ يۈرۈۋاتسەن، بۇ ھال ئەقىل ئەھلىنىڭ ئالدىدا دانالىقنىڭ ئىپادىسى ئەمەستۇر. سېنىڭ بۇ سودىدىن باش تارتىماي قىممەتلىك بايلىقلارنى قولدىن چىقارمىغىنىڭ پايدا نەپكە ئېرىشىش كەنلىكىڭ بولىدۇ. چۈنكى بۇنىڭدىن سەن بىر مەھلىكەت خىراجىتىگە يېتىدىغان خىراجەتتە تەك ئىگە بولىسەن، - دېدى. بىنەزەر ئىشلەتكەن سېھىرىنىڭ مەلىكىسى ئەسىر قىلغانلىقىنى بىلدى. بىنەزەر ئالدىدا

دوستى قەلەمنى قولغا ئېلىپ، مەلىكىنىڭ سۈرىتىنى بىر پارچە يېسەككە قىلىچە نۇقسان قالدۇرماستىن سىمىزىپ چىقتى. بىنەزەر كۆپ تەدبىر بىلەن ئۆزىنىڭ كۆزلىكىگە مەقسەتكە يەتتى، بارلىق ئىشلىرىنى ئۆز ۋايىغا يەتكۈزدى، بەزى ۋەر بانۇدىن رۇخسەت ئېلىپ، ئۆز دىيارىغا ئالدىراپ يولغا چىقتى. كۆپ مەنزىلىلەرنى يۈرۈپ، ياخشى ۋاقىتتا جاھاندار سۇلتاننىڭ خىزمىتىگە مۇشەر-رەپ بولدى.

كۆپ ۋەزىر ئېيتقان بولۇپ ئاخىرى پىكىر مەسلىھەتتىن يۇمشاپ، مەلىكىنىڭ ئىلتىماسىنى قوبۇل قىلىپ، ھېسابسىز بايلىقىنى ئېلىپ سۈرەتىنى مەلىكىگە بەردى. ئۇلار پاراڭلىشىپ ئولتۇرغان ۋاقىتتا، مەلىكە نىقابسىز ئولتۇرغانىدى، بىنەزەر ئەقىل-پاراسەت بىلەن مەلىكە سۈرىتىنى بېشىدىن ئاياغىغىچە خىيال ئەينىكىدە كۆڭۈل راۋاقتىغا چۈشۈرۈپ، ئۆز مەنزىلىگە يانماقچى بولۇپ، مەلىكىنىڭ دىن رۇخسەت ئېلىپ قايتىپ كەلدى. بىنەزەر دەرھال مۇجىزە ياراتقۇچى

بىنەزەر بەھرەۋەر بانۇنىڭ سۈرىتىنى شاھزادىگە ئېلىپ كەلگە نامىكى، شاھزادە ئۇ سۈرەتكە مەھلىيا ۋە شەيدا بولۇپ، ئاشق بمقارار بولغانلىقى ھەمدە يەتتە ۋەزىرنىڭ ھەرقايسى شاھزادىگە خوتۇنلارنىڭ ۋاپاسىزلىقى توغرىسىدا ھىكايىلار ئېيتقانلىقى، بۇنىڭ شاھزادىگە پايىدا بەردەگە نامىكى.

شاھزادىنىڭ بېشىنى تىزىغا ئېلىپ، مەسلىھەتتىن ھوشىغا كەلتۈرۈپ، تەخت ئۈستىدە ئولتۇرغۇزۇپ، ئەھۋالنىڭ قانداق بولغانلىقىنى سېزىدى. شاھزادە ھېچ جاۋاب بەرمەي جۇنۇن ھالقىسىنى قوللىغىغا سېلىپ، ياخشى نام-ئاتاقتىن ئايرىلىپ رەسۋالىق كۈچىسىغا قەدەم قويدى. ئاز ۋاقىتتا شەيئالىق داڭقى پۈتكۈل ئالەمگە تارلىپ، ئاخىرى خىزمەتكارلار ھەقىقىي ئەھۋالنى جاھاندار سۇلتاننىڭ ئاتىسىغا بايان قىلدى. پادىشاھ كامكار بۇ سۆزنى ئىشەنچ بىلەن كۆپ سىمىلىپ، شاھزادىنى خىلمۇ-خىلمۇ چاقىرىپ، نەسىھەت ئىشەنچىنى ئېچىپ، كۆپ توسۇپ كۆرگەن بولسىمۇ، شاھزادىنىڭ پىكىر-خىيالى جۇنۇننىڭ ئىشىقى بىلەن باغ-لانغانلىقىدىن پادىشاھنىڭ نەسىھىتى ئەسلا تەسىر قىلمىدى. بەلىكى

رەئايەتچىلە مۇنداق رەئايەت قىلىدۇ: بىنەزەر جاھاندار سۇلتاننىڭ خىزمەتلىكىگە مۇشەررەپ بولۇپ دۇئايى سالما-لارنى بەجا كەلتۈرگەندىن كېيىن، بەزى ۋەر بانۇنىڭ ئىش قوزغىغۇچى گۈزەل سۈرىتىنى بەردى. جاھاندار ئۇنى كۆرگەن ھامان مەج-نۇندەك سەھرا ۋە ۋادىلارغا چىقىپ بەزى ۋەر بانۇنىڭ ۋىسال ئارزۇسىدا شاراپقا بېرىپ-لىپ، تەختتىن بېمۇش بولۇپ يىقىلىپ، گۈلدەك يۈزى سارغايىدى. خىزمەتچىلەر شاھزادىنىڭ ئەھۋالىنى كۆرۈپ، يۈزلىرىگە گۈلاپ-چاچتى، تەجرىبىلىك ئوستا تېۋىپلارنى يىغىپ، كۆپ داۋالاپ كۆردى. ھېچ ئۈنۈمى بولمىدى. بىنەزەر ھەقىقىي ئەھۋالدىن خەۋەر-دار بولغانلىقى ئۈچۈن، بارلىق كىشىلەرنى شاھزادە قېشىدىن چىقىرىۋېتىپ، ئۆزى

جۇنۇسنىڭ بۇرۇنقى بۇرۇنقىدىن زىيادە بولۇپ، قانلىق كۆز ياشلىرىنى ھەرخىل كوچىلاردا تاراپلاپ ئاقۇزدى. پادىشاھ پەرزەنتىنى بۇ ھالەتتە كۆرۈپ، تاقەتسىزلىكتىن بارلىق پەم - پاراسەتلىك ۋە زىرائەت ۋە مۇشكۈللىرىنى ئاسان قىلىغۇچى ئەقىل ئىگىلىرىنى يىغىپ كېڭەش قىلدى. داندېمەنلەر كۆپ تەدبىرلەرنى قىلىپ كۆردى، قىلچە پايدىسى بولمىدى. ئىش ئوتى سائەت - سائەتتە پادىشاھ ئىچىدە ئۇچقۇنلار چىقىراتتى. ئاخىرى بارلىق ۋەزىرلەر بىر ئويغا كېلىشىپ: «كېچە - كۈندۈز پادىشاھنىڭ خىزمىتىگە بېرىپ،

خوتۇن كىشىلەرنىڭ ئەيمىلىرى ۋە ئۇلارنىڭ ۋاپاسىزلىقى توغرىسىدا ئەپسانە ۋە ئاجايىپ ھېكايىلەر ئېيتىلىشى، بۇ تەدبىر بىلەن ئىلاجى تېپىلىپ، پادىشاھ ئىچىدە خەتەردىن نىجات تاپسا ئەجەب ئەمەس» دېيىشتى. پادىشاھنىڭ بىر ۋەزىرى رۇخسەت ئېلىپ پادىشاھنىڭ خىزمىتىگە كېلىپ، ئۇنىڭ مەلىكە پىراقىدا زار - زار يىغلاپ ئولتۇرغانلىقىنى كۆردى. ۋەزىر ئەدەب - قائىدە بويىچە پادىشاھنىڭ خىزمىتىدە ئولتۇرۇپ، گۈزەل سۆزلەرنى جەملەپ دۈرۈشكە باشلىدى.

بىرىنچى ۋەزىرنىڭ ھېكايىسى

بىرىنچى ۋەزىر مۇنداق دەپ ھېكايە يىمىنى باشلىدى: قەدىمكى زاماندا بىر ياش بار بولۇپ، ئۇنىڭ دۆلەت ۋە دۇنياسىنىڭ سانىقى يوق ئىدى. شىجائەت كۈچ - قۇدرەت ۋە يۈكسەك پەزىلەتتە تەڭدىشى يوق، ھۆسن جامالىدا تەڭ باراۋىرى يوق ئىدى. ئۆز قەبىلىسىدىن بىر قىزنى نىكاھىغا ئالغان بولۇپ، يىگىت ئۇ قىزغا بۇ تەرىقىدە ئاشىق ۋە شەيدا ئىدىكى، ئەگەر قىز ئازلا ۋاقىت يېنىدا بولمىسا بىتاقەت بولاتتى. خوتۇنمۇ يىگىتنىڭ ئىش زەنجىرىگە شۇنداق باغلانغان ئىدىكى، ئەگەر يىگىت تۇرمۇش مەنئىشەتلىرى ئۈچۈن تىرىكچىلىككە چىقماقچى بولسا خوتۇننىڭ ھوش شارابى دىماغىدىن تۆكۈلۈپ كۆزىدىن ياش ئورنىغا قان ئېقىپ، زار - زار يىغلايتتى. بارلىق شەھەر - مەھەللىلەر ۋە يىغىلىشلاردا بۇ ئىككىسىنىڭ ئەپسانىسىدىن باشقا سۆز

خەلق ئاغزىدا سۆزلەنمەيتتى. ھەر يەردە ئىككى كىشى جەم بولسا بۇ ئىككى مەھبۇبىنىڭ مۇھەببەت داستانىدىن باشقا سۆز ئېيتمايتتى. بۇ يىگىت شارابەتلىك كۈنلىرىنى كۆپ ھاللاردا شىكارغا سەرپ قىلاتتى. دائىم سەھراغا بېرىپ ئوۋ ئوۋلاپ ئاخشىمى قايتىپ كېلىپ، مەشۇقى بىلەن مۇھەببەت جامىنى ئىچىپ ئوۋ گۆشلىرىدىن كاۋاپ قىلىپ يەپ، تا سۈبەھكىچە شاھانە بەزمىلەر قۇرۇپ ئولتۇراتتى. بىر كۈنى يىگىت كۈتۈلمىگەندە شەھەر ھاكىمىنىڭ ئىنىسى بىلەن ئۇچرىدى. شىپ قېلىپ ئۇلاردا دوستلۇق پەيدا بولۇپ، ئۇلار ئىساقەت ۋە دوستلۇققا ئىرادە ئىستىدكاملىرىنى بەرپا قىلدى. كۆپ ۋاقتلاردا ھاكىمىنىڭ ئىنىسى يىگىتنىڭ ئۆيىگە كېلىپ، ئىككى جان دوست بىرگە ئولتۇرۇپ شاراب جامىنى ئايلاندۇرۇپ شارابلار ئىچىپ، خۇش كەيىپ

بو اۇشاتتى.

بىر كۈنى ھاكىمنىڭ ئىنىسى يىگىتنىڭ ئۆيىگە كېلىپ موداخانىغا كىرىپ ئاتۇردى. ئەمما يىگىت ئادەتتىكى ئادىتى بويىچە سەدراغا شىكارغا كەتكەنىدى. ھاكىمنىڭ ئىنىسى دوستىنىڭ شىكارغا كەتكەنلىكىنى بىلىپ، ئۆز مەنزىلىگە يولغا چىققانىدى، تۇيۇق سىز دوستىنىڭ مەھبۇبىغا نەزەرى چۈشۈپ، كۆزلىرى بىر-بىرى بىلەن ئۇچرىشىپ قېلىپ، شۇ ھامان يىگىت ئۇپۇقتىن بالقىپ چىققان ئونبەش كۈنلۈك تولۇن ئايدىك بىر گۈزەلنى كۆردى. ئۇ ناپاك شەيتاننىڭ ئىغۋاسى بىلەن ياخشىلىققا يامانلىق قىلىپ، تونۇش-بىلىش ۋە تۈز يېمەك يېيىشكەنلىكىنى پەشتاق ئۈستىدە قويدۇپ، شەھۋەت نەپسانىيىتى يۈزىدىن ۋىسال ھەۋىسىنى كۆڭلىگە پۈكۈپ، مەست ئىختىيارسىز ئۆز مەنزىلىگە كېلىپ، پىكىر مۇلاھىزە قىلىپ، كىشىلەرنىڭ نومۇسلىق ئۆيىنى بىر ئەپسۇن بىلەن ۋەيران قىلىدىغان بىر بۇزۇق مەككەكار خوتۇننى ئىزدەپ تاپتى. ھاكىمنىڭ ئىنىسى مەككەكار خوتۇنغا كۆپ ۋەدىلەر بىلەن ئۇ مەھبۇبىنىڭ خىزمىتىگە ئەۋەتىپ ئاشىقلىقىنى ئىزھار قىلىپ ۋىسالغا يېتىشىنى ئۆتۈندى. خوتۇن بۇ سۆزنى ئىشىكتەندىن كېيىن «بۇ بۇزۇق خىياللارنى دىماغ قەسرەدىدىن چىقىرىپ، تونۇش-بىلىشلىكىنىڭ يۈزىنى ساقلىغۇن، مەن ئېتىكىمنى ناپاكلىق لېيىدا بولغايدىغان ئۇ خىلدىكى خوتۇنلاردىن ئەمەسمەن» دەپ جاۋاب بەردى. بۇزۇق مەككەكار خوتۇن بۇ سۆزلەرنى ئىشىتىپ نائۇمىد بولۇپ، ھاكىمنىڭ ئىنىسى قېشىغا كېلىپ ئىشىكتە كەن سۆزلىرىنىڭ ھەممىسىنى بايان

قىلدى. ھاكىمنىڭ ئىنىسى باشتا قايغۇرۇپ «ھەي تۇرمۇش ھىيلىگەرى، ۋىسال شارابىدىن بىر ئوتلام ئىچمەسەم ماڭا بۇ ھاياتلىق ھارام-دۇر» دەپ يەنە تۈزكۈرلۈك يولىغا قەدەم بېسىپ چۆنتىكىدىن بىر نەچچە دىنار چىقىرىپ ھىيلىگەر ئايالغا بەردى. ھىيلىگەر ئايال تونۇش-بىلىشلىك يوسۇنىدا كۈندە بىر قېتىم يىگىتنىڭ ئۆيىدە يوق ۋاقتىدا خوتۇننىڭ يېنىغا كېلىپ سائەتلىپ ئولتۇرۇپ، پاراڭلار سېلىپ، خوتۇننى خۇش قىلىپ، بۇ خۇشلۇقتا ئاشىقنىڭ ئەرز ئەھۋالىنى يەتكۈزۈپ ئەپسۇنلار ئوقۇيتتى. خوتۇنلارنىڭ تەبىئىتىدە سۇرەڭگىچىلىك ۋاپادىن ئەسەر بولمىغانلىقى سەۋەبىدىن، ئېرىنىڭ نەپەس پەردىسىنى يىرتىپ، ئۇ ھىيلىگەر خوتۇننىڭ ھىيلىسى بىلەن تۆت كوچىنىڭ خورلۇق ئېغىزىدا رەسۋالىق ناغرىسىنى ئەۋجىگە چىقاردى. دائىم ئېرىنىڭ يوقىدا ئاشىق بىلەن سۆھبەت بەزمىلىرىنى قۇرۇپ ئولتۇردى.

ئەلقىسسە، نەچچە ۋاقىت مۇشۇ يوسۇندا ئۆتتى. قوشنىلار ئارىسىدا بۇ سىر ئاشكارا بولغان ۋاقىتتا بۇ بەختى قارا ئۆزىنىڭ پاكلىق پەردىسىنىڭ پارە بولمىغانلىقىنى بىلىدى. ئۇنىڭ كۆڭلىگە ئېرىنىڭ تەخسىسى-ئاسمىتى بىلەن جېنى ۋەھىمىگە چۈشۈپ، بۇ بەختسىزلىك يۈزىدىن ناتوغرا ئىشقا ئىرادە باغلاپ، ئاشىقلىقىغا خەۋەر بەردى. ئۇلار بىر يەردە ئولتۇرۇپ مەسلىھەتنى بىرگە قىلىپ، بىر ماكانغا قېچىپ بېرىپ ئولتۇراقلىشىشقا ۋەدە قىلىشتى. بىر كۈنى ئىنتىزار بولغان پۇرسەت يېتىپ كېلىپ، يىگىت دائىملىق ئادىتى

بويىچە شىكارغا چىقىپ، سەھرادا بىر كېيىك ئۇچرىتىپ ئوۋ قىلىپ ياندى؛ ئەمما ناماز ئەسىر ۋاقتى بولۇپ قالغان بولۇپ، ئەگەر شەھەرگە كىرسە كۈن كەچ بولۇپ دەرۋازا تاقىلىپ قالمىغانلىقىنى، بۈگۈن يېتىپ بارغىلى بولمايدىغانلىقىنى كۆردى.

بۇ يىگىتنىڭ يول ئۈستىدە قېيىن ئاتىسىنىڭ ئۆيى بار ئىدى. ئىلاجىسىز ئۇ جايغا كېلىپ مېھمان بولدى. يىگىتنىڭ قېيىن ئاتىسى خۇشال بولۇپ ئىززەت ۋە ھۆرمىتىنى بەجا كەلتۈردى. يىگىت تائام تەييار قىلىش ئۈچۈن كېيىك گۆشىدىن بىر پارچە ئېلىپ قېلىپ، قالغانلىقىنى قېيىن ئاتىسىغا بەردى. قېيىن ئاتىسى كۆپ تەكەللۇپلار بىلەن تائامنى تەييارلاپ ئالدىغا قويدى. يىگىت تائامدىن ئازراقمۇ يېمىدى. قېيىن ئاتىسى بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ:

— نېمە ئۈچۈن تاماق يېمەيسىز، دەپ سورىدى. يىگىت:

— قىزىڭلار بىلەن مۇھەببەت دەرىجەمىنىڭ ئەڭ بۈيۈك ئىكەنلىكى سىلەرگە مەلۇم. مەن ئۇنىڭ بىلەن ئەڭ ئىسناق ئەمەس. خوتۇن بولغان شۇ ۋاقىتتىن تارتىپ ھازىرغىچە ئۈندىڭسىز باشقا جايدا تائام يېمىگەنمى، خۇدا خالىسا، بۇ بىر پارچە گۆشنى ساقلاپ ئەتە مەنزىلىمگە يەتكەندىن كېيىن مەھبۇبىم بىلەن بىرگە ئولتۇرۇپ يەيمەن. مۇشۇ سەۋەبتىن سىلەر مەندىن ئەنسىرىمەڭلار، — دەپ كۆڭۈل ئىزھار قىلدى. بىراق تاڭ ئاتقۇچە خوتۇننىڭ ئىشىدا بىتاقەت بولۇپ ياتتى.

بۇ تەرەپتە، خوتۇن يىگىتنىڭ سەرگەردان بولۇپ تاشقىرىدا قالغانلىقىنى

سېزىپ، ۋاقتىنى غەنىيمەت بىلىپ ئاشىقىغا دەرھال كېلىش توغرىلىق خەۋەر ياكى تىكۈزۈدى. ھاكىمنىڭ ئىسمى ئاتىغانلىقىدىن ئەرەبىستان ئېتىزىدىن ئىككىنچى ئېلىپ چىقىپ مەشۇقنىڭ ئىشىكىگە كېلىپ ئىنتىزار بولۇپ تۇردى. خىرتۇن ئۆلىمىنىڭ كەلگەندىن خەۋەردار بولۇپ، يېرىم كېچىدە تۇرۇپ، ئەقلىنىڭ ناھايىتى كەملىكىدىن ئۆيىنىڭ بىر تەرىپىدىن ئوت قويدى. سائەتتىن كېيىن ئوت ئۇچقۇنداپ پەلەككە كۆتۈرۈلدى. ئۇ ناپاك بەدبەشىرە خوتۇن سەراسىمىگە چۈشۈپ يىگىتنىڭ ئانىسىغا ۋە خىزمەتكارلىرىغا خەۋەر قىلدى. بۇ بىچارىلەر بۇ ۋەقەنى كۆرۈپ پىغان چىكىپ كۆپ تىرىشىپ كۆتۈردى، ھېچ پايدا قىلمىدى. ئاخىرى ئىلاجىسىز ئۆيىدىكى نەرسە - كېرەكلىرىنى سىرتقا ئېچىپ قىلىشقا باشلىدى. ئۇ بەدقەلىق دىنىسىز خوتۇن پۇرسەتنى غەنىيمەت بىلىپ، ئۆيىدىن چىقىپ ئاتقا مىنىپ، ئۆلىمىنى بىلەن باياۋانغا يۈز قويۇپ، باشقا ۋىلايەتكە بېرىپ چۈشتى. بۇ جايدا ھاكىمنىڭ ئىسمىنىڭ بىر جان دوستى بار بولۇپ، ئۆيىگە كىرىپ، خارلىق توپىشىنى بېشىغا چېچىپ، بۇزۇقلۇق شارابىنى ئۆزىگە شەرەپ بىلىپ ئولتۇردى.

بۇ تەرەپتە، ئوت كۆيۈپ، ئاخىرى ئۇچقۇنلار ئازايدى. يىگىتنىڭ ئانىسى ۋە چۆرىلىرى «بۇ بەختسىز ئوتتا كۆيۈپتۇ» دەپ گۇمان قىلىشىپ، پەرياد ۋە پىتىغان قىلىپ، مۇسەببەت كىيىملىرىنى كىيىپ مائەملىك بولۇشتى.

يەنە بىر تەرەپتە، يىگىت خوتۇننىڭ ئىشتىياقىدا پۈتۈن كېچە بىتاقەت بولۇپ ئەتىسى تۇرۇپلا ئۆيىگە كەلسە ئۆيى كۆيۈپ

كۈل بولغانلىقىنى، بارلىق ئۇرۇق - تۇغقان بورا -
 دەرلىرى مائەمدار تۇرغانلىقىنى كۆردى،
 يىگىت بۇ ئەھۋاللارنى كۆرۈپ ھەيران
 بولۇپ، بۇ ۋەقەنىڭ تەپسىلاتىنى سورىدى.
 ھەممىسى پىدىغان بىلەن بولغان ھادىسىلەر -
 نى بىر - بىرلەپ بايان قىلدى. يىگىت
 خوتۇندىن خەۋەر سورىدى. ھەممىسى:

— بىز ئۇنى ئوتنىڭ ئارىسىدا قال-
 غانمىكىن دەپ گۇمان قىلدۇق، چۈنكى
 قانچە ئىزدەيمۇ تاپالمىدۇق، — دەپ جاۋاب
 بەردى. يىگىت بۇ ۋەقەنى ئىشىتكەندىن
 كېيىن ياقىسىنى چاڭ قىلىپ ھەسرەت
 ياشلىرىنى كۆزلىرىدىن ئاققۇزۇپ، كۆپ
 يىغلىدى، ئاخىرى كۆپ يىغلاش پايدا
 قىلمايدىغانلىقىنى بىلىپ، ئوتنىڭ ئارىسى-
 دىن ئايالىنىڭ ئۈستىخانلىرىنى ئېلىپ
 دەپنە قىلىشنى بۇيرۇدى. ئوتنىڭ ئارىسى-
 نى نەچچە رەت ئاڭتۇرغان بولسىمۇ خو-
 تۇنىنىڭ ئۈستىخاندىن ئەسەر تاپالمىدى.
 يىگىت بۇ ئەھۋالدىن ئەجەبلىنىپ ئەندىش-
 ىدىن ئۆزىگە: ئىش ناھايىتى ئېنىقكى ئۇ-
 نىڭدىن ھېچ نىشانە يوق، ئەگەر ئوتقا
 چۈشۈپ كېيگەن بولسا سۆڭىكىدىن نىشانە
 بولاتتى. خوتۇنلارنىڭ تەبىئىتى ناپاك ۋە
 ناراستلىققا تولغانلىقى سەۋەپلىك ھەمىلە-
 مىكىر ۋە ئۆزىنى ئۆزىگە ھۈنەر قىلىپ، نو-
 مۇسىنىڭ ئۆيىگە ئوت قويۇپ، زەسۋالىق كو-
 چىسىغا كىرىپ، مەسۇملۇق پەردىسىنى يىرت-
 مىغىدى» دەپ كۆڭلىنى چوڭ شەك ئەسىر
 قىلدى. ئۇ ئۆيگە: «جان دوستۇم ھاكىم-
 نىڭ ئىنىسىنىڭ يېنىغا بېرىپ، بۇ سىرنى
 ئۇنىڭغا ئاشكارا قىلىپ، بۇ ئىش توغرىلىق
 ئۇنىڭدىن مەدەت ۋە ياردەم سوراي» دەپ
 مەسلىھەت قىلدى.

ھاكىمنىڭ ئىنىسىنىڭ تۇرار جايىغا

يېتىپ كېلىپ، ئۇنى سورىغاندا، ئۇنىڭ
 ئاخىشام غايىب بولغانلىقىنى ئېيتتى. ئۇ
 گۇناھكار بەختسىز خوتۇن ھاكىمنىڭ ئىنى-
 سى بىلەن ئاشىق - مەشۇق بولۇپ مەسۇم -
 لمۇق شىشەسىنى ناپاكلىق تېشىغا ئۇرۇپ، ئۆز
 ھاكىمىنى تاشلاپ كەتكەنلىكى ناھايىتى
 ئېنىق بولدى. كۈندەشلىكنىڭ چوڭقۇرلۇ-
 قىدىن پېقىرلارنىڭ كىيىمىنى كىيىپ، ئۆ-
 زىنى جاھان كېزەر سۈرىتىدە ياساپ، ئۆ-
 لۇغ يوللاردا ھۇما قوشى تەرىقىسىدە خە-
 ۋەرلەرگە تەشنا بولۇپ، چۆل - جەزىرىلەردە
 ئۇنىڭ يۈز - بەتلەرنى ئىزدەپ، ھەرجاي،
 ھەرشەھەردە ۋە كوچىلاردا بۇ ئىككى چۆل-
 لەردە ئادا شەقۇچى سەرگەردانلارنىڭ خەۋەر-
 ى بولۇپ قالارمىكىن دەپ يۈرەتتى. بىر
 كۈنى يىگىت ئۇ ناپاك كېلىپ يوشۇرۇنغان
 قەلئەنىڭ يېنىغا بېرىپ چۈشتى. بىر ھوي-
 لىنىڭ ئىشىكى ئالدىغا كەلگەندە، ھويلى-
 نىڭ ئىچىدىن ئۇنىڭغا تونۇش ناخشا - مۇ-
 زىكىنىڭ ئاۋازى چىقىۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ
 ھەيران بولۇپ تۇراتتى، تۇيۇقسىز بىر
 قېرى خوتۇن ھويلىدىن چىقىپ كەلدى.
 يىگىت ئۇ مومايىنىڭ ئالدىغا يۈگۈرۈپ
 بىردى:

— ھەي ئانا، پالانى خوتۇن ھويلى-
 نىڭ قايسى جايىدا ئولتۇرۇۋاتىدۇ، — دەپ
 سورىدى. قېرى خوتۇن ساددا ئەقىلسىز-
 لىقىدىن:

— ئېرى بىلەن شاراب ئىچىپ ئول-
 تۇرىدۇ، — دەپ جاۋاب بەردى. يىگىت:

— سىلى كىرىپ بىر يىگىت ئىشى-
 كىڭىز ئالدىدا تۇرىدۇ، ئۇ «مەن ئۇنىڭ
 ئېرى بولمەن، ئەگەر بەزى زۆرۈرىيەت
 تۈپەيلىدىن بۇ جايغا كەلگەن بولسا ئۇنىڭغا
 ھېچقانداق قىيىن - قىستاق يوق. ئەمدى

چىقىپ مەن بىلەن ھەم-راھ بولۇپ ئۆز جايىغا بارسۇن، دەپ يەتكۈزۈڭ» — دېدى قېرى خوتۇن ئاڭلىغان سۆزلەردىن بىر مۇسۇبىر ئۇلارغا ئېيتقاندى، بۇ قارا بەخت ئۇ سۆزلەرنى ئىشلىتىش بىلەن تەڭ ئەقلى بېشىدىن ئۇچۇپ، ئايۋاننىڭ ئىشىكىدىن بېشىنى چىقىرىپ، گادايلارنىڭ سۈرىتىدە ياسىنىپ ئىشىكى ئالدىدا ئىنتىزار بولۇپ تۇرغان ئېرىنى كۆردى. ئۇ ھاكىمنىڭ ئىسمىگە خەۋەر بېرىپ:

— ھازىر دۈشمەننىڭ قولىغا چۈشۈشتىن بۇرۇن بۇ جايىدىن باشقا جايغا بېرىپ، قارشى تەرەپنىڭ نەزەرىدىن پىنھان بولۇش كېرەك. شۇنداقلا پىتىنە - پاساتقا گىرىپتار بولمىغايىمىز. — دېدى. ھاكىمنىڭ ئىسمى دەرمال ئۇ ناپاك بەدبەخت باشقا ئىشىكتىن چىقىرىپ، بىر شامال دەك تېز يۈرگۈچى ئاتقا مىزدۇرۇپ، شىجائەت ۋە چەبدەسلىك تە داڭقى دۇنياغا تارالغان ئىككى خىزمەتكارنى ھەمراھ قىلىپ باشقا بىر جايغا ئاپرىپ يوشۇرۇپ قويۇشنى بۇيرۇدى.

يىگىت خوتۇننىڭ ئايۋان ئىشىكىدىن بېشىنى چىقىرىپ يەنە قايتىپ كىرىپ كەتكەنلىكىنى كۆردى. ئۇزۇن ساقلىدى، ھېچقانداق خەۋىرى بولمىدى. يىگىت «مۇبادا ھويلىنىڭ ئىككى ئىشىكى بولۇپ، ئۆزگە ئىشىكتىن چىقىپ كەتكەن بولسا، مېنىڭ مېھنىتىم زايى بولغاي» دەپ ئەندىشە قىلىپ تېزلا ھويلىنىڭ ئارقىسىغا ئۆتتى. قارىسا بىر خوتۇن يۈزىگە نىقاب تارتىپ بىر شامال دەك تېز يۈرگۈچى ئاتقا مىنىپ، ئىككى خىزمەتچى ناھايىتى چاققان ۋە تېز ھالدا ئىككى تەرىپىدە ئۈزەڭگىنى دېۋىتىپ ئۇچقان دەك تېز كېتىپ باراتتى. يىگىت ئەقىل - پاراسەت بىلەن ئۆزىنىڭ

خوتۇنى ئىكەنلىكىنى بىلىپ، تېزلىك بىلەن ئۆزىنى ئۇلارغا يەتكۈزۈپ قان ئىچى-كۈچى تىغىنى غىلاپىدىن چىقىرىپ ئىككىسىدىن بىرىنى زەربە بىلەن يوقلىۋىتتى. رەقەغا باراۋەر قىلدى. يەنە بىر دوستى بۇنى كۆرۈپ قېچىپ بېرىپ كۆزدىن غايىم بولدى. يىگىت خوتۇننىڭ تېز يۈرگۈچى ئېتىنى تۇتۇپ كېلىپ خوتۇنى بىلەن بىر ئاتقا مىنىپ، شەھەر تەرەپكە يۈزلەندى. شەھەرنىڭ ئەتراپىغا كەلگەندە، ئۇ «ئەگەر بۇ ۋاقىتتا شەھەرگە كىرسەم، بارلىق خەلق بازار كوچىلىرىدا سەيلى قىلىپ يۈرىدۇ، بىزنى كۆرۈپ قالسا مالاھەت ئايىغىدا يەنى چىلىپ، رەسۋالىق كوچىسىدا شەرمەندە بولۇرمىز» دەپ ئۆزىدە كۆپ ئەندىشە ھېس قىلىپ بىر باغقا كىرىپ توختاپ «كېچە بولغاندىن كېيىن، ئۇ يامان ئاقىۋەتنىڭ ئىشىنى تامام قىلىپ شەھەرگە كىرسەم بىر-بىر ئادەم بۇ سىردىن ئاگاھ بولماس» دەپ بىر دەرەخنىڭ سايىسىدا بىر سائەت راھەتلىنىپ ئارام ئالدى. بۇ يىگىت كۆپ پىيادە يۈرۈپ، يولنىڭ كۈلپەت ۋە جاپاسىدىن ھالاك بولغانىدى. يىگىت خوتۇنغا:

— مەن بىر سائەت ئارام ئالدىمەن، سەن خەۋەردار بولۇپ ئولتۇرغىن، — دەپ بېشىنى يەرگە قويۇش بىلەن جانسىز كەشەك ئايىغىنى سوزۇپ، شاراب ئىچكەن مەستتەك غەپلەتتە ئۇيقۇغا كەتتى. پەلەكتە قانات كېرىپ ئۇچۇۋاتقان لاچىن ھەر ئۇچىشىدا ھەر خىل يېڭى ئويۇنلارنى كۆرىۋېتىدۇ رىئومۇر قىسمىمۇ ئەنە شۇنداق.

ھاكىمنىڭ ئىسمى ئاشنىسىنىڭ ئېرى تەرىپىدىن ئېلىپ كېتىلگەن خەۋىرىنى ئاڭلاپ، ئىزىدىن قوغلاپ، باغنىڭ ئىشىكى -

گە كېلىپ، ئىزدىگەن يارىنىڭ بۇ جايدا ئىكەنلىكىنى كۆردى. ھاكىمنىڭ ئىنىسى باغقا كىرىپ يىگىتنىڭ دەم ئېلىپ ياتقانلىقىنى، مەشۇقنىڭ يىگىتنىڭ ئايىغىدا ئولتۇرغانلىقىنى كۆردى. پۇرسەتنى غەنىيمەت بىلىپ، پارقدىراق تىغىنى غىلىپىدىن چىقىپ، رىپ دۈشمەننى يوقلۇق چۈشمىكىدە ياتقۇزۇپ خاتىرجەم بولۇشنى قەستلىدى. قارا كۆڭۈل خوتۇن ئۇنى مەنىي قىلىپ:

— بۇ بەختسىزنى ئاسانلىق بىلەن جەھەننەمگە يوللاش لايىق ئەمەس، بەلكى ئۇنىڭغا ئازاب - ئوقۇبەت كېرەكتۇر، — دەپ يىگىتنىڭ ئۇيقۇسىدا قول پۈتتىنى باغلاشنى بۇيرىدى. يىگىت تۇيۇقسىز كۆزىنى ئېچىپ، ئۆزىنىڭ بېشىنىڭ مۇئەللەقتە ساڭگىلاپ تۇرغانلىقىنى كۆردى. ئۇنىڭ تامامەن ئىختىيارى قولىدىن كەتكەن بولۇپ، ئۆزىنىڭ تەدبىرسىزلىكى ۋە نادانلىقىغا ئەپەت ۋە دەشنامىلار قىلىشىمۇ ھېچ پايدا قىلمايتتى. ئائىلە قازاغى رازى بولۇپ تەقدىرگە تەن بېرىپ، ئۈستىدە چىداپ تۇردى. خوتۇن ھاكىمنىڭ ئىنىسى بىلەن دوستلۇق قىلىشىپ يىگىتنى ئايىغىدىن دەرەخنىڭ شېخىغا ئېسىپ قويۇپ، ئۆزلىرى ئۇنىڭ قارشىسىدا ئولتۇرۇپ، شارابتىن بەخت ئىشرەتكە تولۇپ، بەزىدە سۈزۈك شارابلارنى جاملارغا تولدۇرۇپ «مۇھەببەت جامى» دەپ ھاكىمنىڭ ئىنىسىگە بېرىپ، بەزىدە قوچىقىغا چىقىپ ھەر ۋاقىت يۈز خىل كەرەشمە ۋە ناز قىلاتتى. خۇشاللىق شارابىدىن سەرخۇش بولۇپ، ئۇلاردا شارابنىڭ شەھۋىتى مەۋج ئۇرغان ۋاقىتتا خوتۇن ھاكىمنىڭ ئىنىسىنىڭ ئېتىكىنى تۇتۇپ:

— ئەي ۋاپادارم، بۇ بىر - بىرىمىز -

دىن لەززەتلىنىپ، ئارزۇ ئارمانلاردىمۇ قالدۇرۇپ، بۇ قارا بەختنىڭ ئالدىدا مۇددىئانى پۈتتۈرۈپ چوڭ-قۇر ھەسرەت ۋە ھازاقتا قويۇپ ئۆلۈم ئالدىدىكى سەكراتىنى ئالاھىدە كۆرسىتىپ، ئاندىن كېيىن ھەر خىل ئازاب - ئوقۇبەت، سىياسەتلىرى بىلەن يوقلۇق ئالىمىگە ئەۋەتىپ خاتىرجەم بولۇپ، قالغان ئۆمرىمۇ زىنى خۇشال - خۇراملىق بىلەن ئۆتكۈزۈۋالغان ۋاقىتتۇر، — دەپ ۋەسۋە قىلدى. ئۇ قارا كۆڭۈل ئەقىلسىز يەنى ھاكىمنىڭ ئىنىسى ئۇ بۇزۇق پادىشاھنىڭ ناتوغرا يولىغا كىرىپ، ھېسسىيات دېڭىزى مەۋج ئۇرۇپ، ئۇ بىگۇناھنىڭ كۆز ئالدىدا ئۇ پاسىق ناپاكتىن ئارزۇ - ئارمانلىرىنى ھاسىل قىلدى. بۇ قەبىھ ئىشتىن توختىغاندىن كېيىن يەنە شارابنى جاملارغا ئايلاندۇرۇپ قويۇپ، ئەيش - ئىشرەت خۇشاللىقى بىلەن ئولتۇردى. ئۇ بىچارە بۇ ۋەقەلەرنى ئېنىق كۆرگەنلىكى ئۈچۈن بالا ۋە ئوقۇبەتكە گىرىپتار بولۇپ، بىتاقەت ۋە ئاجىز بىچارىلىقىنى تەڭرى تائالاغا بايان قىلىپ يىمغلاپ نالە-زار قىلاتتى. سائەتتىن كېيىن بۇ ئىككى تۈز-كوزغا شارابنىڭ كەيپى تەسىر قىلىپ ئۇيقۇغا كەتتى. بىراق جامدىكى شاراب نەرسە - كېرەكلەر ئۈستىدە قالدى.

بۇ بىچارىنىڭ بېشى مۇئەللەقتە ئېسىلغان بولۇپ، ئىككى كور كۆڭۈللەرنىڭ ئەھۋالىنى كۆرۈپ ھەسرەت ياشلىرىنى تۆكۈپ يىغىلايتتى. بۇ ئۆزى گىرىپتار بولغان تۇزاق مېھنىتى بولغانلىق سەۋەبىدىن ئۇنىڭغا ئىنتىقامنى ئالغۇدەك ھال يوق ئىدى. بۇ ۋاقىتتا تەڭرى تائالانىڭ ئەمرى بىلەن دەرەخنىڭ ئۈستىدىن قارا يىلان پەيدا بولۇپ، يىگىتنىڭ بەدىنىگە

چىرىشىپ ئاغزىنى ئاغزىغا توغرا قىلىپ، غەزەپ بىلەن يىگىتنىڭ يۈزىگە قارىدى. يىگىتنىڭ بارلىق ئەزاسىغا تىترەك ئولاشتى. ئۇ: «سۇبھانەللا (ئاللاغا رەھمەت) مېنىڭ قول - پۈتۈم ئارغامچا بىلەن باغلاقتىم دەرهخنىڭ شېخىغا بېشىم تۆۋەن ئېسىقلىق ھالدا ھەرخىل زۇلۇم ئازاب-لارغا گىرىپتار مەن، مۇنچە ئازاب - ئوقۇبەت ۋە تەقدىرگە قەستلىنغان قەستلەردىن بىساۋاب ھەرىكەت ۋە يامان ئەمەلدىن ئېھتىيات قىلاتتىم، گۇناھكارلاردىن ئالەم ۋۇجۇدقا كېلىپ مەن مۇنچە ئوقۇبەتلەرگە دۇچار بولۇۋاتمەن» دەپ تەڭرى تائالانىڭ دەرگاھىغا نالە قىلدى. تۇيۇقسىز بۇ يىلان يەرگە چۈشۈپ ئۇ ئىككى مەستنىڭ ئۈستىگە كېلىپ ئۈچ نۆۋەت ئەتراپىنى ئايلىنىپ، قەھەر غەزەپ بىلەن قاراپ، ئاندىن كېيىن جامدىكى شارابنىڭ ئۈستىگە كېلىپ بىرنەچچە تامچا زدھەرنى ئاغزىدىن شارابقا تۆكۈپ يەنە يىگىتنىڭ ئايىغىغا يامىشىپ، بەدىنىگە چىرىشىپ ئاغزىنىڭ ئۇدۇلىغا كېلىپ مۇھەببەت نەزەرى بىلەن قاراپ يەنە دەرەخكە چىقىپ كەتتى. يىگىت بۇ ۋەقەنى كۆرۈپ: «بۇ شارابتا قانداق ھىكمەت كۆرۈلۈپ، تەقدىر قىسمەتلىرى قانداق يېڭى ئويۇنلارنى كۆرسىتەر» دەپ ئويلاپ كۆپ ھەيرانلىقتا قېلىپ تەڭرىنىڭ ھۈنەر - سەنئىتىدىن نېمىلەرنىڭ يۈز بېرىشىنى باھامدى. سائەتتىن كېيىن ھاكىمنىڭ ئىنىسى بىھوشلۇق ئۇيقۇسىدىن تۇرۇپ مەشۇقنىڭ ئۇيقۇغا غەرق بولغانلىقىنى، بېشى تەرەپتە شارابنىڭ تۇرۇۋاتقانلىقىنى كۆردى. ھاكىمنىڭ ئىنىسى ئورنىدىن تۇرۇپ، جامدىكى شارابنى بىر يولمىلا بىر تامچىمۇ قالدۇرماستىن ئىچىپ، يوقلۇق ئۇيقۇسىغا كەتتى.

سائەتتىن كېيىن، ئۇ بۇزۇق قارا بەخت ئۇيقۇسىدىن ئويغىنىپ، ئاشىقنى بۇ ھالدا كۆرۈپ: «بۇ ھادىسە قايىقتىن پەيدا بولغاندۇ؟ ئەگەر بۇ يىگىتتىن گۇمان قىلاي دەيسەم، ئۇ ئېسىلىپ تۇرۇپتۇ، بۇ جايغا ئادەم ئايىغى يەتكەندەك ئەمەس» دەپ ھەيرانلىقتا نېمە بولغانلىقىنى بىلمىدى. بۇ بۇزۇق ئايالنىڭ ناپاك تەبىئىتىنى غەزەپ ئىگىلەپ پار قىراق تىغىنى قېنىدىن چىقىرىپ يىگىتنىڭ يېنىغا كېلىپ، بىر زەربە بىلەن ئۇنىڭ ھايات شارابىنى ۋۇجۇد جامىدىن يەرگە تۆكۈپ ئۇ بېچارىنىڭ ئىشىنى تامام قىلىشنى ئويلىدى. يىگىت بۇ ناپاكى بۇ ھالدا كۆرۈپ شېرىن جېنىدىن ئۈمىدىنى ئۈزۈپ ئىلاجىسىز ئاجىز بېچارىلىق يۈزىسىدىن: — ئەي يارۇ ۋاپادارىم، ئازراق ۋاقىت تەخىر قىلىپ، مېنىڭ ئەرزى ھالىمنى ئىشىتىپ رەھىم قىلغىنىن. ئەگەر خاتىر شەرىپىڭگە توغرا كەلسە، مۇرادىڭ ئۆز ئىختىيارىڭچە ئۆز قولۇڭدا بولسۇن، — دەپ يالۋۇردى. خوتۇن بۇ سۆزنى ئىشىتمەيدىن كېيىن توختاپ: — ئەي بەدبەخت — جاپا — مۇشەققەتكە سازاۋەر، قانداق سۆزۈڭ بولسا ئېيتقىن، — دەپ رۇخسەت قىلدى. ئۇ تۇزاققا گىرىپتار بولغان يىگىت، بۇ بۇزۇق خوتۇنغا كۆپ رەھمەتلەر ئېيتىپ، كۆپ جاپا ناتىۋانلىق بىلەن: — ئەي خوتۇن، سەن يارى جانىمدىن ماڭا ئالەمچە ھادىسىلەر ۋۇجۇدقا كەلگەن بولسىمۇ، بۇنىڭغا سەندە ئىختىيار يوق ئىدى. چۈنكى قىسمەت دىۋانىدا كاتىپ تەلىپىمنى رەسۋالىق بېزەكلىرى بىلەن بېزىگەن بولسا، قازا قەلىمى ئىرادە پۈتۈكلىرىدە مېنىڭ ئېتىمغا ئۇرۇلغان بول-

سا، يەنى بۇ ۋەقەلەر تەقدىر ئەزەلگە پۈ-
 تۈلگەن بولسا سېنىڭدەك ئاي يۈزلۈك پەردىدىن
 ئاغرىنىش ئەقىلدىن يىراقتۇر. بۇ ئەرادە،
 ھېچ بىرىمىزدە گۈناھ يوقلۇقى مەلۇم
 بولدى. مەن گۈناھسىزىدىن ساڭا ھېچ-
 قانداق ۋاقىتتا زەرەر - زەخمەت يەتمە-
 گەن تۇرسا، مېنى ئۆلتۈرگىنىڭدىن قانداق
 ساۋاب ھاسىل بولىدۇ. سېنىڭ زات شە-
 رىپىڭگە ئازار يەتكۈزمەگەن ئۇنداق گۈ-
 ناھسىز كىشىنىڭ قېنىنى تۆكۈمەكتەن قان-
 داق پايدا كۆرەرسەن. كۆڭلۈڭنى بەر-
 گەن ئۇ ئەزىزىڭ ئەگەر ئۇ يوقلۇق ئال-
 مىگە سەپەر قىلماي، ھايات بولغان بول-
 مىدى، بۇ تىكەندەك ۋۇجۇدۇمنى كۆيدۈر-
 گۈچى ئوتقا يېقىپ ئۆلتۈرگىنىڭدىن پايدا
 ھاسىل بولۇر ئىدى. تەڭرى تائالانىڭ رىزا-
 لىقى بىلەن ئۇ ئەزىز بۇ ۋاقىتلىق دۇنيا-
 دىن ۋەدالىشىپ مەڭگۈلۈك ئالەمدىن
 ئورۇن ئالدى. ئەمدى سەبرى - تاقەتنى
 ئادەت قىلىپ، مېنىڭ گۈناھىمنى ئەپۇ
 قىلىشىڭنى ئۈمىد قىلىمەن. ئۆزۈڭ بېلى-
 سەن، ئەگەر يۈز تىغ بېشىمغا كەلسە ئە-
 دىگە خىلاپلىق قىلىش مەندىن كەلمەيدۇ.
 ئەمدى سەن بىلەن ئەمدىدەلىشىمەنكى،
 ئەگەر سەن مېنىڭ بىلەن قىلىپ بۇرۇنقى-
 مۇھەببەتنى ئەسلەپ، قېنىمدىن كېچىپ،
 كېتەشمىگە رۇخسەت بەرسەڭ، سېنى
 ئاۋۋالقىدىن ئەزىز ھەم مۇكەررەم
 تۇتۇپ، ساڭا ھەرگىز ئازار
 بەرمەيمەن. چۈنكى دۇنيادا بۇ
 خىلدىكى ھادىسىلەر كۆپ بولغان بولۇپ،
 سەن پەيدا قىلغان ئەمەسسەن. بۇ خىل-
 دىكى ھادىسىلەر تەڭرى تائالانىڭ ھۈكۈمى

بىلەن بولغاندۇر. سېنىڭدەك نازدىن ھۈر-
 سۈپەتكە ئۆچمەنلىك كەمىرىنى باغلاپ
 كۆڭلۈڭنى ئازابقا تولدۇرۇشۇم ئەسلا
 مۇمكىن ئەمەستۇر، - دېدى يىگىت كۆپ
 زارلىنىپ، يالۋۇرغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ
 ئەپسۇن ئالىسى خوتۇنىنى ئەسەر قىلىپ،
 دەرھال قول، ئاياغلىرىنى باغلاقتىن يېشىپ
 ھالاكەتتىن نىجات تاپقى-ئۇزدى. ئۇ بۇزۇق
 ئايال قىلغان گۈناھلىرى ئۈچۈن بېشىنى
 يىگىتنىڭ ئايىغىغا قويۇپ ئۆزىنى رىئايىتى.
 يىگىت ئەمدى قىلغانلىقى ئۈچۈن ئەھدە-
 نى ساقلاپ خوتۇنىنى ئۆلتۈرۈشتىن قول
 يىغىپ، تالاق قىلىپ قويۇپ بېرىپ، ئۇ-
 يىگە كېلىپ تەڭرىنىڭ دەرگاھىغا سېغىنىپ
 شۈكرىلەر ئېيتىپ، بارلىق مال - مۈلۈك
 دۇنيادىن كۆڭۈل ئۈزۈپ، خالى جاي-لار-
 نى ئىختىيار قىلىپ، تائەت - ئىبادەتكە مەش-
 غۇل بولۇپ تەقۋادار بولدى.

ۋەزىر دېكايىسىنى بۇ يەرگە يەتكۈ-
 زۇپ، نەسەت ئىشىكىنى ئېچىپ:
 - ئەي شاھزادە، خوتۇنلارنىڭ يۈز-
 بېتىگە ئالدىنىپ دەشتلەردە جۇنۇنلۇقتا
 ئاۋارە بولۇپ يۈرۈش ئەقىل پاراسەتتىن
 يىراقتۇر. ئەقىل ئىگىلىرىنىڭ يىغىلىشى-
 رىدا ۋە بىلىم چىمەنزارلىقلىرى ئارىسىدا
 بۇ مەنىگە پىسەنت قىلمايدۇ. چۈنكى
 خوتۇنلارنىڭ گۈل رۇخسارلىق رەڭگى روھى
 ۋاپادىن يىراقتۇر. بۇ نۇقسانلىق گۈرۈھ-
 لارنىڭ سىرتقى كۆرۈنۈشى گۈزەل، ئىچكى
 دۇنياسى تۇراقسىزدۇر، - دەپ نەسەتتىنى
 تاماملاپ شاھزادىدىن قايتىشقا رۇخسەت
 ئالدى.

بۇ مەنىگە پىسەنت قىلمايدۇ. چۈنكى
 خوتۇنلارنىڭ گۈل رۇخسارلىق رەڭگى روھى
 ۋاپادىن يىراقتۇر. بۇ نۇقسانلىق گۈرۈھ-
 لارنىڭ سىرتقى كۆرۈنۈشى گۈزەل، ئىچكى
 دۇنياسى تۇراقسىزدۇر، - دەپ نەسەتتىنى
 تاماملاپ شاھزادىدىن قايتىشقا رۇخسەت
 ئالدى.

بۇ مەنىگە پىسەنت قىلمايدۇ. چۈنكى
 خوتۇنلارنىڭ گۈل رۇخسارلىق رەڭگى روھى
 ۋاپادىن يىراقتۇر. بۇ نۇقسانلىق گۈرۈھ-
 لارنىڭ سىرتقى كۆرۈنۈشى گۈزەل، ئىچكى
 دۇنياسى تۇراقسىزدۇر، - دەپ نەسەتتىنى
 تاماملاپ شاھزادىدىن قايتىشقا رۇخسەت
 ئالدى.

ئىككىنچى ۋەزىر نىڭ ھېكايەسى

ئىككىنچى كۈنى ئىككىنچى ۋەزىر شازادىنىڭ خىزمىتىگە كېلىپ، مۇنداق ھېكايە قىلدى:

بىرنەچچە يېقىن دوستلار بىر باغدا مەرىكە ياساپ ئولتۇرۇشقاندى. ھەر خىل نەرسە كېرەكلەر ئۇ جايدا ھازىر ئىدى. ئۇلار قىسمەت جامىنىڭ ھۇزۇردىن خۇش كەيىپ بولۇپ، ئۆزئارا پاراڭلىرىدىن خۇش شاللىققا چۆمۈپ گۈل - چېچەكتەك ئېچىلىپ ئولتۇرغاندى. تۇيۇقسىز بىر ياش ئەجنەبىي باغنىڭ بىر تەرىپىدىن پەيدا بولۇپ چىقىپ، سالام بىلەن مەرىكەنىڭ بۇرچىكىدە ئولتۇردى. ئولتۇرۇشتا ئولتۇرغان كىشىلەر بۇ يىگىتنىڭ كەلگىنىدىن سەھىپىسى قىلدى، ھەتتا ئۇنىڭدىن يىرگىنىپ سالامىغا جاۋاب قايتۇرمىدى. ئۇنىڭ ۋۇجۇدى ئولتۇرۇش ئەھلىدە پەرىشانلىق قوزغىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن ئازراقمۇ ئىلتىپات كۆرسەتمىدى. يىگىت ئەقىل - پاراسەت بىلەن ئۆزىنىڭ كەلگەنلىكى بۇ كىشىلەرنىڭ تەبىئىتىدە قىسىلىش ئېلىپ كەلگەنلىكىنى بىلدى. ئۇ خىجالەت بولۇپ، بىر سائەتتىن كېيىن چوڭقۇر ئوينى بېشىدىن چىقىرىپ تىلىسىم جىمجىتلىقىنى نۇتۇق بايلىقلىرىدا باشتىن كۆتۈرۈپ شېرىن سۆزلەر بىلەن ئاجايىپ ۋە غارايىمپ ھايات سەرگۈزەشتىلىرىدىن بىرقانچە ھېكايىلارنى بايان قىلغاندىن كېيىن، ئولتۇرۇش ئەھلىنىڭ چىرايىدىكى غەشلىك يېشىلىپ، كەيپىيات گۈل - غۇنچەدەك ئېچىلدى. ئولتۇرۇش ئەھلى يىگىتنىڭ ۋۇجۇدىنى غەنىيەت بىلىپ، مۇھەببەتتىگە جان دەپ بىلەن خېرىدارلىق قىلىپ، ئۇنىڭ كەلگەن

نىدىن خۇشال بولدى.

يىگىت ھۆسن چىرايىدا كۆرۈنمەس ئىدى. مەجلىس ئەھلى يىگىتنىڭ يۈزىدە، بىر - بىرىنىڭ ئۈستىدە خۇددى «ئېلىپ، لام» غا ئوخشاش (الا شەكلىدە) ئىككى زەخمىنى كۆردى. بىر كىشى ئولتۇرۇش ئەھلىگە ۋەكالىتەن:

— ئەي سەپىرى بۇرادەر، سەپىرنىڭ دىلىنى ئۆزىگە مەھلىيا قىلغۇچى سۆزلەردىن ھەممە ئولتۇرۇش ئەھلىنىڭ كۆڭۈل خاتىرى تەسكىن تاپتى. ئەمما بۇ يۈزۈڭگە ئىككى زەخمەت ئىزى ئىز قالدىرۇپتۇ. ئۇنىڭ سەۋەبى نېمىدۇر؟ ئەگەر خاتىرى شەرىپىڭگە مالاللىق بولمىسا ئولتۇرۇش ئەھلى بۇ سىرلارنىڭ ھەقىقىتىنى مەلۇم قىلىشىڭنى ئىلتىماس قىلىدۇ، - دېدى. ياش بۇ سۆزنى ئىشىكتەندىن كېيىن:

— بۇ دەۋادىن كېچىڭلار، كۆڭلۈڭلار ئازار يېمىسۇن، بۇ ۋەقە يۈز بەرگەن ۋاقىتتىن تا ھازىرغىچە تېخى بىرمۇ ئادەمگە بۇ سىرنى ئاشكارا قىلغىنىم يوق، - دەپ جاۋاب بەردى.

ئولتۇرۇش ئەھلى يەنە:

— ھەرقانداق بولسا ئەھۋال سەرگۈزەشتىڭىزدىن ئازراق بولسىمۇ بايان قىلىڭ، ئىشەنچكە سەۋەب بولسۇن، - دەپ تەقەززالىقتا قايتا - قايتا ئىلتىماس قىلدى. يىگىت بۇلارنىڭ كۆڭلىنىڭ ھەقىقىي ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ ئادىل سۆزگە تىلنى ئېچىپ:

— ھەي بۇرادەرلەر، بۇ ۋەقەنى بايان قىلىش ياخشى ئەمەس، ئەمما سىلەرنىڭ يۈز خاتىرىڭلەرنى قىلىپ، ئىلاج

جىسىملىقتىن ئۆز مەخپىيىتىنى بايان قىلىۋاتقان، دەپ ھېكايىسىنى باشلىدى.

× ×

مەن يىگىرمە يىلدىن بېرى جاھان-كېزەرلىك بىلەن تۇرمۇش كەچۈرۈپ، خىل-ۋەت ۋە جەزىرىلەردە ئوۋ ئوۋلاپ يۈرگەندىم. شۇ كۈنلەرنىڭ بىرىدە بىر تىپ دوست - بۇرادەرلىرىم بىلەن خورمىزارلىققا بېرىپ يۈرەتتىم.

بۇ خورمىزارلىقنىڭ ئارىسىدىكى بىر خىل ۋەتنىڭ ئوتتۇرىسىدا بىر تىپ ئېگىز خورما دەرىخى بار ئىدى. خورمىسى شېرىن ۋە لەززەتلىك، ئەمما ئېگىزلىكىدىن ھېچ كىشىنىڭ قولى خورما شېخىغا يېتىشمەيتتى. مېنى ھەممىسى لايىق كۆرۈپ، مەسلىھەت بىلەن: «ئېگىزلىكتە بۇ دەرەخنىڭ تەڭدىشى يوقتۇر. بۇ ۋاقىتقىچە قۇشتىن باشقا ئادەم جىنىسى بۇ خورمىنىڭ مېۋىسىدىن يېگەن ئەمەس. ئەگەر سەن ھەممەت كەمىرىنى بېلىڭگە باغلاپ چىقساڭ، ئېھتىمال سېنىڭ دۆلىتىڭدە بۇ دەرەخنىڭ لەززەتلىك مېۋىسى بىلەن بەھىر ئېلىشىمىز مۇمكىن» دېدى. ئۇلار ھەرقانچە دەۋەت قىلسىمۇ مەن رەت قىلىپ ئۆزىمگە ئېھتىتىم. ئۇلار قوبۇل قىلماي، قايتا - قايتا ئىلتىماسلار قىلدى. ئامالسىز يەڭگىنى تۈرۈپ، بەلىنى باغلاپ گويىا كۆز باغلىغۇچى دارۋازلاردەك دەرەخنىڭ شاخلىرىغا چىرىشىپ چىقىۋاتاتتىم. بارلىق دوستلىرىم بۇنى تاماشا قىلىۋاتاتتى. ئەڭ ئۈچىغا يەتكىنىدە دەرەخنىڭ ئېگىزلىكىدىن يەر يۈزىدىكى خەلق خۇددى بىر ياشلىق كىچىك بالىدەك كۆرۈنىدى. مەن گۈزەل، تازا ۋە شېرىن خورمىدىن بىر-

نەچچىنى تېرىپ ئېتىكىمگە سېلىپ يەنە بىرنەچچىنى يەرگە تاشلىدىم. دوستلىرىم يېيىشتى. شۇ ئەسنادا شاغلارنىڭ ئارىسىدىن خۇددى ئەجدىھاغا ئوخشايدىغان بىر قارا يىلان پەيدا بولدى. ئۇ يىلاننىڭ چوڭلۇقىدىن بەدىنىمگە تىترەك ئولاشتى. ئۇ ئىلان مەن تەرەپكە كېلىۋاتاتتى. ئۇنىڭ ۋەھىمىسىدىن روھىم قۇشى قەلبىم ئۇۋىسىدىن ئۇچۇپ پەرۋاز قىلىدىغانلىقى ئېھتىمالغا ناھايىتى يېقىن ئىدى. مەن ئۆزۈمگە «ئەگەر ئۆزۈمنى يەرگە تاشلىسام بەدەن ئەزالىرىم كۈكۈم تالقان بولۇپ، بەدەن ئەزالىرىمدىن ئەسەر قالمايدۇ. ئەگەر تەخىر قىلىپ تۇرسام بۇ جاننى قىيىنغۇچى ئەجدىھا ئۇشتۇمتۇت كېلىپ بىرلا قېتىمدا جاننى ئالىدۇ. بۇ ئىككى تەرەپتىنلا تىرىك قۇتۇلۇش مۇشەككىلدۇر. ھەممىدىن يامىنى خەلقنىڭ مېنى ناھايىتى ئەخمەق ۋە نادانلىقىدىن نەپسىنىڭ ئارقىسىغا كىرىپ، بىرنەچچە خورمىنى دەپ جېنىدىن ئايرىلىپتۇ، دېگەن تەنە ۋە بەدەن نامى خەلق ئارىسىدا قىيامەتكىچە يېتىپ بارىدۇ» دەپ ئويلاپ، ئاخىرى تەڭرى تالانىڭ دەرگاھىغا نالە قىلىپ، خۇدۇمنى يوقىتىپ قېتىپ قالدىم. يىلان سائەتتىن كېيىن كېلىپ بويىزۇمغا چىرىمىشىپ، ئاغزىنى ئاغزىمغا ئۇدۇلمۇ ئۇدۇل قىلىپ كۆزىنى كۆزۈمگە ئۇچراشتۇرۇپ، ھەر ۋاقىت تىلىنى چىقىرىپ قەست قىلاتتى. پۈتۈن بەدىنىمگە تىترەك ئولتۇرۇپ قورقۇنچىتىن ئىككى قولىم دەرەخنىڭ شېخىغا يېپىشقاندى.

دەرەخنىڭ ئاستىدا دوستلىرىم ھەممىسى، بۇ ۋەقەنى كۆرۈپ يىغلىشىپ يىغان تارتىپ، كۆپ پۇشايمانلار قىلىپ

پەرياد چېكىشەتتى. كىشىلەرنىڭ غەۋغا-
سىدىن ھەر تەرەپتىن ۋەھىمىلىك ئاۋازلار
قۇلىقىغا ئاڭلىناتتى. بارلىق دوستلىرىم
يىغا-زارە قىلىشىپ مېنىڭ بىچارىلىكىم-
دىن باشلىرىغا توپراقلارنى چاچاتتى. شۇ
ئەسنادا بىر كېلىشكەن بەستىلىك يىگىت
بىر توقۇلمىغان ئاتقا مەنىپ، بىر يانى
ئۈچ ئوقى بىلەن قولغا ئېلىپ، خىمىلۋەت
جايىنىڭ بىر تەرىپىدىن چىقىپ قانداق
ۋەقە يۈز بەرگەنلىكىنى سورىدى. ھەممەي-
لەن دەرەخنىڭ ئاستىغا جەم بولۇشۇپ،
مەن تەرەپكە ئىشارەت قىلدى. بۇ يىگىت
مېنى بۇ ھالدا كۆرۈپ:

— بۇ ئەجىلى توشقان يىگىتنىڭ
قوۋم-قېرىنداشلىرىدىن بىرەر كىشى
بارمۇ؟ — دەپ سورىدى. قېرىنداشلىرىم
دەرەخنىڭ ئاستىدا مېنىڭ ئەھۋالىمنى كۆ-
رۈپ يىغلىشىپ تۇراتتى. ئۇلار:

— نېمە گېپىڭىز بار ئىدى، — دەپ
سورىدى. يىگىت:

— بۇ يىگىت ئەجەلگە قول بېرىش
ئالدىدا تۇرغانلىقى سىلەرگە مەلۇم. بۇ
جاننى قىيىنغۇچى بالايىمىپەتتىن نىجات
تېپىش ئەقىلدىن يىراق تۇر. مەن قاراڭغۇ
كېچىدە چۈمۈلە پۈتىنى ۋە كۆك-نار ئۇ-
رۇقىنى قارىغا ئېلىپ خاتا ئاتىمايدىغان،
مەرگەنلىكتە تەڭدىشى يوق كىشىمەن.
ئەگەر رۇخسەت بەرسىڭىزلەر تەڭرىگە تە-
ۋەككۈل قىلىپ، بۇ قان ئىچكىۋىچى ئەج-
دىھاغا بىر ئوق ئۈزۈپ ئۇ يىگىتكە قىل-
چە زىيان-زەخمەت يەتكۈزمەي، بېشىنى
يەر بىلەن يەكسان قىلاي، لېكىن مۇبادا
بۇ يىگىتنىڭ قازاسى توشقان، بولسا ئوق بې-
رىپ يىگىتكە زەخمەت يەتكۈزەرمىكىن دەپ
ئەندىشە قىلىمەن، ئەگەر ناۋادا شۇنداق

بولۇپ قالسا سىلەر مېنى تۇتۇپ خۇن
دەۋاسى قىلىپ، بالا دامىغا گىرىپتار
قىلىساڭلار، — دېدى. بارلىق كىشىلەر
مەسلىھەتلىشىپ «بۇ يىگىتنىڭ بۇ ھادىسە-
دىن خالاس بولۇشىغا مۇشۇنىڭدىن باشقا
ئامال يوق. ئەگەر قازاسى يەتمىگەن بولسا ئوق
نىشانغا تېگىپ نىجات تاپار. چۈنكى ئۆزىمۇ
ئەجەلنىڭ ئاغزىدىلا ئولتۇرىدۇ. بىز قوشۇ-
لىمىز، — دەپ جاۋاب بېرىپ خۇنىدىن
كېچىپ، ئۇنىڭغا رۇخسەت بەردى. بۇ مەر-
گەن يىگىت ئالاھىدە مۆجىزىلىك ياسىنى
قولغا ئېلىپ، ئوقنى ياغا بەتلىپ، تەڭ-
رى - تائالانىڭ يەككە - يېگانىلىقىنى ياد
قىلىپ ئاتتى. ئوقنىڭ ئۇچى ئۇدۇل بېرىپ،
يىلاننىڭ بوينىغا تېگىپ، بېشى ئۈزۈلۈپ
يەرگە چۈشتى. ھەممە خەلق دەرھال ئا-
پىرىن ئوقۇشۇپ ئۇلۇغلاشتى. لېكىن يى-
لاننىڭ بېشى ئوق بىلەن يەرگە چۈشكە-
نىدى، خەلق تاماشا قىلىش ئۈچۈن يۈگۈ-
رۈشۈپ كېلىپ يىلاننىڭ بېشىنى ئوقتىن
ئاجرىتىۋېلىشقا ئىنتىلدى. ئۇ مەرگەن
يىگىت ئۇلارنى توسۇپ ئۆزى بېرىپ،
ئوقنى كۆتۈردى. قازارا، يىلاننىڭ بېشى
ئېتىلىپ كېلىپ ئۇ يىگىتنىڭ لېۋىدىن چىقىپ
جان ئالغۇچى زەھىرىنى چېچىپ، پۈتۈن
ۋۇجۇدىنى لەرزىگە سالدى. يىگىت شۇ
ھامانلا جېنىنى تەڭرىگە تەسلىم قىلىپ،
مەڭگۈلۈك جەننەتتىن ئورۇن ئالدى. يى-
لاننىڭ بېشى لېۋىدە چاپلىشىپ قالدى.
خەلق بۇ ۋەقەنى كۆرۈپ ھەيران بولۇپ،
پىغان نالىسى ئاسمانغا يەتتى. مەن تەڭ-
رىگە شۈكۈرىلەر ئېيتىپ، دەرەخنىڭ ئۈستى-
دىن چۈشۈپ دوستلىرىم بىلەن ئۆلۈكنىڭ
ئەتراپىدا جەم بولۇپ، ئەپسۇس، نادامەت
چېكىشىپ تۇردۇق. دوستلىرىم بۇ ئۆلۈكنى

بىر كىشى ئۆز ئۆيىگە يەتكۈزۈپ بېرىش كېرەكلىكىنى ئۆزئارا مەسلىھەت قىلىشتى. مەن «بۇ ئىشنىڭ سەۋەبچىسى مەندۇرمەن، بۇ خىزمەتكە مەن باراي» دېدىم، ئەمما ئۇنىڭ ئۆي - ماكانى ماڭا مەلۇم ئەمەس ئىدى. بىر كىشى:

— ئەگەر سەن ئاتقا مېنىپ، ئۆلۈك نى ئالدىڭغا ئېلىپ، ئاتنىڭ ئىختىيارىغا قويۇپ بەرسەڭ، ئات ئۆيىنىڭ يولىنى تېپىپ مەنزىلگە يەتكۈزۈشى مۇمكىن، — دەپ مەسلىھەت بەردى. ھەممىسى بۇ مەسلىھەتكە ماقۇل بولۇشۇپ، ئاخىرى مۇشۇ ئۇسۇل بىلەن يىگىتنىڭ ئۆيىگە باردىم.

يىگىتنىڭ قوۋم، قېرىنداشلىرى بۇ ھادىسىنى كۆرۈپ يىغا - زارە قىلىشىپ، ئالدىمغا چىقىپ، ئۆلۈكنى ئوتتۇرىغا ئېلىپ، كۆپ نالە - پەرياد قىلىپ، مائەمدار بولۇشتى. مەن رەسىم - قائىدە بويىچە ئائىلىسىدىكىلەرگە كۆرۈنۈش قىلىپ «دۇنيا بىۋاپادۇر، ئەجەلگە ھەرقانداق باشقا چارە تېپىلمايدۇ، ھېچ كىشىنىڭ بۇنىڭغا ئامالى يوقتۇر، پەقەت شۈكرى ۋە سەۋر قىلىش تىن باشقا پەرياد پىغان پايدا قىلمايدۇ» دەپ نەسەھەتلەر قىلدىم. ئاخىرى ئۆلۈكنىڭ جىنازا نامىزىنى ئوقۇپ، داغدۇغا ئابروي بىلەن دەپن قىلدۇق. ئۇ يىگىتنىڭ ھەممە قوۋم - قېرىنداشلىرى بىر - نەچچە كۈن مائەمدار بولۇشۇپ ئولتۇرۇشتى. ھەر تەرەپتىن دوست - بۇرادەرلىرى، تونۇش - بىلىشلىرى ۋە كۆرگەن - ئاڭلىغانلىرى توپ - توپ كېلىپ، ئەپسۇس ۋە نادامەت چېكىپ دۇئا - پاتىھەلەر ئوقۇپ ياناتتى. شۇ ئەسەنئادا، ئاپتاپتەك يۈزى، قۇباششەك رۇخسارى جىلۋىلىنىپ، ھەر ئاھىدىن ئاسمانغا ھەرخىل رەڭلەرنى چېپ

چىپ، كۆزلىرىدىن لاللىدەك كۆز ياشلىرىنى تۆكۈپ، ئۆيىنىڭ بىر تەرىپىدە زار - زار يىغلاپ ئولتۇرغان بىر ئازىدىن قىزنى كۆرۈپ ئۇنى ئۆلگەن يىگىتنىڭ قىزى بولسا كېرەك دەپ پەھىم قىلدىم. مەن ئۇ قىزنى كۆرگەن ھامان ئۇنىڭ ئىشقى ئوتى دىل جاھىغا تېگىپ، چاچلىرى بوينۇمغا سىرتماق بولۇپ، ئىشقىدا كۆيدۈم. بىر ھەپتە مۇ - سەبەت تۇتۇلدى. بىراق ماڭا مۇپتىلالىق سەۋەبىدىن يەتتە كۈننى يەتتە يىل ئۆتتەمكىن دەپ گۇمان قىلدىم. بىر ھەپتىدىن كېيىن مائەم كىيىملىرىنى سېلىۋېتىپ، مۇسبەت بېساتلىرىنى يىغىپ، ھەر تەرەپتىن كەلگەن قوۋم - قېرىنداشلىرى قايتىشنى مۇراجىئەت قىلىپ ئۆيلىرىگە ياندى. مەن ئۆي ئەھلىگە تونۇلۇپ، ھەر خىل مېۋە - چېۋە، نازۇ - نېمەت، شېرىن - شەربەت تەييار قىلىپ، يەنە بەزى تۇرمۇش مۇلازىمەتلىكلىرىنى ھازىر قىلىپ بېرىپ يۈرەتتىم. تونۇش - بىلىشلىكتىكى ئەقىدە ئىستېھكامى چىڭ پۈتكۈچە بولغان ئارداقلىقتا قىز بىلەن مېنىڭ ئارامدا چىدىن دوستلۇق پەيدا بولدى. ئۇنىڭدىن كېيىن قىزنى ئىككىمىز ئېلىشىشنى ئوتۇندۇم، باشقا ئانىسى قوبۇل قىلمىدى. ئاخىرى بارلىق بېقىن ئۇرۇق - ئۇرغاقلىرى جەم بولۇپ، قىزنىڭ ئانىسىنى قايتىپ قىلىپ، تېرى قىلىشقا رازى بولۇشتى ۋە رەسىم - قائىدە بويىچە ئۇ گۈزەل قىزنى قىممەت باھالىق يىپەك كىيىملىرىنى كىيگۈزۈپ، ئۆي ئويىناپ ئىككىمىز قىلىپ بەردى. مەن غايەت شادمانلىقىمىدىن تونۇمغا پاتمايتتىم. ئاخىرى ئىككى ئاشىق - مەشۇق بىر يەردە جەم بولۇپ بەخت بىلەن ئۆمۈر ئۆتكۈزۈپ، ئىككىمىزدە مۇھەببەت كەيپىياتى ۋە

سۈرەتلىرىنى تاماشا قىلىپ، ئارىسىدا بىر جانىۋارنىڭ سۈرىتىنى كۆرۈپ ئەركەك ياكى چەشى ئىكەنلىكىنى بىلمىدىم. شۇ سەۋەب تىن ئېھتىيات قىلىپ، ئەركەك بولسا نا- مەھرەمدۇر، نامەھرەم يۈزىنى كۆرمەك قىلى- چە شەرمى ھايادىن ئەمەس، شۇڭا يۈزۈم- گە پەردە تارتتىم، — دەپ پاكلىق ۋە ئىز- زەت - ھۈرمەتتىن نۇرغۇن سۆزلەرنى قىل- دى، شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭغا ئىخلاس ئېيت- قانداق ئاۋۋالقىدىن يۈز ھەسسە زىيادە بولدى. ئۆزۈمگە پەخىر قىلىپ «ئۇنىڭغا تەڭرى تائالا مۇشۇنچە ھۆسن جامالى، ۋاپادارلىق ۋە پاكلىقنى بېرىپتۇ، بۇ دۆلەت ھېچ بىر كىشىگە مۇيەسسەر بول- ماي، تەڭرى تائالا پەزلى كەرەمى بىلەن ماڭا ئىندام قىلىپتۇ» دەپ ئويلاپ ئۇ- نىڭغا جان دىل بىلەن جان تەسەددۇق قىلىپ، مۇشۇ يوسۇندا بىرنەچچە مۇددەتنى ئۆت- كۈزدۈم.

قازارا، بىر كېچە ئۇيقۇدىن كۆزۈم- نى ئېچىپ قارىسام، خوتۇن قوينۇمدا كۆ- رۈنمەيدۇ. مەن «ھاجەتكە چىقىپ كەتكەن- گە ئوخشايدۇ» دەپ يەنە ئۇخ-لاۋەردىم. ئىككىنچى كۈنى يەنە بۇ ۋەقەنى كۆردۈم. مېنىڭ ئۇنىڭ پاكلىقىغا بەكمۇ ئىشەنچىم بولغانلىقى سەۋەبلىك پەقەت كۆڭلۈمدە گۇمان پەيدا بولمىدى. يەنە ئۇخلاپ ئارام ئالدىم. ئۈچىنچى كېچە يەنە خوتۇ- نۇمنىڭ غايىب بولغانلىقىنى كۆردۈم. تە- ئەججۈپ قىلىپ، ئۇيقۇ بېشىدىن ئۇچۇپ «بۇ قانداق ۋەقەدۇر» دەپ ئىنتىزار بو- لۇپ تۇردۇم، خوراز چىللاپ، ئەزانىنىڭ ئاۋازى قۇلقىمغا ئاڭلاندى. سائەتتىن كېيىن خوتۇنۇمنىڭ ئاياغ تېۋىشى پەيدا بولۇپ ئىشىكىنى ئېچىپ ئۆيگە كىردى.

پىكىر بىرلىكى شۇنداق يۇقىرى دەرىجىگە يەتتىكى، ئەگەر بىر نەپەس بىر - بىرىد- مىزدىن جۇدا بولساق، تۇرمۇش تېتىقىمىز تۇيۇلاتتى. ئۇزۇن مۇددەت مۇشۇ يوسۇن- دا ئۆمۈر ئۆتۈپ، ئۆزئارا ئايرىلماسلىققا ئەھدە قىلىشتۇق.

بىر كۈنى بازارنى سەيلە تاماشا قىلىپ يۈرۈپ بىر يەرگە قىستىلىشىپ، يى- غىلىپ قالغان نۇرغۇن كىشىلەرنى كۆردۈم. مەن ئۇ يىغىلىشقان كىشىلەرنىڭ ئارىسىغا سىغ- دىلىپ كىرىپ، بازارغا سالغان، باشتىن - ئاياغ ۋە بۇرجەكلەرنىڭ ھەممە يېرىگە رەسىملەر سىزىلغان گىلەمنى كۆرۈپ دەر- ھال باھاسىغا ئېلىپ، ئۆيگە ئېلىپ كەلدىم. ئېچىپ مەشۇقۇم بىلەن سۈرەتلەرنى تاماشا قىلىپ ئولتۇراتتىم. شۇ ئەسەندە تۇيۇق سىز خوتۇننىڭ نەزەرى بىر جانىۋارنىڭ سۈرىتىگە چۈشۈپ، يۈزىنى يوشۇرۇپ:

— ھەي يارۇ ۋاپادارىم، سەندە ئاز- راق مەردلىك دەسۈلى يوقمۇ؟ گەرچە بۇ ئادەم جىنىسىدىن بولمىسىمۇ، بۇ گىلەمنىڭ سۈرىتىنى كۆرمەك ماڭا ھارامدۇر، — دېدى. مەن ئىككىلىنىپ، گىلەمنىڭ ئەتراپىنى ئايلىنىپ قانچە قارايمۇ ھېچ نامەھرىدە- دىن ئەسەر كۆرمىدىم، ئاخىرى:

— ھەي شېرىدىن جانىم، يۈزۈڭنى يېپىۋالماققا نېمە سەۋەب بولدى، — دەپ سورىدىم. خوتۇن دەرھال:

— ھەي بېھىمىمەت، ئالدى بىلەن سەن گىلەمنى يىغ، ئاندىن كېيىن يۈ- زۈمنى ئېچىپ ساڭا ئېيتاي، دەپ جاۋاب بەردى. ئاخىرى گىلەمنى يىغىپ ئۆيىنىڭ بىر بۇلۇڭىدا قويدۇم. مەلەكە يۈزۈمنى ئېچىپ: — ھەي ئەقىلسىز، بۇ گىلەمنىڭ

مەن ئۆزۈمنى ئۇخلىغانغا سالدىم. خوتۇنغا يېقىنلاشقاندا ئۇنىڭ پاكلىق ئىستىتىكا-مىدا تۆشۈكلەرنىڭ پەيدا بولغانلىقىنى بىلىندى. مېنىڭ كۆڭلۈمدە بىئاراملىق ۋە جىددىيلىك پەيدا بولدى.

ئەلقىسىمە، نەچچە كېچە ئارقا-ئارقىدىن بۇ ۋەقەنى كۆرۈپ، بىر كېچەسى بۇ ۋەقەنى ئېنىقلاش ئۈچۈن كەچتىن-كەچ ئۆزۈمنى بىرنەچچە ئىشلارغا تۇتۇش قىلغان كۆرسىتىپ، ھەر تەرەپلەردىن سەزگۈزەشتە سۆزلەپ ئولتۇردۇم. ئوتتۇرا كېچە بولغاندا، مېنىڭ تېخىچە ئۇخلىماي ئولتۇرغىنىمدىن ئۇ يارىماسنىڭ چىرايىدا ماللىقنىڭ پەيدا بولغانلىقىنى كۆردۈم. ئۇ مېنى ئىما - ئىشارەتلەر بىلەن ئۇخلاشقا تەكلىپ قىلاتتى. ئۇنىڭ تەقەززالىقىنى بىلىپ، پەردىنى يۈزۈمگە يېپىپ ئۇخلىغان بولۇپ ياتتىم. بىر سائەتتىن كېيىن ئۇ ئەخلاقسىز مېنى ئۇيقۇدا گۇمان قىلىپ، ئورنىدىن تۇرۇپ ئۆزىنى پەردازلاپ ئۆيدىن چىقتى. مەنمۇ ئورنىمدىن تۇرۇپ كەمىرىمنى باغلاپ، شەمشىرىمنى قولۇمغا ئېلىپ، ئۆيدىن چىقىپ، ئۇنىڭ ناھايىتى تېز سۈرئەت بىلەن كېتىپ بارغانلىقىنى كۆرۈپ ئىزدىدىم ئەگەشتىم. شەھەرنىڭ يېنىدا بىر خورما دەرىخى بار ئىدى. خوتۇن ئۇ جايغا يېتىپ باردى. مەنمۇ يېتىپ بېرىپ خورما دەرىخىنىڭ بىر تەرىپىدە، بىر ئۆيدە چىراغ يېنىۋاتقانلىقىنى كۆردۈم. خوتۇن ئۆيگە كىرىپ كەتتى. مەنمۇ بېرىپ ئىشىكنىڭ يورۇقىدىن قاراپ، ئۆينىڭ ئوتتۇرىسىغا ئوت يېقىپ، نەشە چىكىپ، قولغا بىر تاياقنى ئېلىپ، چىلىمغا نەشنى ئۇۋاپ سېلىپ شوراپ ئولتۇرغان قورقۇنچىلۇق دىۋىگە ئوخشايدى.

خان، بويى مۇناردەك بىر قەلەندەر كىشىنى كۆردۈم. خوتۇن ئىشىكتىن كىرىپ تازىم قىلدى. قەلەندەر خوتۇننىڭ يۈزىگە قاراپ، قەدەر بىلەن دەشناملار قىلىپ، دەرغە-زەپتە ئورنىدىن تۇرۇپ، تاياق بىلەن بېقىنلىرىغا ئۇرۇپ چىچىدىن تۇتۇپ سۆرەپ: — ھەي يۈزى قېلىن خوتۇن، كۆزۈمدىن يىراق بولغىن، بۈگۈن كېچە كۆپ ساقلاتتىڭ، ئەمدى سەندەك يالغانچىنىڭ دىدارى ماڭا كېرەك ئەمەس، — دېدى. خوتۇن يىغلاپ، قەلەندەرنىڭ ئايىغىغا يىقىلىپ:

— بۈگۈن گۇناھ مەندىن سادىر بولدى. خىزمىتىڭگە كېيىن قالدىم. بۇ ئەھۋالدا مەندە ئىختىيار بولمىدى. چۈنكى ئۇ جامىل بۇ كېچە كۆپ ئولتۇرۇپ ئاسانلىقچە ئۇخلىمىدى. ئۇنىڭ ئۇيقۇسى غالىب كېلىپ ئەقىل ھوشىنى يوقاتقاندىن كېيىنلا يۈگۈرۈپ خىزمىتىڭگە ھازىر بولدۇم، ئەمدى گۇناھىمدىن ئۆتۈپ مەرھەمەتتىڭدىن ئۈمىدۋار قىلساڭ، — دەپ ئۆزىگە ئېيتىپ، كۆپ يالۋۇرغاندىن كېيىن قەلەندەر قەھەر-غەزەپتىن يېنىپ، ئۇ بۇزۇق ئىپلاس خوتۇننى قۇچىقىغا ئېلىپ ناپااكلىق تۇپرىقىنى بېشىغا چىچىپ، ئارزۇ-ئارمانلىرىنى ھاسىل قىلدى. ئىشىنى تاماملاپ خوتۇنغا: — ئەمدى مەنزىلىڭگە بارغىن، ئېرىڭ بېلىپ قالمىسۇن، — دەپ رۇخسەت بەردى. خوتۇن:

— ئۇ كاساپەت شاراب ئىچكەن مەستتەك غەپلەتتە ياتىدۇ، مەن ناھايىتى چوڭ ئۈمىدتە كەلدىم. بولسا مېھرىبانلىق قىلىپ يەنە بىر نۆۋەت ئارزۇ-ئارمانىمنى قانىدۇرساڭ سەندىن مەننەتدار بولماقتىم، — دەپ قەلەندەرنى كۆپ داڭلاپ،

زارلىنىپ يالۋۇرغاندىن كېيىن قەلەندەر: — سەن تەخمىر قىلىپ تۇرغىن، مەن تاشقىرىغا چىقىپ ئىستىمىغا قىلىپ، تەرەت ئېلىۋالاي، سەن ئاپتۇۋۇغا سۇ تولدۇرۇپ ئېلىپ چىققىن، مەن ئۆزۈمنى پاكىز قىلىپ، ئۇندىن كېيىن سېنى خۇشال قىلاي، — دەپ سىرتقا چىقتى، مەن بىر دەرەخنىڭ ئۈستىگە چىقىپ، يوشۇرۇن كۆردۈم. قەلەندەر مېنى كۆرمەي ئۆتۈپ بېرىپ، ماڭا ئارقىسىنى قىلىپ ھاجەتكە ئولتۇردى. مەن ۋاقتىنى غەنىمەت بىلىپ بېشىنىڭ ئۈستىگە بېرىپ تىخ بىلەن بويىنىغا بىرنى ئۇردۇم. ئۇنىڭ بېشى تىپىقا ئوخشاش يەرگە چۈشۈپ ناپاك تېپىنى نىجاسەت ئۈستىدە قالدى. مەن بىر دەرەخنىڭ ئۈستىگە چىقىپ باراقسانلىق ئارىسىدا يوشۇرۇنۇپ ئولتۇردۇم. بىر سائەتتىن كېيىن ئۇ بۇزۇق خوتۇن ئاپتۇۋۇنى سۇغا توشقۇزۇپ قەلەندەرگە بېرىش ئۈچۈن چىقىپ، بىرنەچچە نۆۋەت چاقرىدى. ھېچ قانداق ئاۋاز ئاڭلانمىدى. ئاخىرى يېقىندىراق كېلىپ قەلەندەرنى بۇ ھالدا كۆرۈپ ئۇنىڭ جېنىغا ئوت تۇتىشىپ، پىدىغان چېكىپ يۈگۈرۈپ ئۆيگە كىرىپ، بىر قولىغا چىراغ، يەنە بىر قولىغا قەلەندەرنىڭ تايىقىنى ئېلىپ، قەلەندەرنىڭ ئۈستىگە كېلىپ، ئۆلۈكنى ئېنىق كۆرۈپ غەزەپ ئوتى لاۋىلداپ يېنىپ، دىۋانىدەك خورما دەرەخىنىڭ ئەتىراپىدا ھەر تەرەپكە يۈگۈرۈپ، شۇنداق غەزەپكە كەلدىكى، ئەگەر شىر ياكى ئەجدىھا ئۇچراپ قالسىمۇ قىلچە قورقۇپ قالمايتتى. باغ ئىچىنى شۇنچە ئاختۇرۇپمۇ قەلەندەرنىڭ قاتلىنى تاپالماي، ئامالسىز ئۇنىڭ جەسىتىنى قۇچىقىغا ئېلىپ يۈزىنى يۈزىگە سۈرتۈپ

زار-زار يىغلاپ بىر قاپقا سېلىپ يۇدۇپ، قەلەندەرنىڭ ئۆيىنىڭ يېنىدىكى دەرياغا ئاپىرىپ تاشلىدى. ئۆزى پەردەشان ۋە غەمكىن بولۇپ ئۆيى تەرەپكە يول ئالدى. مەن بۇ ۋەقەنى كۆرۈپ تېز سۈرئەتتە ئۇنىڭدىن بۇرۇنراق ئورنىمغا كىرىپ ئۇخلىغان بولۇپ ياتتىم. ئۇ بۇزۇق بىرەر سائەتتىن كېيىن كېلىپ، مېنى ئۇخلاۋاتىدۇ دەپ خاتىرجەم بولۇپ يېنىمغا كىرىپ ئۇخلىدى. تاڭ سەھەر بامدات نامىزى بولغان ۋاقىتتا ئادەتتىكى ئادىتىم بويىدىنچە ئورنىمدىن تۇرۇپ، تەرەت ئېلىپ، ناماز ئۆتەشكە كىرىشتىم. ئۇ بۇزۇق خوتۇننىڭ رۇستەم ۋە ئىسپەندىھار ئۇلارنىڭ قولىدا ئاجىز ۋە زەبۇن بولغۇدەك يەتتە بىر تۇغقىنى بار ئىدى. مەن ئۇلارنىڭ ۋەھىمىسىدىن قورقۇپ بۇ سىرنى ئاشكارا قىلالماي بىر يول بىلەن ئۇ ناپاك دىيانەتسىزنىڭ جازاسىنى بەرسەم دەپ ھەمىشە چارە-تەدبىر ئويلاپ تەقەززا بولۇپ يۈزۈپ، بىرنەچچە كۈن سەۋرى قىلىپ بۇ ئىشتىن ئازراقمۇ سۆز ئاچمىدىم. ئەمما خوتۇن دائىم قەلەندەرنىڭ ماتىمىنى تۇتۇپ، يوشۇرۇن مۇسەبەتلىك يۈرەتتى. بىر كۈنى تەرەت ئۇچۇن ئورنىمدىن تۇرۇپ ئىشىكتىن چىقىپ تەرەت ئېلىشقا كىرىشتىم. ئىشىكتىن چىقىشتىن بۇرۇن ئاپتۇۋۇنى ئۆيىنىڭ سەھنىسىدە سۇغا تولدۇرۇپ قويغانىدىم، خوتۇنغا: — تەرەت ئېلىۋالاي، ئاپتۇۋۇنى ئەكىلىپ بەرگىن، — دەپ بۇيرۇدۇم. خوتۇن ئورنىدىن تۇرۇپ ئاپتۇۋۇغا قولىنى تەگكۈزۈپ يەنە ئۆز ئورنىغا كېلىپ ئولتۇردى. مەن: — نېمە ئۈچۈن ئاپتۇۋۇنى ئېلىپ

كۆڭۈل ئۈزۈپ سوسەن گۈلۈدەك ئازاد بولۇپ، سوسەن تونلارنى كىيىپ چاڭ-توزان باسقان خىلئەتلەرگە كىرىپ، ئىك كىنچى خوتۇنلار جىنىسى بىلەن ھەم-سۆھ-بەت بولماي دەپ ئەھدى قىلىدىم ۋە ھەمىشە ئۆەرۈمنى جاھانگىزەرلىك بىلەن ئۆتكۈزۈپ ياخشى - يامان تۇرمۇش تەجرىبىلىرىگە ئىگە بولۇپ كېلىۋاتىمەن، - دەپ ھېكايىسىنى تۈگەتتى.

X X

دانا ۋەزىر سۆزىنى بۇ يەرگە يەت-كۈزگەندىن كېيىن، شاھزادىگە:
 - ئىي شاھزادە تەڭرى تائالا پادىشاھلار ۋۇجۇدىنى ئاۋام خەلقتىن ياراتقان. سىزدەك شاھزادىنىڭ كۆڭلىگە ئۇنداق بارلىق ماھىيەتى ھىيلە-ھىكەر بىلەن توشقان ئەقىلسىز گۇرۇھلارنىڭ چاچ ۋە خەت خاللىرى لايىق ئەمەس، ئۇلارنىڭ گۈل رۇخسارىدىن ۋاپا ھىمد - پۇرىقىنىڭ بورۇنغا ئۇرۇلۇشىدىن ئۈمىد كۈتۈش ئەسلا مۇمكىن ئەمەس، شەرەپلىك نامىڭىزنى بىلىمىسىز-لىك ۋە ئەقىلسىزلىك بىلەن جاھانغا يېيىپ سېتىش ئەقىلىدىن ناھايىتى يىراقتۇر، - دەپ ۋەزىر سۆزىنى بۇ يەرگە يەتكۈزۈپ، رۇخسەت ئېلىپ، شاھزادىنىڭ خىزمىتىدىن چىقىپ ئۆز مەنزىلىگە باردى. شاھزادە مەلىكەنىڭ پىراقىدا زار-زار يىغىلاپ ئولتۇردى.

كەلمەيسەن، - دەپ سورىدىم. خوتۇن:
 - ئېغىرلىقىدىن كۆتۈرەلمەي يەرگە قويدۇم، - دەپ ھال ئېيتتى. مەن بۇ سۆزنى ئىشتىپ ئىختىيارسىز:
 - ھەرقانچە بولسا قەلەندىدەرنىڭ ئۆلۈكىچە ئېغىر بولماس، - دېگەن سۆز ئېغىزىدىن چىقىپ كەتتى. خوتۇن بۇ سۆزنى ئاڭلىغان ھامان غەزىپى ئۆرلەپ رەڭگى-سۈيى ئۆڭۈپ، قەھەر-غەزەپتىن ئۇنىڭ نەس باسقان يۈزىدىن سوغۇق تەر-لەر ئېقىپ، تېزلىك بىلەن ئورنىدىن تۇرۇپ قەلەندەرنى ئۆلتۈرگەن تىغنى قولغا ئېلىپ، ماڭا يۈگۈردى. بۇ ئىشلاردىن بەخەۋەر تەرەت ئېلىپ ئولتۇراتتىم. ئۆزۈمنى تۇتۇپ ئورنىمدىن تۇرغىچە ئازراقمۇ پۇرسەت بەرمەي زەربە بىلەن يى-ۈزۈمگە ئىككى قېتىم تىغ سالدى. سىلەر كۆرۈ-ۋاتقان بۇ ئىككى سىزدىكى ئاشۇ تىغنىڭ زەخمىسىدۇر. بۇ ۋەقەدىن كېيىن غەزەپ-چىم غالىپ كېلىپ، بۇ قەبى-خوتۇننىڭ قولىنى ئارقىسىغا باغلاپ، بىر تۇغقانلىرىغا خەۋەر بېرىپ، بارلىقىنى يىغىپ، ئەھ-ۋال-نىڭ ماددىيىتىنى بىلىدۇرۇپ بۇ ئۆتكەن ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى بىر-بىرلەپ ئۇ-لارغا بايان قىلدىم، بىر تۇغقانلىرى مەن بايان قىلغان ۋەقەلەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن بۇ بۇزۇق خوتۇننى ئازاب ئوتىغا تاشلاپ جەھەننەمگە يوللىدى. ئاكتىلىرى ئايىغىغا باش قويۇپ كۆپ ئەپۇ سورىدى. مەن دۇنيا تەئەللۇقاتىدىن

ئۈچىنچى ۋەزىرنىڭ شاھزادىگە خوتۇنلار ھىيلە ھىكەرىدىن دېكايە سۆزلەنگەنى

شاھزادە» دەپ ھېكايىسىنى باشلىدى:
 بىر شەھەردە خۇش سۈرەت، ياخشى ئۈچىنچى كۈنى يەنە بىر ۋەزىر شاھ-زادىنىڭ خىزمىتىگە كېلىپ «ئىي ئۇلۇغ

كۆڭۈل يېقىن دوستۇم» دەپ ھېكايىسىنى باشلىدى.

X X

بىز بىرنەچچە يېقىن دوستلار پۇرسەت تېپىپ ئوۋ ئوۋلاش ئۈچۈن سەھراغا چىققانمىدۇق. تۇيۇقسىز ئالدىمىدىن بەدىنىگە يۈز خىل خەت خال تارتقان بىر كېيىك چىقىپ كەلدى. ئۇنىڭ مەغرۇرلۇقى كۆڭلۈمنى ئۆزىگە تارتىپ، شامالداك يۈرگۈچى ئاتقا مىنىپ ئۇنى ئوۋلاش ئۈچۈن قەست قىلىدىم. كېيىك ئۈرۈكۈپ كېتىپ خۇددى چاقماقتەك، بوراندەك سەھرا تەرەپكە قاراپ قاچتى. مەنمۇ ئوچقۇر ئېتىمنى چاپتۇرۇپ ئۇچقانداك ئارقىسىدىن قوغلىدىم. ئاخىرى ئوۋ ئوۋلاش بىلەن بەند بولۇپ، دوستلىرىمدىن ئايرىلىپ بىر قورقۇنچىلۇق باياۋانغا يېتىپ كەلدىم. كېيىك نەزەرىمدىن غايىب بولدى. ھەر تەرەپنى ئايلىنىپ، سەرگەردان بولۇپ يۈرەتتىم. ھاۋانىڭ ھارارىتىدىن ئېتىم مېڭىشتىن توختاپ، پۇتى بىر تاشقا پۈتۈلۈشىپ موللاق ئېتىپ يەقىلدى. مەنمۇ ئاتنىڭ ئۈستىدىن موللاق ئېتىپ يەقىلدىم. ئېتىپ چۈشۈپ، بەدەن ئەزالىرىم يەرگە نەقىش باشتى. مەن بۇ ئاجايىپ جاپا-مۇشەققەتلەرنى كۆرۈپ «ھايات رىشتەم ئۈزۈلدىغان بولدى» دەپ گۇمان قىلدىم. يۈز جاپا-مۇشەققەت بىلەن ئورنىمدىن تۇرۇپ، ئاتقا مىنىپ، ئۆزۈمنى بىر مەنزىلگە يەتكۈزگۈچىلىك ماغدۇرۇم يوق ئامالسىز تۇپراق ئۈستىدە كۆڭلۈمنى توختىتىپ بىرەر سائەت ياتتىم جان ۋەھىمىسى ئۈستۈمدىن غالىب كېلىۋاتاتتى.

خۇلق ۋە شېرىن سۆزلۈك بىر ياش بار ئىدى. مەن بىلەن تونۇشۇپ ئەتە كەچ كېلىپ ئۆزئارا ھەر تەرەپلەردىن ھېكايە سەرگۈزەشتەلەر ئېيتىشىپ بىر-بىرىمىز بىلەن تولۇمۇ يېقىن بولۇشۇپ كەتتۇق. ئۇنىڭ چىراي رۇخسارىدا تەغنىنىڭ زەربىسىدىن زەخم يېگەن خەت سىزىقچىلىرى بار ئىدى. مەن دوستۇمنىڭ يۈزىدىكى زەخمىلەرنى كۆرۈپ قانداق ۋەقەلەردىن پەيدا بولغان زەخمىلەر ئىكەنلىكىگە تەئەججۈپ قىلاتتىم، بىر كۈنى گەپ ئارىلىقىدا:

— ئەي جانىم بۇرادىرىم، ھۈرمەتلىك دوستۇم، سېنىڭ گۈلگە ئوخشاش ھۆسن جامالىڭدا كۆرۈنۈپ تۇرغان سىزىقچىلارغا ئورۇش مەيدانىدىكى جەڭلەر سەۋەب بولدىمۇ ياكى قاراڭغۇ كېچىدە يولسىز ھارامزادىلەرگە ئۇچراپ زەخم بولدىمۇ؟ مېنى بۇ سىردىن ئازراق خەۋەردار قىلىشىڭنى سورايمەن، — دەپ ئۆتۈندۈم. يىڭىت بۇ سۆزنى ئاڭلاپ، رەڭگى-رويسى ئۆزگەرتىپ، كۆپ ۋاقىت سۈكۈت قىلىپ، سائەتتىن كېيىن بېشىنى كۆتۈرۈپ:

— ئەگەر ئىلتىپات يۈزىسىدىن ماڭا مەرھەمەت قىلىپ، بۇ ئىشتىن مېنى كەچۈرۈم قىلىپ سورىمىساڭ. مەن سەندىن مەنئەتدار بولىمەن، بۇ سۆزلەرنى بايان قىلىشقا پېتىنالىمايمەن. بۇ سۆزلەرنىڭ مەخپىي تۈتۈلۈشى بۇرۇنلا ماڭا نېسىپ بولغان، — دەپ جاۋاب بەردى. مەن بۇ سۆزلەرنى ئىشىتىپ، كۆڭلۈم دىققىتى ئۇ سىزلارنى بىلىشىگە كۆپتىن-كۆپ مەركەز-لەشتى. يىڭىت كۆڭۈل خاتىرەمنى ۋە قايتا-قايتا قىلىغان ئىلتىماسىمنى كۆزدە تۇتۇپ بۇ ۋەقەلەرگە شائىت سىزلارنىڭ يۈزىدىن نىقاب-لارنى ئېچىپ «ھەي ئاق

تورىدىغان ئوتلاقلار بار ئىدى. ئۇ كەڭ قورساق سېخى موماي مېنى ئۆيىمگە باشلاپ كىرىپ، نازو-نېمەتلەرنى تەييار قىلىپ زىياپەت مۇراسىملىرى بىلەن مېھماندار-چىملىق قىلدى. ئاندىن كېيىن ئولۇغلار قائىدىسى بىلەن تۇتمەدەك تىلىنى نۇتۇق شېكەرستانىدا بېزەپ:

— «ئەي ئوچۇق يۈزلۈك يىگىت، گەرچە بۇ ۋەيرانە كۆلبەم سەندەك قىممەتلىك گۆھەرنىڭ مېھماندارچىملىقىغا لايىق ۋە مۇناسىپ بولمىدۇ، لېكىن بۇ ئۆي سېنىڭ ۋۇجۇت شەرىپىڭ بىلەن نۇرلىنىپ قەدىر ئېتىبارىم ئاسمانغا تاقاشتى. ئۈمىدىم شۇكى ماڭا رەھىم قىلىپ بىرنەچچە كۈن بۇ ئاجىز بىچارىنى ئېتىبارلىق قىلىپ ئىستىقامەت قىلغىن» دېدى. مەن بۇ جاننى قىيىنغۇچى باياۋاندىن نىجات تېپىپ، دىلغا ئارام بېغىشلغۇچى ماكاندا كۆڭلۈم خاتىرجەم بولۇپ بۇ موماينىڭ مېھرىبانلىقىدىن ھەۋزۇر-ھالاۋەتكە ئېرىشىپ تەڭرى تائالانىڭ دەرگاھىغا رەھىمەت ھەدىيەلەرنى ئېيتىپ ئۇ مەرد تەبىئەت مومايغا دۇئالار قىلاتتىم، گەرچە ۋەتەنم-نىڭ ئۇزاقلىقى، دوستلارنىڭ جۇدالىقى كۆڭلۈمگە بىئاراملىق ئېلىپ كەلگەن بولسىمۇ، بۇ كۆكلەمنىڭ سۇ ھاۋاسى، گۈزەل ۋە كۆركەم ئوت-چۆپلىرى ۋە يۇمران گۈل رەيوانلىرىنىڭ ئۆزىگە مەھلىيا قىلىشى سەۋەبىدىن بۇ جەننەتكە ئوخشاش ماكاندا تۇرۇپ قېلىشنى پىلانلىدىم. ئۇ مۇلايىم مېھرىبان موماي بىر بۇرچەككە جەينامازنى سېلىپ ئىبادەتكە مەشغۇل بولدى. مەن ئۇ پاك موماينىڭ ئەھۋالىنى كۆرۈپ ھەيران بولدۇم. قۇياش غەرب ئاسمىنىغا يوشۇرۇنغان ۋاقىتتا، يەر-

شۇ ئەسنادا، باياۋان تەرەپتىن ناھا-يەتى ئاجىز، قېرى ناتىۋانلىقىدىن قامىتى گۈزەللەرنىڭ قېشىدەك ئېگىلىگەن، قولداھاسا بىر موماي مەن تەرەپكە كېلىۋاتاتتى. مەن بۇ موماينى كۆرۈپ قاتتىق قورقۇپ، ھەيرانلىقتىن «بۇ قورقۇنچىلۇق سەرادا ئىنسان چىنى-سى بار دەپ خىيال قىلىش ئەقلىگە سىغمايدۇ، بۇ ئەلۋەتتە دىۋە ياكى قوراللىق ئېزىتقۇ، يا بولمىسا ئۆزىنى بۇ سۈرەتتە كۆرسىتىۋاتقان جادۇگەردۇر، ھەر قانداق بولسا ئادەمىزاتنىڭ تەدىمى بۇ جايغا يېتىشمەيدۇ، ئۇنىڭ ۋۇجۇدى ھىيلە مىكرو-دىن خالى ئەمەس» دەپ ئەندىشە قىلدىم. ئۇ بېشىم ئۈستىگە كەلگەندە قورقۇنچىتىن ئورنىدىن تۇرۇپ، تەزىم قىلىپ ئايىغىغا يىقىلىپ كۆپ زارلىنىپ يالۋۇردۇم. بۇ موماي مېنى بۇ ھالدا كۆرۈپ شەپقەت ۋە مېھرىبانلىق قىلىپ:

— ھەي يىگىت، بۇ جان ئالغۇچى باياۋاندا يالغۇز نېمە ئىش قىلمىسەن؟ — دەپ ئەھۋالىمنى سورىدى. مەن بۇ موماينىڭ مەرھەمەت ئىلتىپاتىنى كۆرۈپ خاتىر-جەملىك بىلەن ئەھۋالىمنى بايان قىلدىم، ئۇ موماينىڭ ھىممىتى يۈز مەردتىن زىيا-دە ئىدى. ئۇ سېخىيلىق ۋە ئالدىچانلىق بىلەن قولۇمدىن تۇتۇپ يول باشلاپ، مېنى جان ئالغۇچى دەشتتىن چىقىرىپ نىجات بۇلىقىغا يەتكۈزدى. مەن دەريانىڭ ياقىسىدا قومۇشتىن ياسالغان بىر ئۆيىنى كۆردۈم. بۇ ئۆيىنىڭ ھاۋاسى پەغغۇر پادىشاھنىڭ قەسىرىدىن زىيادە، سۇ رەڭ-گىدىن ئەرەم گۈلستانى رەشك قىلاتتى. ئۆيىنىڭ ھەرقايسى تەرىپىدە جانغا راھەت بېغىشلايدىغان ئىزغىرىن شامال ۋە دىلغا ئارام بېغىشلايدىغان گۈل ھىددىلىرى كېلىپ

زېمىن ئايىنىڭ نۇرىدىن يورۇق بولدى. شۇ ئەسەردا بىر نازىدىن ئاي سۈپەت، ئاپتاپقا ئوخشاش تەلەتتىدىن كۆكلەمزارلىق يورۇيدىغان، قاپقارا بۇدۇر چېچىنى گۈل رەڭلىك يۈزى ئۈستىگە سېلىپ دىلبەرلىك تاجىنى قېشى ئەتراپىغا قويۇپ، ئەنئەنىۋىي يادەك قاشلىرىدىن ياخشىلىق ۋە بەختتىن نىشانە بېرىپ تۇرىدىغان بىر قىز بىر سىمىرنى يېتىلەپ پەيدا بولدى. موماي ئۇ قىزنى كۆرگەن ھامان خۇشال بولۇپ، ئالدىغا چىقىپ پېشانىسىدىن سۆيۈپ سىمىرنى قولىدىن ئېلىپ، ئۆيىنىڭ بىر تەرىپىگە باغلاپ قويۇپ، قىزنى ئولتۇرغۇزۇپ تاماق تەييارلاپ ئالدىغا قويدى. بىراق قىز دەرۋىش لەرچە كىيىم كىيگەندى. موماي سىمىرنى سېغىپ سۈتىنى ئۈچكە بۆلۈپ بىر قاچىنى مېنىڭ ئالدىغا، يەنە بىر قاچىنى قىزنىڭ ئالدىغا قويۇپ، ئەڭ ئاخىرىدىكى بىر قاچىنى ئۆزى ئىچتى. بىز لەرمۇ ئۆز قاچىلىرىمىزدىكىنى ئىچىپ تەڭرى تائالانىڭ بەرگەن نېمەتلىرىگە شۈكرى ئېيتىپ ئولتۇردۇق. ئۇ نازىدىن بىلەن ئۆيىنىڭ ئىچىدە چۈمبەتسىز ئولتۇرغان ۋاقىتتا ھۆسن جامالىنى بىمۇاسىتە تاماشا قىلىپ، كۆڭلۈم قۇشى قاپقارا مۈشكى ھىدىلىق چېچىمغا باغلاندى. كۆڭلۈم بىقارارلىقتىن ھەممە كېچىنى نالە-زارە بىلەن ئۆتكۈزدۈم. ئاسمان پەرىسى لەئلى نىقابىنى يۈزىدىن كۆتۈرۈپ يەر-زېمىن سەھنىسى نۇر بىلەن جىلۋىلەندى. ئۇندىن كېيىن، ئۇ گۈل يۈزلۈك نازىدىن يەنە شۇ ئادىتى بىلەن سىمىرنى يېتىلەپ يايلاققا ماڭدى. موماي جەينامازدا ئولتۇرۇپ تەسۋى سىمىرىشقا مەشغۇل بولدى. مەن شۇخۇلۇقتىن گۇناھقا شەرىك بولۇپ موماي-

نىڭ نامىزىنى بۇزۇپ: — ھەي مېھرىبان ئانا، بۇ قېرىلىق ۋە ناتىۋانلىق ۋاقتىدا ئاۋاتلىقتىن چىقىپ، ۋەيرانە جايدا ماكان تۇتۇپ يالغۇزلىقنى ئىختىيار قىلماققا سەۋدب نېمىدۇر؟ بۇ ئاي يۈزلۈك كىمىنىڭ قىزىدۇر، — دەپ سورىدىم. موماي:

— ھەي ئەزىز مېھرىبان، بىلىڭىن ۋە ئاگاھ بولغىن، مەن بولسام تەڭرى تائالانى يەككە-يېگانە بىلىپ، بۇ دۇنيانىڭ مال دۇنياسىدىن كۆڭلۈمنى ئۈزۈپ كىشىلىك دۇنيانى تەرك قىلىپ، ئاۋاتلىقتىن چىقىپ، بۇ ۋەيرانىدە ماكان تۇتۇشنى خالىغان ئاجىز ناتىۋانمەن. سەن كۆرگەن قىز، ئوغلىۋەننىڭ قىزى. ئاتىسى ياش ۋاقتىدا بۇ دۇنيادىن سەپەر قىلدى. ئانىسىمۇ مەڭگۈلۈك ئالەمگە سەپەر قىلىپ بۇ قىز كىچىك قالدى. ئۆزۈم بىلەن ھەمراھ قىلىپ تەرىپىلەۋاتىمەن، — دەپ جاۋاب بەردى. مەن:

— ھەي مېھرىبان ئانا، مەن سېنىڭ مۇقەددەس نەپەس شەرىپىڭدىن تەمتىرەپ يۈرگەن كوچىلاردىن تەۋپىق تېپىپ خۇدا-پەرەسلىك سائادىتىنى ھاسىل قىلىپ سېنىڭ دىنى ئېتىقادىڭنى تونۇسام، مۇندىن كېيىن ئاۋاتلىق يۈزىنى كۆرمەي، سېخى دوستلۇققا قول بېرىپ، ئاخىرەتلىكىنى تۇتسام، ئىنايەت ۋە مېھرىبانلىق يۈزدىمىدىن مېنى قوللاپ، پەرزەنتلىككە قوبۇل قىلىپ، ئىسلام قائىدىسى بىلەن ئۇ يۇمران ياش ئوتىنى ماڭا تويلاپ بېرىپ مېھرىبانلىق ۋە ئىپتىخارلىق بىلەن بېشىمنى ئۈچ پەلەككە يەتكۈزسەڭ، چۈنكى ئالانىڭ پەرمانىنى ئادا قىلىش ۋاجىپتۇر. مەندىن باشقا كىشى زور ئىرادە

ۋە ئەقەدە بىلەن ساڭا ياردەمدە بولالمايدۇ. سېنى ئاجىزلىق ۋە قېرىلىق ئۆز ئىلكىگە ئېلىپ ئۆمرۈڭ چېكىگە يېتىپتۇ، پەرمانىڭنى تۇتۇپ كېچە - كۈندۈز ئاستانەڭدە خىزمەت - تىڭگە قول باغلاپ تۇرسام، - دەپ ئۆتۈن - دۇم. پەرىشتە خۇيلۇق موماي بۇ قىلغان ئىلتىماسىمنى قوبۇل قىلىپ، مەھبۇبەمگە بولغان ئارزۇيۇم چېقىرىشىمنى ئۈمىد نورى بىلەن پەردازلاپ، دەريا ئاستىدا ساقلىنىدۇ. ۋاتقان قىممەتلىك گۆھەر - مەھبۇبەمنىڭ ۋىسالىغا ئېرىشتۈرۈپ، مېنى خۇشال قىلدى، نەچچە كۈندىن كېيىن تىبەت مۇراسىمىنى ۋايدىغا يەتكۈزۈپ، مېنى ئاي يۈزلۈك ساڭا - دەت يۇلتۇزى بىلەن بىرگە، قىلىپ، ئۇ قىزنى ماڭا نىكاھلاپ بەردى. بىرنەچچە ۋاقىت ئۇ گۈلىستان رەشك قىلىدىغان سەرادا مۇراد - مەقسەتكە يېتىپ ئۆمۈر - ئۆتۈك - ۋۇزدۇم. ئۇ مەخپىي ساقلىنىۋاتقان گۆھەرنىڭ پاكلىقى دىيانتى شۇ دەرىجىدە ئىدىكى، يۈز جامالەم ئاي چېقىرىشىدە ئەكسىمنى كۆرسەتمسۇن دەپ ئاي سەيلى - سىڭە چىقىمايتتى. مەن ئۇنىڭ پاك ھايا - لىقى، جامال تۇرقىنى كۆرۈپ چوڭقۇر خۇشاللىققا يېتىپ ئۆز تونۇمغا سىغماي قالاتتىم. ئۇنىڭ بىلەن بىردەملىك سۆھ - بەتنى يەتتە ئىقلىمىنىڭ پادىشاھلىقى ۋە ھەممە دۇنيانىڭ بەختى خۇشاللىقىدىن زىيادە بىلەتتىم. ئۇ نازىمدىن - كۈمۈش بەدەن، گۈزەل خۇلىق، پەم - پاراسەت، سىرلار ئاچقۇچى، لۇتىپى كەرەملىكى پاك - لىق لىباسلىرى بىلەن پەردازلىغان بولسا، ئۇنىڭدىن ئېۋەن ئىزدەش بارلىق نېمەت ئىزدىگۈچىلەرگە ياخشى ئەمەس ئىدى.

ئەللىقىمىدە، نەچچە ۋاقىتتىن كېيىن، پەرىشتە سۈپەت موماي ۋاقىتلىق جاھان

بىلەن ۋىدالىشىپ، مەڭگۈلۈك ئالەمدە سەپەر قىلدى. بىر تەرەپتىن ئۇ چەننەتكە نېسىپ بولغۇچى موماينىڭ بىزدىن ئايرىدۇ. لىشىدىن ئالەم كۆزۈمگە قاراڭغۇ كۆرۈنۈپ، يەنە بىر تەرەپتىن بۇ چەننەتتىن نىشان بېرىپ تۇرىدىغان ماكاننىڭ ھاۋاسى تەبىئىيەتكە ماس كەلمەي، ئامالسىز ئۇ جايدا تۇرماي ئەسلىدىكى ئاۋات ماكانغا بارماقچى بولدۇم. بىز سەھرادىن شەھەرگە كېلىپ، كىشىلەرنىڭ سۆھبىتىگە قىزىقىپ، تۇرمۇش زۆرۈرىدىن خوتۇننى بىر ماكانغا ئولتۇرغۇزۇپ، بىر موماينى ئۇنىڭ كۈندىلىك ئىشلىرىغا ياللاپ بېرىپ، ئۆزۈم شەھەرنىڭ ماكىمىغا نۆۋكەر بولۇشنى ئىختىيار قىلدىم. گاھى خىزمەت ئۈچۈن سەھرالارغا بېرىپ كۆپ ھاللاردا ئىش تۈپەيلى بىر - ئىككى كېچە سەھرادا قالاتتىم. بىر كۈنى ئادەتتىكى ئادەتتىم بويىچە خوتۇن بىلەن خوشلىشىپ سەھراغا يول ئالدىم. موماي مېنى بىر ياقىغا تارتىپ، ماڭا:

— مەن بارماقلىرى ئاجىزلىقتىن گىرەلەشكەن بىر ناتىۋانمەن، پاسىبانلىق ھۆددىسىدىن ھەقىقەتەن چىقالمايمەن. بۇ خىزمەت ئۈچۈن مەندىن ھوشيار ۋە ئەقىللىق بىر موماي تېپىپ ئۆيۈڭگە ياللىشىڭغا مەسلىھەت بېرىمەن، زامان نىڭ تەقەززاسى مۇشۇ، ماڭا رۇخسەت بەرگىن، - دېدى. مەن ناھايىتى ساددا ۋە نادانلىقىمدىن، خوتۇنۇمنىڭ پاك شەرمى ھايالىقىغا ئىشىنىپ، ئۇ موماينىڭ سىمىلىق سۆزلىرىگە ئىلتىپات قىلىماي، سەھراغا يول ئالدىم. بۇ نۆۋەت باشقىلارنىڭ گېپىنى ئاڭلىمىغانلىقىمدىن نۆمۇس خامىنىغا ئوت قويدۇم. بۇ ۋەقەدىن بىرنەچچە كۈن

ئۆتۈپ يەنە بىر ھادىسە بولۇپ، سەھراغا يولغا چىققىم. ئۇ موماي يەنە مېنى خىلا- ۋەتكە كەلتۈرۈپ:

— ھەي نادان ياش، نومۇس ئېتىز- لرى ئاياغ - ئاستى بولغانلىقىدىن ھېچقان- داق خەۋىرىڭ يوقمۇ؟ خوتۇنلار گۇرۇھم- نىڭ زاتىدا ھەرقانچە ھايا ۋە پاكلىق پەردىلىرى بىلەن ئۆزىنى زىننەتلىگەنلىرى بولسىمۇ، ئۇلارنىڭ ماھىيىتى بۇزۇق ئېوتە- ياتىنى ئادەت ۋە زۆرۈرىيەت قىلىشىنى تەكىتلەش لازىم. ئەقىلگە شەرت ھوشيار- لىقتۇر، - دېدى. مەن بۇ سۆزلەرنى ئىستى- كەندىن كېيىن ھوش قوشۇم دىماغ ئۇۋ- سىدىن پەرۋاز قىلىپ غەزەپ غالىب كې- لىپ سەۋدالىق بېشىمغا يۈگۈرۈپ:

— ھەي خۇداپەرەس موما، ئە- ۋالنىڭ قانداق بولغانلىقىدىن مېنى خەۋەر- دار قىلغىن. نومۇس خامىنىمغا بالا چاق- ماقلىرى چۈشۈپ، پاكلىق شىشىمى رەس- ۋالىق تېشىغا تەگدىمۇ - يا؟ - دەپ سورىدىم. موماي:

— ھەي نادان يىگىت، مەن تۈز يېمەك يېيىشكەننىڭ ھەق ھۈرمىتىنى بەجا كەلتۈرۈپ ھەقنى ئادا قىلدىم. ئەمدى مەندىن باشقا ئارزۇدا بولمىغىن. بۇ قېرىلىق ۋاقتىمدا مېنى سۇخەنچىلىك تۇمانلىرى بىلەن بۇلغىمىغىن، - دەپ جاۋاب بەردى. مەن بۇ قىسقىچە باياننى ئاڭلىغان ھامان بەدىنىم ھەرىكەتتىن توختاپ ھەيرانلىق تەبىئىيىتىمنى ئىگىلەپ بېشىمنى تەپەك- كۇرغا سېلىپ، ئەقىلىدىن مەسىلىھەت ئىلتىجا قىلدىم. ئاخىرى بۇزۇق خوتۇننىڭ ئالدىغا بېرىپ، پېشانىمىدىن سۆيۈپ، بىر نەچچە

مېۋىلىك سۆزلەرنى قىلىپ، ۋەدىلەر قىلىپ، خەلقنىڭ نەزەردە ئېتىمغا مىنىپ، شەھەر- دىن چىقىپ، بىر باغنىڭ ئىچىگە كىرىپ مۇسەبەتلىك كىشىدەك كەچ كىرگىچە ئول- تۇردۇم. بۇ ۋاقىت گويا مىڭ يىل ئۆتكەن- دەك تويۇلدى. تەقدىر قىسمىتى بىلەن ئاپئاق نۇرنىڭ ئورنىغا كېچىنىڭ زۇلمەت قاراڭغۇلۇقى يېيىلدى. مەن ماتەملىك كىشىدەك بېشىمغا چادۇر ① ئارتىپ، باغدىن چىقىپ، ئۆيىنىڭ ئارقىسىغا كېلىپ ئۆيىنىڭ ئىچىدە قانداق ھادىسە پەيدا بولار دەپ قولاق سېلىپ تۇردۇم. بىر سائەت ئۆتكەندى. ھويلىنىڭ ئىچىدە بىر ئەنسىزلىكنىڭ بارلىقى مەلۇم بولدى. غەزەپ- تىن دۇنيا نەزەرىمگە قاراڭغۇ كۆرۈنۈپ، بارلىق ئەزالىرىم لەرزىگە چۈشتى. ئاخىرى بىر ئامال بىلەن ھويلىنىڭ ئىچىگە كىردىم. ھويلىنىڭ بىر تەرىپىدە دەرەخلىرى چوڭ، شاخلىرى بىر- بىرىگە گىمىرىلىشىپ كەتكەن بىر باغ بار ئىدى. مەن بىر دەرەخ- نىڭ ئۈستىگە چىقىپ يوپۇرماقلار ئارىسىدا يوشۇرۇنۇپ ئولتۇردۇم. بىرىسىمۇ مېنىڭ كەلگىنىمدىن خەۋەردار بولمىدى. باغنىڭ ئوتتۇرىسىدا بىر زىبۇ - زىننەتلىك تىۋت بۇرچەك چېدىر بار ئىدى. ئۇنىڭ ئىچىدىن ناخشا - مۇزىكا ئاۋازى قولقىغا ئاڭلاندى. دەرەختىن چۈشۈپ قاراڭغۇ بىلەن كېلىپ ئىشىكتىن قاراپ، ياخشى پالاسلارنى سې- لىپ، شاملار ياندۇرۇپ، خوتۇننىڭ پاكلىق ۋە ساداقەتلىك داۋاسى بىلەن ئۈلپىتىنىڭ يېنىدا يۈز ناز كەرەشىمە بىلەن بۇلغىنىپ، ئەتىر گۈل رەڭگىدىكى شارابلارنى ئىچىپ، تۈزكۈر كېنەزەكلەر تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ

① چادۇر - چۈمبەت، ئەرەپ، ئىران، ئافغانىستان قاتارلىق دۆلەتلەردىكى ئاياللار ئۈستىگە ئارتىۋالدىغان رومال.

ئارقا-ئارقىدىن جامالارنى بېرىۋاتقانلىقىنى كۆردۈم. مەن «سۇبھاناللا! ئۇ شۇنداق نومۇسچان ۋە راستچىل ئىدىكى، ئايىنىڭ يۈزىگە ئەدەبىسىزلىك بىلىپ كۆز قىردىنى سالماس ئىدى. ھازىر بولسا بارلىق ئارزۇ-ئارماننى ئۇنىڭغا ئاتا قىلىپ، ئۇ نامە-رەمىنىڭ قۇچۇقىدا ئارام ئېلىپ شاراب ئېچىپ ئولتۇرۇپتۇ. بۇ قانداق ھاياسىزلىق ۋە بەدبەختلىكتۇر. ئۇ قايسى ۋاپادىن پۇراق ۋە ھايادىن نىشان بېرىدۇ» دەپ ياقامنى توتتۇم.

ئەللىسىمە، يېرىم كېچە بولۇپ، نەچچە نوۋەت جامالاردىن شاراب ئىچىلىپ، ئۇ قارا بەخت ئەقىل - ھوشتىن ئايرىلىپ، ھوشسىزلىق تەبىئىتىدە غالىب كېلىپ شەھۋەتنىڭ قازىنى شارابىنىڭ قىزدۇرۇش ئوتىدىن قايناپ ئارزۇ-ئارمانغا يېتىشنى تەلەپ قىلىپ قولىنى ئۆلىمىنىڭ ئېتىكىگە سۇندى. ئۇ قارا بەخت ئورنىدىن تۇرۇپ، كېنىزەككە ئىشارەت قىلىپ، ئۆزى باغ-نىڭ بۇرجىكىگە بېرىپ ھاجەت سۇندۇرۇش ئۈچۈن ئولتۇردى. كېنىزەك ئۇنىڭ ھاجەت سۇندۇرۇپ بولغاندىن كېيىن ئۆزىنى پاكىز قىلىپ ئۆلىمىنىڭ قوينىغا ئېتىشى ئۈچۈن ئاپتۇۋىنى ئېلىپ ئارقىسىدىن باردى. ئەر بولسا شارابىنىڭ كۈچىدىن ئارزۇ-ئارمانىنى قاندۇرۇش ئىستىكىدە ئىنتىزار بولۇپ غەپلەتتە ياتاتتى. بۇ ۋاقىتتا مەن پۇر-سەتنى غەنىمەت بىلىپ، ئەپ-چىللىك بىلەن ئۇنىڭ قېشىغا بېرىپ بىر تىغ ئۇرۇپ، ئۇ ئەجەل يۇتقۇرنى يەر بىلەن يەكسان قىلىپ، قانلىق تىغىنى كۆكرىكى ئۈستىگە قويۇپ، ئۆزۈم يەنە دەرەخنىڭ ئۈستىگە چىقىپ، يوپۇرماقلار ئارىسىدا يوشۇرۇنۇپ ئولتۇردۇم. ئۇ بۇزۇق خوتۇن ئۆزىنى

پاكىز قىلىپ كېلىپ، ئۆلىمىنىڭ نەرسە-كېرەكلەر ئۈستىدە قىپقىزىل قانغا بويىلىپ، قانغا بويالغان تىغ كۆكرىكى ئۈستىدە تۇرغانلىقىنى كۆردى. بۇ مەنزىرە خۇددى ئىسراپىلنىڭ سۈرى چېلىنغانغا ئوخشايتتى. خوتۇن بۇ ھادىسىنى كۆرۈپ يۈرىكىگە بالادەك ئوت تۇتىشىپ، غايەت قەھەرى-غەزەپتىن تىغىنى قولغا ئېلىپ، شامنى كېنىزەكنىڭ قولىغا بېرىپ، باغ ئەتراپىدا ساراڭدەك يۈگۈرۈشكە باشلىدى. كۆپ ھەرىكەتلەر قىلىپ ئىزدەپ كۆردى. قاتىل-نىڭ ئەسىرى بولمىدى. ئاخىرى مەيۋىس بولۇپ قولىدىن تىغىنى تاشلاپ بىر سائەت مەجنۇندەك چىمەنلىك سەھنىدە ھەيران بولۇپ ئولتۇردى. ئاندىن كېيىن كېنىزەككە بۇيرۇپ بىر چوڭ كۇب كەلتۈردى. ئۇ قارا بەختنىڭ تەن ئەزاسىنى بىر-بىرىدىن ئاجرىتىپ كۇبقا سېلىپ، باغنىڭ بىر بۇرجىكىگە ئاپىرىپ يوشۇرۇپ قويۇپ، ئالە-زار قىلىپ ئۆيگە كىرىپ ئۇخلىدى. مەن دەرەختتىن چۈشۈپ كەلگەن يولۇمدىن چىقىپ دەرھال كەتتىم. شەرق ئاسمىنى سۈبھىنىڭ نۇرى بىلەن جاھاننى نۇرغا چۆمدۈرگەندە مەن ئۆيگە كېلىپ خوتۇننىڭ غەمكىن ئولتۇرغانلىقىنى كۆردۈم. مەن:

— ھەي مەھبۇبەم، ئايىدەك پاكلىق ئىخلاسىڭغا جېنىم پىدا بولسۇن. ئەتىرگۈل رەڭلىك چېپىرىڭدە غەمكىنلىك ۋە مالاللىق نېمە سەۋەبتىن پەيدا بولدى؟ — دەپ سورىدىم. خوتۇن:

— سېنىڭ ھىجراننىڭ مېنى پەرىشانلىققا سالدى. سېنىڭ جامالىڭنى كۆرمەي بىر-دەم سەندىن ئايرىلىشقا تاقىتىم يوق، — دەپ جاۋاب بەردى مەن كۆڭلۈمدە «سۇبھاناللا كې-

چىسى نامە، رەم بىلەن خۇشاللىق ئەيش - ئىش - رەتتە بولۇپ، ئەمدى بۇ يەردە ئەپسۇن نەيرەڭلەر بىلەن گەپ قىلىدۇ» دەپ يېنىدا ئولتۇرۇپ، ھەر تەرەپلەردىن پاراڭ سېلىپ كۆڭلىنى خۇش قىلىپ ئولتۇردۇم. ئىككى كۈنچى كۈنى پەرىشانلىقى ئاۋۋالقىدىن زىيادە ئىكەنلىكىنى كۆردۈم. مەن:

— ئەمدى مۇرسى - مۇرىگە تىرەپ بىرگە ئولتۇرۇپ بەخت دۆلەت بىزگە قوچمىنى ئېچىپ، ئارزۇ جامىلىرى مۇرات شارابلىرى بىلەن تولۇپ - تاشقان تۇرۇق - لۇق نېمە سەۋەبتىن يەنە غەمكىن بولمىسەن، - دەپ سورىدىم.

خوتۇن:

— بۇ كېچە بىر پەرىشان چۈش كۆر - دۈم، بۇ سەۋەبتىن غەمكىندۇرمەن، تەبىرى - نىڭ قانداقلىقىنى بىلىدىم، - دېدى، مەن:

— چۈشىڭنى ئېيتساڭ، سېنىڭ خاتىرىڭنى مالاللىق تۇمانلىرىنىڭ ئېتەكلىرىدە قالدۇرغان قانداق چۈش ئىكەن ئاڭلاپ باقسام، - دېدىم. خوتۇن:

— چۈشۈمدە سەن بىر ئۇلۇغ ئۆر - كەشلىك دەريانىڭ لېۋىدە تۇرغانلىقىڭنى، بىر دېۋە كېلىپ ساڭا بارلىق جەھلى بىلەن قەست قىلغانلىقىنى كۆردۈم. سەن دېۋىنىڭ قورقۇنچىسىدىن ئۆزۈڭنى دەرياغا تاشلىدىڭ. دېۋمۇ ئارقاڭدىن سۇغا كىرىپ، سېنى تۇتۇپ سۇغا باستى. ھالاك بولۇشۇڭ مۇمكىن ئىدى، مەن پىدىغان تارتىپ قور - قۇپ ئويغاندىم، ئەمدى ساڭا قانداق ئىش - لارنىڭ دۇچ كېلىشىنى بىلمەيمەن. مەن شەرىپىڭگە بىرەر نۇقسان يەتمىگىدى دەپ بۇ سەۋەبتىن پەرىشانمەن، - دەپ جاۋاب بەردى. مەن:

— پەرىشان بولما، خاتىرىم بولمىغىن، بۇ چۈشۈڭ ناھايىتى ياخشى چۈشۈرۈ - مېنىڭ دەرياغا كىرگەنمىم ھەزرىتى خىزمىتى ئەلەيھىسسالامدىن مەدەت تەلەپ قىلغىنىم - دۇر. دېۋە بولسا مېنى سۇغا بېسىپ تۇر - مەن ھەزرىتى خىزمىتى ئەلەيھىسسالامنىڭ مەدەت بېرىشى بىلەن دېۋىنى ئىككى پارە قىلىپ ئۆلۈكىنى كۇبقا سېلىپ يەرنىڭ ئۈستىگە جايلاشتۇرۇپ قويۇپتەمەن، - دېدىم. خوتۇن بۇ سۆزنى ئىشىكتەن ھامان دەر غەزەپ بولۇپ، ئېتىلغاندەك ئورنىدىن تۇرۇپ، كارىۋاتنىڭ ئۈستىگە يۈتۈمنى سۇنۇپ ياتقان يىرىمگە پىچاقنى كېتىۋېتىپ، مەن خەۋەردار بولۇپ ئورنۇمدىن تۇرغۇچە ئىككى قېتىم زەربە بىلەن يۈزۈمگە پىچاق سالدى ۋە:

— ھەي بەدبەخت، ئۇ كېچىسى قولۇم - دىن سالامەت قۇتۇلۇپ قالدىڭ، - دەپ يەنە بىر پىچاق سالدى. ئاخىرى مەن ئورنىدىن تۇرۇپ پىچاقنى قولدىن ئېلىپ زەربە بىلەن ئۇ مەلئۇننى جەھەننەمگە يولغا سېلىپ خاتىرىم بولدىم. شۇنىڭدىن كېيىن بۇ خىلدىكى بىۋاپا ئايال جەھەتتى بىلەن ھەرگىز ھەممىسى ھېچبىر تەرىپىم بولمايمەن دەپ ئەھدە قىلدىم. يىگىت «بۇ زەخمىم بولسا ئاشۇ ئىشلارنىڭ نىشانىدۇر» دەپ ھېكايە يېزىنى ئاياغلاشتۇردى.

ۋەزىر ھېكايىنى تامام قىلىپ، شاھزادىگە:

— ھەي شاھزادە، جاھان خوتۇنلىرى ئادەم سۈرىتىدىكى دېۋىدۇر. ئۇلارنىڭ زاتى ھىيلە - مەكىردىن خالىي ئەمەس. مەرد كىشىلەرنىڭ بۇ بىۋاپا جەھەتتىگە كۆڭۈل بەرمەسلىكى زۆرۈردۇر. دەشت - باياۋاندا جۇنۇنىدەك سەرگەردان بولۇپ دۇنيانىڭ

راھەت ۋە ھالاۋىتىنى قولدىن بېرىپ مېھ-
 نەت ۋە ئەلەمگە گىرىپتار بولۇپ، بېشىڭ
 تەنە ۋە مىلامەت ئوقىغا تەگمىگەي، —
 دەپ ۋەزىر ھەرخىل نەسەھەتلەر بىلەن بۇ

كۈنىنى ئۆتكۈزۈپ، شاھزادىدىن رۇخسەت
 ئېلىپ، ئۆز مەنزىلىگە قايتتى. شاھزادە يەنە
 رەسۋالىق ناغرىسىنى ساداغا كىرگۈزۈپ،
 نالە قىلىپ، زار-زار يىغلاپ ئولتۇردى.

بىر ۋەزىرنىڭ تىل تىغىنى ئىتتىك قىلىپ نەسىھەت مەيدانىدا باتۇرلۇق قىلغىنى

تۆتىنچى كۈنى بىر بىلىملىك ۋەزىر
 شاھزادىنىڭ خىزمىتىگە كېلىپ «قىسسىمەت
 دەپتىرىنىڭ سىرلىرىنى بىلىگۈچىلەر مۇنداق
 بايان قىلىدۇ» دەپ سۆزىنى باشلىدى:
 سەرەندىپ ۋىلايىتىدە پادىشاھلىق
 تاجى ئاسمانغا تاقاشقان تەختى قەسىرى
 پەلەك ئۈستىدە بولغان بىر پادىشاھ بار
 ئىدى. ئۇنىڭ بىلىملىك ۋە تەجىربىلىك
 ئىككى ۋەزىرى بار بولۇپ، بىرىنىڭ ئىسمى
 يەمەن، يەنە بىرىنىڭ ئىسمى يەسەر ئىدى.
 قازار، جەزايىر ۋىلايىتىنىڭ ئەيرى بول-
 سا دائىم پادىشاھنىڭ تەخت پەرمانىدا
 بولۇپ، باج-خىراج ئەۋەتەتتى. ئەمىر-
 مول بايلىق ھەشەمەت ۋە لەشكەرلىرىگە
 مەغرۇرلىنىپ، ناتوغرا يولغا كىرىپ ئاۋام
 خەلقنىڭ مەنپەئىتىگە قارشى مەيدانىدا
 تۇرۇپ، پادىشاھقا دۈشمەن بولۇپ، ۋىلا-
 يەتنىڭ بىر تەرىپىدىن بېسىپ كىرىپ، بىر
 توپ پۇقرا ۋە ئاۋام خەلقنىڭ مال-دۈن-
 ياسىنى تالان-تاراج قىلىپ بۇلاپ كەت-
 تى. پادىشاھ بۇ ئەھۋاللارنى بىلىگەندىن
 كېيىن مەملىكەتنىڭ ئامانلىقى ئۈچۈن
 ۋەزىر يەسەرنى ساناقسىز لەشكەرگە سەر-
 كەردە قىلىپ، بۇ ئەندىشە پەتنە-پاسات-
 نى تىغ كۈچى بىلەن ئۇچۇقتۇرۇپ، سە-
 ياسەت كۈچى بىلەن ئۇ كۆڭلى زەھەر
 مۇخالپلارنىڭ قولىنى تەمبۇر قولىغا
 ئوخشاش تولغاپ، ئالەم ئەھلىگە ئىبەرەت

قىلىش ئۈچۈن جەزايىر ۋىلايىتىگە بۇيرۇ-
 دى. ۋەزىر يەسەر پادىشاھتىن رۇخسەت
 ئېلىپ، مۇخالپلار تەرەپكە قاراپ يولغا
 چىقتى.
 ۋەزىر يەسەرنىڭ جاھانغا نۇر چاچ-
 قۇچى ئاپتاپتەك نۇرلۇق جامالىدىن ھەي-
 رانلىق ھېس قىلىدىغان ئاي يۈزلۈك خو-
 تۇنى بار ئىدى. ئۇ دائىم ۋەزىرنىڭ جۇدا-
 لىق ئەلىمىدىن رەنجىپ، سەپەر قوينىدا
 غەم-قايغۇ بىلەن ئۆمۈر ئۆتكۈزەتتى. بىر
 كۈنى خىزمەتكارلىرىدىن بىرى ئىخلاس ۋە
 كۆيۈنۈش تەرىقىسىدە سۆز قىلىپ، ۋەزىر-
 نىڭ ئايالىغا:
 — ھەي مەلىكە جاھان، تەڭرى تائالا
 ساڭا كۆپ نېمەت، مول مال-دۇنيا ۋە
 گۈزەل ھۆسەن-جامال ئاتا قىلىپتۇ. غەم-
 كىنلىك ۋە ماللىققا گىرىپتار بولۇپ
 گۈل رۇخسارىڭنى زەپىرەگىدەك قىلىپ
 ئەزىز ئۆمۈرىنى ھەسرەت ۋە نادامەت بىلەن
 ئۆتكۈزۈپ سارغىيىپ يۈرۈشكە سەۋەب
 نېمىدۇر؟ بۇ شەھەردە ھۆسەن-جامالىدا
 تەڭدىشى يوق بىر زەرگەر ياش بار، ئۇ-
 نىڭ بىلەن خىلۋەتتە ئۇچرىشىپ ئۆزۈڭ-
 نى كۈلپەتتىن قۇتۇلدۇرۇشۇڭ بىر خىل
 ساۋابتۇر، — دېدى. خوتۇن بۇ سۆزنى
 ئىشىكتەندىن كېيىن زەرگەر ياشقا غايىبا-
 نە ئاشىقىي-بىقارار بولۇپ پاكلىق پەردىسى-
 نى يۈزىدىن كۆتۈرۈپ، ۋاپادارلىق دائىرىدە

تۇن ئەپسانىلاردىكىدەك كۆزنى غەلەت قىلىپ، بىر ئەينەكنى قوينىدىن چىقىرىپ يۈزىگە قارا سۈرتۈپ زەرگەر ياش-نىمىنىڭ ئودۇلغا ئېلىپ كېلىپ، ئانارنىڭ بىر نەچچە بەرگىنى بىر كاسا سۇغا تاشلاپ تۇرۇپ، زەرگەر ياشقا:

— مېنىڭ مەنزىلىم يېقىن، بىر مۇس-تەھكەم قورغاندۇر. تىز ئۇچقۇچى بۈركۈت ئۇنىڭ ئۈستىدە پەرۋاز قىلىدۇ. سۇمۇرغا ئۇنىڭ يولىدا قاندىتىنى ئېچىشقا ئىمكان يوقتۇر. سەن بىكاردىن دەشتىلەردىكى ھوما قۇشىدەك جۇنۇن بولما. قۇياش زەررىسىگە قول يەتكۈزگىلى بولمايدۇ. پاشا ئاسمان گۈمبەزىدە پەرۋاز قىلالمايدۇ، — دەپ يېنىپ مەنزىلىگە قايتتى. ئۇ ئادەمنى سېھرىلىگۈچى گۈزەلنىڭ دىلىنى كۆيدۈر-گۈچى ئىشقى ئوقى زەرگەر ياشنىڭ غۇن-چىدەك كۆڭلىگە تەگكەندى. بىسەبىرلىك تۇپرىقىغا يىقىلىپ، ئىزتىراپتىن زەرگەرلىك ئاسۋاب سايىمانلىرىنى يىغىپ، ئۆيىگە كېلىپ، مالاھەت دەستىدە شەيدالىق دۇكانلىرىنى ياساپ بىقارار ئولتۇردى.

زەرگەر ياشنىڭ بىر ئەقىللىق خوتۇنى بار ئىدى. ئېرىنىڭ يۈزىگە قاراپ پارا-سەت بىلەن بىر گۈزەلنىڭ جاننى قىيىنغۇ-چى ئوقىياسى كۆكسىگە قادىلىپ، يادەك قاش كىرىپكى بۇ پاك يۈرەكنى سەرگەر-دان قىلغانلىقىنى بىلدى. خوتۇن زەرگەر ياشتىن:

— پەرىشانلىقنىڭ سەۋەبى نېمەدۇر، — دەپ سوزىدە. زەرگەر ياش قەلب شارابىنى بايان جامغا تۆكۈپ، ئۇ ئاي سۈپەتنىڭ مۇھەببىتىگە گىرىپتار بولغىنىنى ئاشكارا قىلىپ ئۆتكەن ۋەقەلەرنى بايان قىلدى. خوتۇن يەنە زەرگەر ياشتىن:

سىدىن چىقىپ، پاسىقلىق تىز كىچا ئېغىزىدا ساراسىمە بولۇپ، ھەر تەرەپكە يۈگۈرۈپ ئۇنىڭ يولىغا بىقارار بولدى. ئا-خىرى ئەتىراپىدىكى بۇ سىرلاردىن خەۋەر-دار كېنىزەك ۋە خىزمەتكارلىرىغا مەقسەت مۇددىئاسىنى ئېيتىپ بۇلاردىن سورىدى. كېنىزەكلەر ۋەزىرنىڭ تىخ سىياسىتىدىن قورقۇپ بۇ يولغا قەدەم قويمىدى. ئۇنىڭ مۇددىئاسى ئۇزاققىچە ئەمەلگە ئاشماي ئىشقى ئوقى ئىچىدە لاۋۇلداپ يېنىپ پەرۋاندىك ئەنسىزلىكتە بىتاقەت ۋە بى-ئارام بولدى. بىر كۈنى ئائىلاج قىممەت باھالىق كىيىملىرىنى كىيىپ ئۆزىگە زىبۇ-زىننەت بېرىپ، ۋەزىرنىڭ نومۇسىنى ۋە ئۆزىنىڭ پاكلىقىنى پارە-پارە قىلىپ، زەرگەر ياشنىڭ ئالدىغا بېرىپ بىر ئوچۇم قىممەت باھالىق جاۋاھىرىنى كۆرسىتىپ:

— بارلىق بىلىم ۋە ھۆنىرىڭنى سەرپ قىلىپ، خوتۇنلار جەمەتكە مۇناسىپ بول-غان ئەسۋابلاردىن بىر يۈرۈش ياساپ بەر-گىن، — دەپ بۇيرىدى ھەم مۇشۇ باھانىدە نىقابىنى ئاپتاپتەك يۈزىدىن كۆتۈرۈپ مەھ-بۇبلارچە جامالىنى كۆرسەتتى. زەرگەر ياش بۇ دىلىنى ئۆزىگە تارتقۇچى جامالىنى كۆ-رۈپ ھەيرانلىق ئوتىدا يېنىپ، ئەقىل-پاراسەت، مال-مۈلكىنى قولىدىن بېرىپ، ئۆزىنى يوقاتتى. سائەتتىن كېيىن ئەقىل ھوشىنى يىغىپ كۆزىنى ئېچىپ:

— ھەي كۆڭۈل ئوغرىسى، سەن سەبرى ھوشۇمنى چىددىغۇسىز نازلىرىڭ بىلەن ئوغرىلاپ قاچتىڭ. لۇتپى مەرھە-مەت قىلىپ نامۇ نىشانىڭنىڭ كىم ئىكەن-لىكىنى ۋە تۇرار جايىڭنىڭ قەيەردە ئىكەن-لىكىنى ئېيتقىن، — دەپ يالۋۇردى. ئۇ ئىشرەتتە ئادەمنى دەردكە سالغۇچى خو-

لىق تولۇپ موددىئايىڭ ئەمەلگە ئېشىشى مۇمكىن. چۈنكى ئىشقا-نىڭ بارگاھىدا شاھ تاجى كىيىگەنلەر بىلەن كۇلاھ كىيىگەن گا-داي-لار باپىباراۋەردۇر. ئەڭ ياخشى بۇ كېچە مەشۇقۇڭنىڭ كۈچىسىدا غايىبلىق پەردىسىدىن بىرەر ھادىسە پەيدا بولغىچە كۈتۈپ ئولتۇرغىن، — دېدى.

قۇياشنىڭ كۆز قاماشتۇرغۇچى نۇرى كېچە زۇلمىتىدىن يۈزىگە قارا-ي-يۇق ياپقان ۋاقىتتا ئاسمان گۈمبىزىنىڭ قوغدى-خۇچىلىرى ئىزادىن غەرىپنىڭ ئۆيىگە يو-شۇرۇندى. زەرگەر ياش خوتۇننىڭ سۆزى بىلەن بېرىپ، مەشۇقنىڭ كۈچىسىدا كۈتۈپ ئولتۇردى. قازار، ئويلىنىپ ئولتۇرۇپ بالا-قازاننىڭ سەرمايمىسى بولغان ئۇيقۇغا-لىب كەلدى. كېچىنىڭ بىر ھەسسىسى ئۆتكە-ندى، ۋەزىرنىڭ خوتۇنى ئىختىيارسىز ھەرى-مىدىن چىقىپ زەرگەر ياشنىڭ يېنىغا كېلىپ، ئۇ نادان ئاشىقنىڭ غەپلەت شارابىدىن ھوشسىزلىنىپ ياتقانلىقىنى كۆردى. ۋەزىر-نىڭ ئايالى كېنىزىكىگە بىرنەچچە ئوشۇق-نى زەرگەر ياشنىڭ قوينىغا سېلىپ قويۇش-نى بۇيرۇپ، ئۆزى ھەرىمگە يېنىپ كەل-دى. قۇياش ئۆزىنىڭ سېخىي نۇرىنى يەر شارىغا چېچىپ ئالەم يورۇدى. زەرگەر ياش تۇيۇقسىز ئويغىنىپ قۇياشنىڭ نۇرى پۈت-كۈل ئالەمنى مۇنەۋۋەر قىلغانلىقىنى كۆردى. ئۇ قورقۇپ، ساراسىمىدە ئورنىدىن تۇرۇپ ئۆيىگە قايتتى، خوتۇنى پارسەت بىلەن مەقسەتنىڭ ھاسىل بولمىغانلىقىنى بىلدى. ئۇنى قۇچىقىغا ئېلىپ يۈزىدىن توپا-چاڭ-لارنى ئېرتىپ ئەھۋالنى سورىدى. زەرگەر ياشتا ئىنتىزارلىق ۋە ئائىلاچىلىقتىن ئۆزى-گە ھېچبىر ئەھۋال كۆرۈلمەيتتى. خوتۇن مېھرىبانلىق ۋە غەمخورلۇقنىڭ يۈز ئىشىكى-

— سەن ئۇنىڭ تۇرار جايىنىڭ قە-يەردە ئىكەنلىكىنى بىلىدىگەنمۇ؟ — دەپ سو-ردى. زەرگەر ياش: — ئۇنىڭ تۇرار جايى ماڭا پەقەت مەلۇم بولمىدى، — دەپ جاۋاب بەردى. خوتۇن:

— ھەي ئەقىلسىز سەرگەردان بولغۇ-چى، ئەينەكنى كۆرسەتكىنى «ھازىر كۈن-دۈزدۇر، ئاشىقلارنىڭ ئىشى كۈندۈز راۋاج تاپماس» دېگەنگە ئىشارەتتۇر. ئەينەكنىڭ يۈزىگە قارا سۈرتكىنى «ئەگەر ئاشىق بول-ساڭ كېچە بارغىن، چۈنكى كېچە ئاشىق-لارنىڭ قوغدىغۇچىسىدۇر» دېگىنىگە دالا-لەتتۇر. ئانارنىڭ بەرگىنى سۇغا سالغىنى «ھويلىنىڭ ئالدىدا دەريا بار، دەريا بويى-دا بىر تۈپ ئانار دەرىخى بار» دېگەنگە دەلىلدۇر. ئەمدى سەن ھازىر تېخى كېچە بولمىغاندىلا تۇرۇپ، تېز ھەرىكەت قىلىپ، مەشۇقۇڭنىڭ يول نىشانىنى تېپىشقا تەي-يار بولغىن. دائىم مۇشتاقلار كېچە زۇلمى-تىدە غەلىبىدىگە ئېرىشىدۇ. ئۆزۈڭنى مەشۇقۇڭنىڭ خىزمىتىگە يەتكۈزگىن، — دېدى. زەرگەر ياش خوتۇننىڭ سۆزىگە ئەمەل قىلىپ، كۆپ ئىككىلىنىشتىن كېيىن مەشۇقنىڭ كۈچىسىغا كېلىپ، نىشانلىرىنى كۆرۈپ ۋەزىر يەسەرنىڭ قورغىنى ئىكەن-لىكىنى بىلدى. ئۇ ئۆزىگە «مەندەك ئاجىز بىدەھىجاننىڭ بۇ جايغا قەدەم بېسىشىم ئەسلا ئەقىلگە مۇۋاپىق ئەمەس» دەپ ئۆزى-گە مۇراجىئەت قىلىپ ئۆيىگە كېلىپ ۋەقە-نى خوتۇنىغا بايان قىلدى. خوتۇنى بولسا ئەقىل-پاراسەتتە يۈز مەردتىن زىيادە ئىدى. زەرگەر ياشقا:

— ھەي ساددا دىل، مەقسەت جا-مىڭ ئۇ بارگاھتا غەلىبە ئىستەكلىرى بىلەن

نى ئېچىپ، زەرگەر ياشقا؛
 — غەمكىن بولمىغىن، ئورنىڭدىن
 تۇرۇپ، كىيىملىرىڭنى سېلىۋېتىپ باشقا
 پاكىز كىيىملىرىڭنى كېيىپ، ئۆزەڭنى
 پاكىز قىلىپ دۇكاندا ئولتۇرغىن، غايىمى-
 لار پەردىسىدىن نېمىلەرنىڭ پەيدا بولىدۇ-
 غانلىقىنى كۆرگىن، — دېدى. زەرگەر ياش
 ئورنىدىن تۇرۇپ بەلبېغىنى يەشكەندى،
 قوينىدىن بىرنەچچە ئوشۇق يەرگە چۈش-
 تى. خوتۇن:

— ھەي بىخەۋەر، كېچىدە دوستۇڭ-
 نىڭ كوچىسىغا بېرىپ ئۇخلاپ قاپسەن، ئۇ
 دۆلەتتىن مەشۇقۇڭ ئېھتىياتتا كېلىپ
 سېنىڭ ئۇخلاپ قالغانلىقىڭنى كۆرۈپ
 ئوشۇقلارنى قوينۇڭغا سېلىپ «سەن ھازىر
 ياشتۇرسەن، ئىش-ق-مۇھەببەتتىن خە-
 ۋىردىڭ يوقتۇر، بېرىپ ئۇششاق بالىلار
 بىلەن ئوشۇق ئوينىغىن» دېگەندىن بېشا-
 رەت بېرىپتۇ. كېچە يەنە بېرىپ «ئوشىيار
 بولۇپ ئولتۇرغىن، ئەلۋەتتە مەشۇقۇڭ
 كېلىپ سەندىن خەۋەر ئالىدۇ، — دەپ جېكى-
 لىدى. زەرگەر ياش ئىككىنچى كېچە ئۆ-
 مىدۋار بولۇپ مەشۇقنىڭ كوچىسىغا كېلىپ
 ئىنتىزار بولۇپ ئولتۇردى. مۇرات - مەق-
 سەتنىڭ دۆلەت ئىشكى بەختىنىڭ يىۋىزىگە
 ئېچىلغاندا ئۇ پەرى سۈپەتلىك گۈزەل،
 يۇرۇقلۇقتىكى توننىڭ نازىدەك، قاراڭغۇ-
 دىكى شامدەك ھەممىنى يورۇتۇپ ئىشىك
 باقارلارنىڭ غەپلەتتە شاراپ ئىچكەن مەس-
 تەك ياتقان پۇرسىتىدىن پايدىلىنىپ ئىشىك-
 نى ئېچىپ چىقىپ، زەرگەر ياشنىڭ ئالدى-
 غا كېلىپ ئۆلىمىتىنىڭ ئىنتىزار بولۇپ ئول-
 تۇرغانلىقىنى كۆردى. مەلىكە ئىختىياسىز
 قولىدىن تۇتۇپ، ھەرىمگە كىرگۈزۈپ، كې-
 نىزەكلىرىگە ئەيدىش - ئىش-رەت ئەسۋابلى-

ردىنى تەييار قىلىشىنى بۇيرۇدى. ناخشا -
 مۇزىكىچىلار قالۋىنى ئەۋجىگە سېلىپ،
 كۈمۈش قوللىق ساقىلار گۈل رەڭلىك
 شارابلارنى كۈمۈش رەڭلىك جامالارغا تۆكۈپ
 ئۇنى ئايلانغۇچى پەلەكتەك ئايلاندۇرۇپ
 خۇشال - خۇراملىققا چۆمدى. ئىككى مۇش-
 تاقنىڭ بېشىغا ئارزۇلارغا يېتىشىش سەۋدا-
 لىقى چۈشۈپ بىقارار بولدى. بۇ ۋاقىتتا
 ئىككى ئاشىق خۇشال - خۇراملىقتىن باشقا
 ئىشلارنى ئويلىمايتتى. ئۇلار بىر - بىرىنى
 قۇچىقىغا ئېلىپ خۇشال ئولتۇراتتى.

قازار، كېچە چارلىغۇچى كېچە ئەمرى
 شەھەرنى چارلاپ يۈرەتتى. تۈيۈق-سىز
 نەزەرى ۋەزىر يەسەرنىڭ ئىشىكىگە چۈشۈپ،
 ئىشىك باقارلارنىڭ ھەممىسى غەپلەت ئۆب-
 قۇسىدا ياتقانلىقىنى، ھەرەمىنىڭ ئىشىكى
 ئاشىقلارنىڭ كۆزىدەك ئوچۇق تۇرغانلىقى-
 نى كۆردى. ھەيران بولۇپ ئۆزدىگە: «بۇ
 قاراڭغۇلۇق پەردىسىگە يوشۇرۇنغان يېرىم
 كېچىدە ۋەزىرنىڭ ئىشىكى ئوچۇق ۋە
 ئىشىك باقارلار ئۇيقۇدا ياتىدۇ. بىرەر پىتىن-
 دىن خالى ئەمەس» دېدى. بۇ ئىشلاردىن
 خەۋەر تېپىش زۆرۈر ئىكەنلىكىنى ئويلاپ،
 ئالدىغا بېرىپ يەتتە ئىشىكنىڭ ھەممىسى
 ئوچۇق تۇرغانلىقىنى كۆردى. تەھلىل قى-
 لىپ ھەرەمنىڭ ئىچىدە بىرەر ئەنسىزلىك-
 نىڭ بارلىقىنى گۇمان قىلىپ ھەرەم ئىشى-
 كىنىڭ ئالدىغا كېلىپ، ئىشىك يېچۇقىدىن
 قاراپ، زەرگەر ياش ۋەزىرنىڭ خوتۇنى
 بىلەن جامالارنى ئايلاندۇرۇپ، بىر - بىرىنى
 قۇچىقىغا ئېلىپ سەرخۇش بولۇپ، خۇشال-
 لىققا چۆمۈپ ئولتۇرغانلىقىنى كۆردى.
 كېچە چارلىغۇچى ئەمىر دەرغەزەپ ئىختى-
 يارسىز ئىچكىرىگە كىرىپ، قەدىزى بىلەن:
 — ھەي ئاچىزىلار، ۋۇچۇد خامىنىڭىز-

دېدى. كېنىمىزەك تېزلىك بىلەن ئۆزىنى زەرگەر ياشنىڭ ئۆيىگە يەتكۈزۈپ، ھويلىنىڭ ئىچىگە بىر تاشنى تاشلىدى. خوتۇن پىكىر قىلىپ ئولتۇرغانىدى، تاشنىڭ ئاۋا-زىنى ئاڭلاپ، پاراسەت بىلەن زەرگەرگە بىرەر ھادىسىنىڭ يولۇققانلىقىنى بىلىپ ساراسىمىدە ئورنىدىن تۇرۇپ، ئىشىكىنى ئېچىپ تاشقىرىغا چىقىپ ئىنتىزار بولۇپ تۇرغان بىر خوتۇننى كۆردى. خوتۇندىن: — سەن كىم بولىسەن، قۇرت - قوڭ-خۇزلار ئويۇقۇدىكى ۋاقىتتا نېمە مەسلىھەت بىلەن بۇ جايغا كەلدىڭ؟ — دەپ سورىدى. كېنىمىزەك ئۇ ئىككى قارا بەختلەرنىڭ ھالى ئەھۋالىدىن خەۋەر يەتكۈزدى. زەرگەرنىڭ خوتۇنى بۇ ۋەقەلەردىن خەۋەردار بولۇپ دەرھال ئورنىدىن تۇرۇپ، قەنتىن ھالۋا تەييار قىلىپ، چىنە قاچىنى تولدۇرۇپ، كېنىمىزەك بىلەن زىندان تەرەپكە يولغا چىقتى.

بۇ تەرەپتە، كېچە چارلىغۇچى ئەمىر بۇ ئىككى ئۆلپەتنى زىندانغا تاشلاپ، ھەمراھ بولۇپ كەلگەنلەرنى قوغلاپ چىقىرىپ، بىرنەچچە قوغدىغۇچى كىشىنى قويۇپ قويۇپ، «ئەتە پادىشاھقا مەلۇم قىلىمەن» دەپ ئۆيىگە قايتتى.

بۇ ۋاقىتتا زەرگەرنىڭ خوتۇنى كېنىمىزەك بىلەن زىنداننىڭ ئىشىكىگە كېلىپ قوغدىغۇچىلارغا دۇئا قىلىپ:

— ھەي ياخشى خولقلۇق ۋە بەخت-لىكىلەر، بىر غايىب بولغىنىم بارئىدى. تەڭرى تائالا غايىب بولغىنىمنى ھازىر قىلسا، ئۆز قولۇم بىلەن سولاقتىكىلەرگە ھالۋا ئېتىپ بېرىمەن دەپ قەسەم قىلغانىدىم. ئەلەمدۇلىللا! گۆھەر مەقسىتىم ئەمەلگە ئېشىپ غايىب بولغىنىم پەيدا

لارغا ئوت تۇتاشتۇردىڭمۇ؟ — دەپ توۋلىدى. زەرگەر ياش بۇ ۋەقەنى كۆرۈپ قورقۇنچىدىن يۈرىكى قېپىدىن چىقىپ كەتكىلى ئازلا قالدى. ۋەزىرنىڭ خوتۇنىمۇ پەرىشان بولۇپ، ئەيش - ئىشرەت شىشى غەم تېشىغا تىگىپ ئارزۇ شارابى غەملىك ۋە ئائۇمىدىلىك تۇپرىقىغا تۆكۈلدى. ۋەزىرنىڭ ئايالى بىر كېنىمىزەككە ئىشارەت قىلىپ، بىر سەر ئالتۇن كەلتۈرۈپ كېچە چارلىغۇ-چى ئەمىرگە بېرىپ ئۇنىڭدىن دەردمەنلىك تىن قول يىغماي، غايىبىتىن كەلگەن ئىشقى بوشلۇقنى پاكلىق بىلەن بايان قىلىپ سىرپەردىلىرىنى يىرتماسلىقىنى ئىلتىماس قىلدى. كېچە چارلىغۇچى ئەمىر ئالتۇنغا ئىلتىپات قىلماي، قەدرى - غەزەپكە كېلىپ بۇ ئىككى ئەھۋالى خاراب قارا بەختلەرنى زىندانغا تاشلىدى. ۋەزىرنىڭ خوتۇنى ھەيرەتكە تولۇپ بىر يەردە ئولتۇرالمى، ئىزتىراپقا چۈشۈپ، دەردكە دۇچار بولدى. ئۇلارنىڭ ئەندىشى ئاسمان پەلەككە كۆتۈرۈلۈپ، ئەقىلدىن مەسلىھەت ئويلىرىنى ھەر تەرەپكە چاپتۇراتتى. ھەر قانچە ئويلايمۇ سالامەت قېلىشقا يول تاپالمىدى.

ۋەزىرنىڭ ئايالى زەرگەر ياشنىڭ ئۇنىڭ ئايالى بۇ ئىككىسى ئوتتۇرىسىدىكى ۋەقەدىن ۋاقىپ بولغانلىقى ۋە بۇ توغرىلىق زەرگەر ياشقا ئىشقا قائىدىلىرى توغرىسىدا تەلىم قىلغانلىقىنى ئاڭلىغانىدى. ئاخىرى ئۆزىگە مەسلىھەت قىلىپ، بىر كېنىمىزەككە ئىشارەت بىلەن:

— سەن بېرىپ زەرگەر ياشنىڭ خوتۇنىغا خەۋەر بەرگىن. زەرگەر ياشنىڭ خوتۇنى ئەقىللىق ۋە دانا ئىكەن. ئەگەر بۇ ئىشتىن ئۇ خەۋەردار بولسا، بۇ مۇشكۈللۈك ئۇنىڭ قولىدا ئاسانلىق تېپىشى مۇمكىن، —

چە چارلىغۇچى ئەمىر ئۆز سۆزىنى ياقلاپ مۇبالىغىنى ھەددىدىن ئاشۇردى. ئاخىرى ۋەزىر يەمەن ئۆز خىزمەتچىلىرىدىن بىر-نەچچىنى زىندانغا بېرىپ ۋەزىر يەسەرنىڭ خوتۇنى بىلەن زەرگەر ياشنى ئېلىپ كېلىشىنى بۇيرۇدى. مۇلازىمەتلەر كېلىپ زەرگەر ياش بىلەن ئۇنىڭ خوتۇنىنى زىنداندىن چىقىرىپ ۋەزىر يەمەننىڭ خىزمىتىگە ھازىر قىلدى. زەرگەر ياشنىڭ خوتۇنى: «كېچە چارلىغۇچى ئەمىرنىڭ دەستىدىن داد-پەريادا» دەپ نالە-زار قىلىپ، ۋەزىر يەمەنگە:

— ھەي ۋەزىرى ئەزەم، جاھان سولتاننىڭ ئادالەت زامانىدا، سېنىڭدەك ۋەزىرنىڭ ۋاقتىدا قوي ۋە قوي باققۇچىلار ئاماندۇر. كېچە چارلىغۇچى ئەمىردىن بىز ئىككى ئاجەزغا زۇلۇملار يەتتى. بۇ ئىشقا يۇلتۇزلار ھەيران، پەلەك لەرزى بولدى. يەنى ئاخشام ئۆيۈمدە ئېرىم بىلەن كارىۋاتتا يېتىپ دەم ئېلىۋاتاتتۇق. كېچە چارلىغۇچى ئەمىر مەست خۇددىنى يوقاتقان ھالدا كىرىپ چىچىمدىن تۇتۇپ سۆرەپ تارتقانىدى، ئېرىم ھىمايسىمگە ئېلىشى ئۈچۈن ھەرىكەت قىلغانىدى، ئۇ بىچارىنىڭ ئىككى قولىنى باغلاپ نۇرغۇن ئازاب-ئو-قۇبەتلەر بىلەن ئېلىپ كېلىپ ئىككىمىزنى بىرلىكتە زىندانغا تاشلىدى، — دەپ ئەرز قىلدى. ۋەزىر يەمەن بۇ سۆزنى ئىشىتىپ كەندىن كېيىن خوتۇننىڭ سۆزىنى تىنچىرا دەپ بىلىپ كۆپ ئۆزىلەر ئېيتىپ زەرگەر ياشنى خوتۇنى بىلەن كۆپ ئىززەتلەر قىلىپ ئۆيىگە ئەۋەتتى. ئاندىن كېيىن دەرغەزەپ بولۇپ كېچە چارلىغۇچى ئەمىرنىڭ ئەقىلىسىزلىقىغا كۆپ ھاقارەتلەر قىلىپ، زىندانغا تاشلىدى.

بولدى. ئەمدى كېلىپ قەسەمنىڭ ھەققىنى بويىنۇمىدىن ساقىت قىلسام، — دەپ ياغلىقنىڭ بۇرچىدىن بىر ئوچۇم ئالتۇننى چىقىرىپ قوغدىغۇچىلارنىڭ ئالدىغا قويدى. قوغدىغۇچىلار ئالتۇننى كۆرۈپ خۇشال - خۇرام بولۇپ رۇخسەت بەردى. خوتۇن زىندانغا كىرىپ ھالۋىنى تەقسىم قىلىپ سولاقىكىلەرگە بېرىپ، ئۇ ئىككى بالاغا دۇچار بولغۇچىلارنى ئۇچراتتى. زەرگەر ياش خوتۇنىنى كۆرۈپ ئايدىغىغا يىقىلدى. خوتۇن دەرھال كېيىملىرىنى سېلىپ ۋەزىرنىڭ خوتۇنىغا كىيىپ كۆزۈپ، ئۇنىڭ كېيىملىرىنى ئۆزى كىيىپ ۋەزىرنىڭ خوتۇنىنى كېيىمىگە بىلەن ھەمراھ قىلىپ ئۆيىگە ئەۋەتىپ، ئۆزى زەرگەرنىڭ يېنىدا قالدى.

قۇياشنىڭ ئالەمنى يورۇتقۇچى نۇرى شەرقىنى يورۇتۇپ، سەھەرنى زەنگەر نۇرىغا تولدۇرۇپ يەنى ئاپتاپ چىقتى. كېچە چارلىغۇچى ئەمىر خۇشال - خۇرام ۋەزىر يەمەننىڭ خىزمىتىگە بېرىپ، ئاخشام ئۆتكەن ۋەقەلەرنى بايان قىلدى.

ۋەزىر يەمەن بىلەن ۋەزىر يەسەرنىڭ ئارىسىدا ئازراق كېلىشەلمەسلىك بار ئىدى. بۇ ۋەقەلەرنى ئىشىتكەندىن كېيىن ھەيرانۇ - ھەس بولۇپ ئۆزىگە - ئۆزى: «كېچە چارلىغۇچى ئەمىر غەلەت يولغا مېڭىپ ھىيلە قىلغان بولۇشى ئېھتىمالغا يېقىن، چۈنكى مۇنچە دۆلەت ۋە شانۇ-شەۋكەت ۋەزىر يەسەرگە مۇيەسسەردۇر. نەچچىلىگەن قوغدىغۇچىلار دويلىنىڭ ئەتراپىدا چارلاپ يۈرىدۇ. زەرگەر ياشتا بۇنچىلىك دەرىجىدە جۈرئەت قىلىشقا نېمە مۇھەددى بولسۇن» دەپ ئويلاپ كېچە چارلىغۇچى ئەمىردىن گۇمان قىلدى. كې-

ۋەزىر ھېكايىسىنى تامام قىلىپ، كۆپ نەسىھەتلەرنى ۋايدىغا يەتكۈزگەندىن كېيىن: — ھەي شاھزادە، بۇ ئالىي نەسەبلىك جەمەتلەرنىڭ ئەقلى كوتا. ئۇلارنىڭ زاتى ناراستلىققا ئۆگەنگەن. سەن ئۇلارغا كۆڭ-

لۇڭنى بېرىپ، مېڭەڭدىن ئېزىپ، مالاھەت دامىغا گىرىپتار بولغىنىڭ خۇشاللىقلىق ئىش ئەمەس، — دەپ ھېكايىسىنى تۈگىتىپ شاھزادىدىن رۇخسەت ئېلىپ خوشلاشتى.

بىر ئەپلاتون تەبىئەتلىك ۋەزىرنىڭ نەسىھەت گۆھەرلىرىنى چېچىپ، شاھزادىگە نەسىھەت بەرگەنى

بەشىنچى كۈنى بىر دانا ۋەزىر شاھزادىنىڭ مەزىمىتىگە كېلىپ نەسىھەت مەيدانىغا جىلۋە بېرىپ ھېكايىسىنى مۇنداق باشلىدى:

بىر شەھەردە بىر ياش بولۇپ ئۇ ئەمىرگە نەۋكەر ئىدى. ھەمىشە ئۆمۈرىنى ئەيش - ئىشرەت بىلەن ئۆتكۈزەتتى. ئەمما خوتۇنلارنىڭ سۆھبىتىدىن ئۆزىنى چەتكە ئېلىپ قاچاتتى. ھەمىشە شارابىنىڭ سەرخۇشلۇقىدا ئۆزى يالغۇز دۇنيادىن مۇستەسنا ياشايتتى.

ئۇ ياش نەۋكەرنىڭ ھەمىشە بىلەن ھەمراھ بولۇپ يۈرىدىغان بىر دوستى بار ئىدى. بىر نەپەس بىر - بىرىدىن ئايرىلىپ قالسا تۇرمۇش مەزىسىزدەك بىلىنەتتى. بىر كۈنى دوستى نەۋكەردىن:

— ھەي بۇرادەر، مۇنچە دۆلەت ۋە شەۋكەتنى تەڭرى تائالا ساڭا بېرىپتۇ. نېمە ئۈچۈن بىرەر نازىنىڭ قىزىنى نىكاھىڭغا ئېلىپ ئۆمۈرۈڭنى خۇشلۇق بىلەن ئۆتكۈزمەيسەن، چۈنكى تەڭرى تائالا دۇنيادىكى لەززەت ۋە نېمەتنى ئىنسان جىنىسىغا يەنى مەردلەرگە ئاتا قىلغاندۇر. ئايالىسىز ئىشرەت بولماس، يەنى خوتۇن بىلەن سۆھبەت قىلىشتىن باشقا ھەر قانداق ھالاۋەت ئۇنىڭدىن زىيادە ئەمەس.

مۇنداق سائادەتتىن مەھرۇم بولۇپ ئېزىز ئۆمۈرنى تەنھالىق بىلەن ئۆتكۈزمەكنى بۇ سۆيگۈ - ئىشرەتكە تولغان ئاۋات دۇنيادىن توي قىلماي ئۆتۈشنى ئەقىل مەسلىھەتى توغرا تاپمايدۇ. بۇنداقلا ئاز تېپىلىدىغان تەرسا ۋە ئەقىلسىز لەردۇر. بۇنداق كىشىلەرگە توي قىلىش زۆرۈردۇر، — دېدى. نەۋكەر:

— ھەي مېھرىبان دوستۇم، گەرچە سۆزلىرىڭنىڭ ھەممىسى جانغا ھالاۋەت بېغىشلايدىغان سۆزلەر بولسىمۇ، لېكىن خوتۇنلار توغرا يولدىن ۋە راستلىقتىن تېپىپ تاپتىن چىققاندۇر. گۈلگە ئوخشاش ۋۇجۇدى ۋاپانىڭ رەڭگى ۋە ھىدىلىرىغا ئېرىشەلمەيدۇ. بۇ گۈرۈھ بىلەن مۇشۇ سەۋەبلەر تۈپەيلى ئاشىنالىقنى تەرك قىلىپ مۇناسىۋەت قىلمايۋاتىمەن. ئەمدى ئەگەر ئىختىيار قىلسام مەردلەرنىڭ ئارىسىدا ھەسرەت ۋە شەرمەندىلىككە سەۋەپچى بولۇشۇمدىن قورقۇپ تا بۇ ۋاقىتقىچە يۇقىرى كۆتەرگەن نام بايلىقىمنى يوقىتىپ، قالغان ئۆمرۈم نومۇس ئىچىدە ئۆتۈمەن. دەپ ئەندىشىدىمەن، — دەپ جاۋاب بەردى. نەۋكەرنىڭ دوستى:

— ھەي دوستۇم، بۇ ئىشەنچىلىك بولمىغان بولمىغۇر خىيال دۇر. ئۇ بۇمۇم.

لۇققا ئىسكە ئەمەس. بەلكى بىر قىسمى بولسا ساپ - ۋاپادار، ساداقەت بىلەن ئۆزىنى ئېلىۋېرگۈچى گۈمبىزىنىڭ ئاستىدا پەردە دازلىغاندۇر. يەنە بەزى بىر قىسىم خوتۇنلار بولسا پاك بەختلىكلىكىدىن، تۈز كۆڭۈللۈكلىكىدىن ئۇلارنىڭ كۆڭلىگە دۇن-يانىڭ مەركىزى ئوقى جايلاشقاندۇر. ئەگەر ئاياللار بىلەن توي قىلىش ۋە ئالاقە قىلىش ئادىتى بولمىغان بولسا ئالەمنىڭ بىر پۈتۈن تەرتىپى بۇزۇلۇپ، ئۇرۇق - ئەۋلاد يىلتىزلىرى قۇرۇپ دۇنيانىڭ قائىدە - نىزاملىرى تامام بولۇپ ئازلا پۇرسەت - تەھلىكەتكە يۈز تۇتقان بولاتتى. بۇ بولمىغۇر خىياللار سېنى ئۆز ئىلكىگە ئېلىپ - تۇ. بۇ ناساۋابلىقتىن قايتقىن ۋە بۇ ئۇلۇغ نېمەتتىن مەھرۇم بولمىغىن. ھازىر مۇ گۈلدەك ھاياتىڭدا ياش نوتىدەك ئۆرۈڭدە ۋە گۈل رۇخسارىڭدا سۇ رەڭلىك ياشلىق باھارىدىن ياپىيىشىلىق كۆرۈنۈپ تۇرىدۇ. كۈزنىڭ جۇت شۇبىرىغانى ۋۇجۇد گۈل شىنىڭگە قېرىلىق ئېلىپ كەلمەپتۇ. بۇ ئۇلۇغ دۆلەتتىن قۇرۇق قالما، ئۇنى قولۇڭدىن بەرمىگىن. كېيىن ھامىنى ئەپسۇس ۋە نادامەت چەكسەك ھېچ پايدا قىلماس، دەپ نەسىۋەپ قىلدى. نەۋكەر دوس - تىنىڭ رىغبەتلەندۈرۈشى ۋە نەسىۋەت قىلىشى ئارقىسىدا تىنىچ - ئامانلىق يولىدىن چىقىپ، خوتۇن ئېلىش ئىرادىسىگە كېلىپ، كۆپ تىرىشنىشلاردىن كېيىن ئىپتىپەتلىك خانىداندىن ۋە ئىززەتلىك نەسەبتىن ئون يەتتە ياشلىق بىر قىزنى ئۆز ئىككىمىزغا ئېلىپ، ئۆيىمىزگە كەلتۈردى، بىرنەچچە بەدبەختلىك پۇراقلىرى بولمىغان قائىدە - يوسۇنلۇق خوتۇنلارنى خىزمىتىگە يېقىن قىلىپ، كېچە - كۈندۈز شەرمى ھاياتىدىن

سۆزلەر ئېيتىپ، ئۇلارنى ناچار ئىلىمەتلەر - دىن ۋە زۆرۈر بولمىغان ئىشلاردىن مەنئىي قىلىشقا ئورۇنلاشتۇردى. بىرنەچچە مۇددەت مۇشۇ تەرىقىدە ئۆتمەي، ئۆتۈك - ئۆزىدى. ئۇلارنىڭ سۆھبىتى كىشىلەرنى ئەسلىرىدە - لىمىپ، ساداقەت پاكلىقى مەدھىيەلىنىپ ۋە ئۇلار ئىززەتلىنىپ بۈيۈك ئورۇنغا قويۇلۇپ، شەرمى ھاياتىدا ئۇلۇغ كىشىلەردىن بولۇپ قالدى. نەۋكەر خوتۇننىڭ پاك بەختلىكلىكى ۋە ۋاپادارلىقىنى كۆرۈپ ئۆز جۈپىدىن مەمنۇن بولۇپ خۇشاللىققا چۆمدى. ئۇ مۇشۇ ھىدىلىقنىڭ بۇدۇر چېچىغا باغلىنىپ، شېرىن شەربەتلەردىن ھايات شىرنىلىرىنى ئىچىپ، كىشى ئۆزىگە مەھلىيا قىلىدىغان خورما كۆچىتىدەك قامىتىدىن ئۈمىد مېۋىلىرىنى تېرىپ، كۆڭلىنىڭ مېۋىسى ۋە زارلىقىنى ساپلاشتۇرغانىدى. نەۋكەر نادانلىق بىلەن ئۆتۈپ كەتكەن ئۆمرىنى تولىمۇ مەنئىي بىلىپ، ئۆزئارا ھەم - سۆھبەت ئۆلپەتچىلىك بىلەن ھاياتىنى يېڭى مەنئىلەرگە تولدۇراتتى. قىزمۇ خوتۇنلارنىڭ رەۋىش رەپىتارىنى بىلمەي كۆڭلىنى نەۋ - كەرنىنىڭ مۇھەببىتىگە باغلاپ، چىدىن كۆڭلى بىلەن خىزمىتىنى قىلاتتى. نەۋكەر ياش دۆسۈن - جامالىنى ھايا بىلەن، ناز كەرەشمىنى ۋاپادارلىق بىلەن بىمىزەپ، پۈتكۈل جان دىلىنى مەھبۇبىغا تەقدىم قىلغانىدى.

قەزارا، نەچچە ۋاقىتتىن كېيىن، نەۋكەر باشقا نەۋكەرلەرگە زۆرۈر بولغان سەپەر ئىرادە بولۇپ، ئىلاجىسىز خوتۇنى بىلەن خوشلىشىپ غۇربەتچىلىكنى ئىختىيار قىلدى. خوتۇن كۆزلىرىنى تارام - تارام ياشقا تولدۇرۇپ، باغرىنى كاۋاپ قىلىپ، زار - زار يىغلاپ ئولتۇردى. نەۋكەر ياشمۇ

خوتۇننىڭ پىراقىدا دائىم نالە قىلىپ يۈرەتتى.

بىر كۈنى بۇ خوتۇن تازا زارىقىپ، دەرۋازىغا چىققاندى، كېلىشكەن قەددى-قامەتلىك بىر يىمگىتكە كۆزى چۈشتى. ئەزەلدىن ئۇنىڭ تەبىئىتى ئوۋ ھىدىنى پۇردىمىغاندى، ھايا يۈزىدىن دەرھال نىقابىنى يۈزىگە سېلىپ، ئۆيىگە قايتىپ كىردى.

ئۇ ئۈلپەت يىمگىت، ئۇ گۈزەل ھۆسەن جاماللىق خوتۇننى كۆرۈپ، ئەقىل ھوشىدىن ئېزىپ ئۆيىگە قايتتى. ئۇ دەرھال بىر ھىيلىگەر موماينى تېپىپ، بىر ئوچۇم ئال-تۇننى قولغا تۇتقۇزۇپ، مەشۇقنىڭ ماكا-نىدىن خەۋەر بېرىپ:

— سەن ئۇ گۈزەلنى بىر ئامال بىلەن قولغا كىرگۈزۈپ مەقسىدىمنى ھاسىل قىلساڭ، — دېدى. ھىيلىگەر خوتۇن بىر سەۋەب ۋەتنى گۈلگە تولدۇرۇپ، گۈل سوۋغا قىلىش باھانىسى بىلەن ئۇ خوتۇننىڭ ئۆيىگە كېلىپ يېقىنچىلىق قىلدى. ئۇلاردا ئۆزئارا بىرلىك ئۈستىگە دوستلۇق پەيدا بولدى. كۆپ ۋاقىتلاردا خوتۇننىڭ ئالدىغا كېلىپ ھەر تەرەپتىن ئاشىقانه ھېكايىلار ۋە مەشۇق قانە ئەپسانىلەرنى سۆزلەيتتى. ئۇ بۇزۇق خوتۇن گەرچە بۇ سۆزلەرنى ئېشىتىپ ئېتىراز بىلدۈرگەندەك خاپا بولغاندەك كۆرۈنسىمۇ، بىراق موماينىڭ بۇ سۆزلىرىگە كېيىن جۈملىمۇ جۈملە قۇلاق سېلىپ ئولتۇراتتى. ئازلا ۋاقىتتا يولدىن ئېزىپ، ھىيلىگەر خوتۇننىڭ سۆزىگە ئالدىنىپ، ئەگم قاشلىرى بىلەن ئاشىقى تەرەپكە ئىشارەت ۋە بېشارەتلەر قىلاتتى. شارابىنىڭ قوزغىشىدىن شەۋق دەرياسى مەۋج ئۇرۇپ، پۈتۈن ۋۇجۇدىنى ئىگىلىگەن ۋاقىتتا ھىيلىگەر خوتۇنغا قارىماستىن ئاشىقنى ئۆزى خىلۋەتكە

چاقىرىپ، ئىشرەت شارابىنى ئايلايدۇرۇپ ئىچتى. بۇ ۋەقەدىن بىر ھەپتە ئۆتكەندىن كېيىن، ئېرىنىڭ ھوقۇقى ئېسىدىن كۆتۈرۈلۈپ، ئۇنىڭ مېھرى-مۇھەببىتىنى ئىشىك ئۈستىدە قويۇپ، ناھايىتى بەغەملىك بىلەن ئاشىقنىڭ قولىدىن شاراب ئىچىپ، ئۆمىرىنى ئىشرەت بىلەن ئۆتكۈزۈشكە باشلىدى.

بۇ ۋەقەدىن نەچچە ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن ئېرى سەپەردىن سالامەت ئۆيىگە يېتىپ كەلدى. نەۋكەر خوتۇننىڭ پىراقىدا قامىتى ھىلال ئايدەك ئېگىلىپ، ناتەۋانلىقىدىن پەرۋانىگە ئوخشاپ قالغانىدى. ئۇنىڭ كۆزى خوتۇننىڭ جامالى بىلەن روشەن بولۇپ، مەۋج ئۇرۇپ ئۆركەشلەۋاتقان بالا دولقۇنىدىن ئۈمىد ساھىبلىگە چىقتى، زور شەۋق بىلەن خوتۇننى باغرىغا تارتىپ، شۈكرى سانالارنى بەجا كەلتۈرۈپ:

— ئەلەمدۇللىلا (ئاللاغا رەھمەت) ھۆسەن جامالىنى كۆرۈپ، كۆزۈم نۇرغا تولۇپ، تەلىيم يەتتىنچى ئاسمانغا چىقىپ، خۇشاللىقم ئەۋجىگە يەتتى، يەنى ۋىسال دۆلىتىگە ئېرىشتىم، پىراق كۈنلىرى تامام بولدى، — دېدى. خوتۇن يېڭى ئۆلپىتىنىڭ لەززەتلىك قۇچاقلاشلىرىغا ھەم ئاشىقنىڭ ئىشقى مەيخانىسىدىن ئىچىدىغان شارابقا كۆنۈپ قالغاچقا، ئېرىنىڭ كەلگىنىدىن پەرىشان بولۇپ كۆڭلىدە: «بۇ بەختى شور غۇربەت دەشتىدىن سالامەت چىقمىغان بولسا، كاشىكى» دەپ ئويلاپ غەم-غۇسىدىن ھالاك بولۇشقا ئازلا قالغانىدى. ئېرى خوتۇننىڭ پەرىشانلىقى يوقمايۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ خاتىرجەم يوللىرى ئېھۋالنىڭ قانداق بولغانلىقىنى

سوردى.

خوتۇن:

— سېنىڭ پىراق دەردىڭنى ئادەت قىلىغاندىكىنمەن، مۇبادا يەنە سەپەر بېشىڭغا كېلىپ، غۇربەتچىلىكنى ئىختىيار قىلساڭ، مەن پىراق ئوتىغا چۈشۈپ مېھنەت ئىشتىياقىغا گەرىپتار بولغايىمەن، شۇڭا بۇ سەۋەبتىن پەرىشانمەن، — دەپ ئېرىنىڭ كۆڭلىنى ھەر قىسمى سۆزلەر بىلەن خۇش قىلىپ تىنچىتىۋاتتى. بۇ ۋەقەدىن نەچچە ئون كۈن ئۆتكەندىن كېيىنمۇ ئاشىقنىڭ ۋىسالىدىن ئارزۇ ئارمانى ھاسىل بولمىغانلىقىنى كۆرۈپ جۇنۇن سەۋدالىقى دىمىغىغا ئۇرۇپ غايەت غەم-غۇسىمدىن ناتىۋانلىق تۆشىكىگە يىقىلدى، ئۆزىنى جاپا-مۇشەققەتكە گەرىپتار قىلىپ، دەللال خوتۇننى چاقىرىپ، ئۇنىڭغا:

— ھەي مېھرىبان ئانا، مەن بىچارە سەرگەرداننىڭ ئەۋۋالىدىن خەۋەر ئېلىپمۇ قويمىدىڭ، مەن ئىككى بالاغا گەرىپتار بولدۇم بىرى ئاشىقنىڭ ۋىسالىدىن مەھرۇم قالدىم، يەنە بىرى ھەر ۋاقىت كۆزۈمنى ئاچساملا ئېرىمنىڭ شۇ نامۇبارەك يۈزىنى كۆرىمەن. بۇ ئىككى سەۋەبتىن تاقىتىم تاق بولدى. ئۆلمەككە رازى بولدۇم. ئەمدى ئەقىل مەسلىھەتتى يار بولۇپ، كۆڭلۈمدە مۇنۇلار مەلۇم بولدى. ئۆزۈم جاپا-مۇشەققەتتىن كېسەل بولدۇم، ناتىۋانلىق تۆشىكىدە يېتىپ، تىنىقىم توختاش ئالدىدا ۋەسىيەت قىلىمەنكى، مەن ئۆلگەندىن كېيىن بىئەندىن باشقا كىشى ئۆلۈكۈمنى يۇمىسۇن، گۆرگىمۇ ئۆزۈڭ قويغىن. نامە-رەھمەتنىڭ نەزىرى تاۋۇتۇمغا چۈشمەسۇن، پىراق سەن ئاۋۋال ئاشىقىغا خەۋەر بەرگەن، ئۇ تەييار بولۇپ تۇرسۇن، خەلىق مېنى گۆردە

قويۇپ قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، ئۇ دىلنى ئۆزىگە تارتقۇچى يارى مېھرىبانىم لەخمە قېزىپ گۆرۈمدىن تۆشۈك ئېچىپ مېنى ئېلىپ چىقسۇن، بىز باشقا شەھەرگە بېرىپ قالغان ئۆمرىمىزنى ئەيمىش-ئىش-رەت بىلەن ئۆتكۈزۈپ كىشىلەردىن خالى تۇر-مۇش ئۆت-كۆزگە يىمىز، — دەپ يالۋۇردى. دەللال خوتۇن بۇ سۆزنى ئىش-تەكەندىن كېيىن تەھسىن-ئاپىرىدىنلار ئوقۇپ، ئاشىقىغا خەۋەر قىلدى. ئۇ ناپاكىمۇ بۇ مەسلىھەتنى چوڭ دۆلەت بىلىپ خۇرسەند بولۇپ بېشى ئاسمانغا يەتتى. نەچچە كۈندىن كېيىن ئۇ مەككە خوتۇن ھىملە-مىكىر ئىشلىتىپ ناتىۋانلىق تۆشۈكىدە يېتىپ نەپىسىنى بىردەم چىقىرىپ، بىردەم چىقارماي، بىر كېچە-كۈندۈزدىن كېيىن، تىنىقى ئۈزۈلۈش ھالىتىگە چۈشتى. ئېرى بۇنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ياقىسىنى چاڭ قىلىپ، تۈپ-راقلىرىنى بېشىغا چېچىپ پەرياد پىدىغان قىلىشقا باشلىدى. مەككە خوتۇن قەبرىدىن داشلىرىنىڭ ھەممىسىنى يىغىپ، بۇزۇق خوتۇن بىلەن مەسلىھەتنى بىرگە قىلىپ، ۋەسىيەتلەر قىلدى. سائەتتىن كېيىن نەپىسىنى قىسىپ، ئۆزىنى ئۆلۈك كۆرسىتىپ، پەقەتلا نەپىسىنى چىقارمىدى. ئېرى پەرياد-پىدىغان سېلىپ، ئۇنىڭ ۋەسىيەتىگە ئەمەل قىلىپ، ئۇ مەككە بۇزۇق خوتۇننى يۇيۇپ كېپەنلىكىگە يۆگىدى. كەچ بىلەن جىنازا نامىزىنى ئوقۇپ مازارغا ئېلىپ بېرىپ دەپىنى قىلىپ ياندى. خوتۇننىڭ ئۆلۈپتى قولىغا گۈرچەك ئېلىپ بىر بۇلۇڭدا ساقلاپ تۇراتتى. كىشىلەر يانغاندىن كېيىن، دەرھال كېلىپ، قەبرىنىڭ بىر تەرىپىنى ئېچىپ ئۇ قارا بەختنى قەبرىدىن چىقىرىپ يەنە گۆرىنىڭ ئاغزىنى مەھكەم ئەتتى، ئۆ-

ئولتۇراقلاشقان شەھەرگە كەلدى. تۇرمۇش مەنئىشىنى ئۈچۈن دۇكان سېلىپ، ئۆز كەسپى بىلەن مەشغۇل بولۇپ ئولتۇردى. بەزىدە ئادىتى بويىچە دۇكاندىن چىقىپ بوغچىسىنى كۆتۈرۈپ، ئۆيلەرگە كىرىپ مائالارنى سېتىش ئۈچۈن كىشىلەرگە كۆرسىتىپ يۈرەتتى.

بىر كۈنى شەھەردە ئايلىنىپ يۈرەتتى، تۇيۇقسىز ئۇ بۇزۇق خوتۇن ئولتۇرغان ئۆيگە كىرىپ، ئۇ قارا بەختنىڭ ئولتۇرغانلىقىنى كۆردى. كۆرگەن ھامان تىسۈنۈپ ئۆزىنى توختۇتۇپ، مۇلاھىزە بىلەن نەۋكەرنىڭ خوتۇنى ئىكەنلىكىنى بىلدى ھەم ئۇنىڭغا:

— ھەي خوتۇن، سەن نەۋكەرنىڭ خوتۇنى ئەمەسمۇ؟! سەن ئۆلگەندىكى، سېنىڭ پىراقىڭدا ئېرىڭ ئەقلىدىن ئايرىلىپ، يېقىنلىرى، ئۇرۇق-تۇغقانلىرىدىن كۆڭۈل ئۈزۈپ، مازىرىڭنى ماكان قىلدى. سەن ئەمدى ماڭا ئېيتقىنىكى، يوق-لۇق ئالىمىدىن ۋۇجۇدۇڭ قانداق تەرىقىدە بۇ ئالەمدە پەيدا بولدى. تەڭرى تائالانىڭ ھەقىقىي ئۈچۈن ئىشىنىڭ ھەقىقىتىنى ماڭا بايان قىلغىن، بولمىسا قاتتىق ئەجەبلىنىشىمىز جۇنۇن سەۋدالىقى دېمىشىمىزغا يول ئېلىپ ساراڭ بولغايىمەن،— دېدى.

ئۇ مەككە خوتۇن بۇ خوتۇننى توپۇمىغا سېلىپ، پەقەت تونۇشلۇق بەر-مەي، ئۇنى دىۋانگە تەڭ قىلىپ ئۆيىدىن قوغلاپ چىقاردى. دەل ئال-خوتۇن بولسا، ئۇ قارا بەختنىڭ ئېرى بىلەن تونۇشلۇق بار ئىدى. ئۆزىنى ئۇنىڭ خىزمىتىگە يەت-كۈزۈپ، ھازىر مۇخوتۇننىڭ قەبرىسىدە زار-زار يىغلاپ ئولتۇرغانلىقىنى كۆردى. ئاۋۋال رەسىم قائىدىسى بويىچە ھال-

يىمگە كېلىپ، ئىككى ئاتقا مىنىشتى، تېزلىك بىلەن يۈرۈپ، باشقا بىر شەھەرگە يەتتى، بۇ يەرنى ئۆزلىرىگە ماكان قىلىپ ئېيتتى. ئىشەرەتكە مەشغۇل بولدى.

بۇ تەرەپتە، دەل ئال خوتۇن ئۆيىگە كېلىپ بىچارە يىگىتنىڭ يېنىدا ھىيلە-مىكىر بىلەن يىغا-زارە قىلىپ، ئاھ ئۇرۇپ پىغان چېكىپ ماتەم تۇتتى. ئۇ ساددا دىل ياش بولسا خوتۇنلارنىڭ ھىيلە-مىكىرىدىن غاپىل بولغاچقا خوتۇننىڭ پىراقىدا زار-زار يىغلىدى، ماتەم لىباسلىرىنى كىيىپ، ئۆزىنى مەڭگۈلۈك مۇسەبەتتە كىرىپتە-قىلدى، قوۋم-قېرىنداشلىرى ۋە ئۇرۇق-تۇغقانلىرىدىن ئايرىلىپ، مازاردا ماكان تۇتۇپ، قەبرىگە شەيخ بولۇپ ئولتۇردى. كېچە-كۈندۈز كۆزىدىن قان-ياشلىرىنى ئاق-قۇزدى. تائام ئورنىغا غەم يەپ مەشۇقىنىڭ مازىرىدا ھازا تۇتۇپ مەجنۇنلاردەك قەبرىگە باش قويۇپ ھېچكىم بىلەن ئالاقە قىلماي ئۆتتى. دوست-دۈشمەنلىرى بۇ ھالىنى كۆرۈپ ھېسداشلىق قىلاتتى.

بۇ ئىشلاردىن بىر يىل ۋاقىت ئۆتتى. قازار، ئۇ شەھەردە بىر دەل ئال خوتۇن بار بولۇپ رەستە بازىرىدا دۇكان ئېچىپ ئايال-جەمەتكە لازىم بولغان ئەسۋاب-سايىمانلارنى ساتاتتى. بەزىدە بوغچىسىنى كۆتۈرۈپ، كوچا دوقمۇشلاردا يۈرۈپ، خوتۇنلار بىلەن ئىلىم-بېرىم قىلىشاتتى. بۇ دەل ئال خوتۇننىڭ ئۇ قارا بەخت بىلەن تونۇشلۇق بار ئىدى. بىر يىلدىن كېيىن دەل ئال خوتۇن پەلەك ھادىسىلىرىدىن سەرىگەردان بولۇپ، كۆنىگەن ۋەتەندىن كۆچۈرۈپ، ئۇ ئىككى قارا بەخت بېرىپ

سەن مېنى ھەزىل ياكى مازاق قىلماقچى. سېنىڭ مەن بىلەن نېمە مۇناسىۋىتىڭ بار، سەن مېنىڭ جىگەر باغرىمنى بالا تىغى بىلەن چاك قىلىۋاتىسەن. ئۇ ياخشى خۇلقلۇق خوتۇن بولسا جەننەتتىن ئورۇن ئېلىپ، ئەزاسى تۈپ-راق بىلەن تەڭ بولدى. قانداقسىگە ئۆلپىتى بىلەن ئىشقىۋازلىق قىلىپ، شاراب ئىچىپ ئولتۇرىدۇ! ئۇنى ئەيسا پەيغەمبەر نوزۇل قىلىپ، ئۇستىخانلىرىغا دەم سېلىپ مۆجەزە بىلەن قايتا ئاپىرىدە قىلغانىمىدۇ؟! دەپ يۈزىنى بۇرىدى. دەللال خوتۇن:

— ھەي نادان يىگىت، سەن خوتۇنلارنىڭ ھەممىسىلە مەكرىدىن غاپىملىسەن، ئەگەر سۆزۈمگە ئىشەنمىسەڭ بۇ سىرنى ساڭا ئاشكارا قىلاي، مەن بىلەن بىرگە يۈرگىن. سەن خوتۇنلارنىڭ جامالىنى ئۆز كۆزۈڭ بىلەن كۆرۈپ ئاندىن گەپىمگە ئىشەنمەيسەن، دەيدى. نەۋكەر بۇ سۆزلەرنى ئاڭلاپ ھەيرانلىق دەرياسىغا غەرق بولۇپ، دەللال خوتۇننىڭ قۇترىتىشى بىلەن خوتۇننى ئولتۇراقلاشقان شەھەرگە باردى. ئىختىيار-سەز ھويلىغا كىرىپ، خوتۇننىڭ ھەرخىل زىبۇ-زىننەتلەر بىلەن ياسىنىپ بەختكە تولۇپ ئولتۇرغانلىقىنى، يەنە بىر ياش ئالدىدا شاد-خۇرام شاراب ئىچىپ ئولتۇرغانلىقىنى كۆردى. نەۋكەر بۇ ۋەقەنى كۆرۈپ دىماغ جامىدىن ھوشسىزلىق شارابى تۆكۈلدى، گويا سۈرەتتەك قارشىسىدا ھەيران بولۇپ، بۇ ئاجايىپ ۋە غارايىپ-لارنى چۈشىدە كۆرۈۋاتامدۇ ياكى ئويغا-لىقىدىمۇ بىلمەيدى. سائەتتىن كېيىن خوتۇندىن:

— ھەي پىاك غۇبارسىز، سەن بۇ دۇنيادىن ئۇ دۇنياغا سەپەر قىلغانىدىڭ،

ئەھۋال سوراپ خوتۇننىڭ ھۆسەن - جامالى، ۋاپىدار - مېھرىبانلىقىنى بايان قىلىپ ئەھۋالىنى سورىدى. نەۋكەر خوتۇننىڭ ئىسمىنى ئاڭلىغان ھامان جۇنۇنلۇقى ئۆرلەپ كۆز ياشلىرىنى سەلدەك ئاق-قۇزۇپ زار-زار يىغلىدى. دەللال خوتۇن:

— ھەي ساددا ياش، خوتۇنۇڭ ساق-سالامەت ئاشقىنىڭ قۇچقىدا ئولتۇرۇپ، قەدەھ-ئىلىرىگە مەڭگۈلۈك ئارزۇ شەرىپەتلەرنى تەكۈپ ئەيش-ئىشرەتكە مەشغۇلدر. سەن غەم-قايغۇ ئوتىدا يېنىپ دۇنيانىڭ پەرىشانلىقىنى كۆڭۈلگە نەقىش قىلىپسەن، دەيدى. نەۋكەر بۇ سۆزنى ئىشىكتەندىن كېيىن كۆڭلى پەرىشان بولۇپ، خوتۇنغا:

— ھەي خوتۇن، بۇ قانداق ئەقىل-سىزلىق، سەن جۇنۇنۇمنى قوزغىغۇچى بۇنداق سۆزلەرنى نېمە ئۈچۈن ئېيتىسەن،

قانداق يوسۇندا سالاھەت چىقىپ، ھايات-
لىقى مەيخانەسىدىن جامالارنى توشقۇزۇپ ئىچ-
تىكى، يەنى تىرىلىپ بۇ ماكانغا كەلدىكى،
دەپ سورىدى. مەككە-ئار خوتۇن ئېرىنىڭ
سۆزىگە جاۋاب بەرمەي، پەرياد-پىدىغان
تارتىپ:

— ھەي مۆمىنلەر ۋە خولۇم-خوش-
نىلار مېنىڭ دەردىمگە يېتىپ ئەھۋالىمغا
رەھىم قىلىڭلار. بىر مەجنۇن نىسامە ھەرم
ئۆيۈمگە بېسىپ كىرىپ ماڭا قەست قىلى-
ۋاتىدۇ، — دەپ توۋلىدى. خولۇم-خوشنى
لار خەۋەردار بولۇپ ھەر تەرەپتىن نەۋ-
كەرنى ئارىغا ئېلىپ، ئىزا ئاھانەت
قىلىش-ماقچى بولدى. نەۋكەر كەلگەن
كىشىلەرنى خۇش خۇيلۇق بىلەن ئولتۇرغۇ-
زۇپ بولغان ۋەقەنى باشتىن ئاخىر بايان
قىلدى. كىشىلەر بۇ ۋەقەدىن تەئەججۇپلەر
قىلىپ خوتۇننىڭ ھىيىلە-مىكىرىگە قول
قويۇشتى. بۇ ۋەقە پۈتۈن خەلق ئارىسىدا
داڭق كېتىپ نەۋكەرنى خوتۇنى بىلەن
پادىشاھنىڭ ئالدىغا ئەۋەتىپ بولغان ۋە-
قەلەرنى بىر-بىر بايان قىلغۇزدى. نەۋ-
كەر بولسا بارلىق سەرگۈزەشتىلىرىنى

ئەۋۋەلدىن ئاخىرىغىچە بىر-بىرلەپ بايان
قىلدى. پادىشاھ ئەھۋالنىڭ ھەقىقىتىدىن
خەۋەردار بولۇپ، ئۇ قارابەخت خوتۇننى
ئاشىقى بىلەن ئالدىغا تارتىپ چىقىپ، يۈز-
مىڭ ئازاب-ئوقۇبەتلەر بىلەن ھالاك قىل-
دى. ئەسلىدىكى دەلىل خوتۇن بولسا بۇ
ئىشلارنىڭ سەۋەبچىسى ئىدى. ئۇنىڭمۇ يۈز-
تىدىن ھازىر قىلىپ، بۇ ئىككى بەتبەخت-
لەرنىڭ ئارقىسىدىن جەھەننەمگە يولغا
سالدى. نەۋكەر بۇ ئىشلار سەۋەبىدىن
خەلق ئارىسىدىن چىقىپ، قالغان ئۆمرىنى
سەھرالاردا ئۆتكۈزۈپ، پاك ئىبادەتكە
مەشغۇل بولۇپ، ئاخىرى ئۇ دۇنياغا سە-
پەر قىلدى.

ۋەزىر ھېكايەسىنى بۇ يەرگە
يەتكۈزۈپ:

— ھەي ئالىي مەرتەۋىلىك شاھزادە،
بۇ ھىيلىگەر جەمەتنىڭ ئۇسۇلى يالغان
چىلىقتۇر. ئۇلار ھىيلىگەرلىكىنى ئۆزىگە
ھۈنەر قىلغاندۇر، سەن ئۇلارغا كۆڭلۈڭنى
بېرىپ ئۆزۈڭنى مالاھەت مەيدانغا دۇچار
قىلىما، — دەپ نەسىھەت قىلدى ۋە رۇخسەت
سوراپ، ئۆز جايغا قايتتى.

بىر دانا ۋەزىرنىڭ نەسىھەت گۈلبىستانىدا بۇلۇلدىك سۆزمەنلىك قىلغىنى

ئالتە-ئىككى كۈنى، يەنە بىر ۋەزىر
«ئەي شاھزادە» دەپ ھېكايەسىنى مۇنداق
بايان قىلدى:

ئاۋات، كەڭ-كۈشادە بېنىگال دۆلىتى-
نىڭ پەرىمان بەردار بىر پادىشاھى بار
ئىدى. ياشلىق ۋە نەۋقىد-رانلىقتا ئۇنىڭ
تەڭدىشى يوق ئىدى. مەرھەمەتتىن دوست-
لار كۆڭلىگە مېھرى ۋە قەھرىدىن دۈش-
مەنلەر كۆڭلىدە ۋەھىمە پەيدا بولاتتى.

شەھەردە ئون تۆت ياشقا كىرگەن بىر
نازىدىن قىز بار بولۇپ، ئۇنىڭ چىرايى
رۇخسارنىڭكى نۇر شولسى ئون تۆت كۈن-
لۈك تولۇن ئايدەك ئاسماننى يورۇتۇپ،
نۇرلىرىنى چاچاتتى. پادىشاھ ئۇ قىزنى
نىكاھىغا ئېلىپ، ئۆزىگە ھەمراھ قىلدى.
پادىشاھ ئۇ نازىدىن قىزنىڭ ھەمراھلىقىنى
تۇرمۇشنىڭ ئېسىل مېۋىسى دەپ بىلىپ،
مۇھەببەتتىن كۈچەيتىشكە ھەر دائىم تى-

رىشاتتى. پادىشاھ مۇھەببەت مەيخانەسىدىن مەي ئىچىپ، مەستلىك شەۋقىدىن ھەربىر تال قارا چېپىغا ئۆزىنى قۇربان قىلاتتى. خوتۇن بولسا گۈزەل ھەۋسەن - جامالىدىن مەغ-رۇرلىنىپ ھەمىشە مېھىر قوزغىغۇچى سۆھبەتلەر ۋە ناز - كەرەشمىلەر بىلەن پادىشاھنى ئۆزىگە تارتاتتى. ئۈستىلىق بىلەن سادىقلىقىنى نامايان قىلاتتى. پادىشاھ قەسىر ئىچىگە بىر ئۆي بىنا قىلدۇرۇش ئۈچۈن ئىددى-ستاممار (قۇرۇلۇش) چىلارنى كەلتۈرۈشنى بۇيرۇدى. بىرنەچچە ۋاقىتتىن كېيىن ئۇ ئالىي ئىمارەت پۈتتى. ئۇ ئىمارەتنىڭ ئۆي ئىچىنى باشتىن - ئاياغ - قىچە ئەقىل قۇشلىرىنى ھەيرانلىقتا قال دۇرغۇدەك دەرىجىدە نەقىش قىلىشنى بۇيرۇدى. مائىر ئۈستىلار مۆجىزە ياراتقۇچى قەلەملىرى بىلەن ئاز ۋاقىتتىلا ئۆيىنىڭ تۆت تەرىپىنى نەقىش زىننەت بىلەن تولدۇرۇپ ئىشىنى تاماملىدى. پادىشاھ ئۇنى ئېسىل پالاسلار بىلەن بېزەشنى بۇيرۇدى. ئاندىن مەشۇقى بىلەن بىننانى كۆرۈش ئۈچۈن كىرىپ، بارلىق تەسۋىرلەرنى تاماشا قىلدى. شۇ ئەسنادا خوتۇننىڭ كۆزى بىر گۈزەل ھايۋاننىڭ سۈرىتىگە چۈشتى. ئۇ تەسۋىرلەر ئىچىدە بىر بەدەننىڭ سۈرىتى نەقىش قىلىنغان بولۇپ، خوتۇن ھاياجىدىن دەرھال يۈزىگە نىقاب ياپتى. پادىشاھ بۇ ئىشتىن كۆپ ھەيران بولۇپ خوتۇندىن:

— ئەي مەلىكە، دۆلەت سارىيىدا غەيرىينىڭ ۋە نامەھرەمنىڭ سۈرىتى مەۋجۇت ئەمەس. يۈزۈڭنى يوشۇرغىنىڭنىڭ سەۋەبى نېمە؟ — دەپ سورىدى. ئۇ مەككار خوتۇن:

— ھەي پادىشاھ، بۇ سۈرەت نامەھ-

رەم كىشىنىڭ سۈرىتىدۇر. ئۇنى كۆرۈپ ئىزا تارتىپ ئائىلاج يۈزۈمگە نىقاب تارتتىم. مەن غەيرى سۈرەتنىڭ يۈزۈمنى جىل ۋىلەندۈرۈشىنى خالىمىدىم، — دەپ جاۋاب بەردى. پادىشاھ خوتۇننىڭ پىاك، ۋاپا - دارلىقىغا ئىشەنچ قىلغاندىن كېيىن ئۇنىڭدىن رازى بولۇپ ئىخلاس - ئېتىقادى يۈز دەرىجە زىيادە بولدى. بۇ ئىشتىن نەچچە ۋاقىت ئۆتۈپ، پادىشاھلىق تۆۋەنلىكىدە دەم ئېلىپ ياتاتتى. خوتۇن يوتقان - كۆرپىنىڭ بىر بۇرجىكىدە ئولتۇراتتى. تۇيۇق - سىز بىر مۇشۇك كىرىپ يوتقان - كۆرپىنىڭ ئۈستىگە چىقتى، بىر ئورۇلۇپلا خوتۇن سۈرىتىدە بولۇپ مەلىكىگە سالام قىلدى. مەلىكە ئۇنىڭ سالامىغا جاۋاب بېرىپ ئورنىدىن تۇردى ئۇنىڭغا مېھرىبانلىق كۆرسەتتى. ئۇ پادىشاھنى ئويۇدا گۇمان قىلىپ قورقۇنچىسىز ھالدا ئۆزئارا ھەر تەرەپتىن پاراڭلىشىپ خۇشال بولۇشتى. مەلىكە خوتۇندىن:

— بۇ ۋاقىتتا نېمە سەۋەب بىلەن كەلدىڭ؟ — دەپ سورىدى. خوتۇن ئەلچى تەلەپپۇزىدا خەۋەرلەرنى تېز يەتكۈزۈپ، مەلىكىگە:

— ھەي مەلىكە، پالانى ئاچمىدىزنىڭ ياخشى مۇراسىم ئىشتىياقىدىن كېيىن شۇنى ئىلتىماس قىلىمەنكى، بۇ كېچە ئۇقىزنى توي قىلىپ، پالانى يىگىتكە بېرىدۇ. بارلىق يار - دوست، قېرىنداشلار ھەممىسى توپلىشىپ، ئارزۇ - ئارمان ئەسبابلىرىنى تەييار قىلىپ، بەخت - ئىقبال ۋە خۇشال خۇراملىققا چۆمۈپ، ئولتۇرۇش ياساۋاتىدۇ. بىراق سېنىڭ ۋۇجۇدۇڭ بۇ ئولتۇرۇشتا بولمىغانلىقى سەۋەبلىك ئولتۇرۇش نۇرسىر كۆرۈنۈۋاتىدۇ. بارلىق خوتۇنلارمۇ

سېنىڭ قەدەم شەرىپىڭگە تەقەززادۇر، ئەگەر بۇ كېچە ئۆزۈڭنى يەتكۈزۈمىسەڭ، ھەممىسىنىڭ كۆڭلى سەندىن رەنجىيدۇ. ئەگەر بۇرۇنقى مېھرى - شەپقىتىنىڭ ھۈر-مىتىنى قىلىپ، خۇشاللىق ھەشىمەت نۇرى بىلەن مۇشتاقلارنىڭ ئارزۇلۇق كېچە-سىنى مۇنەۋۋەر قىلساڭ ناھايىتى ئالدىغا-ئابلىق بولىدۇ. يەنە كۆڭلۈڭ مۇھەببىتىگە تەشنىما بولغان، زىچ ۋاقىت مۇھەببىتىگە ئېرىشەلمىگەن، ھەمىشە ئارزۇسىدا يۈرگەن يىگىت بۇ كېچە تۇزاققا چۈشۈپتۇ. ئەگەر مېھرىبانلىق قىلىپ بارساڭ تەمەننا چىلانلىرى مېۋە بېرىپ، ۋىسال شارابىدىن مەست بولغايسەن، - دېدى. مەلىكە بۇ سۆزلەرنى ئىشىتىپ خۇشال بولۇپ:

- ھەر كۈنى سەھەردە دۇئا قىلغىمىم مەقبۇل بولدى. سەھەر ئۇپۇقى ئارزۇ-دىن يۈرۈپ، ئىنتىزار چىمەنلىرى مەقسەت يامغۇرىغا ئېرىشىپ، مەقسەتم ھا-سىل بولدى. نەغەز گۈلدەك كۆز - ئاياغىم بىلەن بارساممۇ ئازلىق قىلىدۇ. چۈنكى ئۇ گۈزەل يىگىتنىڭ پىراقىدا سەبرى ھو-شۇمنى يوقىتىپ، كۆڭلۈم قۇشى، ئۇنىڭ قارا چېچىغا باغلانغىلى كۆپ ۋاقىتتار بولغانىدى. بۇ باھانە بىلەن ئۇنىڭ ۋىسالغا مۇيەسسەر بولسام ئەجەب ئەمەس. بۇ كېچە خۇشاللىق ۋە مۇبارەك كېچە ئوخشايدۇ. ئەمما مەن بىرەر سائەت تەخىر قىلىپ، پادىشاھنى ئۇخلىتىپ، خاتىرجەم بولۇپ، ئۇ جەننەتتەك بېزەلگەن يىغىلىشقا ھايال بولمايلا بارسىمەن، - دەپ ئۇ خوتۇنىغا رۇخسەت بەردى.

پادىشاھ بۇ سۆزلەرنى ئىشىتىپ كۆڭلىدە «مەلىكە باردىغان ئۇ ماكان بۇ شەھەردىن ئالتە يۈز پەرسەك* يولىدۇر. بۇ

يېرىم كېچىدە قانداق بېرىپ يەنە قايتىپ كېلىپلەر» دەپ ھەيرانۇ - ھەس بولۇپ ئاخىرى ئۆزىنى ئۇخلىغانغا سېلىپ ياتتى. مەلىكە پادىشاھنى غەپلەت ئۇيقۇغا كەتتى دەپ بىلدى، ئورنىدىن تۇرۇپ، ئۆزىگە زى-بۇ - زىننەت بەردى، ۋەزىرنىڭ خوتۇنىنى چاقىرىپ، بۇ ۋەقەنى ئېيتتى، ئىككىسى مەسلىھەتلىشىپ، ئۆزلىرىنى ياساشتى. ئورۇن-كۆرىپە ئۈستىدە بىر دومىلاپلا ئىككى مۇ-شۇك سۈرىتىگە كىردى ۋە، تېزلىك بىلەن يولغا چىقتى. پادىشاھمۇ ئورنىدىن تۇرۇپ كىيىملىرىنى كىيىدى، ئۇلارنىڭ ئىزىدىن يۈرۈپ شەھەردىن چىقتى، شەھەرنىڭ بىر چېتىدە شاخلىرى ئۈچ شەھەرگە تۇتاشقان بىر چوڭ دەرەخنى كۆردى. مۇشۇكىلەر دەرەخنىڭ ئۈستىگە چىقتى. پادىشاھمۇ كېلىپ دەرەخنىڭ شېخىغا يېپىشىپ تۇردى، بىر سائەتتىن كېيىن دەرەخ ھەرىكەتكە كېلىپ توختىدى. پادىشاھنىڭ قولىقىغا داقا - دۇمباق، كاناي - سۇنايلارنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى. قارىسا، توي بەزمىسى بىلەن خۇشاللىققا چۆمگەن شەھەرگە كېلىپ قايتىۋ. پادىشاھ دەرھال دەرەخنىڭ شاخلىرىنى قويۇپ بېرىپ، ئۇزاقراققا بېرىپ، بىر قاراڭغۇدا يوشۇرۇنۇپ تۇردى. بۇ ئىككى مۇشۇكىمۇ دەرەختىن چۈشۈپ شەھەر تەرەپكە يولغا چىقتى. پادىشاھمۇ ئۇلارنىڭ ئىزىدىن مېڭىپ، بىر يەرگە بېرىپ بىر بارگاھتا كۆپلىگەن يىگىتلەرنىڭ بىر يەرگە جەم بولۇپ خۇشال - خۇراملىققا چۆمگەنلىكىنى كۆردى. بۇ ئىككى مۇشۇكى ئۇلارنىڭ ئارىسىدىن ئۆتۈپ ھەرەم ئىچىگە كىرىپ كەتتى. پادىشاھمۇ ئۇ يىگىتلەر جامائىتىنىڭ ئارىسىدا ئۆيىنىڭ بىر بۇلۇڭىدا ئولتۇردى. پادىشاھنى ھېچكىم تونۇمىغانلىق

* پەرسەك - بىر پەرسەك 6.24 كىلومېتىر

باش بىلەن چىقىرىپ، قىزنى باشقا ئۆيگە ئېلىپ بېرىپ، كۈيئوغۇل بىلەن ئولتۇرغۇزاتتى.

سەۋەبىدىن ھېچكىممۇ ئۇنىڭ ئەھۋالىنى سورىمىدى. گەرچە پادىشاھ بۇ ئولتۇرۇشما ئولتۇرغان بولسىمۇ ئىككى كۆزى مۇشۇكىلەرنىڭ يولىدا بولۇپ، «مۇبادا ئۇلار چىقىپ كەتسە، مەن غاپىل بولۇپ يات ۋىلايەتتە قالمىغايمەن» دەپ ئويلىنىپ ئولتۇردى. يېرىم كېچە بولغان ۋاقتتا بارگاھنىڭ ئىشىكىدىن بىر يىگىت كىرىپ كېلىپ مەجلىسنىڭ ئوتتۇرىسىغا بىر بوغۇچا ئۈستىباش كىيىم بىلەن بىر يان تاسمىنى قويۇپ ئۆزى ئولتۇرغان بارلىق بىگىتلەرگە بىر باشتىن نەزەر سالدى. دە، پادىشاھنى كۆردى. پادىشاھ ناھايىتى كېلىشىكەن، گۈزەل يىگىت ئىدى. ئۇ بوغۇچىدىكى ئۈستىباشنى كەلتۈرۈپ، پادىشاھنىڭ ئالدىغا قويۇپ ئۇنىڭغا:

— ھەي يىگىت، ئورنىڭدىن تۇرۇپ بۇ ئۈستىباشنى كىيىپ، گۈللۈك يان تاسمىنى بوينۇڭغا سېلىپ، مېنىڭ بىلەن ھەرەمگە كىر، بىر سائەتتىن كېيىن بۇ يەرگە كېلىپ ئولتۇرغىن، — دېدى. بۇ ۋىلايەتنىڭ قائىدىسى بولسا نىكاھ قىلغان ئاخشىمى كۈيئوغۇلنىڭ بوينىغا گۈللۈك يان تاسمىنى ئېسىپ، زىچۇ-زىنەت بېرىپ خوتۇنلارنىڭ مەرىكىسىگە كىرەتتى. بىرەر سائەت ئولتۇرۇپ، ئاندىن كېيىن باشقا ئۆيگە بېرىپ ئېشىش-ئىشرەت قىلاتتى. ئەگەرچە ئۇنىڭدا، كۈيئوغۇل غول كۆرۈمىسى ۋە سەت بولسا كۈيئوغۇلنىڭ ئورنىغا كېلىشكەن، قامەتلىك يىگىتنى يان تاسمىنى بوينىغا گۈللۈك يان تاسمىنى سېلىپ ھەرەمگە كىرگۈزەتتى، قىز بىلەن بىر سائەت ئولتۇرغۇزۇپ ئىككى قولىغا جەۋاھىر بىلەن زىننەتلەنگەن بىلەيزۇك سالاتتى. ئاندىن كېيىن، كىيگەن ئۈستى-

ئەلقىسىسە، پادىشاھقا ئۈستىباش كىيىملىرىنى كىيگۈزۈپ گۈللۈك يان تاسمىنى بوينىغا سېلىپ ياساندۇرۇپ، قولىدىن تۇتۇپ ھەرەمگە ئېلىپ كىردى. پادىشاھ بولسا مۇشۇكىلەرنىڭ قورقۇنچىسىدىن گۈللۈك يان تاسمىنى زەھەرلىك يىلان بىدلىپ، ئامالسىز قازا ھۆكۈمىگە رازى بولدى، ئەمىن بىخەتەر ئولتۇرۇشتىن چىقىپ لەھەڭنىڭ ئاغزى ھەرەم ئىچىگە كىردى، ھەر تەرەپتە نازىنى قىزلارنىڭ يۈز كەرەشمە-ناز بىلەن ئىشىق شارابىنى ئايلاندۇرۇپ ئىچىپ ئولتۇرغانلىقىنى كۆردى.

ئەلقىسىسە، پادىشاھنى ئۆيىنىڭ تۆرىگە ئاپىرىپ تەخت ئۈستىدە قىزنىڭ ئالدىدا ئولتۇرغۇزدى، بەزمە ئەسۋابلىرىنى ۋە ھەر خىل نېمەتلەرنى تەييار قىلدى. بارلىق نازىنى قىزلار پادىشاھنىڭ ئەتراپىدا جەم بولۇپ، ئۇنىڭ ھۆسن-جامالىنى كۆرۈپ تەھسىن-ئاپىرىنلار ئوقۇشاتتى. بۇ قائىدە بولسا بۇ ۋىلايەتنىڭ بەلگىلىمىسى بولۇپ ئۇنى بەجا كەلتۈرۈش كېرەك ئىدى. پادىشاھ ھەيرانۇ-ھەس بولۇپ يوشۇرۇن ھالدا ئۇ ھۈر-پەرىلەرنىڭ جامالىغا قاراپ تاماشا قىلىپ ئولتۇراتتى. شۇ ئەسنادا تۇيۇقسىز ئۆزىنىڭ خوتۇنىنىڭ ۋەزىرىنىڭ خوتۇنى بىلەن بىرلىك كېلىشكەن گۈزەل يىگىتنى قۇچۇقىغا ئېلىپ، بىر-بىرىنىڭ قولىدىن شاراب جاملىرىنى ئېلىپ ئىچىپ مەست-سەرخۇش بولۇپ، ھەر ۋاقىت گۈل رۇخسارىدىن سۆيۈنۈپ ئولتۇرغانلىقىنى كۆردى. پادىشاھ بۇ ۋەقەنى كۆرۈپ ھوش كالىسىدىن ئۇچۇپ، ئازاپ-

تىن ھالاك بولۇشقا ئازلا قالدى. پادىشاھ ئۆز - ئۆزىگە «بىر تەسۋىردىن ھايا قىلىپ، يۈزىگە نىقاب تارتقان خوتۇن ئاشىقىنىڭ قۇچىقىدا ئىشرەت شارابىنى ئىچىپ ئولتۇرىدۇ» دەپ تەئەببۇپ قىلاتتى. بۇ ۋاقىتتا پادىشاھنىڭ خوتۇنى ۋەزىرىنىڭ خوتۇنىغا:

— ئورنىڭدىن تۇرغىن، بىز لەرمۇ بېرىپ كۈيەۋوغۇلنىڭ جامالىنى تاماشا قىلايلى، — دەپ ئورنىدىن تۇرۇپ، پادىشاھنىڭ ئالدىغا كەلدى، ئۇنىڭ يۈزىگە قاراپ، ۋەزىرىنىڭ خوتۇنىغا:

— بۇ يىگىتنىڭ جامالى، پادىشاھنىڭ جامالىغا ئوخشايدىكەن. پادىشاھ بولۇپ قالماي، غاي دەپ گۇمان قىلىمەن. ئەگەر يول ئۇزاق بولمىسا پادىشاھ ئىكەنلىكىگە ئەلۋەتتە ھۆكۈم قىلاتتىم، — دېدى. ئۇلار شارابىنىڭ تەسىرىدە دىققەت قىلماي، ئاخىرى ئاشىقىنىڭ يېنىغا بېرىپ جامدىكى شارابىنى ئايلىندۇرۇپ ئىچىپ ئولتۇردى.

پادىشاھ بۇ سۆزنى ئىشىكتە كەندىن كېيىن خوتۇنىنىڭ سۆزىدىن ئەھۋالنىڭ ھەقىقىتى ئاشكارىلىنىش ۋەھمىسى بارلىقىنى بىلدى. بىرەر سائەتتىن كېيىن جاۋاھىر بىلەن زىننەتلەنگەن بىلەن يۈزۈكىنى كەلتۈرۈپ ئىككى قولىغا سېلىپ قويغاندىن كېيىن رۇخسەت بەردى. پادىشاھ ھۇجرىدىن چىقىپ، يىگىتلەرنىڭ ئارىسىغا كىرىپ ئولتۇرۇپ ئۆزىگە - ئۆزى «ئەگەر تەڭرى تائالا مېنى بۇ خەتەردىن ساق - سالامەت ساقلىسا بۇ بۇزۇقنى ۋەزىرىنىڭ خوتۇنى بىلەن پارە - پارە قىلىپ جەھەننەمگە يوللايمەن» دەپ ئەھدە قىلدى. سەھەر ۋاقتى بولغاندى. پادىشاھ ئۇ ئىك-

كى بۇزۇق ئايالنىڭ تېز - تېز كېتىپ بارغانلىقىنى كۆردى. پادىشاھ - ھۇ ئۇلارنىڭ ئىزلىرىنى بېسىپ يەنە دەرەخنىڭ سايىسىدا تۇردى. ئىككى ئۆلپەت كېلىپ دەرەخنىڭ ئۈستىگە چىقتى. پادىشاھ ھۇ دەرەخنىڭ شاخلىرىغا يېپىشىپ تۇردى. ئاز پۇرسەتتە ئاۋۋالقى شەھەرنىڭ بىر چېتىگە يېتىپ باردى. پادىشاھ تېز سۈرئەت بىلەن خوتۇنىدىن بورۇنراق كېلىپ، ئۆز جايىغا كىرىپ ياتتى. خوتۇنى ھۇ ئارقىسىدىن كېلىپ كارىۋاتنىڭ ئۈستىدە ئولتۇردى. سۈبھىنىڭ ئۆزئارا قۇتلۇقلاشلىرىدىن سەھەرنىڭ گۈل رەڭلىك شەپقەت نۇرى يۈز ئاچتى. خوتۇن ناھايىتى تەستە ئورنىدىن تۇرۇپ ئۆيىنىڭ ئىشىلىرىغا تۇتۇش قىلدى. ئەمما پادىشاھ كېچە ئويقۇردىن قالغانلىقى سەۋەبىدىن ئويقۇ غالىپ كېلىپ، بىشى ئايلانغانلىقتىن بىلەيزۈكىنى قولىدىن چىقىرىپ ئۇخلاش ئېسىدىن كۆتۈرۈلۈپ قالغاندى. خوتۇنىنىڭ نەزەرى بىلەيزۈككە چۈشۈپ كېچە ئۆتكەن ۋەقەدىن گۇمانسىراپ پادىشاھتىن:

— قولۇڭغا سېلىۋالغان بىلەيزۈك، كۈيەۋوغۇلنىڭ ئەسۋابىدۇر، بۇ نەدىن كەلگەن بىلەيزۈك، — دەپ سۆزدى. پادىشاھ بۇ سۆزنى ئىشىكتە كەندىن كېيىن بىر يۈرۈش ئويلىنىش - لارنى بىر ياقىغا قايرىپ قويۇپ، غەزەپتىن كۆزى ئوتتەك يېنىپ خوتۇنىغا: — ئەي بۇزۇق خوتۇن، ئەمدى كېچە قىلغان ئىشىڭنىڭ جازاسى ئۈچۈن ئاخىرەت سەپىرىگە تەييار بولغىن، — دېدى. قارابەخت خوتۇن ئاخشام تونۇغىنى راست ئىكەنلىكىنى بىلىپ، ئۆزىدىن ئەندىشە قىلدى: «ئۇ ماڭا زىيان يەتكۈزمەستىن بۇ-

رۇنراق ئىشىنى تامام قىلىپ قويۇپ دەپ بىر سىقىم توپىغا ئەپسۇن ئۇقۇپ پادىشاھنىڭ ئۈستىگە چاچتى. پادىشاھ ئادەم سۈرىتىدىن چىقىپ زەر قاناتلىق توز سۈرىتىدە بولۇپ تۇمشۇقىدا يەرنى چوقچلاشقا باشلىدى. خوتۇن پادىشاھنىڭ ئىشىنى بىر ياقىلىق قىلىپ بولۇپ ئولتۇردى. سەھەر بەلەن تەڭ دۆلەت كاتىپلىرى پادىشاھنىڭ كۆرۈنۈش ئۆيىنىڭ ئىشىكى ئالدىدا ھازىر بولدى. ئۇلارنىڭ ھەممىسى پادىشاھنىڭ كۆرۈنۈش ئۆيىگە چىقىمىغانلىقىنى كۆرۈپ مەيۈس بولۇپ ياندى. نەچچە كۈن شۇ تەرىقىدە ئۆتۈپ پادىشاھنى كۆرۈشكە مۇيەسسەر بولالمىدى. ئاخىرى بىتاقەت بولۇپ، بىر كۈنى ساراي خوجىدارىنى پادىشاھ كۆرۈنۈشكە چىقىمىغانلىقىدىن بارلىق خالايمىق ۋە ئۇمىرالار مەملىكەت ئىشلىرىدا بوشىشىپ قىلىشى مۇمكىن دەپ بىتاقەت بولۇۋاتقانلىقىنى، پادىشاھنىڭ دىدارىدىن مەھرۇم ۋە مەيۈس قالماقتا نېمە سەۋەب بولغانلىقىنى بىلىپ كېلىش ئۈچۈن پادىشاھنىڭ قېشىغا ئەۋەتتى. ساراي خوجىدارى ھەر رەمگە كىرىپ ئۇمىرالارنىڭ تىلىدىن ئۇلارنىڭ ئەرزىنى يەتكۈزدى. خوتۇن پادىشاھنىڭ تىلىدىن «كېسەل ۋە خەستىلىك ۋۇجۇدۇمدا پەيدا بولغانلىقى سەۋەبلىك تاشقىرىغا چىقالمايمەن، ئەمدى دۇئا ۋە خەيرىدخاھلىق بىلەن مەشغۇل بولۇپ، تەڭرى تالانىڭ دەرگاھىدىن ۋۇجۇدۇمنىڭ سالامەتلىكىنى تىلىسۇن، دۇئانىڭ شاراپىتىدىن ساقىيىمىشەنمۇ مۇمكىن» دەپ جاۋاب بېرىپ ساراي خوجىدارىنى ئەۋەتتى. ئۇ ھەرەمدىن چىقىپ دۆلەت كاتىپلىرىغا بۇ سۆزنى بايان قىلدى. دۆلەت كاتىپلىرى ۋە مەملىكەتتىكى

ئاۋام خەلقىنىڭ ھەممىسى پەرىشان ۋە غەمگىن بولدى. پادىشاھنىڭ زېرەك، ئەقىللىق ۋە ساداقەتەن بىر ۋەزىرى بار ئىدى، ئۇ پەرىشان بولۇپ، ئەقىللىق ۋە دانىشمەنلىكى يۈزىدىن «پادىشاھقا بىرەر ۋەفە يولۇقۇپ، ئۆز ئىختىيارى قولىدىن كېتىپتۇ» دەپ ئويلىدى، ئاخىرى ئۆيىگە كېلىپ، خوتۇننى قۇچىقىغا ئالدى، كۆپ ئەركىملىتىپ بىر يۈرۈش شېرىن - شېكەر سۆزلەرنى ئېيتىپ كۆڭلىنى خۇش قىلىپ، ئاخىرى خوتۇنغا:

— ھەي ھەرەم ئۆيىنىڭ ئىمپىيەتلىك گۈزىلى، سەن ھەرەمگە كىرىپ پادىشاھنىڭ نېمە بولغانلىقىدىن خەۋەر ئېلىپ ھەرقانداق ئەھۋال يۈز بەرگەن بولسا ھەقىقەتتىن مېنى خەۋەردار قىلساڭ، — دەپ كۆپ زارلىنىپ يالۋۇرغاندىن كېيىن ۋەزىرنىڭ خوتۇنى دەرھال پادىشاھنىڭ ھەرىمىگە كىرىپلا مەملىكىگە سىمىرداش بولغانلىقىدىن ئۇنىڭدىن ئەھۋالنى سورىدى. مەملىكىمۇ ۋەزىرنىڭ خوتۇنىغا ئىشەنچ قىلاتتى. بولغان ۋەقەلەرنىڭ بىرىنى قالدۇرماي ھەممىنى بايان قىلدى. ۋەزىرنىڭ خوتۇنى ئۆيىگە كېلىپ ئىشىمتىكەن، كۆرگەن، زۆرۈر ۋە ئېيتىمىالى بار بولغان ئەھۋاللارنى ۋەزىرگە بايان قىلدى. ۋەزىر ۋەقەنى ئىشىمتىكەندىن كېيىن ناھايىتى پەرىشان بولۇپ ئۆزىگە - ئۆزى: «ھەر ۋاقىتتا نېمەت بەرگۈچىگە بىرەر ھادىسە يولۇقسا بەندىلەر ئەقىدىلىك بولۇپ ئۇنىڭ يولىدا مال ۋە جېنىنى تەقدىم قىلىشى لازىم. مەن بۇ ۋاقىتقىچە پادىشاھنىڭ نان - تۈزىنى يەپ پەرۋىش تېپىپ، دۆلەتكە شېرىك بولۇۋاتىمەن، بەندىلىك شەرتىدە

نى ئادا قىلىشىم ۋە بۇ يولدا ئۆزۈمنى قۇربان قىلىشىم ۋاجىپ ۋە زۆرۈردۇر. مۇشۇنداق قىلغاندىلا مەن پادىشاھنى چوڭبالا-يىتايپەتتىن قۇتۇلدۇرۇپ قېلىشىم مۇمكىن» دەپ ئويلاپ چەبىدەسلىك بىلەن ھىممەت كەمىرىنى بېلىگە باغلاپ ئەقىلنىڭ يول كۆرسىتىشى بىلەن بىر تۈزنى تېپىپ كەلتۈرۈپ قويدى. ئاندىن كېيىن ئۆزى ھەرەم ئىشىكىگە كېلىپ ساراي خوجىدارىنى چاقىردى:

— پادىشاھنىڭ دىدارىدىن مەھرۇم قالغىلى خېلى ۋاقىت بولدى. پادىشاھنىڭ مۇبارەك تىلىدىن دائىم «ئەگەر تەبىئىتىدە بىرەر كېسەللىك پەيدا بولسا بىر تۈزلى كەلتۈرۈپ ئالدىمدا ساقلىشىڭىز، ئۇنى تاماشا قىلىپ، غەمكىن كۆڭلۈم ئارام تېپىپ قالىدۇ» دېگەنلىكىنى ئاڭلايتتىم. ھازىر پادىشاھنىڭ بىر تۈزى بار بولۇپ ھەمىشە خىزمىتىدە ئىكەن دەپ ئاڭلىدىم. ئەمدى يېقىن پۇرسەتتە پادىشاھنىڭ دىدارى مۇيەسسەر بولمايدىغانلىقى مەلۇم بولدى. ئەگەر گۈزەل مەلىكە مېھرىبانلىق كۆرسىتىپ ئۇ تۈزنى بىردەملىك ئەۋەتسە ئايىغىنى كۆزۈمگە سۈرتىشىم، مالاللىق ۋە غەمكىنلىكىم يوقسا ئەجەب ئەمەس، شۇنىڭ بىلەن مەندەك بۇ توپىغا ئوخشاش كەمىرىمنىڭ بېشى پەلەككە يەتسە، — دەپ ئەرز قىلغانىدى، ساراي خوجىدارى ھەرەمگە كىرىپ ۋەزىرنىڭ ئەرزىنى مەلىكىگە يەتكۈزدى. مەلىكە ۋەزىرنىڭ ئىززەت-ھۆرمىتىنى قىلىپ خام مەسلىھەتلىك بىلەن ئېھتىياتنى قولدىن بېرىپ، پادىشاھنىڭ دول ئۆزى بولغان تۈزنى قەپەس بىلەن ۋەزىرگە ئېۋەتتى ۋە: «بىر سائەتتىن زىيادە ساقلىشىڭىز، پادىشاھنىڭ غەم-خۇشاللىقى

قى ئۇنىڭغا مۇناسىۋەتلىك، تېزىرەك ئەۋەتسۇن» دېگەنلەرنى تاپىلىدى. ساراي خوجىدارى قەپەسنى ئېلىپ چىقىپ ۋەزىرگە بېرىپ مەلىكىنىڭ سۆزىنى ئېيتتى. ۋەزىر مەندەتدار بولۇپ، تۈزنى ئۆيىگە ئېلىپ كەلدى ۋە خوتۇننىڭ ئايىغىغا باش قويۇپ:

— ھەي غەمگۈزارىم، سېنىڭ ناز-ئىشۋىلىرىڭگە جان دىلىم ئەسىر، شېرىن سۆزلىرىڭگە مال-دۇنيايىم پىدا بولسۇن. يۈز ھىيلە بىلەن پادىشاھ قولغا كەلگەن ۋاقىتتا دوستلۇق ياردىمىنى كۆرسىتىپ قانداق مەسلىھەت كۆرسىتەرسەن، — دەپ يېلىنىپ سوردى. خوتۇن تېخى جاۋاب بەرمەستىن ساراي خوجىدارى كېلىپ مەلىكىنىڭ تۈزىنى تەلەپ قىلىۋاتقانلىقىنى يەتكۈزدى. ۋەزىر پادىشاھنى قەپەستىن چىقىرىپ، ئۆزىنىڭ تۈزىنى قەپەسكە سېلىپ تەييار قىلىپ قويغانىدى. قەپەسنى ئېلىپ ساراي خوجىدارىغا بەردى. ساراي خوجىدارى قەپەسنى ھەرەمگە ئېلىپ كىرىپ مەلىكىنىڭ كۆز ئالدىغا ئېلىپ قويدى. مەلىكە ئۆزىنىڭ تۈزى دەپ گومان قىلىپ خاتىرجەم بولدى.

بۇ تەرەپتە، ۋەزىر خوتۇنىغا يالۋۇرۇپ:

— ھەي دۇنيادىكى گۈزەللەرنىڭ گۈزىلى، ئەگەر سېنىڭ ئىلىمنىڭ بولۇپ، ئەيسا پەيغەمبەردەك بىر دەم سېلىپ پادىشاھنى ئەسلى سۈرىتىگە كەلتۈرۈپ بۇ خەتەردىن خالاس قىلساڭ، ئۇنىڭ دۆلىتىدىن پاناھلىنىپ مال-دۇنياسىغا شېرىك بولۇپ، شاھلىق تاجىسىنى بېشىمغا كىيىپ سۇلتانلىق ناغرىسىنى ئۆز ئېتىمىغا ساداغا كىرگۈزسەم، سەنەۋ پادىشاھلار خوتۇنى

ماكان تۇتايلى، ئەگەر بۇ نوۋەت ئۇنا-
 پاكىنىڭ قولىغا گىرىپتار بولساڭ ئەلۋەتتە
 ئۇنىڭدىن نىجات تېپىش-شەكلى مۇمكىن
 ئەمەس ھەم مېنىمۇ سالامەت قويمايدۇ،
 دەپ مەسلىھەت بەردى. پادىشاھ ۋەزىرنىڭ
 سۆزىنى توغرا تېپىپ ئىككىسى كېچە بى-
 لەن بۇ شەھەردىن چىقىپ كېچىنى كۈن-
 دۈزگە ئۇلاپ يول يۈرۈپ، بىرنەچچە
 كۈندىن كېيىن باشقا بىر ۋىلايەتكە يېتىپ
 بېرىپ ئولتۇراقلاشتى. بىرنەچچە كۈن
 شۇ تەرىقىدە ئۆمۈر ئۆتكۈزۈپ، ئاخىرى
 ۋەزىرنىڭ مەسلىھەتى بىلەن ئۇ شەھەرنىڭ
 پادىشاھىغا نەۋكەر بولۇپ خىزمەت
 قىلىشنى ئىختىيار قىلىشتى. بۇ شەھەرنىڭ
 پادىشاھى ۋەزىر بىلەن پادىشاھنى كۆرۈپ
 ئۇلارنىڭ سۆز-ھەرىكەتلىرىدىن ۋە يۈ-
 رۇش-تۇرۇشلىرىدىن پاراسەت بىلەن ئۇلار-
 نىڭ ئەسلى زاتىنىڭ ئالىي مەرتىۋىلىك كى-
 شىلەر ئىكەنلىكىنى بىلىپ، ئۇلارغا مۇھەب-
 بەت پەيدا بولۇپ كۆپ شەپقەت ۋە مېھرى-
 بانلىق قىلاتتى. كۈندىن-كۈنگە پادىشاھنىڭ
 مۇھەببىتى زىيادە بولۇپ ئاقمۇت ئۆزىگە
 كۈيۈغۇل قىلىپ گۈزەللەر گۈزىلى ناز-
 نىن قىزىنى پادىشاھقا نىكاھلاپ بەردى.
 پادىشاھ گەرچە ئۇنىڭغا خۇرسەن بولمىسە-
 مۇ تەڭرى تائالانىڭ تەقدىرىگە تەن بې-
 رىپ، ئامالسىز قوبۇل قىلىپ، ھەرەم ئىچى-
 گە كىرىپ، قىز بىلەن ئىش-ئىشرەتتە
 بولۇپ ئولتۇردى. گاھى غەمكىن بولغاندا
 ۋەزىرنى چاقىرىپ ھەر تەرەپتىن پاراڭ
 سېلىشىپ بېشىغا كەلگەن غەم-قايغۇلىرى-
 نى يېنىمىكىلتەتتى.

قازارا، بىر كۈنى پادىشاھ قىز بىلەن
 شەترەنج ئويناپ ئولتۇراتتى. ۋەزىرمۇ ھازىر
 ئىدى. تۇيۇقسىز ھاۋادىن بىر قارلىغىچ

قاتارىدا بولسەن، دەپ كۆپ ئەپسۇنلار
 ئوقۇدى. خوتۇن مالنىڭ كۆپلۈكى ۋە نازۇ-
 نېمەتنىڭ موللۇقىنى كۆڭلىگە پۈكۈپ
 ئەقىل-پاراسەتنى قولىدىن بېرىپ مەلىكە
 بىلەن ھەمسۆھبەت ۋە سىرداش بولغانلى-
 قى سەۋەبلىك ئارىسىدىكى دوستلۇقنى
 ساقلاش ئۈچۈن ۋەزىرگە:

— بىر شەرتىم باركى، پادىشاھنى
 ئەسلى سۈرىتىگە كەلتۈرۈپ، مال-دۇنيا-
 سىنى ئىككىگە تەقسىم قىلىپ بىر تەقسىم-
 سىمنى ساڭا بېرىپ، تىلىدىن خەت
 ئېلىپ مۆھۈرىنى باسقاندىن كېيىن يەنە
 پادىشاھنى توزغا ئايلاندۇرۇپ مەلىكە قې-
 شىغا ئەۋەتمەن، — دېدى. ۋەزىر بۇ مەس-
 لەھەتكە دەرھال قوشۇلدى. ۋەزىرنىڭ
 خوتۇنى بىر سىقىم توپىنى ئېلىپ، ئەپ-
 سۇن ئوقۇپ توزنىڭ قانىتىغا چاچقان ھا-
 مان پادىشاھنىڭ سۈرىتى دەرھال ئەسلى-
 گە كەلدى. ۋەزىر چەبىدەسلىك بىلەن تى-
 غىنى چىقىرىپ، بىر زەربە بىلەن خوتۇ-
 نىنىڭ بېشىنى ئۈزدى. پادىشاھ كۆزىنى
 ئېچىپ ئۆزىنى ۋەزىرنىڭ ئۆيىدە كۆردى
 ۋە ۋەزىرنىڭ خوتۇنىنى بۇ ھالدا كۆرۈپ
 ۋەزىردىن:

— مەن بۇ جايغا نېمە سەۋەبتىن
 كەلدىم ۋە بۇ خوتۇننى كىم ئۆلتۈردى، —
 دەپ سورىدى. ۋەزىر ئۆتكەن ۋەقەلەرنى
 بىر-بىرلەپ بايان قىلدى. پادىشاھ ۋە-
 زىرنىڭ تەدبىرلىك ۋە ۋاپادارلىقىغا ئايد-
 رىنلار ئوقۇدى. پادىشاھ ۋەزىردىن:

— قانداق مەسلىھەتتىڭىز بار، — دەپ
 سورىدى. ۋەزىر:
 — ھەي ئالەم پادىشاھى، ھازىر مە-
 لىكە بۇ ۋەقەدىن خەۋەر تاپماستىن بۇ-
 رۇن قېچىپ بېرىپ، باشقا شەھەردە

دى. بىراق مەندىن ئەندىشە قىلىپ سا-
 گا زىيان-زەخمەت يەتكۈزەلمىدى، لې-
 كىن دىققەت قىلغىن. ئۇ سېنى غايىمىل
 كۆرۈپ مېنىڭ يوقلۇقىمدا زىيان يەتكۈ-
 زۈشى مۇمكىن. ھەر قانداق ئاماللار بىلەن
 ئۇنىڭ قولىدىن خالاس بولالمايسەن. پەقەت
 مەن سېنى بۇ ۋەھىمدىن خالاس قىلى-
 مەن، — دېدى. بۇ سۆزلەرنى ئىشىتىپ
 پادىشاھنىڭ بەدىنىگە تىترەك ئولاشتى،
 ۋەھىمدىن بىتاقەت بولۇپ ۋەزىرگە مەس-
 لىھەت سالدى. ۋەزىر قىز تەرەپكە ئىشا-
 رەت قىلىپ:

— ھەي شەھرىيەر، بۇ مەسىلىدە
 بانۇيى جاھاندىن ياردەم تەلەپ قىلىش،
 ئىنشائاللا، بۇ مۈشكۈللۈك مەلىكە قولىدا
 ئاسان بولۇر — دېدى. پادىشاھ قىزنىڭ
 ئايىغىغا يىقىلىپ ياردەم تىلىدى. قىز:

— ھەي ۋەزىر، ماڭا ئەمدى بۇ با-
 لانى يوق قىلىشقا تىرىشىش ئۈچۈن ئەڭ
 ياخشى تەدبىر لازىم. چۈنكى بۇ دۈشمەن
 ماڭا قەست قىلىشقا بەل باغلىغانلىقى
 ئۈچۈن، ئۇ مېنى ھالاك قىلىدۇ. ئاندىن
 كېيىن سىلەرگە زىيان-زەخمەت يەتكۈزىدۇ.
 ئەمدى مەن دەرھاللايەنە بىر قارلىغاچ سۈرىتىدە
 بولۇپ كېلىمەن، ئۆزۈمنى ئاق - قارا جى-
 يەكلىك قارلىغاچ سۈرىتىدە ياسايمەن، بىر
 پەرۋاز قىلىپ ئۆزۈمنى ئۇنىڭغا يەتكۈزىمەن،
 ئۇنى قانات ئاستىمغا ئېلىپ، ئۆز ئازا-
 تالىشىپ، پادىشاھنىڭ ئالدىغا چۈشىدىمىز.
 پادىشاھ بىر تاياقنى قولىغا ئېلىپ تەي-
 يار بولۇپ تۇرسۇن. قانداق ۋاقىتتا ئال-
 دىدا ھازىر بولسا، بىر تاياق بىلەن ئىش-
 نى تامام قىلسۇن. لېكىن ماڭا زىيان-
 زەخمەت يەتكۈزۈپ سېلىشقا دىققەت
 قىلسۇن ياكى ئۇنى دەپ مېنى ئۇرمىسۇن،

پەيدا بولۇپ پادىشاھنىڭ بېشى ئۈستىگە
 كېلىپ، مۇلاق ئېتىپ پەرياد قىلىپ غا-
 يىم بولدى. قىزنىڭ نەزەرى قارلىغاچقا
 چۈشۈپ پادىشاھدىن:

— ھەي شەھرىيەر، بۇ نېمە قارلىغاچ
 ئىكەنلىكىنى بىلىدىگمۇ؟ — دەپ سورىدى.
 پادىشاھ:

— بىر جانىۋار كېلىپ ھەر تەرەپكە
 پەرۋاز قىلىپ، بىرنەچچە قېتىم پەرياد
 قىلىپ غايىم بولغانلىقىنىمىلا كۆردۈم، —
 دەپ جاۋاب بەردى. قىز پادىشاھقا:

— خاتالىشىپسەن، بۇ قارلىغاچ ئاۋ-
 ۋاللى خوتۇنىڭدۇر. سېنى ئىزدەپ يۈ-
 رۇپ ئۇ ماكانغا كېلىپ سېنى كۆرۈپ،
 ئىشىكىنى تامام قىلىش ئۈچۈن قەست قىل-

سىنى جەھەننەمگە يېزىۋالاي بۇ بۇزۇقلارنىڭ
ھىيلە - مەكىرىدىن ئۈزۈل - كېسىل خالاس
بولۇش، - دېدى.

پادىشاھ ۋەزىرنىڭ كۆرسەتكەن مەس-
لىھەتىگە ئەمەل قىلىپ بىر زەربە بىلەن
بۇ ئىككى مەلئۇننى جەھەننەمگە ئەۋەتتى.
ئۇ بالايىم-ئاپەتتىن خالاس بولدى.
ۋەزىر بىلەن: «بۇندىن كېيىن-
خوتۇن جەمەتى بىلەن ھەرگىز ئۈلپەتتە
بولمايمىز» دەپ ئەھدى قىلىشىپ، ئاخىر-
رى خىلمۇئەتتە پاناھلىنىپ، تەڭرى تائال-
انىڭ ئىبادىتىگە مەشغۇل بولۇپ، ئاخىرى
ئۇ دۇنياغا سەپەر قىلدى.

ۋەزىر ھېكايىسىنى بۇ يەرگە يەتكۈ-
زۈپ ھەر خىل نەسىھەتلىرىنى قىلىپ
شاھزادىگە:

- ھەي شاھزادە، ھېچ ۋاقىتتا بۇ
جەمەتتىن ھېچقانداق كىشى ۋاپا كۆرگەن
ئەمەستۇر. ئۇلارغا بىھۇدە كۆڭۈل بېرىپ
ئۆزۈڭنى رەنج ئەلەمگە گىرىپتار قىلغىنىڭ
ياخشى ئەمەستۇر، - دەپ رۇخسەت ئېلىپ،
ئۆز جايىغا قايتىپ كەتتى.

ئارىمىزدىكى پەرق شۇكى، ئۇ قارا، مېنىڭ
رەڭگىم ئاق - قارا جىيەكلىك، - دەپ
مەسلىھەت بېرىپ، يېقىن كېلىپ تۇرغاند-
ى. شۇ ئەسنادا يەنە بىر قارلىغاچنىڭ
ئاۋازى پەيدا بولدى. قىزمۇ بىر ئۆرۈلۈپ
ئۆزىنى ئاق - قارا جىيەكلىك قارلىغاچ
سۈرىتىگە ئۆزگەرتىپ، ئۆزىنى قارا قارلىغاچ-
قا يەتكۈزۈپ، قانات ئاستىغا مەھكەم يې-
پىشتۈرۈپ كۆپ تالاشلار قىلىپ، ئاخىرى
ئىككىسى كېلىپ پادىشاھنىڭ ئالدىغا
چۈشتى. پادىشاھ بىر تايماقنى قوللىغا
ئېلىپ ئىنتىزار بولۇپ كۈتۈپ تۇرغانىدى.
بۇ ۋەقەنى كۆرۈپ ناھايىتى خۇشال بو-
لۇپ ۋەزىردىن:

- قايسىنى ئۇردىمەن، - دەپ سورى-
دى. ۋەزىر:

- ھەي پادىشاھ، سىز ساددا بول-
ماڭ، «سېرىق ئىتمۇ چىلبۆرىگە ئوخشاش»
دېگەننى ئىشەنمەيمەنمۇ؟ ئەگەر ئۇنى ئۆل-
تۈرسەڭ، لەھەڭنىڭ ئېغىزىدىن قۇتۇلۇپ،
ئەجدىغا گىرىپتار بولمىسەن. بۇنىڭغا
ئەڭ ياخشىسى ھېچ ئىككىلەنمەي ئىككى-

ئارىستوتېل ۋە سۇقرات سۈپەتلىك بىر ۋەزىرنىڭ شاھزادىنىڭ يېنىغا كېلىپ
ئۇ بىۋاپا گۇرۇھلار ئۈستىدە ھېكايىلەر سۆزلەپ نەسىھەت قىلغىنى

ئىلىم ئالاتتى. ئۇ ياشنىڭ ئاتىسى ئالەم-
دىن ئۆتكەندىن كېيىن بارلىق خەلق
ئاتىسىنىڭ ئىززەت - ھۆرمىتىنى قىلىپ،
مەرىكە ۋە يىغىلىشلاردا ئۇنى ئاتىسىنىڭ
ئورنىدا ئولتۇرغۇزاتتى. بىراق بەرەھمەن
ياش ئىلىم كامالەتتە كەمبەغەل ئىدى.
ئۇنىڭ ھۆسنى - جامالدا تەڭشى يوق،
ناز - كەرەشمە ۋە ھىيلە - مەكىردىمۇ پەقەت
تەڭشى يوق بىر خوتۇننى بار ئىدى. ئۇ

رېۋايەت قىلغۇچىلار، ۋەقەلەردىن
خەۋەر بەرگۈچىلەر بۇ داستاننى ھۈنەر -
سەنئەت بىلەن بايان ۋاراقلىرىغا نەقىش
قىلىپ مۇنداق بايان قىلىدۇ:
بەنارەس دېگەن شەھەردە بىر بە-
رەھمەن ياش بار ئىدى (شەيخ، موللىلارنىڭ
ئۇلۇغىنى بەرەھمەن دەپ ئاتايدۇ) بەرەھ-
مەن ياشنىڭ ئاتىسى چوڭ دانىشمەن
ئادەم ئىدى. بارلىق بەرەھمەنلەر ئۇنىڭدىن

ھىيلىگەرلىك مەككارلىق مەكتىپىدە ئىبلەسقا دەرس بېرەتتى.

بۇ شەھەردە قەددى - قامەتلىك، كېلىشكەن بىر يىگىت بار ئىدى. بىر كۈنى ئىككىسى ئۆزئارا ئۇچرىشىپ قېلىپ بىر - بىرىگە ئاشىق - بىقارار بولدى. بىراق خوتۇن بەرەھەمەننىڭ سىياسىتىدىن قورقۇپ ئاشىقى بىلەن ھەمىسۆھبەت بولالمايتتى. گاھى بىر - بىرىنى ئۇزاقتىن كۆرۈپ، كۆڭلى تەسەللى تاپاتتى. ئاخىرى بىر دەللال خوتۇننى تېپىپ مەھبۇبىنىڭ خىزمىتىگە ئىۋەتىپ ئەر - ئەھۋالىنى يەتكۈزدى. دەللال خوتۇن كېلىپ ئاشىقنىڭ ئېيتقان سۆزلىرىنى بىر - بىر بايان قىلدى. خوتۇن:

— ھەي موما، مەنمۇ پىراق ئوتىدا يېنىپ ئوي خىيالىم ئۇنىڭ يادىدا، لېكىن ئۆزۈمنى ئۇ جان يارىمنىڭ خىزمىتىگە يەتكۈزۈپ، ئارزۇ گۈلىنى غەلبە گۈلىمىدىن كىرىپ، مەقسەتكە يېتىشكە ۋاقىت يار بەرمەيۋاتىدۇ. ھەرقانداق بولسىمۇ بىر نەچچە كۈن بەرداشلىق بەرسۇن. مەنمۇ ئۇنىڭ ئوي خىيالىدىن خالى ئەمەسمەن. باشقىلاردىن خالى مۇرادىمىزنىڭ ھاسىل بولۇشىدىن ئۆمىدۋارمەن، — دەپ جاۋاب بېرىپ، مومايغا قايتىشقا روخسەت بەردى. دەللال خوتۇن ئىشىكتەن سۆزلىرىنى كېلىپ ئاشىق يىگىتكە بايان قىلدى.

خوتۇن ھەر ۋاقىت بىر ئۇسۇل بىلەن بەرەھەمەننىڭ بىر تەرەپكە ئىۋەتىۋېتىپ مەھبۇبى بىلەن سۆھبەتتە ئولتۇرۇشنى ئويلاپ يۈرەتتى. دەل شۇنداق كۈنلەرنىڭ بىر كېچىسىدە بەراھەمەننىڭ سادىقلىقى ۋە ئىشتىياق بىلەن ئۇ قارا بەختنى قۇچىپ قىلغا ئېلىپ قىزىل لېۋىدىن شاراب ئىچىشنى

تەلەپ قىلدى. خوتۇن ھىيلە ۋە ناز بىلەن ئۆزىنى قاچۇرۇپ، چىرايىدا مالاللىق پەيدا قىلىپ، ئۇ بىچارىنىڭ ئىشقى شەربەت كاسىسىغا جان ئالغۇچى زەھەرنى تۆكۈپ، چىرايىنى پۇرۇشتۇرۇپ قاتتىقلىق بىلەن ئۆزىنى ياقىغا تارتتى. بەرەھەمەننىڭ خوتۇنلارنىڭ ھىيلە - مېكرىدىن خەۋەرسىز ئىدى. كۆپ ھەيرانلىقتا مالاللىق ۋە ئازابلىنىشنىڭ سەۋەبىنى سورىدى. خوتۇن:

— مەن نېمە، ئۇچۇنمۇ قايغۇرۇپ غەمكىن بولماي! بۈگۈن بىر مەرىكىگە بېرىپ دائىم ئولتۇرىدىغان يېرىمگە ئۆتۈپ ئولتۇرغانىدىم، بىر خوتۇن ماڭا دەھشەتلىك خىتاب قىلىپ «سەن نېمە سەۋەبتىن ئەدەبسىزلىك قىلىپ بىزىلەرنى كۆزۈڭگە ئىلماي، كاتتىلادەك ھەممىنىڭ تۆرىگە چىقىپ ئولتۇرسەن، سېنىڭ ئېرىڭ بولسا ئىلىم - بىلىمدىن بىبەھرە ۋە بىدەنسىمپتۇر. بەرەھەمەننىڭ ئارىسىدا ئۇنىڭدەك بىلىمسىزلەر يوقتۇر. ئەگەر ئىززەت ۋە ھۆرمەت تەلەپ قىلىدىغان بولساڭ، ئېرىڭگە ئېيتقىن، بىرنەچچە ۋاقىت جاپاغا چىداپ مەدرىسىلەردە ئىلىم تەھسىل قىلىپ، ئىلىم - كامالەت ھاسىل قىلسۇن. ئۇنىڭدىن كېيىن بىزىلەردىن چوڭچىلىق تالاشساڭ بۇنىڭغا ئىمكان بولۇشى مۇمكىن» دەپ كۆپ ئىزا - ھاقارەتلىك قىلدى. ئۇ خوتۇننىڭ ئىزا - ھاقارەتلىرى خۇددى جان ئالغۇچى ئوققا ئوخشاش يۈرىكىمگە تىكەلدى. مەن مۇشۇ سەۋەبتىن پەرىشانمەن، سەنمۇ ئۆمرۈڭنى زاپا قىلىپ تۇرمۇش ئۆتكۈزۈپ ۋاتىسەن. سېنىڭدەك ئىزا تارتىمەس كىشىنى مېنىڭ ئېرىم دەپ يۈرگىچە ئەرسىز، ئوي - ئوچاقسىز يۈرگىنىم ياخشىراق تۇر. ھەممىشە شەھەرنىڭ خوتۇنلىرى مەرىكە

ۋە يىغىلىشلاردا ئادەمنىڭ جېنىدىن ئۆتۈ-
 دىغان تەنلىرى نەشتىرى بىلەن جىگىرىمنى
 پارە - پارە قىلىنىشىدۇ، ئەگەر سەنمۇ بىر-
 نەچچە كۈن مېھنەت چېكىپ، رىيازەت
 قارىتىپ ئىلىم تەھسىل قىلىپ، بىلىم -
 ئېلىپ، ئۆزۈڭ بىلەن مېنى خەلق-
 نىڭ تەنە مالايمتىدىن خالاس قىلساڭ
 نېمە بولار؟ دەپ بىرنەچچە ئېغىز ھىيلە-
 مىكىر سۆزلەرنى ئېيتقاندىن كېيىن بەرەھ-
 مە نىزادە ئامالسىزلىقتىن خىجالەت بولدى.
 بىرەر سائەتتىن كېيىن بېشىنى كۆتۈرۈپ
 خوتۇنىغا:

— ھەي خوتۇن، سېنىڭ دېگەنلىرىڭ
 باشتىن - ئاياغ ئورۇنلۇق، بىراق بۇ شە-
 ھەردىكى بەرەھمەنلەرنىڭ ھەممىسى ئاتا-
 نىڭ شاگىرتى. ئاتامنىڭ شاگىرتىغا شاگىرت
 بولۇپ خىزمەت قىلسام، ماڭا نومۇس
 بولارمىكىن دەپ ئەندىشە قىلمەن. ئەمدى
 پەقەت باشقا ۋىلايەتكە بېرىپ ئىلىم تەھ-
 سىل قىلسام، بىلىم - كامالەت ھاسىل
 قىلىشىم مۇمكىن، - دېدى. خوتۇن زار -
 زار يىغلاپ بەرەھمەننىڭ:

— ئەگەر سېنى باشقا ۋىلايەتكە
 ئەۋەتسەم، ئاجايىپ مۇشكۈلاتلار بېشىمغا
 چۈشۈپ دەرد پىراقىڭغا گىرىپتار بولۇر-
 مەن. دۇنيادا بۇنىڭدىن قاتتىق ۋە مۇش-
 كۇزاراق قايغۇ - ئەلەم يوقتۇر. ئەگەر سېنى
 ئەۋەتمىسەم ئالەم ئەھلىنىڭ تەنە مالايمتىدىن
 قورقمەن، - دەپ قانلىق ياشلىرىنى كۆ-
 ۋىدىن ئاققۇزۇپ يىغلىدى. بەرەھمەن نىزادە
 بۇ سۆزلەرنى ئىشتىپ غەيسرەتكە كېلىپ
 خوتۇنىنىڭ ھىيلىسىدىن غاپىل بولۇپ،
 ئوزۇق - تۈلۈكلىرىنى تەييار قىلىپ، بېلىنى
 ھەھكەم باغلاپ، كامالەت ھاسىل قىلىش
 ئۈچۈن، قاتتىق تىرادىشچانلىق كۆرسىتىپ،

ھەربىر شەھەر ۋە يېزا - قىشلاقتا بىلىملىك
 دانىشمەن بەرەھمەن بولسا ئالدىغا بېرىپ
 ئىلىم تەھسىل قىلىپ، كۆپ رەنج مۇشا-
 قەت تارتىپ نەچچە ۋاقىتتىن كېيىن،
 بارلىق ئىلىم مۇجەسسەم بولغان تىۋت
 كىتابىنى ئوقۇپ ئاياغلاشتۇردى.

بۇ تەرەپتە، بۇزۇق خوتۇن ئېرىنى
 يولغا سېلىپ، ئاشىقى بىلەن ئىشەرەت
 جامىنى ئايلاندۇرۇپ ئىچىپ، ھەر كۈنلۈكى
 ئاخشىمى ئىشەرت قىلىپ ئولتۇراتتى.

بەرەھمەن نىزادە ئىلىم كامالەتتە دۇنيادا
 تەكۋىنى يوق بولۇپ، خۇشاللىق بىلەن
 ئۆيىگە يول ئېلىپ، ئاخشىمى ئۆيىگە
 يېتىپ كەلدى. خوتۇن ئېرىنى كۆرۈپ
 ئىچىدە كۆپ پەرىشان بولغان بولسىمۇ،
 چىرايىدا چاندۇرماي ھۇر سۈپەتلىرىچە
 ئورنىدىن تۇرۇپ ئۇنى قۇچىقىغا ئېلىپ،
 يۈزىدىن توپا - چاڭلارنى ئېرتىپ، ئىززەت -
 ئىكرام بىلەن ئولتۇرغۇزۇپ بىر يۈرۈش
 شېرىن سۆزلەر بىلەن ئۇنى خۇش قىلىپ
 ئولتۇردى.

خوتۇننىڭ ئاشىقى بەرەھمەن نىزادىنىڭ
 كەلگىنىدىن بىخەۋەر ئىدى. دائىمقى ئادىتى
 بىلەن خۇشاللىق بەزمىسىنى ياساپ ئىز-
 تىزار بولۇپ ئولتۇردى. بۇ ۋاقىتتا بەرەھ-
 مە نىزادىنىڭ بۈگۈن ئاخشام ئۆيىگە كەل-
 گەنلىكى توغرىسىدا خەۋەر كەلدى. خى-
 تۇنىنىڭ ئاشىقى بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغاندىن
 كېيىن پەرىشان بولۇپ «ئىشەرەت ۋە خۇ-
 شاللىق ئەسۋابلىرىنى تەييار قىلىپ،
 سېنى كۈتۈپ ئولتۇرۇۋاتىمەن، ھەر تەرىپ-
 قىدە بولسا بۇياققا كېلىپ جامالىڭنى كۆر-
 سىتىپ كۆزۈمنى روشەن قىلغىن» دەپ
 بىر كىشىنى ئەۋەتتى. خوتۇن:

— نەچچە ۋاقىتتىن بېرى ئېرىم

مېھنەت ۋە غۇربەتچىلىك تارتىپ سەپەر -
 دىن قايتىپ كەلدى. قانداق بىر سۆزۈدە
 ئۆيىدىن چىقىشىنى بىلىمەيۋاتىمەن. ھەرقانچە
 بولسا بۇ ئاخشام كەچۈرۈم قىلىپ زۆرۈر -
 يەت يۈزىدىن ماڭا رۇخسەت بەرسەڭ، -
 دەپ جاۋاب ئىۋەتتى. يېڭى بۇ سۆزنى
 ئىشىكتەندىن كېيىن يەنە خوتۇنغا:
 «...» - سېنىڭ ۋىسال ئۆمىدىڭدە ئالەمنى
 ھۇزۇرلاندۇرىدىغان تەبىرىڭ بەزىملىرىنى
 تەييار قىلىپ، سېنىڭ جامالىڭغا مۇشتاق
 بولۇپ ئولتۇرۇۋاتىمەن. ھەرتەرىقىدە
 بولسا بۇياققا كەلمىسەڭ مەن ئاشىق -
 قارارنىڭ ئەھۋالى مۇشكۈلۈكتە قالىدۇ.
 يەنى مۇشتاقلىق كىشىنى بۈيۈك ئارزۇسى
 دىن ئۈمىدىسىز، ئۈمىداۋرلارنى ئاتۇمىدى
 قىلىش مۇھەببەت ۋە دوستلۇقنىڭ قانۇن -
 قائىدىسىدىن ئەمەس، - دەپ يەنە بىردىن
 ئىۋەتتى. خوتۇن ئاشىقنىڭ بىسقارلىقىنى
 بىلىپ، ئۇنى رازى قىلىشقا تىرىشىپ:
 «...» - كۆڭلى غەم - قايغۇلۇق بولمىسۇن،
 ئېشى - ئىشرەت ۋە دوستلۇق خاتىرىسىنى
 مالاللىق تىرىنقى بىلەن يىرتىمىسۇن.
 خاتىرجەم بولسۇنكى، ھەرتەرىقىدە بولسا
 ئۆزۈمنى ئۇنىڭ خىزمىتىگە يەتكۈزىمەن، -
 دەپ جاۋاب ئىۋەتتى. بىرەر سائەت ئۆي
 لىتىپ ئولتۇرۇپ، يېڭى - يېڭى ھىيلە -
 مېكىز لەرنى ئويلاپ، ئېرىگە يۈز ناز - كە -
 رەشمە بىلەن: «...»
 «...» - ئەلەمدۇلئىلاھ، ساق - سالامەت
 يېتىپ كەلدىڭ. سەپەر غۇربىتى، رەنج
 مېھنەتىدىن چىقىپ خاتىرجەم بولىدۇڭ،
 ئىنتىزارلىق چېپىرىم جامالىڭ نۇردىدىن
 روشەن بولدى. بارلىق ئىلىمدىن، مەنەلەردىن
 ھاياتلىق بولۇپسەن. ھەممە پەزىلەتلەرنىڭ
 كانىغا ئايلانغاندەك تۇرىسەن. ئەمدى مېنىڭ

خاتىرجەملىكىم ئۈچۈن ئىلىم - كامالىتىڭ
 نىڭ قايسى دەرىجىگە يەتكەنلىكىنى بايان
 قىلىشىمنى سورايمەن، - دېدى. بەرەھمەن -
 زادە بەكمۇ ساددىلىقىدىن خوتۇنغا:
 «...» - ھەي ئايرىلىمىس جانىم، ۋاي
 مېھرىبان غەمگۈزارىم. ئەمدى خاتىرجەم
 بولغىن، ئىلىم ساھەسىدە كۇتالىقىم يوق،
 ماڭا، يەنە بىر تەڭداش تېپىلمايدۇ. بارلىق
 ئىلىم مۇجەسسەم بولغان ئۆلىمالار ئارىسىدا
 داڭلىق بولۇپ شۆھرەت قازانغان تۆت
 كىتابنى ئوقۇپ تاماملىدىم. ئۇنىڭ ھاشى
 يەسىدىكى نوقتىلارمۇ خاتىرەمدىدۇر. بار -
 لىق ئالىي بىلىملىك دانىشمەن بەرەھ -
 مەنلەرنىڭ سەركەردىسى بولدۇم، - دېدى.
 خوتۇن بۇ سۆزنى ئىشىپ كۆپ ئەپ -
 سۇسلىنىپ: «...»
 «...» - ئاپلا، ئىشىك يەنىلا خام ئىكەن،
 بەشىنچى كىتابنى ئوقۇماپسەن، چەككەن
 جاپا - مۇشەققەتلەردىڭ زايا بولۇپتۇ، - دېدى.
 بەرەھمەن زادە: «...»
 «...» - ھەي خوتۇن، مەن بارلىق بەرەھ -
 مەنلەردىن ۋە دانىشمەنلەردىن تۆت كى -
 تابتىن باشقا كىتاب يوق دەپ ئىشىكتەند -
 ىم، شەن بەشىنچى كىتابنى كىمىدىن
 ئاڭلاپ ماڭا ئېيتىۋاتىسەن، - دېدى.
 مەككە خوتۇن پىغان چېكىپ، ياقىسىنى
 چاك قىلىپ بەرەھمەن زادىگە: «...»
 «...» - بۇ ماڭا يۈزلەنگەن قانداق بەخت -
 سىز تەلەيدۇ! بۇ ۋاقىتقىچە دەشت - بايا -
 ۋاندا سەرگەردان بولۇپ يۈردۈڭ، كېچە -
 كۈندۈز ھىجىران ئوتىدا يېنىپ، پىرا -
 قىڭدا قەلبىم قايغۇ - ئەلبەمگە تىۋالدى،
 «ئەگەر ھايات كۆرۈشسەڭ تەڭرىنىڭ مەرى -
 ھەمىتى بىلەن ۋىيالىڭنى كۆرەرمەن» دەپ
 ئۈمىدۋاز ئىدىم. ئەمدى سالامەت كەلدىڭ،

غەم - غۇبۇسىدىن ئامان تاپتىم. بىراق «بەشىنچى كىتابنى ئوقوغىنىم يوق» دېدىڭ، بۇ غەم - قايغۇ ھەممىدىن زىيادە بولۇپ جان خەتىرى باردۇر. مۇبادا ساڭا بىرەر ھادىسە يولوقسا، ئۆمىدىم يوققا چىقىپ، ئۆمۈربويى دەرد - پىراققا گىرىپتار بولار - مەنىمكىن دەيمەن، - دېدى. بەرەھمەنزادە بۇ سۆزلەرنى ئىشىكتەندىن كېيىن ھەيرانلىققا چۆمۈپ:

— نېمە سەۋەبتىن ئائىمىم بولۇپ، ئاھ ئۇرۇپ نالە - پەرياد قىلىمەن، - دەپ سورىدى. خوتۇن:

— ھەي جېنىمغا ئاراملىق بېغىشلىغۇچى دىلدارىم، ۋاي غەمگۈزار يارىم. خەۋەردار بولۇپ قالغىن، پادىشاھ بىر مۈشكۈل مەسىلىنى تامامى بەرەھمەنلەر - دىن سورىغىلى ئۈچ كۈن بولۇپتۇ. بەرەھمەنلەر جەنلەر جەم بولۇپ تۆت كىتابتىن ھەر - قانچە ئاقتۇرۇپ، پادىشاھنىڭ مەسىلىسىگە لايىق جاۋاب تاپالماپتۇ. لېكىن تۆت كىتابتىن باشقا ئىسمىنى «تەريابىد» دەپ ئاتايدىغان بەشىنچى كىتاب بار ئىكەن. پادىشاھنىڭ سورىغان سوئالىنىڭ جاۋابى «تەريابىد» كىتابىنىڭ ئىچىدە بار ئىكەن. بەرەھمەنلەر «تەريابىد» ئىلمىدىن خەۋەر - سىز ئىكەن. پادىشاھ دەرغەزەپ بولۇپ، بارلىق بەرەھمەنلەرنى جەم قىلىپ زىندانغا تاشلاپ، ئۈچ كۈن مۆھلەت بېرىپ «ئۈچ كۈنگىچە جاۋاب تاپمىساڭلار، ھەممىڭلارنى ئۆلتۈرىمەن، يەنە باشقا ھەريەردە بەرەھمەن بولسا كەلتۈرۈپ قەتل قىلىمەن» دەپ جاكارلاپتۇ. ئەمدى ئۈچ كۈن تامام بولغان بولۇپ، ئەتە ھەممىسىنى ئۆلتۈرىدۇ. موللارنى ئۆيىمۇ ئۆيى ئاقتۇرۇپ ھەر - قانداق يەردە يوشۇرۇنۇپ ياتقان بولسا

تۇتۇپ، باغلاپ ئېلىپ كېلىۋاتىدۇ. سېنى ھەم ئىزدەپ ئادەم كەلگەنسىدى. ئىلىم تەھسىل قىلغىلى چىقىپ كەتكەنلىكىڭنى ئاڭلاپ، دەخىل قىلىماي يېنىمى كەتتى. سەن كەلگەندىن كېيىن ئەۋەتتە «تەر - يابىد» نى ھەم بارلىق ئىلىملەرنى مېڭىسىگە ئورۇنلاشتۇرۇپ، بەرەھمەنلەر ئارىسىدا ئالاھىدە ئېتىبارلىق بولغاندۇ دەپ كۆپ خۇشال بولغانىدىم. سەنمۇ «تەريابىد» ئىلمىدىن خەۋەرسىز ئىكەنسىن. ئۇلار سېنىڭ كەلگەنلىكىدىن خەۋەردار بولسا، سېنىمۇ ئېلىپ بېرىپ بەرەھمەنلەر بىلەن بىرگە قەتل قىلىشى مۇمكىن. ئۇنداقتا لالدىك پىراق دېغىنى كۆڭلۈمدە ساقلاپ، قارا بەختلىك بىلەن ئۆي - ئوچاقسىز ئۆمۈر ئۆتكۈزۈپ، كۈندە مىڭ نۆۋەت ئۆلۈمگە رازى بولساممۇ ساڭا مۇيەسسەر بولالمايمەن، - دېدى. بەرەھمەنزادە ساددىلىقىدىن بۇ سۆزلەرنى ئىشىكتەندىن كېيىن، بارلىق ۋۇجۇدى بىلەن كۆڭۈل - كۆكسى ھىيلە - مىكىرگە توشقان خوتۇننىڭ دىمىلىسىگە ئالدىنىپ، قورقۇنچتىن يۈرىكى قىپىمىدىن چىقىپ يېرىلىپ ئۆلەر ھالەتكە يېتىپ، ئىختىيارسىز كوڭلى ئايلىنىپ ھوشسىز كىشىلەردەك يىقىلىپ ياتتى. خوتۇن پىغان چىپكىپ ئورنىدىن تۇرۇپ، يۈزىگە گۈلاپ چىچىپ، بېشىنى يەردىن كۆتۈرۈپ قۇچ - قىغا ئېلىپ ئولتۇردى. بىرەر سائەتتىن كېيىن دوشىغا كېلىپ كۆزىنى ئېچىپ خوتۇننىڭ يۈزىگە قاراپ:

— ھەي يارۇ ۋاپادارىم، مەن قانداق چارە - تەدبىر ئارقىلىق بۇ خەتەردىن نىجات تاپمەن، - دەپ سورىدى. ئۇ مەككەز خوتۇن بىرەر سائەت ئويلىنىشتىن كېيىن:

— كوڭلۈڭنى خاتىرجەم تۇتقىن،

بۇنىڭ ئىلاجى ھازىرلا كۆڭلۈمگە چۈشتى. بۇ شەك-شۈبھىسىزكى پەقەت گۇمانىمىدىنلا ئىبارەت، بەلكىم سېنىڭ كەلگىنىڭدىن تېخى ھېچكىم خەۋەردار بولمىدى. دەرھال بۇ شەھەردىن چىقىپ باشقا بىر ۋىلايەتكە بېرىپ بىرنەچچە كۈن تۇرۇپ، مەن بەختى قارىنى مېھنەت ھىجرانىغا گىرىپتار قىلىپ يۈرگىمەن. بۇ مۇناسىۋەت بىلەن «تەريابىد» ئىلىمىدىن خەۋەردار بولۇپ، ئىلىم - كامالىتىمگە زىيادە بولۇپ، بەرەھەمەنلەر ئارىسىدا كاتتا ئېتىبارلىق ۋە يۇقىرى مەرتىۋىلىك بولۇشۇڭ مۇمكىن، - دېدى. بەرەھەمەن ئادەم بولغاچقا، خوتۇنلارنىڭ ھىيلە - مەكرىدىن غاپىل ئىدى. گەرچە نەچچە ۋاقىت سەپەر مۇشەققەتلىرىنى تارتىپ كەلگەن بولسىمۇ، يەنە خوتۇننىڭ سۆزىگە ئەمەل قىلىپ، ئوزۇق - تۈلۈكلەرنى ئېلىپ، يېرىم كېچىدە جان ۋەدە - مەدە چىقىپ غۇربەت دەشتلەردە ئاۋارە بولدى.

بۇزۇق خوتۇن ھىيلە بىلەن ئېرىنى يولغا سېلىپ قويۇپ ئۆزى ئاشىقنىڭ يېنىغا بېرىپ، بولغان ۋەقەلەرنى ئېيتىپ، شاراب ئىچىپ سەر خۇش بولۇپ ئولتۇردى. بىچارە بەرەھەمەن ئادەم ئۇ كېچە ئارام ئالماي يول يۈرۈپ، تاڭ ئاتقاندىن كېيىن بىر قەلئەنىڭ ئەتراپىغا كېلىپ بىر دەريا يانى كۆرۈپ، ئۇنىڭ ياقىسىدا ئولتۇرۇپ بىردەم ئارام ئالدى ھەمدە «تۆت يىلدىن بىرى نۇرغۇن تىرىشچانلىق بىلەن بارلىق بەرەھەمەنلەرنىڭ خىزمىتىگە بېرىپ ئىلىم تەھسىل قىلدىم. تۆت كىتابتىن باشقا «تەريابىد» دېگەن كىتابنى ئاڭلاپ باقىمىدىم. ئەمدى كىمىنىڭ خىزمىتىگە بېرىپ، بۇ ئىلىمنى قايسى ئۇستازدىن ئۆگىنىۋەرمەن»

دەپ ئويلىنىپ ئولتۇردى. شۇ ۋاقىتتا قۇياش نۇر جامالىنى كۆرسىتىپ ئالەمنى يورۇتتى. شۇ ئەسنادا بەش خوتۇن قوللىرىدا كوزا ۋە ئۇرۇق - لارنى كۆتۈرۈپ سۇ ئەكىلىش ئۈچۈن دەريانىڭ ياقىسىغا كېلىپ بىر ياش يىگىتنىڭ ھەيرانلىقتا غەمكىن ئولتۇرغانلىقىنى كۆردى. خوتۇنلار:

— ھەي يىگىت، نېمە سەۋەبىتىم پەرىشان ۋە غەمكىن ئولتۇرسەن، قايسى يەردىن كېلىپ، قايسى تەرەپكە بارىسەن، غەم - قايغۇدا ئولتۇرۇشىڭغا سەۋەب نېمە - دۇر، - دەپ سورىدى. بەرەھەمەن ئادەم بولغان ۋەقەلەرنى باشتىن - ئاياغ بايان قىلدى. خوتۇنلار بىر - بىرىگە قاراپ تەبەسسۇم بىلەن «بۇ يىگىتنىڭ خوتۇنى ھىيلەگەر ئۇستىلاردىن ئىكەن، بۇ ساددا يىگىتكە ھىيلە ئىشلىتىپ، ئۆزىنىڭ ئىشى - ئىشلىتى ئۈچۈن بۇ بىچارىنى ئاۋارە قىلىپتۇ» دېگەنلەرنى كۆڭلىگە پۈكۈپ ھەم بەرەھەمەن زادىنىڭ ئەھۋالىغا رەھىم قىلىپ:

— ھەي ئەقىلدىن ئايرىلغان، بىلىم يولىدىن ئاداشقان يىگىت، «تەريابىد» بولسا مەۋج ئۇرۇۋاتقان چېكى يوق دېڭىزدۇر. يەنى ئەقىل ئىگىلىرى ئۇنىڭغا ئاجىز كېلىدىغان، ھەرقانداق دانىشمەن ئۇنىڭ چېكىگە يېتەلمەيدىغان بۈيۈك كىتابتۇر. سېنىڭ ئاجىز بىچارىلىقىڭغا رەھىم قىلىپ، مۇشۇ كۈللىرىڭنى بىز لەھەل قىلىپ، بۇ ئىلىمنى ساڭا تەلىم قىلىپ، ئازلا پۇرسەتتە سېنى كامىل ئۇستازلاردىن قىلىپ تەربىيەلەپ ئىۋەتىمىز. بىراق شەرتىمىز شۇكى، ھەر قانداق خىزمەت بۇيرۇساق بويىرىقىمىزنى ئىجرا قىلىپ، قارشىلىق قىلمايسەن، - دېدى. بەرەھەمەن ئادەم جان - بىدەل بىلەن قوبۇل

كىتابىدىن بىر ساۋاق بېرىپ، بەش كۈندە
 «تەريابىد» ئىلمىنىڭ ھەممىسىنى ئايان
 قىلىپ بەش ساۋاقتا كامىل ئۇستازلاردىن
 قىلىپ چىقساق» دەپ مەسلىھەت قىلىشتى.

قىلىپ، ئۇلارنىڭ ئاياغلىرىغا يۈز قويۇپ
 ئىخلاس ئېتىقادى بىلەن ئۇلارغا شاگىرت
 بولدى. ھەييار خوتۇنلار «بۇ يىگىتنى
 كۈندە بىرىمىز ئۆيگە ئاپىرىپ «تەريابىد»

ئەيىاز لەھەڭلەردەك ھىيلە - نەيرەڭلەر

ئۇ خوتۇننىڭ دېڭىزلاردا ئويناپ يۈرگۈچى

بىلەن «تەريابىد» ئىلمىدىن

ھازىرغىچە پاكلىق ئېتىكىنى ئىسپان
 توپىسى بىلەن بۇلغىمىغاندى. بۇ سۆزنى
 ئىشىكتەندىن كېيىن خىجالەتتىن بولۇپ
 خوتۇنغا:

بىرىنچى كۈنى بىر خوتۇن بەرەھ-

مەنزادىنى ئۆيگە ئېلىپ بېرىپ ئولتۇر-

غاندى. ئېرى ئىشىكتىن كىرىپ كەلدى دە،

خوتۇننىڭ بىر يىگىت بىلەن بىللە ئولتۇر-

غانلىقىنى كۆردى. خوتۇننىڭ ئېرى:

«مېنىڭ ئۆيۈمدە ئولتۇرغان يىگىت

كىمدۇر؟» دەپ سورىدى. خوتۇن:

«بۇ يىگىت يات كىشى ئەمەس،

ھەمىشە مېنىڭ ئوغلىدۇر. مەن ئۇنىڭ ھام-

ماچىسى بولمەن. سەھرادىن مېنى كۆ-

رۇش ئۈچۈن كېلىپتۇر، دەپ جاۋاب

بەردى. ئېرى خۇشاللىق بىلەن كۆرۈ-

شۇپ، باشقا بىر ئۆيىنى تۈزەشتۈرۈپ،

ئولتۇرغۇزۇپ، زىياپەت داستىخانلىرىنى

ھازىرلاپ ئالدى بەزىمىلەر قىلدى. خوتۇن شام

بولغان ۋاقىتتا سۈت پىشۇرۇپ بىر تاۋاقنى

تولدۇرۇپ ئېرىگە «مەن بېرىپ مېھمان

بىلەن كەچلىك تاماقنى بىرگە يەيمەن»

دېدى. بەرەھمەت ئادىنىڭ يېنىغا كىردى.

تاۋاقنى ئالدىغا قويۇپ ھەر تەرەپتىن بەھايان

سۆزلەرنى ئېيتىپ ئاخىرى يىگىتنى قۇچىقىغا

غا ئېلىپ:

«ھەي يىگىت، ھازىرقى پۇرسەت غەنىيەت

مەتتۇر. ئورنۇڭدىن چاققان تۇرۇپ، مەندىن

ھۇزۇر - ھالاۋەت ھاسىل قىلغىن،» دېدى.

بەرەھمەت ئادە بولسا بۇنداق ئىشلاردىن

خالىي ۋە بۇ ئەھۋاللاردىن يىغەۋەر ئىدى،

«ھەي تەڭرى تائالانى تونۇمىغان

خوتۇن. بۇ قانداق ئىنسانتۇر. تېخى بايى-

لا ئېرىگە «بۇ يىگىت ھەمىشە مېنىڭ ئوغ-

لى بولىدۇ» دېگەندىك، ئەمدى مېنى

زىناغا تەكلىپ قىلىۋاتسەن. سەن تەڭ-

رىدىن قورققىن ۋە مېنى بۇ ئىشتىن كەچۈ-

رۇم قىلىپ، كۆڭۈل خاتىرەمگە ئازار بەر-

مىگن. چۈنكى مەن بۇ بۇيرۇقنى بەجا

كەلتۈرەلمەيمەن،» دېدى. خوتۇن:

«سېنىڭ ھەممە ئىشىڭ پەقەت

مېنىڭ ئەمىر - پەرمانىمغا بويىشۇشتىن

ئىبارەتتۇر. سەن ئىككىلەنمەي ئىشىڭغا

تۇتۇش قىلغىن،» دېدى. بەرەھمەت ئادە

قورقۇنچىدىن بۇ ئىشقا يېتەنالمىدى. «خو-

تۇن بولسا ئۆز كەسپىدە كامىل ئۇس-

تىلاردىن ئىدى. «ئەگەر ئۆز ئىختىيارىغا

قويۇپ بېرىپ دەخلى قىلمىسام، يەنىلا

سەرگەردان بولۇپ دەشتىلەردە يۈرىدۇ»

دەپ ئويلاپ پايدىلىق ئىش قىلىپ قويۇش

ئۈچۈن قۇلقىنى تولغاپ قويۇشنى ئۆزىگە

مۇناسىپ كۆرۈپ كۆزىنى دەرھال ئېچىپ،

پەرياد قىلىپ: تەڭرى تائالادىن بىخەۋەر

«ھەي تەڭرى تائالادىن بىخەۋەر»

ھىيلىسىگە ئاپىرىنلار ئوقۇدى. ئۇ ھىيلىگەر مەككاز خوتۇن:

— ھەي نادان يىگىت، ئەمدى ئىككى-لەنمەي سۆزۈمنى قوبۇل قىلىپ مەقسەت-تىمنى ھاسىل قىلغىن. ئەگەر بۇ نۆۋەت بالاغا كىرىپتار قىلسام ھېچ ۋەجە بىلەن ئامانلىق تاپالمايسەن، — دېدى. بەرەھ-مەنزادە ئائىلە-لاج خوتۇننىڭ مەقسەت-تىنى ھاسىل قىلدى. ئىشىنى ئاياغلاشتۇرۇپ بولغاندىن كېيىن خوتۇن:

— ھەي ساددا يىگىت بۇ «تەريابىد» كىتابىدىن بىر ساۋاق ئىدى، ساڭا ئۆگەتتىم، ھەرگىز ئۇنتۇپ قالما، — دەپ ئۆيىدە بىر كۈن ساقلاپ، ئەتەسى كۈن چىققاندىن كېيىن رۇخسەت بېرىپ:

— دەريانىڭ ياقىسىغا بارغىن، مەن-مۇ بارىمەن، — دېدى. بەرەھ-مەنزادە ئۆيىدىن چىقىپ، دەريانىڭ ياقىسىغا بېرىپ خوتۇنلارنىڭ جەم بولۇپ ئولتۇرغانلىقىنى كۆردى. بىرەر سائەتتىن كېيىن يەنە بىر خوتۇنمۇ قولىدا بىر ئىۋىرنى كۆتۈرۈپ يېتىپ كەلدى. دوستلىرى:

— كېچە مېھمان بىلەن نېمە ئىش-لارنى قىلدىڭ؟ — دەپ سورىدى. خوتۇن ئۆتكەن بارلىق ئىشلارنى بايان قىلدى. ھەممىسى ئۇنىڭ ماھىرلىقىغا قول قويۇشتى. يەنە بىر خوتۇن تەييار بولۇپ:

— بۇ يىگىتنى بۇ كېچە مەن ئۆيۈم-گە ئېلىپ بېرىپ، «تەريابىد» ئىلىمىدىن ساۋاق بېرەي، — دەپ رۇخسەت ئېلىپ بەرەھ-مەنزادىنى ئۆيىگە ئېلىپ باردى.

ۋە تەڭرىنى بىلىشىگۈچى كىشى، بۇ قانداق بەدبەخ-تىلىك، مەن سېنى پەرزەندىم دەپ مەرھەمەت ۋە ئېھسان بىلەن غەم-خورلۇق قىلىۋاتمەن. سەن ماڭا تەھدىت ۋە بېسىملار قىلىپ مېنى بۇ دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە شەرمەندە قىلامسەن؟! ھەي قوش-نىلار دەردىمگە يېتىپ بۇ ئائىلىنىڭ قولىدىن خالاس قىلىڭلار، مەن بولسام بىر دەريمان-سىز بىچارىمەن، — دەپ ئاللا - توۋا چىقاردى. بۇ ۋاقىتتا قوشنىلار پەرياد پىغان-نى ئاڭلاپ يۈگۈرۈپ كېلىشتى. بەرەھ-مەنزادە بۇ ۋەقەنى كۆرۈپ قورقۇن-چىتىن بىھوش بولۇپ يىقىلدى. مەككاز خوتۇن ئايىغى بىلەن تاۋاقنى دەسسەپ سۇندۇ-رۇپ بەرەھ-مەنزادىنىڭ ئۈستىگە كېلىپ، بېشىنى تىزغا ئېلىپ زار-زار يىغلاپ ئولتۇردى. قوشنىلار كېلىپ، خوتۇندىن:

— قانداق ۋەقە يۈز بەردى، — دەپ سورىدى. خوتۇن:

— ھەي قوشنىلار، بۇ يىگىت مېنىڭ جىددىم بولدى. ئۇ مېنى كۆرۈش ئۈچۈن سەھرادىن كەلگەنىكەن، مەن بىر تاۋاقنى پۇشۇرۇلغان سۈتكە تولدۇرۇپ ئېلىپ كەلدىم. يىگىت تاۋاقنى قولۇمدىن ئېلىپ بىھوش بولۇپ يىقىلدى. تاۋاق قولىدىن چۈشۈپ سۇندى. ئەمدى ئۆزى بۇ ئەھۋالدا يېتىۋاتىدۇ. ئەھۋالى قانداق بولار، — دەپ دادلىنىپ يىغلىدى. قوش-نىلار بۇ ۋەقەنى كۆرۈپ ھەربىرى بىرەر قۇر مەسلىھەتلەرنى بېرىپ كۆڭۈللىرىنى بىلدۈرۈشۈپ يېنىشتى. بەرەھ-مەنزادە كۆ-زىنى ئېچىپ ئۆزىگە - ئۆزى «ئاجايىپ خەتەردىن قۇتۇلدۇم» دەپ خوتۇننىڭ

يەنە بىر ئىدىيەگە ئوخشاش شەيتان دەپمەن - مەككەرى بىلەن بەرەھەمە نىزادىنىڭ سەۋر -
 قاقىتىنى تالان - تاراج قىلىپ، ھەيلى - مەككەرى دەرسخانىسىغا باشلاپ
 «تەريابىد» كىتابىدىن ئىككىنچى ساۋاق بەرگەنلىكى

دەۋايەتچىلەر مۇنداق رىۋايەت
 قىلىدۇ:
 يەنە بىر خوتۇن بەرەھەمە نىزادىنى
 ئۆيىگە ئېلىپ بېرىپ، ئىززەت - ھۆرمەت
 بىلەن ئاش - تاماق تەييار قىلىپ يەپ
 ئولتۇردى. بىرەر سائەتتىن كېيىن ئېرى
 ئىشىكتىن كىرىپ خوتۇننىڭ بىر يات يىگىت
 بىلەن بىللە ئولتۇرغانلىقىنى كۆردى.
 - سەن بىلەن بىرگە ئولتۇرغان
 بۇ يىگىت كىمدۇر؟ - دەپ سورىدى خوتۇننىڭ ئېرى.

خوتۇن:
 - بۈگۈن پالانى مەرىكىدە باققال
 نىڭ خوتۇنى ئېرىنى كۆپ تەرىپلەپ
 «مېنىڭ ئېرىم كاتتا ئۇستا ھۈنەرۋەندۇر،
 خۇسۇسەن بىر ھۈنەرى باركى ھېچكىم
 نىڭ قولىدىن كەلمەيدۇ» دېدى. خوتۇنلار
 «ئۇ قانداق ھۈنەرۋەندۇر» دەپ سورىغانىدى،
 خوتۇن «ئىككى كۆزىنى باغلاپ قويۇپ
 سىيىرنى شۇنداق ساغىدۇكى، بىر تېمىمۇ
 يەرگە تاممايدۇ» دېدى. خوتۇنلار تەئەج-
 جۇپ قىلىشتى. ئۇندىن كېيىن مەن
 «بۇنچە ئاپىرىنلار ئوقۇغۇچىلىك بۇ قان-
 چىلىك ئىشتى. مېنىڭ ئېرىمنىڭ قولىدىن-
 مۇ بۇ ئىشلار كېلىدۇ» دېدىم. بۇ سۆزنى
 باققالنىڭ خوتۇنى قوبۇل قىلماي ئىككى-
 مىزنىڭ ئارىسىدا كۆپ مۇنازىرە ۋە جې-
 دەل بولدى. ئاخىرى ئىككىمىز شەرت
 قىلىپ، ھەممىمىز بىر پىكىرگە كېلىپ بۇ
 ئىنسانلىق يىگىتىنى ھەمراھ قىلىپ
 «سېنىڭ يېنىڭغا بېرىپ ئۆز كۆزى بىلەن

كۆرۈپ بىزىلەرگە خەۋەر بەرسۇن» دەپ
 ئىۋەتتى. ئەمدى سېنىڭ مۇشۇ ۋاقتتىلا
 بۇ يىگىتنىڭ كۆز ئالدىدا سىيىرنى سې-
 غىپ، ھۈنەرىنى كۆرسىتىپ قويۇشۇڭنى
 ئۈمىد قىلىمەن. بۇ ئىنسانلىق يىگىت
 سېنىڭ ھۈنەرىڭنى ئۆز كۆزى بىلەن
 كۆرۈپ خوتۇنلارغا خەۋەر بەرسۇن، شۇنداق
 دىلا مەن قۇرداشلار ئارىسىدا شەرمەندە
 بولماسمەن، - دەپ كۆپ مۇبالىغىلەر
 قىلدى. ئېرى:

- ھەي خوتۇن ئىشتىن خاتىرجەم
 بولغىن، بۇ جەھەتتە باققالدىن يۈز دەرد-
 جە كامىلدۇرمەن، سېنى خوتۇنلار ئارى-
 سىدا ھەرگىز خىجالەتكە قويمايمەن، -
 دەپ جاۋاب بەردى. مەككەرى خوتۇن گۈن-
 دەك ئېچىلىپ سىيىرنى ئەكىلىپ ئەقىل-
 سىز ئېرىنىڭ ئىككى كۆزىنى باغلاپ،
 سۈت جامىنى قولىغا بېرىپ سىيىرنىڭ
 ئارقىسىغا ئۆتۈپ تۇردى. ئېرى سىيىرنى
 ساغماققا تۇتۇندى. خوتۇن يىگىتنى
 چاقىرىپ:

- ئېرىمنىڭ سىيىرنى ساغقىنىنى
 ئۆز كۆزۈڭ بىلەن كۆرۈپ بېرىپ ئېيت-
 قايسەن، - دەپ ئىچ كىيىمىنى كۆتۈرۈپ
 بىر يېنىغا يانپاشلىنىپ يېتىپ يىگىتكە
 ئىشارەت قىلدى. بەرەھەمە نىزادە تېزلىك
 بىلەن كېلىپ ھۇزۇر - ھالاۋەت ھاسىل
 قىلدى. خوتۇن ئورنىدىن تۇرۇپ، ئېرى-
 نىڭ كۆزىنى ئېچىپ، قولىنى سۆيۈپ،
 ناھايىتى خۇشاللىق بىلەن:
 - ھەي يىگىت، مېنىڭ ئېرىمنىڭ

ھۈنەردىنى كۆردۈڭمۇ؟ ئەمدى قايتىپ راستلىقىدىن خەۋەر بەرگەن، — دېدى. خوتۇننىڭ ئېرى ئايالىنىڭ خۇشاللىقىنى كۆرۈپ بەرەھەمەنئادىنىڭ ئالدىدا ئۆزىنى پەخىرلىك ھېس قىلدى. بەرەھەمەنئادىمۇ ئۇنىڭغا تەھسىن — ئاپىرىنلار ئېيتتى. بەرەھەمەنئادە كېچىسى بىر يەردە

قونۇپ، ئەتىسى بەش خوتۇن بىلەن دەرىيانىڭ ياقىسىغا يىغىلىپ، كېچە بولغان ۋەقەلەرنى بايان قىلدى. خوتۇنلارنىڭ ھەممىسى تەھسىن — ئاپىرىنلار ئوقۇپ: — ھەي بەرەھەمەنئادە، بۇ ۋەقە «تەريابىد» كىتابىدىن بىر ساۋاقدۇر. ھەرگىز ئۇنتۇپ قالمىغايىسەن، — دەپ قايتىشتى.

يەنە بىر ھىيلىگەر، تىنچ ئامانلىق زامانىنىڭ ئوغرىسى بەرەھەمەنئادىنى ھىيلە - مەكىر مەكتىپىگە ئېلىپ كىرىپ ئۈچىنچى بابتىن تەلىم بەرگەنلىكى

رەۋايەتچىلەر مۇنداق ھېكايە قىلىدۇ: ئۈچىنچى كۈنى ھىيلىگەرلىك مەكتىپىدە ئېيلىسىغا ئۇستاز بولىدىغان بىر خوتۇن، بەرەھەمەنئادىنى ئۆزى بىلەن ھەمراھ قىلىپ بىر ماكانغا بېرىپ، ئۇنى ئۇ جايىدا قويۇپ، ئۆزى ئۆيىگە بېرىپ ئولتۇردى. بىرەر سائەتتىن كېيىن، تاقەتسىزلىك بىلەن:

— ھەي خوتۇن، بىرەر سائەت بەرەھەمەنئادىنىڭ بېرىپ تۇرغىنى، مەن بېرىپ تېۋىپتىن دورا ئېلىپ كېلەي، ئىچىمەڭ ئاغرىق پەسىيىشى مۇمكىن، — دەپ ئورنىدىن تۇردى. خوتۇن:

— ھازىر ئىچىمگە بىر كېسەل ئولاشتى. روھىم قۇشى بەدىنىم قەپەسىدىن پەرۋاز قىلايلا دەپ قالدى، — دەپ ئالە قىلدى. ئېرى: — نېمە ئىش بولدى، — دەپ سورىدى. خوتۇن:

— سەن مېنىڭ كۆزۈمدىن يىراققا بارما. سېنىڭ ئولتۇرغىنىڭ مەن ئۈچۈن قۇۋۋەتتۇر. ئەگەر سەن بولمىساڭ مېنىڭ ھالىم بەتتەر بولىدۇ. لېكىن پالانى ۋاقتىنىڭ بىرىدە مەن بىر كېسەلگە كىرىپ تار بولغاندا قوشنىمىزنىڭ خوتۇنى كېلىپ داۋالىغانىدى. ئەمدى سەنمۇ ئولتۇرۇپسەن ئۇ خوتۇن، مەستۇرە پاك، نامەھرەم كىشىنى كۆرگەن ئەمەس، — دېدى. ئېرى:

— تاماق خىل كەلمىدى ياكى يامانلارنىڭ كۆزى تەگدى. تەقدىر دېگىزىنىڭ ئازابلىرى ھەددىدىن زىيادىدۇر، — دەپ بۇرنىنى ھەر ۋاقىت كۆپتۈرۈپ رەڭگە روپىنى ھالسىز كۆرسىتىپ چىسىد يالماستىن ھەر تەرەپكە ئۆزىنى تاشلاپ «ئاھ، ۋاھ» ئۇردى. ئېرىنىڭ خوتۇنىغا مۇھەببىتى چوڭقۇر ئىدى. مۇشۇ سەۋەب تىن قورقۇپ ئىلاجىسىنى قىلىش ئۈچۈن سەراسىمىگە چۈشكەنىدى. ئەر خوتۇنىغا:

— ئۇنداق بولسا مەن چىقىپ باشقا ئۆيدە ئولتۇراي، — دېدى. خوتۇن: — مەن سېنى نەزەردىن يىراققا ئەۋەتمەيمەن، — دېدى. نادان ياش بەردىنىڭ تاشقىرىسىدا تەڭرى تاڭلانىڭ دەرگاھىغا مۇناجات قىلىپ ئولتۇردى. ئايال ئۆز كېنىزىكىنى بۇيرۇپ، بەرەھەمەنئادىنى ئايال سۈرىتىدە ياساپ كەلتۈردى. بەرەھەمەنئادە بەردىنىڭ ئىچىگە كىرىپ، خوتۇننىڭ رىزالىقى بىلەن ئىشقا مەشغۇل

ئېرى بولسا تەھسىدىن - ئاپىرىدىلار ئوقويىتى.
 كېچىنى ئۆتكۈزۈپ ھەممىسى سەھەر
 بىلەن دەريانىڭ ياقىسىغا جەم بولۇشتى.
 ئۇلار قىلغان ئىشلىرىنى بايان قىلدى.
 ھەممىسى تەھسىدىن ئاپىرىدىلار ئوقۇپ:
 — ھەي يىگىت، بۇمۇ «تەيابىد»
 دىن بىر ساۋاق-دۇر. خەۋەردار بولغىن،—
 دېدى.

بولدى. مۇشۇ ۋاقىتتا خوتۇن پەردىدىن
 بېشىنى چىقىرىپ ئېرىنىڭ تىزىغا بېشىنى
 قويۇپ نالە قىلاتتى. ئېرى يۈزىنى
 سىيلاپ دۇئا قىلاتتى. بەرەھەمەنزادە چى-
 قىپ ماكانغا بېرىپ ئولتۇرغان ۋاقىتتا
 خوتۇن خۇشاللىق بىلەن ئېرىنىڭ ئالدى-
 دا قوشنىسىنىڭ خوتۇنىنى تەرىپلەيتتى.

يەنە بىر شەيئەتەزغا ئوخشاش مەككە-كار ۋە دىۋە خۇلۇق خوتۇنىنىڭ
 «تەريابىد» نىڭ تۆتىنچى بابىدىن ساۋاق بەرگەنلىكى

باققىن،— دېدى. ئېرى دەرەخنىڭ ئۈس-
 تىگە چىقىپ خورمىدىن بىرنەچچىنى
 تېرىپ تاشلىدى. خوتۇن ئېرىنىڭ دەرەخ-
 نىڭ ئۈستىدە خورما تېرىش بىلەن ئاۋارە
 ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ دەرھال بەرەھەمەنزا-
 دىنى تەلەپ قىلدى. بەرەھەمەنزادىمۇ
 بۇ جەھەتلەردە كامىل ئۈستى-ئازلاردىن
 بولۇپ قالغانىدى. ئۇ دەرھال ئىككى
 ئەرغۇۋان چىۋىدىكىنى كۆتۈرۈپ، گۈزەل
 خورما دەرەخىنى پەستە خەندىن بىلەن
 جۇپت قىلدى. ئېرى دەرەخنىڭ ئۈستىدە
 بۇ ۋەقەلەرنى كۆرۈپ دەرغەزەپ بولۇپ:
 — ھەي بۇزۇق، بۇ نېمە قىلغان
 قىلىق،— دەپ توۋلىدى. خوتۇن ئېرى-
 نىڭ سۆزىگە جاۋاب بەرمەي، بەرەھەمەن-
 زادىنى قۇچىقىدىن قويۇپ بەرمىدى.
 ئېرى دەرغەزەپ بولۇپ دەشناملار قىلىپ
 دەرەخ ئۈستىدىن چۈشۈشكە باشلىدى.
 بەرەھەمەنزادە ئىشىنى تامام قىلىپ، چاق-
 ماق تېزلىكىدە ئۆزىنى بىر ياققا يوشۇر-
 دى. خوتۇن ئورنىدىن تۇرۇپ ئۆزىنى
 تۈزەشتۈرۈپ:
 — ھەي سەن ساراڭ بولىدۇڭمۇ؟
 قانداق سۆزلەرنى ئېيتىۋاتىسەن،— دېدى.

رىۋايەت قىلغۇچىلار مۇنداق ھېكە-
 يە قىلىدۇ:
 تۆتىنچى كۈنى بىر مەلىئۇنە مەككە
 خوتۇن بەرەھەمەنزادىنى ئېلىپ بېرىپ،
 بىر باغدا قويۇپ، ئۆزى ئۆيىگە كېلىپ
 ئېرىگە:
 — بۈگۈن بىر مەرىكىدە پىلالان
 ئادەمنىڭ بېغىدا ئاجايىپ تازا ۋە لەز-
 زەتلىك بىر خورما دەرەخى بار ئىكەن.
 ھەرقانداق كىشى ئۇ دەرەخنىڭ ئۈستىگە
 چىقىپ ئاستىغا نەزەر سالىسا ئاجايىپ ۋە
 غارايىپلارنى كۆرىدەكەن دەپ ئاڭلىدىم.
 ئەگەر بۈگۈن ئۇ باغنى تاماشا قىلىپ،
 ئۇ خورما دەرەخنىڭ خورمىسىدىن تېرىپ
 يەپ، ئاجايىپ ۋە غارايىپلارنى كۆرگەن
 بولساق تولمۇ خۇشال بولار ئىدۇق،—
 دەپ شېرىن سۆزلەر بىلەن ئېرىنى بېرىش-
 قا رازى قىلدى. ئەر ئائىلاج خوتۇنى
 بىلەن باغ سەيلىشىگە بېرىپ دەرەخنىڭ
 ئاستىغا كېلىپ تاماشا قىلدى. خوتۇن
 ئېرىگە:
 — سەن چىقىپ، ئېگىز شاخلاردىن
 كى خورمىلارنى تېرىپ تاشلىغىن، قانداق
 غارايىپ ئىشلارنى كۆرەرسەنكىن، قاراپ

ئېرى دەر ھەققەت بىرەر يات كىشىنىڭ يوق ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ «بۇ ئارىدا بىرەر سەر بولۇشى ئەھتىمال، خوتۇن كىشى ھەرقانچە پاسىق ۋە بۇزۇق بولسىمۇ ئېرىنىڭ نەزەردە شەرمى ھاياسىزلىققا تۇتۇنۇشى مۇمكىن ئەمەس» دەپ ئويلىدى. مەككەر خوتۇن ئېرىنىڭ كۆڭلىدە نېمىلەرنى ئويلاۋاتقانلىقىنى بىلىپ شوخ-لىق قىلىپ، دىلىنى مەھلىيا قىلغۇچى سۆزلەرنى ئېيتىپ، ئېتىكىنى بېلىگە قىستۇرۇپ دەرەخنىڭ ئۈستىگە چىقىپ، ئېرىگە قاراپ:

— ھەي بىھاييا، بۇ نېمىدېگەن قەبىھلىك! سەن بىر ئوغلاننى ياتقۇزۇپ

قانداق تەرىقىدىكى ناماقۇل ئىشلارنى قىلىۋاتىسەن؟! سېنى شەيىتان ئازدۇرغانغا ئوخشىمايدۇ! — دەپ توۋلاپ كۆپ دەشنامىلار قىلىپ دەرەختتىن چۈشۈپ ئېرىنىڭ ياقىسىدىن تۇتتى. ئېرى:

— ھەي خوتۇن، توۋلىماي چىم تۇرغىنىن، بۇ دەرەخنىڭ خاسىيىتى ئىكەن، — دەپ خوتۇنغا ئۆزىگە ئېيتىپ خۇشال قىلدى. خوتۇن:

— ناھايىتى ياخشى باغ ئىكەن، ھەم خورما تېرىپ يەپ، ھەم ئاجايىپ ئىشلارنى كۆردۈق، — دەپ ئۆيگە قايتىپ كەلدى. ئەتىسى يەنە بەرەھمەنزادە خوتۇنلار بىلەن دەريانىڭ ياقىسىدا جەم بولۇپ ئۆتكەن ۋەقەلەرنى بايان قىلدى.

بەشىنچى كۈنى بارچە ئەييارلاردىن چىچەن ۋە ئۇستا بولغان، ھىيلە - مەكىرنى ئۆزىگە كەسىپ قىلىپ، ھىيلىگەرلىك مەكتەپىدە چازا قۇرۇپ ئولتۇردىغان بىر خوتۇن بەرەھمەنزادىگە «تەرىياپىد» كىتابىدىن تەلىم بەرگەنى

رەۋايەت قىلغۇچىلار مۇنداق ھېكايە قىلىدۇ:

بەشىنچى كۈنى ئىبلىس ئۇنىڭ ماكانىدىن لاھەۋل (ئالانىڭ قۇدرىتى ئەڭ زور) ئوقۇپ ئۆتىدىغان بىر مەككەر خوتۇن بەرەھمەنزادىنى ھەمراھ قىلىپ، يولدا ھەر خىل ئەپسۇنلارنى ئۆگىتىپ، بىرنەچچە سۆزلەردىن تەلىم بېرىپ، بەرەھمەنزادىنى تاشقىرىدا قويۇپ، ئۆزى ئۆيىگە كىرىپ ئولتۇردى. بىرەر سائەتتىن كېيىن ئۆزىنى دىۋاندىك ياساپ مەجنۇنلاردەك بەھۇدە سۆزلەرنى ئېيتىپ، ھەر ۋاقىتتا بىرەش بولۇپ يەنە ھوشىغا كېلىپ ئۆيىنىڭ تۆت بۇرجىكىگە قاراپ ھەر خىل سۆزلەرنى قىلاتتى. ئېرى بۇ ۋەقەلەرنى كۆرۈپ ياقىسىنى يىرتىپ، خوتۇننى قۇجىقىغا

ئېلىپ ئەھۋال سورىدى. ھېچقانداق جاۋاب بەرمىدى. ئېرى پەرىشان بولۇپ تۇرغانىدى. شۇ ئەسەنئادا، بەرەھمەنزادە خوتۇننىڭ سۆزى بىلەن بىر كىتابنى قوينىغا سېلىپ ئۆزىنى ھېكىم تېۋىپلارنىڭ سۈرىتىدە ياساپ:

— مەن ئادەمىزاتنىڭ بەدەنىدە پەيدا بولغان ھەر قانداق كېسەلنى داۋالايمالايدىغان كامىل ئۇستا تېۋىپمەن، — دەپ توۋلاپ ئىشىك ئالدىدىن ئۆتتى. خوتۇننىڭ ئېرى بۇ ئاۋازنى ئاڭلاپ چىقىپ، ئۇنىڭ بىلەن ئۇچرىشىپ قوللىرىنى كۆزىگە سۈرتۈپ ئىززەت - ئەكرام بىلەن ئۆيىگە ئېلىپ كىرىپ كېسەلنى كۆرسەتتى. دانا ھېكىم خوتۇننىڭ تومۇرىنى تۇتۇپ:

— بۇ كېسەللىك ئەزاسىدا ھېچبىر

ۋەت بار ۋاقتتا قېچىپ بېرىپ ئۆزۈڭنى
 بىرەر بۇرچ، كىكە ئالغىن، بولمىسا جەننەتتە
 رىمغا بۇيرۇپ، سېنى پارە - پارە قىلىدۇ.
 مەن، - دېگەن سۆزلەرنى قىلىدى. شۇ
 ۋاقتتا ئەتراپىدا ئولتۇرغان ئېرى ۋە
 قېرىنداشلىرى تىترەشكە باشلىدى. ھېكمەت
 دەرغەزەپ بولۇپ:

- ھەي بەتبەخت، مەنمۇ سېنىڭ لەش-
 كىرىڭدىن قورقىدىغان ئۇنداق كىشىلەردىن
 ئەمەسمەن. ئەگەر ئۆزۈمگە زەرەر يەتمە-
 سۇن دېسەڭ ئۇ بولمىغۇر خىياللارنى
 بېشىڭدىن چىقىرىپ، بۇ بەچارىگە ئاراملىق
 بېرىپ قايتۇرغىن، بولمىسا سېنى شىشەگە
 سېلىپ يۈز مىڭ ئوقۇبەت بىلەن ئوتقا
 سالماق، - دېدى. بۇ تەرىقىدىكى سۆزلەر
 ھېكمەت بىلەن خوتۇن ئارىسىدا بولغاندىن
 كېيىن ھېكمەت ئورنىدىن تۇرۇپ:

- بۇ ئاسان ئىش ئەمەس ئىكەن، بۇ
 بالايىدا پەتنى ياندۇرغىچە كېپەپ مېھنەت تارتسام
 كېرەك، - دېدى. خوتۇننىڭ ئېرى ۋە قېرىنداش-
 لىرى ئۇنىڭ ئايدىغىغا باش قويۇپ
 زار - زار يىغلاپ:

- ھەر تەرىقىدە بولسا بىزلىرىنىڭ
 ئەھۋالىمىزغا رەھىم قىل، - دەپ يالۋۇردى.
 ھېكمەت بۇلارغا تەسەللى بېرىپ:

- مەن ئۆيىگە بېرىپ بىرنەچچە
 لازىملىق نەرسىلەرنى تەييار قىلىپ، كېچە
 كېلىپ داۋاسىنى قىلىمەن، - دەپ ئۆي-
 دىن چىقتى، بىر ماكانغا بېرىپ كەپتەر-
 نىڭ تۇخۇمىدىن بىرنەچچەنى قىزدىل ۋە
 سېرىق قىلىپ، بىر نەچچىنى ئاق قويۇپ
 بىر قازانغا سېلىپ، كېچە بولغاندا كۆتۈ-
 رۇپ ئېلىپ كەلدى. ھېكمەتنىڭ كەلگەن-
 دىن ھەممىسى خۇرسەن بولدى. ھېكمەت

دەرد يوق-تۇر. بىراق ئۇنى بىر پەرى
 ئەسىر قىلىپتۇ. بۇ بەچارىنىڭ ئۇنىڭ قو-
 لىدىن ئامان تېپىش - تاپالماسلىقى ئېنىق
 ئەمەس، - دەپتۇ. خوتۇننىڭ ئېرى بۇ سۆزنى
 ئىشىكتەندىن كېيىن ھېكمەتنىڭ ئايىغىغا
 باش قويۇپ زار - زار يىغلاپ:

- ھەي دانا تېۋىپ، سېنىڭ قەدەم
 شاراپىتىڭدىن بۇ بەچارىنىڭ مۈشكۈلى ئاسان
 بولار دېگەن ئۈمىدىمەن. تەڭرى تائاللا-
 نىڭ ھەق - ھۆرمىتى ئۈچۈن رەھىم قى-
 لىپ بىزلىرىنى مەيۈس ۋە ئائۇمىد قىل-
 مىغايسەن، - دەپ ھەمياندىن پۇل ئېلىپ
 ھېكمەتنىڭ ئالدىغا قويدى. دانا ھېكمەت:

- بىرنەچچە ۋاقىتتىن بۇيان بۇ
 ئىشلاردىن ئۆزۈمنى تەرك ئېتىپ، ئۆزۈمنى
 بۇ ئىشلار بىلەن بۇلغىماي دېگەندىم، بۇ
 زەئىپنىڭ ئاجىزلىقى ۋە سېنىڭ بەچارە
 غېرىبلىقىڭغا رەھىم قىلىپ بولسىمۇ داۋا-
 سىنى قىلىپ كۆرەي، - دەپ ئۆيىنىڭ
 ئىچىنى پاكىز سۈپۈرۈپ، خۇش بۇي دورى-
 لارنى ئوتقا سالدى، ئۇ دانا ھېكمەت ئىز-
 زەت تېۋىشكىدە ئولتۇرۇپ، ئۇد ۋە ئەن-
 بەرنى دىمىغىغا تۇتۇپ، دۇئا - ئەپسۇن
 ئوقۇپ دەم سالدى. بىرەر سائەتتىن كې-
 يىن مەككەر خوتۇن كۆزىنى ئېچىپ ھې-
 كىمنىڭ يۈزىگە قاراپ:

- ھەي ئەقىلسىز نادان، ئۆزۈڭنى
 ئاۋارە قىلىپ، ئەپسۇن ئوقۇمىغىن، مەن
 سېنىڭ ئەپسۇنۇڭ تەسىر قىلىدىغان ئۇنداق
 ئۆلپەتلەردىن ئەمەسمەن. مېنىڭ ئىسمىمنى
 قەرتاس دەپ ئاتايدۇ. يۈز مىڭ جىن ۋە
 پەرى مېنىڭ تەخت پەرمانىمىدۇر. سېنىڭ-
 دېك نەچچە تېۋىپلارنى ئۆلۈمگە بۇيرۇپ
 قېنىنى جەننەتلىرىمغا ئىچۈرگەنمەن. ئەمدى
 ئۆز جېنىڭغا ئىچىڭ ئاغرىپ ئايىغىڭدا قۇۋ-

قازاننىڭ ئۈستىنى مەھكەم قىلىپ يېپىپ، ئوت يېقىشنى بۇيرۇدى. ھەممە ئەر - خوتۇن ئۆيىنىڭ ئىچىدە ئىدى. ئۇلار كېسەلنىڭ ئەتراپىدا ھەلقە ئۇرۇپ ئولتۇردى. قازان قاينىغان ۋاقىتتا خوتۇن «ھەي ھەي كىم، تەڭرىنىڭ ھەقىقىتى ئۈچۈن مېنىڭ جېنىمغا رەھىم قىلغىن، يېنىپ تامام بولدۇم. مۇندىن كېيىن بۇ خوتۇننىڭ يېنىغا كەلمەيمەن» دېدى. كىشىلەر بۇ سۆزنى ئىشتىپ خۇش ۋاقىت بولۇشتى. ھېكىم:

— ئەگەر ئەھدى قىلىپ ئۆز مەزھىمىڭ بويىچە قەسەم قىلساڭ سېنى ئازاد قىلىمەن، — دېدى. خوتۇن ئورنىدىن تۇرۇپ ھېكىمنىڭ قولىغا بىرەر قۇر سۆزلەرنى قىلىپ يەنە ئۆز ئورنىغا بېرىپ ياتتى. ھېكىم قازاننى چۈشۈرۈپ يەرنىڭ ئاستىغا كۆمۈشنى بۇيرۇدى. ھېكىم: — قائىدە دەستۇرىڭنى ئېيتقىن، — دېدى.

خوتۇن:

— ماڭا يىپەك تەقۇلمىلاردىن كىيىم كىيىدۈرۈپ بارلىق خۇش بۇي دورىلارنى ئۆيىدە ئىشلىتىپ داۋالىغىن بىر مەپمىدە ئولتۇرغۇزۇپ، مەپمىنىڭ ئۈستىنى ئالتۇن بېزەكلەر بىلەن يېپىپ خۇش ئاۋاز ناخشىچىلار ۋە سازەندىلەرنى كەلتۈرۈپ قىلسۇن، مەن ئولتۇرغان مەپمىنى تۆت كىشى كۆتۈرۈپ ھويلىنىڭ ئەتراپىنى يەتتە قېتىم ئايلىنىدۇرسۇن. ھېكىم مەپمىدە ئولتۇرۇپ مەن بىلەن ئەھدە قىلىشىۋىمەن، — دېدى. ھېكىم:

— ھەي بەتبەخت، سەن پادىشاھلارغا مۇيەسسەر بولىدىغان سۆزلەرنى ئېيتىۋاتىسىەن. بۇ بىچارىلەرگە قىيىندۇر. ئاسانراق ئىشنى بۇيرۇغىن، — دېدى. ئېرى: — ھەي دانا ھېكىم، كۆپ تالاش-

تارتىش قىلىغىن، ھەرقانداق مەقسىتى بولسا ھاسىل قىلىمەن، — دەپ دەرھال بۇيرۇغان نەرسىلەرنى تەييار قىلىپ خوتۇن بىلەن ھېكىمنى مەپمىگە ئېلىپ، مەپمىنىڭ بىر ئايىغىنى ئېرى يەنە بىر ئايىغىنى قېرىنداشلىرى كۆتۈرۈپ ھويلىنىڭ ئەتراپىدا ئايلىنىدۇرۇشقا باشلىدى. ناخشىچى ۋە سازەندىلەر ئۆز ناخشا سازلىرىنى چېلىشقا تۇتۇندى. ھېكىم مەپمىنىڭ ئىچىدە خوتۇننىڭ مەقسىتىنى ھاسىل قىلدى. كامىل ھەييار ھېكىم مەپمىنىڭ ئېتىكىنى كۆتۈرگەندىن كېيىن، مەپمىنى يەرگە قويدى. مەككەر خوتۇن كۆزىنى ئېچىپ ھەر تەرەپكە قاراپ:

— خالايسىق بۇ قانداق ۋەقە؟ بۇ مۇزىكا سۆھبەتلىرى نېمە سەۋەبتىن بولدى؟ بۇ نامەزەم كىشى بۇ يەردە نېمە ئىش قىلىدۇ، — دەپ يۈزىنى يوشۇردى. ئېرى ناھايىتى خۇشاللىق بىلەن تەبەسۈم قىلىپ:

— ھەي خوتۇن، بۇ يىغىلىش سېنىڭ ئۈچۈندۇر، تەڭرى تائالا بۇ ھېكىمنىڭ ئۆمرىنى ئۇزۇن قىلسۇن، ئەگەر بۇ ھېكىم كەلمىگەن بولسا سەن بۇ دۇنيادىن كېتىپ قالاتتىڭ، — دەپ بولغان ۋەقەنى بايان قىلدى. خوتۇن:

— سۇبھاناللا، بۇ ئىشلاردىن ئازراق مۇخەببەت يوق، — دېدى. ئاخىرى ھېكىمگە كۆپ نەرسىلەرنى بېرىپ ئىززەت-ئىكرام بىلەن ئۆزىنى قويدى.

ئەتىسى يەنە بەش خوتۇن بەرەھمەن زادە بىلەن دەريانىڭ ياقىسىدا جەم بولۇپ كېچە بولغان ۋەقەلەرنى بايان قىلدى. ھەممىسى تەھسىن - ئاپىرىنلار ئوقۇپ، ئۇسۇل تەلىملىرىنى ماختاشتى. ئاندىن كېيىن بەش

— ئەگەر بۇ كېچە ۋەدىسىل دۆلىتىدىن مەدرۇم قىلساڭ، كۆكرىكىمنى ھىجران خەدە جىرى بىلەن تىتىپ سەندىن ۋەدىل شىمەن، — دەپ يەنە كىشى ئەۋەتتى. خوتۇن ئاشىق قىزنىڭ يۈزى خاتىرىسىنى قىلىپ نىسائىلاچ قوبۇل قىلدى. قارىسا ئېرى ئۇيقۇغا كېتىپتۇ، ئاخىرى ئاشىقى تەرەپتىن كەلگەن خوتۇننى ئۆزىنىڭ ئورنىغا ياتقۇزۇپ:

— سەن بۇ كېچە مېنىڭ ئورنىمغا كىرىپ ياتقىن، مەن بېرىپ دوستۇمنى خۇشال قىلىپ كېلەي، ئەگەر ئېرىم ئويغىنىپ ساڭا گەپ قىلسا ھەرگىز جاۋاب بەرمىگىن، — دەپ ئۆزى چىقىپ كەتتى. خوتۇننىڭ ئاشىقى تەرەپتىن كەلگەن خوتۇن چىراغنى ئۆچۈرۈپ بەرەھمە نىزادىنىڭ ئالدىدا خامۇش بولۇپ ئولتۇردى. بىرەر سائەتتىن كېيىن بەرەھمە نىزادە خوتۇنغا كۆڭۈل مەيلى تارتىپ ھۇزۇر-ھالاۋەت ھاسىل قىلىش ئۈچۈن ئۆزىگە تارتقۇچى سۆزلەرنى باشلىغانىدى، ئەمما خوتۇن ھەقىقىي «سىر ئاشكارا بولۇپ قالمى-سۇن» دەپ قورقۇنچتىن قىلچە ئاۋازىنى چىقارمىدى. بەرەھمە نىزادە:

— سەن ھەممەشە ناز-كەرەشمە ۋە ئىشۋىگەرلىك بىلەن سۆھبەت قىلاتتىڭ، بۈگۈن ئاخشام نېمە سەۋەبتىن ھېچ سۆز-لىمەيسەن، — دەپ سورىدى. خوتۇن قورقۇنچتىن يەنە جاۋاب بەرمىدى. بەرەھمە نىزادە دەرىغەزەپ بولۇپ، قولىغا پىچاق ئېلىپ خوتۇننىڭ بۇرنىنى كېسىپ تاشلاپ يەنە ئۇيقۇغا كەتتى. خوتۇن ئىشنىڭ باشقىچە بولغانلىقىنى كۆرۈپ ئامالسىز قازاغا تەن بېرىپ بېشىنى چۆمكەپ ياتتى. سەھەر ۋاقتى بولۇپ، ئۇ مەككە پادىشاھى خوتۇن ئاشىقى ئالدىدىن كېلىپ ئىشارەت بىلەن

خوتۇن بىرگە بولۇپ بەرەھمە نىزادىگە: — ھەي ساددا، ئىش كۆرمىگەن ياش، ئەمدى «تەربىيە» كىتاب ئىلمىدىن خەۋەردار بولدۇڭ. «تەربىيە» ئىلمىنىڭ بارلىقى بۇ بەش ساۋاقنىڭ سىرتىدا ئەمەس. خوتۇننىڭ قاپسى بۇلۇڭدا تۇرۇۋاتقانلىقىنى، نېمە ئۈچۈن سېنى دەشت-غۇر-بەتلەردە ئاۋارە قىلغانلىقىنى بىلىدىڭمۇ؟ — دەپ بەرەھمە نىزادىگە خوتۇننىڭ ھەقىقىي تىنى مەلۇم قىلدى. يىگىت ئۇستازلىرى بىلەن خۇشلىشىپ ئۇلارغا رەھمەت ئېيتىپ، ئۆيىگە يولغا چىقتى.

ئازلا پۇرسەتتە ئۆيىگە يېتىپ كەلدى. خوتۇننى ئورنىدىن تۇرۇپ پاراڭلاشماقچى بولدى. بەرەھمە نىزادە خوتۇننى تەرەپكە ئازراقمۇ ئىلتىپات قىلىپ قويمىدى. خوتۇن پاراسەت بىلەن قانداق ۋەقە بولغانلىقىنى، بۈگۈن ئامالسىز ئاشىقىدىن كۆڭۈل ئۈزۈشنىڭ زۆرۈرىيىتىنى بىلىپ يېتىپ، ئۆزىگە - ئۆزى تەسەللى بېرىپ ئولتۇردى. كېچە بولغان ۋاقىتتا ئاشىقى «بۇ كېچە بەزم داستىخانلىرىنى راسلاپ ئىستىمىزار بولۇپ ئولتۇرۇۋاتمەن، ئەلۋەتتە تېز كېلىپ رەھىم - شەپقەتلىك كۆرسەتمەسە تاقىتمى - تاق بولىدۇ» دەپ خەۋەر يەتكۈزدى. خوتۇن بۇ سۆزلەرنى ئاڭلاپ تېنىگە ئوت تۇتىشىپ:

— مەنمۇ ۋەدىلىك ئارزۇسىدىمەن. لېكىن پەلەكنىڭ ئىشلىرى ھەممەشە بىر تەرىقىدە ئەمەستۇر. بۇ ئاخشام ئېرىم سەپەردىن كەلدى. ھەر تەرىقىدە بولسا بىر كېچىنى ئۆتكۈزسۇن، مېنىڭ ئۆزۈمنى قوبۇل قىلسۇن، — دەپ كەلگەن كىشىدىن جاۋاب ئەۋەتتى. ئاشىقى بۇ سۆزىنى ئېيتتى:

خوتۇننى ئويغىتىپ، بۇ ئاخ-شام قانداق ئىشلار بولغانلىقىنى سورىدى. خوتۇن: «... سېنىڭ يولۇڭدا بۇرۇنۇمنى نابۇت قىلدىم، دەپ بۇرۇننى كۆرسەتتى. مەك-كار خوتۇن دەل-لال خوتۇنغا ئۆزى-لەر ئېيتتى:»

«... ھەرقانداق ئىش بولسىمۇ مېنىڭ يۈز خاتىرەمنى قىلىپ سىز پەردىسىنى يىرتىمىغىن، مەنمۇ بىر ۋاقىتتا ساڭا خىزمەت قىلىمەن، دەپ دەل-لال خوتۇننى خۇشال قىلىپ، ئۆزى ئۆيىنىڭ بىر تەرىپىدە ئولتۇرۇپ يېلىنغان ئاۋازدا: «... ھەي تەڭرى تائالا، بارلىق يوشۇ-رۇن ئىشلارنىڭ ھەممىسى ساڭا ئاشكار-دۇر. ئۆزۈڭ بىلىسەن، مېنىڭ پاكلىق دىيانىتىم ئىسيان توپىسىغا بۇلغانمىغاندۇر. يەنى مەن ھەرگىز خاتالىق يولغا ماڭغان ئەمەسمەن. ئەمدى لۇتپى مەرھەمەت بىلەن بۇ بالايسىئاپەتلەردىن مېنى خا-لاس قىلىپ بۇرۇنۇمغا شىپايى كارامەتلىرىڭنى ئاتا قىلغىن،» دەپ بېشىنى سەجدىگە قو-يۇپ مۇناجات قىلىۋاتاتتى. بەرەھمەنزادە ئويغىنىپ خوتۇننىڭ مۇناجات قىلىپ ئولتۇرغانلىقىنى كۆرۈپ قۇلاق سېلىپ ئولتۇردى. بىرەر سائەتتىن كېيىن مەك-كار خوتۇننىڭ يۈزىنىڭ ھەممىسىنى ئويغىتىپ، بۇ ئاخ-شام قانداق ئىشلار بولغانلىقىنى سورىدى. خوتۇن: «... سېنىڭ يولۇڭدا بۇرۇنۇمنى نابۇت قىلدىم، دەپ بۇرۇننى كۆرسەتتى. مەك-كار خوتۇن دەل-لال خوتۇنغا ئۆزى-لەر ئېيتتى:»

كار خوتۇن بېشىنى كۆتۈرۈپ يۇقىرى ئاۋاز بىلەن: «... تەڭرى تائالاغا شۇكىرى قىلىد-مەنكى، بىگۇناھلىقىم مەلۇم بولدى. بۇرۇنۇم سالامەت بولۇپ خەلق ئارىسىدا شەرەن-دىلىكتىن خالاس بولدۇم،» دەپ توۋلىدى. بەرەھمەنزادە بۇ مۇناجاتنى ئاڭلاپ، ئورنىدىن تۇرۇپ چىراغنى يېقىپ، خوتۇ-ننىڭ بۇرۇنى راستتىنلا ساق-سالامەت تۇرغانلىقىنى كۆردى. بەرەھمەنزادە بۇ ئىشلارنى ئېنىق كۆرۈپ ھەيران-ھەس بولۇپ قىلغان ئىشىدىن پۇشايەن قىلدى ھەم تۆۋە ئىستىغپار قىلىپ خوتۇننىڭ ئايىغىغا باش قويۇپ ئۆزى-لەر ئېيتتى، ھەر خىل گۇمانلارنى كۆڭلىدىن چىقىرىپ، ھەر دائىم خوتۇننىڭ ھۆرمىتىنى قىلدى.

× × ×

ۋەزىر ھېكايىسىنى تامام قىلىپ شاھزادىدىن رۇخسەت ئېلىپ خوشلاشتى. ئاخشىمى يەتتە ۋەزىر جەم بولۇپ «ئەتە ھەممىمىز بىرلىكتە پادىشاھتىڭ خىزمىتىگە بېرىپ جاۋابىنى بېرىيلى» دەپ مەسلىك ھەت قىلىشتى.

خىزمىتىگە كېلىپ ئۇنىڭغا نەسىھەت: شاھزادىگە پايدا بەرمىگىنى

داغداملاشتۇرۇپ شاھزادىگە: «... ھەي ئالىي مەرتىۋىلىك شاھزادە، خوتۇنلارنىڭ ماھىيىتىنىڭ قارىلىقى ۋە ئىچكى دۇنياسىنىڭ زەھەرلىكىدىن ئۇلارنىڭ نۇر چىچىپ تۇرۇشىنى ئاستانلا چۈشىنىۋېلىشقا بولىدۇ. سەن ھەي-ۋەت ۋە شان-شەۋ-»

يەتتە ۋەزىر جەم بولۇپ شاھزادىنىڭ قىلغانلىقى، بۇ نەسىھەتنىڭ

قۇياش جاھاننى يورۇتقۇچى نۇرىنى جاھان مۈلكىگە سېخىيلىق بىلەن چىچىپ تاڭ يورۇدى. يەتتە ۋەزىر بىر پىكىردە جاھاندار سۇلتاننىڭ خىزمىتىگە بېرىپ، سۆز ئەتەرلىرىنى پاساھەت مەيدانىدا جەملەۋىلەندۈرۈپ، نەسىھەت ئىشىكىلىرىنى

كىتى ئالەمنىڭ ئۇ چېتىدىن بۇ چېتىگە پۇر كەتكەن ئەقىل - پاراسەتلىك، دانىش- مەن شۇنداقلا جاھانگىرلىك ۋە ھىممەتتىن جاھان پادىشاھلىرى لەرزىگە كەلگەن كىشى تۇرۇقلۇق، سەن خوتۇنلارنىڭ مۇ- ھەببىتىگە گەرىپتار ۋە مۇپتلا بولۇپسەن. بۇ تولىمۇ تەكسىزلىكتۇر. چۈنكى ئۇلارنىڭ زاتىدا ئۆزى ۋە ھىيلە - مەكردىن باشقا ھېچقانداق ئەمىر - مەرۇپىنى تەسەۋۋۇر قىلىش مۇمكىن ئەمەس. ئەگەر بۇ ۋادىدىن قايتىپ، بۇ خىياللارنى بېشىڭدىن چىقارمىساڭ، دۇنيادا تولىمۇ ئاجىز كوتتا ھىممەتلىك- لىكتە داڭلىق ۋە مەشھۇر بولسەن، - دېدى. شاھزادە ئىشقا مۇھەببەت مېيى- نىڭ جانغا ھۇزۇر بەرگۈچى ۋە مەست قىلغۇچى كۈچىدىن پارامۇش ئىدى. شۇ سەۋەبتىن ۋەزىرلەرنىڭ نەسەبىتى پەقەت تەسىر قىلىدى. بەلكى مۇھەببەت ئىشتى- ياقى بۇرۇنقىدىنمۇ زىيادە بولدى. ۋەزىر- لەر شاھزادىنىڭ ئەھۋالىنى غەيرىي ھالدا كۆرۈپ ئائىلاج نەسەبەتتىن ئائۇمىد بو- لۇپ، پادىشاھنىڭ خىزمىتىگە كېلىپ: - ھەي ئالىي مەرتىۋىلىك پادىشاھ، يارلىق تىرىشچانلىقىمىزنى كۆرسىتىپ مۇم- كىنچىلىكنىڭ بارىچە شاھزادىگە كۆپ نەسە- ھەت ۋە ئەرزىلەر قىلدۇق. ھېچقانچە پايدا بەرمىدى ۋە سۆزىمىز ئازراق بولسىمۇ تەسىر قىلىدى. جانابىي ئالىي ھەزرىتى شاھنشاه پادىشاھنىڭ پاك كۆڭلىگە ئىشقا- مۇھەببەت ئوتى تۇتىشىپ ئارزۇ - ئارمان ئىستەكلىرىدىن پەلەكتە تۇغ ئەلەملەر كۆ- تۈرۈلۈپ تۆت كوچا ئېغىزىنى شەيدالىق- تىن ئاۋازغا كەلتۈردى. بۇ دىياردا ئەقىل- نىڭ ساقچىلىرى سىياسەت راۋانلىقىدىن مەغلۇپ بولغاندۇر. چۈنكى ئىشقىنىڭ

دولقۇنى بالايىمىناپەتتە-ۋۇر. ئەقىل بولسا قۇرۇق ئوت - چۆپ، ئىشقا توپىنى بولسا تېز ئەپقاچقۇچى ئالەم ئوغرىسىدۇر. ئەقىلنىڭ يورۇقلۇق شامىدىكى كۆرۈنۈپ تۇرغان جاراھىتى بولسا ئىشقا نەيزىسىنىڭ سانجىم- لىشىدىن ئاقما تۆشۈك بولغاندۇر. ئەقىلنىڭ جاراھىتى مەلھەم سۈرتۈلگەن پاختا بىلەن ساقايمايدۇ. گۈلشەن بولسا كۆڭۈل چىمە- ندە ئىشقىنىڭ سۇ ھاۋاسى بىلەن ياشى- رىدۇ. گۈل شەيداسى ئەقىل خەزىنىسىدىن ئۇن تىنىسىز ئايرىلمايدۇ، - دېدى. پادىشاھ ۋەزىرلەردىن بۇ سۆزلەرنى ئىشىكتەندىن كېيىن كۆڭلى غەم - قايغۇ ئوتىدا يېنىپ ئاخىرى بارلىق ئەمىر، ۋەزىر، دۆلەت كات- تىلىرى ۋە مەسلىھەتچىلىرىنى جەم قىلىپ شاھزادىنىڭ ئىشىنى قانداق قىلىش توغرى- لىق كېڭەش ئېلىپ باردى. بارلىق دانىش- مەنلەر بىر پىكىرگە كېلىپ پادىشاھقا: - ھەي ئالەم پادىشاھى، ۋاي كە- رەملىك سۇلتان ئەمدى شاھزادىنىڭ داۋا- سى يەنە نەسەبەت بىلەن بولمايدۇ. چۈنكى ئۇنىڭ ئىختىيارى قولىدىن كېتىپ، ئىرادە ئوقى قازاننىڭ قوغدىشىدىن ئېتىلىپ چى- قىپتۇ. ئەمدى ياخشى مەسلىھەت بۇكى، شاھزادىنىڭ تەمەننا غۇنچىسى مۇراد چى- مەندە گۈلىستانلار ياساپ، ئارزۇ گۈلىش- نىنى ئۈمىد غۇنچىلىرى بىلەن تولدۇرۇش ئۈچۈن تىرىشساق يەنى قىز ئاتىسىنىڭ رىزالىقى بىلەن ئۇ جەننەت باغچىسىدىكى ئەتىر گۈللەر سەرخىلىسى بەدرەۋەر بانۇنى بۇ جاھان دەرياسىنىڭ ياقىسىدىكى قەد كۆتۈرۈپ تۇرغان سەرۋى دەرىخىسى - جا- ھاندار سۇلتان بىلەن توي قىلىپ قوي- ساق، - دەپ مەسلىھەت بەردى. پادىشاھ ئويلىنىپ، بۇ قىيىن ئىشنىڭ باش - ئاخى- (داۋامى 133 - بەتتە)

لسسانۇت-تەير

ئەلشىم نەۋائى

نەشىرگە تەييارلىغۇچى: ئەلشىم نەۋائى باھاۋىدىن

مۇھەررىردىن: «لسسانۇت-تەير» («قۇشلار تىلىسى») ئەلشىم نەۋائى ئەسەرلىرى ئىچىدە مۇھىم ئورۇن تۇتقان يىرىك داستانلاردىن بىرى. نەۋائى بۇ ئەسەرنى شەيخ پەرىدىدىن ئەتتار مىلادى (1145—1229) نىڭ «مەنتەقۇت-تەير» («قۇشلار نۇتقى») ناملىق ئەسەرى ئاساسىدا تۈركىي تىلدا يېزىپ چىققان. بۇ ئەسەر مەيدانغا كەلگەندىن كېيىن، ئوتتۇرا ئاسىيادا جۈملىدىن ئۇيغۇر خەلقى ئارىسىدا كەڭ تارقىلىپ، قىزغىن ئالاقىغا سازاۋەر بولغان. خەلقىمىز بۇ ئەسەرنى سۆيۈپ ئوقۇغان، خەتتاتلىرىمىز بەس-بەستە كۆچۈرۈپ كىتابلاشتۇرۇپ تارقاتقان. ئەدىبلىرىمىز ئۇنى چوڭقۇر تەتقىق قىلىپ، بۇ ئەسەرنىڭ يېڭى-يېڭى نۇسخىلىرىنى ۋۇجۇدقا كەلتۈرگەن «لسسانۇت-تەير» چوڭقۇر پەلسەپىۋى مەزمۇنى، تەسۋىرلىك ھېكايەتلىرى ۋە گۈزەل بەدىئىي ئۇسلۇبى بىلەن خەلقىمىزنى ئەسەرلەردىن بېرى ئۆزىگە مەھلىيا قىلىپ كەلدى. بۇ ئەسەر كلاسسىك ئەدەبىياتىمىزدا مەيلى ئىدىيەۋىلىك جەھەتتە بولسۇن ياكى بەدىئىي سەنئەت جەھەتتە بولسۇن تەتقىق قىلىشقا تېگىشلىك مۇھىم بىر تېما بولۇپ تۇرماقتا. «لسسانۇت-تەير» مەيدانغا كەلگەندىن كېيىن، ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتىدا بۇ ئەسەرنى ئۆرنەك قىلغان بىر خىل ئۇسلۇب ۋە ئەدەبىي ئېقىم شەكىللەنگەن، بۇ خىل ئۇسلۇب ۋە ئېقىمغا ۋەكىللىك قىلىدىغان بىر تۈركۈم شائىرلار، يازغۇچىلار مەيدانغا كەلگەن. شۇنداقلا، بۇ ئېقىمنى شەرھىلەپ، تەتقىق قىلىدىغان ئەدەبىيات تەتقىقاتچىلىرىمۇ يېتىشىپ چىققانىدى. «بۇلاق» مەجمۇئەسىنىڭ ئومۇمىي 12- سانىدا XIX- ئەسەرنىڭ ئالدىنقى يېرىمىدا قەشقەردە ياشاپ ئىجاد ئەتكەن ئەدىب ئەمىر ھۈسەيىن سەبۇرىنىڭ «مەقالات» ناملىق ئەسەرى ئېلان قىلىنغان. بۇ ئەسەردە «لسسانۇت-تەير» نى شەرھىلەش ۋە تەتقىق قىلىش مۇھىم بىر مەزمۇن قىلىنغان. «بۇلاق» ژۇرنىلىنىڭ 1988- يىللىق 3- سانىدا ئېلان قىلىنغان «ئىبنى يۇسۇف شېئىرلىرى» ناملىق ئەسەرمۇ «مەنتەقۇت-تەير» بىلەن «لسسانۇت-تەير» نىڭ تەسۋىرىدە مەيدانغا كەلگەن مۇھىم ئەدەبىي مىراس. «بۇلاق» ژۇرنىلىنىڭ 1993- يىللىق 3-، 4- سانىدا

لىرىدا موللا سىددىق يەركەندى تەرىپىدىن نەسرىي شەكىلدە يېزىپ چىقىلغان «لىسا-
نۇت - تەير» ئېلان قىلىندى.

يۇقىرىقى ئەسەرلەرنى تەتقىق قىلىش، «لىسانۇت - تەير» نىڭ ئەلەمشىم نەۋائى
تەرىپىدىن يېزىلغان نۇسخىسىنى چۈشىنىش ۋە تەتقىق قىلىشتىن ئايرىلالايدۇ. شۇڭا
ئەسەرنىڭ بۇ نۇسخىسىنى كىتابخانلارنىڭ دىققىتىگە سۇنماقچىمىز.

بۇ ئەسەرنىڭ ترانسىكرىپسىيەلىك نۇسخىسىنى ئىشلەشتە شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتو-
نوم رايونلۇق مۇزېيىدا ساقلانغان 0098 نومۇرلۇق قول يازما ئىچىدىكى نۇسخە-
سى ئاساس قىلىندى. بۇ قول يازما مۇھەممەد يۈسۈپ ئىبنى ئەبدۇلقادىر شاھىباي
ئىسىملىك كاتىب تەرىپىدىن ھىجرىيە 1276 - (مىلادى 1860 - 1859) يىلى كۆ-
چۈرۈلگەن. قول يازما جەمئى 316 بەت، فورماتى 24 × 15 سانتىمېتر، چىرايىلىق
كۆن مۇقاۋا ئىچىگە ئېلىنغان. قول يازمىنىڭ 2 - بېتىدىن 38 - بېتىگىچە ئەسەر ھۇ-
سەيىن سەبۇرنىڭ بىر پارچە ئەسىرى كۆچۈرۈلگەن. بۇ ئەسەر ئەلەمشىم نەۋائىنىڭ
«خەمسە» سىنى، بولۇپمۇ ئۇنىڭ ئىچىدىكى «سەددى ئىسكەندەرىي» داستانىنى شەرھ-
لەش ۋە تەتقىق قىلىشقا بېغىشلانغان. بۇ سەبۇرنىڭ «مەقالات» تىمى باشقا يەنە بىر
مۇھىم ئەسىرىدۇر. قول يازمىنىڭ 141 - بېتىدىن 316 - بېتىگىچە بولغان قىسىمىغا
ئەلەمشىم نەۋائىنىڭ «مەھبۇبۇل - قۇلۇب» ناملىق ئەسىرى كۆچۈرۈلگەن. «لىسانۇت -
تەير» بولسا بۇ قول يازمىنىڭ ھاشىيەسىگە كەچۈرۈلگەن.

«لىسانۇت - تەير» گە مۇناسىۋەتلىك زۆرۈر ئىزاھاتلار ژۇرنىلىمىزنىڭ 1993 -
يىللىق 3 -، 4 - سانلىرىدا ئېلان قىلىنغان «لىسانۇت - تەير» نىڭ موللا سىددىق يەر-
كەندى نۇسخىسىدا بېرىلگەنلىكى ئۈچۈن، بۇ نۇسخىغا تەكرار ئىزاھات بېرىلمىدى.
يەنە شۇنى قايتا تەكىتلەپ ئۆتۈش زۆرۈركى، بۇ ئەسەرگە نەسەبەتەن ئەينى دەۋر
شارائىتىنى ھېسابقا ئېلىپ، مەدەنىي مىراسلارغا تەتقىدىي ۋارىسلىق قىلىش پرىنسىپى
بويىچە مۇئامىلە قىلىشىمىزغا توغرا كېلىدۇ.

جان قۇشى چۈن مەنتىقى راز ئەيلەگەي، ئالغان ئول تىرناغ بىر ياندىن ھىلال،
تەڭرى ھەمدى بىرلە ئاغاز ئەيلەگەي. سەيردىن گەردۇنغە سالدى ئىزتىرار،
ئولكى مەخلۇقات خەلالاقدۇر ئول، يەرگە ئانىڭ جەۋفمىدە بەردى قەرار.
ئافەرىنىش فانىيۇ باقىدۇر ئول، يەر يۈزىن يامغۇر سۈيى بىرلە يۇدى،
ئسانىمكىم چەكتى چۈن سۈننى قەلەم، گەردۇ چىركى ئول يۇماغدىن ئۆكسۈدى،
ئافەرىنىش تەرھىمنى قىلدى رەقەم. پەشە بەر ئۆزە جۇڭ ئەيلدى تۇفراغدىن،
ئەيلەگەچ داير تەقۇز ئەفلاكىنى، جۇڭ ئۈچۈن لەڭگەر ياسادى تاغدىن.
قاسىر ئەتتى فەھمىدىن ئىدراكىنى. قىلدى دەرياغە بۇخارنىن پەردە پەش،
كۆكنى تۈن، كۈندىن مۇلەممە ئەيلەدى، مېۋىر ئوتىدىن تۇشمەسۇن دەپ سۇغە جەش،
مېۋىرۇ ئەنجۈمدىن مۇرەسسە ئەيلەدى. ئاشكار ئەيلەپ ئەدالەت ئالەمىن،
قايىنى كۆك تىرناغدىن قىلدى مىسال، «يەپ سۇدا مەۋجۇد قۇرتۇ قۇش غەمىن»

بەردى نەيسان يامغۇرىغا ئول شەرەف،
 كىم گۆھەر قازغاندى بەزلىدىن سەدەف،
 دۇرغە بەردى ئول بەھا بىرلە رىۋاج،
 كىم سەرىر ئەھلىغە بولدى زىيىتى تاج،
 چۈن ھەمەلدىن بەردى ئايىنى بەھار،
 بولدى تەڭ مىزانىدە لەيلۇ نەھار،
 تاڭ نەسىمىن ئىسائاسا ئەيلەدى،
 باغ ئەمۋاتىنى ئەھيا ئەيلەدى،
 جىلۋەگەر قىلدى چەمەن زىيبالارىن،
 باغ ئارا يايىپ سەچەك رەئىنالارىن،
 روزى ئەتتى يەلگە روھ ئاسا نەسىم،
 كىم سەھەرگەھ تاپتى جانپەرۋەر شەسىم،
 ھەم يارۇتتى شامنى مۇشكىن لىباس،
 ھەم بۇياتتى سۇبھىنى كافۇر ئەساس،
 مېھرىنى كۈندۈز دۈرەخشان ئەيلەدى،
 ئايىنى شەمىنى شەبىستان ئەيلەدى،
 ھەم غەرايمىب كۆپ تاپىپ سەھرا ئارا،
 ئاندىن ئارتۇق كۆرگۈزۈپ دەريا ئارا،
 دەشت ئارا ھەر نې تەكاۋەر ئەيلەبان،
 سۇدا يۈز ئانچە شىناۋەر ئەيلەبان،
 چۈن قۇيۇننى دەشت ئارا ئايلاندۇرۇپ،
 سۇدا ئىگىرىمنى داغى تولغاندۇرۇپ،
 ئۇيلاكىم، دۇشمەن ياراتىپ ئوتغە سۇ،
 يەلنى ھەم تۇفراقغە ئەيلەپ ئەدۇ،
 ئىشقىدىن كۆرگىلىكى مۇنداق تۇرت زىد،
 بولۇپ ئىنسان خىلقەتدە مۇتتەھىد،
 ئافەرىنىشىدىن قىلىپ ئىنسان غەرەز،
 ئانى خەلق ئىچىدە ئەيلەپ بىئەۋەز،
 كۆڭلىدىن ئانىڭ مەخزەنى ئىرفان قىلىپ،
 ئول تىلىم ئىچرە ئانى پىنھان قىلىپ،
 رازى مەخفى گەنج ئولۇپ بۇ تۇرغە جىسىم،
 سۇنىمىدىن ئول گەنج مەخفىغە تىلىم،
 ھەم تىلىم ئول مەخزەن ئىچرە ھەم ئەمىن،
 ئافەرىن سۇنىتۇڭغە، ئەي جان ئافەرىن،
 ئەيلەگەندە گەنجنىڭ رازىنى ئەرز،

نې سەما ئەيلەپ قەبۇل ئانى، نې ئەرز،
 غەيرى ئىنسانكىم قىلىپ ئانى قەبۇل،
 ھەم زەلۇم ئەيلەپ خىتابىن، ھەم جەھۇل،
 چۈن خەلايىقدىن ئانى مۇمىتاز ئېتىپ،
 «كۈنتۇ كەنزەن» سىررىغە ھەمراز ئېتىپ،
 باشغە قويۇپ ھىدايەت تاجىنى،
 قۇببەسى ئەيلەپ فەلەك مىئراجىنى،
 ئالەم ئىچرە ئانداغ ئەيلەپ مۇقتەدا،
 ھەم بولۇپ خەيلى مەلەككە پېشۋا،
 چۈن مەلەك خەيلىغە ئول مەسجۇد ئولۇپ،
 كىمكى سەركەشلىك قىلىپ مەردۇد ئولۇپ،
 يەئنى ئول جىمىنۇ مەلەكنىڭ سەرۋەرى،
 تەختى فەرمانىدا ئالەم كىشۋەرى،
 نەچچە مىڭ يىل زۇھدۇ تائەت ئەيلەبان،
 ئەمرىگە ئانىڭ ئىتائەت ئەيلەبان،
 بىر ۋەجەب يەر قالماغان ئافاق ئارا،
 بەلكى بۇ كىرياسى نىلى تاق ئارا،
 كىم ھەق ئالدىدا ئىتائەت قىلماغان،
 كەسبى ئايىنى سەئادەت قىلماغان،
 بۇ سەئادەتلەرغە تاپغان دەستىرەس،
 ئورماغان يادىدىن ئايرۇ بىر نەفەس،
 چۈن تەقەررۇبىدا تاپىپ دارۇس - سۇزۇر،
 كۆڭلىگە ئول قۇربىدىن سالپ غۇرۇر،
 بۇ ئەجەب مەزھەرنى كۆزگە ئىلماغان،
 سەجدەسىن خەيلى مەلەككە قىلماغان،
 بويىنىنى سۇنغان ئەيان ئەتكەندە تەئىن،
 سالىبان بويىنىغە ئانىڭ تەۋقى لەئىن،
 بويىنىغە ئىتدەك قەلادە سالىبان،
 كۆڭلىگە ئىتدەك ئىرادە سالىبان،
 خەيلى ئادەمغە ئەدۈۋۋى جان بولۇپ،
 دۇشمەنۇ غارەتكەرى ئىمان بولۇپ،
 تا قىيامەت بۇ شەقاۋەتقە قالىپ،
 دەۋزەخى مەكرۇ ئەداۋەتقە قالىپ،
 ئول شەرەپلەر بىزلە ئانداغ پىش خەيل،

لات ناقىسلىق بىلە بولدى تەباھ،
 زاھىر ئولدى كۇفر ئېلىگە لائىلاھ.
 ئاندىن ئولدى ئەلگە ئىللە لىلاھ ئەيان،
 قىلدى ئەفسەھ نۇتق ئىلە ئانى بەيان.
 ئەيلەگەن ئىرسالى ئىللە لىلاھ ئۆزى،
 ياندىدە ئانىڭ رەسۇلە لىلاھ ئۆزى.
 زاتى ئالەم دۇر جىدە دۇررى سەمىن،
 بەلكى ھەق دەپ رەھمەتەن لىل - ئالەمىن.
 ئۆزى پاك ئەزۋاج ئىلە ئەيلەدى پاك،
 زاتى پاك، ئەسھاب ئىلە ئەھقادى پاك.
 ئاڭا ھەردەم يۈز دۇرۇدۇ يۈز سەلام،
 ئالەم ئەھلىدىن ئىلا يەۋمۇل - قىيام.
 پاك ئەۋلادىيۇ ئەسھابىغە ھەم،
 سوڭرە ئەزۋاجىيۇ ئەسھابىغە ھەم.

فى مەئراجى سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەلەم

چۈن ئىككىنچى ئەۋج ئۆزە ئۇردى ئەلەم،
 دۇر فىشان بولدى ئەتارۇدغە رەقەم.
 زاتىدىن تاپىچا شەرەف ئۈچۈنچى سەمىن،
 زۇدەرە ھىمناگەرلىك ئەيىلەپ چەكتى
 لەھن.
 سۇردى چۈن تۇرتۇدىغى ئەيۋانغە ئەساس،
 شاھى ئەنجۇم ئەيلەدى نۇر ئىقتىباس.
 سالىدى چۈن بەشىنچى ئەيۋان سارى ئات،
 نەھسى ئەسغەر، سەئىدى ئەكبەر بولدى مات.
 سەئىدى ئەكبەر سارى چۈن قىلدى گۈزەر،
 تاپتى ئول نۇرى سەئادەتتىن نەزەر.
 قىلدى ئالتى، يەتتى تارەمغە ئۇبۇر،
 ھىندۇيى مەزلۇم دېدى ئەللاھى نۇر.
 ئىككى ۋادى چۈن يەنا قىلدى ئۇرۇج،
 زاھىر ئولدى قۇببەئى زاتۇل - بۇرۇج،
 تۇرىدىن تاپتى قۇزى قوچقارلىغ،
 سەۋرغە يەتتى ئەسەدكىردارلىغ.
 خىزمەتتە باغلادى جەۋزا كەمەر،

دىن لىباسى كۈندەك ئولدى مۇرتەفېئ،
 زۇلمەتى كۇفر ئولدى ئاندىن مۇنتەفېئ.
 مەتلەد ئولدى ئاتىغە بەيتۇل - ھەرام،
 كىم فەلەككىدىن تاپتى ئالىسراق مەقام.
 مەككەدە بولغاچ ئول ئەختەر نۇرى فاش،
 بارچە بۇتلار قويدىلار تۇفراقغە باش.
 كۇفر ئەھلىدىن نەمۇدار ئولدىلار،
 بارچەسى يەئنى نىگۇنسا ئولدىلار.
 دىن لىباسى بولدى گەردۇندىن بىيىك،
 شەرىئى تىيغى نەسىسى قاتىپىدىن ئىتىك
 تەبئى چۈن بولدى رسالەت راسىخى،
 مىللەتى بولدى مىللەتنىڭ ناسەھى.
 رەئىيى چۈن كۆركۈزدى شەمئى مۇئجىزات،
 پەرتەۋىدىن رەۋشەن ئولدى كائىنات.

ئول كېچەكىم ئول شەھى ئالى مەقام،
 كىم ئانى ھەق ئىستەدى گەردۇن خىرام.
 ئۇممەھانى ھۇجرەسىدە ئېردى خۇش،
 دەدرى دون ئەشغالىدىن ئاسۇدە ۋەش.
 كىم يېتىشتى ئالىغە رۇھۇل - ئەمىن،
 يەتكۈرۈپ پەيغامى رەببىل - ئالەمىن.
 ئىلكىدە ئېردى بۇراقى بەرقىخىز،
 بەرق ئانىڭ بىرلە قىلا ئالماس سىتىز.
 دېدىكىم: «ئەي تەڭرىگە جانىڭ قەرب،
 جىسم ئىلە جان بول ئېرۇرسەن چۈن ھەبىب.
 راكب ئولكىم، كەلتۈرۈپمەن بىر بۇراق،
 گەردى راھىڭ ئەيلە بۇ فىرۇزە تاقى.
 چىقتى شەھ رەخش ئۆزەرە چۈن مەھكۇم ئىدى،
 ھۇك قايىدىن ئېركەنى مەئلۇم ئىدى.
 چۈن ھۇمايۇن مەركەبى قىلدى ھەۋا،
 مەقدەمىدىن چەرخ ئېلى تاپتى نەۋا.
 چۈن قەمەرغە مەركەبىدىن يەتتى قەدر،
 ئول قۇياش تەشرىفىدىن ئاي بولدى بەدر.

بولدى سەرتان راست يوللۇققە سەمەر.
 ئەسلىن ئىتدەك ئاياغىغە تۇشۇپ،
 خۇشە تۇخىمى دۇر بولۇرغە ياۋۇشۇپ،
 كەفغە جان مىزانلىغىن ئەيلەپ ئەيان.
 زەھرىنى تەرىپك ئېتىپ ئاندىن چەيدان.
 يانى ئەيلەپ قاشى تەئزىمى ھىلال،
 مەقدەمىدىن جەدى ئولۇپ زەررىن غىزال.
 دەلۋ ئاچىپ تەكپەسىدىن جان سۈيى،
 ھۇت تاپىپ نۇتقىدىن ھەيۋان سۈيى.
 چۈن بۇلارغە بۇ شەرەفلەر يەتكۈرۈپ،
 بارچەسىدىن يوقارى مەركەب سۈرۈپ.
 ئەرش كۇرسىغە ئۇرۇپ فەررۇخ رەقەم،
 بولدى ئاندىن مۇھتەرەم لەۋھىل - قەلەم.
 لامەكان مەيدانىدا جەۋلان قىلىپ،
 ئاندىن ئاھەنگى ئەجەب مەيدان قىلىپ.
 ھەم ئەناسىر مېھنەتىدىن شاد ئولۇپ،
 ھەم ھەيات ئىتلاقىدىن ئازاد ئولۇپ.
 پەيك ئىلە مەركەب قالىپ ئول سەيردىن،
 ئىككى پەر تۈشكەن مەسەللىك تەيردىن.
 ئىگىنىدىن سالىپ ئەنانىيەت تونىن،
 ئايرىپ ئوتتىن سىرەھۇ شەك ئۇچقۇنىن.
 ئۆزىنى ئۆزلۈك قەيدىدىن ئەيلەپ خەلاس،
 تاپىپ ئاندىن ئۆزگەلىككە ئىختىساس.
 يەلۇ تۇفراغ، ئوتۇ سۇدىن ئايرىپ،
 ھەم سەنۇ مەن، ئولۇ بۇدىن ئايرىپ.
 بارىگاھى قۇرب ئارا تاپىپ مەقام،
 مەيل ئېتىپ ئاندىن يەقىنراق ھەم خىرام.
 ئەيلەبان چۈن رەفئە بەتمىش مىك ھىجاب،
 قالماي ئۆزگە مانىسى ئانىك ھىجاب.
 چۈن مەۋاقىب بارۇ يوق مەسلۇب ئولۇپ،
 ئول ھەبىب ئاندا يىتىپ مەھەبۇب ئولۇپ.
 لىمە ئۇللاھ ئاستاننىن ياستاننىپ،
 تەبە قەۋسەين ئىتتىزادىن قازغانىپ.
 لىمە ئۇللاھنى ھەم ئۆزىدىن سالىبان،
 بۇ سالىنغاچ ئول قالدۇقنى قالىبان.

يارۇتۇپ ئەينىنى مازاغىل - بەسەر،
 رەفئە ئولۇپ ئەندىشەدىن قىلمىدى گۈزەر.
 تاپىپان ئول رۇتبەكىم تاپماي كىشى،
 كىم ئەمەس بۇ ئىش كىشىلىكنىك ئىشى.
 ئۆزلۈكى بىرلە ئۆزىدىن يوق خەبەر،
 بەلكى ئۆزدە ئۆزلۈكىدىن يوق ئەسەر.
 غەير ئاسارىغە ئىمكان قالمايىن،
 بارىپ ئۆز ھەم غەيرى جانان قالمايىن.
 ھەم كۆرۈپ جانان جەمالىن كۆز بىلە،
 ۋەسلىدىن ھەم بەھرە تاپىپ سۆز بىلە.
 ئەيلەبان ئىدراك توقسان مىك كەلام،
 لېك ئىنشاسىدا يۈزىمىك ئىپتىرام.
 ئاسى ئۈممەتلەر گۇناغىن ئىستەبان،
 بارچە ئەھۋالى تەباھىن ئىستەبان.
 ھەرنە ئىستەپ ھەيىيى مۇتلەقدىن تاپىپ،
 ھەق قىلىپ، ھەقدىن تىلەپ، ھەقدىن تاپىپ.
 ھاسىل ئەيلەپ ئانچە ئىمكانى مۇراد،
 قايتىپ ئول مۇراجىدىن مەسرۇرۇ شاد.
 ۋەسلىدىن مەسرۇر ئولۇپ ئول بارگاھ،
 بۇيرۇغىدىن مۇنتەزەم بۇ كارگاھ.
 بارغاندا بار ئىدى دۇررى شىگەرى،
 لېك يانغاندا كېلىپ دەريايى زەرى.
 تەرفەتۈل - ئەين ئىچرە ئاڭلاپ بىلىگەنى،
 تۇرفەكىم بىر ئاندا بارىپ كەلگەنى.
 ئۆزگە ئالەمدىن تاپىپ تۇتقاچ مەقام،
 بەردى بۇ ئالەم ئىشىگە ئىنتىزام،
 ھەر نەچچەكىم ئاسىيۇ گۇمراھىمىز،
 باك يوق چۈن مۇنچەدىن ئاگاھىمىز.
 كىم ئانىگدەك ھادىيۇ زاتى رەفئە،
 جۇرمىمىزغە بولغۇسى تاڭلا شەفئە.
 يارەب، ئول كۈنىكىم، شەفئە ئولغاي رەسۇل،
 كىمىكىم ئول ئىستەسە قىلغاي قەبۇل.

بولغۇسى ئول خەيل ئۇممانى داغى،
قىلماغايسەن ئائۇمد ئانى داغى.

يۈز تۈمەننىڭ ئەھلى ئىسياندىن گۇناھ،
تاپغۇسى رەھمەت يېتىپ فەزلى ئىلاھ.

مەنقەبەت ھەزرەتى ئەمىرەل - مۇئەممىن ئەبابەكرى سىددىق رەزىيەللاھۇ
تەئالا ئەنھۇ

كىم كېلىپ پىنھان جەھان ۋەيرانىدا.
بەس نېدۇر گەز تاپمادى ئابى ھەيات،
تاجەھان بولغاي تىرىك قالماغلىق ئات.
چۈن يىلاندىن زەخم ئاياغىغە يېتىپ،
ئابى ھەيۋان سۈيى ئانى دەفئ ئېتىپ.
ئورنىغە ئانى رەسۇل ئەيلەپ ئىمام،
ئاي بولۇپ خۇرشىدغە قايم مەقام.
مۇستەفادىن سوڭرە ئەھلى ئىرتىداد،
چۈن خىلافتدە ئول ئېردى ئىستىناد.
دىن تەرىقىدە ئەدالەت تۈزدىلەر،
كىم ھۇجۇم ئەيلەپ جەدەل كۆرگۈزدىلەر.
چۈن بولۇپ خۇرشىدغە ۋافىي غۇرۇب،
دىن ئۆيى ئول ئاي فۇرۇغىدىن يارۇپ.
يا رەب، ئول ئاي شەمسى تايەۋم-ئول
ھېساب،
ئالماسۇن ئىسلام يۈزىدىن نۇرۇ تاب.

ئولكى سۇلتانى رەسۇلنىڭ يارىدۇر،
سانى ئەسنەين ئەزھۇما فىل غارىدۇر.
سادىقۇ سىددىقۇ ھەمرازى ئانىڭ،
ھەر يامان ياخشىدا دەمسازى ئانىڭ.
ئول ئىدى ئالەم ئېلىگە رەھنەمۇن،
كەلدى چۈن ۋەس سابىقۇن، ئەس سابىقۇن.
مۇقتەدائى زۇمرەئى تەھقىق ئول،
سابىق ئىسلام ئەھلىغە سىددىق ئول.
غار ئارا يارىغە ئەيلەپ جان نىسار،
يارى ئانىڭ ئاتىن ئەيلەپ يارى غار.
گەنجىكىم غار ئىچرە پىنھانلىق قىلىپ،
ئەزدەھادەك ئول نىگەھبانلىق قىلىپ.
غار زۇلماتىدا تارتىپ چوڭكى رەنج،
تاپىپ ئاندا خىزر سۈيى بىرلە گەنج.
گەنج خۇد گەنجى ئىلاھى ياندا،

فى فەزلىھى ئەلا سەبىلىل ھىكايەت رەزىيەللاھۇ تەئالا ئەنھۇ

ئۆكسۈتۈر ئەلگە قېلىچدۇر داغى ئوق.
شەرد ئىشىگە ئولكى مۇنداق قىلسە جەھد،
كىم ئانىڭ ئاسارى قالغاي تابۇ ئەھد.
كىم قىلا ئالغاي بۇ ئىشنى ئاشكار،
جۇز ئەبۇ بەكر ئېترىدىكىم ئول يارى غار.

بەرگەلى ئىسلام رۇكنىغە خەلەل،
كىم زەكات ئېردىيۇ ئول ئەيلەپ جەدەل.
ئول غەزەب بىرلە بۇ نەۋد ئەتتى خىتاب،
كىم نەبى قانۇندىن بىر رىشتە تاب -
ئۆكسۈمەك تەغىمىر ئىلە ئىدىكانى يوق.

مەنقەبەت ھەزرەتى ئەمىرەل - دۇئەدىن ئۆمەرۇل - فارۇق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ

تۈشكەلى بىر خىشت يەڭلىغ زىردەست.
 نەفسىن ئۆلتۈرگەن ئىچىبان زەھرى ناب،
 ئوغلىن ئۆلتۈرگەن قىلۇردە ئېيتساب.
 دىنىدىن مېھرابۇ مىنبەر رەۋنەقى،
 ئەدلى بىرلە دىنۇ كىشۋەر رەۋنەقى.
 تىغى سويى شەرىئىنى بوستان قىلىپ،
 مۈلكۈ كۇفرۇ دەيرىنى ۋەيران قىلىپ.
 قەدرى كىررالار باشىدىن ئالدى تاج،
 ۋەھمى قىسىرلەرغە ھەمەل ئەتتى خىراج.
 فەتھ ئولۇپ دەۋرانىدا مۈلكى ئەجەم،
 ئول بىلاد ئۆزرە ئەرەب تارتىپ ئەلەم،
 ئالدى شەھلەر مۈلكىنى چاكەرلەرى،
 كۇفر ئۆيىنى بۇزدى دىلپەرۋەرلەرى.

ئولكى پەيغەمبەرغە ھەمدەم ئېردى ئول،
 شۇبھەسىز فارۇقى ئەنزەم ئېردى ئول.
 ھەقىنى باتىدىن بىرەۋكىم قىلدى فەرق،
 ئەدلى بىرلە رەۋشەن ئولدى غەربۇ شەرق.
 ئاندىن ئۆزگە يوق ئەدى ئافاق ئارا،
 بەلكى ئۇشبۇ قەسىرى ئالى تاق ئارا.
 شەرد ئارا شاھى رەسۇلنىڭ پەيرەۋى،
 ئەدلىلە دىن پۇشتىنى قىلغاي قەۋى.
 خانى بەزلىدىن جەھان ئەھلى تويۇپ،
 ئول ئۆزىن تويغارغالى كىرىپىچ قويۇپ.
 رۇبىنى مەسكۇن ئەدلى مېھىمارغە پەست،

فى فەزلىھى رەزىيەللاھۇ تەئالا ئەنھۇ ئەلا سەبىلىل ھەكايەت

كۆز ئۇچىدا باقىماي ئول ئەھۋالغە،
 بارچەنى جەمئ ئەتتى بەيتۇل - مالغە.
 كىم غەزا ئەھلىغە ئول بولماي مەدەد،
 ھەر بىرىگە ئانچەكىم يەتكەي رەسەد.
 كىمنىڭ ئىلكىدىن كېلۇر بۇ نەۋى ئىش،
 جۇز ئۆمەركىم، بۇيلە قانۇن ئەيلەمش.

خەيلى چۈن فەتىھى مەدايىن قىلدىلار،
 ئەخزى ئەھۋالۇ خەزايىن قىلدىلار،
 نەچچە يۈز يىللىق سەلاتىن گەنجىنى،
 جەمئ ئەيلەر چاغدا كۆرگەن رەنجىنى،
 يۈكلىپ ئېلىتتىلەر ئانىڭ ئالدىغە نەقل،
 كىم تەماشاسىدا ھەيران ئېردى ئەقل.

مەنقەبەت ھەزرەتى ئوسمان زۇننۇرەين رەزىيەللاھۇ تەئالا ئەنھۇ

ئول زەماندىن تا ئانىڭ دەۋرانىغە،
 يەر تۇتۇپ ئېردى جەفا زىندانىغە،
 نەچچە ئايەت جەمئ ئەيلەپ بىر ئەرەب،
 جەمئ تەرتىبىغە ئول بولدى سەبەب.
 سۇرەلەر ئورنىنى تەئىسەن ئەيلەدى،
 بۇلۇتتە جەب دىۋانىنى تەزىمىن ئەيلەدى.
 بۇ شەرىفى بەسدۇركى تا ھالا ئاڭا،
 ئەشرەفى ئۆمىمەت ئېرۇر تالپۇ ئاڭا.
 كىمگە بەرگەي دەستكىم زەببى غەفۇر،
 كۈلبەسىغە كىرگەي ئانداغ ئىككى نۇر.

ئول ھەيا كانىكى نۇرۇل ئەين ئەدى،
 ئۆيلەكىم ئەينەين زۇننۇرەين ئەدى.
 سىدىق كانىيۇ مۇرۇۋۋەت مەئدەنى،
 ھىلم دەرياسى فۇتوۋۋەت مەخزەنى.
 ھەم مەدەنە ئەھلىغە شەيخۇ ئىمام،
 ھەم كېلىپ شەيخىغە قايم مەقام.
 تەڭرى ئەيلەپ جامىئۇل - قۇرئان ئانى،
 خەلق دەپ ئوسمان بىن ئەففان ئانى.
 چۈن كەلامۇللاھنى رۇھۇل ئەمىن،
 ئەيلەپ ئىرسالى شەفىئۇل - مۇزنەبىن.

مەنقەبەت ھەزرەتى ئەمىرەل - ھۇنۇدىننىڭ فى فەزائى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ

ئەلا سەبىئىل ھىكايەت

ئول فەراغ ئىچرە ھۇمايۇن فالغە.
 لىپك ئۇسىمان كىرگەچ ئول مىللەتقە
 شەمە،
 ئولتۇرۇپ سۇنغان ئاياغىن قىلدى جەمە.
 كىم ئىدى ئەسرۇ ھەيالغ كىمەسە ئول،
 تاپخۇسى تەغىر ئانىڭ سارىغە يول.
 ئولكى مۇنداغ ھۇرمەتن قىلغاي رەسۇل،
 ئېتىبارى يوق نېكىم دەر ھەر فۇزۇل.

نەقل ئېرۇر بۇ نەۋىكىم، بىر كۈن نەبى،
 ئول خەلايىققە سەئادەت كەۋكەبى.
 خەلۋەت ئىچرە ئىستەيۇ ئەلدىن فەراغ،
 ئولتۇرۇپ ئېردى ئۇزاتىپ بىر ئاياغ.
 كىردىلەر بەئزى كىبار ئەسۋابدىن،
 ھەم ئەزىزۇ ھەم شەرەف ئەھبىابدىن.
 بولمادى تەغىر ھەزرەت ھالغە،

مەنقەبەت ھەزرەتى ئەمىرۇل - مۇئەمىننىڭ مۇرتەزا ئەلى كەرەمەللاھۇ

ۋەجھۇھۇ

ۋەسقىدە ئايتىپ ئەلىيۇن بابەھا.
 دۇلدۇلىنىڭ پويەسى ئانداغكى بەرق،
 زۇلفىقارىدىن ئەدۇقان ئىچرە غەرق.
 ئىتتىپادىدا نەبۇۋۋەت شەمىنىڭ،
 سۆز بۇكىم: سەن - سەن مېنىڭ مەن -
 مەن سېنىڭ.
 لەھمەكى لەھمى ھەم ئانىڭ شەئىدە،
 دەممەكى دەممى ھەم ئىستىسائىدە.
 بىشەئى تەقدىر شىرى شەرزەسى.
 شىرنىڭ ئاندىن ھەراسۇ لەرزەسى.
 كۇفر ئەھلىنىڭ جەۋابىن يەتكۈرۈپ،
 بەلكى گۈلباڭ كىسۋەتىنى ئول ئۇرۇپ،
 ھەم نەبى فەرزەندى پەيۋەندى ئانىڭ.
 ھەم مۇنىڭ فەرزەندى، فەرزەندى ئانىڭ.

ئىلم دەرياسى ۋىلايەت گەۋھەرى،
 ئالەم ئەھلىدە سىيادەت مەزھەرى.
 ئەنبىيا سەرخەيلىغە فەرزەند ئول،
 خەيلى ئادەم ئىچرە بىمانەند ئول.
 مەككە تاقىدىن تۇشۇرمەككە خۇبەل،
 ئىگىنى ھەزرەتنىڭ ئاياغىغە مۇھەل.
 قەتلىدىن پەيغەمبەر ئەتكەندە فىرار،
 جانىن ئويىناپ ئورنىغە تۇتقان قەرار.
 ئىلم ئەۋسافىغە زاتى مۇتتەسەف،
 كىم سۆزى گەھ بۇ ئەرەبكى بۇ كەشەف.
 ئەھلى دىن ئىچرە ئەمىردىل - مۇئەمىننىڭ.
 تەقۋى ئەھلىغە بىمامەل - مۇتتەقىن.
 ئىلم شەھرى ئەنبىياغە، ئەتقىيا،

فى فەزائى كەرەمەللاھۇ ۋەجھۇھۇ سەبىئىل ھىكايەت

يەر تۇتۇپ پەيكان سۇگەكدە ئۇيلەچۈست،
 كى چىقاردىن بولمايىن چىقىماقغە روست.

ھەر غەزاۋۇ نەقل مۇنداغدۇركى شاھ،
 يەپدۇر ئوق زەخمىكى ئاتىش كەنەخاھ.

چۈن لەبىغە ئەرز ئىتىپدۇلار ئانى،
 بۇيلە دەپدۇر ئول ھىدايەت مەخزەلى.
 كىم ئول ئەتكەن چاغدا ئىھرامى ئەماز،
 ئانى تارتاغە بولۇڭىز چارە ساز.
 ئاندا كىم ئول زەخمىنىڭ پەيكانى بار،
 زور ئەيلەڭ ئانچە كىم ئىدىكەن بار.
 ئانچە ئىستىغراقىدىندۇر بەھرەۋەر،
 كىم ئول ئىشىدىن بولغۇسىدۇر بەخەبەر.
 ئويلاكىم ھۆكۈم ئەتتى ئول شەمى ھۇدا،
 قىلدىلار ئول ئىشنى، فەتھ ئەتتى خۇدا.

شەھ ئەمازىنىڭ سەلامىن چۈن دېدى،
 زەخمىدە نې دەردۇنى پەيكەن ئىدى.
 قىلدى چۈن ئول ھال ئىستىغسارنى،
 دېدىلار شاھى رەسۇل كۇفتارىنى.
 ھەيدەرى كەررار شۇكر ئەيلەپ ئەيان،
 ئۇشبۇ سەررىنى بۇ ئەۋد ئەتتى بەيان.
 كىم ئەجەل پەيكەندىن بولماق خەلاس،
 مۇمكىن ئەرمەستۇر نەبىسىز ئىختىساس.
 بىزگە ھەرغەمەنن نەجات ئاندىندۇرۇر،
 بەلكى ئايىنى ھەيات ئاندىندۇرۇر.

مەنقەبەت ھەزرەتى مەھرەمى رازى كىردىگار جەناب فەرىدىددىن ئەتتار
 قەدەسەللاھۇ رۇھەھۇ

ھەرنى گەردۇن بەھر ئىلە كاندا بار،
 ئانچە يۈز ئەتتار دۇككاندا بار.
 بەھردە ئەنجۇمدىن ئولمىش زىبۇ فەر،
 ھەر كېچە دۇر يەڭلىغ ئولمىش جىلۋەگەر.
 كانىنىڭ ياقۇتى شام ئولغان شەفەق.
 سۇبھى ئەنۋەر سالدى ئانداغكىم فەلەق.
 ئول گۇھەر يوقكىم، ھەۋادىس تاشدۇر،
 سىنغۇچى ئاندىن زەبۇنلار باشدۇر.
 بۇ بىرى ياقۇت يوقكىم، قان دېگىل،
 ئالەم ئەھلى قەتلىدىن ئەفغان دېگىل.
 ئول دېگەن شەرھىن قىلاي ئەمدى رەقەم،
 گەرچە ئەۋسافىدا ئاجىزدۇر قەلەم.
 ئادەمى تەبىئىنى جەھل ئەيلەپ زەللىل،
 ھەر يامان ئەخلاقىدىن قىلسە ئەللىل.
 بولغالى زايىل بىر ئانداغ ئىللەتى،
 بۇ دۇكان ئىچرە مۇھەببەت شەربەتى.
 لېك بۇ ۋادىدا يۈز مۇلكى غەرىب،
 مۇلكلەردىن ھەر بىرىگە يۈز ئەجىب.
 چۈن غەزەل گۈلزارىدىن مەجمەد تۈزۈپ،
 بۇلبۇل ئايىن مىڭ تەرەننۇم كۆرگۈزۈپ.
 سەندەلۇ مۇشكۇ ئەبىرۇ زەئىفەرەن،

تەبى جەھلىدىن سەرا - سەر زەئىفەرەن.
 فەيز باغىدىن گۇلا بۇ مۇشكى بىد،
 ھەر بىرىدىن تەبىغە يۈز فەيز ئۇمىد.
 نۇكتە ھەلۋادىن بەسى قەندۇ نەبات،
 كىم تاپىپ ئۆلگەن كۆڭۈل ئاندىن ھەيات.
 ۋەئزى ئىرفاندىن بەسى شەھدۇ شەكەر،
 كىم بولۇپ بىچارەلەرغە چارەگەر.
 نەزمۇ نەسرەدىكى تەدرىر ئەيلەبان،
 ۋەھدەت ئەسرارىنى تەفسىر ئەيلەبان.
 خەلق ئۈچۈن مەخلۇت ئېتىپ گۈل بىرلە قەندە،
 تەبىئى گۈلقەندە يەڭلىغ ئولمىش سۇدەندە.
 چۈن «مۇسەبەتنامە» سىن ئەيلەپ بەيان،
 يۈز مۇسەبەت تەفسىغە ئەيلەپ ئەيان.
 ئالەم ئەھلىغە سۆزىدىن سۇر ئولۇپ،
 كىم كۆڭۈل ئول سۆزلەدىن مەسرۇر ئولۇپ.
 چۈن رەقەم ئەيلەپ «ئىلاھى نامە» نى،
 ۋەھىيىغە ئەيلەپ مۇھەررىر خاتەنى.
 شەھى ئەسرارى ئىلاھى ئەيلەبان،
 خەلق ئارا شەرھىن كەماھى ئەيلەبان.
 چۈنكى «ئوشتۇرنامە» ئەيلەپ ئاشكار،

بىر تەرەپى بارىغە ئايدىنى شەرەف،
 «مەنتەقۇت - تەير» دىغە ئايدىن بىر تەرەپ.
 ئانداكىم دۇرچ ئەتتى قۇشلاردىن مەقال،
 ئۆزگە تىلدۇر، ئۆزگە سۆزدۇر، ئۆزگە ھال.
 فەھمىغە مەخفىي زەباندانى كېرەك،
 يوق زەباندانى، سۇلەيمانى كېرەك.
 يۈزتۈمەن تۇش نۇتقى مۇشكىل كەلدى بىل،
 تۇرغە بۈكىم ھەربىرىگە ئۆزگە تىل.
 ھەر بىرىگە لەھن قانۇنى ئەجەب،
 ئەقىل - ئىدراكىدا مەجنۇنى ئەجەب.
 لېك ھەق تەۋفىقى بەرسە، مەن گەدا،
 شەيخنىڭ رۇھىغە ئەيلەپ ئىقتىدا.
 ئۇيلا قۇشلار نۇتقىغە ئىزھار ئېتەي،
 بۇلبۇلۇ تۇتى كەبى گۇفتار ئېتەي.
 كىم خەلايىق چۇن تەرەننۇم ئەيلەگەي،
 قۇش تىلى بىرلە تەكەللۇم ئەيلەگەي.
 لېك سۈرمەك نۇكتەنى تۇتى مىسال،
 بۇدۇر ئىنسانى ئولسە، ئەي فەرخۇندە فال.
 كىم بۇ تۇتى تۇئمەسى بولغاي شەكەر،
 ئول شەكەر فىكر ئەيلەسەك بولغاي مەگەر.
 تەڭرىنىڭ لۇتقى ئىنايەت خانىدىن،
 يەئنى ئول ئەتتارنىڭ دۇككانىدىن.

نۇكتەسى بۇختىلەردىن تارتىپ قاتار.
 نەچچە مىڭ بۇختى نېچۈككىم چەرخى دۇن،
 دۇررى گەۋھەر ھەملىدىن بارى زەبۇن.
 چۇنكى غەۋۋاس «لۇججەئى ھىلاج» ئېتىپ،
 ھەر دۇرىن شەھلەر باشىغە تاج ئېتىپ.
 مۇلك نەقدى ھەربىرىنىڭ ھىممەتى،
 بەلكى ئەيلەپ شاھ تاجى زىيىنەتى.
 چۇن قەسىدە دەشتىغە سالپ كۇمەيت،
 ۋادىيى قەتئە ئەيلەبان ھەر تۇرغە بەيت.
 لېك بۇ ۋادىدا يۈز مۇلكى غەرب،
 مۇلكلەردىن ھەر بىرىگە مىڭ ئەجەب.
 چۇن غەزەل گۇلزارىدىن مەجمەئە تۈزۈپ،
 بۇلبۇل ئايدىن مىڭ تەرەننۇم كۆرگۈزۈپ.
 لېك ئول ھەربىر تەرەننۇمدىن نىشان،
 سىررى ۋەھدەت شەرھىغە رەۋشەن بەيان.
 چۇن رۇبائىدىن بىرىپ دىۋانغە زىن،
 رۇبئى مەسكۇن ئىچرە سالپ شورۇشنى.
 ئالەمى مەئنى ئارا تەقسىمدىن،
 ھەربىرى مۇخبىر نەچچە ئىقلىمدىن.
 نەسر ئارا چۇن تەزكىرە مەۋجۇد ئېتىپ،
 ئەۋلىيا ئەرۋاھىنى خۇشنىۋد ئېتىپ.
 ھەر بىرىنىڭ رۇھىدىن يۈز تەيرە زات،
 جان تاپىپ ئىچكەن كەبى ئابىھەيات.

قۇشلار ئىجتىمائىي ۋە شاھسىيەتلىرىدىن تەقەددۇمى تەئەخخىرى
 نائەنجاملىغى

غاز شۇنقاردىن بىيىك تۇتتى مەقام،
 يۇرتەچى تاۋۇس ئۆزە قىلدى خىرام.
 چۇن ھۇنەرۋەر ئۆزرە چىقتى بىھۇنەر،
 تازدىن قالدى قويدىراق تاجۋەر.
 ئولتۇرۇردا چۇنكى ئايدىن يوق ئىدى،
 ھەر بىرىنىڭ ئورنى تەئىين يوق ئىدى.
 خەيلى ئەشرەف ئەتتىلەر زاھىر نىزائ،
 قىلمادى ئول سۆزگە ئەرزال ئىستىمائ.

جەمەت ئولۇپ بىر كۈن گۈلىستان قۇشلارى،
 بىشەئى بەھرۇ بەيابان قۇشلارى.
 بارچە بىر مەنزىلدە مەجمەئە تۈزدىلەر،
 ھەر بىر ئۆز خەيلۇ سەفىن كۆرگۈزدىلەر.
 كىم مۇھەببەت بىرلە تۈزگەيلەر نەۋا،
 چۇن تۈگەنسە بەزم، تۇتقايلار ھەۋا.
 يوقارى ئولتۇردى تۇتتىدىن كەلاغ،
 بۇلبۇلۇ قۇمىدىن ئول يەڭلىغكى زاغ.

بولماغاي ئەشەرىنى ئەخەس ئاللىدا پەست،
 ھەر گۇرۇھ ئېردى ئۆزىگە چۇن ئەزىز،
 ئىستەدى بارچە شەھى ساھىب تەمىز،
 يىرقلۇغىدىن زارۇ مەھزۇن بولدىلار،
 ھەبىر ئۆز ھالىغە مەغبۇن بولدىلار،
 يەئىس ئاھەگنى تۈزۈپ تارتىپ نەۋىد،
 بولدىلار شەھىدىن سەراسەر ئاتۇمىد،
 نىم بىسىمىل قۇشەك ئەيلەپ ئىزتىراب،
 بۇ تەئەبىدىن ھەر بىرى كۆڭلىدە تاب.

تۈشتى قۇشلار ئىچرە غەۋغا ھەر تەرەف،
 ماجەرا بىرلە مۇدەبا ھەر تەرەف،
 بىر-بىرىدىن ئۆتمەدى ئول ماجەرا،
 ھەر دەم ئاشتى ماجەرا ئول خەيىل ئارا،
 بولدىلار مۇھتاج ئاخىر ئول گۇرۇھ،
 كىم ئەگەر بولسە شەھى ساھىب شۇكۇھ،
 ھاكىمى ئىنساڧلىغ دانا دىلى،
 ھۇش ئايىن شەھرىيارى ئادىلى،
 يەتمەگەي ئەدنادىن ئەللاغە شىكەست،

قۇشلار شاھ تىلەپ تاپماغاندىن مۇتەھەيىر بولغاندا ھۇدەۋد
 سىمۇرغىدىن خەبەر ئايغانى

ئول يەقىن سىزگە ۋۇ سىز ئاندىن يىراق،
 ۋەسل ئاڭا ئايىن ۋەلى سىزگە فىراق،
 ھەر بىرىدە يۈز تۈمەن رەڭگى ئەجىب،
 لېك ھەر رەڭگىدە يۈز نەقىشى غەرىب،
 نەقىشۇ رەڭگىدىن خىمىرەد ئاڭاھ يوق،
 غافىل ئېركەنگە خىمىرەد ئىكراھ يوق،
 كىم خىمىرەد ئىكراھىدىن ئەفزۇندۇر ئول،
 مۇندىن ئۆزىگە دەرگە تاپماس ئەقىل يول،
 ھەم نىشىمەن قافى ئىستىغنا ئاڭا،
 ھەم لەقەب ئول قافى ئۈزە ئەنقا ئاڭا،
 شۆھرەتى سىمۇرغ ئىلە ئافاق ئارا،
 زاتى مەملۇ چەرخى ئالىي تاق ئارا،
 سىز تۈشۈپ ئول شاھىدىن بىھەد بەئىد،
 ئول يەقىنراق سىزگە مەمن ھەبلۇل ۋەرىد،
 ھەر كىشى بولسە تىرىك ئاندىن يىراق،
 ئول تىرىكلىكىدىن ئۆلۈم كۆپ ياخشىراق.

ھۇد ھۇد ئول نۇرى خىمىردىن بەر مەند،
 راھبەرلىغ ئەفسەرىدىن سەر بەلسەند،
 زاتىدا ئىززەت شەرەف مېتىراجىدىن،
 باشدا نۇرى ھىدايەت تاجىدىن،
 جىبىرەئىل ئاسا ئەيان يۈز راز ئاڭا،
 قۇرب ئەرشى ئەۋجىدە پەرۋاز ئاڭا،
 كىردى ئول مەجىمەد ئارا دىۋانەۋار،
 شەمىتى مەقسەد ۋەسقىدە پەرۋانەۋار،
 دېدى: «كەي غافىل گۇرۇھى بىخەبەر،
 ھالىڭىز غەفلەت ئارا زىرۇ زەبەر،
 سىزگە شاھى بار بىشۇبۇيۇ مىسال،
 ۋەسقىنى ئايتۇردا يۈزىڭنىڭ نۇتق لال،
 بارچە ئالەم قۇشلارنىغە شاھ ئول،
 ھالىڭىزدىن مو بەمو ئاڭاھ ئول.

مەجەۋۇ قۇشلار جەمەت بىۋاۋىپ، ھۇد ھۇددىن سۇئالى ۋە ھۇدەۋدنىڭ
 سىمۇرغى شاھلىقى ۋە ئالماھلىمىدىن نىشان بەرگەنى

ۋە ئۇلار شادۇ خۇررەم بولغانى
 «كەي دەمىڭ جانىبەخش، نۇتقۇڭ دىلىپسەندە
 ھەم سۆزۈڭ جانۇ كۆڭۈلگە سۇد مەندە»
 سەر بەسەر قۇشلار ئەلالا قىلدىلار،
 ھۇد ھۇد ئەتراڧىدا غەۋغا قىلدىلار:

ھەم سۇلەيمان بەزىمدە تاپقان قەبۇل،
 ھەم رەسۇل ئەتكەن سېنى ئانداغ رەسۇل.
 خىزمەتتە قۇرب ھاسىل ئەيلەگەن،
 يولىدە قەتئى مەنازىل ئەيلەگەن.
 ئەھرى بىرلە نەچچە ۋادى قەتئى ئېتىپ،
 كىم بەسى ئالىي مەنازىلغە يېتىپ.
 قايدا ئەزىم ئەتسە سۇلەيمان، شەن دەلىل،
 مۇستەفاغە ئول سىغە تىكىم بىر ئىل.
 ھەزنى بولسە ئەيلەگەن دەمىزلىق،
 ئەيشىدە قىلغان بەسى ھەمىرازلىق.
 ئىستەسە بىلىقس ھالىدىن خەبەر،
 سەن بولۇپ شەھرى سەباغە راھبەر.
 يارىدىن سەن يەتكۈرۈپ پىغام ئاگا،
 ئىزتىزاب ئىچرە بېرىپ ئارام ئاگا.
 ئۆيلە پەيغەمبەرغە مەدەملىق قىلىپ،
 ھەر غەمى يۈزلەنسە ھەمدەملىق قىلىپ.
 بەزىمى گەر شەھەر ئولسە، گەر يازى يەبان،
 باز قىلىپ باشغە پەردىن سايەبان.

يۈز تۈمەنىمىڭ قۇش بولۇپ ھەم سايەسى،
 سەن ۋە لېك ئول سايەدە ھەمىخانەسى.
 بەزىمى ئىچرە كامران ئەيلەپ سېنى،
 مەرمى رازى نەھان ئەيلەپ سېنى.
 بەردى ھەق-تاپتىڭ چۇ ئاندىن رىفئەتى،
 ھەر پەرۇ ئۇزۇڭغە بىر خاسىيەتى.
 بىزگە چۇن مانىپ بولۇپ گۇمراھلىغ،
 بەرسەڭ ئول شەھ سىرىدىن ئاگاھلىغ.
 ھەم سىغاتىدىن رىۋايەت ئەيلەسەڭ،
 زاتى سارى ھەم ھىدايەت ئەيلەسەڭ.
 قويداساڭ بىزنى بۇ غەفلەت دامىدا،
 تىرەلمىك بىرلە زەلالەت چاھىدا.
 ۋاقىق ئەتسەڭ بىزنى شەھ ئەسرارىدىن،
 بەدەرەمەند ئەتسەڭ بۇ سىر ئىزھارىدىن.
 جەھلى ئارا ئەفتادەلىكىدىن قولداساڭ،
 شاھىمىزنى ئىستەمەككە يولداساڭ.
 كاممىزىدىن يەتسە بەرخۇردارلىغ،
 سەندىن ئولغاي بارچە مىننەتدارلىغ.»

قۇشلار سۇتالىغى ھۇدھۇد جەۋاب ئىنايتىپ، سەمۇرغىنى تەئىرىدى
 تەۋىقى ئەتكەنى

ھۇدھۇد ئەنغاسىن شەكەررىز ئەيلەدى،
 ئول شەكەرنى نۇكتە ئامىز ئەيلەدى.
 كۆردى چۇن قۇشلاردا ئانداغ ئىزتىزاب،
 بەردى ئول مەجمەئەغە بۇ يەڭلىغ جەۋاب:
 كىم: — «ئانىڭ ئەھۋالىدىن بىلگەننى دەي،
 كۆڭلۈم، ئەسرارىدىن كەلگەننى دەي.
 لېك بۇ ئەفسانە بىرلە بۇتمەس ئىش،
 سۆز بىلە ئەل ۋەسل گەنجىن تاپمىمىش.
 ئىش ئۇلۇغدۇر، شاھ ئۇلۇغ، دەرگاھ ئۇلۇغ،
 يول قاتىغ، ۋادى ئۇزۇن، دىلخاھ ئۇلۇغ.
 بۇكى دەرسىز شەھ سۆزىدىن بىر كەلام،

گەر ئانى مىڭ يىل دېسەم بولماس تەمام،
 كىمكى ئىدراك ئەتمەمىشتۇر زاتىنى،
 لېك شەرت ئولدۇر تۇتارغە ئاتىنى.
 كىم يۇبان ھەيۋان سۈيى بىرلە ئاغىز،
 يوق ئونۇ يۈز قەتلە كىم ئەندازەسىز.
 تىل بىلەن ئاغىزنى ئەيلەپ بۇيلە پاك،
 تۇتغاي ئەل ئاتىن، ۋە لېكىن ھەۋلىناك.
 ئانداغ ئەئىلادۇر جەناب ئول شاھغە،
 ئاندىن ئەۋسەد فۇسپەت ئول دەرگاھغە.
 كىم مەن ئەيلەي ئالغامەن تەقىرىز ئانى،
 يا لسان كىلىكى بىلە تەدەرىز ئانى.

لېك قۇشلارغە بۇدۇر گەر ئارزۇ،
 كىم شەھ ئەۋسافىدىن ئولغاي گۈفتىگۇ.
 مەن داغى مىڭدىن بىردىن ئەيلەي بەيان،
 سىزگە بىردىن مىڭگە چە ئەيلەي بەيان.
 بىزگە شاھمىدۇركى شەھلەر شاھمىدۇر،
 كىم بارى ئەھۋالىمىز ئاگاھمىدۇر.
 بىرلىك ئايىمىدا زاتىدۇر ئانىڭ،
 لېك مىڭدىن كۆپ سىفاتىدۇر ئانىڭ.
 ئول سىفەت ئافاق ئارا شايبۇ بولۇپ،
 بارچە ئانىڭ زاتىغا راجىم بولۇپ.
 كىمەسەگە ئۇرماق نەفەس ئاگاھ ئەمەس،
 بولمايىن ئاندىن ئىرادە بىر نەفەس.
 سىزدىن ئەر بولسۇن ئەزم، ئەر خۇد ھەقىر،
 تەۋر ۋەزۇ ئىچرە سەغىر، ئەر خۇد كەبىر.
 ھەر بىرىدە نەچچە مىڭ پەر باردۇر.
 ھەر پىرىدە نەچچە ھەر يان تاردۇر.
 بارچەسىغە بار ئانىڭ ئىلمىي مۇھىت،
 گەرمۇرەككە بولسۇن ئول شەي، گەربەسىت.
 سىزگە ئانىڭ نەشئەسىدىن دۇر ھەيات،
 كىم ئۇچارسىز ھەر تەرەق ئاچمىپ قانات.
 ئانى ئەزىزلىقىدا قان يەڭلىغ بىلىك،
 جىسىم ئەجىزاسىدا جان يەڭلىغ بىلىك.
 تەن ئىچىدە سىزگە ئول جاندىن يەقىن،
 ھەرتى يىوق ئاندىن يەقىن، ئاندىن يەقىن.
 لېك سىز مىڭ يىلىچىلىق ئاندىن يىمىراق،
 قايسى مىڭ يىلىلىكى، ئەمكەندىن يىمىراق،
 ئاندىن ئايرۇكىمەسەگە جاندىن نى سۇد،
 جانكى ئانىسىز بولغاي ئول ئاندىن نى سۇد،
 ۋەسىلىگە بىر دەمكى تۈشكەي ئىتتىفاق،

لېكى ئالەم شەھلىغىدىن ياخشىراق.
 شەھ قاتىدا كىم ئۆلۈمىدىن دۇر خەتەر،
 سەككىز ئۇچماق يەتتە دەۋزەخىدىن بەتەر.
 لېك مۇنداق ۋەسلى شەھ ئاسان ئەمەس،
 ئىستەمەي كۆپ سەئىمىلە ئىمكان ئەمەس.
 يىرىدە يەتسە تەلەبىدىن مىڭ تەئەب،
 ھەم ئاڭا يەتمەس كىشى قىلماي تەلەب.
 لېك ئول ۋادىي نىھايەتتىن ئۇزۇن،
 قەتئىدە ئافەت نىھايەتتىن قۇزۇن.
 ئۇمىرلەر ئۇرماق كېرەك تىنماي قىنات،
 نەچە كەركەس ئۇمىرچە بولسە ھەيات.
 يولدا دەريالار دۇرۇر خۇنابىدىن،
 دېمەيىن خۇناب، زەھىرى نابىدىن.
 تاغلاردۇر تارتىبان گەردۇنغە تىغ،
 تىغى گەرچە قان تۆكەرگە سىدەرغى.
 ئوت تۇتاشقان دەشتلەر ھەرسارى فاش،
 تارتىبان يالىنلار گەردۇنغە باش.
 بىشەلەر مۇھلىك بەلالاردىن تولا،
 شاخى ئەندۇھۇ تەئەب، بەرگى بەلا.
 ھەم ھەۋاسىدا بولۇتلار چەرخ ئۇرۇپ،
 باشقا يامغۇر ئورنىغە تاش ياغدۇرۇپ.
 ھەم سىھابىدىن چاقىنلار چاقىلىپ،
 تاپىدىن ئالەمگە ئوتلار ياقىلىپ.
 ئاندا بىر تۇن قونغالى كاشانە يىوق،
 جىسىم قۇت ئالماققە سۇۋۇ دانە يىوق.
 مىڭ تۈمەن قۇش ئەيلەبان ئول يان سەفەر،
 ئۇرسە مىڭ يىل ئول ھەۋادە بالۇ پەر.
 سەير ئىلە قەتئە ئەتمەكى مەئلۇم ئەمەس،
 مەقسەدىغە يەتمەكى مەفھۇم ئەمەس.
 لېك ئۆلكىم بۇ تەلەبىدە بەزىسە جان،
 ياخشىراقكىم يۈز ھەياتى جاۋىدان.
 چۈن جەھان بوسىتەنمىدا ھەر نەۋى قۇش،

تالئۇ بەختۇ شەرفى رەھبەر بولۇپ.
 بولسە قەتئە ئول بەھدۇ ئەندازە دەشت،
 كىم فەزاسىدىن دېيىلدى سەرگۈزەشت.
 روزى بولغاي تا ئەبەد بىئىنتىقال،
 قەتئە قىلغانلارغە گۈلزارى ۋىسال.
 ۋەھدەتى جاۋىد تاپقاي شادىغە،
 ۋاسىل ئەتكەي ئۆزىنى زىللىلاھغە.
 پايسى رىغئەتدە بولغاي ئەرش ساي،
 سايسىدىن بۇمنى قىلغاي دۇمىي».

نەچچە كىم تاپسە ئۇچۇش ياخۇد قونۇش.
 نەۋھەئى باغى فەنا تەۋزىمەك كېرەك،
 ئول تەرفى پەرۋاز كۆرگۈزەك كېرەك.
 چۇن ئۇلار ۋادىسى ھىجران يولىدا،
 بەرسە ئەۋلا جاننى جانان يولىدا.
 ئەي خۇش ئول ئۆلمەككە يۈزىمىك جانچە بار،
 قايسى جانكىم، ئۆمرى جاۋىد ئانچە بار.
 دەۋلەتۇ ئىقبال ئەگەر ياۋەر بولۇپ،

قۇشلار ھۇدەۋدىن سەمەۋىرغ زۇھۇرى بىمىدايەتمىن سورغانى ۋە ئول
 ئۇلارغە بۇ مەئنىدىن فەسانە ۋە خەفى سىردىن نىشانە دېگەنى

فېئىلۇ ئەسمائۇ سىفاتۇ زاتىنى.
 تەۋفۇ سەيىرىنىك دېگىل كەيفىيەتىن،
 ئەمرۇ نەھىيىنىك دەغى خاسىيەتىن.
 كىم ئېرۇر سۆز مۇشكىلۇ بىسگانە تەبئە،
 بۇلغۇدەك دىۋانە يۈز فەرزانە تەبئە».

بارى قۇشلار دېدىلەر: «كەي راھبەر،
 بىزگە بەر ئىش ئىبتىداسىدىن خەبەر.
 كىم بۇ سۇلتانكىم، سىپاھمدۇر تۇيۇر،
 خەلق ئىچىدە ئول نە نەۋۇ ئەتتى زۇھەر.
 كىم كۆرۈپدۇر ئانىيۇ ھالاتىنى،

چىن شەھرىنىك سىفەتى ۋە سەمەۋىرغنىك بىر پەرى ئاندا
 تۈشكەن مەزمۇنى

ئول تۇن ئول كىشۋەر سەراسەر يارۇمىش،
 ۋاقىنى ئەلنى بىشۇئۇر ئەتمىش ئول ئىش.
 سىلكىنىپ چىن ئىچرە تۇشمىش بىرپەرى،
 تاپمىش ئاندىن زىيىبۇ فەر چىن كىشۋەرى.
 رەگۇ نەقىش ئول پەردە غايەتدىن فۇزۇن،
 كىم ئانىك شەھىدە سۆز بولغاي ئۇزۇن.
 تاڭلاسى چۇن كەلمىش ئەل ئۆز ھالىغە،
 ياقىپ، ئول پەرنىك ھەمە ئەشكىلىغە.
 ھەر كىشى باغلاپ تەخەييۇلدىن قەلەم،
 قىلمىش ئول پەر نەقىشدىن تەرھى رەقەم.
 بارچەنىك نەقىشۇ خەيال ئەندىشەسى،

دېدى ھۇدەۋدىكىم: «بۇئىش بولمىش يەقىن،
 كىم ئېرۇر مەشرىقىدە شەدرى، ئاتى — چىن.
 شەھر يوقكىم، ۋۇستەت ئىچرە بىر جەھان،
 ئول جەھان خەلقى سەۋادىدە نىھان.
 خىتتەسى خۇشراق ئېرەم گۈلزارىدىن،
 سۈيى دىلكە شراق جەھان ئەنۋارىدىن.
 بىر كېچە ئول شادى دەۋلەت ئاشيان،
 دەھرا ئارا پەرىۋازىنى ئەيلەپ ئەيان.
 ئىتتىفاققا، شەيرى تۇشمىش چىن سارى،
 ئول سەۋادى مۈلك خۇلد ئايىن سارى.

ئول پەر ئۆزرە ھەر تەرەق تارى ئانىڭ،
 بىل سىفاتىنىڭ نەمۇدارى ئانىڭ.
 بىئەدەد نەقىش ئولدى ئول پەر ھالىدىن،
 ناقىل ئول پەر ساھىبى ئەفئالدىن.
 رەڭگىلەر ئول پەردە بىھەددۇ قىياس،
 ھۆكۈم ئەسماسىغە قىلدى رەھشۇناس.
 كىمە تەۋفۇ سىيرى ئەھۋالنى دېمەس،
 ھەرگىز ئاندىن ھېچ يەر خالى ئەمەس.
 ئەمرۇ نەھىيى بارچەمىزغە فەرزى ئەيىن،
 تەرك ئەمرۇ نەھىيىدە يۈز شورۇ شەيىن.
 كەلدى مەئمۇرىغە ئۈمىدى ۋىسال،
 ئاسىيۇ جافىسىغە بىيىمۇ نەكال.
 ھىچقايسى قەۋم ئارا يوق بۇيلە شاھ،
 ئانىمىز ئولغانلارغە يۈزمىڭ دەردۇ ئاھ.

بۇ ئىش ئاندىن بولامش ئول ئەل پەشەسى.
 ھەر كىشىنى قىلمىش ئول نەقىشى خىيال،
 نەقىشۇ تەسۋىر ئەمەردە سادىب كەمال.
 ئاتى مانىي، خامەسى مۇئەجىز نەما،
 سەنئەتى نەززارەسى ھەيرەتغەزا.
 بۇيلە نەسبەتلەردىن ئەھلىسى مەئىنەۋىي،
 چىندە دەرلەر كار گامى مانەۋىي.
 ئول پەر ئەمدى گويىياكىم چىندا دۇر،
 ھۇردەك ئول مۈلكى خۇلد ئايىندا دۇر.
 بۇ ئىشى ئول پەر زۇھۇرىنىڭ ئىشى،
 مۇندىن ئارتۇق فەھم قىلمايدۇر كىشى.
 كۆرمەكەندىن كىمەسە دەم ئۇرمايدۇرۇر،
 سۆزنى چۇن غايەتقە يەتكۈزمەيدۇرۇر.
 زاتىدىن دېمەيدۇرۇر خۇد كىمەسە سۆز،
 كىم ئېرۇر كۆر، ئاندا ھەربىنەندە كۆز.

ھۇد ھۇدنىڭ سەمۇرغىدىن فەسانە س-ۈرگەنى ۋە شەۋق ئوتى قۇشلار
 نىھادىدىن زەبانە ئۇرغانى

بارچەمىزدىن بۇدۇر ئەمدى ئىلتىماس.
 بارىمىزغە مۇقتەدالىق قىلغاسەن،
 بۇ سەفەردە پىشۋالىق قىلغاسەن.
 كىرگەمىز ئول شەھ يولغە جان بىلە،
 جان ئاۋۇچلاپ دىيدەئى گىريان بىلە.
 ۋەسلى كامىن ئەيلەگەيمىز مۇلتەمەس،
 ئىستەمەكەندىن تىنماغايىمىز بىر نەفەس.
 ئانچە ئۇرغايىمىز بۇ يولدا بالۇ پەر،
 ئەيلەگەيمىز قەتئۇ ئانچە بەدرۇ بەر.
 كىم ۋىسالى كامىغە تا يەتكەمىز،
 يا تەمەنناسىدا جان تەرك ئەتكەمىز.
 بۇ يولغە تەرشىپ ئەتكەنى
 دېدىكىم: «ئەي بىر سۇرۇك ئەفتادە قۇش.

تۈشتى قۇشلارغە بۇ ھالەتدىن خۇرۇش،
 شەۋق سالىدى بىر بىرى كۆڭلىگە جۇش.
 دېدىلەر ھۇد ھۇدغەكىم: «ئەي پەشەۋا،
 بۇيلە شەھنىڭ فۇرقەتى ئىپتىمەس رەۋا.
 دەدر ئارا بولغاي بۇ يەڭلىغ شاھىمىز،
 بارچە تۇراۋك ھالىدىن ئاگاھىمىز.
 بىز جەھالەتقە گىرىفتار ئولغامىز،
 فۇرقەتى ئاشۇبىدىن زار ئولغامىز.
 ئەھلى ھۇش ئالدىدا بۇ ۋازىپىدۇرۇر.
 بۇيلە غەفلەتقە ئۇلۇم راجەيدۇرۇر.
 سەن ئارامىزدا چۇ كەلدىڭ رەھشۇناس،
 ھۇد ھۇد قۇشلارغە كۆڭۈل بېرىپ،
 ھۇد ھۇد ئول سۆزلەردىن ئولدى شادۇخۇش،

بىزگە چەرخ ئولسە مۇسائىد، بەخت-يار،
 قىلساڭىز مۇنداغ سەفەرنى ئىختىيار.
 مەن داغى بۇ يولدا جانىم بارىچە،
 جىسىم ئارا تابۇ تەۋانىم بارىچە،
 بارچەڭىزغە ئەيلەيمىن ھەمراھلىغ.
 بارچە مەنزىلىدىن بېرەي ئاگاھلىغ،
 يولدا ھەر غەم يەتسە ھەمدەملىغ قىلاي،
 ياشۇرۇن دەرد ئولسە مەھرەملىغ قىلاي.
 ئوتراڭىزغە كەلسە ھەر ياخشى-يامان،
 دەقىمىدە مەئزۇر بولماي بىر زەمان.
 ئالدىڭىزغە مۇشكىلى كەلگەن بەھەل،
 سەئىيى بىرلە ئەيلەي ئول مۇشكىلىنى ھەل.
 ئۇچساڭىزلار ھەمئىنانلىق ئەيلەيمىن،
 ھەم قوناردا پاسبانلىق ئەيلەيمىن».

قەۋمىدىن فەھم ئەيلەگەچ بۇ مۇددەئا،
 ئەيلەبان بارىغە تەھسىنىۋ دۇئا.
 باشلاپ ئول مەجمەئىدە ئەسرارى شىگەرقى،
 قاش قىلدى بۇيلە سەرمەستانە ھەرقى.
 «كەي بارى ئەسرارى ئىرفان مايسىلى،
 زاتىڭىز بۇ گەنجى پىنھان قاپىلى.
 بەررۇ فېتىرەتدە بېھىشتى ئەدن ئارا،
 شاخسارى خۇلد ئارا داستانسارا.
 بارچەڭىز شەھ سېرىغە مەھرەم كېلىپ،
 رازىغە بىر-بىر بىلە ھەمدەم كېلىپ.

ھۇدھۇدنىڭ تۇتمىنى مۇخاتەب
 تەرغىب ئەتتەكىنى
 «سايراغىل، ئەي تۇتمى شىرىن كەلام،
 نۇتق تەشرىفى بىلە ئالىي مەقام.
 خىلمەتتى ئەخزەر بىلە جويايى شەھ،
 يول ئازىققانلارغە بولغىل خىزرى رەھ.

ھەم ئانىڭ تەسبىرىمدىن ئەلھانىڭىز،
 ھەم ئانىڭ تەھلىلىدىن داستانىڭىز.
 قۇتبىڭىز زىكرى غىزاڭىز يادى ھەم،
 زىكر ئىلە فىكىرىدىن ئۇرماي ئايرۇ دەم.
 تا فۇزۇلى ئۇركۇتسۇپ ئول جەمئىنى،
 كۆزۈڭىزدىن ياشۇرۇپ ئول شەمئىنى».
 يەتكەچ ئول مەجمەئىغە مۇنداغ قوزغالان،
 ھەر بىرى ئەۋۋارەئى بىخانىۋمان.
 تاپمايىمىن ئول گۈلشەنى ئەسلىغە يول،
 بەلكى كۈللى مەھۋۇتولۇپ خاتىرىدىن ئول.
 دەھر باغى سارى مەيىل ئەتكەن ئەيان،
 ئەيلەگەن بۇ خاكدانىنى ئاشيان.
 بۇ غەربىستان ئارا بولغان مۇقىم،
 كۆڭلۈڭىزدىن كەتكەي ئول نازۇ نەئىم.
 بەرسە ھەق تەۋفىق جەددۇ جەھد ئېتەي،
 تا يانا سىزنى ئاڭا ھەمئەھد ئېتەي.
 بۇ سەفەرلەر رەنجىمدە يۈز تەئىمىيە
 كۆڭلۈڭۈزگە يەتسە ئاندىن تەسقىيە.
 بۇ مەنازىل قەتئىدىن يەتكەچ فۇتۋە،
 بولسە سانى جىسىمىڭىز ئانداغكى رۇھ.
 جىلۋە كۆرگۈزگەچ ھەم ئول ئەۋۋەلقى ھال،
 زاھىر ئولغاي سىزگە ئەييامى ۋىسال.
 شەھ سىفاتىغە بولۇپ ئىرفانىڭىز،
 زىندەئى جاۋىد تاپغاي جانىڭىز.
 بولغاسىز سىررى رىيازەت ۋاقىقى،
 شاھ بىرلە نەفىسىڭىزنىڭ ئازىقى».

مەقسىد ئەسلىغە
 ئەتتەكىنى
 ئەۋۋەل ئۆز مەنزىلىگە ھىڭنى ياد قىل،
 كۆڭلۈڭ ئول ئۇممىد بىرلە شاد قىل.
 كىم ۋەتەن زاتىڭىغە ھىندۇستان ئىدى،
 شەھ ھەرىمىدە سەرا بوستىان ئىدى.

ھەم تەكەللۇم ھالەتتىن ئاگەھىڭ.
 كەل، بۇ غۇربەتتىن رەھىل ئاغزقىل،
 ئول چەمەن سارى يەنە پەرۋاز قىل.

ھەم مەقامىڭ شەككەرىستانى ۋىسال،
 ئول شەكەردىن ئوش ئېتىپ، ئەيلەپ مەقال.
 شاھ ئىلكى مەسكەنۇ مەنزىلگە ھىڭ،

ھۇدھۇدنىڭ تاۋۇسىنى مۇخاتەب قىلىپ، بۇ يول ئەزمىغە
 مايدىل ئەتكەنى

ھەم مۇۋاپىقى زاتىگە مەھبۇبلۇق.
 لېك يادىڭدىن چىقىپ ئۆز مەسكەنىڭ،
 شەھ قاشىدا جىلۋە ئەيلەپ گۈلشەنىڭ.
 بىر يولى ئول رەۋزەنى قىلمە ئۇنۇت،
 بۇ خەراب ئاباد مەھبەس تەركى تۇت.
 شاھ بەزمى شەۋقىدىن تارتىپ نەۋا،
 ئول سەرا بوستان سارى قىلغىل ھەۋا.

كۆرگۈز، ئەي تاۋۇس، گۈلزارى ئەلەست،
 جىلۋە ئىككىم قىلغاسەن دەۋراننى مەست.
 ھەم باشىڭ تاجى رىياسەت مەسكەنى،
 ھەم تەنىڭ نەقدى لەتافەت مەخزەنى.
 قامەتىڭگە كىسۋەتى ھۇسنۇ جەمال،
 ئۈيلەكىم ۋەسقىدە ئانىڭ نۇتق لال.
 ھەم ياراشىپ خىلىئەتىڭگە خۇبىلۇق،

بۇلبۇل نەۋاسى ئاھەڭىدە ھۇدھۇدنىڭ تەنبىھى ئاھەڭى

ھەر پەرىڭغە ئوت ياقىپ گۈل يافراغى.
 تا تۇشۇپ ئول تازە گۈلشەندىن يىراق.
 كۈل قىلىپ جىسمىڭنى بىر بەرقى فىراق.
 قىل ھەۋا ئول گۈلشەنى مېنا سارى،
 مەيىل كۆرگۈز ئول گۈلى ھۇمرا سارى.
 شاھ بوستانىدا يۈز گۈل چارە ساز،
 سەندە ھىجران شۇئەلسىدىن يۈز گۇداز.

چەك نەۋا، ئەي بۇلبۇلى گۈلزارى شەۋق،
 سەۋتى ئەلھانىڭ كېلىپ ئەسرارى شەۋق.
 ئىشقى لەھنىمىڭ نەۋا بىرلە تۈزۈپ،
 بىنەۋالغىلار سۇرۇدىن كۆرگۈزۈپ.
 شەھ گۈلستانىدا گۈل ھۇسنىغە مەست،
 تارتىپ ئول گۈل ئىشقىدا جامى ئەلەست.
 ئاتەشىن گۈل جىلۋە قىلغىچ گۈل چاغى،

قۇمىرىنىڭ لەھنى سەۋىتىدە ھۇدھۇدنىڭ نەغمە سازامقى

قان بىلە تۇفراقغە ھەمئاغۇشتەسەن.
 كىم قىلۇرسەن نالە مەھزۇنلار كەبى،
 ئىشقى سەۋداسىدا مەجنۇنلار كەبى.
 ياد ئېتىپسەن گويىيا باغى ۋىسال،
 كىم بولۇپسەن بۇ سىفەت ئاشۇفتە ھال.
 مۇژدەكىم ئول غەمدە قالماي بىنەۋا،
 ھەم ئوشۇل گۈلشەن سارى قىلغۇڭ ھەۋا.

نەغمە تۈز، ئەي قۇمىرىنى بوستانى ھال،
 نەغمەڭ ئىچرە مۇندەرىج ئەلھانى ھال.
 تەيىر خەيلىن بىر نەفەس لال ئەيلەگىل،
 سەۋتۇ لەھنىڭ بىرلە بىھال ئەيلەگىل.
 سالغانىڭدىن بوينۇڭگە تەسبىھۇ يۇسر،
 تىلغە ئانىڭ ۋەسقىدە يۈزلەندى ئۇسر.
 بۈكى ھەر بوستان ئارا سەرگەشتەسەن،

كېكى رەۋىشىدە ھۇد دۇدنىڭ خىرامانىلىقى

بەند ئارا مۇنداغكى فەرياد ئەيلەدىڭ.
 قەھقەھە ئېرمەسكى تارتارسەن بەلەندە.
 كىم ئېرۇر ئۆز ماتەمىڭغە زەھەر خەندە.
 چۈنكى قىلدىڭ قۇرب قافى سارى ئەزمە.
 تۈزگىل ئەمدى ۋەسل ئۇمىدى بىرلە بەزمە.
 ۋەسل ئۇمىدى چۈن يەقىندۇر شاد بولە.
 ھەجر تاغى تاشىدىن ئازاد بولە.

قىل خىرام، ئەي كىمكى كۈەسارى فىراق،
 مەيىل كۆرگۈزگەن كۆزۈمگە ئىشتىياق.
 ھەجر كۈھىستاندا فەرھادۋار،
 پۈيە ئۇرماقدىن دەمى تۈتمە قەرار.
 بۈكى مىنقارىڭ بولۇپدۇر لالە قام،
 قان يۇتارغە بەس دەلىلىدۇر تەمام.
 قۇرب قافىن گويىيا ياد ئەيلەدىڭ،

تەزەرۋ خىرامى سۇرئەتمىدە ھۇد دۇدنىڭ سەيرىدىن دەم ئۇرغانى

ھەم دەمەن خەيلىغە سەن مەرغۇبىسەن.
 گەرچە بىغايەتدۇرۇر رەئىسالغىڭ،
 بىنىپايەت ھۇسن ئىلە زىيىبالغىڭ.
 ئەسرۇ ئۆز ھۇسنۇڭغە مەذرۇر ئولماغىلە.
 ئۆز جەمالىڭ بىرلە مەسرۇر ئولماغىلە.
 ياد قىل ئول ھۇسنى بىنۇقسانى ھەم،
 ئوتدەك ئول گۈلشەن سارى چەككىل ئەلەم.

ئىشۋەئى ناز ئەيلە، ئەي رەئىنا تەزەرۋ،
 كىم قولۇڭ گۈلشەن ئارا ئازادە سەرۋ.
 گۈلىستان زىيى جەمالىڭدىن سېنىڭ،
 گۈل خىجىل رۇخسارى ئالىڭدىن سېنىڭ.
 جىلۋە گامىڭ گامى تاغۇ گامى باغ،
 مۇفتەخىر زىيىبالغىڭدىن باغۇ راغ.
 ھەم چەمەن ئەھلىغە سەن مەھبۇبىسەن،

دۇرراچىنىڭ رەۋىشى نىسبەتمىدە ھۇد دۇدنىڭ تەدەم ئۇرغانى

سۈرەتنىڭ مەۋزۇنۇ نۇتقۇڭ بىنەزىرە.
 بۇيلە ۋەزئۇ ھەيئەتى مەفتۇن بىلە،
 بۇيلە نۇتقۇ نەغمەئى مەۋزۇن بىلە.
 لايىق ئولدۇر سەنكى بىقەيد ئولغاسەن،
 سەئى ئېتىپ بىر شاھىغە سەيد ئولغاسەن.
 جان فىدا قىلغايىسەن ئول سۈرگەچ سەمەندە،
 بولغاسەن ئۇمىرى ئەبەدكە بەھرەمەندە.

كەلگىل، ئەي دۇرراچىكىم، بەس خۇبىسەن،
 جان قۇشىدەك بارچەغە مەتلۇبىسەن.
 بىشە ئىچرە زىيى گامىڭدىن سېنىڭ،
 سەبزەغە رەۋنەق خىرامىڭدىن سېنىڭ.
 مەستلىقدىن سەۋتۇڭ ئەسرۇ دىلغىرىب،
 مۇستەمىئىلەر كۆڭلىدىن ئالەپ شىكىب.
 ھەيئەتنىڭ مەتبۇئۇ شەكلىڭ دىلپەزىر،

كەبۇرتەر ھەۋاسى پەرۋازىدە ھۇد دۇدنىڭ پەرۋاز تىمان ھەۋاسى

نەچچە، بولىماق تىمىرە ئۆز كاشانەدە،
 خانە گور ئۇلدۇڭ كەبۇتەر خانەدە.

ئەي كەبۇتەر، چەرخ ئۆزە پەرۋاز قىل،
 ئول ھەۋادا تاب ئۇرارنى ساز قىل.

شاھ قەسەردىنك ھەۋاسىن قىل خەيال،
ئول ھەۋادا تاب ئورارنى پەرۇ بال.
تا قالپدۇرسەن كۆڭۈل پەرۋازىدىن،
شاھ قەسەرى تامىنىڭ ئەندازىدىن.
خاتىرىدىن گوپىيا چىقىمىش تەمام،

قەسەرى سۇلتانى ئۈزە ئالى مەقام.
ئول تەرەقى ئۇر تابۇ قول ئول تام ئۈزە،
سەرفەراز ئول گەردىشى ئەيىام ئۈزە.
نەي قويۇپ بوينۇڭغە شايدە تۇتقاي ئول،
تاپغاسەن ئەسلى كەبۇتەر جاغە يول.

شەھبازنىڭ ھۇسنى ئىستىغاناسى ۋەسقىدە ھۇدەۋدىنىڭ رەھنەمالىغى

ھەببەزا، ئەي شاھبازا شاھۋەش،
ھەببەتنىڭ ھەم خۇش جەمالىڭ داغى خۇش.
سەرفەراز ئەيلەپ سېنى قۇشلارغە ھەق،
خۇبلىۇقىدا بارچەدىن ئېلىتىپ سەبەق.
شاھ ئىلكى مەسكەنىڭ بولغان مۇدام،
تۇئمەڭ ئول تارتىپ يىدۇرگەن تۇئمە كام.
ئول سىلاپ ئىلكىڭنى پەررۇ بالىگە،

يەتكۈرۈپ مىنقار ئىلە جاڭگالغە.
مۇددەتىكىم چەرخ ئېتىپ زاھىر نىفاق،
شاھ ئىلكىدىن سېنى قىلدى يىراق.
مۇبتەلا بولدۇڭ چۇ ھىجران دامىغە،
تەبىئىڭ ئۆرگەندى فىراق ئەيىامغە.
بول يەنە شەھغە گەردىتارى نەژەندە،
ئىلكىنى ئۆپمەك بىلە بول سەر بەلەندە.

شۇنقىرنىڭ شاھۋەشلىغى تەۋسىيەدە ھۇدەۋدىنىڭ مەدە ئارالىغى

مەرھەبا، ئەي شۇنقىرى چەرخ ئاشيان،
شەھ قولدا مەنزىلىڭ ئەيلەپ ئەيان.
قۇشلار ئىچرە شاھلاردەك تاجۋەر،
شەھ كۆرۈپ باشىڭغە لايىق تاجى زەر.
تاجۋەر قۇشلارغە سەن سەرخەيل ئولۇپ،
شەھغە ئاندىن سۇھبەتىڭغە مەيل ئولۇپ.
شاھ بەزمىدە ساڭا ئالى مەقام،

بىنھايەت ئىتىرامۇ ئىتىمام.
چۇن كېلىپ ئون ئۆزگەلەرچە ھۇرمەتنىڭ،
شەھ بېرىپ ئون ئۆزگەلەرچە قىيمەتنىڭ.
ئىلكىنى بوينۇڭغە مايىل ئەيلەبان،
دۇررى گەۋھەردىن ھەمايىل ئەيلەبان.
كۆپ يىراق تۇشتۇڭ بۇ ھىجراننى ئۇنۇت،
شەھ قولغە تۇش، ۋەتەن تەركىنى تۇت.

قۇشلارنىڭ يول ئەزمىغە جەزم كۆرگۈزگەنلەرى ۋە رىيازەت شىددەتىدىن بەئزىنىڭ ئەزىمەتىغە قۇسۇر ۋە بەئزىنىڭ ئىستىقامەتىغە

فۇتۇر يۈزلەنگەنى

چۇننى ھۇدەۋد ئەيلەدى ئاغازى ئىشقى،
بۇ سىفەت قۇشلارغە سۇردى رازى ئىشقى.
قۇش تىلى بىرلە تەرەننۇم ئەيلەدى،
ۋەسلۇ ھىجراننى تەكەللۇم ئەيلەدى.
بولدى ئول قۇشلارغە ھىجراندىن مەلال،

ۋەسلىدىن ھەر بىرگە تۇشتى مىڭ خەيال.
ھەر بىرى يادىغە كەلدى ھاللار،
ھەجر دەردىدىن قاتىغ ئەھۋاللار.
ۋەسل دەۋرانىن ئۇنۇتماغلىقلارى،
ھەجر ئايىنىنى تۇتماغلىقلارى.

بۇيلە چۇن قەتئى مۇسافەت قويدى يۈز،
 ناتەۋانلارغە كۆپ ئافەت قويدى يۈز.
 نازپەرۋەرد ئېردىلەر بوستان ئارا،
 سايەلىغ ئەشجار تۇبستان ئارا
 بولدىلار يول رەنجىدىن فەرسۇدە ھال،
 ھەر بىرىگە قويدى يۈز بەھەد مەلال.
 ساغىنىپ ئاسۇدەلىغ بىرلە ۋەتەن،
 باغۇ بوستان بىرلە گۈلزارۇ چەمەن.
 نەفس كامبىۇ فەراغەت مەسكەنى،
 ئەيش ئايىمىيۇ ئىشرەت گۈلشەنى.
 ئول ئەزىمەتدە تاپىپ بەئزى فۇتۇر،
 فەھم ئەيلەپ ئول تەۋەججۇھدا قۇسۇر.
 ناتەۋانلىغ بىرلە ئەجز ئەيلەپ ئەيان،
 ھەر بىرى بىر ئۇزۇر قىلدىلار بەيان.
 ئۆز قاشدا ئۇزۇرنى مەقبۇل ئېتىپ،
 ئول تەۋەججۇھدا ئۆزىن مەئزۇل ئېتىپ،
 قىلدىلار ھۇدھۇدغە بارى ئىلتىماس،
 كىم: «تەۋەققۇنى قىل دەمى، ئەي رەھشۇناس.
 بىزدە بەئزى ناتەۋان بولمىش بەسى،
 يول بارۇردا خەستە جان بولمىش بەسى.
 بەئزى ئالدىغە كېلىپدۇر مۇشكىلات،
 كىم سېنىڭ رەئىنىڭدىن ئىستەرلەر نىجات.
 بەئزى ئالدىدا سۇئۇبەتلەردۇرۇر،
 ئول سۇئۇبەتدىن ئوقۇبەتلەردۇرۇر.
 كىم ئېرۇر ئانى بەيان قىلماق زەرۇر،
 يوقسە يول ئەزىمىغە يۈزلەنگەي فۇتۇر»
 راھبەر چۇن كۆردى ئاجىزلىغلارنى،
 قوندى بىر ۋادىدا جەمئ ئەيلەپ بارىن.
 ئول چۇ بارى نۇكتەسىغە تىكتى كۆز،
 دېدى: «ئايتىڭ قايسى بىرگە بولسە سۆز».
 چۇنكى ھۇدھۇد ئول ھەۋادىن بولدى پەست،
 سورغالى قۇشلار سۆزىن قىلدى نىشەست.

بىلدىلەر. ئول بۇلئەجەب ئەسراردىن،
 ئول رەمۇزى ئىشقى ئارا گۇفتاردىن.
 نې سەئادەتدىن يىراق تۈشكەنلەرىن،
 تې ھىدايەتدىن قىراق تۈشكەنلەرىن.
 بولدى ھۇدھۇد سۆزىدىن ئاگاھلىغ،
 كىم ئۇلارنى جەھل ئارا گۇمراھلىغ.
 ئىش تەرىقىدىن يىراق تۈشمىش بەسى،
 بەستەئى دامى فىراق ئەتمىش بەسى.
 ئۆرتەنىپ ئۆز شۇئەسى ھىرمانىدىن،
 دۇد چىقتى ھەر بىرىنىڭ جانىدىن.
 يەقىن ئېردى ئۆچكەلى شەمئى ھەيات،
 ھەر بىرىگە بەسكى يۈزلەندى ئۇيات.
 بولدىلار ئۆز فېئىلىنىڭ شەرمەندەسى،
 ئۆز سۇلۇكۇ فېئىلىنىڭ ئەفكەندەسى.
 گەرچە كۆپ خۇنابى ھەسرەت يۇتتىلار،
 ئۇزۇرى مافات ئۆزلەرگە تۇتتىلار.
 كىم نې يەڭلىغ بولسە تا بولغاي ھەيات،
 تۇن - كۈن ئول يول ئىچرە ئۇرغايلا قانات.
 باشلارغە كەلسە يۈز تۇرلۇك بەلا،
 ھەر بەلادە بولسە يۈز مىڭ ئىبتىلا،
 يانماغايلا ئول تەلەب ۋادىسىدىن،
 قانماغايلا ئول شەرەق ھادىسىدىن.
 چۇن بارىغە بولدى مۇنداغ ئىتتىفاق،
 چەكتىلەر دەۋرانغە ئاھەڭگى فىراق.
 بولدىلار ھۇدھۇدغە پەيزەۋ سەر - بەسەر،
 راھرەۋ ئول خەيل، ھۇدھۇد - راھبەر.
 تۈشتىلەر يولغە نىشاتۇ ناز ئىلە،
 يول ئۇمىدىغە ئىتىك پەرۋار ئىلە.
 چۇن نەچە كۈن بۇيلە تەيران قىلدىلار،
 سەئى ئىلە قەتئى بەيابان قىلدىلار.
 مەنەتۇ رەنجۇ ئەلەم يۈزلەندى كۆپ،
 شىددەتۇ ئاشۇ بۇ غەم يۈزلەندى كۆپ.

تۇتمىنىڭ ئايتىغان ئۇزى

تۇتى ئەۋۋەل ئۇزىن ئاغاز ئەيلەدى،
 بۇيا، ئەجز ئايىنىن ئىزھار ئەيلەدى:
 كىم «قۇشىدۇرمەن مەكانىم گەرمسەبەر،
 ھىند ئەقساسىدا قىلغان سەيرۇ تەير.
 ئەل ئارا شۇھرەت فەسائەتتىن تۇتۇپ،
 نۇكتە بىرلە غەملىق ئەلنى ئاۋۇتۇپ.
 كامرانلار مەنزىلىم ئەيلەپ قەفەس،
 ۋەر مەلالەت يەتسە ئەيلەپ ھەممەنەفەس.
 نازەننىلەر ئىلكىدىن ئالىپ خۇرىش،
 قەندۇ شەككەر بىرلە تاپىپ پەرۋەرىش.
 روبە رويۇم گاھ بىر كۆزگۈ بولۇپ.

گاھ كۆزگۈ چىمەرەلىغ مەھرو بولۇپ.
 كۆرمەيىن ئۇمرۇمدە جۇز كامۇ نىشات،
 ئەلگە نۇتقۇمدىن يېتىپ يۈز ئىنبىسات.
 تا بىلىپ ئۆزىنى قاتىغلىق كۆرمەگەن،
 رەنج زەھرىدىن ئاچىغلىق كۆرمەگەن.
 دەرگەھىكىم بىشەدۇر ئاندا ئوقاب،
 بىشەدىن ئاجىزراق ئەلگە نې ھىساب.
 ئاڭلابان ئۆزىنىكى ئول يان كەتكەمەن،
 ئۆزگە قۇشلاردەك نەچۈك قەتئە تەكەمەن.
 ئەيلەيالغايىمەن ساڭا ھەمراھلىغ،
 ھالەتتىدىن بۇيلە تاب ئاگاھلىغ.

ھۇدھۇدنىڭ جەۋابى تۇتمىغە

دېدى ھۇدھۇد: «كەي ئۇزۇن ھەرفىڭ غەلەت،
 بارچە گۇفتارىڭ خەتا بىرلە سەخەت.
 ھەرزە نۇتقۇڭنى فەسائەت ساغىنىپ،
 گەچچە لەفرىڭنى بەلاغەت ساغىنىپ.
 ئايتىپ ئۆز ۋەسفىڭدە گۇنا - گۇن خىلاق،
 بارچە ھەشۇۋ بارچە لەغۇۋ بارچە لاف.
 خۇد پەرەستىسەن ئۆزۈڭنىڭ ئاشىقى،
 خۇد پىسەندىسەن سەن مەزەممەت لايمىقى.
 فەخر ئېتەرسەن نۇتق بىرلە كۆزگۈگە،
 كىم ئېرۇر نۇتقۇڭ مۇناسىب كۈلكۈگە.
 كۆزگۈ ئول بولغايكى تارتىپ يۈز بەلا،
 بەرگەمەن لەۋھى زەھىردىڭغە جىلا.
 بۇكى بىر ھىندۇ قاشىدا شاھدۇر،

دەر بۇ سۆزىنى ھەشۇ، كىم ئاگاھدۇر.
 شاھ ئولدۇركىم - يولدىن قايتاسەن،
 ھەر زەمان يولسىز ھەدىسە ئايتاسەن.
 بارچە، فاسىددۇر خەيالاتىڭ سېنىڭ،
 ئۆزىرە ئايتۇرغە مەقالاتىڭ سېنىڭ.
 بولدى مانىپ غەفلەتۇ گۇمراھلىغ،
 خابۇ غەفلەتتىن ئىشىك بىراھلىغ.
 ئويغانىپ بىلسەڭكى ھالىڭدۇر قاتىغ،
 قىلماغاي ئول دەم پۇشەيىمانلىغ ئاسىغ.
 قىلغانىڭدىن يۈز خىجالەت چەككەسەن،
 بەلكى يۈز مىڭ ئاھۇ ھەسرەت چەككەسەن.
 بولغان ئېرمىش بارچە نەقدىڭ ناسەرە،
 نەفس ئىلە شەيتانغە زاتىڭ مەسخەرە.

ھىكايەت بەر سەبىل تەدەبىل

لېك ياشىل بەرگ بىرلە كۆڭلى خۇش.
 ئۇرمىش ئېردى باشلاغان ئەسىزارى تاب،
 كۆردى دۇككانلاردا نېمەت بىدوھىساب.

خافىلى قويدى قەدەم بازارغە،
 خەيلى تابىپ نەفسى بەد كىردارغە.
 رىزق ئۇچۇن ئىگىندە دەلقى خىزرۋەش،

دېدى: «پىر ئالدىدا كەسب ئەتكەننى تۇت،
 تا كۆرەيكىم ھاسىل ئەيلەپسەن نې قۇت.»
 چۇن خەرىتە باشىنى ئاچتى لەئىم،
 كىم يىغىلىمىش ئاندا زەققۇمى جەھىم.
 كۆردى جەمئۇ ئولغان نەجاسەتلەر بەسى،
 تۈشتى ئوت جىسىمىغە ئانداغكىم خەسى.
 يەر يۈزىدىن بىر ئاۋۇچ تۇفراغۇ تاش،
 ئالبان بەردى ئاڭا كىم قىل مەئاش.
 باقىكى ئول تۇفراغ ئەمەس ئالتۇن ئېرۇر،
 تاشلار لەئىلۇ دۇرى مەكنۇن ئېرۇر.
 ناقىس ئول ھالەتنى كۆرگەچ ناگىھان،
 كامىل ئولمىش ئېردى ئالدىدىن نىھان.
 ئۆزىنى ئول خىجىلەتدىن ئۆلتۈرمەك نې سۇد،
 ئامۇ دۇدى كۆككە يەتكۈرمەك نە سۇد.
 ساڭا ھالەتكىم قىلۇرسەن كۆپ خۇرۇش،
 بىلىكى بار ئول نەۋىكىم ئول سەبزە پۇش.

ئەلگە يوللار كۆرگۈزۈپ نەفسى دەنى،
 سالبان شەيدا گەدالىققە ئۇنى.
 گاھ تەلىتىدىقى مەقال ئەيىلەر ئىدى،
 گاھ ئىزھارى كەمال ئەيىلەر ئىدى.
 گاھ كەراماتىن قىلىپ ئەل ئىچىرە نەقل،
 گاھ ئېتىپ زاھىر تەرىقى شەرتۇ ئەقل.
 ئەيلەبان ھەر نەۋۇ يۈز ئەفسۇنۇ دەم،
 ئالغۇچە يا لۇقىمەئى يا بىر دەرەم.
 بۇياھ يۈز بازى يەپۇ بازى بېرىپ،
 نەفس مەتلۇبىن يۈرۈر ئېردى تىرىپ.
 بەگىدىن ھەرلەھزە يۈز فاسىد خەيال،
 سالبان كۆڭلىگە يۈز فىكىرى مەھال.
 يەتتى ناگەھ باشىغە ساھىب دىلى،
 كۆپ مەنازىل قەتئ قىلغان كامىلى.
 كۆرگەچ ئول كامىلىنى ئۇستىئادى دەغەل،
 ئول يامان ھالىدىن ئولدى مۇبتەدەل.

تاۋۇسىنىڭ ئېيتقان ئۇزى

ھەددىدىن ئارتۇق زىيىپ رەئىئالىغ ماڭا.
 كىم ئۇلۇس ھۇسنىۇم تەماشى ئەيلەگەي،
 ئافەرىنىش سۇنئىن ئىفشا ئەيلەگەي.
 ھەر كىشىنى قىلدى ھەق بىر ئىش ئۈچۈن،
 نۇش ئۈچۈن بىر نىيۇ بىرنى نىش ئۈچۈن.
 ئىشكى قىلمىش ئىزىدى دانا نەسىب،
 ھەم ئول ئىشدا ھەرنە كەلسە بانەسىب.
 تەڭرى ئەمەردىن بىرى مەھبۇب ئېرۇر،
 لېك شەيتانى لەئىن مەنكۇب ئېرۇر.
 ھەر بىرىگە ئۆز تەرىقىدىن فىراق،
 ئەل-فەرارى لازىمى مالا يۇتاق.

سوڭرە تاۋۇس ئايىتى ئۇزىن ئاشكار،
 دېدى: «كەي، سەن بارچەمىزغە كامكار.
 مەن قۇشىمەن قەسرۇ گۈلشەن زىيىنەتى،
 نەقشۇ رەڭگىم ئەھلى ئالەم ھەيرەتى.
 سۈرەتىم گۈلشەنغە ئارايىشىدۇرۇر،
 ھەيئەتىم كۆرگەنگە ئاسايىشىدۇرۇر.
 باغ ئارا مەندىن خەزاندا بوستان،
 بىشەدە مەندىن قىش ئىچىرە گۈلىستان.
 جىلۋە ئەيىلەر چاغدا ھۇللەم زىيۈەرى،
 سەر بەسەر ئايىنەئى ئىكەندەرى.
 تەڭرى بەرمىش ھۇسنىۇ زىيىبالغ ماڭا،

ھۇدھۇدنىڭ جەۋابى تاۋۇسىغە

ئۆلچە زاهىر ئەيلەدىڭ ئەقۋالدىن،
 كەلمەگەي مەجنۇن ئىلە ئەتقالدىن.

ھۇدھۇد ئول سۆز نەفىقە ئاچىپ نەفەس،
 دېدى: «كەي جەھل ئەھلى يەڭلىغ بۇلەھۋەس.

ئادەم ئولغان زىيىپ زاھىردىن دېمەس،
 كىمكى ئاندىن فەخر ئېتەر ئادەم ئەمەس.
 ناز ئىلە ھۇسنى ئولدى شاھىدىلار ئىشى،
 دەردۇ مېۋىنەت بىرلە خوشتۇر ئەر كىشى،
 بارچە سۇرەت ئەملىغە ئەشەرەقدۇر ئول.

كىم سۇۋەردىن ئېلتكەي مەئىنغە يول.
 سەنكى بۇ سۇرەتغە بولدۇڭ مۇبتەلا،
 ئول تەمەسخۇرغە ئولۇس ئىچرە سەلا
 زىيىپى زاھىر جۇز تەمەسخۇر كەلمەدى،
 كىمىسەگە ئاندىن تەفاخۇر كەلمەدى.

ھىكايەت بەر سەبىل تەمىل

ھىندۇيى زاھىر قىلىپ نەقشۇ نىگار،
 ئەيلەدى كۆپ بۇلئەجە بىلىغ ئاشكار.
 تاج قويدى باشغە ئول مەسخەرە،
 دەۋرىدە ئانىڭ سەراسەر كۈنگەرە.
 تاج ئىلە كىسۋەتكە تەرتىب ئەيلەبان.
 تاجى كەي ئۇستىگە تەزەبب ئەيلەبان.
 ياندا بىر تەبىل ھىندى چالغۇسى،
 ھىندى رەققاس ئەيلەپ ئاسىب چالغۇسى.
 تىترەتىپ باشىن ھەمان، ئىلكىن ھەمان،
 ھىندۇ ئاسا لەئب بىرلە ھەر زەمان.
 زىيىپ ئارا ئارايىشى بوستان كەبى،

جىلۋەدە تاۋۇسى ھىندۇستان كەبى،
 ئەيلەدى مەيدان ئارا ھەڭگامە تىز،
 دەۋرىدە ئەۋباش سالىپ رۇستەخىز.
 بۇ مەھەلدە مۇھتەسەبىلەر يەتتىلەر،
 ئول غۇلۇ ھەريان ھەزىمەت ئەتتىلەر.
 تۆتتىلەر ھىندۇيى نافر جامنى،
 ئىشۋەلىقەدە نادىرى ئەييامنى.
 تەبىلى بىرلە تاجىنى سىندۇردىلار،
 دۇررە ئەئزاسىن يالاڭلاپ ئۇردىلار.
 بولدى ئىبىرەت بارچەغە ئول ئىھتىساب،
 تاج تەقلىدىغە مەنەت يول ياساپ.

بۇلبۇلنىڭ ئايتىغان ئۇزۇرى

دېدى بۇلبۇل: «كەي بۇ مەجمەئىغە دەلىل،
 مەن بولۇپمەن گۈل ھەۋاسىدا زەلىل.
 ئاندىن ئايرۇ ئاشىقۇ دىۋانەمەن،
 ئەقلى ھۇشۇ سەبىردىن بىگائەمەن.
 ئانىسىزىن يوق سەبىر ئىلە تاقەت ماڭا،
 قايدا، يارا، چەككەلى فۇرقەت ماڭا.
 تاكى گۈل بوستاندا بولغاي جىلۋەساز،
 مىڭ نەۋا بىرلە قىلۇرمەن شەرىنى راز.
 ئىشىق ئارا ھەرلەھزە ئەفزۇن شىددەتىم،

ھۇسنىغە ھەر لەھزە ئارتىپ ھەيرەتىم.
 باغدىن ئول كەتكەن ھەم ئول دەم گۇڭۇلال،
 تىلىغە يەتكۈ يوق تەرەننۇمغە مەجال.
 ھەم ئانىڭ يادى بىلە باغ ئىچرەمەن،
 ھەچرىدىن يۈز دەرد ئىلە داغ ئىچرەمەن.
 ئول دۇرۇر كۆڭلۈمدە ھەم جانىمدە ھەم،
 كۆزدە ھەم پەيداۋۇ پىنھانىمدا مەن.
 شاھىغە كامىل تەۋەججۇھدۇر رەۋىش،
 بويىلە ئاشىققە قاچان بولغاي بۇ ئىش.»

ھۇدۇدنىڭ جەۋابى بۇلبۇلى بىچارەغە

ھۇدۇد ئول ئەفسانەنى چۈن قىلدى گۇش،
 دېدى: «كۆپ قىلمە بۇ ئىشىقكىدىن خۇرۇش.»

ئىشىق ئەمەستۇر بۇ، ھەۋەسدۇر سەر - بەسەر،
 گەر ھەۋەسدۇر، مۇنچە بەس، ئەي بىخەبەر.

ئون كۈن ئۆتمەي تۇفراغ ئۆزۈرە ساچىلىۇر.
 كەمسە بۇ پەيكەرغە ئاشىق بولماغاي،
 كىم بۇ ئاشىقلىقغە لايىق بولماغاي.
 بىل ئانى مەئشۇقكىم يۈز خەستە ھال
 ئولسەۋۇ يەتسە ئاڭا. يوقتۇر زەۋال.
 گەر بۇ ئاشىقلىقدا شەيدالقدۇرۇر،
 لېك ئانىڭ پايانى رەسۋالقدۇرۇر.

سەن كەبى ئالەمدە نادان بولماغاي،
 نەفسىغە مەئمۇرى فەرمان بولماغاي.
 كىم ياساپسەن ئۆزنى ئاشىق زور ئىلە،
 كۆرگۈزۈرسەن ئىشىق ئارا مىڭ شورئىلە.
 بىرچېپچەك چاغلىق ۋەفاسى يوق ئانىڭ،
 ئۇمر باغىدا بەقاسى يوق ئانىڭ.
 يىلدا بەش كۈنكىم چەمەندە ئاچىلىۇر،

ھەكايەت بۇلۇۋاي مەغرۇر ھالىغە بەر سەبىل تەمسىل

ۋەمەدىن قاچتى گەدا بىئىختىيار.
 ئەيلەر ئېردى ھوشسىز ھەر سارى مەيىل،
 تۇتماغىغە پويەگەر ھەر سارى خەيىل،
 تۇتتى ئاندىن ئول تەرەق گۈلخەنغە يول،
 بىخۇد ئۆزنى ئوتغە تاشلاپ كۆيدى ئول.
 شەھغە بۇ ئۇممىدىكىم ئاشىق ئېسە،
 ئىشىق دەئۋاسى ئارا سادىق ئېسە.
 قەتل ھۈكىمى چۈنكىم ئول قىلسە قەبۇل،
 شاھ ئاتىن ئالدىدا ئول قىلغاي نۇزۇل.
 ئۇزىلار، دىلخاھلىقلار ئەيلەگەي،
 ھالىدىن ئاگاھلىقلار ئەيلەگەي.
 شاھ قىلغاي سىدىق ئىلە ئىخلاسىنى،
 ھەم مۇساھىب، ھەم نەدىمى خاسىنى.
 ئول گەدا چۈن ئىشىق ئارا ئېردى دەغەل،
 بولدى رەسۋاللىققە ئەھۋالى مەسەل.
 گەر ساڭا ھەم يەتسە گۈلدىن بىر تىكەن،
 گۈلخەن ئولغاي مەسكەنىڭ يوقكىم چەمەن.

سەير ئۇچۇن شاھى سۈرەر چاغدا فەرەس،
 ئاشىق ئولدى بىر گەدايى بۇلەۋەۋەس.
 ئاھۇ ۋاۋەيلاۋۇ ئەفغان باشلادى،
 خەلق ئارا غەۋغاۋۇ تۇفان باشلادى.
 سەندەك ئاشۇب ئەيلەبان ئەفغان ئىلە،
 نالە ئەيلەر ئېردى مىڭ داستان ئىلە.
 تەلبەرلەردەك تۇرمايىن مەسكەن ئارا،
 ئۆزنى كۈلگە بولغابان گۈلخەن ئارا.
 شەھغە مەئلۇم ئولغاچ ئول ئىشقىۇ جۇنۇن،
 ئىستەدى ئاشىقنى قىلماق ئازمۇن.
 ئاتلانپ فىلۋال ئانداغكىم دۈرەخش،
 ئىمتىھانغە سۈردى گۈلخەن سارى رەخش.
 دېدىكىم: «گۈمرەھنى سۆدرەپ كەلتۈرۈڭ،
 خىزمەتتىمغە يەتكۈرۈپ بويىنىن ئۈزۈڭ».
 چۈنكى ئانى تاپىبان كەلتۈردىلەر،
 ئىشىق ئارا مەتلۇبىغە يەتكۈردىلەر.
 قەتل ھۈكىمىن سۈردى شاھى بەختىيار،

قۇمىنىڭ ئايتغان ئۇزى

شاخۇ بەرگ ئىچرە قەرار ئولغان ماڭا.
 نې ساۋۇغ كۆرگەن جەھاندا نې ئىسىغ،
 نې سىلىغ باشىمغە كەلگەن، نى قاتىغ.
 باغدىن باغ ئىچرە كۆرگۈزگەن سەفەر،
 شاخلاردىن بەرگ ئارا قىلغان مەقەر.

دېدى قۇمىدىكىم: «ئايا فەرخۇندە راي،
 غافىلۇ گۇمراھلارغە رەھنەماي.
 مەن قۇشىدۇرمەن چەمەندىن چىقىماغان،
 دەشتۇ ۋادىي قەتئىدىن ھارىقىماغان.
 زەئفۇ ئاجىزلىغ شىئار ئولغان ماڭا،

بويىلە يول رەنجىنى چەككەيمەنمۇ مەن،
 بۇ ھەۋەس گەنجىنى نېتىكەيمەنمۇ مەن.
 قويدۇم ئېرسە بۇ مۇشەققەت جانىمە،
 كۈچ بىلە كىرمەكدۇرۇر ئۆز قانىمە.»

ھۇدھۇدنىڭ جەۋابى قۇمىرىغە

دېدى ھۇدھۇد: «كەي زەبۇنى ئەجزكش،
 دەرد شەۋقۇ كۆڭلىنى ئىستەرگە رىش.
 مىڭ يىل ئولسە باغ ئارا مەنزىل ساڭا،
 شاخ ئارا بەرگ ئىچرە نې ھاسىل ساڭا.
 غەير ئولكىم ياتىبان يولۇڭدا شۇك،
 قارمايان قانىڭنى ئىچكەي بىر مۇشۇك.
 يا بىرەۋ گەز بىرلە بولغاي قاتىلىك،
 يا گۇرۇھە بىرلە قىلغاي بىسىملىك.
 مۇندىن ئۆزگە ئەيشۇ كامىڭ نې ئىكىن؟
 گۈلشەن ئىچرە ئىپتىرامىڭ نې ئىكىن؟
 بويىلە مۇردار ئولغۇچە غەفلەت ئارا،
 ئۆزنى تابۇ شۇئىلەئى فۇرقەت ئارا.
 ئەر ئېسەڭ، مەقسۇدى ئەسلى ئىستەبان،
 يولغە كىرسەڭ يار ۋەسلى ئىستەبان.
 بولساڭ ئول يول ئىچرە رەنجۇ دەرد ئىلە،
 جىسمى زارۇ جانى غەم پەرۋەرد ئىلە،
 ياخشىراق يۈز قەتلە بۇ ئەۋقاتدىن،
 ئار قىلغۇڭ يوقمۇ نامەرد ئاتىدىن.»

قۇمىرى خۇد پەسەند ھالىغە ھىكايات بەر سەبىل تەدەبىل

باغبانى بار ئىدى بەس بىئۇنەر،
 باغبانلىق سەنئەتىدىن بىخەبەر.
 نې شەجەر پەيۋەند قىلماق شۋەسى،
 كىم ھەلاۋەت ھاسىل ئەتكەي مئۋەسى.
 نې ياغاچ پەركاۋى بىرلە پەرۋەررىش،
 ئەيلەي ئالىپكىم، شەجەر قىلغاي رەۋىش.
 ۋەقت ئىلە نې دانە ساچماقنى بىلىپ،
 كىم فەرەھ قىلغاي گۈلى ھاسىل قىلىپ.
 باغ ئارا ئەنبار كەشلىغ بىرلە خۇش،
 باغبان يوقكىم دېگىل ئەنباركەش.
 چۈن كۆرۈپ بۇ نەۋد رەنجۇ تاب ئاڭا،
 پەندلەر دەپ ئەھلى ھۇش ئەھباب ئاڭا،
 كىم: «بۇ بىھاسىل ئىشىڭنى تەرك تۇت،
 ئۆزنى بىر ھاسىللىق ئىش بىرلە ئاۋۇت.
 جاھىل ئول مېنەتدىن ئولماي مۇجتەننىب،
 ئېردى ئول مېنەت چېكەرگە مۇرتەكب.
 تاكى بىر جويە ئارا كەسمەكتە تاك،
 ئەيلەدى ئانى يىلان سانجىپ ھەلاك.»

كەبۇرنىڭ ئايتغان ئۇزى

سوڭرا شەرھ ئەتتى كەبۇتەر ئەرزى ھال،
 «كەي ھىدايەت فەننىدە ساھىب كەمال.
 بار چەقۇشلار ئىچرە ھەيىيى لايەمۇت،
 ماڭا قىسم ئەتمىش ئولۇس ئىلكىدە قۇت.
 ئەل ياساپ مەسكەن ماڭا كاشانە ھەم،
 كەلتۈرۈپ ئالىمغە سۇۋۇ دانە ھەم.
 دەھر ئارا ئەل بەندىنىڭ مەھبۇسىمەن،
 بۇ سەبەب بىرلە ئۇلار مەئىنۇسىمەن.
 تەڭرى بۇ ھالەت نەسىب ئەتمىش ماڭا،
 خانى نىمەتتىن بۇ ئىش يەتمىش ماڭا.
 ھەق نەسىب ئەتكەندىن ئەتمەك ئىجتىناپ،
 ئەقىل قانۇنىدا بولغايىمۇ ھېساب.
 شۇكىر ئەيلەپ قىسمەت ئەتكەنگە ئىلاھ،
 چەكمەشەم ئەۋلا بۇ رەنجى ئۇمرگاھ.»

ھۇدھۇدنىڭ جەۋابى كەبۇتەرغە

دېدى ھۇدھۇد: «كەي بەھانە فەن ساڭا،
گۈشەنى مەكرۇھ ھىيەل مەسكەن ساڭا.
قۇشلار ئىچرە ھالەتتىڭدىن ھەيرەتى،
يوق سېنىڭدەك يانە بىر بىغەيرەتى.
كىم ساڭا تەڭرى نەسەب ئەيلەپ قەنات،
قىلغۇدەك بىر دەمدە قەتئى كائىنات.
سەن خەلايىققە قىلىپ فەرمانپەزىر،

داندە بىرلە سۇ ئۇچۇن زارۇ ئەسىر.
قاۋغالى خەيلىڭنى تا بار ئىوتىمال،
لەتتەنى باشىغە باغلاپ بىمەلال.
قاۋۇبان سىز خەيلى نافرچامنى،
لەۋسۇڭۇزدىن خالى ئەيلەپ تامنى.
سىز بۇ جەۋرۇ زەجر بىرلە كەتمەيسىن.
غەير ئول تام ئۆزرە - ئوق مەيلى ئەتمەيسىن.

كەبۇتەر ساددە ھالىغە ھىكايەت بەر سەبىل تەدەسىل

خەلق ئىچىندە ئېردى بىر بىغەيرەتى،
ئەلگە بىغەيرەتلىغىدىن ھەيرەتى.
مۇشتۇ سىلى بىرلە ئايانى بەيان،
ئېلىدىن لۇقمەن ئالىپ ئانى يەبان.
قاۋلابان كەتمەي خەلايىق كويىدىن،
بەلكى چىقماي رون سىغەتلەر ئويىدىن
بۇ جەفالارغە تۇز ئەتمىش ئېردى نەرخ،

قايسى بىر يەتسە، ئۇرۇپ بىر قاتلا چەرخ.
ئول مۇقەررەر مۇزدىنى ئالۇر ئىدى،
نەفس كامىن ئاغزىغە سالۇر ئىدى.
تا بېرىپ بىر پارچە نان بىر چۈستدەست،
قىلدى بىر مۇشت ئۇرغاچ ئانداق يەرگە پەست.
گەرچە سىللىلەر يېمەككىدىن توق ئىدى،
مۇشت يەپ گۇياكى ھەرگىز يوق ئىدى.

كەبىكى دەرىنىڭ ئايىتىغان ئۆزى

يانە ئەجز ئەيلەپ ئەيان كىبىكى دەرى،
دېدى: «كەي مەجمۇئى قۇشلار رەھبەرى.
مەن قۇشىدۇرمەن كوھىستان مەنزىلىم،
ئاندا تەڭرى ھەمدىغە زاكىر تىلىم.
دەھر ئېلى ئاشۇبىدىن سىلكىپ ئېتەك،
تاغ ئېتەكىدە تاپىپ ئارامۇ تەك.
چۇن بولۇپ ئالدى رەفدقۇ بەختىيار،

قۇللەئى ئۆزلەتقە ئەيلەپ ئىختىيار.
تاغ كۈنجى چۇن ماڭا بولىش مەقەر،
نې مۇناسىب ھالىمە مۇنداق سەفەر.
كان ئۆزە دايم خىرامىدۇر مېنىڭ،
گەۋھەرى بۇ ئىشدا كامىدۇر مېنىڭ.
گەۋھەرى مەئنى ماڭا ئول گۈلدۇرۇر،
سەيىر بىمەئنى ماڭا بۇ يولدىرۇرۇر.

ھۇدھۇدنىڭ جەۋابى

دېدى: ھۇدھۇد كەي خەيالاتىڭ مەھال،
بار دىماغىڭ ئىچرە يۈز باتىل خەيال.
تاغ ئارا تۇتتۇمكى دەيسەن ئىزىنۇا،

كەبىكى دەرىغە
ئىزىنۇا ئېرمەس، ئېرۇر نەفسۇ ھەۋا.
ھەرزەگەردى سەن يۈكۈرماقلىغ ئىشىڭ
پۇيە تاغۇ قۇللە ئۆزرە ۋەرزىشىڭ.

قەھقەھ ھەر لەھزە ئەيلەپ بىچاھەت،
 كىم مەجانىن شۆھەسىدۇر بۇ سىغەت
 گەۋھەرى مەئىنىكى مەزكۇر ئەيلەدىڭ،
 ناھۇناسىب ئەمىر مەزبۇر ئەيلەدىڭ.
 سەن كىمۇ مەئىنى كىم ئەي مەجىۋۇلۇ مەست،
 جەھل بىرلە مەستلىقدىن خۇد پەرەست.

گەۋھەرى مەئىنى سارىدىن ئۈرە دەم،
 ئۆزىنى بۇ يالغانغە قىلمە مۇتتەھەم.
 كىم ئېرۇر ئول مەھز بەد گەۋھەرلىغىڭ،
 ئەينى بىمەئىنلەغۇ ئەبتەرلىغىڭ.
 كىم ئېرۇر يالغانغە بولغۇڭ مۇبتەلا،
 كەلگۈسى ئاندىن باشىڭغە يۈز بەلا.

كىمكى غافىل ھالىغە ھىكايەت بەر سەبىل تەھسىل

بىر ئۇلۇسنىڭ قەلبىيۇ بەد ئەختەرى،
 قويدى بىر شەھەر ئىچىرە ئاتىن جەۋھەرى.
 تانىماي خەرمۇھەرەنى فىرۇزەدىن،
 فارىغ ئەتتى نەفسىنى دەريۇزەدىن.
 ئەيلەبان گەۋھەر ۋۇقۇفى بىرلە خاس،
 ئەيلەدى ئۆزىنى گەدالىقدىن خەلاس.
 رەڭكى گۇناگۇن قىلىپ بىللۇرى ساق،
 لەئىل ئىكە ياقۇت دەپ ئايتىپ گەزاق.
 بۇيلە مۇھەممەللەركى دەپ ئول ناتەۋان،
 چىن گۇمان ئەيلەپ تەھام ئاندىن ئەۋام.
 تاكى بىر كۈن ساتتى ئول قەلبى دەغەل،

بىر غەنىغە ساز ئىتىپ مۇنداغ ئەمەل.
 بىنەھايەت نەقدغە بىر پارە تاش،
 كىم ئانى خۇش رەڭكى ئەيلەپ ئېردى فاش.
 ۋەجھىنى ئاز كۈندە بارىن سىينادى،
 گەۋھەر ئالغان چۇن ئول ئىشنى ئاڭلادى.
 كىم بىر ئالتۇنلۇق بىللۇرى لەئىلگۇن،
 يۈزىڭ ئالتۇنلۇغ ساتىپدۇر قەلبى دۇن.
 گەۋھەرى بەيئىن ئىقالە ئەيلەدى،
 تۈتتىيۇ ۋەجھىن ھەۋالە ئەيلەدى.
 جۇببەسى يوق ئېردى چۇنكىم كۆردىلەر،
 قەلبىنى قىن ئاستىدا ئۆلتۈردىلەر.

تەزەرۋىنىڭ ئايتىغان ئۆزى

يەنە ئەرز ئەتتى تەزەررۋى گۇل ئۇزار:
 «كەي ھىدايەت شۆھەسىدە نامدار.
 مەن قۇشىدۇرمەنكى قىلمىش ھۇسن زىيب،
 گۈلشەن ئىچىرە سۈرەتىمنى دىلغەرىد.
 تەڭرى روزى ھۇسنۇ زىيب ئەتمىش ماڭا

لۇتفۇ رەئىنالغ نەسىب ئەتمىش ماڭا.
 چۇنكى ئىفراتى جەمالۇ خۇبىلۇغ،
 ئەيلەدى زاھىر ماڭا مەھبۇبىلۇغ،
 نازۇ ئىستىغنا بولۇپ مەھبۇب ئىشى،
 رەنج خۇب ئەلگە رەۋا تۇتماس كىشى».

ھۇدھۇدنىڭ جەۋابى تەزەرۋىغە

دېدى ھۇدھۇد: «كەي خەيالىڭ بۇلئەجەپ،
 ھەم خەيالىڭ، ھەم مەقالىڭ بۇلئەجەب.
 كەمسە مۇنداغ ھەرق ھەرگىز سۈرمەدى،
 ئۆز جەمالۇ ھۇسنىدىن دەم ئۇرمادى.»

كەلمەگەي بۇ سۆز مەجانىن خەيلىدىن،
 جەمئى گولۇ تىغىل ئاين خەيلىدىن.
 قەھبەلەركىم ھۇللە قىلغاي رەڭگۇ-رەڭ،
 بۇ تەكەللۇمدىن ئۇلارغە ئارۇ نەڭ.

كىمىسە بۇ دەئۇدى مۇقەددەس قىلماغاي،
 دېمەيىن ئەركىم مۇخەننەس قىلماغاي.
 ناقىسكىم سورسە بۇ يەڭلىغ كەلام،
 قويماغان خۇشراق بۇ يول ئەزمىغە گام.
 سەنكى خاتۇنلار كەبى سەن دىلپەسەندە،

يەتكۈسى زاتىڭغە ئەرلىكىدىن گەزەندە.
 ئەر كىرەر ئەر سانىغە ھىممەت بىلە،
 ئەر ئەمەس فەخر ئەيلەگەن زىيىنەت بىلە.
 ئەرگە خۇلقۇ فىئىل ئېرۇر زىيىبۇ جەمال،
 ياڭى زەركەش ھۈللەسىدۇر ئەسكى شال.

تەزەرۇ مەمەددان ھالىغە ھىكايەت بەر سەبىل تەمسىل

تۈشتىلەر بىر يول ئارائىكى رەفىق،
 بىر ئىدى يولسۇز، بىرى ساھىب تەرىق.
 بىرى ناقىسۋەش، بىرى كامىل سىفات،
 ئاڭا مۇدبىر مۇڭا مۇقبىل ئېردى ئات.
 ھەر بىرىگە زات ئىدى ئاتى كەبى،
 لول سىغەتكىم، ئات ئىدى زاتى كەبى،
 مۇقبىل ئايتۇر ئېردى ئەھلىللاھدىن،
 دىنغە داخىل كامىلۇ ئاگاھدىن.
 ئەھلى نۇقساندىن ئىدى مۇدبىرغە سۆز،
 ئۇيىلەكىم بۇت ۋەسىقىدىن كافرغە سۆز.
 دەردۇ سوزۇ نۇكتەدىن ئول ھال دەپ،
 زىيىلىغ تون لۇندىدىن بۇ ھەرزە دەپ.
 تاپمايىن بىر - بىرلەردىن ھېچ بەھەر،
 تا نەمۇدار ئولدى بىر فەرخۇندە شەھەر.
 ئىككىسى ئانى غەنىمەت بىلىدىلەر،
 بىر - بىرسىدىن رەۋان ئايرىلىدىلەر.
 بۇ بىرىگە كويى فەقر ئېردى تەرەق،

بولدى ئول بىر ئازىمى بەيتۇل - لەتەق
 شەھ مۇنى كۆرمەككە كەلدى سەرفەراز،
 كۆرگۈزۈپ كۆپ رەھىمەتۇ ئەجزۇ نىياز.
 ئاندا ئېردى شەھكى، ئەيلەپ ئۇسەۋار،
 مۇدبىرى ناقىس رەۋشى خاجەۋار.
 كەلتۈرۈپ ئەرز ئەتتىلەر خەيلى ئەسەس،
 كىم ئىچىپ بۇ كېچە جەمىى بۇلەھۋەس.
 ۋاقىئە ئولمىش قانۇ بۇ بائىس ئىمىش،
 كىم مۇنى مەقتۇل بەدەھىئەت، دېمىش.
 مۇنچە سۆزگە بۇ لەئىمى خۇدپەسەندە،
 ئاڭا خەنجەر بىرلە يەتكۈرمىش گەزەندە.
 شاھ ئىشىمتكەچ بولدى ئەدل ئەمرىگە خاس،
 قىلدى مۇدبىرغە رەۋان ھۈكىمى قەساس.
 خۇدشكەنگە يەتتى ئول ئالىي مەقام،
 خۇدنەما تاپتى بۇ يەڭلىغ ئىنتىقام.
 ئۇچقۇن ئولدى ئازىمى چەرخى بەرىن،
 قالدى قۇلۇم دار ئۈزە شەھبازى چىن».

قارچىغاينىڭ ئايتىغان ئۇزرى

قارچىغاي قىلدى ئەيان گۇفتارىنى،
 كۆرگۈزۈپ چاڭگال ئىلە مىنقارنى:
 «كىم، ماڭا قۇشلار كەبى ئېرمەس ھىساب،
 كىم بەسى قۇشلارغە مەن مالىك رىقاب.
 مۇنچە قۇشكىم يەتتى گۇفتارى ساڭا،
 بىلىكى، ئۇئىمەدۇرلار ئول بارى ماڭا.
 زاتىمە شەھلەر قولى ئاراڭگاھ،

تۇئىمە ھەر كۈن يەتكۈرۈپ ئالدىمغە شاھ.
 قايسى قۇش قەسىدىغە ئاچسام پەرۇ بال،
 نەسىرى تايىم بولسە مەخلەسدۇرمە ھال.
 شەھلەر ئالدىدا تاپىپ بۇ ئىستىبار،
 شەۋكەتىم سىمۇرغىچە بىلىغىئىل بار.
 شەھ قولى تەختىمدۇرۇر باشىمغە تاج،
 يوق داڭا سىمۇرغ سارى ئىتتىياچ».

ھۇدھۇدنىڭ جەۋابى قارچىغا يىغىمە

دېدى ھۇدھۇد: «كەي غۇرۇر ئىلكىدە پەست،
 جەھل ئىلە غەفلەتقە بولغان زىرى دەست.
 شەھ ئاياغىڭغە سالپ بەندى ئەزىم،
 يوقكى شەھ، ھەرقايسى سەيپىدى لەئىم.
 ئاچلىغ، بىخاھىلىغ ئانچە بېرىپ
 كىم سۆڭەك ئۆزرە ئەتىڭ بارچە ئېرىپ.
 يەتكۈچە بىر لۇقمە ئەت بىداد ئىلە،
 يەپ ئۇلۇس مەغزىن ئۆكۈش فەرياد ئىلە.
 تەڭرى قىسىم ئەتكەننى يەپ، ئەي زارى دۇن،
 لېك ئولۇپ دۇنلارغە مۇھتاجۇ زەبۇن.

قايسى سەيدىكىم، سەن ئانى ئاۋلابان،
 قۇشچى تاشلاپ، تەبىل چالپ قاۋلابان.
 سەن ئۆزۈڭدىن بىر زەبۇنراقنى تاپىپ،
 جۇنىدىن بىخۇد بولۇپ، يەتكەچ قاتىپ.
 تاپشۇرۇپ ئەلگە، ئىتائەت ئەيلەبان،
 قۇشچى بەرگەنگە قەنائەت ئەيلەبان.
 بۇ زەبۇنلۇغلار بىلە مۇنچە گەزاق،
 ھەم قىلىپ ئىزھار ئۇرغان چاغدا لاق.
 گەر ھەممىيەت بولسە ئېردى يا ئۇيات،
 بولماغاي ئېردى ئۇياتىڭدىن ھەيات.
 لېك چۇن نادانلىغىڭ غالىبدۇرۇر،
 نەفس مۇنداغ يادەغە راغىدۇرۇر.

قارچىغا ي نادان ھالىغە ھىكايەت بەر سەبىل تەمىل

كوھىمى تاغ ئىچرە بىر ئايىغ تۇتۇپ،
 ئۆرگەتىپ ئېردى ئانى كۆپ قان يۇتۇپ.
 رام بولغۇنچە يەپ ئېردى ئول ماماغ،
 كۈندە ئىككى قاتلا ئۆلگۈنچە تاياغ.
 ئاچلىغ بىرلە تاياغ يەپ بىھىساب،
 ئىچۇ تاشمىن ئەيلەبان بىنۇش تاب.
 ئۇيلەكىم سالىسە يىغاچ ھەر چىرە دەست،
 ئۆزگە سارى ئول بولۇپ تۇفراققە پەست.
 ھەم ئىشىكلەردە ئۇيۇنچىلىق قىلىپ،
 ھەم ئۇيى سارى ئوتۇنچىلىق قىلىپ.
 يۈكلەبان ئىگىگە بىئەندازە يۈك،

يۈك توشۇردىن قالمايىن ئىگىدە تۈك.
 ھەر جەفاكىم مۇمكىن ئولغاي تارتىبان،
 جەھلىدىن نەفسىدە پىندار ئارتىبان.
 گەھ خەيال ئەيلەپكى قاپلان باشنى
 يانچى ئاتىپ مەكرو ئۇدۇان تاشمىنى.
 گەھ گۇمان ئولكىم، يولۇقسە شەرزە شىرە
 تۇئىمە ئەيلەپ قارىنى يارىپ دەلىر.
 بۇ سىغەت تۇئىمە خەيال ئەتتى بەسى،
 تاكى ئاخىر بولدى ئىتلار تۇئىمەسى.
 ھەر زەمان بۇ ھەرزە قىلماقدىن گۇمان،
 خەلق ئىچىدە سەن ھەمانسەن، ئول ھەمان.

شۇنقارنىڭ ئايتقان ئۇزى

دېدى شۇنقار: «كەي ئۇلۇسقە راھبەر،
 ئەمرىگە تابىمۇ بولۇپ ئاگاھلەر.
 ماڭا ھەق بىر رۇدبە زاھىر ئەيلەمىش،
 بارچە قۇشلار ئۆزرە قادىر ئەيلەمىش.
 بارچە قۇشلار چۇن مۇباھىمدۇر ماڭا،

ئىسمى قۇشلار پادىشاھىمدۇر ماڭا.
 باشىمە ئالتۇن تۇماغە تاجى زەر،
 چۇن مېنى ھەق بۇيلا قىلمىش تاجۋەر.
 سەن چۇ ۋاقىفسەن بارى ھالاتىمە،
 خەيل ئارا ھەم زاتىمە ھەم ئاتىمە،

خۇب ئەمەس بىر شەھ قويۇپ باشغە، تاج،
 ئۆزگە شەھغە زاھىر ئەتمەك ئىپتىياج.
 شاھلىغ ئايىنىغە راجىپ بولاي،
 نېچۈن ئۆزگە شاھغە تابىپ بولاي.»

ھۇدھۇدنىڭ جەۋابى شۇنقار غە.

دېدى ھۇدھۇد: «كەي فەقىرى تىپرە راي،
 بۇ خەيالىڭ زاتىڭگە ۋەھشەتغە زاي.
 بۇكى شەھلىققە تەھەۋۋۇردۇر ساڭا،
 بەس ئەجىب باتىل تەسەۋۋۇردۇر ساڭا.
 ئەي بەسا زەڭگىكى، كەلدى تىپرە زات،
 كىم ئاڭا خەلق ئىچرە كافۇر ئولدى ئات.
 ئىسىم ئارا سۇلتانۇ شەھ شايىپىدۇرۇر،
 بۇ بارى ئەرزالغە ۋاقىپىدۇرۇر.
 ھەر كىشى ئەرمەن دەبان ئەرمۇ بولۇر،
 كەلمەس ئىشنى ئىلكىدىن دەر مۇ بولۇر.
 قەۋمى نادانكىم، دېگەيلەر سېنى شاھ،
 بۇتنى يا ئوتنى دېگەندە كدۇر ئىلاھ.
 زاتىڭگە شەترەنجى شاھىدۇر ئەدىل،
 كىم ئۆزىدەك ئۇترۇسىدادۇر بەدىل.
 نى شەھ ئولغاىكىم، ئانى ھەر دۇنۇ خەس،
 كۆككە ئېلىتىپ يەرگە ئۇرغاي بىر نەفۇس.
 ئول شەھۇ سەن شەھ ئېرۇر بەھەد يىمراق،
 بۇيلا شەھلىغدىن گەدالىغ ياخشىراق.»

شۇنقارنى دەردۇ ھالىغە ھىكايەت بىر سەبىل تەمسىل

خۇسرەۋى تەرھ ئەتتى بىر فەرخۇندە سۇر،
 كىشۋەر ئەھلىغە ئەيان بولدى سۇرۇر.
 ئاندا زىيىنەت ھەددۇ پاياندىن فۇزۇن،
 ھەر نېكىم بولغاي گۇمان، ئاندىن فۇزۇن.
 باغلادىلار مۇلكىن ئايىن سەر - بەسەر،
 شەھر ئىلىدە زىيىبۇ تەزىمىن سەر - بەسەر.
 سەنئەت ئەھلى باغلابان بىسىيار تاق،
 مېۋىرى رەخشان ئەۋجىدەك يۈزچار تاق.
 تەئىبىيە باغلاپ بەسى ئەھلى ھۇنەر،
 تاپىپ ئاندىن مۇلكۇ كىشۋەر زىيىبۇ فەر.
 كۆپ ئەجۇبە زاھىر ئەيلەپ رۇزگار،
 ئۆز فۇسۇنىدىن بولۇپ ئامۇزگار.
 ھەر كىشى لەئىبى قىلىپ كۈلمەك ئۇچۇن،
 ئىشرەت ئارتىپ ھۇزۇن ئوكسۈلمەك ئۇچۇن.

جەمئ ئارا بىر قالتەبانى بەدىيا،
 ئاتىن ئەيلەپ پادىشاھى بوريا.
 بورىادىن سەر - بەسەر كىسۋەت ئاڭا.
 ساغداقۇ قالقان بىلە رەئفەت ئاڭا.
 ئۆزىدەك تاپىپ نەچە يارى سەر،
 يوق سەر، نەچچە لەئىمى مەسخەرە.
 بەزم مەيدانى ئۇلارغە جىلۋەگاھ،
 زاھىر ئەيلەپ بىدئەتى ھەردەم تەباھ.
 ئۆزنى شاھى كىشۋەر ئايىن ساغىنىپ،
 ھەر نې قىلسە ھەزل ئىلە، چىن ساغىنىپ.
 چۇنكى ئاخىر بولدى سورۇ تەئىبىيە،
 تۇتتى ئول ئەبلەھ ئۆزىگە تەئىبىيە.
 چەتر ئىلە تاجىن باشغە ئۇردىلەر،
 بوريا تونىن بۇزۇپ كۆيدۇردىلەر.
 بولدى بۇ ھەنىگامەدىن تاگاھلىغى،
 كىم تەمەسخۇر ئېرمىش ئانىڭ شەھلىغى.

بۇر كۈتۈننىڭ ئۇزۇرى

بولماسە بۇ، ئۇيقۇ كەلمەس تۈن ماڭا.
 تۈننى ئىستەپ چۈن ھەۋا توتتۇم بىيىك،
 ئىمىن ئېرىمەس نې قۇلانۇنې كىيىك.
 ئولكى بولغاي بوغزى بۇ يەڭلىغ ئولۇق،
 يول نېتىپ قەتتە ئەيلەگەي بولماي ئوزۇق.
 مېنى بۇ يولدا قانات كۆپ سالدى تۇت
 قارىم ئاچ ئولغاچ يىقىلىپ قالدى تۇت».

كىردى بۇر كۈت ئورتاغە، يەننى ئوقاب،
 دېدى: «ئەي قۇشلار ئارا مالىك رىقاب!
 ماڭا ھالەت ئۆزگە قۇشلاردەك ئەمدىس،
 قۇمىرىيۇ بۇلبۇلدەك ئەل ۋەسقى ئەيلەمدىس.
 سەۋلەتىم مۇفرىددۇرور، قەھرىم يامان،
 تاغ مۈلكى ئىچرە مەنمەن قەھرەمان.
 نەچچە كەكلىك تۇنمەدۇر ھەر كۈن ماڭا،

ھۇدھۇدنىڭ جەۋابى بۇر كۈتۈنغە

ئەزم ئېتىردىن بۇيلا بولغايسەن ئۇزۇن.
 ئازىم ئولماي يولغە، سەن ئاچماي قانات،
 چاڭۇ سىنقارۇ قاناتىڭدىن ئۇيات.
 مۇنچە، بىرلە ئۆزنى تەۋسىنى ئەتكەسەن،
 زورۇ شەۋكەت بىرلە تەئرىنى ئەتكەسەن.
 پەدەلەۋانۇ قەھرەمان ئول بولدى ئول،
 كىم كېچىپ جانىدىن ئەتكەن ئەزمى يول.

دېدى ھۇدھۇد: «كەي خەدىۋى كامكار،
 كۆرمەگەي بىر سەندەك ئەسلى روزگا.
 ھەم يىگىتلىك ۋەسقى لايىق زاتىگە،
 ھەم مۇسەللەم پەدەلەۋانلىق ئاتىگە.
 ھەيىق بۇ سىنقارۇ چاڭگاللىك سېنىڭ،
 قەررۇ شەۋكەتلىك پىرۇ بالىك سېنىڭ.
 سەنكى مەقسۇد ئىستەمەي بەد نەفسى دۇن،

بۇر كۈت بەد نەفس ھالىغە ھىكايەت بەر سەبەل تەمسىل

جان ئاۋۇچلاپ باش ئالبان كەتتىلەر.
 زورگەر ھەم ئەيلەدى ھەمراھلىغ،
 يوق ئاڭا يول رەنجىدىن ئاگاھلىغ.
 يول ئۇزۇنراق تۇشتىسيۇ ئاباد يوق،
 قىلغالى بەد نەفس ئەل نەفسىنى توق.
 زورگەر چۈن تاپمادى بىر كۈن غىزا،
 باشلادى ئۆز ھالىغە تۇتماق ئەزا.
 چۈن ئىككىنچى كۈنگە يەتتى پەھلەۋان،
 كەتمىش ئېردى جەسمىدىن تابۇ تەۋان.
 چۈن ئۈچىنچى كۈنگەچە بىبەرگىلىك،
 ئەيلەدى زاھىر بەيىبان مەرگىلىك.
 قەتتە ئىتىپ يولنى ياياق ئەتغال ھەم،
 ھەر تەرەپ ئىككى بۈكۈلگەن زال ھەم.

بار ئىدى بىر پەھلەۋانى زورگەر،
 بەد نەپسلىغ فەننىدە ساھىب ھۈنەر.
 چاشتگاھ يەر ئېردى ئون پاتمان تەئام.
 يەنە مۇنچە ئەيلەر ئېردى قۇتى شام.
 بۇ ئىكى ھەنگامەنىڭ مابەينى ھەم،
 يانە ئانچە، ئوتلار ئېردى بېسۇ كەم.
 زورلار ئەيلەر ئىدىكىم فىلى مەست،
 قىلسە تاپقاي ئېردى ئەندامى شىكەست.
 قىلدى بىر كۈن ھادىساتى رۇزگار،
 مۈلك ئارا نەۋى بۇزۇغلۇغ ئاشكار.
 ئۇيلەكىم بولغاچ ئەيان ئانداق بەلا،
 ۋاجىب ئولدى مۈلك ئەھلىغە جەلا.
 خەلق ئۆزگە مۈلك ئەزمىن ئەتتىلەر،

ئىككى - ئۈچ كۈن تارتىمىدىن رەنجۇ ئەنە،
 مەنمەن ئىچىرە كاملار تارتىپ يانا.

كۈفنىڭ ئايتىغان ئۆزى

لېك ئول ئۈمىد ئىلە ئۆزنى تۈزۈپ.
 دەپكى، گەرچە تارتتىم ئۈمۈمدە رەنج،
 باك ئەمەس بىر كۈن نەسىبىم بولسە گەنج.
 مەنكى گەنج ئۈمىدىدىن دىۋانەمەن،
 كېچە - كۈندۈز ساكىنى ۋەيرانەمەن.
 بۇ ئۇزۇن يولدىن مېنى تۇتغىل مەئاف،
 مەن كىمۇ سىمۇرغ بىرلە كۈھى قاف»

زاھىر ئەتتى ئەجز ئەھۋالىنى كوف:
 «كىم ئېرۇرمەن مەن زەئىفۇ، يول مەخۇف.
 ئۆتكەرىپمەن ئۈمرىنى ۋەيرانەدە،
 باشمە يەمروككۈدەك كاشانەدە
 بارچە ئەۋقانم ئۆتۈپ ئەندۇھ ئىلە،
 ماتەم ئەھلىدەك فىغانۇ دەرد ئىلە.
 گەنج ئۈمىدىغە، فىغانلار كۆرگۈزۈپ،

ھۇدھۇدنىڭ جەۋابى كۇفغە

قىل خەيال ئەي ناتەۋانۇ غۇسسە سەنج.
 كىم نې بولغاي بەھرەك ئاندىن جۇز بەلا،
 ھەر دەم ئۆزگە غەمغە بولماق مۇبىتەلا.
 ئول بەلالار ئىچىرە بولماق خارۇ زار،
 گەنج تۇتماق دۈشمەن ئىلكىدە قەرار»

دېدى ھۇدھۇد: «كەي ئىشىك مەكرۇھ ھىيەل،
 قەسدى جانىڭ ئەيلەبان تۇلى ئەمەل.
 يەر تۇتۇپ كۆڭلۈڭدە ئۈمىدى مەئال،
 كىم ۋۇقۇئىغ، ئانىڭ يوق ئىتتىمال.
 فىلمەسەل بىلغەرز تاپساڭ ھەم بۇ گەنج.

ھىكايەت بەر سەبىل تەمسىل كۇفى بەخەيرەت ھالغە

يوق فەرىدۇن، بەلكى قارۇن گەنجىدەك
 كۆرمەكىدىن تەلبى ئەتتى تەركى ھۇش،
 يەتتى ناگەھ بىر لەئىمى سەختكۇش
 كۆردى ئول ۋەيرانەدە دىۋانەنى،
 ھۇش زايل قىلغۇچى خۇمخانەنى.
 كۆرمەي ئول مەجنۇننى مەھرەم چەكتى تىغ،
 قانىنى گەنج ئۆزى تۆكتى بىدەرغىغ.
 گەنج ئېردى ئۈمرى ئانىڭ ۋايەسى،
 باردى گەنج ئۈستىدە جان سەرمايەسى.

بار ئىدى بىر مۈلك ئارا دىۋانەنى،
 كېچە - كۈندۈز مەسكەنى ۋەيرانەنى.
 گەنج ئۈمىدى بىرلە ئۈمرىن ئۆتكەزىپ،
 ھەر دەم ئول ۋەيران بىر يانمىن قازىپ.
 ئىتتىفاقا بەسكى چەكتى رەنج ئول،
 بەختى بىر كۈن گەنجىغە، باشقاردى يول.
 بىر ئىشىك بولدى ئەيان نەقىبى ئارا،
 كىردى ئېرسە بىر ئۇلۇغ ئىشرەت سەرا.
 قىرىق خۇم ئاندا فەرىدۇن گەنجىدەك،

ھۇماينىڭ ئايتىغان ئۆزى

كىم مېنىڭ سايەم گەدانى قىلىشە شاھ... مەن يەنە شاھ ئىستەمەك، يەئنىكى نې، ئۆزنى رەنجۇر ئەيلەمەك يەئنىكى نې؟ قىلداغىم خۇشراق ھەۋايى جىلۋەگاھ، بەرمەگىم سايەمدە شەھلەرغە پەناھ.

باشلادى ئۆزىنى ساھىببەر ھۇماي، دېدى: «ئەي سەرگەشتەلەرغە رەھنەماي، ئاندا دۇر ئىقبالدىن پايەم مېنىڭ، كىم ئېرۇر بەختى شەرەف سايەم مېنىڭ، زاتىمە ئانچە شەرەف بەرسە ئىلاھ،»

ھۇدھۇدنىڭ جەۋابى ھۇمايغە

كىم ئېرۇر بۇ مۇددەئا ۋايەك سېنىڭ، بۇ غەلەت ئەفسانە شاد ئەيلەپ سېنى، بۇيلە فاسىد ئېتىقاد ئەيلەپ سېنى، فىلىمەسەل بولدى بۇ دەئۋا راست ھەم، كەلسە سەندىن بۇ سىغەت بىخاست ھەم، بەرسە ئەلگە شاھلىغ ھەيىي ۋەدۇد، سەندىن ئول لافۇ گەزاق ئەمما نە سۇد، تۇئمەك ئىتدەك دەشت ئارا قالغان سۆڭەك، تۇرفەراق بۇ ئىشكى، قاقشالغان سۆڭەك.

دېدى ھۇدھۇد: «كەي سۆزۈڭ ئەفسانەئى، كىم ئانى قىلغاي بەيان دىئوانەئى، ئولكى ئاتىڭدا بەلاھەت چاغلانمىش، ساڭا بۇ يەڭلىغ شەقىقە باغلانمىش، كىم يېتەر سايەڭدىن ئەلگە شاھلىغ، ساڭا باۋەر قىلدۇرۇپ گۈەراھلىغ، شاھلار تەئرىخكىم مەستۇر ئېرۇر، قايسىمىنىڭكى ۋەسىغىدە مەزكۇر ئېرۇر، كىم ئانى شاھ ئەيلەمىش سايەك سېنىڭ،»

ھۇمايى خۇد نەماي ھالىغە ھىكايەت بەر سەبەل تەسەبىل

يا مەگەر خۇد بىز دۇرى شاھسانەدۇر، كىم ئېرۇر ئول شاھ تاجى رەۋنەقى، ئاڭلا ئانى مۇزد بەرگەننىڭ ھەقى، تاجىر ئالىپ ئول سىغەت نەقدى ئەزىز، ئەخز ئېتىپ غەۋۋاس بىر - ئىككى پەشىز، ئول ئالىپ مۇزدۇ ساڭا - ئول داغى يوق، ئىت كەبى ئەيلەپ سۆڭەك نەفسىڭنى توق، ئاقىل ئېرسەك كۆپ دېمە مۇنداغ گەزاق، كىم سەراسەر بۇ سۆزۈڭ باردو خىلاق.

بىلىگىل، ئەي باتىل خەيال ئىچرە ئەسىر، كىم ئېرۇر ھالىڭغە لايىق بۇ نەزىر، ساھىلى ئۇمىاندا سەۋدا پەشە خەيل، بەھرى سەۋداسىدا سۇد ئەندىشە خەيل، بەرسىلەر بەش ئون دەرەم، غەۋۋاسى دۇن، بەھر ئارا سالۇر ئۆزىنى سەرنىگۇن، جاننى يۈز رەنج ئوقىغ، ئەيلەپ ھەدەف، بەھر قەئرىندە ئىلىكلەر بىر سەدەف، ئول سەدەف ئىچرە ئەگەر مىڭ دانەدۇر،»

ئۆردەكنىڭ ئايتىغان ئۆزى

ئاندىن ئايرۇ مۇزتەرىبمەن قاينۇدىن، ئۇيلەكىم تۇشكەي يىمراق بالىق سۇدىن.

ئۆردەك ئاغاز ئەتتى: «ئەي فەرخۇندە زات، سۇ بىلە بولمىش ماڭا قايمىم ھەيات،»

فوقەتدە ئەيلەرەم يۈز ماجەرا.
 مەۋجىدىن سەججادە سالىپمەن سۇدە،
 كۆرگۈزۈپ مەقسۇد يۈزىن ئول كۆزگۈدە.
 سۇدادۇر مەقسۇدۇمە چۇن يەتمەكم،
 بەس خەتادۇر ئۆزگە يان بەزم ئەتمەكم.

چۇن سۇ ئىچرە زايىمقە تەسكىن بولۇپ،
 پاكدامەنلىغ ماڭا ئايىن بولۇپ.
 پاكلىغ چۇن سۇدىن ئەتتىم ئىكتىساب،
 لايىق ئولدى ۋەسقىمە ھۇسنۇل - مەتاب.
 بولماسام بىر لەھزە ئارىغ سۇ ئارا،

ھۇدھۇدنىڭ جەۋابى ئۆردەككە

كېچە - كۈندۈز غۇتە ئۇرماق ۋەرزىشك.
 فمىق تۇخمىن نەفسىغە ئولكىم تارىر،
 سۇ ئارا ھەر غۇتەكم ئۇرسە ئارىر.
 نې خىيانەتدۇر بېرۇر بىباكلىك،
 كىم چۆمۈپ تۇن - كۈن يىتمىشمەس پاكلىك.
 ئەر ئېسەڭ، ئالدىڭدادۇر بەھرى فەنا،
 چۆمغىلۇ قىلغىل ئۆزۈڭنى ئاشنا.

دېدى ھۇدھۇدكم: «خەتا سۆز كەلدى بۇ،
 كىم دېدىڭ، ئەي پاك يۇپ ئەقلىڭنى سۇ.
 سۇغەكم سەججادە سالىپمەن دېدىڭ،
 چۇغز ھالىدىن مەگەر غافىل ئىدىڭ.
 پاك دامەنلىغ قىلىپمەن مەن دېمە،
 ئۆزنى سۇدا غەيرى تەر دامەن دېمە.
 پاك ئېسەڭ سۇغە نېدۇر چۆمماق ئىشك،

ئۆردەك نامەردەك ھالىغە ھىكايەت بەر سەبىل تەدىل

فەرز ئەدا قىلماي يەقىن يەتكەچ يانىپ.
 خەلقلەر دەپ: «بول مۇشەررەف ھەجغەھەم»
 مەيىل بەرمەي ئول تەرەف ھىمرسى دىرەم.
 تاكى بىر كۈن تۈشتى دەريا ئىچرە مەۋج،
 كېمەلەر گاھى ھەزىزۇ گاھى ئەۋج.
 بولدى تاجىر بەچچە چۇن دەريادا غەرق،
 لېك ئۆزىدەك مەقسەدى دەريادا غەرق.
 بەرمەدى دەريا خەيالى ھەجغە يول،
 تاكى بولدى بىر نەھەڭگە تۇئمە ئول.

ھىتىدۇ دەرياسىدا ئېردى تاجىرى،
 سۇدۇ سەۋدا شۋەسىدە ماھىرى.
 ماىەئى سەۋدا دىماغىغە تۇشۇپ،
 غەرقى بەھرى فىكر ئولۇرغە ياۋۇشۇپ.
 تۇتمايىن ھېچ مۈلكدە ئون كۈن مەقام،
 ئەيلەگەچ سەۋدا سۇغە ئەيلەپ خىرام.
 يىللار ئەيلەر ئېردى بۇ يەڭلىغ سەفەر،
 بەھرنى ئاڭلاپ ھەر ئافەتدىن مەقەر.
 مەككە ئەترافىن سۇ ئىچرە ئايلاىپ،

تاۋۇغنىڭ ئايتىغان ئۇزى

قىلدى قۇشلارغە ئەنىسۇ پىمشەۋا.
 ماڭا بەردى سەۋتۇ دىلكەش بەردەۋام،
 ئەلنى تائەتغە تىلەرگە سۇبھۇ شام.
 ئولكى مەخلۇق ئەتتى سۇئىئى ھۇشۇ تەيىر،
 بىزگە تەسكىن روزى ئەتتى، ساڭا سەيىر.

تاۋۇغ ئەتتى بۇيلە ئۇزىن ئاشكار:
 «كەي تۇيۇر ئىچرە ئەنىسۇ تاجدار،
 بىز ئىكەۋگە تاج روزى قىلدى ھەق.
 لېك ھەربىرگە بىر ئىش بولدى نەسەق،
 ساڭا ئەيلەپ راھىبەرلىقنى ئەتتە،

چۈن سەر ئامەد كەلدى ئارلىكىدىن خۇرۇس،
 ھەق ئاڭا بەردى نەچە زىيىپا ئۇرۇس.
 تۇتتى ھەريان سەير قىلماقدىن مەئان،
 مەن كىمۇ سەمۇرغى بىرلە كوھمىقانى.

ھۇدھۇدنىڭ جەۋابى تاۋۇغقا

جىملۇ ھاھى ۋەسل مىئراجى ئاننىڭ.
 ۋەسلىدىن مەملۇ ۋەلى دەم ئاسرابان،
 غەيردىن ھالنى مۇبەھم ئاسرابان.
 ۋەسلى يۈزىڭ دەردىدىن كۆڭلىدە خۇش،
 لېك ئولۇپ ئاغزى سەدەق يەڭلىغ خەمۇش.
 سەن قۇش ئېرەسسەنكى، ئەي خارىج نەۋا،
 ھەرزەگەردۇر ھەرزەگۈيى بىھەيا.
 فەسقى مۇغرىز كېچە - كۈندۈز ۋەرزىنىڭ،
 بىجىمەت غەۋغاۋۇ قىچقىرماق ئىشىڭ.
 يۈز يامانلىغ بىرلە سەبەت ئەيلەبان،
 ياخشىلارغە ئۆزنى نىسبەت ئەيلەبان.
 سۇستلۇغلار بىرلەكىم قىلدىڭ ئەيان،
 دېمەگىل ئۆزنى خۇرۇس، ئەي ماكىيان.

دېدى ھۇدھۇدكىم «بۇ سۆز ۋەجھى ئەمەس،
 ھېچ كىشى بۇ سۆزنى ھالىدىن دېمەس.
 بار ئانىڭدەككىم قۇش ئاچىپاي بالۇپەر،
 سىدرە شاخى ئۈستىدە ئەيلەر مەقەر.
 كەلدى جىملۇ ھاھى ئانىڭ ئەنجۈمەن،
 سەير ئېتەر لېكىن بىرى دائىم ۋەتەن.
 ئەرش پەرۋاز ئولدىيۇ سىدرە نىشىن،
 ئاڭا زاھىر ئەيلەمەي پەرۋاز ئىشىن.
 ئېرەمس ئول سەمۇرغىدىن ئايرۇ دەمى،
 ۋەسلىدە كۆڭلىگە ئۆزگە ئالەمى.
 يەتمەيىن جانىغە ھىجراندىن گەزەند،
 سۈرەتى ۋەسلىدە ھەردەم نەقىشەند.
 باشى ئۈزرە مەۋھىبى تاجى ئانىڭ،

قۇشلارنىڭ ئۆز نىسبەتلەرنى ۋە سەمۇرغىگە يەتمەكچىلىرىنى ھۇدھۇددىن سورىغانلىرى

بارچەنى خار ئەيلەبان بەختى نىڭگۈن.
 كۆڭلۈمىزغە بولماغان رەۋشەن بۇ راز،
 جەھلىمىز كۆپىدىن كۆپۈ ئىلم ئازدىن ئاز.
 زەررەدەك سەرگەشتە ئەھۋالى ھەقىر،
 ئول كەمال ئەۋجى ئۈزە مېھرى مۇنسىر.
 مەنزىلەتدە چەرخى ئەلادىن رەفئە،
 فەسەت ئىچرە ئەرشى ئەنزەمدىن ۋەسپە.
 ئول كېلىپ ئارتۇق توقۇز ئەفلاكىدىن،
 لېك بىر ئۆكسۈك بەسى خاشاكىدىن.
 بىزگە ئانىڭ بىرلە نىسبەت نې ئىكىن،
 يا بۇنىسبەت ئىچرە ھېكمەت نې ئىكىن؟
 شاھلار شاھى كېلىپ ئول پادىشاھ،
 بىز گەدالارنىڭ گەدايى خاكى راھ.

ھەر بىرى ئۆزىڭم قىلدى خىتاب،
 بەردى ھۇدھۇد چۈن ئاڭا كافى جەۋاب.
 نۈكتەدىن ئاجىز بولۇپ ئول لەھزە خەيل،
 قىلمادىلار ئۆزگە ئۈزر ئايتۇرغە مەيل.
 مەنتىقى ھۇدھۇددىن ئەتتىلەر سۇئال،
 بارچەنى سەرگەشتە ئەيلەپ زەئىقى ھال:
 «كەي سېنىڭ زاتىڭ رىياسەت گەۋھەرى،
 باشىڭا لايىق ھىدايەت ئەفسەرى.
 يەر ئارا قەتئى بەيابان ئەيلەگەن،
 تەي مەسەللىك ئولچە ئىمكان ئەيلەگەن.
 يول رىجاۋۇ خەۋفىنى بىلىگەن تەمام،
 خەۋق ئىسلاھىدا قىلغاي ئېتىمام.
 بىز گۇرۇھى ئاجىزۇ زارۇ زەبۇن،

بىزگە مەئلۇم ئەتكى بەس مەجھۇل ئېرۇر، قەترەنىڭ دەرياغە ئېدۇر نىسبەتى؟
 ئەقل ئانىڭ ئىدراكىدا مەئزۇل ئىرۇر.

قۇشلارنىڭ سۇئالى، ھۇدھۇدنىڭ جەۋابى، سەمۇرغ
 زۇھۇرىدىن خەتابى

سەنىكى فەھم ئەتتىڭكى كىمكى سايەسىن،
 ئۆز يەقىنىڭدا قەۋى سەرمايەسىن.
 سايە ئىستەي بولماسە گەر جىملۇەگەر،
 بىلىكى سىمۇرغ ئولماس ئېردى سايەگەر.
 ئۆزنى سىمۇرغ ئىستەسە ئېردى نىھان،
 سايەسى بولماس ئىدى ھەرگىز ئەيان.
 سايە ئەفكەننىڭ ۋۇجۇدىدىن دەلىل،
 سايە زاھىر بولماغىن تەھقىق بىل.
 كۆزلەرنىڭ سىمۇرغ بىن گەر بولماغاي،
 كۆزگۈدەك كۆڭلۈك مۇنەۋۋەر بولماغاي.
 كىمكى ئول يۈزنى كۆرەر گەر كۆز ئەمەس،
 ھەرنەكىم دەر غەيرى ئارتۇق سۆز دېمەس.
 ئىستەدى ھۇسنىغە ئاشىقلىقنى فاش،
 كۆزگۈ پەيدا قىلدى ئانداغىم قۇياش.
 تاكى ئاندا جىملۇەنى ناز ئەيلەگەي،
 ھۇسنىغە ئاشىقلىق ئىزھار ئەيلەگەي.
 بولدى ئول كۆزگۈ كۆڭۈل، ئەي ئەھلى دىل،
 كىم ھەق ئاندا جىملۇە ئەيلەر مۇتتەسىل.
 ئول قىلىبان جىملۇەنى ھۇسنى ئاشكار،
 سەن كۆڭۈل بىرلە ئاڭا ئايىمىنەدار.»

بەردى ھۇدھۇد قەۋمىغە مۇنداغ جەۋاب،
 كىم: «ئوشۇل شاھەنشەھى ئالىي جەناب.
 گەنجى ئېردى لېك مەخفى زات ئاڭا،
 ياشۇرۇن ھۇسنى ئېردى كۈن مىرئات ئاڭا.
 ئۆز زۇھۇرىن چۇن تەمەننا ئەيلەدى،
 چىقتىيۇ ئەۋۋەل تەجەللا ئەيلەدى.
 بۇ تەجەللىسى ئارا خۇرشىدۋار،
 يۈز تۈمەننىڭ سايە سالىدى ئاشكار.
 سايەكىم پاكىزە بولدى جىملۇەگەر،
 ئەيلەدى ئول سايەغە كۆپرەك نەزەر.
 بارچە ئالەم قۇشلارنىڭ سۇرەتى،
 بىلىكىل، ئانىڭ سايەپەرۋەر ھېكمەتى.
 جان مۇھەققەق بولدى بۇ ھىكمەت ساڭا،
 بولدى تۈز سىمۇرغ ئىلە نىسبەت ساڭا.
 بۇ ساڭا مەئلۇم چۇن بولدى يەقىن،
 فاش قىلما رازنى، ئەي خۇردەبىن.
 كىمگە بۇ كەشى ئولدى مۇستەغرى قەدۇر ئول،
 ھاشەللاھكىم، دېگەيسەن ھەقدۇر ئول.
 ھەققە مۇستەغرىقنى بولماس ھەق دېمەك،
 بولغاي ئانى ھەققە مۇستەغرىق دېمەك.»

ئول پادىشاھ ھىكايەتلىكىم، ئۆز ھۇسنىنى زاھىر قىلۇرغە
 كۆزگۈنى ۋەسىلە قىلدى

مۇھلىك ئول رۇخسارەنىڭ نەززارەسى.
 ھۇسنى غەۋغاسى جەھان ئىچىرە تۇشۇپ،
 ئىشقىنىڭ يەغماسى جان ئىچىرە تۇشۇپ.
 ئانچەكىم ھۇسنى جەھان ئارا ئاڭا،
 يۈزىنىڭ ئانچە نازۇ ئىستىغنا ئاڭا.

بار ئىدى شاھى جەمال ئەۋجىدە ماھ،
 ماھ پەيكەرلەر سىپاھ، ئول ئېردى شاھ.
 قامەتتىن سەرۋاغە ئەفكەندەلىك،
 ئارەزىدىن مېھرىغە شەرەندەلىك.
 ئالەم ئاشۇبى كېلىپ رۇخسارەسى،

بەھر ئەل ھەم ئەكسىدىن ئالۇر ئىدى.
 تا بۇ يەڭلىغ كۆزگۈ تەرتىپ ئەتىدى.
 ھۇسنىدىن نازىرغە بەھرە يەتمەدى.
 ھەم ئۆزى ھۇسنىدىن ئولدى بەھرەۋەر،
 بەھرە ھەم تاپتى ئاڭا قىلغان نەزەر.
 سەن بۇ كۆزگۈنى كۆڭۈل قىلغىل خەيال،
 كىم سالۇر ئەكسىنى ئاندا ئول جەمال.
 قەسر تەن، ئاندا كۆڭۈلنى كۆزگۈ بىل،
 كۆزگۈدە شەھ ھۇسنىنى نەززارە قىل.
 بەرمەيىن ئول كۆزگۈگە ئەۋۋەل جىلا،
 ئەكسىن ئاندا سالماغاي ئول پادىشاھ.
 ئاڭلاغىل ئول ھۇسنى ئەكسىن كۆزگۈدە،
 سەن تەماشاسىدە تۇرغىل ئۇترۇدە.
 كۆزگۈ رەۋشەنراق نىچە قىلسە زۇھۇر،
 زاھىر ئولغاي ئەكس ئاندا بىقۇسۇر.

ھۇسنىدىن ئافاق ئارا غەۋغا ئىدى،
 زۇلمەتنىن مۇلكىگە يەغما ئىدى.
 چىقىسە گاھى ئاتلانپ مەيدان ئارا،
 سالسە ئېردى رەخشىنى جەۋلان ئارا.
 ھەر كىشى ئالىغە كەلسە ئول زەمان،
 ھۇسنىنى كۆرمەك ھەمان، ئۆلمەك ھەمان.
 بولمىش ئېردى ئۆلگەن ئەلدىن بەندى يول،
 سەير ئېتىپ يانغۇنچە جەۋلانكەھدىن ئول.
 خەلق بىدوھ قەتلىدىن تاپتى مەلال،
 ئەلگە يۈز كۆرگۈزمەكن قىلدى خەيال.
 كۆزگۈ ھۈكۈم ئەتتىكى، پەيدا قىلدىلار،
 تەختى ئالدىدا مۇھەببەت قىلدىلارس.
 قەسر ئالدىدا ياساتتى مەنزەرى،
 ئاندا نەسب ئەتتى چۇ رەۋشەن ئەختەرى.
 ئۆزى ھۇسنىغە نەزەر سالۇر ئىدى،

ئىسكەندەرنىڭ ئۆزى ئەلچىلىككە بارغانى

كىم نېدۇر بۇ پەردە نەقىشەدە خەيال.
 سەن داغى شەھدىن قىلۇرسەن نۇكتەگۈش
 ساغىنۇرسەن لېك ئاقىلى سۇرۇش.
 بىلىدىلەر قۇشلارچۇ بۇ گۇفتارنى،
 ئاڭلادىلەر پەردەدە ئەسرارنى.
 بارى مەقسۇدىغە رۇخسەت تاپتىلار،
 كامى مەتلۇبىغە ئۇلفەت تاپتىلار.
 ئاشنالىغ سۆز بىلە ئول پىشەۋا،
 قىلدى ئول بىگانەلەرنى ئاشنا.
 قىلدىلار بارى يەنە ئاندىن سۇئال:
 «كەي بىدايەت ئەمرىدە ساھىب كەمال:
 بىز كۇرۇھىمىز بەسى زارۇ زەئىف،
 جىسم زارۇ تەن نىزارۇ تەن نەھىف.
 ئىش ئۇلۇغدۇر يىزىل يىراقۇ خەۋق كۆپ،
 نېچچۈك ئولغاي ئەزىمىز بۇ يولدا خۇب؟»

«بىر كۈن ئىسكەندەر بۇ ئايىن ئەيلەدى،
 ئەلچىلىككە ئۆزى تەئىيىن ئەيلەدى.
 ئەيلەدى سىمۇرغىنى ئول نامۇەر،
 ئول كەبۇتەرغەكى بولغاي نامەبەر.
 باردى ئول كىشۇەرغەكىم باردى رۇسۇل،
 ئەيلەدى ئاندا رۇسۇلانە نۇزۇل.
 دېدى ئەلگە: بۇدۇر ئىسكەندەر سۆزى،
 تۇرغە بۇ كىم ئېردى ئىسكەندەر ئۆزى،
 ئەلچىلەردەك سۆز بەيان ئەيلەر ئىدى،
 ئۆزى ئۆز ھۈكۈمىن ئەيان ئەيلەر ئىدى.
 ئەل نە بىلىسۇنلاركى ئىسكەندەردۇر ئول،
 يوقكى قاسىد ھاكىمى كىشۇەردۇر ئول.
 يەتكۈزۈپ ئەھكامى نامرۇدنى،
 ئەلگە قاسىد كۆرگۈزۈپ مەقسۇدنى.
 خەلقدىن مېڭدىن بىرى بىلىمەي بۇ ھال،

قۇشلارنىڭ يۇل كەيىمىيەتىدىن سۇئالى ۋە ھۇدەۋدىنىڭ ئايتىغان جەۋابى

بەردى ھۇدەۋد قەۋمىغە مۇنداغ جەۋاب،
 كىم: «يۇ يەڭلىغ ئاڭلاڭمىز رايى سەۋاب.
 كىم بۇ يولدا ئىشقدۇر كۈللى سىغەت،
 ئىشقى ئەھلىدىن يىراقدۇر مەسلەھەت.
 كىمكى ئاشقدۇر ئاڭا جاندىن نې باك،
 كۇفر ئالىپ بەرمەك ئىماندىن نې باك.
 گەر كېرەك ئاشققە ئۆز جاناندىن،
 سەھل ئېرۇر كەچمەك جەھانۇ جاندىن.
 جان ئېرۇر ئاشقى يولدا سەددى راھ،
 ئۆيلەكىم بولغاي براۋ ئالدىدا چاھ.
 فەرد ئېرۇر ئاشقى تەنۇ جاندىن داغى،
 ئەقلۇ ھۇشۇ كۇفرۇ ئىماندىن داغى.
 ئىشقى ئالەم سوز ئېرۇر جان سوز ھەم،
 شەۋق ئوتىدىن كۇفرۇ ئىمان سوز ھەم.
 ئاشقى ئولغاي كەچتى نەڭگۇ نامدىن،
 مىللەتۇ ئىماندىنۇ ئىسلامدىن
 لازىمى ئىشقى ئولدى شەۋقۇ شورۇ دەرد،
 بەرق يەڭلىغ پۇيەدە گىمى نەۋەرد.
 كىمگە دەردى ئىشقى مۇستەۋلا دۇرۇر،
 تەركى جان ئەتمەك ئاڭا ئەۋلا دۇرۇر.
 كىمكى جانان سارىنىڭ ئاراسى بار،

جانغە ئافەت يەتسە نې پەرۋاسى بار،
 ئىشقى ئىشى غەم شامى دەردى سوزدۇر،
 شەمۇ ئاڭا ئاھى جەھان ئەفرۇزدۇر.
 دەرد كەلدى ئىشقى سوزىدىن نىشان،
 دەرد بولماي ئاشقى ئولماس جان فەشان.
 مۇترىبا، تۈز بىر سۇرۇدى دەردناك،
 ساقىيا، بىدەردلىغدىن مەن ھەلاك.
 دەرد جامىن تۇت مېنى زار ئەتكۈدەك،
 ئىشقى دەردى جانىمە كار ئەتكۈدەك.
 تا ئانى نۇش ئەيلەبان جاندىن كېچەي،
 ئەقلۇ ھۇشۇ كۇفرۇ ئىماندىن كېچەي.
 كۇفردىن دەير ئىچرە مەئۇ ئەيلەيمىن،
 ئەزىمى زۇننارى جەلسا ئەيلەيمىن.
 پىرى دەير ئاللىدا ئەيلەپ ئۆزنى مەست،
 كۆيدۇرۇپ مۇسەھەف بولايىمىن بۇت پەرەست.
 ئىشقى دەيرى ئىچرە ئەيلەپ ئۆزنى خاس،
 جاننى ئىمان نەڭگىدىن ئەيلەي خەلاس،
 دەير ئارا ئەسمائۇ ناقۇس ئەيلەيمىن،
 بۇت سۇجۇدىدا زەمىن بۇس ئەيلەيمىن.
 بەلگە مەھكەم باغلابان زۇننارنى،
 ئۆزدىن ئەيلەي شادمان كۇفغارنى،

ھەزرەتى شەيخ سەنئان رەھمەتۇللا ئەلەيھىننىڭ ئاشىقى بولغان ھىكايەتى

قۇللۇغىغە مۇفتەخىر ئاگاھلار.
 ھەر دۇئاكىم قىلسە بىر غەمكىن ئۇچۇن،
 قول ئاچىپ خەيلى مەلەك ئامىن ئۇچۇن.
 چېھرەنى مەقسۇد ئانىڭ ئۇترۇسىدە،
 جىلۋە ئەيلەپ كۆڭلىنىڭ كۆزگۈسىدە.
 تۆرت يۈز ئاللىدا ئەسھابۇ مۇرىد،
 ھەر بىر ئانداغكىم جۈنەيدۇ بايەزىد.

شەيخ سەنئان ۋاسىلى دەرگاھ ئىدى،
 كۆڭلى غەيىب ئەسرارىدىن ئاگاھ ئىدى.
 كەئبەدە ئەۋتاد ئىلە ئەقتاب ئارا،
 ئۆينە ئېردىكىم نەبى ئەسھاب ئارا.
 خەلق ئىرشادىغە راسخ ئېردى ئول،
 كەئبەدە شەيخۇل - مەشايىخ ئېردى ئول.
 ئاستانىنىڭ گەدايى شاھلار،

چەرخى ئەنلاغە شۇكۇھىدىن شىكەست،
 ئەرشى ئەئىرەم ھەممەتى ئاللىدا پەست.
 دۇدى ئافەتتىن قارارىب ئالەمى،
 يارۇبان يەتكەچ دۇئاسىدىن دەمى.
 كىمكى بولسە ھەر بەلاغە مۇبتەلا،
 ئول دۇئا قىلغىچ بولۇپ دەفئى بەلا.
 ۋارىد ئەتتى ئەرشىدىن پەيغامدەك،
 ۋاقىئەتى ۋەھىيى ئىلە ئىلھامدەك.
 ھەرنە كۆرسە ۋاقىئە تەئبىر ئاڭا،
 كۆركى نې - ئوق يۈزلەنىپ بىر - بىر ئاڭا.
 نېچچە كۈن بىر تۇش ئاڭا كۆرگۈزدىلەر،
 رىشتەئى سەبىرۇ قەرارىن ئۈزدىلەر.
 ئويغانىپ ھالىغە ئىستىغفار دېدى،
 يۇمسە كۆز ئول تۈشكە - ئوق تەكرار ئىدى:
 كىم مەتافى ئېردى بىر بىگەنە بۇم،
 ئىستەسە مەئلۇم ئول بۇم ئىچرە رۇم.
 ئاندا بىر دەير ئىچرە ئېردى زارۇ مەست،
 مەستلىغىدىن دەير ئېلىدەك بۇت پەرەست.
 كىمكە مەئۋائى ھەرەمدۇر يا كۈنىشت،
 كۆرمەي ئولماس ئانچە بولمىش سەرنەۋىشت.
 پاتراق ئول كىشۋەرغە ئەزم ئەتمەك كېرەك،
 ھەر قاين تارتار قەزا كەتمەك كېرەك.
 چۈنكى بولسە بىزگە ئول مەئۋا نەسب،
 باشىمىزغە ھەرنە كەلسە يانەسب.
 قىلدى چۈن ئۆز ھالىغە نەززارەئى،
 تاپمادى بارماقدىن ئۆزگە چارەئى.
 يۈز ھەرەمغە قويدى ساھىب ئىنقىتاد،
 قىلدى يۈز ئاشۇب ئىلە تەۋفى ۋىداد.
 قىلدى چۈن مىڭ ئەجز ئىلە تەۋفى ھەزەم،
 رۇم ئىقلىمى سارى قويدى قەدەم.
 تاپتىلار ئەسھابى چۈن ئاگاھلىغ،
 ئول سەفەردە قىلدىلار ھەمراھلىغ.
 يولنى قەتئە ئەيلەر ئىدى سەيىرى تەرىق،
 تۆرت يۈز ئەھلى تەرىق ئېردى رەفىق.
 شەيخنىڭ كۆڭلىگە سەۋدالار تۈشۈپ،

كىم ئۆزىن زايىپ قىلۇرغە ياۋشۇپ.
 ھەر زەھان بىر نەۋۇ ئولۇپ ئەندىشەسى،
 يوق بىچۇز ئەندىشە ئانىڭ پەشەسى.
 ھالدىن ئەسھاب تەغىبىر ئاڭلابان،
 ھۇش ئىلە سەبىرىنى بىر - بىر تاڭلابان.
 خاسلار ئەيلەپ سۇئال ئول ھالدىن،
 ۋاقىنى ئولماي ئول غەرىب ئەھۋالدىن.
 كىم سۇئالىغە ۋەلى بەرمەي جەۋاب،
 شەيخدىن كۆپرەك ئۇلاردا ئىزتىراب.
 بۇ سىغەت يول قەتئە ئېتىپ مەقسەد سارى،
 قايسى مەقسەد شىددەتى بىھەد سارى.
 تا قەدەم قويدىلار ئول كىشۋەرغە تىز،
 شەيخنىڭ كۆڭلىدە يۈزىمىڭ رۇستەخمىز.
 ھەر نەفەس بىر بۇقئەنى ئەيلەردە سەير،
 مەرزى ئولدى ناگەھان بىر تۇرپە دەير.
 تاقى ئانىڭ چەرخ تاقى بىرلە جۇفت،
 جۇفت تاقى ئىچرە كۆپ زارۇ نۇھۇفت.
 تاشى ئەندۇھى بەلىيەت تاغىدىن،
 كىرىپچى دەردۇ بەلا تۇفراغىدىن.
 زىب ئىلە كاشىغە يۈز رەنجۇ تەئەب،
 كۆرگۈزۈپ يۈز نەۋئى نەقىشى بۇلئەجەب.
 غۇرپەلەردىن فىتىنەلەر نەززارەگەر،
 قىلغالى بىچازەرگە يوق چارەگەر.
 ئىشق ئەينىدىن يارۇق ھەر رەۋزەنى،
 لېك ئول رەۋزەز بەلالار مەسكەنى.
 كۈنگۈرىدىن رەخنەلەر نىمان سارى،
 ئىشق شىننىڭ نەمۇدارى بارى.
 تەئبىيە ھەر كۈنگۈرىدە تاشلار،
 ئىشق تىغىدىن كېسىملىكىن باشلار.
 ئەھلى دىن باشىغە پەرران قىلغالى،
 ئالەم ئۆزرە سەككى باران قىلغالى.
 فىتىنە خەيلىغە مەمەر دەرۋازەسى،
 فىتىنەگەر تاقى سىپىتەر ئەندازەسى.
 ھەلقەئى زەنجىرىدە يۈزىمىڭ فۇنۇن،
 ھەلقەئى سەۋداۋۇ زەنجىرى جۇنۇن.

دەير تاقىدا ئانىگىدە كىكىم ئۆزى.
 كىرىمكى كۆز دەۋرەسىدە ھەر تەرەقى،
 فەتىنە خەيلىدىن كۆزى دەۋرىدە سەقى،
 كۆزكى بولدى خالى ئانىڭ ئاستىدا،
 نۇقتە يازىلغان بەلانىڭ ئاستىدا.
 ئول بەلا ئاستىدا يۈز، ئۈستىدە خال،
 ئىككىسىنىڭ نۇقتەسىدىن بىل ۋىسال.
 غەيب سىرىدىن بېرىپ ئاغزى نىشان،
 ئۆزى غەيب ئەھلىدەك ئەمما بىنىشان.
 لەئلى جانى خەستەلەرنىڭ مەرھەمى،
 تۇتقىدى ئىسايى رۇھۇللاھ دەمى.
 ئول مۇفەررەھ مایەسى ياقۇت ئولۇپ،
 بۇ نەفەسىدىن خەستە جانغە قۇت ئولۇپ.
 ھەم زەنەخدان دەۋرىدە يۈز جان ئەسىر،
 چاھىدا يۈز يۇسۇفى كەنىان ئەسىر.
 زۇلفىدىن سالىسە چىقارۇرغە كەمەند،
 كۆپرەك ئەيلىپ بۇ كەمەند ئول ئەلى بەند.
 تەۋقى غەبغەب ئول زەقەن ئاستىدا نۇن،
 ئابى ھەيۋانغە ھۇباب ئەمما بىنۇن.
 ھەم قەدىنىڭ نەخلىغە جان جىلۋەسى،
 ھەم خىرامى ئابى ھەيۋان جىلۋەسى.
 كۆز بىلە لەئلى ئەجەب سەنئەت تۈزۈپ،
 ھەرنىچە ئول ئۆلتۈرۈپ بۇ تىرگۈزۈپ.
 جىسىم گۈلگۈن كۆڭلەكى گۈل ئۈزرە گۈل،
 كۆرمەكىدىن تابسىز يۈزىمىڭ كۆڭۈل.
 كۆڭلەك ئۈزرە نەچچە ھۈللە رەڭگۈ رەڭ،
 سەنئەتتە جان چېكىپ رۇمۇ فەرەڭ
 ھۈللە رەڭگى نەچچەكىم قاتىل بولۇپ،
 ئەتىدىن يۈز جان يەنە ھاسىل بولۇپ.
 كافىرى قاتىل كۆزىگە بارچە كام
 بۇكى، دىن ئەھلىغە سالغاي قەتلى ئام.
 كىمكى ئەيلىپ ساچى زۇننارىن خەيال،
 دىنۇ ئىمانىنى ئەيلىپ پايىمال.
 ھۇسن لۇتقى جان ئارا يەر تۇتقۇدەك،
 بىر ئاياق سۇ بىرلە بەلكىم يۇتقۇدەك.

ئىشقى ئوتىدىن ئاندا يۈز ئاتەشكەدە،
 ھەر بىرىدە يۈز تۈمەن سەۋدا زەدە.
 دەير ئۈزرە تىپىرە دۇدى ھەيئەتى،
 زاھىر ئەيلىپ كۇفرۇ ئىسيان زۇلمەتى.
 دەير مۇنداق كۆرمەيىن تا قىلدى سەير،
 كۇفرۇ ئىمان ئەھلىغە بىر تۇرغە دەير.
 شەيخ جىسىمىدىن بارىپ ئول يەردە تاب،
 كۆڭلىنى بىتاقەت ئەيلىپ ئىزتىراب.
 زەئىق مۇستەۋلى بولۇپ ھەردەم ئاڭا،
 جىلۋە ئەيلىپ ئۆزىگە بىر ئالەم ئاڭا.
 نازىر ئېردى ھەر تەرەقى ئاشۇقتەۋار،
 بىر تەرەقى تۇشتى كۆزى بىئىختىيار.
 مەنزەرى ئاندىن ئاسىلغان بىر تۇتۇق،
 بىر قۇياشقا ئول بولۇپ قەۋسى ئۇفۇق.
 يەلدىن ئول بۇرقەدۇ چۇ بولدى بەرتەرەقى،
 ئول قۇياش ئەنۋارى تۇشتى ھەر تەرەقى.
 بۇ قۇياشنىڭكىم قۇياش دىۋانەسى،
 ھۇسنى شەمى دەۋرىدە پەرۋانەسى.
 پەيكەرى رۇھى مۇسەۋۋەردىن مىسال،
 رۇھىغە ھەرلەھزە ئاندىن ئۆزىگە ھال.
 ھۇر سۈرەتلىغ پەرىزادى ئەجەب،
 گۈل جەبىنىلىغ سەرۋى ئازادى ئەجەب.
 رۇھنى ئاشۇقتە ئەيلىپ ھەيئەتى،
 يۈز ئەجەب سۈرەتغە سالىپ سۈرەتى.
 سۈرەتتىن مۇنغەئىل ھۇرۇ پەرى،
 تەلئەتتىن ئافتابى خاۋەرى.
 يۈزى نۇر ئەفشان ساچى زۇلمەت فىشان،
 نۇرۇ زۇلمەت كۇفرۇ ئىماندىن نىشان.
 يۈز ئۈزە زۇلفىن چۇ مۇشك ئەفشان قىلىپ،
 زۇلمەت ئىچىرە نۇرنى پىنھان قىلىپ.
 ساچى نۇر ئەھلىغە زۇلمەت ئالەمى،
 ئەھلى سەۋدانىڭ سەۋادى ئەئزەمى.
 قاشى سەۋدايى ئۇلۇسقا ياڭى ئاي،
 ياڭى ئاي دىۋانەغە ھەيرەت فەزايى.
 قاشى تاقى ئىچىرە ئافەتلىغ كۆزى،

شۇئەلەئى ھۇسنى سالىپ دەۋرانغە ئوت،
 ئاتەشنى لەئلىدىن ئەمىيا جانغە ئوت.
 تاپىپ ئاتەشگاھى ئىشقىن ئەملى ھۇش،
 پارسا سوزەندەۋۇ زۇھىراد كۈش،
 قەسر ئۈزە بۇ شەكۈل ئەلە تەرسا قىزى،
 بەل قوياش ئەيۋاندا ئىسا قىزى.
 شەيخنىڭ كۆڭلىغە قىلغاج ئۈيلە بەرق،
 شۇئەلە دەرياسىغە بولدى جانى غەرق.
 ئاسرادى ئۆزى كۆپ ئاستىغفار ئېتىپ،
 ئاغزىدا «لا ھەۋل» نى تەكرار ئېتىپ.
 شوخ ئاچقاچ شۇئەلەئى رۇخسارنى،
 ئۆرتەدى «لا ھەۋل» ئىستىغفارنى.
 بولمىش ئېردى جىسمى تۇپراققە نىگۈن،
 بىردەم ئول ئويگە ئەسا بولدى سۇتۇن.
 ئارقەسىن قويدى دەمى دىۋارغە،
 ھەيرەت ئەيلەپ ئول غەرب ئاسارغە.
 ھەم ئەسا ھەم جىسمىغە يەتتى شىكەست،
 ھالدىن كەتتىۋ يەرگە بولدى پەست.
 تۈشتى جانى پاك پەرجامغە ئىشقى،
 كىردى قاندەك يەتتى ئەندامغە ئىشقى.
 گاھى بىۋال ئىردى گەھ ئۆز ھالدا،
 لال ئولۇپ ئەسۋاب ئانىك ئەھۋالدا.
 ھەيرەت ئىلەن بىر - بىرىگە باقىبان،
 باش قويى ئەيلەپ، ئاۋۇچلار قاقىبان.
 ھالىغە ئاخشامغىچە ھەيران قالپ،
 بەلكى ئۆز ھالىغە سەرگەردان قالپ.
 تۈن سەۋادى قىلدى چۈن كۈنىنى قارا،
 زۈلمەتى كۇفر ئول سىغەتكىم دەير ئارا.
 ئول قارا كۈن باشغە كەلگەن قارى،
 روزگارى ھەم قارى تاپىمالارى.
 قالدىلار مۇغ دەيرىنىڭ توپراغىدە،
 قايسى توپراغىكم بەلىيەت تاغىدە.
 شەيخنىڭ ئاللىغە كەلدى بۈيلە تۈن،
 كىم كىشى كۆرمەيدۇر ئانداغ تىرە تۈن.
 كۆككە ياپىپ پەردەئى ئىدىبارلار،

ھەريان ئەختەردىن قاقىپ مەسمارلار.
 چەرخ ئەشكىن ئاقىزۇرغە دۇد ئېتىپ،
 كۆكنىڭ ئەتراپىنى قىر ئەندۇد ئېتىپ.
 تاپىبان كەردۇن تەھەرىرۇكىدى فەراغ،
 ئورنىدىن تەبىرەنىمەي ئول يەڭلىغىكى تاغ.
 چەرخ دەرد ئەھلىغە بىداد ئەيلەبان،
 تاغ - تاغ ئەندۇھ ئىچىندە قاينابان.
 دەھرىنى ئول تاغلارغە ياشۇرۇپ،
 يۈز تۈمەنىمىڭ تاشلار ھەم ياغدۇرۇپ.
 كۆزلەرىن گەردۇن قىلىپ ئەختەر فەشان،
 شەيخ ئەھۋالىغە ماتەمدىن نىشان.
 بارچە دەھر ئەھلىغە بۇ ماتەم سەرا،
 كىيدۇرۇپ ئانىڭ ئەزاسىدا قارا.
 شەيخ مەزلۇمۇ گىرىپارۇ نەھىقى،
 تۈشكەن گەن ئىش باشغە تۈشكەن زەئىقى.
 ئىشقى زالىم زۇلمىدىن ئانداغ نىزار،
 دەير توپراغىدا ياتىپ خارۇ زار.
 ئىشقى ياقىپ جىسم ئىلە جانىغە ئوت،
 كۇفر سالىپ دىنۇ ئىمانىغە ئوت.
 ئەشكى ئارا ياتىپ ۋەلې ئاغزى قۇرۇپ،
 كۆڭلى ئوتى شۇئەلە ئاغزىدىن ئۇرۇپ.
 ئىشقى ئەيلەپ روزگارن ھەم قارا،
 تۈن خۇد ئەيلەپ يوقۇ بارىن ھەم قارا.
 يۈز بەلا جانىغە چۈن بولدى نەسىب،
 دەر ئىدى ھالىغە يىغلاپ ئول غەرب:
 «كىم بولۇر ھەرلەھزە رەنج ئەفزۇن ماڭا،
 نې ئىدىكىم قىلدىڭ، ئەي گەردۇن ماڭا.
 ئافىيەتدىن ئىشقى سارى باشلادىڭ،
 يۈز يانار ئوت ئىچىرە بارى تاشلادىڭ.
 كۆزگە ئول يۈز كۆرگۈزۈپ مەپپىرى مۇننىر،
 ياشۇرۇپ غەم شامىغە قىلدىڭ ئەسىر.
 قايسى شامى غەمكى كۆك جۇفى ئارا،
 ئافەرىنىش ئارەزدىن قىلدىڭ قارا.
 دەۋرەمى غەم دۇدى ئالەمنى تۇتۇپ،
 شۇئەلەسىن كۆڭلۈم ئۆيىمنى يارۇتۇپ.

ھەم نېكىم ئاندىن بەتەر يول يوق ئىدى.
 كاش ھەرگىز بولماغاي ئېرىدىم تىرىك،
 ئۇمىرنى كۆرگۈنچە بۇ يەڭلىغ ئىرىك
 نېتىتى ئەسسە ئېردى بىر بەرقى خەتەر،
 قويداسا ئېردى ۋۇجۇدۇمدىن خەبەر.
 دوستلار نېتىتى مەدەد يەتكۈرسەڭىز،
 جەمئۇ ئولۇپ مەن زارنى ئۆلتۈسەڭىز،
 تا قۇتۇلسە دەھر ئارىمىدىن مېنىڭ،
 دەھر ئېلى ئەفغانۇ زارىمىدىن مېنىڭ،
 جانىمە، ئەسھاب، تىغى قەتل ئۇرۇڭ،
 كۆيدۈرۈپ ھەريان كۈلۈمنى ساۋۇرۇڭ.
 تا جەھاندا بۇيلە رەسۋا بولمايىن،
 بىر ئۆلەي، يۈز قاتلە ھەردەم ئۆلمەيىن.
 ھالىغە ئەسھاب ھەيران يىغلاپان،
 ھەردەم ئانىڭ دەردىدىن قان يىغلاپان.
 جەمئۇ ئولۇبان ئول گۇرۇھى مۇستەمەند،
 شەيخقە ھەر بىر بېرىپ بىر نەۋۇ پەند.
 شەيخ ئۇلارنىڭ پەندىنى پۇھم ئەتمەيىن،
 نۇكتە مەئنىسىغە داغى يەتمەيىن.
 ئەقىل مىزانى بىلە قىلغان خىتاب،
 ئىشقى تەۋرىدە تاپىپ ئاندىن جەۋاب.
 بىرى دەپ: «كەي مۇرشىدى ئەھلى يەقىن
 خاكى راھىڭ سۇرمەئى ئەربابى دىن.
 كىمىسە يولىدا بولۇر بۇ ۋارىدات،
 ئۆزىنى زەبىت ئەتكەن تاپار ئاندىن نىجات.»
 دېدى: «ئەي فەرزەند، ئۆزلۈكۈم قانى،
 تاكى مەن ھەم زەبىت قىلغايىمەن ئانى؟»
 بىرى دەپكىم: «بۇ ئېرۇر شەيىتان ئىشى،
 زىكر ئىلە ئاندىن تاپار مەخلەس كەشى.»
 شەيخ دەپ: «جەمئىيەت ئاندا شەرتدۇر،
 مەن پەرىشانەن نى خاسىيەت بېرىدۇر؟»
 بىرى دەپ: «كەي مۇقتەدايى ئەھلى راز،
 بۇ بەلا دەفئىغە ۋاجىبىدۇر نەماز.»
 شەيخ دەپكىم: «ئورمە بۇ مەئىندە دەم،
 تەلبەدۇرمەن، تەلبەگە يوقتۇر قەلەم.»

ئەللا - ئەللاھ نې كېچەدۇر بۇ كېچە،
 سەئىب مۇنداغ، يا رەب، ئولغايىمۇ كېچە.
 ئۆتكەرىبىمەن كۆپ سۇئۇبەت كېچەلەر،
 كۆرمەدىم مۇنداغ ئوقۇبەت كېچەلەر.
 تۇن ئەمەس دەۋرەخ ئوتىنىڭ دۇددۇر،
 يافەلەكنىڭ ئاھى قىر ئەندۇددۇر.
 بۇيلە تۇن، يا رەب، نەمۇدار ئولماسۇن،
 ئاندا ھېچ ئادەم گىرىفتار ئولماسۇن.
 بۇيلە، ئايا، تۇن بەلاسىنىمۇ دەيىن،
 ماڭا تۈشكەن كۈن بەلاسىنىمۇ دەيىن؟
 جىسمىمۇ ئەزىزاۋۇ ھەۋاسۇ ئەقلىمۇ ھۇش،
 ئىشقىدىن بولدىلار ئانداغ پەردەپۇش.
 كىم دېگەيسەنكىم بىرى مەۋجۇد ئەمەس،
 ئىشقى بىدادىدا جۇز نابۇد ئەمەس.
 پەيكەرىمىدە ئانچە يوق تابۇ تەۋان،
 ئەشكەدەك كويىدا بولغۇنچە رەۋان.
 باشىمە قۇۋۋەت يوق ئانچە ئۇرغالى،
 تاش ئۈزە غەم فەرتىدىن سىندۇرغالى.
 كۆز قانى ئول ئاي يۈزىگە شالغۇچە،
 ئول قۇياش ئەنۋارىدىن نۇر ئالغۇچە.
 يۈز قانى سۈرتەرگە ئول دەرگاھىغە،
 قۇل تەزەررۇد ئەيلەگەندەك شاھىغە.
 قول قانى كۆكسۈمگە خارا ئۇرغۇدەك،
 باشىمە تۇپرىغلار ساۋۇرغۇدەك.
 ھۇش قانى ئەيلەگۈنچە ئۆزىنى زەبىت،
 بەرمەگۈنچە يول دىباغ ئەۋلاگە زەبىت.
 قانى ئەقىل ئەتكۈنچە ئىش تەدبىرىنى،
 قىلغۇچە ۋەيران كۆڭۈل تەئىرىنى.
 قانى سەبىر ئەتكۈنچە دەردىم چارەسىن،
 يادىدا قىلغۇنچە باغرىم پارەسىن.
 غەم يېگۈنچە ھالىمە قانى كۆڭۈل،
 كىم ئېرۇر ھالا ئۆلۈك سانى كۆڭۈل.
 بىر نەفەس ئۇرغۇنچە بارى جان قانى،
 كىم كۆڭۈلدەك ھەم تاپا ئالمان ئانى.
 ماڭا بۇ يول نې بەلالىغ يول ئىدى،

بىرى دەپكىم: «قوپ تەھارەت ئەيلەگىل، ئەلنى تائەتكە ئىشارەت ئەيلەگىل.»
 شەيخ دەپ: «يوق كۆز ياشىدىن ئۆزگە سۇ، قان كېلۈر ھەردەم باغىردىن كۆزگە مۇ.»
 بىرى دەپكىم: «غۇسلى پاك ئەيلەپ كۆڭۈل فارىغ ئەت غەمدىكى، بۇدۇر توغرى يول.»
 شەيخ دەپكىم: «غەرقەئى بەھرى بەلا بولمىشەم، مەندىن نې ئىستەرسەن يانا.»
 بىرى دەپ: «تەسبېھىڭگە مەشغۇل بول، بۇ پەرىشان ھالدىن مەئزۇل بول.»
 شەيخ دەپ: «تەسبېھ ئۈزدى تارىنى، چەككىم ئانداغ رىشتەئى زۇننارىنى.»
 بىرى دەپ: «مىسۋاكىڭگە قىل ئىلتەجا، ئاغزىڭگە سالپ كەتۈر سۇننەت بەجا.»
 شەيخ دەپ: «مىسۋاك ئەگەر قىلسام ھەۋەس، ئەجزۇ ھەيرەت بارماغى ئاغرىدا بەس.»
 بىرى دەپ: «سەھۋى ئەگەر تۇتتى ۋۇجۇد، ئەجزىغە توپراغ ئولۇپ قىلغىل سۇجۇد.»
 شەيخ دەپكىم ئاقىزىپ قان - ياشنى، «ئالەاغۇمدۇر بۇ ئىشىكىدىن باشنى»
 بىرى دەپكىم: «رۇمغە بولدى مەقەر، كەئبەغە قىلماق كېرەك ئەمدى سەفەر.»
 شەيخ دەپكىم: «ئاندا قىلغاننى تەلەب، مۇندا تاپتىم نې چېكەي ئول يان تەئەب.»
 بىرى دەپكىم: «يۈزلەنپ سەھرا سارى، ۋەقتىدۇر ئەزم ئەيلەسەڭ بەتھا سارى.»
 شەيخ دەپكىم: «مۇندا تاپتىم ئانى مەن، رۇم بارىندا نېتەي بەتھانى مەن؟»
 بىرى دەپكىم: «چۈن سەفەر بولدى تەمام، ئەيلەمەك خۇشتۇر ۋەتەن سارى خىرام.»
 شەيخ دەپكىم: «گويدىياكىم زۇلمەنەن، بىزگە دەير ئەتكەندۇرۇر ئەسلى ۋەتەن.»
 بىرى دەپ: «چۈنكىم مەشايىخقە بۇ ئىش يەتسە، بىزگە ئەسرۇ يەتكەي سەرزەنش.»
 شەيخ دەپكىم: «يوق ئاللار بىرلە ئىشىم،

كىم خەرابات ئىچىرەدۇر ئىستەر كىشىم.»
 بىرى دەپكىم: «سىدىق ھالاتىڭ قانى، زۇھد ئىلە پاكىزە ئەۋقاتىڭ قانى؟»
 شەيخ دەپكىم: «دەير ئارا ھالات ئېرۇر، كىم تۇفەيلى بىرلە يۈز ئەۋقات ئېرۇر.»
 ئول كېچە ئول قەۋم ئۇرۇپ كۆپ پىچۇ تاب، شەيخ ئەھۋالىغە ئەيلەپ ئىزتىراب.
 تەئىنە ئەيلەپ، شەيخ پەرۋا ئەتمەيدىن، پەندىلەر ئەيلەپ، بىرىگە يەتمەيدىن.
 تا سەھەر دەير ئەھلى غەۋغا ئەيلەبان، ئەھلى دىن ھالنى تەماشى ئەيلەبان.
 ھەزل ئېتىپ دىن ئەھلى ئايىنى بىلە، كۆپ مۇباھات ئەيلەپ ئۆز دىنى بىلە.
 ئەھلى دىن بىرلە تەمەسخۇرلار قىلىپ، ئۆز تەرىقىغە تەفاخۇرلار قىلىپ.
 تەڭ تۇتۇپ ئەندىشەئى كۇمراھ ئىلە، «لات» لاسىن لائى ئىللەللاھ ئىلە.
 ئول ئۇلۇسقا بۇ شەقاۋەت بىر سارى، دەھر ئەھلىدىن شەماتەت بىر سارى.
 شەيخ ئەسھابى بىلە ئەسھابى دەير، خاھى شەردىن نۇكتە ئايتىپ خاھى خەير.
 شەيخ دەير ئەسھابىغە ئىمىداد ئېتىپ، گەرچە دىن ئەھلىغە خىجىلەتلەر يېتىپ.
 تاڭ يارۇق بولغۇنچە مۇنداق تىرە ھال، ئول مۇسۇلمانلارغە يەتكۈردى مەلال.
 چۈن يارۇغلۇق تىيرەلىقنى قىلدى پەست، چالدىلار ناقۇس خەيلى بۇتپەرەست.
 چەرخ كۆركۈزدى قۇياش ئەنۋارىنى، ئۇيلەلەكىم تەرسا قىزى رۇخسارىنى.
 دەير ئەھلىغە ئۇزالدى ماجەرا، شەيخ ئىشقى بىرلە ئەھۋالى ئارا.
 كۇفر ئارا تۇشتى ئەجەب جەمئىيەتنى، دەير ئەھلى مىللەتتە قۇۋۋەتنى.
 دىن ئىلىنىك خىجىلەتنى ھەددىن ئاشىپ، شەيخنى تاشلاپ ئۇياتدىن تارقاشىپ.

شەيخ مەھزەل ئولدى دەپمۇ ئەتفالىغە،
 كىم كۈلەرلەر ئېردى ئانىڭ ھالىغە.
 ئول غەربۇ ئاشقۇ زارۇ قارى،
 يول ئۈزە ياتىپ كۆزى مەنزەر سارى.
 باسىپ ئۆتكەنلەر قىلىپ ئىزا ئاڭا،
 يوق ۋەلى يۈز ئانچەدىن پەرۋ ئاڭا.
 مېھنەتتىن غايىبۇ ھازىرغە رەھم،
 شىددەتتىن مۇئىمىنۇ كافىرغە رەھم.
 لېك تەرسازادەئى ئافاق سوز،
 شەيخنى ئول نەۋۇ قىلغان تىيرە روز.
 دىن تەرىقىدىن مۇبەررا ئەيلەگەن،
 كۇفر دەيرى ئىچرە رەسۋا ئەيلەگەن.
 پەردەدىن ئەيلەپ نەزەر زارى سارى،
 ياشۇرۇن باقىپ گىرىفتارى سارى.
 غەفلەت ئەيلەپ چۇن كۆرۈپ پامالنى،
 ئۆزىگە كەلتۈرمەي ئانىڭ ھالىنى.
 قەسدى دىنۇ غارەتى جان ئەيلەبان،
 لېك ئۆزنى گولۇ نادان ئەيلەبان.
 فۇرقەتتىن شەيخ جانى ئۆرتەنىپ،
 بەلكى پەيداۋۇ نىھانى ئۆرتەنىپ.
 كۈندۈز ئاخشامغىچە باغرى چاك - چاك،
 كېچە تاڭ ئاتغۇنچە فۇرقەتتىن ھەلاك.
 ھەرنەفەس بىر ئايدىن ئارتىپ مېھنەتى،
 بۇ ئىدى بىر ئايغە تەگرۇ ھالەتى.
 چۇنكى ھەددىن ئۆتتى رەنجۇ دەرد ئاڭا،
 تۇپراغ ئولدى جىسمى غەم پەرۋەرد ئاڭا
 كافىرۇ زالىم سىردىشتۇ ئىشۋەگەر،
 يانە ئول مەنزەردىن ئولدى جىلۋەگەر.
 ئوت سالىپ ئالەمغە ھۇسنۇ نازدىن،
 سوردى ئۆز ئەفتادەسىنىك رازدىن:
 كىم: «ئايا ئىسلام ئېلىگە راھبەر،
 دىنى ئىسلام ئەھلىغە ئىرشادگەر.
 چۇن ساڭا كەئبە تەۋافى ئېردى فەن»،
 دەپ ئىشكىدە نېدىن تۇتتۇك ۋەتەن؟
 سېنى دەرلەر دىن ئېلىگە دەستىگەر،

كۇفر دەپمۇ نېدىن بولدۇك ئەسىر؟
 مەنزىلىدە بىر كېچە ئەھلى سەفەر.
 تۇتسە مەسكەن، تاڭلاسى ئەيلەر كۇزەر.
 شەيخكىم بىر ئاي سۇكۇن فەن ئەيلەمش،
 دەپمۇ تۇپراغىنى مەسكەن ئەيلەمش.
 كۇفر دەپمۇ بولۇپ ئارام ئاڭا،
 زۇلمەت ئەھلىدىن نې ئېركىن كام ئاڭا؟
 شەيخ كۆرگەچ ئول جەھان ئارا جەمال،
 ئىستىمائۇ ئەتكەچ بۇ رۇھ ئەفزا مەقال.
 جۇملە ئەئزاسىغە قويدى زەئىف يۈز،
 گەھ ئىگىلىدى جىسمى گاھى بولدى تۈز.
 ھۇش كېتىپ سوستايدى ئۆزىدىن بىخەبەر،
 جىسمىدا قالماي ھەياتتىن ئەسەر.
 دەھر ئېلى ئەيلەپ گۇمانكىم، ئولدى ئول.
 مىڭ يىل ئۆلگەنلەر بىلە تەڭ بولدى ئول.
 بىر كېچە كۈندۈز ئۆلۈكلەردەك ياتىپ،
 ئول سەنەم ھالىغە باشىن ئىرغاتىپ.
 ھالىغە ھەيران قالىپ كۇففار ھەم،
 رەھم ئېتىپ ئول قاتلى خۇنخار ھەم.
 كەلدىلەر باشىغە ئەھلى كۇفرۇ دىن،
 ئۆيلە كامىل ئىشقىغە دەپ ئافەرىن.
 باشىنى تۇپراغدىن ئەيلەپ بىيىك،
 قىلدىلار مەئلۇمكىم، ئېرمىش تىرىك.
 ئىشقىدىن ئەل كۆڭلىگە تەئسىر ئولۇپ،
 ئول سەنەم ھالىغە ھەم تەغىير ئولۇپ.
 قويدى مەقتۇلى باشى ئۈزرە ئاياغ،
 خەستەغە مەقسۇدى ئىسى تاپىغاچ دىماغ.
 ئاچتى ئول گۈلچىبەرە رۇخسارىغە كۆز،
 نې يۈزىدە رەڭگۇ نى ئاغزىدا سۆز.
 مۇددەتى ئول نەۋىي كۇڭگۇ لال ئىدى،
 نۇكتە سۈرمەكدىن تىلى بىھال ئىدى.
 ھالىغە كەلتۈردى چۇن زەۋقى ۋىسال،
 كافىرى زالىم يانا قىلدى سۇئال:
 كىم «چۇ سوردۇق شەيخ ھالى سۈرەتىن،
 ئاڭلاي دەپ ھالەتى كەيفىيەتىن»

زەرق ئىلە شەيخ ئۆزىنى بەھۇش ئەيلەدى،
 ئۈكتەدىن تاغزىنى خامۇش ئەيلەدى. پەيغەمبەر
 ئولچە بىز ئەۋۋەل ئاڭا قىلدۇق خىتاب،
 ئەمدى ئۆز ھالىدادۇر بەرسۇن جەۋاب». شەيخ
 شەيخ ئاھ ئۇردىيۇ بولدى ئەشك رىز،
 دېدى: «ئەي كۆڭلۈمگە سالغان رۇستەخز.
 چۈن سورارسەن ئەرز قىلماي نەيلەيمىن،
 نې تەكەللۇق بىرلە پىنھان ئەيلەسن.
 مەخفى ئەسراردىن ئۆتۈپدۇر چۈن بۇ ئىش،
 دەرمەن ئەمدى بەركىتىپ تاغزىمغە تىش.
 دەير ئارا بۇ نەۋىكىم زار ئولمىشەم،
 ئىشقى بەندىغە گىرىفتار ئولمىشەم.
 ھەر بەلا جانىمغە كىم كەلمىشدۇرۇر،
 ئارەزنىڭ كۆرمەك ئاڭا بائىسىدۇرۇر.
 تۇرغە مەنرەردىن چۇ ھۇسنۇك بولدى فاش،
 ئۈيلەكىم تۆرتۈنچى مەنزەردىن قۇياش.
 نې تەھەمبۇل قالدى نې تاقت ماڭا،
 ئەقلىۋ ھۇش كەتتى ھەم ئول سائەت ماڭا.
 مۇجەھەل ئۆز ھالىنى ئىزھار ئەيلەدىم،
 سېنى دەردىمدىن خەبەردار ئەيلەدىم.
 چارەم ئەتسەڭ ھەم ساڭا ئاسان ئېرۇر،
 ئەتىل قىلساڭ ھەم ھەياتى جان ئېرۇر.
 ئۈيلەكىم ئەرز ئەيلەدىم ھالىمنى بىلماي،
 سەن بىلۇرسەن ئەتىل قىل يا رەھم قىل.»
 دېدى شوخ: «ئەي مۇرشىدى ئالى سىغفات،
 ئەھلى ئىسلام ئىچرە يوق ئىرمىش ئۇيات.
 سەن كەبى ئىسلام ئېلىگە مۇقتەدا،
 نې پەرىشان نۈكتەلەر قىلدىڭ ئەدا.
 نې ھەيا فەھم ئولدى سەندى نې ئەدەب،
 سەن ئەجەب، دېگەن سۆرۈك سەندىن ئەجەب.
 كىمكى بولسە ئەھلى ئىشقى، ئەي پىشەۋا،
 بىل ئانى بەغرى ئەدەب، كانى ھەيا.
 بىتەھاشى سۆزلەمەك مۇنداق تەباھ،
 تىغىللەردىن كەلمەگەي، ئەي پىرى راھ.
 شەيخلىقى تەۋرىدە ئاتىڭ يوقىدۇر،

ئاق ساقالىڭدىن ئۇياتىڭ يوقىدۇر؟
 چۈن ساڭا توتسالىۇ يۈزگە يەتتى ياش،
 ھەم قارى دېسە بولۇرمۇ سىنى ياش؟
 ياش ئەمەسسەن قارىيۇ مەبھۇتسەن،
 ئەقلىۋ ھۇشۇك زايىملىۇ فەرتۇتسەن.
 ياش ئېسەڭ كىرمەيدۇرۇر ئەقلىڭ ھەنۇز،
 قارىغان دېگەي خەزەقلىقىدىن بۇ سۆز.
 نې ئىبارەتلەر ئەدا قىلدىڭ دېگىل،
 جىنىسى ئىنساندىن بۇ كەلمەس بارى بىل.
 ھېچ شەك يوقتۇر ماڭا، ئەي، بۇلپەۋەس،
 كىم بۇ سۆزدە تىلۇ كۆڭلۈك بىر ئەمەس.
 ئىشقى مەخفى تۇتارلار ئەھلى راز،
 فاش ئېتەردىن كۆپ قىلۇرلار ئېپتىراز.
 خاسسە مەشۇق ئاللىدا قىلداق ئەيان،
 بۇيلە تۇندۇ بېھىجاب ئەتمەك بەيان.
 دەردى ئىشقى ئايمىنى مۇنداقدۇ بولۇر،
 زۇھد ئېلى تەمكىنى مۇنداقدۇ بولۇر؟»
 دېدى سۆزلەر مەھۋەشى فەررۇخ جەمال،
 كىم ھەرىفىن زايىبۇ ئەتتى ئىنىقىمئال.
 كۆپ خىجالەت بىرلە شەيخ نامراد،
 دېدى: «ئەي ئىنسان سىغفەتلىك ھۇرزاد.
 ئىشقىم زارۇ زەبون ئەتمىش مېنى،
 ئەقلى ئالپ مەھزى جۇنۇن ئەتمىش مېنى.
 ئەل نەھۇش ئەتكەي تەمەد دىۋانەدىن،
 يا ئەدەب سەۋدا بىلە ئەفسانەدىن.
 گەر جۇنۇندىن بىتەھاشى سۆز دېدىم،
 ئەفۇ قىلغىلىكىم ئۆزۈمدە يوق ئىدىم.
 چۈن نېكىم شەرھ ئەيلەدىم بار ئېردى راست،
 مۇئتەرىفمەن ھەمكى قىلساڭ بازى خاست.
 نې تەكەللۇق بىرلە سۆز دەي، ئەي نىگار،
 چۈن تېنىم زار ئولمىشۇ كۆڭلۈم فىكار.
 ئولچە بار ئىدىم، دېدىم سورغان زەمان،
 نېچە ياشۇرسام ھەماندۇر سۆز ھەمان.
 چۈنكى ئاشىقىمەن، ئەمەسمەنمۇ دەيمىن،
 يار ۋەسلى ئىستەمەسمەنمۇ دەيمىن؟»
 شەيخ چۈن دېگەن سۆزىدىن يانمادى،

ئۇز ئەفسۇن جانىبى ئايلانمايدى.
 شوخ سەرگەش دېدى: «ئەي جاھىل سىرىشت،
 رازى ئولساڭ ھەرنە ئولسە سەرنەۋىشت.
 كىم مېنىڭ ۋەسلىم تەمەننا ئەيلەمىش،
 ئىختىيار ئەتمەك كېرەككەدۇر تۆرت ئىش.
 مەي ئىچىپ زۇننار دەۋر بولغاندا مەست،
 كۆيدۈرۈپ مۇسەفنى بولماق بۇتەپەرەست.
 ئىشەنك بۇ تۆرت ئېرۇر شۇكرانەسى،
 يانە ئىككى ئىش ئېرۇر جۇرمانەسى.
 كىم ئېرۇر بۇ تۆرت تەكبىرى فەنا،
 ئول ئىكى بۇ تۆرت ئەفناسى يانا.
 خوكبانلىغ كەلدى بىر يىل پايەسى،
 بولماق ئاتەشگاھ ئوتى دىۋانەسى.
 شەيخ ئەگەر بۇ دەير ئارا ئاشق ئېسە،
 ئىشنىڭ دەئۋاسىدا سادىق ئېسە.
 بۇ ئېرۇر شۇكرانە ھەم جۇرمانە ھەم،
 كۆپ بەلالار بارمۇ مۇندىن يانە ھەم.
 گەر مېنىڭ ۋەسلىم ساڭا مەتلۇب ئېرۇر،
 ھەممىنىڭ بولساغلىقىم مەرغۇب ئېرۇر.
 بۇ دېگەنلەرنى قەبۇل ئەتمەك كېرەك،
 ۋەسل كويىدا نۇزۇل ئەتمەك كېرەك.
 گەر ھەرىق ئېرەسسەن ئۇشبۇ ئىشقا ھېچ،
 يولغە ئەزم ئەت ئەرتە، كۈننى قىلمە كەچ.»
 دېدى شەيخ: «ئەي خەستە جانم ئافەتى،
 ئۆرتەگەن كۆڭلۈمنى ئىشقىڭ ھىرقەتى.
 شۇئەئى شەۋقۇڭ ۋۇجۇدۇم ئۆرتەگەن،
 بەرقى ئىشقىڭ تارى پۇدۇم ئۆرتەگەن.
 مەن غەرىبۇ ئاشقۇ دىۋانەمەن،
 ھۇشۇ ئەقلىۋ سەبىردىن بىگانەمەن.
 نېكى ھۆكۈم ئەتسە پەرى زۇخسارە يار،
 ئاشقۇ دىۋانەغە نې ئىختىيار.
 ھەرنە مەتلۇب ئولسە، ھاكىم سەن بولۇر،
 قىلباسام تىغى جەفا بوينۇمغە ئور.»
 شەيخ چۇن سۆزنى بۇ يەرغە قىلدى پەند،
 قىلدى شومۇ بارچە دەير ئەھلى پىنەند.

دەير ئىچىن فەردەۋس ئايىن قىلدىلار،
 كۆپ تەكەللۇق بىرلە تەزىمىن قىلدىلار.
 تۈزدە تەختى ئۇردىلار گەردۇن ئەساس،
 زىيىنەتۇ زىيىب ئاندا ھەددۇ بىقىمىساس.
 شوخ تەرسا چىقتى ئاندا زەۋقانك،
 شەيخ ئانى كۆرگەچ بولۇپ ھەردەم ھەلاك.
 شەيخنى كەلتۈردىلەر مەجىدۇ ئارا،
 قىلغالى ئىمانى رۇخسارنىن قارا.
 بىر - بىرى بىرلە ئۆگۈلدى دەير ئېلى،
 خاھ ئىقامەت ئەھلى خاھى سەير ئېلى.
 بادە كۆپ - كۆپ ئاندا ھازىر قىلدىلار،
 نۇقل كۆپ - كۆپ داغى زاھىر قىلدىلار.
 سەۋتۇ ئاقۇسۇ نەۋايى ئەرغەنۇن،
 شەيخ دىنى ماتەمغە تارتىپ ئۇن.
 بولدى زاھىر ھەر تەرەفدىن بىر كەشىش،
 كىم بۇ نەۋۇ ئولمايدۇر ئېردى ھەرگىز ئىش.
 شۇئە كەلتۈردىلەر ئاتەشكاغدىن،
 مۇسەف ئىستەپ مۇرشىدى ئاگاھدىن.
 چۇن مۇھەببىيا يولدى زۇننارۇ سەلب،
 قوپتى يۈز ئەفسۇن بىلە ئول دىلغەرىب.
 تەختىدىن تۇشتى تۈمەن مىڭ ناز ئىلە،
 كەلدى شەيخ ئاللىغە يۈز ئەئزاز ئىلە.
 ئولتۇرۇپ بىر كورەگە جام ئەتتى نۇش،
 كىم كۆرۈپ شەيخ ئەتتى تەركى ئەتلۇ ھۇش.
 بادەدىن ساقىغە يۈزلەنگەچ تەرەب،
 يانە پۇر قىلدى قەدەھنى لەب - بەلەب:
 دېدى: «ئىچ لا جۇرئە، ئەي ئالى جەناب،
 جۇرئەئى قالسە ھەم ئېرەستۇر ھەساب!»
 كامۇ ناكام ئالدى شەيخى ئىشقىبار،
 مەيىنىكىم تۇتمىش ئىدى ئول دىلنەۋاز.
 ساچىپ ئەشك ئول مەيىنى نۇش ئەتمەك چاغى،
 يۇپ ئىلىك ئىمانۇ ئىسلامدىن داغى.
 چەكتى ئانداغكىم باشىدىن چىقتى دۇد،
 مەي ئوتىدا بولدى كۈل بۇدۇ نەبۇد.
 شەيخقە چۇن تۇتتىلار مەي نەچچە دەۋر،

ئىشقى پىرى باشلادى غۇلغۇلە زور. بادە چۈن ھۇشىنى داكار ئەيلەدى، مۇددەتايى ۋەسل ئىزھار ئەيلەدى. شوخ تەرسا سۆز بۇ نەۋد ئەتتى ئەيان: كىم شەراپىتىدىن بىرى بولدى بەيان. دېدى شەيخ: «ئەي شوخ نې قالدى دېگىل، ھەرنە مەتلۇب ئولسە مەندىن ئىستەگىل.» دېدى مەھۋەش كۇفر ئېلى ئەشراپىغە، بارى ماھىر كۇفر ئىلە ئەۋسافىغە. كۇفرىنى ئىمانغە تەقدىم ئەتتىلەر، ئاڭا ئول مىللەتنى تەئلىم ئەتتىلەر. خىرقەئى ئىرشادىدىن ئۇريان بولۇپ، كىمكى ئول ھالەت كۆرۈپ گىريان بولۇپ. بەردىلەر مەي ھەۋزى ئىچىرە غۇسلى پاك، غۇتە ئۇردى شەيخ ھەم بىۋەھىۋى پاك. كۇفر ئىلى خىلمەتلەرىن كەلتۈدىلەر، شەيخغە باشدىن ئاياغ كىيدۈردىلەر. بېلىگە مەھكەم تاڭىپ زۇننارنى، كافىر ئەيلەپ سالىكى ئەتۋارنى. چەكتىلەر بۇتخانىغە خارۇ دىزەم، مەست قىلدى سەجد بۇت ئاللىداھەم. ھەم مۇلەمبەد خىرقەنى كۆيدۈردىلەر، ھەم كەلامۇللاھنى ئوتغە ئۇردىلەر. ھەم بولۇپ جامى دەمادەم بىرلە مەست، ھەم قىلىپ مەستانە ئۆزنى بۇت پەرەست. ھېچ رەسۋالىق جەھاندا قالمايدى، كىم ئانىڭ باشغە گەردۇن سالىداى. كەئبە سارى مۇشكىلىن ھەل قىلدى ئىشقى، دەير ئەتفالغە مەزەل قىلدى ئىشقى. ئويناپان دەير ئىچىرە ئەتفالى فەرەك، مۇقتەدايى دىن بىلە مەستۇ مەلەك. بىردەم ئۆزنى بىلىمەي ئول پەرخۇندە پەي، ئۆزىگە كەلگەچ تۇتارلار ئېردى مەي. مەستۇ لا يەئقەل ئىدى ئول تۇنۇ كۈن، كىم نې كۈن مەزلۇم ئولۇر ئېردى نې تۇن.

ئاقىبەت چۈن ئىشقى تۇغىيان ئەيلەدى. بىر سەھەر فەريادۇ ئەفغان ئەيلەدى: «كىم، ئايا كۆڭلۈمگە سالغان ئىزتىراب، خىلمەتەم مەئمۇرەسىن قىلغان خىراب! ئىشقىكىم بۇنىيادى بىداد ئەيلەگەن، دىنۇ ئىمانىمنى بەرباد ئەيلەگەن! كۇفر ئېلىنىڭ دىنى مۇنداقىدۇ بولۇر، ئەھدۇ قەۋل ئايىنى مۇنداقىدۇ بولۇر؟! بۇيلە ئەل كامىن رەۋا قىلماق كېرەك، ۋەئىدەگە مۇنداغ ۋەفا قىلماق كېرەك؟! ھەرنې كۆڭلۈك ئىستەدى سوردۇك ماڭا، يۈز تۈمەن بەرقى بەلا ئۇردۇك ماڭا! قايسى كامىڭ ئېردىكىم يەتكۈزمەدىم، قايسى شەرتىڭنى بەجا كەلتۈرمەدىم؟! كىم ۋەفا ۋەقتى تەغا فۇلدۇر ئىشىڭ، ۋەسل ئىشى ئىچىرە تەكاسۇلدۇر ئىشىڭ. ھەم غەربۇ ھەم قارى ھەم خەستەمەن، كۇفر زەنجىرى بىلە پا بەستەمەن. كېچە - كۈندۈز مەيغە تۇتمىشسەن مېنى، ۋەئىدە قىلغاندىن ئۇنۇتمىشسەن مېنى. ئۇيلە دەئۇبغە بۇ نەۋد ئىسپاتدىن، قورقبا سەن بۇ مەناتۇ لاتدىن؟! شوخ تەرسا دېدى: «ئۇرما تەئىنە كۆپ، شەرتنى قىل ئەمدى ئىتىمامغە قوپ. بولدى بۇ تۆرت ئىش ۋەتەن شۇكرانەسى، ئىككى قالمىش ئىشقىنىڭ جۇرمانەسى. بۇدۇرۇر جۇرمانە، ئەي فەخرى ئىزام، كىم بۇ دەير ئەتراپىدا بىر يىل تەمام خاتىرىڭنى سالىمايىن ئىكراھغە، كېچە ئوت ياقغايىسەن ئاتەشكەغە. كۈندۈز ئۆزنى تۇتباغايىسەن ناتىۋان، كىم تونۇغۇز كۈتسەككە بولغايسەن زەۋان. تۇنغە تەگىرۇ خۇكبازلىغ قىلغاسەن، ئول جەننەتقە شۇبانلىغ قىلغاسەن. يىل تۈگەنگەچ قىلغاسەن ئەزمى ۋىسال،

دۇد ئىلە كۈلدىن چىقىپ مەجنۇن مەتسال،
 كىم جۇنۇن كۈلخەنغە قىلغاي پايىمال،
 ئۇن چىكىپ ناقۇس ئاھەڭكى بىلە،
 كۇفر ئېلىنىڭ شىۋەئى رەڭكى بىلە،
 كەلتۈرۈر ئېردى توڭغۇزلار سارى يۈز،
 تەگرەسىد يۈزدىن ئارتۇغراق توڭغۇز،
 ئول بۇ زۇلمەتقە گىرىفتارۇ ئەسىر،
 قەۋمۇ خەيلىكىم ئىدى فەرمان پەزىر،
 قىلىدلار كۆپ چارەۋۇ تەدبىر ئاڭا،
 بىر سەرى مۇ قىلمادى تەئسىر ئاڭا،
 مەخلەسىغە تاپمايىن ئىكەنغە يول،
 تارقادى مەجدۇئى، يالغۇز قالدى ئول،
 كەئبەدە مۇتۋارى ئولدىلار بارى،
 ھەر بىرى بارىپ ئۇياتدىن بىر سارى،
 شەيخقە بار ئېردى بىر فانى مۇرىد،
 ئىشقى جامىدىن ئۇرۇپ ھەل مىن مەزىد،
 سالكى قەتئ ئەيلەگەن كۆپ مەرھىلە،
 ھادى ئول ئەزم ئەيلەسە ھەر قافىلە،
 شەيخ ئەيلەر چاغدا كويا ئەرمى رۇم،
 ئاڭا مەسكەن ئېرمىش ئۆزگە مەرزى بۇم،
 چۇن سەفەردىن قايتىپ ئول فەرخۇندە پەي،
 كەئبە ئەزمىغە مەراھىل قىلدى تەي،
 يولدىن - ئوق كۆرگۈزدى ئەزمى خانقاھ،
 شەيخ ئەترافىدا ئىستەي دەپ پەناھ،
 خانقاھ ئىردى خەرابۇ پىرى يوق،
 تۆرت يۈز ئەھلى ۋەرەئىدىن بىرى يوق،
 ياخشى تەفتىش ئەتتى چۇن ئول ھالىنى،
 دېدىلەر ئاڭا بارى ئەھۋالىنى،
 رۇم سارى شەيخنىڭ ئەزم ئەتكەننى،
 باشىغە ئاندا نە ئىشلار يەتكەننى،
 چۇن خەلغە ئېردى شەيخ ئەسھابىغە،
 كىسەلەر تارقاتتى ئۆز ئەھبابىغە،
 بارچەسىن جەمئ ئەيلەدى ھىجەت بىلە،
 سوردى شەيخ ئەھۋالىنى دىققەت بىلە،
 دېدىلەر تۇش بىرلە رۇم ئىرادىنى،

مەن مۇھەيييا ئەيلەبان بەزمى ۋىسال،
 كۇفر ئايدىنى بىلە سۇر ئەتكەمەن،
 ۋەسل ئىلە جانىڭنى مەسرۇر ئەتكەمەن،
 گەر قويا ئالماس ئېسەڭ بۇ يولغە گام،
 ئىشقى ئايمىندا بولساڭ ناتەمام،
 تەرك ئەيلەپ كوفرۇ دىن ئەيلەپ قەبۇل،
 دەيردىن كەت، كۇفردىن قىلغىل نۇزۇل،
 نەچچە كۈن ئىشقى ئەتكەنڭنى مۇتتەسىل،
 كىم مەي ئىچىتىڭ، مەن ساڭا قىلدىم بېسىل،
 ئەسكى كۆيگەن خىرقەدىن سەن داغى كەچ،
 تارۇ پۇدىدىن تەككەللۇم قىلمە ھېچ،
 ئەيلەسەڭ دەئۋى بەھاسىن داغى ئال،
 يولدا خەرج ئەيلەرگە چۈنتەكىڭغە سال،
 قىل گۇمانكىم بىزنى كۆردۈڭ، كۆرمەدىڭ،
 يا ھەۋەس دەيرىغە مەركەب سۈرمەدىڭ،
 شەيخ سالغاچ مەھۋەش ئەلفازىغە گۇش،
 ئىشقى تۇغيان ئەيلەدى، چەكتى خۇرۇش،
 دېدى: «ئەي جانىمدا ئىشقىڭ شىددەتى،
 خاتىرىم ئارامى، كۆڭلۈم قۇۋۋەتى،
 ھەرنى كامىكدۇر، قۇلۇڭمەن ھۈكۈم قىل،
 قىلماسام قەتلىڭدىن ئەل دەم سۆز دېگىل،
 لېك مەزكۇر ئەيلەمە ھىجران سۆزىن،
 ۋەسىل نۇزھەتكاهىدىن ھىجران سۆزىن،
 قوپتىيۇ دېدى: «سۇرۇڭنى كەلتۈرۈڭ،
 قوينى چۇپان جانىبىغە يەتكۈزۈڭ،
 ھەم مەدەد ئەيلەپ مەنى گۇمراھىغە،
 لۇتقى ئېتىپ يول باشلاڭ ئاتەشگاھىغە،
 قوينى چوپانغە چۇ ۋاسىل قىلىدىلار،
 سوڭغى كامىن داغى ھاسىل قىلىدىلار،
 شەيخ كۈندۈز كەللەدىن ئاگاھ ئىدى،
 كېچە مەنزىلىگاھى ئاتەشگاھ ئىدى،
 كېچە تاڭ ئاتقۇنچە ئوت ياقماق ئىشى،
 كۇفر ئوتىنى رەۋشەن ئەتمەك ۋەرزىشى،
 سۇبە چىقىغاچ دەيردىن ناقۇس ئۇنى،
 كىم يارۇر ئىردى قارا زۇلمەت تۇنى،

دېدىلەر تەرسا قىزى بىدادىنى. ئۇشۇق ئىچىدە بىدقەرار ئولماغلىقىن، ھالدا بىئىختىيار ئولماغلىقىن. بادە ئىچىمەك رىندۇ مەست ئولماغىنى ھەم تەرك ئېتىپ دىن، بۇتپەرەست ئولماغىنى ھەم. مەسكەن ئەتىمەك داغى ئاتەشلىگاھىنى، ئوتقە ھەم سالماق كەلامۇللاھىنى. «كىم نېچچۈك زۇننارنى تارتىپ تۇرۇپ، باغلادى بېلىگە تۆرت ئايلاندىرۇپ، كېچە ئاتەشگاھ ئوتىن ھالا ياقار، بولدى چۇن كۈندۈز توڭۇزلارنى باقار.» دېدى ساھىب دەردۇ رىندى باخەبەر: «كەي ھەممىيەتدە توڭۇزلاردىن بەتەر. شەيخىم پىر ئېردىيۇسىزىلەر مۇرىد، بارچەغە ئىرشادىدىن بىبۇد ئۇمىد؟! قەسر ئارا شەرتى ئىرادەت كەلدى بۇ، كىم نە قىلسە مۇرشىدى فەخۇندە خۇ. خەيلى ئەسھابىغە تەشېبھ ئەيلەمەك، تەڭرىگە لېكىن تەۋەججېھ ئەيلەمەك. گەر تەئەللۇق بولسە ۋەر تەجرىد ئاڭا، ھەر نە قىلسە ئەيلەمەك تەقلىد ئاڭا. سىز ۋە فاسىزلارغە فەقر ئەتۋارى ھەيىق، ئەھلى تەقۋا خىرقەۋۇ دەستارى ھەيىق! ئافىيەت ۋەقتى ئۇرۇپ لاپۇ گەزاف، تۈشتى چۇن ئىش ئۆزىنى تۇتقايسىز مەئاف. شەيخىڭىزغە بىۋەفالغ باشلابان، قىبلەڭىز دەپىر ئىچرە يالغۇز تاشلابان. تەڭرىدىن يوق بىيىمۇ ئەلدىن يوق ئۇيات، كىم بۇ ئىش تۈشكەندە قايتىپ بارچە پات؟! كەلگەسىز ئۆز مۇفتەداكىزنى قويۇپ، خىزمەتىدىن بەلكى شەكىلىدىن تويۇپ. ئۆزىنى تۇتقايسىز سەلاھ ئەندىش ھەم، بىر - بىرىڭىزنى دەبان دەرۋىش ھەم. زۇھدۇ تەسبىھۇ رىداڭىزدىن ئۇيات، كەفشۇ دەستارۇ ئەسائىمىزدىن ئۇيات!

بولسە ئېردى شەيخقە سەگىبانلىق ئىش، قىلسە ئېردى بىر نەچچە ئىت پەرۋەرلەر؛ چەرخىدىن يەتكەندە بۇ يەڭلىغ جەفا، كۆرەكەيمۇ ئېردى ئىتلاردىن ۋەفا. بەئىزى، كەتسە، بەئىزى قالغايلار ئىدى، ئۆزىنى ئەتراپىغە سالغايلار ئىدى، خەسەم بىرلە گەھ تۇتۇشقا ئېردىلەر، ماتەمىدە گەھ ئۇلۇشقا ئېردىلەر. ئادەمى بولسە ۋەفا ئاندىن يىمراق، ئىت ۋەفا بابىدا ئاندىن ياخشىراق. سىزدە گەر بولسە ئىدى مەردانەلىق، دەئۇئى ئىخلاص ئارا فەرزانەلىق. شەيخقە تۈشكەندە بۇ تۈرلۈك بەلا، كىم بىرەۋ ئىشقىغە بولسە مۇبتەلا. ئول ئۆزىگە ھەر جەفا قىلغان چاغى، ۋاجىب ئېردى قىلماق ئانى سىز داغى. زاھىر ئەيلەپ بارچەڭىز بىدەردلىغ، كۆرگۈزۈپ فەقر ئىچرە يۈز نامەردلىغ. لاف ئۇرۇپ ئەرمەن دېگەن ئەرمۇ بولۇر، كەلمەس ئىشنى ئىلكىدىن دەرەمۇ بولۇر؟! ھەرنەكىم دەپ ئول سۆزى جانلارغە قۇت، سالپ ئاغزىغە ئۇلار مۇھىرى سۈكۈت. قىلدى بۇ نەۋئى ئۇلارغە سەرزەنىش، دېدى: «ئولتۇرماغ بىلە ئاچىلداس ئىش» قوپتىيۇ قىلدى ئەزىمەت رۇمغە، دىنۇ ئىمان سوز مەرزى بۇمغە. ئول جەمائەت ھەم قىلىپ قولداشلىغ، كامۇ ناكام ئەتتىلەر يولداشلىغ. يەتتىلەر چۇن قەتئە ئېتىپ يازى يابان، ئانداكىم بار ئېردى شەيخى خوكىبان. نې ئەسەر ئىسلارمۇ ئىدىان كەشىدىن، نې نىشان ئەقلى سەلاھ ئەندىشىدىن. ئاشقۇ مەجنۇنۇ مەيدىن مەست ھەم، دەردى بىخۇدلۇغ بىلە ھەمدەست ھەم. تانىماي ئول خەيلىدىن قايتاردى يۈز

قىلدى يۈز ئول يانكى ئول خەيلى توغۇز. سالكى رەھرەۋ بۇ ئىش كۆرگەچ تۇرۇپ، شەيخ ئۈچۈن كۆڭلى بۇزۇلدى ئاھ تۇرۇپ. ئەشكى ھەسرەت تۆكتى كۆپ رۇخسارىغە، دېدى باقىپ ئول جەمات بارىغە:

«كىم خۇدا، ئەھمەد سەناسىن ئايتىڭىز، بۇ مەھەلدە تۇرماي ئەمدى قايتىڭىز.»

ئۇيلە شەيخى مۇرشىدى ساھىب كەمال، خەير ئىشقا ئاشۇبىدىن بولمىش نە ھال. يانسان شەھر ئىچرە تاپىپ مەئبەدى، دەھر زۇلم ئەتكەن ئۇلۇسقا مەقسەدى.

تەڭرى دەرگاھىدا رىندى پاكباز، كېچەۋۇ كۈندۈز تۆكەر ئېردى نىياز. ئىش ئاڭا قىلماق مۇناجاتۇ دۇئا، ئەيلەبان شەيخىغە مەخلەس مۇددەئا.

چۇن بۇ مەقسۇدنىدا سادىق ئېردى ئول، سىدىغە ئول دەم مۇۋافىق تاپتى يول. كۆپ دۇئا قىلدى چۇ ئەيلەپ ئىزتىراب، تەڭرى ھەم قىلدى دۇئاسىن مۇستەجاب.

بىر كېچە ئەشكى نىياز ئەيلەپ رەۋان، بولمىش ئېردى يىغلاماقدىن ناتەۋان. سۇبە بولغاچ زەئىفىدىن بىھال ئۆزى، كۆز يۇمۇپ ئاچقۇنچە ياپىلدى كۆزى.

دېدىكىم فەرخۇندە نۇرى بولدى فاش، نۇر ئاراسىدىن تۇلۇد ئەتتى قۇياش. نې قۇياشكىم يۈز قۇياش ھەيران ئاڭا، زەررەدەك مېھرىدە سەرگەردان ئاڭا.

ئەنبىيا خەتەي، رسالەت خاتىمى، سەيىنىدى ئالەم رەسۇلى ھاشىمى. كىم كېلۇر ئېردى تەبەسسۇم ئەيلەبان، لەئلى جان پەرۋەر تەكەللۇم ئەيلەبان.

چۇن بۇ نەۋد ئولدى ئەيان ئول گەنجى راز، يەرگە تۇشتى ناتەۋان ئەيلەپ نىياز. «كەي رسالەت مۇلكىدە ساھىب سەرىز، لۇتى ئىلە ئەفتادەلەرغە دەستىڭىز.

ھاجەت ئىرمەس ھاجەتتىم قىلماق بەيان. كىم ئېرۇر رەۋشەن زەمىرىڭىغە ئەيان.»

دېدى يۈزىنىڭ لۇتى ئىلە شاھى رۇسۇل: «كەي ئاچىلغان باغى ئومىدىڭىغە گۈل. سىدىق ئىلە تۈز نىيەتتىڭىغە ئافەرىن، سەئىيى ئالىي ھەممەتتىڭىغە ئافەرىن.

ئانچە زاھىر ئەيلەدىڭ ئەجزۇ نىياز، كىم تەرەھھۇم بىرلە لۇتى كارىياز؛ ئەيلەدى ئەجزۇ نىيازنى قەبۇل، نالەۋۇ سوزۇ گۇدازنى قەبۇل.

تەڭرى مەخفى ھېكمەتى ئىزھارىدىن، سەير دەشتىدە سۇلۇك ئەتۋارىدىن. سالىك ئالدىدا قويۇپدۇر ۋارىدات، كىم ئۆزىن قۇتقازماي ئاندىن يوق نىجات.

شەيخىڭىزغە ۋارىدى ئېردى قەۋى، كۆرمەگەن ئانداغ بۇ يولدا رەھرەۋى. ھەق نىجات ئەتتى كەرامەت شاد بول، شۇكر ئەيلەپ قاينغۇدىن ئازاد بول.

چۇن ساڭا يۈزلەندى كۆپ رەنجۇ تەئەبە ھەق بۇ لۇتى ئەيلەرگە سەن بولدۇڭ سەبەب.»

شەرھ قىلدى چۇن رەسۇلىللاھ بۇ راز، شادلىغ ئەشكىن تۆكۈپ ساھىب نىياز. چەكتى ھۇيۇ زايىل ئولدى ھۇش ئاڭا، ئەجزدىن بولدى خىرەد مەدھۇش ئاڭا.

چۇن نەسىدى سۇبە ئەستى مۇشكىمىز، بولدى تۇن مۇشكى ئۈزە كافۇر رىز. ناتەۋاننىڭ كۆڭلىگە يۈزلەندى ھۇش، سەكرەبان قوپتى تۇشۇپ مەغزىغە جۇش.

چۇن خۇدا فەرزىن ئەدا كۆرگۈزدى يۈز، قوپتىۋ قويدى خۇداۋەندىغە يۈز. سوردىلار ئەسەب ئاگەھ بولدىلار، بارى ئول رەھرەۋغە ھەمىرەھ بولدىلار.

پۇيە ئەيلەردە ئىدى ئاشۇقتە ھال، سەبزەۋۇ سۇ ئۈزرە ئانداغكىم شەھال. قەتئ ئەيلەپ گەھ نەسبۇ گەھ فەراز،

قىلدى يۈز ئول يانكى ئول خەيلى توغۇز. سالكى رەھرەۋ بۇ ئىش كۆرگەچ تۇرۇپ، شەيخ ئۈچۈن كۆڭلى بۇزۇلدى ئاھ تۇرۇپ. ئەشكى ھەسرەت تۆكتى كۆپ رۇخسارىغە، دېدى باقىپ ئول جەمات بارىغە:

«كىم خۇدا، ئەھمەد سەناسىن ئايتىڭىز، بۇ مەھەلدە تۇرماي ئەمدى قايتىڭىز.»

ئۇيلە شەيخى مۇرشىدى ساھىب كەمال، خەير ئىشقا ئاشۇبىدىن بولمىش نە ھال. يانسان شەھر ئىچرە تاپىپ مەئبەدى، دەھر زۇلم ئەتكەن ئۇلۇسقا مەقسەدى.

تەڭرى دەرگاھىدا رىندى پاكباز، كېچەۋۇ كۈندۈز تۆكەر ئېردى نىياز. ئىش ئاڭا قىلماق مۇناجاتۇ دۇئا، ئەيلەبان شەيخىغە مەخلەس مۇددەئا.

چۇن بۇ مەقسۇدنىدا سادىق ئېردى ئول، سىدىغە ئول دەم مۇۋافىق تاپتى يول. كۆپ دۇئا قىلدى چۇ ئەيلەپ ئىزتىراب، تەڭرى ھەم قىلدى دۇئاسىن مۇستەجاب.

بىر كېچە ئەشكى نىياز ئەيلەپ رەۋان، بولمىش ئېردى يىغلاماقدىن ناتەۋان. سۇبە بولغاچ زەئىفىدىن بىھال ئۆزى، كۆز يۇمۇپ ئاچقۇنچە ياپىلدى كۆزى.

دېدىكىم فەرخۇندە نۇرى بولدى فاش، نۇر ئاراسىدىن تۇلۇد ئەتتى قۇياش. نې قۇياشكىم يۈز قۇياش ھەيران ئاڭا، زەررەدەك مېھرىدە سەرگەردان ئاڭا.

ئەنبىيا خەتەي، رسالەت خاتىمى، سەيىنىدى ئالەم رەسۇلى ھاشىمى. كىم كېلۇر ئېردى تەبەسسۇم ئەيلەبان، لەئلى جان پەرۋەر تەكەللۇم ئەيلەبان.

چۇن بۇ نەۋد ئولدى ئەيان ئول گەنجى راز، يەرگە تۇشتى ناتەۋان ئەيلەپ نىياز. «كەي رسالەت مۇلكىدە ساھىب سەرىز، لۇتى ئىلە ئەفتادەلەرغە دەستىڭىز.

ئول مەكانغىچەكى شەيخى ئىشقىبار.
 شەيخقە ھەم دەفۇ ئولۇپ گۇمراھلىق،
 يەتمەش ئېردى ھەيىدىن ئاگاھلىق،
 گۈلشەلى تەۋفىقىدىن ئەسكەن نەسىم،
 كۆڭلىگە تەئسىم ئېتىپ ئېردى ئەزىم،
 تاشلاپ ئېركەن كىسۋەتى كۇففارنى،
 ئۈزۈمۈش ئېركەن باغلاغان زۇننارنى.
 ھەم خەججالت ئەشكىن ئەيلەپ ئاشكار،
 ھەم چىكىپ ئاھۇ نەدامەتدىن شەرار،
 كۇفر سالغان تىپىرە كۆڭلىگە فۇتۇر،
 يەتكۈزۈپ ئېردى ھىدايەت شەمى نۇر،
 بۇيلە ھالەتدە يېتىشتى ئول گۇرۇھ،
 كۆڭلىگە يەتتى ئۇلار يەتكەچ شۇكۇھ،
 شەيخغە تەغىمىر ئۇلار يەتكەن زەمان،
 بولدىلار يۈز شۇكر ئەيلەپ شادمان،
 دېدىلەر: «كەي مۇرشىدى ساھىب ۋۇسۇل،
 مۇژدەكم بولدى مەدەدكارىڭ رەسۇل،
 شەيخ چۇن ۋاقىقى ئىدى ئول ھالدىن،
 سۆزلەدى خەيلىغە ئول ئەھۋالدىن،
 قۇچتى ئىستەپ رەھرەۋى فەرزالەنى،
 يەك جەمەتلىك بابىدا مەردانەنى،
 دېدى: «ئەي فەرخۇندە فەرزەندىم مېنىڭ،
 رىشتەئى جانىغە پەيۋەندىم مېنىڭ،
 سىدىق ئارا ھالىڭنى تەغىمىر ئەتمەدىڭ،
 يارلىغ بابىدا تەقسىم ئەتمەدىڭ،
 ئۆزىنى ئې تىل بىرلە ئەيلەي ئۆزىڭغا،
 كىم بۇ سىدىقنىڭ ئۆزىنى قولغاي ئىلاھ»،
 ساچىپ ئول ھەم شادىمانلىغ ياشىنى،
 پىمىر ئاياغىدىن كۆتەرمەي باشىنى،
 بارچە ئەيلەپ ئىزتىرابۇ ئىزتىرار،
 تاپقۇچە ئاشۇفتە خاتىرلار قەراز،
 مۇتتەقىدىق بارى دېدى: «كەي مۇقتەدا،
 چۇن ئەسىب ئەتتى بۇ دەۋلەتنى خۇدا،
 بۇ خەتەرلىك بۇمدىن كەتمەك كېرەك،
 كەئبە ۋادىسىغە ئەزىم ئەتمەك كېرەك».

شەيخ كىيىدى خىرقە، ئەيلەپ غۇسلى پاك،
 بولدىلار ئەسھاب بارى رەۋقانك،
 سىدىقى بىرلە ئەيلەبان ئەزىمى ھەرەم،
 باردىيە قەتئىغە ئوردىلار قەدەم،
 شەيخ چۇن ئەزىم ئەيلەبان بەتھا سارى،
 كەلدۈك ئەمدى مەھۋەشى تەرسا سارى،
 ناز ئۇيغۇسىدا ئېردى ئول پەرى،
 كۆردى تۈشكىم ئىندى مېھرى خاۋەرى،
 شوخقە يەتكۈزدى ئىسادىن يەيام،
 «كەي ۋەفا بابىدا خامۇ نانەمام،
 شەيخى سەنئان مۇرشىدى ئەھلى زەمان،
 كىم سېنىڭ دەيرىڭغە بولدى مېھمان،
 مەزبانلىغىڭ تەرىقىن بىلمەدىڭ،
 ئۆيلە مېھمانغە نېلەركىم قىلمادىڭ،
 دەيرىڭ مېھمانلىغىن تەرك ئەتتى ئول،
 مەزبانلىغىغە ھەرەمغە كەتتى ئول،
 پات يېتىپ بولغىل مۇشەرزەق دىنىغە،
 ئۆزرە دەپ كىرگىل ئانىڭ ئايىمىغە،
 ئۇيقۇدىن ئويغاندى چۇن تەرسا قىزى،
 بولماق ئىستەپ شەيخ ئاياغىنىڭ ئىزى،
 كەلدى ئې قىلغانلار چۇن يادىغە،
 تۈشتى ئوتلار خاتىرى ناشادىغە،
 ئاھ ئۇرۇپ قوپتىيۇ قىلدى يولغە ئەزىم،
 كەئبە ئەھرامىغە ئەيلەپ ئۆزىنى جەزىم،
 ئەشكىدىن ئەنجۇم تۆكۈپ گەردۇن كەبى،
 يىغلاپان لەيلىۋەشى مەجنۇن كەبى،
 تىز بارۇر ئېردىكى بارغانسارى ئەل،
 ئەيلەگەندەك تازە گۈل بەزىكىنى يەل،
 سالۇر ئېردى گامىنى بەھالۋەش،
 چەرخ ئانىڭ قىلغانلاردىن كەنەۋەش،
 تا بەيابان ئىچىرە ئاشتى شىددەتى،
 غالىب ئولدى ۋەھمۇ بىيىجۇ ھەيىرەتى،
 زەئفى ئاجىزلىق ئاڭا كۆرگۈزدى يۈز،
 كىم نەھايەتسىز ئىدى ۋادىنى تۈز،
 دېدى: «يا زەب ئاجىزۇ سەرگەشتەمەن».

كۆزۈ كۆڭلۈم قانغە ئاغۇشتەمەن. ئاجمىزۇ بىچارە دۇرمەن رەھم قىل. بىكەسۇ ئاۋارە دۇرمەن رەھم قىل. گەرچە جۇز جۇرمۇ گۇناھىم يوق مېنىڭ، سەندىن ئۆزگە ھەم پەناھىم يوق مېنىڭ. يالغۇزۇ بىكەسلىكىگە يىغلادى، چارەسىن بىلمەسلىكىگە يىغلادى. نازەنىغە ئانچە شىددەت بەردى دەست، كىم قىلىپ زەئۇق ئولدى تۇفراغ ئۆزى پەست. چۈن يىقىلدى ھۇشى زايىم بولدى باك، ياتتى تۇفراغ ئۆزى خارۇ دەرد ناك. كەشى بولدى شەيخ ئالى جاھىغە، ھەم مۇرىدى رەھىرەۋى ئاگاھىغە. بۇيلە ئىشكىم قويدى يۈز مەھۋەش سارى، قايسى مەھۋەش، ئاجمىزۇ غەمكەش سارى. ياندى شەيخۇ رىندى بالا دەست ھەم، ئول گۇرۇھ ئىچىرە بەلەندۇ پەست ھەم. غافىل ئەلنىڭ ھەر بىرىدە يۈز خەيال، كىم نې ئېرىكىن، يا رەب، ئول يانماققە ھال. تاكى يەتتى شەيخ ئىلە ئول ئەھلى راز، ئانداكىم ياتمىش ئىدى ئول سەرۋى ناز. گەرچە شەيخ ئول ئىشتا كۆڭلىن سالمادى، يىغلاماقتى لېك ئاسرايالىمادى. نازەنىن باشىن قويۇپ قويىغە تېز، يۈزگە بولدى كىرىمكىدىن ئەشك رىزە. چۈنكى گۈلبەرگ ئۆزى ساچمىدى گۇلاب، نەرگەس ئاچمىدىكى ئېردى مەستۇخاب. شەيخنىڭ قويندا كۆرگەچ باشىنى، تۆكتى رۇخسارىغە ھەسرەت ياشىنى. زەئۇدىن ئاھىستە چىقتى نالەسى، يۈز ئۆزە ساچمى چىگەر پەرگالەسى. دېدى: «ئەي تەقۋى شىئارۇ دىن پەناھ، قايسى تىل بىرلە بولايىن ئۆزى خاھ. تاش ئاتار تىغلى لەئىمۇ شۇم بەخت، سايەن سالىور ياشىغە ئالىي دەرخەت».

باش چېكىپ گۈلشەندە يۈزمىڭ نەۋكى خار، گۈل ئاچمىپ ھەرخاردىن ئەبرى بەھار. گەرچە جۇرمۇم ھەددۇ پاياندىن فۇزۇن، لۇتفۇ ئېھسانىڭ سېنىڭ ئاندىن فۇزۇن، بىئەدە بىلىغلىرىكى قىلدىم بىلىشىم، ئەفۇڭ ئاللىغە سىيەھ رو كەلمىشەم. ھەرنىكىم قىلدىم يامان، قىلدىم يامان، مەن يامان ئىشىم يامان، دىنىم يامان. دېگەي ئېردىم ھەزرەتىڭدە ئانچە راز، ئۇمىر ئېتەر تەئجىلۇ فۇرسەت داغى ئاز. زاھىر ئەتتى شەۋق ئىسلامىنى ھەم، ئىيسا رۇھۇللاھ ئىسلامىنى ھەم. دېدى: «قىلدىم ھەرزە گۇفتارىمنى بەس، ئەرزە قىل ئىمانكى قالمىش بىر نەفەس». شەيخ ئەشك ئەيلەپ رەۋان رۇخسارىغە، ئەرزى ئىمان ئەتتى تەرسا يارىغە. ئاشنالىغ تاپچاچ ئىماندىن نەھان، ئاھ ئۇرۇپ شەيخ ئاللىدا تاپچۇردى جان. سالىدى ئەھلى دىن ياڭى غەۋغا يەنە، چەكتىلەر فەريادۇ ۋاۋەيلا يەنە. كۇفر ئىلە دىن ئىچىرە فەھم ئولدى سەبەب، بۇلئەجەب ئىش زاھىر ئولدى بۇلئەجەب. ئىشقى ئارا بۇ نەۋۇ ئۇلۇر ئەئجۇبە كۆپ، كۆرگۈزۈپ ئەئجۇبەلىغ مەنسۇبە كۆپ. ئىشقى بەئىرىدۇركى يوق پايان ئاگا، ھەر ھۇبايى گۈنەبەزى گەردان ئاگا. ئالەمىدۇر ئىشقى لېكىن يەس ۋەسپى، تارەمىدۇ ئىشقى لېك ئەسرو رەفپى. جەرخنى ئەيلەر شەھاب ئاندا نىگۇن، پەششە ئەيلەر ئاندا ئەنقانى زەبۇن. ئىشقى ئوتىدىن يەتسە ناگەھ بىر شەرەر، يەتكۈرۈر يۈز بەرقىدىن كۆپرەك زەرەرىت. بەھرىدىن بىر قەترە ئەيلەپ بىھىجاب، دەھرىنى سېلى بەلا بىرلە خەراب، ئىشقى تىغى قىلىسە يۈزمىڭ قەتلى ئام.

ئې قىساسۇ ئې دىيەت، ئې ئىنتىقام.
 كۆر تەئەججۇب ئىشقىنىڭ بوستانىدىن،
 ئابۇ رەئىكى بىگۇندەلەر قانىدىن.
 ئۇرسە بىر كىرىپىك تۈمەن مىڭ جانغە نىش،
 بىلىكى بۇدۇر دىبىلەرى قاتىلغە كىش.
 زايدىل ئەيلەر نۇقتەئى زايدى مىسال،
 يۈز تۈمەن كۆز مەردۇمىدىن ئۆزگە ھال.
 ئىشقى مۈلكىدە گەداۋۇ شاھ بىر،
 تۇرفە بۈكىم رەھبەرۇ كۇمراھ بىر.
 ئىشقى ئارا دەردى بەلادىن ئۆزگە يوق،
 زۇلمۇ بىدادۇ جەفادىن ئۆزگە يوق.
 شەيخنى ئانداغكى شەيدا ئەتتى ئىشقى،
 ئالەم ئەھلى ئىچرە رەسۋا ئەتتى ئىشقى.
 سوگرە مەندەك سالمادى غەۋغاسىنى،
 كىمە كۆڭلى مۈلكىگە يەغماسىنى.
 ھالىم ئاندىن كىمە گەر ئارتۇق دېمەس،

ئارتۇق ئېرمەس بولسە ھەم ئۆلسۈك ئەمەس.
 كەل نەۋائى، سۆزنى ھالا خەتم قىل،
 ئىشقى ئارا ئىزھارى دەئۋا قىلماغىل.
 بىر نەچچە كۈن ئۇمردىن تاپسام ئەمان،
 شەرىھى ئىشقىم نەزم ئېتەي بىر داستان.
 ئاندا بىلگەي كىيگەكىم ئىنساقدۇر،
 كىم سۆزۈم چىنىمۇدۇرۇر يالافدۇر.
 شەيخقە ئەلقىسسە چۈن يەتتى فەراغ،
 دەير ئىشىدىن كەئبەغە ئەيلەپ ياراغ.
 يارنى دەفن ئەتتى ئىشقى ئەيۋاندا،
 دىنۇ ئىمان ئەھلى گورىستاندا.
 كەئبەدىن ئانداغكى قىلدى ئەزمى دەير،
 دەيردىن ھەم كەئبەغە كۆرگۈزدى سەير.
 تەڭرىگە ئەرز ئەتتى ئۇزرى مامەزا،
 تا ئانى ھەم يارىغە قوشتى قەزا.

(داۋامى كېيىنكى ساندا)

(بېشى 78 - بەتتە)

زىنى ۋە بۇ خىيالىي نەقىشنىڭ سىزدىلىش
 جەرياننى كامىل دانىشمەنلەردىن سورىدى
 ئۇلار پادىشاھقا:
 — ئەڭ ياخشىسى بىر ئەقىللىق دانا
 ئەلچىنى بىر بۆلۈك سوۋغا - سالاملار بىلەن
 بىرگە مۇھەببەت ۋە مەقسەت مۇددىئىدا
 پۈتۈلگەن بىر پارچە خەتنى قوشۇپ بەھ-
 رەۋەر بانۇنىڭ ئاتىسىنىڭ يېنىغا ئەۋەتسەك،
 ئۈستىلىق ۋە ناتىقلىق بىلەن بۇ گۆھەر
 ئۈمىدىمىزنى غەلبە يىمپىلىرىغا تىزدىپ،
 ئۈمىد يىمپىلىرىنى قولغا ئېلىپ مەقسەتنى
 ھاسىل قىلساق، - دېدى. پادىشاھقا ۋەزىر-
 لەرنىڭ بۇ توغرا مەسلىھەتى ئورۇنلۇق
 كۆرۈنۈپ، بىر خۇشخەتلىك كاتىپقا

گۆھەر مەقسەتلىرىنى كىشىنى خۇشال قىلىد
 دىغان ۋە تەلەپكە لايىق ھالدا سىزدىپ
 گۈلگۈن ساپا تەبىئەتلىك قەلىمىنى بالاغەت
 ۋە پاساھەت مەيدانىدا جەۋلان قىلدۇرۇشنى
 بۇيرۇدى. سېھرىگەر كاتىپ پادىشاھ كامكار-
 نىڭ پەرمانى بىلەن مۇشكى قەلىمىنى
 قولغا ئېلىپ خوجىنىڭ ئەمىر - پەرمانىنى
 جان دىلى بىلەن بەجا كەلتۈرگۈچى خىزم-
 مەتكارغا خاس تەبىئەتتى بىلەن، ئاق
 رەڭلىك قەغەزنىڭ ئۈستىدە قەلەم ئوينىم-
 تىپ، قەلەمنى بۇلبۇلدەك قەغەز ئۈستىدە
 ئاۋازغا كەلتۈرۈپ سۆزنى ۋايىغا يەتكۈزدى.

(داۋامى كېيىنكى ساندا)

«يۇسۇپ ۋە زىلىخا، دىن»

يەھيا بېي

نەشرگە تەييارلىغۇچى: تۇرسۇن ھۇشۇر.

ئىخۋانى يۇسۇپ ياقۇب ئۆزىدە مەھجۇپ چۈشۈپ تەكرار ئاشۇبى
ئاخىر مەشغۇل بولغانلىقى

دېدى: ئەي فىرقەئى دىۋانە - مەشرەب. سىزى شەيتان ئاتار بۇ بارەيە ھەپ. ئۆلۈم ھالىنە گەلدى ھەزرەتى پىر، ئىكى فۇرقەت بىر ئولدى ئېتىدى تەئسىر. يېرۈڭۈز ئولدى خارۇ خەس گېبى ناز، قانى لۇتغۇ قانى غايرەت قانى ئار. چەكۈڭ ئول پەنجەئى خۇرشىددەن ئەل، گەچۈڭ بۇ فىكرى فاسىددەن مۇھەسسەل. تەبەر سالان ئو سەرۋى نازەننە، يېقىلسۇن سايەسى گېبى زەمىنە. شۇ كىم ئورا مەھى نەۋگېبى يارە، ئولا ئەنجۈم مىسالى پارە. ئاتامۇز بۇ ۋىلايەت سەرۋەرىدۇر، نەبىدۇر تەڭرىنىڭ پەيغەمبەرىدۇر. يەردىمۇز قالمادى ياندىدا ئانۇڭ، بۇ گۈن مەردۇدىمىز خەلقى جىھانۇڭ. سۆزۈڭۈز ئولدى ھەپ تەلبىسۇ تەزۋىر، فەلاكەتدە ئۇ مەئسۇم ئىلە بۇ پىر. ئانى ئۆلدۈردى يەئقۇب ئىشتىياقى، ھەلاك ئېتىدى بۇنى ئوغلى فىراقى.

گىرۇ جەمە ئولدى ئەۋلادى جەفاكار، دېدىلەر بۇ قازىيە ئولدى دۇشۋار. قەبۇل ئېتىمەز ئاتامىز بۇ يالانى، ھەلاك ئېتىمەك گەرەك چاھ ئىچرە ئانى. ھەلاكنە ھەمان مەشغۇل ئولالۇم، كېسۇپ ئەئزاسىنىڭ بىردىن ئالالۇم نىشانىنى گۆردىنچە ئەينى يەئقۇب، زەرۋرى ئولۇر ئەيلەر سەبرى ئەيىۈب. مۇھەسسەل ئېتىمەيدىنچە بۇ فەسادى، بىزە ئولماز ئاتامۇز ئېتىمادى. ئۇ مەھپارە ئولدىنچە پارە پارە، نۇھۇسەتدەن شەرەفى بۇلۇر سىتارە. بىردىن ئولمادى بۇ قەۋلە قايمىل، ياۋۇزلاندى مىسالى زەھرى قاتىل. كۆپۈردى نېتەكىم ئەمۋاجى دەريا، تۇرى گەلدى يەردىندەن ئېتىدى غەۋغا. قاراردى ھىددەتەندەن نېتەكىم مىخ، سىيىردى بەركى خاتىقى گېبى بىر تىغ. قىمىلدا ئىدى سەنەسىن بىر ئۇلۇ تاغ، غەمىندەن ئەيلەدى ياشنى ئىرماغ. بۇ ئىدى جۇملەسىنىڭ پەھلەۋانى، جەلال ئىلە گۆرەن قورقاردى ئانى.

ئول ئاندا ئاھ ئېدەر، بۇ بۇندا ئەفغان، نە مۇشكىلدۇر بىر ئوغۇردەن ئىكى قان.

سەبەبى فەلاكەتى يەئقۇب

تەرەھمۇم ئەيلەدى ئاڭا خۇداسى،
 قەبۇل ئولدى دۇئاسى ئىلتىماسى.
 ئىردىشى ھەزرەتى يەئقۇبە فۇرقەت،
 فىراقى يۇسۇف ئىلە قالدى ھەسرەت.
 ئول ئوغلانچۇق ئەجەبدۇر تەڭرى سالىدى،
 مۇرۇرى دەۋرى ئەيىپام ئىلە گەلدى.
 فەرەھناك ئەيلەدى يەئقۇبە پىرى،
 ئول ئىدى ھەزرەتى يۇسۇف بەشىرى.
 ھەزەر قىل ئەيلەمە مەزلۇمى گىريان،
 گېلۇر يولۇڭمە سەيل ئولۇر ئۇ باران.
 ھەقۇڭ دەرگاھىنە يۈزىن ئۇرىنچە،
 سۇلەيماندىن ئالۇر ھەققىن قەرىنچە.
 سەفىن زۇلمۇ جەفايە مايىل ئولمە،
 ئىدەن بولۇر مەسەلدۇر غافىل ئولمە.
 ئاياندۇر يەردە قالماز نالەۋۇ ئاھ،
 زىيادە ئىنتىقام ئىسسىدۇر ئەللاھ.

جىھاندا بۇ رىۋايەت ئولدى ئىبرەت،
 بۇ ئىدى ھەسرەتى يەئقۇبە ھىكمەت.
 ئانادىن تۇغدى يۇسۇف گۈلدى ئالەم،
 مەگەر بىر داىە ھاجەت ئولدى ئول دەم.
 ئاڭا بىر داىە بولدى ساتدى تۇججار،
 قۇچاغىندا ئېمەر ئوغلانچۇغى ۋار.
 ئايىردى ئوغلنى بەي ئېتىدى يەئقۇب،
 ئۇ مىسكىن داىەيى ئاغلالتى يەئقۇب.
 ئىلەندى ھەزرەتى يەئقۇبە ۋافىر،
 دېدى ئاۋاز ئىلە: ئەي ھەييۇ قادىر.
 بەنى ئوغلۇمدەن ئايىردى بۇ ناچار،
 ئانى ئوغللىنىدەن ئايىر ئاخىرى كار.
 ئاڭا دەخى بۇ ھىجرانى نەسب ئېت،
 بۇ ياد ئىلدە بەنۇم گېبى غەرىب ئېت.
 دۆڭمىسۇن ئاغلانسۇن يانسۇن ياقلىسۇن،
 خېچە ئولۇر ئوغۇل ئاجىسى بىلسۇن.

سەبەبى دىگەر

مەھەببەت ئىرماغى ئاقماز يابانە،
 زەرەردۇر شاھراھى سالىكانە.
 ئولۇپدۇر قايدى يۇسۇف ساڭا ھايىل،
 يۈرى بۇ غىللىغۇ غەمشدەن پاك ئولغىل.
 ياشى يەئقۇبۇڭ ئاقدى ئاندا سىر سىر،
 ۋۇجۇدى دىترەدى گۈن گېبى دىر دىر.
 ئاڭا رەمز ئىلە ئېيىلام ئېتىدى بارى،
 ۋار ئىدى ئىفتىراقە ئىنتىزارى.
 بەناتۇن - نەئش گېبى قەيدى ئەتفال،
 پەرىشان ئەيلەر ئىنسانى بەھەر ھال.
 ئويالار جانىبى ھەقدەن رىجالى،
 زەرۇرى دەرد ئولۇر قەيدى ئەيالى.

رىۋايەت ئەيلەدى بەئزى مۇھەددىس،
 بۇ ئولمىش فۇرقەتى يەئقۇبە بائىس.
 چەكەردى يۇسۇفى ئاغۇشى جانە،
 ئولۇردى كاكۇلىنە دەستى شانە.
 سەفايى قەلب ئىلە مانەندى مىرئات،
 باساردى باغرىن فى كۈللى ئەۋقات.
 تاراركەن كاكۈلى سۈنپىلەلۈرىنى،
 قوخۇلاركەن جەمالى گۈللەرىنى.
 ئىرىشىدى گۇشىنە ھاتىفدەن ئاۋاز،
 دېدى: قىل قايدى غەيرى دىلدەن ئىفراز.
 سىغىشماز بىر گۆڭۈلدە ئىكى سەۋگۈ،
 ھەزەر قىل ماسىۋا بەھرىدەن ئېل يۇ.

بۇ ئالەمدەن خەبەردار ئول خەبەردار،
 جەلال ئىچىدە سەيىر ئەيلە جەمالى،
 فەراق ئايمىنى سەندە گۆر ۋىسالى،
 جەفادەن خاتىرىنى ئېرمەسە غەم،
 ۋە فانۇڭ لەززەتىن تۇيمازدى ئادەم،
 ئىشى ئاشىق-لارۇڭ سەھۋۇ خەتادۇر،
 قامۇ مەغلۇبى يارى دىلرۇ بادۇر،
 جەفا ئېتىمەك مۇراد ئەيلەرسە جانان،
 بەھانە بۇلماغ ئولۇر ئاڭا ئاسان،
 ئەجەبدۇر ئىشقى يەئىقۇبى زەمانە،
 فەراقى يۇسۇفە ئولۇر بەھانە،
 تەۋەججۇھ ئىلە ئىنسانە بۇ تەۋجىھ،
 ئولۇر ھەر ۋەجھ ئىلە ئىرشادۇ تەنبىھ.

ھەزرەتى يەئىقۇب سەبىرۇ سۇكۇنى رەھنەمۇن ئەيلىەيۇپ ھىسارى
 ئۆزلەتى ئىختىيار قىلغانلىقى

نە ئىستىفسار ئىدە نە ئاڭا نامىن،
 دىلىنى ئەلمايە يۇسۇق كەلامىن،
 ئولۇر ئۇششاقە ئىستىفسارى جانان،
 سەبايى ئاتەشى سوزانى ھىجران،
 سۆزە گەلدۇكچە ئارتار سوزۇ دەردى،
 چوغالدۇر ئاتەشنى ئاھى سەردى،
 نىھايەت بۇلمادى ھىجرانى يەئىقۇب،
 زەرۇرى سەبىر ئىدەردى جانى يەئىقۇب،
 نەماز ئۇستىدە ئىكەن گەلدى خابى،
 ئىبادەت ئەيىنىنىڭ ئولدى نىقابى،
 يۈجەلدى ئالەمى بالاب جانى،
 يىرىنىدە قودى بۇ سۇفلى مەكانى،
 ئىدۇپ ئەرۋاھى قۇدىسىلەرلە پەرۋاز،
 ئاچىلدى دىدەسىنە ئالەمى راز،
 دۇشنىدە يۇسۇفە دۇش ئولدى ناگاھ،
 ياقاسىن يىرتۇپ ئېتىدى نالە ۋۇ ئاھ،
 دېدى قانداسىن ئەي جانى جىھانۇم،
 سەفايى خاتىرۇم ئارامى جانۇم.

مۇقىد ئولماز مۇرىدە شۇغلى فانى،
 ھىجابى ئەينى تائەت ئاڭلا ئانى،
 بەسىرۇن بىل - ئىبادۇ رەببى ئىنسان،
 گۆزى ئاچۇقلەرە ئولۇر نىگەھبان،
 سەكىنۇر ماغمىنى ئەشغالى ھەقدەن،
 ئايمىراز ئابدى ئەئمالى ھەقدەن،
 ئۇ مەئسۇمى ئايمىردى ئىسمەتى ھەق،
 بۇ ھال ئولدى ئاڭا ئەۋلاۋۇ ئەلىەق،
 بۇ ئىفراتى مەھەببەت ئولدى مەھنەت،
 ئىرىشىدى فەرقىنە سەۋدايى فۇرقەت،
 ئەسسا ئەن تەكرەھۇ دەن ئولمە غافىل،
 نەكىم خۇدەن گېلۇر ئول ئاڭا قايىل،
 بۇ فۇرقەت ئالەمىنىڭ ھىكمەتى ۋار،

ئارادى ئول كەمان ئەبىرۇيى ۋافىر،
 نىشانىن بولمادى قان قالدى ئاخىر،
 ئوڭۇلماز دەردىنە بولمادى چارە،
 ياپشىدى دامەنى سەبىرۇ قەرارە،
 سۇكۇنە ۋاردى گەچتى جۇستۇ جۇدەن،
 فەراغەت ئېتىدى جۇملە گۇفتۇ گۇدەن،
 جەمىئى مامەلەكەدەن ۋاز گەلدى،
 ئىبادەت كۈنچىنە سەججادە سالىدى،
 ئىراغ ئولدى جۈنۇدى ئەقرەبادەن،
 كەسىلدى ھەب قۇيۇدى ماسىۋادەن،
 تەئەببۇن دىدەسىن مەستۇر ئېتىدى،
 تەئەللۇق ئەيىنىنى بىنۇر ئېتىدى،
 مۇنەۋۋەر ئولدى تەۋھىدى خۇدادەن،
 خۇدا يا ۋاردى گەچدى بابى لادەن،
 ئادەم قاپۇسى لادۇر ئولمە غافىل،
 ئىدەر دەرۋىشى ئىللەللاھە ۋاسىل،
 بۇ ئەسىنالاردا ئېتىدى ئەھدۇ پەيمان،
 مەھى كەندان ئىچۈن ئولمايە گىريان.

ئەيا شەمسى زۇداۋۇ مادى رەھمەت،
 نەدۇر ھالۇڭ نەدەن دۇشدى بۇ فۇرقەت.
 جىۋانى تۇتدى ھىجرانۇڭ سەداسى،
 گۆرىنمەز ئولدى يۈزۈڭ ئافىتابى.
 سەنى بەگزەر ۋىلايەتلەردە ناگاھ،
 رىجالى غەيبە ھەمراھ ئېتىدى ئەللاھ.
 سەنى ئەلدەن چىقاردى گەرچى دەۋران،
 گۆڭۈلدەن چىقمادۇڭ بىرلەنەزە بىر ئان.
 سۆزىنە ئۇيدۇم ئەندانۇڭ ياڭمىلدۇم،
 كى سەن دۇررى يەتمى ياۋى قىلدۇم.
 شۇكۇر ئەللاھە مەننەت زۇلجەلالە،
 كى ئېرگۇردى بەنى روزى ۋىسالە.
 نېچە گۈن نېچە ئاي ئولدى كى ئەي ماھ،
 ئەرەدۇم ئولمەدۇم ھالۇڭدەن ناگاھ.
 نىياز ئىچىدە ئىكەن ھەيرەت ئالدى،
 خۇدادەن ھەزرىتى جىبرىئىل گەلدى.
 ئۇياندۇردى ئو شەمسى باسەفايى،
 تاڭا قىلدى ئىتابى پۇرچەفايى.
 دېدى: ئەي مۇقتەدايى ئەغلى ئىرفان،
 قەنى قەۋلۇ قەرارۇ ئەھدۇ پەيمان.
 يەنە يۇسۇف ئاندىن تاڭار ئەجىرسىن،
 فەلەك گېبى دۆنەرسىن ئەھدى سەرسىن.
 سىمەزلەر ئەھدى سىرلار لەئلى نابى،
 ئىشىتمەزلەر خىتابى پۇر - ئىتابى.
 ئانى تاڭماكى ئەينۇڭ ئېتىدى ئەئما،
 ئانى ياد ئېتىكى چەشىۇڭ قىلىنى بىنا.
 دۈكەنەنەز زەررە گېبى ئىزتىرابۇڭ،
 قومازسېن دامەنن ئول ئافىتابۇڭ.
 رۇجۇد ئېتىدۇردى ئانى پەندى مەئقۇل،

ھەمان دەم ئولدى ئىستىخفاره مەشغۇل.
 بىلۇپ ئوقسانىنى ئول مادى ئەفلاك،
 قودى يۈز يېردە ئويىدى باشىنە خاك.
 بالادەندۇر ئولا ئول ئەينى ئارقى،
 كى ئېدە كەندۇ ئوقسانىنە ۋاقىقى.
 ئو دەمدە تەرفەتۇل - ئەين ئىچرە تاجىل،
 خۇدادەن ياڭە ۋاردى گەلدى جىبرىئىل.
 دېدى: ئەي مەتلەئى مېتىرى سەئادەت،
 فىغان ئەيلە، ساڭا ئولدى ئىجازەت.
 گىرۇ ئەۋۋەلسكى گېبى سىنە چاك ئول،
 فىراقى يۇسۇف ئىلە دەردناك ئول.
 ئوتۇر بەيتۇل - ھەزەندە تاشرا گېتتە،
 گۆزۈڭدەن سەيلى ئەشكى ئىرماغ ئېتىدە.
 ياشادۇقچە ياشاسېن چەشمى ئۇششاق،
 سۇ ئىلە مۇئەبەردۇر ئەينى ئافاق.
 ياراشۇر ئەغلى دەرد ئولۇرسە گىريان،
 جىبىزانۇڭ رەھىمەتدۇر ئەبىرى باران.
 بەقايە گېتتە ھەر ئىشىق ئەغلى جاكى،
 دەرايى رەھمەتتى ئولۇر فىغانى.
 ياشىدۇر ئابى رۇيى ئاشىقى پاك،
 مىسالى گەۋھەرى شەمشىرى زەدىك.
 ئو غەم كىم ئەيلەيە جانانى مەسرۇر،
 دىلى ئۇششاقدەن ھېچ ئولمەسۇن دۇر.
 جەمال ئىسسىنۇڭ ئولدۇر مۇقتەزاسى،
 كى ئولار دەردى ئاشىقدەن سەفاسى.
 مەشەققەتلەر ئولۇر قۇربىيىدىتى ھەق،
 بۇ ئالەم ھەكىمەتەندەر ھەكىمەت ئەنجەق.
 ئولۇرساڭ سالىكى راھى تەرىقەت،
 يېتەر ساڭا بۇ پەندۇ بۇ نەسەھەت.

ھەزرىتى يەئقۇب ئىخارى يۇسۇفنى جەبرائىلدەن

ئىستىسار قىلغانلىقى

تەزەرەرۇد ئەيلەدى قىلدى نىيازى،
 ئايىتتىدى ئەي مەلەكلەر سەرفىرازى.

مۇبارەك سائەت ئىدى ۋەقتى مەرغۇب،
 بۇلىشىدى ھەزرىتى جىبرىئە يەئقۇب،

ئىرىشىدى گۆككە ئەزرائىلە جىبرىئىل،
 بۇ ئەسرارى نىھانى قىلدى تەفسىل.
 دېدى قەبز ئېتىمەدۇم رۇھىنى ئانۇڭ،
 زەۋالنى گۆرمەدۇم ئول شەمىسى جانۇڭ،
 يۈزىدە ئاشىقەم گەرچى قۇلاقدەن،
 باڭا ئول خىدمەت ئەمر ئولمادى ھەقدەن.
 نۇزۇل ئېتىدى زەمىنە پەيكى يەزدان،
 دىلى يەئىقۇبى قىلدى شادۇ خەندان.
 فىراقى ئاتەشىنە سۇ سەپىلدى،
 فىغانى بۇلبۇلنى خامۇش قىلدى.
 ئۈمىدى قاپۇسىن ئېتىدى گۇشادە،
 سەفائى خاتىرى ئولدى زىيادە.

گۆنۈل ئالچاقلىگىن قىل ئەيلە ئىمسان،
 بۇلىش گۆكلەردە ئەزرائىلە ئەلئان.
 ئۇرۇج ئەيلە بۇ فانى ئەنچۈمەندەن،
 دۇئالار ئەيلە ئەزرائىلە بەندەن.
 خەبەر سور يۇسۇفۇم ئولدىمى مەقتۇل،
 ئانۇڭ رۇھىنى قەبز ئېتىمىشىمدۇر ئول.
 ئۇچار ئانۇڭ ئېلىنىدەن بۇلبۇلى رۇھ،
 بۇ راز ئاندەن ئولۇر ئولۇرسە مەفتۇھ.
 ئەگەر مەقتۇل ئېسە «ئەل ھۆكۈمۈللاھ»،
 مەزارى باغى جەننەت ئولا ھەر گاھ.
 ئەگەر بۇ سىردەن ئولمازسە خەبەردار،
 دىرىدۇر يۇسۇفى فەرخۇندە دىدار.

ھەزرەتى يۇسۇف زۇلمەتى چاھى زىلالەتدە ئىمكەن بەئزى ئەھلى
 تىجارەت چاھە ۋارۇپ دەلۋ ئىلە يۇسۇفى چىسقارۇپ
 ئىخۋانى يۇسۇفدەن ساتۇن ئالغانلىقى

ئىراغ ئىكەن دەخى قونماق زەمانى،
 دەۋەلەر چۆكىدى ئاغىرلاندى جانى.
 يىقىلدى يەرلەر ئەھمالۇ ئەشقال،
 جىبەل ئېتىدى ئو سەھرايى بۇ ئەھمال.
 بىر ئادىم ئەتمەدى قات ئولدى ھەر ئات،
 شاشۇردى كاربانى بۇ ئەلامات.
 ئىدۇپ ئىككى قۇلاغىنى پەرۇ بال،
 ئۇچۇپ گىمىدەركەن ئەستەرلەر ئەجەب ھال.
 قاناد ئولان قۇلاغىن يىرە سالدى،
 قاماندى مىخى نالى گېبى قالدى.
 دەرىلدى كاربانۇڭ ساربانى،
 تەفەككۇر ئېتىدىلەر رەمىزى نىھانى.
 ئولۇرلار ئول چەمەن گۆكىندە پەرۋىن،
 ئاچىلمىش ياسەمىنۇ ۋەردى نەسرىن.
 مەگەر بىر ئادى مالىك پىرى تاجىر،
 بۇ جۇمھۇر ئىلە ئولمىشىدى مۇسافىر.
 گۆرۈر سەيرىنىدە بىر گۈن بەدرى ئەنۋەر،
 گىرەر قوينىنە ئولۇر كېسەئى زەر.

خۇدا دەرد ئەھلىنە ئولنىچە ھادى،
 قەبۇل ئولۇر مۇناجاتۇ مۇرادى.
 غەرق ئولدۇق دەريايى مەلالە،
 ئىدەر بىر خىزرى دەۋرانى ھەۋالە.
 دەۋادەن ئولسە بىمارۇڭ نەسىبى،
 ئاياغىنە سالار ھازىق تەبىبى.
 مەكانى ئولسە چاھى غۇسسەۋۇ غەم،
 سەبەب ئولۇر خەلاسىنە بىر ئادەم.
 سەبەبىمىز كىمىسە قۇرتۇلماز بەلادەن،
 مۇئاۋىنلەر ئېرىشۇر ھەر ياڭادەن.
 يەلى ئەسدۇر مەيىنچە قۇدرەتۇللاھ،
 قىمىلدانماز بۇ خىرمەن ئىچرە بىر كاھ.
 مۇھەسسەل ئەسبى مەقسۇدۇڭ ئىنانى،
 يەدى قۇدرەتدەدۇر فەھم ئەيلە ئانى.
 ھەكىمى لايەزالۇڭدۇر تەسەررۇق،
 بىلىنمەز ھىكمەتى ئەھۋالى يۇسۇق.
 قەتارى ئۇشتۇر ئىلە بەئزى تۇججار،
 يولە دۇشۇپ گىمىدەردى سەنكى ئەنھار.

گەيۈردى ئاڭا بىر شاھانە قاقتان.
چۈ مالىك مالىك ئولدى ئول جەۋانە،
گەتۈردى ئانى بىر ئالى مەكانە.
يۈزى نۇرىيلە گۆزى گۆڭلى تولىدى،
بۈتۈن دۇنيايە گۇيا مالىك ئولدى.
ئىدۇپ ئول نەۋ جەۋانى گەنجى پىنھان،
قودى بىر سايەبانە قىلدى مېھمان.
سەئادەت ئەيلەدى كەندۇپە ئىقبال،
ۋۇجۇد گەلدىيۇ رۇئياسىندەكى ھال.
ياۋۇز گۆزدەن ياۋۇز دىلدەن ساقىندى،
ئەدانىدەن ئەرازىلدەن ساقىندى.
ئىدۇپ ئىلمى لەدۇننى گېبى پىنھان،
ئولۇردى شۇكرى سۇبھان ئىلە خەندان.
بۇ جانىدە سەرى قۇھ ئۈزرە ئىخۋان،
گەزەرلەردى پەرىشانۇ پەشمان.
مەگەركىم يۇسۇفۇك ئىخۋانى گاهى،
سەبا گېبى تولاشۇرلەردى چاهى.
رەۋانە ئولدىلا ئول سۇيى چاهە،
چاغىرىدىلار ئىتاب ئىلە ئو ماھە.
بىرى چاه ئىچىنە ئېتىدى خىتابى،
سەدادەن غەيرى چىقمادى جەۋابى.
سەزىندىلەر بۇ ھالى جۈملە ئەۋلاد،
كى يۇسۇف ئولدى چاهى غەمدەن ئازاد.
ئارادىلەر جەمئىي كاربانى،
بىرسى بولدى ئول گەنجى نىھانى.
بۇ قۇلدۇر دىيۇ دەئۋا ئەيلەدىلەر،
قاچالى ئولدى بىر قاچىگۈن دېدىلەر.
زەرۋرى لازىم ئولدى دەردى ھىجران،
قۇلۇمۇزدۇر دىيۇ ساتدىلەر ئىخۋان.
گەتۈرۈپ ئورتەيە ئول مۇمىيانى،
يەبانە ساتدىلەر جانى جىھانى.
نە مۇشكىل دەرد ئولۇر بۇ دەردى مەنفۇر،
كى ئادەم ئەقرەباسىندەن دۈشە دۇر.
يازىلدى ھۈججەت ئالدى ئانى مالىك،
«جەرا ھازا ۋۇ تەھرىرەن بىزالىك».

بۇلۇك گېبى ئەيۈ دۈشلەر گۆرۈردى،
دۈشمەنە مۇنتەزىر ئولۇر يۈرۈردى.
ياقىنىدە يولۇك ۋار ئىدى بىر چاه،
كەنارى خۇب مەرتاۋۇ چەراگاھ.
دىلى مالىك سۇ گېبى چاهە ئاقدى،
ۋۇجۇدەن ئافىتابۇك تابى ياقدى.
ئو چاهە مۇرغى جانى ئېتىدى پەرۋاز،
گۇشادە ئولدى ئەينى ئالەمى راز.
ھەۋا يۈزىندە نېچە مۇرغى تەييار،
تەۋاف ئەيلەردى چاهى كەئبە - كىردار.
سەماۋۇ رەقىس ئىدۇپ كىرداب گېبى،
تۇرى گەلدى يەرىندەن ئاب گېبى.
دەھانى چاه ئولدى ئاشىيانى،
شىتابىندەن دەھانە گەلدى جانى.
ئالۇپ بىر دەلۋى ئول سەرخەيلى ئەھباب،
ھەمان ئول بۇرچى ئابە ئەتدى پەرتاب.
چەكەرەن دەلۋى ئول پىرى جىھانىمىن،
قىياسىندەن زىيادە ئولدى سەنگىن.
ئولۇركەن دەلۋى ئىچۈن تەدبىرۇ رايبى،
گۆرۈر چاه ئىچرە بىر بەدرى دۇجايى.
سۇ مېرتانىدە گۆردى ئافىتابى،
باقۇپ چاه ئىچىنە قىلدى خىتابى.
دېدى: ئەي بۇرچى دەلۋۇك مېھرۇ ماھى،
گەل ئەيلە ئالەمى بالايەراھى.
سەكىن، ئەي گەۋھەرى پاك، ئەيلە مەباك،
ياپىش ھەبلۇل - مەتىنى ئەيلە ئىمساك.
بۇ كۈنجى ئېتىكافۇك دەن بەرى ئول،
قەرىش بۇ كاربانە يول پىرى ئول.
بۇ ۋەجە ئىلە ئاچىلدى رۇيى ئۇمىد،
تەۋەججۇھ ئەيلەدى بالايە خۇرشىد.
بۇ زۇلمەتدەن نېتەكىم ئابى ھەيۋان،
چىقاردى يۇسۇفى ئول خىزرى دەۋران.
چىقاردى چاھدەن شەمىسى جىھانى،
دەھانى ئەجدەھادەن ئالدى ئانى.
ئو تەغى قۇدرەتى گۆرىنچە ئۇريان،

شۇھۇدۇل - ھال ئىلە ئول بەيئىنامە
 مۇرھۇلەندى ئىمدۇپ ھەددى تەمامە.
 دېدىلەر مالىكە: ھېچ ئولمە غافىل،
 بۇ قاچغىن قۇلە ئۇر بەندۇ سەلاسىل.
 سۆزدىنە ئۇيماڭ ئېتىمەڭ ھەرگىز ئىسمال،
 قاچار ئەيلەر سىزە بىر ھىلەۋۇ ئال.

شۇ قەۋل ئىلە ساتارۇز ئانى ئەمما،
 بۇ يېردە تۇرمايە ئەسلاۋۇ قەتئىا.
 بۇ سۆزلەر مالىكە ئولمىچە تەقىرىر،
 بەرايى خاتىر ئۇردى ئاڭا زەنجىر.
 ئىكى زەنجىر ئولۇپ ئەشكى رەۋانى،
 ئالۇپ گېتىدىلەر ئول ئارامى جانى.

ھەزرەتى يۇسۇفۇڭ دىدەئى ئەلەم دىدەسى غەمى ھەسرەت

ئىلە پۇرنەم ئولۇپ ئىسخۋاننى گىريانوۋ ئالان ئەيلەيدۇپ
 ۋىدائى ھىجران ئېتىدۇڭىن بەيانۇ ئەيان ئەيلەر

مەھى كەنتان ساتىلدۇڭىن بىلىنچە،
 دېدى ئىسخۋاننى ئىبرى دىلىنچە.
 گېلۇڭ شىمدەن گىرۇ قويۇڭ نىزائى،
 سىزۇڭلە ئىدەلۇم ئاخىر ۋىدائى.
 بۇ گەچمىش ماجەرا ئولدى بەھانە،
 دىيارى غۇربەتە ئولدۇم رەۋانە.
 دېگۈل تەقدىرى ھەقدەن كىمىسە ئاگاھ،
 نەكىم ھەقدەن گېلۇر «ئەل - ھۇكىمە لىلاھ».
 ئارادەن قالدۇرۇڭ بۇغزۇ ئىنفاقى،
 باڭا كار ئەيلەدى غۇربەت فىراقى.
 سىزىڭلە كىم بىلۇر ئولمايە ۋۇسلەت،
 قىيامەت كۈنىنە قالا بۇ ھەسرەت.
 ئۆلەن ئۆلدى، گەچەن گەچتى مۇھەسسەل،
 ئەداۋەت قىلماسۇن مابەينى مۇھتەل.
 ھەلال ئولسۇن باڭا ئېتىدۇڭۇز ھەپ،
 قىيامەت كۈنى ئولماڭۇز مۇئەززەب.
 سىزۇڭلە سۆيلەشەلۇم گۆرىشەلۇم،
 بىرازجۇڭ ئاغلشالۇم سورىشالۇم.
 كۇدۇرەت زايىل ئولمايىنچە گېتىمەڭ،
 ھۇقۇقى ئەقرەبايى زايىپ ئېمەڭ.
 نەبى ئەۋلادىسىز جۇملە بەھەر ھال،
 نىھايەت بۇڭا شەيتان ئېتىدى ئىدلال.
 يۇيالۇم ئابى تەۋبەيلە گۇناھى،
 ئىدەلۇم سىدىق ئىلە تەركى مەناھى.

غەرب ئېلىلەردەكىم بىلۇر قالامى،
 بۇ يېرە بىلىمەزىن ئايرۇق گەلەممى.
 ئۇسۇلە ئۇيدىچى سازەندە - كىردار،
 بىر ئۇغۇردەن ئول ئىسخۋانى جەفاكار.
 بۇلۇتلەر گېبى گۆزدەن دۆكتىلەر ياش،
 فىغان ئىلە ئاشاغە سالدىلەر باش.
 بىرى بىرىنە نەفرىن ئەيلەدىلەر،
 ئانۇڭ لۇتقىنە تەھسىن ئەيلەدىلەر.
 دېدىلەر: ئەي بەرادەر، ساغ ئېسەن قال،
 كى بىزە ئالى ئىبىلىس ئەيلەدى ئال.
 بىزە ئولدى ھەۋالە كۇشى ھەسرەت،
 بىزە كار ئەيلەدى بۇ كارى فۇرقەت.
 پەشمانۇ پەرىشانۇز بۇ ئىشەن،
 باشۇز داللىۇ ئولدى سەرزەنمىشەن.
 سۇ گېبى يالىمۇمۇز ئولدى ئالچاق،
 بۇ فۇرقەت داغى تاغلەر گېبىدۇر چاق.
 ئاتامۇز مەجلىسىندە يوق يۇزۇمۇز،
 سەلامەت يۈزىنى گۆرمەز گۆزۇمۇر.
 بۇ كەنتان ئېلىمىنۇڭ ئەينى ئىتابى،
 بىزە غايەتدە ۋىردى ئىزتىرابى.
 ھۇۋەيدا ئولالى بۇ كارى دۇشۋار،
 يىرۇمۇز ئود ئولۇپدۇر خارۇ خەسۋار.
 مەھى كەنتان بۇ رەسىمە ماتەم ئېتىدى،
 فىغانۇ ئالە ئىلە دوندى گېتىدى.

رەفق ئېتىدى ۋۇجۇدىن كاربانە،
 تەرىقى غۇربەتە ئولدى رەۋانە.
 ياشى سەييارەسىن ئىدۇپ پەرىشان،
 يۈرۈر سەييارە ۋەش ئول ماھى تابان،
 بىنۇپ بىر ئۇشتۇرى سەرمەستە فىل - ھان،
 چەكىلدى يولە تاغلىر گېبى ئەھمال،
 ئىرىشىدى گۆڭلىنە غۇربەت مەلالى،
 گۆرىنمەز ئولدى كەنئانۇڭ جىبالى.

يۇسۇفى كەنئان كاربان ئىلە مەسەرە رەۋان ئولۇر كەن ئاناسى
 قەبرىنە نۇرگېبى ئېدۇپ، تۇججارۇڭ خىدمەتكارلەرى يۇسۇفى
 فەرار ئېتىدى سانۇپ تەھقەرۇ تەئزىر ئىلە مالىكە
 ئىلە تىدۇكلەرى

فەراقى ۋالدىنۇ قەھرى ئىخۋان،
 غەمۇم ھەددەن زىيادە مېھنەتۇم چوق،
 ئولۇرسەم دەخى بىر ھالۇم سورار يوق،
 بەنەم گۈلزارى دەھرۇڭ ئەندەلسى،
 ئاقار سۇ گېبى ئولدۇم يەر غەربى،
 بۇ يەرلەردە بەنۇم ھالۇم بىلۇر يوق،
 تەرەھۇم ئەيلەيۇب شەققەت قىلۇر يوق،
 قۇل ئولدۇغىن بىلۇپ ئول سەرۋى ئازاد،
 ياشى ئىرماغە دوندى قىلدى فەرياد،
 كېسىلدى قالدى يۇسۇف كاربانىدەن،
 دەھانى گېبى غەيب ئولدى ميانىدەن،
 بۇلۇرلار ماھى كەنئانى ئورادە،
 دېۋەسىندەن ئىنۇپ ئولمىش پىيادە،
 بىرىسى يۈزىنە ئوردى تابانچە،
 قىزاردى زەربى دەستىندەن بۇ غۇنچە،
 ئۆگىنە سۇردى خەشم ئىلە ئوبىداد،
 قىزىل گۈل ياپراغىنى نېتەكىم باد،
 يېتىشتى ئاھ ئىلە يۇسۇف قاتارە،
 ئېرىشىدى پادۋەش ئول كۇھسارە،
 گۆزىنى گۆكە دىكىدى ھەمچۇ ئەنجۇم،
 خۇدادەن جانىبە قىلدى تەكەللۇم.

قودى ئىخۋانىنى ئول يارى سەددىق،
 زەمانە جۈملەسىندەن ئېتىدى تەفرىق،
 قەلەم گېبى ئولۇپ چاكى گىرىبان،
 رەقەم گېبى پەرىشان ئولدى ئىخۋان،
 مەسەلدۇر: سوڭ پەشىمان ئاسسى ئېتىمەز،
 غەمۇ ئەندۇھى تا ئۆلنچە كېتىمەز،
 تاقىلدى مالكوڭ يانىنە يۇسۇف،
 يۈنەلدى راھى ھىجرانىنە يۇسۇف.

ئاناسى قەبرىنە تۇش ئولدى يۇسۇف،
 جەمەلدەن دۇشتى بىھۇش ئولدى يۇسۇف،
 بۇ قەيدۇ بەند ئىلە مەزلۇمى مەزكۇر،
 نۇزۇل ئېتىدى ئو قەبرە نېتەكىم نۇر،
 گۆكە ئېدگۈردى فەريادۇ فىغانى،
 بىلە ئاغلادى خەلقى كاربانى،
 ئىكى سەنگى مەزارى گېبى ئول دەم،
 دۇئايە ئېلەرىن قالدۇردى مۇھكەم،
 ئورادە ئاغلادى ھالىنى ۋافىر،
 بۇگە چىمش ماجەرايى ئاڭدى بىر بىر،
 دېدى: ئەي ۋالدى، بىلدۈڭمى ھالى،
 نەقىلدى باڭا يەئقۇبۇڭ ئەيالى،
 قاراڭۇ چاھە ئاتدىلەر فەقىرى،
 دەرىغا، ئولمىشەم غۇربەت ئەسىرى،
 قۇلۇمۇزدۇر دېيۇ ساتدىلەر ئاخىر،
 دىيارى غۇربەتە ئولدۇم مۇسافىر،
 مىزاجۇم خەستەۋۇ گۆڭلۈم شېكەستە،
 قۇل ئولدۇم شىمىدى بىر دۇنيا پەرەستە،
 گۈنەش ئىسسىسى ئېتىدى باڭا تەئسىر،
 تاقىلدى ساپەۋەش بوينۇمە زەنجىر،
 بەلايىن راي غۇربەت زەنجىرى دەۋران،

دېدى: ئەي قازىيەل - ھاجاتۇ غەفغار،
 بەنى رەنجىدە - خاتىر ئېتىدى ئەغيار.
 غەمۇم ئەفزۇنۇ دەردۇم بىنىھايە،
 تەھەممۇل ئېدەمەز ئولدۇم بەلايە.
 فەقىرى قىلمە ھەر ئەۋباشە پامال،
 باڭا زۇلم ئەيلەيەندەن ھەققۇمى ئال.
 ئاقتىدى قانلۇ ياشىن ئىكى گۆزدەن،
 تەۋەججۇھ ئەيلەدى ھەققە بۇ يۈزدەن.
 قەبۇل ئولدى ئانۇڭ مەقسۇدى فىلھال،
 قۇرىدى دەستى زالم قالدى بەتتال.
 بۇرىدى رۇيى دەھرى زۇلمەتى غەم،
 قاراردى قەلبى ئاسى گېبى ئالەم.
 دەمۇر ئايىنەيە دۆنىشىدى ئەفلاك،
 سەنەسەن مەۋج ئۇرۇر بەھرى خەتەرنەك.
 نەزەر ئىدىنچە ئانا زەنگىتى شەب،
 قاراردى ئاقسى رۇيىندەن مۇرەتتەب.
 ئېسەز يەللەر ياغار بارانى مېھنەت،
 زىيادە ئولدى دىلدە خەۋفۇ ھەشىەت.
 تولۇپ سەۋدا ئىلە دەدرۇڭ دىماغى،
 سۆيۈندى گۆكدە يىلدىزلەر چەراغى.
 بۆكۈلدى پىرى قانى گېبى ئەشجار،
 رۇجۇد ئېتىدى ھەمان ئەشلىنە ناچار.
 شەبى تارىك ئىچىندە بەرقى رەخشان،
 فەلەك فىلىنە گۇيا ئولدى دەندان.
 سەبايى مېھنەت ئىلە ئالەمى خاك،
 بىرى بىرىنە گىردى ھەم - چۇ ئەفلاك.
 قاتار ئىلە نېتەكىم ئەبىرى باران،
 دېۋەلەر تاغلەرە تاغلىدى ئىلتان.
 ئولۇركەن جۈملە ئىستىغفارە مەشغۇل،
 بىرى دېدىكى: مالىك ئالدۇغى قۇل،
 دېۋەدەن ئىندى، قالدى كاربانىدەن،
 ئىرىشدۇم ئاڭا ئوق گېبى كەماتدەن،
 تابانچەيە گىرىشدۇم، ئانى دۆگدۇم،
 دىل ئۇزاتدۇم ئاڭا، غايەتدە سۆگدۇم،
 فەلەك ئايىنەسىنە ئولدى تازىر،

ئېلىن قالدۇردى دۇشنام ئېتىدى ۋاڧىر.
 دەھاننىدەن چەقىنچە بەددۇئاسى،
 ئېرىشىدى بەددۇئاسىنىڭ بەلاسى.
 ئېلىنى دەستى مېھنەت باڭا سۇندى،
 قولۇم گۇيا كى سىنىمىش شاخە دوندى.
 قۇرىدى ئېللىرۇم، سىندى قەنادۇم،
 يولۇمە گەلدى سەيلايى فەسادۇم.
 ئەگەر ئىنجىنەسە بۇ ئەبىدى مەشكۇر،
 ئېرىشمەزدى بىزە ئالامى مەزبۇر.
 كى بۇ مەئسۇمى مەزلۇمۇڭ ۋەلىۋار،
 جەنايى ھەق ئىلەگىزلىۋ دىلى ۋار.
 ئولۇر ھەر لەھز زىكرۇللاھە مەشغۇل،
 جىھاندا بۇيىلە ئەلسە ئولچاق قۇل.
 سەۋەرسە ئول سەۋەر سىزدەن بەلايى،
 گىرۇ دەردىن ۋىرەن ۋېرۇر دەۋايى.
 كەرامەت ئىسىمدۇر ئول شەمسى دەۋلەت،
 دۇئاسىلە گىدە شايتە بۇ نەكبەت.
 دەرىلدى ئاندا بىر قاچ ئەھلى ئىدراك،
 دېدىلەر يۇسۇفە: ئەي گەۋھەرى پاك.
 ساڭا زۇلم ئىدەنۇڭ سۇچىن باغىشلە،
 شەفائەت قىل نەبىلەر ئىشىن ئىشلە.
 تەمەننا ئەيلە زاتى كىبرىيادەن،
 خەلاس ئېتىسۇن بىزى جۈملە بەلازەن.
 سەبايى رەھمەت ئېرىشىسۇن فەرەھنىك،
 تاغىلىسۇن يولۇمۇزدەن خارۇ خاشاك.
 مۇناجات ئەيلە مۇسا گېبى تەئجىل،
 ھەلاك ئەيلەر بۇ خەلقى ئەجدەرى سەيل.
 مۇناجاتۇڭ سەنۇڭ، ئەي دىشلەرى دۇر،
 خەدەڭگى تىرى بارانە سىپەردۇر.
 دەھاتى رەئدۇ بەرقى ئەيلە خامۇش،
 دىلۇڭ دەپىرەت دۇئايە ئول خەتا پۇش.
 كەرىمە ۋۇڭ نۇرى دەئۋاتى جەمىلى،
 ئولۇر ھەر زۇلمەتۇڭ رەۋشەن دەلىلى.
 بۇ خەلقى سالمادى فەردايە يۇسۇف،
 مۇناجات ئەيلەدى مەۋلايە يۇسۇف.

ئىقابىنى سەھەر يۈزىندەن ئاچدى،
 بۇ مەنەت قورخۇلۇش دۈش گېبى گەچدى.
 چوزۇلدى يۇسۇفۇڭ بەندۇ ئىقالى،
 تەرەققى قىلدى ئەنۋارى جەمالى.
 زىيادە ئولدى ئېللىر ئىتىقادى،
 مۇرىد ئېتىدى بۇ خەلقى نامۇرادى.
 دۇئاسى ھەر نەفەس مەقبۇل ئولۇردى،
 نە مەقسۇد ئەيلەر ئېسە ئول ئولۇردى.
 سەھەردەن تۇتدىلەر ھەبلۇل - مەتىنى،
 تەرىقى مىسرى ئول راھى مۇبىنى.

ئىياز ئەھلىنىڭ ئولدى چارە سازى،
 گۇشادە ئەيلەدى دەستى ئىيازى.
 تاغلىدى زۇلمەتى غەم گىتىدى ئافات،
 ئاچىلدى رۇيى مىرتاتى سەمەۋات.
 نىيامە چەكدى تىغى بەرقى ئەفلاك،
 قامۇ غەمناكلار ئولدى فەرەھناك.
 ۋىسالە ئېرىمىش ئۇفتادە مىسالى،
 بۇلۇتلار ئاغلانماق دەن ئولدى ھالى.
 ئۇلۇ تاغلار گېبى ئۇشتۇر قاتارى،
 قارار ئېتىدى قودى رايى فەرارى.

ھەزرەتى يۇسۇف ئىززەتلىك دەسەرە يۈرگەنلىكى ۋە دەۋلەتۇ سەئادەتلىك
 نىلە كىمىرگەنلىكى ۋە رىجىئالى مىسىر ئىستىقبالى چىقىپ بىر
 مەكانى بەلەند ئەيۋانە مەكىن ئولغانلىقى

قوشاندى مىزەرىن ئول سەرۋى چالاک،
 تۇتۇلدى سانكى نىسقى بەدرى ئەفلاك.
 بۇ ئەبى سافىيە گىردى سويۇندى،
 سۈيە قونمىش گۈلى خەندانە دوندى.
 ۋۇجۇدى ئاقسى نىلى ئەيلدى زەين،
 قران ئېتىدى ساناسىن گۆكدە سەئدەين.
 جان ئاتدى ئافىتاب ئول ئابە دۇشىدى،
 مەھەببەت ئاتەشى ئىلە تۇتۇشىدى.
 غۇبارى راھى ئول زاتى جەمىلىۋىڭ،
 ئولۇردى تۇتىياسى ئەينى نىلۋىڭ.
 كەنارە چەكدى ئول غۇنچە دەھانى،
 شەفەق رەڭ ئولدى نىلۋىڭ ئاسۇمانى.
 يۇنىسچە جەۋھەرى زاتى غۇبارى،
 گۆرىنىدى گۈن گېبى شەققافۇ ئارى.
 ئاچىلدى ھايدىلى شەمىسى جەمالى،
 ئىرەلدى مانىتى سەيرى ۋىسالى.
 يىدى قۇدرەتدە سەنكى تىغى بۇرران،
 نىيامى جامەسىندەن ئولدى ئۇريان.
 ئۇ تىگۈڭ جۇملە ئالەم زەخمىناكى،
 جىيان خەلقى ئۆلۈملۈسى ھەلاكى.
 زۇدۇر ئېتىدى جىيان تۇرىنىدە ئول ئۇر،
 گەل، ئەي ئاشىق، تەجەللى يېرىدۇر ئۇر.

سەھەر كىم يۇسۇف گەردۇنى گەردان،
 كەنارى نىلى چەرخى ئېتىدى سەيران.
 ئولۇپ يەئقۇبى دەھرۇڭ قامەتى دال،
 فىغانۇ نالەدەن ئولمىش ئىدى نال.
 جەمالىن مىھرى ئالەم قىلدى ئىزاھار،
 فەلەك ئايىنەسى گۆستەردى دىدار.
 ئو دەمدە مالكى داناۋۇ ئاقىل،
 مەھى كەنئانى ئېتىدى نىلە ۋاسىل.
 دېدى: ئەي شاھى ئىقلىمى سەئادەت،
 ئەگەر ئولۇرسە سىزلەردەن ئىسجازەت.
 تەماشى ئىدەلۇم دەريايى نىلى،
 مۇشەررەق ئىدەلۇم بۇ سەلسەبىلى.
 غۇبار - ئالۇدەسىن خاكى سىيەھدەن،
 كەمان ئەبىرۇڭگە تۈزلار قوندى رەھدەن.
 گۆزى ئايىنە گېبى نىلە باقدى،
 بۇ سەيرە نىل گېبى گۆڭلى ئاقدى.
 كەنارى نىلە گەلدى چۈن نەيى قەند،
 سويۇندى ئول قەسەب - پېشۇ شەكەر - خەند.
 يېزەلدى نىلە ئول سەر - چەشمەنى جان،
 يۇردى سەلسەبىلە سانكى رىزۋان.
 چىقاردى جامەسىن ئول قەددى مەۋزۇن،
 سەدەفدەن چىقدى سەلكىم دۇررى مەكنۇن.

ئىقابىدىن ھىجابىدىن مۇبەررا،
 زىھى ۋۇسلەت، زىھى سەيرۇ تەماشى.
 گۆرۈپ ماھىلەر ئول بەدرى تەمامى،
 چاغىدى ئىس - سەلاتۇ ۋە سسالامى.
 چۇ نىل ئىرماغى ئولدۇ جىلۋە گامى،
 ئىرىشىدى ھۇسنى مەھدەن تاپە ماھى.
 ئىرىنچە نىلە ئول مېھرى لەتافەت،
 شۇ ئائىدىن سۇيە دۇشتى ھەرارەت.
 كىمە سالسە ھەرارەت ئىشقى تابى،
 دۈكەنمەز نىل گېبى ئىزتىرابى.
 يۇنۇردى ئاب ئىلە ئول ماھى غەررا،
 نۇجۇم ئىلە قىران ئەيلەردى غۇيا.
 كەنارى نىلە چىقىدى شادۇ مەس-رۇر،
 گۈلى رۇخسارى ئولدى زالەدەن دۇر.
 جەمالى گۈلدى گۇيا گۈلشەن ئولدى،
 گۈلنە ياسەمەن پىراھەن ئولدى.
 ئو راھى غۇربەتۇك ئۇشتۇر س-ۋۋارى،
 گەيىندى بىر لىباسى زەر نىگارى.
 ھەمان دەم ھەۋدەجىنى ئېتىدى مەنزىل،
 شەرەق بۇرجىنە خۇرشىد ئولدى ۋاسىل.
 بۇ ھەۋدەجىدە ئو مەئشۇقى زەمانە،
 دۈنەردى بۇلبۇلى قۇدس ئاشىيانە.
 ۋار ئىدى ھەۋدەجىنىڭ سايەبانى،
 بۇلۇت گېبى نىھان ئەيلەردى ئانى.
 گىرۈپ شەھەر ئىچىنە ئول بەدرى كامىل،
 جەمالى ھايدىلىنى ئېتىدى زايىل.
 سەھابى گۈن يۈزىدىن ئەيلەدى دۇر،
 گىدەردى شەۋق ئىلە خەندانۇ مەسزۇر.
 جەمال ئۇستىدىدە گۆرىنىدى جەمالى،
 سەرى تۇر ئۆزرە نۇرى ھەق مىسالى.
 دېر ئىدى قەددى بالاسىن گۆرەنلەر،
 «تەئالا ساندۇۇ ئەلاھۇ ئەكبەر».
 قاشى تاقىيلە ئول سەرۋى سەھى - قەد،
 ئەلىق ئۆزرە يازىلمىش سائەسىن مەدە.
 خەتەنۇك خىزرى مۇسادەن مۇبەررا،
 گۈنەش يۈزى ئىقابىدىن مۇئەررا.
 دەھانى ھاتەمىدە يوغ ئىدى قاش،

خەتەنۇك فىتىنەسى قالدۇرمامىش باش.
 بىلۇرمەز فىتىنەنى خەتتى جەمالى،
 جەلالىدىن جەمالى رۇمى خالى.
 جەمالى مەشئەلىدە بەرق ئۇرۇر نۇر،
 قەمەر رۇخسارى دەخى ھالەدەن دۇر.
 ھەيات ئابى ئىدى گۇيا دەھانى،
 يوغ ئىدى خىزرى خەتتەنۇك نىشانى.
 جەۋابى سىرى لەئلى «مائەرەفناك»،
 بويى ۋەسفىدىدە قاسىر ئەقلۇ ئىدراك.
 سەئادەت گۆكلەرنىڭ مۇشتەرىسى،
 نۇبۇۋۋەت باغىنىڭ ۋەردى تەرىسى.
 مۇۋافىق زاتى پاكىنە سىفائى،
 كەمالى ھۇسنىدۇر بۇ مۇئىجىزاتى.
 لىسانى جانىبى ھەق تەرجۇمانى،
 دەھانى جانى ئىنسانۇك نىشانى.
 بويى مانەندى تۇبى ئالىيۇل - قەدر،
 مەلاھەت ئاسۇمانىدە مەھى بەدر.
 گەيىنچە كەئبەۋەش قارا لىباسى،
 دۈنەردى تاڭ يەرىنە ئاق رىداسى.
 قىيامەت قامەتى مەۋزۇنۇ مەرغۇب،
 تەرازۇدەن ئىنەر مۇمتازى مەھبۇب.
 جەمالى شەمىسى ئەئلا قەددى بالا،
 باشىدىدە كاكۇلى ئەئلا دەن ئەئلا.
 جىھاندا خەلق ئولادەن جانى ئىنسان،
 بۇنۇك گېبى لىباسە گىرمەدى جان.
 تەنى جىسمىنە ئولمىش جامەئى نۇر،
 زىھى ھۇسنى زىھى «نۇرۇن ئەلا - نۇر»
 زىھى رۇھۇل - قۇدۇس گەلمىش نىھانى،
 گىرۈپ بىر سۇرەتە گەزمىش جىھوانى.
 گۆرىنۇر نۇرى زاتى پىرەھەندەن،
 نېتەكىم جامەدەن خۇرشىدى رەۋشەن.
 يۈزى ئايىنەسىدە ئەينى ئالەم،
 بىر ئۇغۇردەن باقا بىلمەزدى ھەردەم.
 گىيەنىسە ھۇللەئى ئىستەبىرەقىنى،
 گۆزە گۆستەرمەز ئىدى ھۇرى ئىنى.
 زىھى بەندەكى سۇلتانلار ئەسىرى،
 زىھى سۇلتانىكى بۇلىنماز نەزىرى.
 تاغىلار كاكۇلى تارىنىدە ئەفكار،

سەۋادى دىدە گېبى ھالەتى ۋار. ئىلاھى بۇ نە ھىكمەتدۇر، نە ھىكمەت، يۈزى نۇرىيلە مەھۇ ئولماز بۇزۇلمەت. قەلەم بارماغى ۋەسقىن نىچە يازەم، قەلەم ئاجىز ئانۇڭ ۋەسقىندە ھەر دەم. ئىكى سەقى كىرىپۇك ئىلكە چەشمى قەتتال، قەزا شاھىنىدۇر ئاچمىش پەرۇ بال، ئىكى قاشى چەكىلمىش ئىكى شەمشىر، كەمانى فىتنەيە مۇزگانلارى تىر. ياراشمىش ئىنىمىش ئىبرۇسنى دەستار، جەبىنىن لەۋھى مەھفۇز ئېتىمىش ئول يار. گۈزەللىك جامەسى غايەت ياراشمىش، جەمالى پۈركەمالى ھەددەن ئاشمىش. مۇسەللەم قامەتلىك ئېتىدىلى، ئەلفىدۇر فىلمەسەل ئول سەرۋ دالى. نېچە ۋەسقى ئىدەم ئول شاھى جەمىلى، كەمالى ھۇسنىنۇڭ بۇدۇر دەللى. كى ھۇسنىۇ خۇلقىنۇڭ ۋەسقىندە ناچار، ئېدەر ۋەسساقلار ئەجزىنى ئىزھار. گەلۇپ سەييارەلەر لە ماھى كەنئان، بۇ شەھرۇڭ ساينىزىنە ئولدى سەيران. ئو خەلقى گۈزىيۇ خەلق ئانى گۈردى، گۈرەنۇڭ گۈڭلىنە ھەيبەت دۇشۇردى. مەقامى ئىشقە ئېتىدى خەلقى ئىرشاد، گۈرەنلەر ئاشىق ئولدى، قىلدى فەرياد. ئالۇرلار ئىككى جانىبىدەن سەلامىم، گۈرۈرلەر ئىپتىرامۇ ئىپتىشامىم. ئىرشىدى ئىززەت ئىلە بىر سەرايە، ھەۋاسى دىل گۇشا رەئنا فەزاىە. گۈرەنلەر ئولدىلار خاتىر مۇشەۋۋەش، گۈڭۈللەر خانەسەنە سالىدى ئاتەش. ئىشىكى ئولدى مەقناتىسى ئىنسان، كىمى ئالان كىمى سوزانۇ گىرىيان. تولا شۇرلاردى دىلبەرلەر مەقامىن، مەلەكلەر نېتەكىم كەئبە ھەرامىن. ئارالار دەردىنە ھەر بىرى چارە، تۇرۇزلار مۇنتەزىر دىدارى يارە. قاپۇسىنە ئانۇڭ كۈن گېبى شەھەر جازەت.

ۋەزۇردى بىر ۋەران بىر دەخى تەكرار، ئىدەردى ئالەمى دەرماندەۋۇ زار، ئۇمىدى فەتھى بابى ۋۇسلەتى يار. قۇلۇبى ئاشقىنە جەزبە سالىدى، گۈرەنلەر ئىشقى دەرياسىنە تالدى. بەھار ئەيىپاسىنە بەگىزەردى گۇيا، كى خەلقى ئەيلەدى مەجنۇنۇ شەيدام. ھەرامى گېبى ئىشقى بىئەمانى، سويار ئۇريان ئېدەر خەلقى جىھانى. قاپۇسى دۇندى بىر دارۇش - شىفايە، گەلۇر مەجنۇنۇ شەيدالار ئورايە. تۇرۇردى مۇنتەزىر دەرد ئەھلى قات قات، تەجەللايە نېتەكىم ئەھلى جەننەت. گۈرەنلەر بىر دەخى گۈرمەكدە ھەيران، يۈزىنى گۈرمەيەنلەر ئەيلەر ئەفغان. ئو بىر كەز گۈرمەدەن ئېتىمەز قانائەت، بۇ قىلماز ئارزۇسىندەن فەراغەت. گۈڭۈللەر ئىشتىياقىندەن پەرىشان، گۈرەنلەر گۈرمەيەنلەر ئولدى يەكسان. يۈزىنۇڭ نۇرى ئىدى بەرقى ئافاق، تەماشى ئىدەمەزدى ئاينى ئۇششاق. بەقانۇڭ ئولۇر ئىدى ئەقلى زايىل، جەمالىن گۈرمەگە ئولمازدى قابىل. جەمالىنە مۇھىت ئولمازدى ئىدراك، گۈرەنلەر دىرلەر ئىدى «ما ئەرەفناك». گۈزۈر مالىك كى يۇسۇف بولدى شۇھرەت، قۇل ئولدى ئاڭا يەتمىش ئىكى مىللەت. ئىرشۇر ئىشقى ئەربابى شۇھۇدە، ئولۇر بىر زىلزىلە بەيتى ۋۇجۇدە. نىھان ئەندەر نىھان ئېتىدى ھەمان دەم، يۈزىنى گۈرمەز ئولدى ئەينى ئالەم. تەسەۋۋۇف رازى گېبى ئولدى مەكزۇم، نېچە كۈن ئولمادى ئەھۋالى مەئلۇم. ھۇزۇرىنە ئىرشىمەز ئولدى ئىنسان، مەكەر سەۋتۇ سەدايى ئاھۇ ئەفغان.

كەمالى مەھەببەتۈك جەلال ئەزەمەتمىندەن گۈنەشەن زەررە دەڭىزدەن قەترە ھىكايەت ۋە رىۋايەت قىلمىغانلىقى

كەل ئەي كەششافى ئەسرازى مەھەببەت،
 كەل ئەي ۋەششافى ئەخبارى ھەققەت،
 مەھەببەت مۇرشىد ئولۇر ئاشقانە،
 جەناھى مەئىنەۋىدىر مۇرغى جانە،
 ۋۇجۇدۇك كەشتىنى دەريايى ھەيرەت،
 خەلاس ئېتىمەز سېنى ئىللا مەھەببەت،
 دۆنەر بەزى مۇھىتە ئاشقى زار،
 كى ئانۇك ھەر ۋىلايەتدە دىلى ۋار،
 يۇرى ۋار، پادىشاھى ئىشقى قۇل ئول،
 قوماز كىندۇ غەربىنى مەلۇل ئول،
 ئاچۇقدۇر ئاشقۇك ھەر لەرزە ئەينى،
 گۆرۈر بەقدۇقچە بۇدەل - مەشرىقەينى،
 ئەنىسۇ ھەمدەم ئول ئىشقى مۇقىدە،
 سۇرۇرى سىنەدۇر ھەم نۇرى دىدە،
 مەھەببەت ئەغلى ھالە دادى ھەقدۇر،
 غىزايى رۇھدۇر، گۆزدۇر، قۇلاقدۇر،
 تەجەللى ئالەمىندە رۇزى قەسىمەت،
 نەسبى ئولانا ئېردى بۇ دەۋلەت،
 ھەر ئادەمدە مەھەببەت زاھىر ئولماز،
 ۋەلايەت ھەر كىشىدە سادىر ئولماز،
 شۇ توپراقىدەكى ئەسلى جەۋھەر ئولماز،
 ۋۇجۇدىدە ئانۇك سىمۇ زەر ئولماز،
 ۋەلى قىسمى ئولانۇك رەسمى جىسمى،
 ئولۇر گەنجىنەنى ئىشقۇك تىلىسىمى،
 سەرا - سەر يېردەۋۇ گۆكدە نەكىم ۋار،
 كىمى مەئشۇقۇ كىمى ئاشقى زار،
 بەنەفشە ئاشقۇ گۈل زاتى مەئشۇق،
 مەھەببەتدەن دەگۈلدۇر ھالى مەخلۇق،
 كىمى خۇرشىدى ئىشقى ئەيلەرسە پۇرشەۋۇق،
 فىغانۇ نالە ئولۇر ئاكا بىر زەۋۇق،
 مەھەببەت ئاشقى ئېتىمەز مۇشەۋۋەش،
 گۈلىستان ئولۇر ئىبراھىمە ئاتەش،
 زىيادە ئاشقۇك غەمدۇر سۇرۇرى،
 ئولۇرمىش بىھۇزۇر ئولماق دۇزۇرى،
 مەھەببەت ئاتەشنى ئەيلە پىشە،
 زەرى خالىس ئىدەر قەلبى ھەمىشە،
 مەھەببەت بۇلىۋلى ھەر شاخە قونماز،
 گۈمۈش توپراقى ھەر يېردە بولىنماز،
 دىل ئول دىلدۇر كى ياقا ئىشقى خارى،
 گۆز ئول گۆزدۇر كى، گۆرە رۇيى يارى.

شەرابى ئىشقى ئىلە ئول كىم يىقىلمەز،
 جەھاندا ئاغزىدۇك دادىنى بىلمەز،
 بۇ گۈلزارە ئىرەم دېرسەك مۇھەسسەل،
 يۇرى كەسبى لىياقەت ئەيلە ئەۋۋەل،
 سەئادەت ئاكاكىم ئاشقى بۇلىندى،
 سەردىرى دەۋلەتە لايىق بۇلىندى،
 قۇل ئولان ئىشقا ئولۇر غەمدەن ئازاد،
 غەمى ئىشقى ئەيلەر ئىشى ئادەمى شاد،
 ئىدەر دەرۋىشى بىر دالى خەمدە،
 يۆنەلدۇر دەۋلەتى ھەل مەن مەزىدە،
 مەجاز ئېسە دەخى تەرك ئېتىمە ئىشقى،
 ئولۇر ئايىنە پۇلادى دىمىشقى،
 ھەققىيە مەجازىدەن يەقىن ئول،
 گۈنۇك شەۋقىنە ئەيلە زەررەدەن يول،
 كى ئاشىقلار بۇ فۇرقەت ئالەمىندە،
 ئىدەر مەجنۇن گېبى ئادىنى زىندە،
 گىدەر دارۇل - بەقايە ھەم - چۇ فەرھاد،
 سوگمىدە ئىشقى ئىلە قور بىر ئەيۋ ئاد،
 ۋارۇپ بىر كىشى مەۋلانايى رۇمە،
 دېمىش: «ئەي شەيخ ئولان شەھرى ئۇلۇمە
 بەنى قىل مەسئەۋى ئىلمىندەن ئاگاھ،
 كەرەم ئەيلە باڭا ئول مۇرشىدى راھ،
 ھۇۋەيدا ئەيلە بۇ سىررى نىھانى،
 خەيالاتى رۇمۇزى ئاشىقانى.»
 دېمىش ئول: ئادەمە ۋار يۇرى تەئىجىل،
 كىتابى ئىشقى ئەۋۋەل ئەيلە تەھسىل،
 ئىشۇك ئولمايە دېرسەك بۇيلە دۇشۋار،
 سەبا ۋەش كۇدىسارى ئىشقىدە دۇشۋار،
 غىزايى رۇھى گۆزلە بەسلەمە تەن،
 چىقار تەن پەنپەسىن جان قۇلاغىندەن،
 رىيازەت بىرىيا ئولماق گەرەكدۇر،
 مەھەببەت پىشەۋا ئولماق گەرەكدۇر،
 ئاڭا كىم ئىشقى ئولا ھامىيۇ ھادى،
 ئولۇر بۇ كەسرەتۇك خەيرۇل - ئىبادى،
 بۇ تەئىزىمە سەزاۋار ئول سەزاۋار،
 گىدەر بارى گىرانى غەفلەتى ۋار،
 كىشىدە زەۋقى ئىشقى ئولسە زىيادە،
 بۇلۇرلار ئەينى ئىلمىنى گۇشادە،
 ئەگەر ۋار ئېسە، ۋەجدانۇكىدە ھالەت،
 كىتابى ئىشقىدەن دىگىلە رىۋايەت.

يەھيا بېي ۋە ئۇنىڭ «يۈسۈپ - زىلەيخا» داستانى

تۈرسۈن ھۈشۈر

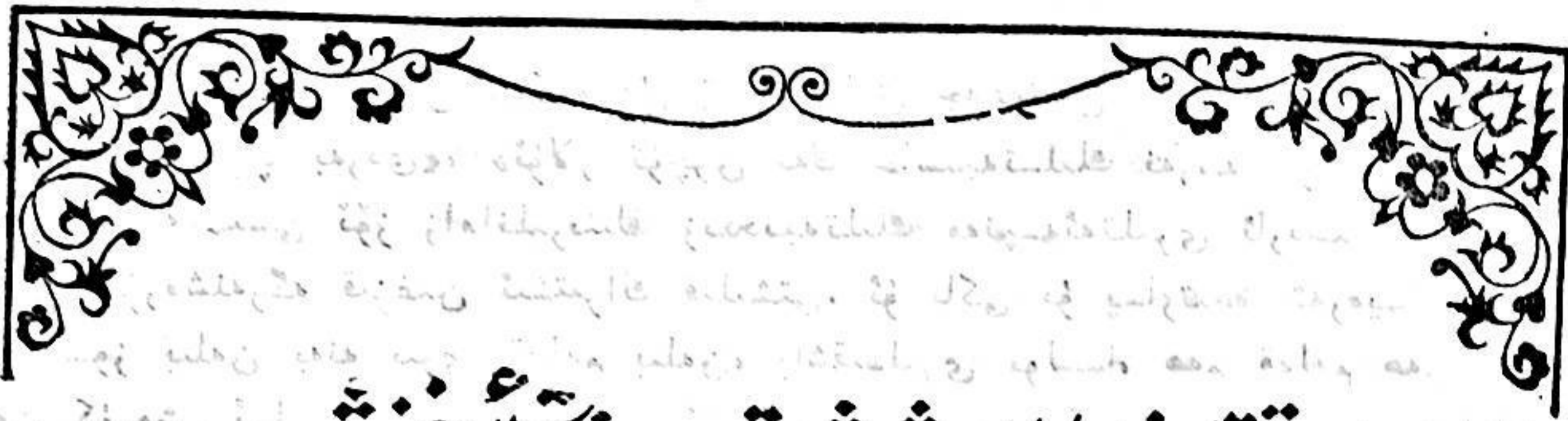
يەھيا بېي (مىلادى 1582 - يىلى ۋاپات بولغان) ئالبان مىللىتىدىن بولۇپ، تۈركىيىدە ياشاپ پائالىيەتلەرگە قاتناشقان ۋە ئىجادىيەت بىلەن شۇغۇللانغان. تولۇق ئىسمى تاشلىجالى يەھيا. دۇكاكىن بەگلىرى نەسەبىدىن بولغاچقا، ئىسمىنىڭ ئاخىرىغا «دۇكاكىن زادە» سۆزى قوشۇلۇپمۇ ئېيتىلىدۇ. يەھيا بەينىڭ قايسى يول بىلەن تۈركىيىگە كېلىپ قالغانلىقى ھەققىدە مەلۇمات يوق. ئۇ ئىستانبۇلغا كېلىپ، يەنچەرى كاتىپى شاھ-اپ بەينىڭ خىزمىتىگە كىردى. بىر تەرەپتىن ئەسكەرلىكتە پىيادىلەر ئوفىتىسى، رىلىقىغا كۆتۈرۈلدى، يەنە بىر تەرەپتىن ئۆزىنى تەربىيىلىدى. شۇنىڭ بىلەن ھەم ئەلەمدە، ھەم قەلەمدە تەڭ يېتىلدى. ئۇ يازغان شېئىرلىرى بىلەن زامانىسىنىڭ مۆتىۋەرلىرىنىڭ ۋە ئوسمانلىلار پادىشاھى قانۇنىنىڭ دىققەت - ئېتىبارىغا ئېرىشتى. شۇ مۇناسىۋەت بىلەن ۋەخپىنىڭ ئىشلىرىنى باشقۇرغۇچى مۆتىۋەرلىككە قويۇلدى. ئۇنىڭ رۇستەم پاشانىڭ دەسلەپكى باش ۋەزىرلىكىگە تەييار كەلگەن (1553 - 1544) بۇ بەختىيار دەۋرى، شاھ-زادە مۇستافانىڭ ئۆلتۈرۈلۈشى بىلەن ئاخىرلاشتى. پادىشاھ بىلەن بىرگە قاتناشقان ئىران ساپىرىدە رۇستەم پاشانىڭ ھىيلىسى بىلەن ناھەق ئۆلتۈرۈلگەن شاھ-زادە ئۈچۈن «مەدەت مەدەت بۇ جاھاننىڭ ھەريانى، ئەجەل قاپىقى تۈرك ئالدى مۇستافاخانى» دېگەن بېيىتى بىلەن باشلانغان مەشھۇر مەرسىيىنى يازغاچقا نەزەردىن چۈشتى. ئەمما رۇستەم پاشانىڭ ئىشتىن بوشىتىلىشى بىلەن جېنىنى ساقلاپ قالدى. رۇستەم پاشا ئىككىنچى قېتىم باش ۋەزىرلىككە سايلانغاندا (1555 - يىلى)، ئۇنى ئۆلتۈرۈش ئۈچۈن پادىشاھتىن ئىجازەت سورىغان بولسىمۇ، پادىشاھ قانۇنى رۇخسەت قىلمىدى. يەھيا بېي ئىستانبۇلدا داۋاملىق تۇرۇۋېرىشنىڭ ئۆزىگە نىسبەتەن خەتەرلىك ئىكەنلىكىنى ھېس قىلىپ، ئۆزى چېگرىغا بېرىشنى قارار قىلدى. ھاياتىنىڭ شۇنىڭدىن كېيىنكى قىسمىنى بوسناقامشۇاردى ئۆتكۈزدى. مازىرى زوۋېرنىكتە.

يەھيا بېي ياشلىقىدا شام، پەلەستىن، مىسىر تەرەپلىرىنى ئايلىنىپ ھەجگاھقا باردى. ئۇنىڭدىن باشقا پادىشاھ قانۇنىنىڭ باغداد سەپىرىگە قاتناشقانلىقى (1554 - يىلى)، قۇزۇلى بىلەن كۆرۈشكەنلىكى مەلۇم. يەزى مەلۇماتلاردىن قارىغاندا، ئۇ 1582 - يىلى 90 نەچچە يېشىدا ۋاپات بولغان.

يەھيا بېي XVI ئەسىر ئوسمانلىلار شېئىرىيىتىنىڭ ئالدىنقى قاتارىدا تۇرىدىغان ۋەكىللىرىدىن بولۇپ، دىۋان ۋە خەمسە ئىگىسى بولغان شائىر ئىدى. ئۇ ئۆمرىدە ھەر-بىر ۋە مەمۇرىي خىزمەت ئۆتىگەندىن باشقا، قەسىدە، دىۋان ۋە خەمسە يازغان. يەھيا بەينىڭ خەمسەسىنى تەشكىل قىلغان ئەسەرلەر: «يۈسۈپ - زىلەيخا»، «گۈلشەنى ئەنۋەر»، «شاھ ۋە گاداي»، «كىتابى ئۇسۇل» ۋە «گەنجىنە ئىراز» لاردىن ئىبارەت. مەلۇماتلاردىن قارىغاندا يەھيا بېي نىزامى، خۇسرەۋ، جامى ۋە نەۋائىدىن قالسا خەمسە يازغانلا.

نىڭ بەشىنچىسى ئىكەن. يەھىيا بېيىنىڭ «يۈسۈپ - زىلەيخا» داستانى كىرىش ۋە خاتىرە مەنى ئۆز ئىچىگە ئالغان ھالدا 113 كىچىك ماۋزۇغا بۆلۈنگەن بولۇپ، 5179 بېيىت، 10358 مىسرادىن تەركىب تاپقان. «يۈسۈپ - زىلەيخا» داستانىنىڭ مەزمۇنى: ئەڭ دەسلەپتە تەۋراتتا تىلغا ئېلىنغان ۋە قۇرئاندا ئەھسەنۇل - قەسەس (ھېكايە - لارنىڭ ئەڭ گۈزىلىسى) دەپ باھا بېرىلگەن. يۈسۈپ قىسسىسى تۈركىي خەلقلەر، ئىران ۋە ئەرەب ئەدەبىياتلىرىدا ئورتاق تېمىغا ئايلانغان بولۇپ، تولۇقسىز مەلۇماتلاردىن قارىغاندا، يۈسۈپ - زىلەيخا داستانىنىڭ يۈز - دىن ئارتۇق نۇسخىسى بار ئىكەن. بۇلارنىڭ ھەممىسىدە، دادىلىرىنىڭ يۈسۈپنى ياخشى كۆرگەنلىكىدىن ھەسەت قىلغان قېرىنداشلىرى ئۇنى (يۈسۈپنى) قۇدۇققا تاشلايدۇ ۋە دادىلىرىغا قان يۇقى كۆڭلىكىنى ئېلىپ كېلىپ، ئۆلگەنلىكىنى ئېيتىدۇ. قۇدۇقنىڭ يېنىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقان قۇل سودىگەرلىرى تەرىپىدىن چىقىرىۋېلىنغان يۈسۈپ بولسا، مەسىرغا ئاپىرىلىپ قۇل ئورنىدا سېتىلىدۇ. مۇئەللىمنىڭ ئايالى زىلەيخا، يۈسۈپنىڭ كۈزەللىكىگە ئاشىق بولۇپ قالىدۇ، يۈسۈپمۇ زىلەيخاننىڭ ئاشىقلىقىغا قارشىلىق قىلمايدۇ. ئەمەلىي ئەھۋالنى بىلمىگەن ۋە يۈسۈپنى ئەيىبلەپ دەپ قارىغان مۇئەللىمى ئۇنى زىندانغا تاشلىتىدۇ. يۈسۈپ زىنداندا تۇرۇپ بىر چۈشكە تەبىر بېرىدۇ. بۇ چۈشنىڭ ئۇدۇل كېلىپ قېلىشى مۇناسىۋىتى بىلەن، فىرئەۋننىڭ چۈشكە تەبىر بېرىش ئۈچۈن چاقىرتىلىدۇ. كېيىن زىنداندىن بوشىتىلىدۇ. شۇ ئارىدا بۇرۇنقى مۇئەللىمى ئۆلىدۇ. يۈسۈپ ئۇنىڭ ئورنىغا تەيىنلىنىدۇ ۋە زىلەيخا بىلەن توي قىلىدۇ. تەبىر بېرىلگەن چۈشمۇ ئەمەلىيلەشكەن زور قەھەتچىلىك باشلىنىدۇ. ئەمما مەسىردا يۈسۈپنىڭ نەسەتلىرى بويىچە تەبىر كۆرۈلگەنلىكى ئۈچۈن قىسمنىچىلىق بولمايدۇ. قېرىنداشلىرىمۇ يېمەك - ئىچمەك ئېلىش ئۈچۈن مەسىرغا كېلىدۇ. يۈسۈپ دەسلەپتە تونۇشلۇق بەرمەيدۇ، خېلى ۋاقىتلار ئۆتكەندىن كېيىن تونۇشلۇق بېرىدۇ ۋە دادىسى ياقۇپ بىلەن پۈتۈن ئائىلىسىنى مەسىرغا ئورۇنلاشتۇرىدۇ.

بۇ ھېكايە بىر پەيغەمبەرنىڭ ھاياتى بولغانلىقى ئۈچۈن قۇرئاندىكى شەكلى بويىچە ئېلىنغان. گەرچە تۈركىي خەلقلەر، ئىران ۋە ئەرەب سەنئەتچىلىرى ئىشلىگەن «يۈسۈپ - زىلەيخا» داستانىنىڭ يۈزدىن ئارتۇق نۇسخىسى بولسىمۇ، ئايرىم جايلىرى ھەر بىر سەنئەتچىنىڭ ئۆز چۈشەنچىسىگە ۋە مەدەنىيەت سەۋىيىسىگە قاراپ ھەر خىل مەز - مۇنلار قوشۇلۇپ، ھېكايىنىڭ جەلپكارلىقى ئاشۇرۇلغان. ھەجىم جەھەتتىنمۇ كۆپ پەرق لىرى بولغان، يەھىيا بېيىنىڭ بۇ داستانى ئەنە شۇلار ئىچىدىكى، ھەجىم جەھەتتىن بىرقەدەر كىچىك، يەرلىك پۇراققا ئىگە بولغان داستان ھېسابلىنىدۇ. مەلۇماتلاردىن قارىغاندا، يەھىيا بېي بۇ داستاننى يېزىشتىن ئىلگىرى يۈسۈپ ئەلەيھىسسالامنىڭ يۇرتىغا بېرىپ، تەكشۈ - رۇش ئېلىپ بارغانلىقى مەلۇم. بۇمۇ «يۈسۈپ - زىلەيخا» داستانىنىڭ مۇۋەپپەقىيەتلىك خېقىشىنىڭ مۇھىم تەرەپلىرىدىن بىرى بولۇشى مۇمكىن. يەھىيا بېي ۋە ئۇنىڭ «يۈسۈپ - زىلەيخا» داستانى ھەققىدىكى پىكىرىمىز ھازىرچە مۇشۇنچىلىك. مۇشۇ مۇناسىۋەت بىلەن راست گەپ قىلىدىغان بولساق، بىزدە سېلىشتۇرما تەتقىقاتچىلىق يوقنىڭ ئورنىدا، كەلگۈسىدە سېلىشتۇرما تەتقىقاتچىلىققا قىزىققۇچىلار چىقىپ قالسا، ئۇلارغا بىر مائىتەرب - يال بولۇپ قالسۇن دەپ، يەھىيا بېيىنى تونۇشتۇرۇش مۇناسىۋىتى بىلەن ئۇنىڭ «يۈسۈپ - زىلەيخا» داستانىدىن پارچىلار بەردۇق بىلەن مۇشۇ مۇناسىۋەت بىلەن مۇئەللىمىنىڭ

«قوتادغوبىلىك»، ۋە شەرق مەدەنىيەت ئويغىنىشى

شەرىپىدىن ئۆمەر

ماركسىزم ئاساس-چىلىرى ياۋروپا ئويغىنىش دەۋرىنى «ئىنسانىيەت شۇ دەۋرگىچە بېشىدىن كەچۈرگەن ھەممە ئۆزگىرىشلەر ئىچىدە ئەڭ بۈيۈك پروگىرىسسۇ ئۆزگىرىش»^① دەپ ئاتايدۇ، بۇ بۈيۈك تارىخىي ھادىسە، ئالگىر دانتى لىئوناردۇ داۋىنچى ئالبرخت دىيۇرى، ماكاۋېلىلى ۋولتېر قاتارلىق سەنئەتكار، يازغۇچى ۋە ئالىملارنىڭ پائالىيىتى ۋە يۇقىرىقى ياۋروپا ئويغىنىش دەۋرى ۋەكىللىرىنىڭ ئىجادىيىتىدىكى ئىجتىمائىي سىياسىي پەلسەپىۋى ئىستېتىك قاراشلىرى XVII ئەسىر فرانسۇز مەرىپەتپەرۋەرلىرى روسسو، ۋولتېر، دىدرو، گولباخ، دالامبېر قاتارلىق تارىخنىڭ بۈيۈك سىمىمىملىرىغا تەسىر كۆرسىتىپ ئۇلارنىڭ ئىجادى «فرانسىيىدە يېقىن-لىشىپ كېلىۋاتقان» ئىنقىلاب (1789 - 1794 - يىللىرىدا بولغان ئىنقىلاب) ئۈچۈن كىشىلەرنىڭ مېڭىسىنى مەرىپەت نۇرى بىلەن يورۇتقان بۈيۈك زاتلار^② ئىدى دەپ كۆرسىتىدۇ. بۇنى ئۇلارنىڭ ياۋروپا ئويغىنىش دەۋرىگە بەرگەن يۇقىرىقى باھاسىنىڭ ئەڭ ئىخچام يەشمىسى دېيىشكە بولىدۇ. ياۋروپا ئويغىنىش دەۋرىنىڭ قانداق شارائىتىدا قاچان باشلانغانلىقى توغرىسىدىكى مەسىلىگە توختالغاندا «بىرىنچى كاپىتالىستىك دۆلەت ئىتالىيە ئىدى. فېئودال ئوتتۇرا ئەسىرلەر دەۋرىنىڭ ئاخىرىدا، ھازىرقى زامان كاپىتالىستىك دەۋرىنىڭ بېشىدا غايەت بۈيۈك، بىر سىمىم ۋۇجۇدقا كەلدى. بۇ سىمىم - ئىتالىيان دانىتى بولۇپ، ئۇ ئوتتۇرا ئەسىر دەۋرىنىڭ ئەڭ ئاخىرقى شائىرى، شۇنىڭ بىلەن بىللە يېڭى زاماننىڭ بىرىنچى شائىرى - دۇر»^③ دەپ كۆرسىتىدۇ.

ماركس بىلەن ئېنگېلس بۇ دەۋر (ياۋروپا ئويغىنىش دەۋرى) بىلەن بۇ دەۋردە مەيدانغا كەلگەن ئۇلۇغ سىمىمالارنىڭ مۇناسىۋىتى ۋە خاراكتېرى توغرىسىدا مۇنداق دەيدۇ: «بۇ دەۋر ئۇلۇغ سىمىمالارغا موھتاج ئىدى. بۇ دەۋر ئۆز تەپەككۈر كۈچى ۋە ئىختى-

① ك. ماركس، ق. ئىنگېلس «سەنئەت توغرىسىدا» 332 - بەت (رۇسچە) نىڭ ئىختىساسى.
 ② ماركس، ئېنگېلس - يۇقىرىقى كىتاب 363 - بەت نىڭ ئىختىساسى.
 ③ يۇقىرىقى كىتاب 332 - بەت نىڭ ئىختىساسى.

راس خاراكتېرى جەھەتتىن مۇكەممەل ۋە ئالىملىق جەھەتتىن ناھايىتى ئۇلۇغ سەيياھلارنى يېتەشتۈرۈپ بەردى، «ئۇلار ئۈچۈن ئەڭ خاسىيەتلىك نەرسە شۇكى، ئۇلارنىڭ دېيەرلىك ھەممىسى ئۆز زامانلىرىنىڭ زىددىيەتلىك مەنپەئەتلىرى ئارىسىدا ياشىدى. ئەمەلىي كۈرەشلەرگە قىزغىن ئىشتىراك قىلىشتى. ئۇ ياكى بۇ پارتىيە تەرەپكە ئۆتۈپ بىرى سۆز بىلەن يەنە بىرى قەلەم بىلەن، باشقىلىرى بولسا، ھەم قەلەم ھەم قىلمىچ بىلەن كۈرەش ئېلىپ باردى. ئۇلارنى كامالەت دەرىجىسىگە يەتكۈزگەن خاراكتېر يېتۈكلۈكى ۋە كۈچى شۇنىڭدىن ئىبارەت»^①.

يۇقىرىقىلار غەرب ئويغىنىش دەۋرى توغرىسىدىكى ئېنىق ۋە توغرا مەلۇماتلاردىن ئىبارەت. ئەمدى شەرقتە ئويغىنىش دەۋرى بولغانمۇ يوق؟ بولغان بولسا قاچان، قايسى دەۋردە بولغان، غەرب ئويغىنىش دەۋرى شەرق ئويغىنىش دەۋرىگە تەسىر قىلغانمۇ ياكى شەرق ئويغىنىش دەۋرى غەرب ئويغىنىش دەۋرىگە تەسىر قىلغانمۇ؟ دېگەن مەسىلە ئۈستىدە توختىلىمىز.

غەربتە ئويغىنىش دەۋرى فېئوداللىقنىڭ ئاخىرى كاپىتالىزم فورماتسىيىسىگە ئۆتۈش دەۋرىدە مەيدانغا كەلگەن. بۇنى ئوچۇقراق ئېيتساق: XV ئەسىردىن XVII ئەسىرگە كىچە داۋام قىلىپ، ئۇنىڭ ئاخىرى فرانسۇز مەرىپەتپەرۋەرلىك دەۋرىگە ئۆلىمىش فرانسۇز ئىنقىلابى 1789 — 1794 - يىللىرى يۈز بەرگەن فرانسىيە بۇرژۇئا ئىنقىلابىنى تەييارلاشقا ئىدىيىۋى مەنبە بولغان،

شەرقتە ئويغىنىش دەۋرى بولغانمۇ يوق؟ دېگەن مەسىلىنى ماركس بىلەن ئېنگېلس تولۇق تەتقىق قىلىپ ئۆلگۈرمىگەن. بۇ شەرقتە ئويغىنىش مەسىلىسى XX ئەسىرنىڭ باشلىرىدا بۇرژۇئا تەتقىقاتچىلىرى تەرىپىدىن ئوتتۇرىغا قويۇلدى. ئۇنىڭ يىمىرىك ۋەكىلى بولغان شىۋېتسىيەلىك ئالىم ئادام مېتسەننىڭ 1922 - يىلى، گېلدىنېپرگىدە بېسىلىپ چىققان «مۇسۇلمان رېنسانسىسى» (1966 - يىلى مۇسكۇۋا «پەن» نەشرىياتىدا رۇسچىغا تەرجىمە قىلىپ بېسىلىپ چىقتى) ناملىق كىتاب ئوتتۇرا ئەسىر، شەرقتە ئويغىنىش دەۋرىنىڭ بولغانلىقى توغرىسىدىكى تەتقىقاتنىڭ پەردىسىنى ئېچىپ تاشلىدى. گەرچە بۇ ئاپتور شەرق ئويغىنىش دەۋرىنىڭ ماركسچە ماھىيىتىنى ئېچىپ بېرەلمىگەن بولسىمۇ، لېكىن ماركسچە شەرقشۇناسلار ئۈچۈن ناھايىتى زور تۈرتكىلىك رول ئوينىدى. نەتىجىدە سوۋېت شەرقشۇناسلىرىنىڭ شەرق مەدەنىيىتىنى ھەر تەرەپلىمە ئۆگەنىش ۋە شەرق پەلسەپە تارىخىدا، شەرق ئويغىنىش دەۋرى توغرىسىدىكى مەسىلىلەر ئوتتۇرىغا قويۇلۇپ، كەڭ مۇنازىرىنى ۋۇجۇدقا كەلتۈردى. بۇ توغرىلىق بىر قاتار ئىلمىي ئەسەرلەر مەيدانغا كەلدى. مۇنداق ئەسەرلەرگە: 1944 - يىلى يېزىلغان نوكتىستېگىردنىڭ «روستاۋىلى ۋە شەرق رېنسانسىسى»، 1948 - يىلى يېزىلغان ئى. جاۋاشۋېلىنىڭ «گروزدىن تارىخى» ۋ. ك. چالاۋاننىڭ «ئەرمەن رېنسانسىسى» (1963 - يىلى) ۋە ئى. فېلىشتېنسىكى، ئى. س. بىراگاگىسكى، ۋ. ب. نىكتىن، ئى. ۋ. بورودىنا قاتارلىقلارنىڭ IX، XIV ئەسىرلەردىكى پارس، ئەرەب ئەدەبىياتىدىكى ئويغىنىش دەۋرى ھەققىدىكى

① يۇقىرىقى كىتاب 325 - بەت

ئەسەرلىرى ھەممىنىڭ دىققىتىنى تارتتى. جۈملىدىن ۋ. م. ژىرەۋنىڭ «ئەلشىر ئەۋائى ۋە شەرق ئەدەبىياتىدا رىئاسانس» (1961 - يىل) ماقالىسى ۋە كېيىنكى يىللاردا ئۇلۇغبېك، ئەلى قوشچى ۋە ئەۋائى توغرىسىدا يېزىلغان بىر قاتار ماقالىلەر ئەنە شۇ تىپتىكى ماقالىلەر ھېسابلىنىدۇ.

بولۇپمۇ شەرق ئويغىنىش دەۋرىنى 1955 - يىلىدىن كېيىن قېتىرقىنىپ تەتقىق قىلىشقا باشلىغان ئاكادېمىك ئى. ن. كوندىراتنىڭ بىر قاتار ماقالىلىرىدە شەرق خەلقىلىرى خۇددى ياۋروپا خەلقىلىرىگە ئوخشاشلا ئويغىنىش - رىئاسانس دەۋرىنى ئىسپاتلىغۇچى كەڭلىكى، بۇ خەلقلەر ئويغىنىش دەۋرىنى بەلكى ياۋروپا خەلقىلىرىدىن بىرنەچچە ئەسىر ئاۋۋال (IX ئەسىردىن XVII ئەسىرگىچە) بېشىدىن كەچۈرگەنلىكىنى پاكىتلار بىلەن ئىسپاتلاپ، پۈتۈن دۇنيا ۋە سوۋېت شەرقشۇناسلىرىنىڭ دىققىتىنى ئۆزىگە جەلپ قىلدى. ئۇنىڭ بۇ توغرىدا يازغان ماقالىلىرى 1966 - يىلى «غەرب ۋە شەرق» دېگەن نام بىلەن توپلام قىلىنىپ نەشىر قىلىندى.

شەرق ئويغىنىش دەۋرى دۇنيا مەدەنىيەت تارىخىغا مەلۇم بولغان ئەرەب ئىمپېرىيىسىنىڭ دۇنياغا كېلىشى بىلەن مۇناسىۋەتلىك، يېقىن ئوتتۇرا شەرق مەملىكەتلىرىدە بولۇپمۇ ئىران، زاكافكازىيە قاتارلىق تۈرلۈك مەملىكەتلەردە IV - VII ئەسىرلەردىن باشلاپ ئۇزاق دەۋرلەر داۋام قىلغان قۇللۇق دەۋرى يىمىرىلىپ، فېئوداللىق مۇناسىۋەتلەر راۋاجلىنىشقا باشلىدى.

قەدىمكى دەۋر مەدەنىي مىراسلىرى: مىسىر، سۈرىيە ۋە كىچىك ئاسىيادا خېلىلا ساپ ھالدا ساقلىنىپ قالغانىدى. مىلادىنىڭ بىرىنچى ئەسىرىدىلا ئېلىمىز شەرقتە ئىككى ئىلىم مەكتىپى ئارقىلىق كەڭ شۆھرەت قازانغانىدى. بۇلارنىڭ بىرى ئىسكەندىرىيەدە، ئىككىنچىسى ئەدىسبىدە بولۇپ، ئۇ يەرلەردە چىڭ - چىڭ كۈتۈپخانىلار ئېچىلغانىدى. ئۇ يەرلەرگە مەشھۇر ئالىملار توپلانغان بولۇپ، ئۇلار جىددىي ئىلمىي ئىشلار بىلەن شۇغۇللىناتتى، ئىجادىيەت ئېلىپ باراتتى. بىراق خىرىستىئانلار ماكانى بولغان ۋىزانتىيەدە ئىلىم ئەھلى «مەجۇسىيلەر» دەپ ئېلان قىلىنىپ تەقىپ ئاستىغا ئېلىنغانى ئۈچۈن، نەتىجىدە VI ئەسىرگە كەلگەندە، «ئىسكەندىرىيە» مەكتىپى تازىسىز قىلىندى. ئارىدىن ئۇزاق ۋاقىت ئۆتمەي خىرىستىئانلارنىڭ نېستۇرىئانلىق مەزھىپى «كۆپپار» دەپ ئېلان قىلىنىشى نەتىجىدە «ئەدىسبىيە» مەكتىپىدۇمۇ ئۇچۇقتۇرۇلدى. نېستۇرىئانلار مەزھىپىدە بولغان نۇرغۇن ئالىملار باشپاناھ ئىزدەپ ئىران ۋە ئوتتۇرا ئاسىياغا قېچىپ كېلىشكە باشلىدى. ئۇلار كېيىن «نېسبىن» شەھىرىگە يىغىلىپ ئۆز مەكتەپلىرىنى قايتا تىكلدى. بۇ جايدا ئۇلار تەبىئىي پەنلەرنى ئۆگىنىشكە ئالاھىدە ئېتىبار بېرىشكە باشلىدى. 529 - يىلىدا يېپىلغان ئافىنا ئاكادېمىيىسىنىڭ تەقىپ سۈرگۈنىگە ئۇچرىغان ئالىملىرى ئىراننىڭ «جۈندىشوپۇر» شەھىرىدە باشقا بىر يېرىك مەكتەپكە ئاساس سالغانىدى.

ئىران ئەرەب ئىستېلاسىغىچە ساسانىلار سۇلالىسى ھۆكۈمرانلىقىدا بولۇپ ئىقتىسادىي گۈللەنگەن، مەدەنىيەتنى يۇقىرى دەۋلەت ئىدى. ئىراندا بۇ خىل ئىلمىي مەكتەپلەر،

ئىلمىي مەركەزلەرنىڭ ئېچىلىشى ئۇنىڭ سىياسىي، ئىقتىسادىي، مەدەنىي ئېھتىياجلىرىغا ماس كەلگەچكە ئىلىم پەننىڭ راۋاجلىنىشىغا ياخشى قولاي شەرت - شارائىت يارىتىلغان. ئىدى. ئىراندا يۇنان (لاتىن) تىلىدا يېزىلغان كىتابلارنىڭ پارس، سۈرىيە تىللىرىغا تەرجىمە قىلىنىشى دەل مۇشۇ دەۋرگە توغرا كېلىدۇ.

ئەمدى ئوتتۇرا ئاسىيا بىلەن ئىراننىڭ قەدىمكى مەدەنىي ئەنئەنىلىرىگە كەلسەك، ئەرەبلەر ئىستېلاسىغا قەدەر بۇ يەرلەردە ياشىغان ئاھالىلەر ئەرەب ئىستېلاچىلىرىغا قارىغاندا سىياسىي، ئىقتىسادىي مەدەنىيەتنىڭ خېلىلا يۇقىرى تەرەققىيات باسقۇچىدا تۇراتتى. تارىختىن بىزگە مەلۇمكى، خارەزم، سۇغدىيانا، مەرغىنانا، باكتېرىيە قاتارلىق شەھەرلەر ئوتتۇرا ئاسىيانىڭ سۇغىرىلىدىغان دېھقانچىلىق سىستېمىسى خېلىلا راۋاجلانغان رايونلىرى بولۇپ، ئاھالىسى ئۆز تارىخىنىڭ قەدىمكى دەۋرلىرىدىلا يۈكسەك مەدەنىيەت تارىخىغا ئىگە، مەدەنىيىتى راۋاجلانغان خەلق ئىدى. ئوتتۇرا ئاسىيا ئالىملىرىنىڭ IX — XV ئەسىرلەردىكى ماتېماتىكا ۋە ئاسترونومىيە ساھەسىدە ئېرىشكەن ئالەمشۇمۇل ئۇتۇقلىرى ئەنە شۇ يۇقىرىقى قەدىمىي ئۇتۇقلارنىڭ بىۋاسىتە داۋامى دېيىشكە بولىدۇ.

ئەرەبلەر ئىستېلاسىغىچە ئوتتۇرا ئاسىيادا ئىلمىي نۇجۇم (ئاسترونومىيە) ئىراننىڭ ئەھمانى ۋە ساسانىلار خانلىقلىرى ئارقىلىق ئۆتۈپ كەلگەن قەدىمكى بابىل ئاسترونومىيىسىنىڭ ھەمدە يۇنان ئاسترونومىيىسىنىڭ جىددىي تەسىرى ئاستىدا مەيدانغا كەلگەن بولۇشى ئېھتىمالغا ناھايىتى يېقىن. چۈنكى مىلادىدىن بۇرۇنقى ۱۷ ئەسىردىلا بۈيۈك يىپەك يولى بۇ جايلارنى (غەرب بىلەن شەرق) سىياسىي، ئىقتىسادىي ۋە مەدەنىيەت ئالماشتۇرۇش جەھەتتە بىر بىرىگە باغلىغانىدى. ئىككىنچىدىن ئەنە شۇ يىپەك يولى بىلەن يېتىپ كەلگەن ئىسكەندەر زۇلقەرنەينىنىڭ ئىستېلاسىدىن كېيىن بۇ جايلاردا ئىلىمىز مەدەنىيىتى راۋاجلىنىپ، يۇنان ئاسترونومىيىسىگە قىزىقىش، شۇنىڭدەك ئومۇمەن يۇنان پېنى ئېرىشكەن نۇرغۇن ئۇتۇقلارنى ئۆزلەشتۈرۈش ئىشى باشلانغانلىقى بىزگە تارىختىن مەلۇم.

ئەرەب ئىستېلاسىدىن كېيىن مەركەزلەشكەن دۆلەتنىڭ بەرپا قىلىنىشى، ئالدىنقى پاراكەندە تېررىتورىيىلەرنىڭ بىردىنبىر تىل بىلەن باغلانغان ھالدا سىياسىي - ئىقتىسادىي جەھەتتىن بىر گەۋدە قىلىپ ئۇيۇشتۇرۇلۇشى، يېقىن ۋە ئوتتۇرا شەرق ھەم ئوتتۇرا ئاسىيا خەلقلەرگە مەنەۋى بايلىقلارنى ئۆزئارا ئەركىن ئالماشتۇرۇشقا ئىمكانىيەت تۇغدۇرۇپ بەردى. بۇ دەۋردە ئەرەب تىلى ھۆكۈمران سېنىپ تىلى سۈپىتىدە دۆلەت تىلى بولۇپ شەكىللىنىپ، پەن ۋە مەدەنىيەت تىلىغا ئايلانغانىدى.

قىسقىغىنا ۋاقىت ئىچىدە خەلىپىلىك تېررىتورىيىسىدە كۆپلەپ ئىلمىي ئوچاقلار پەيدا بولدى. بۇ ئىلمىي ئوچاقلار ئۆزىنىڭ ئىلمىي پائالىيىتىدە بىرىنچىدىن خەلىپىلىك دائىرىسىگە كىرگەن يۇقىرىدا ئېيتىپ ئۆتكەن ئوتتۇرا ۋە يېقىن شەرق ھەم ئوتتۇرا ئاسىيا خەلقلەرنىڭ ئۇزۇن تارىختىن بېرى ئېرىشكەن ئىلمىي ئۇتۇقلىرى، ئىككىنچىدىن گىرىك، رىمنىڭ قۇللۇق دەۋرىدە مەيدانغا كەلگەن ناھايىتى باي مەدەنىي ئۇتۇقلىرىنى غايىۋى مەنبە قىلىپ، ئەرەب خەلىپىلىكىنىڭ يېڭىدىن توغۇلغان سىياسىي ئىقتى-

تېمىدا ئېھتىياجلىرىنى قاندۇرۇشقا بارلىق كۈچ قۇۋۋەتلىرىنى ئىشقا سېلىشقا باشلىدى. نەتىجىدە خەلىپىلىك تېررىتورىيىسىدە ئىلىم - پەن جۇش ئۇرۇپ راۋاجلىنىشقا باشلىدى. سارايلار، مەسچىت - مەدرىسەلەر قېشىدا كۈتۈپخانىلار بەرپا بولدى. ئىلىم - پەن، مەدەنىيەت ئالماشتۇرۇشىدا ئەرەب ئىمپېرىيىسىنىڭ تەرەققىي قىلغان سودا - سېتىقى مۇھىم رول ئوينىدى.

ئەرەبلەر ھىندىستان، جۇڭگو، ۋىزانتىيە، رۇسىيە، ئوتتۇرا يەر دېڭىزى ساھىبلىكىدىكى دۆلەتلەر بىلەن سودا - سېتىقنى يولغا قويۇپ ۋولگا بويىلاپ ئۇزاققا بېرىشقا باشلىدى، بالتىق بويى قىرغاقلىرىغا بېرىپ يەتتى. مەركىزىي ئافرىقىغا كىرىپ، غەربىي ئافرىقا قىرغاقلىرىنى ياقىلاپ ماداغاسكارغا ئۇزۇپ يەتتى. جۇڭگو ۋە شىۋېتسىيە ئىمپېراتورلىرىنىڭ سارايلىرى قېشىدا ئەرەب خەلىپىلىكىنىڭ ئەلچىخانىلىرى قارار تاپتى. بۇ ھال گۈللەپ ياشناۋاتقان ئەرەب خەلىپىلىكىدە مەيدانغا كەلگەن ئىلىم - پەن، مەدەنىيەتنىڭ دۇنياغا يېيىلىشى، ئۇ جايلارنىڭ مەدەنىيىتىنى قوبۇل قىلىپ، جۇغلىشىدا غايەت زور رول ئوينىدى.

خەلىپىلىكنىڭ بىرىنچى ئىلمىي مەركىزى باغداد ئىدى. VIII ئەسىرنىڭ باشلىرىدا ناھايىتى نۇرغۇن ئالىملار، تەرجىمانلار، كۆچۈرگۈچى ئۇستا خەتتاتلار گۇرۇھى، كالىگرافلار، مىناتورستلار يىغىلىپ زور كۈچ بىلەن پائالىيەت ئېلىپ بارغانىدى. بۇلارنىڭ كۆپچىلىكى ئوتتۇرا ئاسىيا ۋە ئىراندىن چىققان مۇتەپەككۇر زاتلار بولۇپ، خىلمۇ خىل مىللەت ۋە كىلىلىرى ئىدى. مەسىلەن، بۇ چاغدا ئىلمىي مەركەز بولغان باغداد ۋە دەمەشەقتە ئىلمىي پائالىيەت ئېلىپ بارغان فەرغانى، خارەزمىي يۇھاننا ئىبنى ھەيلىون، فارابى مەرۋەزى، تۈركىي، بەتتۇنى، جاھىزى، نەزىم، كىندى قاتارلىق ئالىملار يۇقىرىقى سۆزلىرىمىزنىڭ ئىسپاتى بولالايدۇ. جۈملىدىن ئەڭ يېقىنقى تەتقىقاتتىن مەلۇمات بەرگۈچى يوروسىشكىنىڭ ئېيتىشىچە: گ. زوتتىر تەرىپىدىن تۈزۈلگەن ماتېماتىكا ۋە ئاسترونومىيە رويخېتىگە كىرگۈزۈلگەن كىشىلەرنىڭ ھەممىسى دېڭىزدەك خۇراسان ماۋەرائۇننەھر، باكتېرىيە، فەرغانىدىن چىققان ئالىملار ئىكەنلىكى بايان قىلىندۇ.

بۇ چاغدا ئەرەب ئىمپېرىيىسىنىڭ شەھەرلىرىدە چوڭ - چوڭ كۈتۈپخانىلار بولۇپ، ئۇلار ئىلمىي ئەسەرلەر بىلەن داۋاملىق تولۇقلىنىپ بارماقتا ئىدى. ئۇنىڭدىن تاشقىرى نۇرغۇنلىغان ئۇششاق كۈتۈپخانىلار ھەم تىنىمىز ھالدا ئىشلەپ تۇراتتى.

خەلىپە ئەل - موئىننىڭ ھامىيلىقىدا (813 - 833) باغدادتا «بەيتۇل - ھېكمە» (داۋۇل - ھېكمەت) نامى بىلەن ئاتالغان ئۆزىگە خاس ئاكادېمىيە قارار تاپتى. باغدادتىكى ھەممە ئالىملار ئەنە شۇ ئاكادېمىيەگە ئۇيۇشقانىدى. «بەيتۇل - ھېكمە» قېشىدا رەسەتخانا بولۇپ، ئۇنىڭ خادىملىرى ئاسترونومىيەگە دائىر كۆزىتىشلەرنى ئۈزلۈكسىز ھالدا ئېلىپ باراتتى. ئىلمىي نەتىجىلەرنى يەكۈنلەپ چىقىرىپ تۇراتتى. ماتېماتىكا، جۇغراپىيە جەھەتتە بىر تۈركۈم تەتقىقات ئىشلىرىنى باشلاپ ئەكلىپتىكا - قىيالىقى ۋە مېرىدىئان گرادۇسىنىڭ ئۇزۇنلۇقىنى يېڭىدىن ئۆلچەپ چىقىشتى. ھىندىلارنىڭ ئاسترونومىيەگە دائىر ياراتقان ئەسەرلىرى بىلەن تونۇشۇش ئىلمىي نۇجۇم (ئاسترونومىيە)

ساھەسىدىكى تەتقىقاتلارنىڭ جانلىنىشىغا سەۋەب بولغان بولسا، ئىران ۋە ئوتتۇرا ئاسىيا-
نىڭ ئىلمىي نەتىجىلىرىنى ئۆزلەشتۈرۈشمۇ ناھايىتى چوڭ ئەھمىيەتكە ئىگە بولدى.
باغدادتىن تاشقىرى ئوتتۇرا ئەسىر شەرقتە تۇرالۇك دەۋرلەردە قاھىرە، دەمەشق، رىي،
ئۆرگەنچ، بۇخارا، غەزەنە، سەمەرقەند، ئىسپاھان، قەشقەر، خوتەن قاتارلىق شەھەرلەرمۇ
ئىلمىي مەركەزلەر بولۇپ خىزمەت قىلىدۇ.

ئىنسانىيەت مەدەنىيەت تارىخىدا ئىلىم-پەننىڭ يۈكسىلىشىدە تەرجىمىچىلىك
غايەت زور رول ئويناپ كەلدى. چۈنكى مەدەنىيەت ھادىسىسى يەككە-يېگانە ھادىسە
ئەمەس بەلكى ئۇ سەنكىرتىك ھادىسە بولۇپ، دۇنيا خەلقىنىڭ ياراتقان بىر مەدەنىيەتنىڭ
بىر-بىرىگە ئۆتۈشى، تەسىر قىلىشى ئارقىلىق تەرەققىي قىلىپ، بېيىپ كامالەتكە
يېتىدۇ. بۇ ھادىسە تىل جەھەتتە بىر-بىرىدىن يىراق بولغان خەلقلەر ئۈچۈن پاقەت
تەرجىمە ئارقىلىقلا ئەمەلگە ئاشىدۇ. ئەرەب خەلىپىلىكى تېررىتورىيىسىدە ۷ ئەسىردە
مەيدانغا كەلگەن قەدىمكى مەدەنىيەت تەرجىمىچىلىرى ئاتالمىش ئەرەب مەدەنىيىتىگىمۇ،
ئۆچكەن غەرب ياۋروپا مەدەنىيىتى ئۈچۈنمۇ، ئوخشاشلا غايەت قۇدرەتلىك بىر تۈرتىككە
بولدى.

بۇ چاغدا جاھان مەدەنىيەت تارىخىدا ئىككى بۈيۈك تەرجىمە مەكتىپىنىڭ بول-
غانلىقى مەلۇم، ئۇنىڭ بىرى قەدىمكى گىرىك-يۇنان ئالىملىرى ياراتقان كلاسسىك
ئىلىم-پەن ئەسەرلىرىنى ئەرەب تىلىغا تەرجىمە قىلىدىغان، شەرھلەيدىغان ۋە كۆچۈرۈش
ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان باغداد تەرجىمە مەكتىپى (ئەرەب خەلىپىلىكىنىڭ مەركىزى)
ئىككىنچىسى - ئەرەب تىلىدا يارىتىلغان باي ئىلمىي مەدەنىيەت نەتىجىلىرىنى غەربىي
ياۋروپا تىللىرىغا تەرجىمە قىلىش ئىشى بىلەن مەشغۇل بولغان تولدا تەرجىمە مەكتىپى
(بۇ شەھەر ئىسپانىيىدە). ھەر ئىككى تەرجىمە مەكتىپى جاھان ئىلىم-پەن تەرەققىياتىدا
مىسلى كۆرۈلمىگەن بۈيۈك رول ئوينىدى.

ئالىملار ياراتقان ئەسەرلەرنىڭ ئەسلى نۇسخىلىرى بەزى چاغدا تاسادىپىي ۋە قە-
لەرگە دۇچ كېلىپ يوقىلىپ كەتكەن بولسىمۇ، ئۇ نۇسخىلار ئەنە شۇ ئىككى تەرجىمە
مەركىزىنىڭ نامايەندىلىرى تەرىپىدىن قىلىنغان تەرجىمىلەردە ساقلىنىپ قالغانىدى.
جۈملىدىن تارىخ دولقۇنلىرى توپىلاڭلار تۈپەيلى قەدىمكى گىرىك-يۇنان ئالىملىرى
ئىجاد قىلغان ناھايىتى نۇرغۇن كىتابلار دۇنيادىن غايىب بولغان، ئەمما ئۇلارنىڭ
ئەرەب تىللىرىغا تەرجىمە قىلىنغان نۇسخىلىرى ساقلىنىپ قالغان، شۇنىڭ بىلەن بىرگە
يېقىن ۋە ئوتتۇرا شەرق، ئوتتۇرا ئاسىيادا ئىجاد قىلغان مۇتەپەككۇرلارنىڭ ئالدىنقى
يوقالغان بۈيۈك ئەسەرلىرى تولدا شەھىرىدىكى تەرجىمانلار خىزمىتى تۈپەيلى لاتىن
ۋە يۇنان ھەمدە كېيىنكى دەۋرلەردە باشقا غەربىي ياۋروپا خەلقلەرى تىللىرىغا قىلىن-
غان تەرجىمىلەر ئارقىلىق بىزنىڭ دەۋرىمىزگىچە يېتىپ كەلگەن.

تەرجىمە شەرق بىلەن غەرب مەدەنىيىتىنى بىر-بىرىگە باغلىغان، ئۇلارغا ئاساس
قۇرغان، بېيىتقان، مىسلىسىز ئۇلۇغ ئالتۇن كۆۋرۈكلۈك رول ئوينىغان. بىرلا مىسال:
بۈيۈك ئۇيغۇر قارلۇق ئالىمى ئەبۇنەسىر فارابى تەرجىمىسى ۋە شەرھىلىرى ئارقىلىق

ئالدىنقىچان ئۇنتۇلۇپ كەتكەن قەدىمكى ئۇلۇغ گىرىك پەيلاسوپى ئارستوتىلىنى غەرب باشقىدىن تونۇغان بولسا، شەرقتە فارابى ئوتتۇرا ئاسىيا ئارستوتىلى، ئىككىنچى ئۇستاز دەپ تونۇلغانلىقى ئەنە شۇ دەۋردىكى قىلىنغان ئىشلارنىڭ نەتىجىسىگە ئوچۇق مىسال بولالايدۇ. يۇقىرىقى تەرجىمە ۋاسىتىسى بىلەن ئۆز ۋاقتىدا ئىلىم - پەن ساھەسىدە مەيدانغا كەلگەن مۇنداق مەنزىرىنى كۆرىمىز:

بىر تەرەپتىن قەدىمكى يۇنان ئالىملىرى ئارخىمىد، ئارستوتىل، پىتولىمى، گېرون، ئىئوكلىد، گىپپارخ، يېۋدوس، گىراكلىت، كالىپپ، ۋېتروۋى، مىنلاي، تېئون، ئالىكساندىرىسكى، ئارستارىخ، سامويلوۋىسكى، تارتانسكى، گېپپ، ئېلدىنىسكىلارنىڭ ئەسەرلىرى، ئۇلار ياراتقان نەزەرىيىلەر چوڭقۇر ئۆگىنىلسە ئىككىنچى تەرەپتىن ئۆز ئەسەرلىرىنى ئەرەب تىلىدا يازغان ئەبۇلھەسەن ئىبنى ئەبۇ سەئىد ئەبدۇرەھمان ئىبنى يۇنۇس، ئەھمەد ئىبنى ئابدۇللا خەفەش ئەل ھەسب ئەل مەرۋەزى، نۇرىددىن ئەل - بەتتاجى ئەش - شىبلى، ئەۋھەدۇز - زەمان ئەبۇل بەرەكات ئەل باغدادى، ئەبۇبەكرى مۇھەممەد ئەل - قاراجايى، ئەھمەد ئەل فازىل ئەل - بۇخارى، پەخرىددىن ئەس - سەئائايى، ئەل خۇراسانى، ئىسمائىل ئىبنى ئەررازى ئەج - جەزايرى، ئەبۇسەفىل ۋايجان ئىبنى رۇسەتم ئەل - كۆكخىنى، ئەبۇئەلى ئەل - ھەسەن ئىبنى ئەل - ھەيسام ئەل - مىسىرى (بەسەرى)، ئەبۇلفەتتاھ، ئابدۇراھمان ئەل - مەنسۇر ئەل - خەزانى، ئىبنى ئەش - شارىيى قۇتبىدىن ئەش - شىرازى، مۇھەممەد ئىبنى مەنسۇر، ئەبۇ مەنسۇر ئەن - نەيرىزى، نەسىردىن ئەت - تۇسى، ئەبۇ ئوسمان ئىبنى لۇجان ئەبۇ ئەبىدۇللا ئەل - خارەزمى، ئىبنى ئەبۇ ئۇسەيئە، سەيپىدىن ئىبنى رەفىق، ئاكسا - ئۇكا بانۇ مۇسالار، ئەبۇ ئەلى ئىبنى سەننا، سابىت ئىبنى كۇرا، يەئقۇب ئىبنى تارىق، ئەل - مەغرىبى، ئەل - ئوردى، ئەل - ماجىرايىتى، ئەبۇ مەنسۇر ئىبنى خەلىدۇن ئەل - ئەسفىرازى، ئەر - رازى، ئىبنى ياقۇت، ئەل - كىندى، ئەر - رۇمى، ئەل - قۇسشچى، ئەل - كاشى، ئۇمەر ھەيسام، ئەل - پەرغانى، ئەل - فارابى، ئەل - بەتتۇنى، ئەبۇ رەيھان بىرونى، ئىبنى ئىراق، يۇسۇپ خاس ھاجىپ، مەھمۇد قەشقەرى، ئەھمەد يۈكئەكى قاتارلىق ئالىملارنىڭ پەلسەپە، ماتېماتىكا، مېخانىكا، ئاسترونومىيىگە دائىر ئىلمىي تەتقىقاتلىرىنى ئۆزئارا ئەتراپلىق تەكشۈرۈپ ئۆگىنىلگەندى. شەرق ۋە غەرب ئالىملىرىنىڭ ئىلمىي ھەمكارلىقى شۇ دەرىجىگە يەتكەن ئىدىكى، مىللىتى، دىنى، ياشىغان مەملىكەتلىرى بىر - بىرىگە مۇتلەق يات ئەمەس ئىدى. خۇددى شۇ سەۋەبتىن گىرىك - يۇنان ئالىملىرى پىلاتون، ئارستوتىل، پىتولىمى، ئىئوكلىد پۈتۈن شەرق ئىلىم ئەھلىنىڭ تىلىدا ئەفلاتۇن، ئەرەستۇ، باتىلمۇس، ئىقلىدوسقا ئايلىنىپ كەتكەندەك بۈيۈك شەرق ئالىملىرى؛ ئەل - فەرغانى - ئالفىرانۇس، ئەبۇ ئەلى ئىبنى سەننا - ئاۋىتسەننا، ئەبۇ رەيھان بىرونى ئالبۇرۇنا، ئىبنى باچە - ئاۋىن - مەپۇس (ياكى ئاۋىم پاچى)، ئىبنى ئەل - ھەيسەن - ئالگازان، ئەر رازقالى - ئازار خېيىل ئەل - بېترۇجى، ئالىپتراگىي، ئىبنى رۇشمىد - ئاۋۇبىررۇئەس تەرىقىسىدە ياۋروپا ئىلىم ئەھلىنىڭ ئۆز ئالىملىرى بولۇپ قالغانىدى.

مانا بۇ ئوتتۇرا ۋە يېقىن شەرق ئوتتۇرا ئاسىيادىكى شەرق ئويغىنىش دەۋرى

مەدەنىيەتنىڭ قىسقىچە مەنزىرىسىنىڭ تىپىك كۆرۈنۈشىدۇر. ئەرەب ئىمپېرىيىسى VII - IX ئەسىر ئەتراپىدا گۈللەندى، بۇ دەۋردە مەدەنىيەت جەھەتتە تىمۇ گۈللەنمەش مەنزىرىسى بارلىققا كەلدى. كېيىن قوراللىق كۈچ بىلەن بىرلەشتۈرۈلگەن بۇ ئىمپېرىيە ئۆزىنىڭ فېئوداللىق زۇلۇم ئىستېپىناتلىقلىرى تۈپەيلىدىن قارشىلىققا ئۇچرىدى. نەتىجىدە خەلق قوزغىلاڭلىرى ئەۋج ئالدى. ئەبۇ مۇسلىم مۇقەننە، بابەك، زىچلەر باشچىلىقى قىلغان دېھقانلار قوزغىلىڭى ئاخىر بۇ خەلىپىلىكنى پارچىلىنىشقا ئېلىپ كېلىپ، مۇستەقىل فېئودال دۆلەتلەرنىڭ ۋۇجۇدقا كېلىشىگە سەۋەب بولدى. IX - X ئەسىرلەردە ئوتتۇرا ئاسىيا، ئىران، شىمالىي ئافرىقا، ئەزەربەيجانلار، ئەرەب خەلىپىلىكى بويۇنتۇرۇقىدىن ئازاد بولدى. ئوتتۇرا ئاسىيادا سامانىلار، غەزنەۋىيلەر، خارەزمىلەر، قاراخانىلار خانلىقلىرى قۇرۇلدى. بۇ دۆلەتلەردە ئويغىنىش دەۋرى مەدەنىيەتتى ئەرەب ئىمپېرىيىسى دەۋرىدە مەيدانغا كەلگەن مەدەنىيەتنىڭ بىۋاسىتە داۋامى تەرىقىسىدە گۈللىنىپ راۋاجلاندى. چۈنكى ئۇ دەۋرلەرنىڭ دۆلەت شەكلى سىستېمىسى ئىشلەپچىقىرىش كۈچ-كۈچىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش، گۈللەندۈرۈشكە ئېلىپ كەلدى. شۇڭا بۇ جايلاردا ئۆز ئالاھىدىلىكىگە ئىگە رېنسانس - ئويغىنىش دەۋرىنى داۋاملاشتۇردى. مانا مۇشۇ دەۋر شەرق ئويغىنىش بىرىنچى (IX - XI ئەسىرگىچە) دەۋرى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

XI ئەسىرنىڭ بىرىنچى يېرىمىدا مەيدانغا چىققان سالجۇق تۈركلىرى (1032 - يىلىدىن 1198 - يىلىغىچە ھۆكۈم سۈردى) ئوتتۇرا ئاسىيا تارىخ سەھنىسىدە غايەت زور سىياسىي كۈچكە ئايلىنىپ، پۈتۈن ئوتتۇرا ئاسىيانى جۈملىدىن ئەرەب ئىمپېرىيىسىنى قارام قىلىپ ۋىزانتىيىنى تارمار قىلىپ، كىچىك ئاسىيانى ئۆزىگە قاراتتى. سالجۇق تۈركلىرىنىڭ سۇلتانى مەلىك شاھنىڭ باش ۋەزىرى نىزامۇلمۈلۈك دەۋرىدە مەدەنىيەتنى گۈللەپ ياشىدى. نىزامۇلمۈلۈك مەلىك شاھنىڭ ئۇلۇغ سالجۇقلار ئىمپېرىيىسىنى ئىدارە قىلىشتا، ئىلىم - پەننىڭ گۈللەپ ياشىشىدا ناھايىتى مۇھىم رول ئوينىغان. «سىياسەتنامە» ناملىق ئەسىرىنى پارس تىلىدا يېزىپ دۆلەت باشقۇرۇشنىڭ ئۈلگىسىنى ياراتقاندى. نىزامۇلمۈلۈك ئالىپ ئازىلان ۋە مەلىك شاھقا باش ۋەزىر بولۇپ تۇرغان چاغدا، ئۇلۇغ سالجۇقلار ئىمپېرىيىسى ئەڭ قۇدرەتلىك، ئەڭ سەلتەنەتلىك، ئەڭ ئاۋات، ئەڭ باي، ئەڭ مەدەنىيەتلىك بىر باسقۇچقا يەتكەندى. بۇ دەۋردە نىزامۇلمۈلۈك نامى بىلەن «نىزامىيە» مەدرىسلىرى دەپ ئاتىلىدىغان ئالىي مەكتەپلەر، باغداد، ئىسپاھان، بەسەر، نىشاپۇر، ھىرات، مەرۋى، بەلىخ قاتارلىق شەھەرلەردە قۇرۇلغاندى. ھەر بىر مەدرىسنىڭ چوڭ كىتابخانىلىرى، مۇساپىرخانىلىرى، يېتەرلىك ۋەخپە يەرلىرى بار ئىدى. بۇ دەۋرنى شەرق ئويغىنىشىنىڭ بىرىنچى دەۋرىنىڭ ئاخىرى دېيىشكە بولىدۇ. چىڭگىز موڭغۇل ئىستېلاسى (1206 - 1368) پۈتۈن شەرق، ئوتتۇرا ئاسىيا مەدەنىيىتىنى ۋەيرانچىلىققا ئۇچراتتى. ئاسىيانىڭ شەرقىدە چاغاتاي (1227 - 1370) غەربىدە ئالتۇن ئوردا (1227 - 1380) ئاق ئوردا (1226 - 1435) دەۋرلىرىدىن كېيىن ئوتتۇرا ئاسىيادا تۆمۈرلەر ھاكىمىيىتى (1370 - 1506) مەيدانغا كەلدى. بۇ دەۋردە سەمەرقەندنى مەركەز قىلغان ماۋەز رايۇنىدە ئۇلۇغبېك يېتەكچىلىكىدە ۋە خۇراسان تېررىتورىيىسىدە ھىراتنى مەركەز

قىلغان ئەلىشىر ئەۋاىي يېتەكچىلىكىدىكى ئىلمىي مەكتەپلەر مەيدانغا كېلىپ، مەدەنىيەت گۈللەپ ياشنىدى. بۇ دەۋرنى شەرق ئويغىنىش دەۋرىنىڭ ئىككىنچى باسقۇچى دېيىشكە بولىدۇ. يۇقىرىقى پاكىتلارغا ئاساسەن شۇنداق خۇلاسگە كېلىمىزكى، غەربتە ئويغىنىش دەۋرى مىلادى XIV ئەسىردىن XVI ئەسىرگىچە بولغان. شەرقتە غەربتىن بەش - ئالتە ئەسىر بۇرۇن مىلادى IX ئەسىردىن باشلىنىپ، سىفرال شەكلىدىكى تەرەققىياتنى بېشىدىن كەچۈرۈپ، XV ئەسىرگىچە داۋام قىلغان. شەرقتە ئويغىنىش دەۋرىگە ئەلۋەتتە تەسىر قىلغان، بۇنى تۆۋەندىكى پاكىتلار بىلەن ئىسپاتلايمىز:

خەلقئارا فىردەۋىسى مۇكاپاتىنىڭ ساھىبى پروفېسسور شاھ ئىسلام شاھ مۇھەممەد دەۋى ئەلىشىر ئەۋاىيىنىڭ «دىۋانى فانى» ماتېرىيالى ئاساسىدا يازغان «گۇمانىزم - ئەبەدىيلىك يالقۇنلىرى» دېگەن ماقالىسىدە غەربتە ئىلىم - پەننىڭ ئىنسانغا نىسبەتەن گۇمانىستىك غايىلىرىنىڭ، ئوتتۇرا ئەسىر تۇرغۇنلۇقىدىن كېيىن ئويغىنىش ۋە ئۇنىڭدىن كېيىنكى دەۋر تەرەققىياتىغا شەرق مەدەنىيىتىنىڭ ئۇتۇقلىرى ئاساس بولدى، دېگەن پىكىرنى تەستىقلىغۇچى بىرقانچە دەلىللەرنى غەرب ئالىملىرىنىڭ ئۆز ئەسەرلىرىدىن كەلتۈرىدۇ. بۇ دەلىللەر تۆۋەندىكىچە:

تېبابەت ۋە فارماكولوگىيە ساھەسىدە غەربتە يېڭى دەۋر بىدېتسىنا تەرەققىياتىغا زەكەرىيا ئەر - رازى ۋە ئەبۇ ئەلى ئىبنىسىننانىڭ قەدىمكى زامانلاردا لاتىن تىلىغا تەرجىمە قىلىنغان كىتابلىرى ئاساس بولغان. ياۋروپا جاراھەت ۋە فارماكولوگىيە ئىلمى ئەنە شۇ ئاساسقا تايىنىپ تەرەققىي قىلغان.

كېچىك قان ئايلىنىش دائىرىسىنى ياۋروپالىقلاردىن خېلىلا ئىلگىرى (XII ئەسىردە) دەمەشق ۋە قاھىرەدە ياشىغان تېۋىپ ئىبنى ئەن - نەفىس كەشىپ قىلغان. بۈيۈك تېۋىپنىڭ بۇ ھەقتىكى ئەسىرىنى XVI ئەسىردە ئىتالىيە ئالىمى ئاندىرىئالباكو ئەرەب تىلىدىن لاتىنچىغا تەرجىمە قىلغان. (بۇ مەلۇماتنى نېمىس ئالىمى - دوكتور مەييارگوف بەزگەن). خىمىيە ساھەسىدە - ئەبۇرەيخان بىروننىڭ خىمىيەۋى ماددىلارنىڭ سېلىشتۇرما ئېغىرلىقىنى ئېنىقلاش ئاساسىدا ئۆتكۈزگەن تەجرىبىلىرى ۋە ئېرىشكەن ئۇتۇقلىرى غەرب ئالىملىرىنىڭ ئەنە شۇ يۆنىلىشتىكى تەتقىقاتلارنى باشلىۋېتىشىگە تۈرتكە ۋە دەستۇر بولغان.

ماتېماتىكا، ئوپتىكا، گېئوگرافىيە ساھەسىدە مۇھەممەد ئەل - خازەمنىڭ ماتېماتىكىدا جارىيە قىلىنغان ئۇنلۇق ھېسابلاش سىستېمىسى ھەققىدىكى بىلىمىنى جازايردا ئۆسۈپ يېتىلگەن لىئوناردو داۋىنچى ئۆز ۋەتىنى ئىتالىيەگە ئېلىپ كەلگەن ۋە ئۇنى يۈتۈن ياۋروپاغا تارقاتقان.

IX ئەسىردە ياشاپ ئىجاد ئەتكەن ئىدىرس (گېئوگرافىك) ھەمدە ئىبنى ئەل - ھىشام (ئوپتىكا شۇناس) ئەسەرلىرىنىڭ غەرب تىلىدىن لاتىنچىغا قىلىنغان تەرجىمىلىرىدىن كېيىن مەزكۇر پەدىلەر ساھەسى لىئوناردو داۋىنچى ۋە كېيىنكى دەۋر بىلەن

راۋاجلاندىرۇلغان. ئىتالىيەنىڭ ئىران شۇناس ئالىمى ئالىكساندىر بەئۇزانى ئوتتۇرا ئەسىردە ئەرەب ۋە پارس تىللىرىدىن 70 تىن ئوشۇق ئىلمىي رسالىلەرنى لاتىن تىلىغا تەرجىمە قىلغانلىقىنى بايان قىلىندۇ. ①

فارابى بىلەن ئەبۇ ئەلى ئىبنى سىنا يۇنان ئالىمى ئەفلاتون (پىلاتون) ئەسەرلىرىنى ئۆگەندى ۋە ئۇلارنى شەرھلىدى. بۇ شەرھلەر ئاخىرقى ھېسابتا قايتا غەربكە قايتۇرۇلۇپ، غەربنى ئۇيقۇسىدىن ئويغىتىشقا جەددىي خىزمەت قىلدى. فرۇفېسسور شاھمۇھەممەدوۋ بىلگىيە ئالىمى دىيوشىن خەمىنىنىڭ زەردوش گۇمانىزمغا بېغىشلانغان تەتقىقاتىغا ئاساسلىنىپ «ئەفلاتون پەلسەپەسىگە قەدىمكى ئىران پەلسەپىسىنىڭ پىكىرلىرىنىڭ تەسىرى بولغانلىقىنى قەيت قىلىدۇ. خۇددى شۇنىڭدەك فارابى ۋە ئىبنى سىنا ئىجادىي تەسىرىدە كامالەتكە ئېرىشكەن ئەرەب پەيلاسوپى ئىبنى رۇشىد «تاكى شۇ ئەرەب ئۇنى (ئارستونى) تىرىلدۈرۈپ، قاراڭغۇلۇق ۋە جامالەتكە پېتىپ قالغان ياۋرو-پاغا ئېلىپ كەلگۈچە ئارستوتىل قەدىمىي دۇنيا ۋەيرانچىلىقىدا كۆمۈلۈپ ياتقاندى» ② دەيدۇ.

ئالىكساندىر بەئۇزانى بەرگەن مەلۇماتقا قارىغاندا دانىي دەۋرىدە «مىراجنامە» لاتىن ۋە قەدىمكى ۋە فرانسۇز تىللىرىغا تەرجىمە قىلىنغان. ئۇنى ئالىگېرداننى ئالىلىقچان ئوقۇغان. شۇڭا ئا. بەئۇزانى «... شەك - شۈبھە قالمايدۇكى، دانىي «ئىلاھىيەت كومپىدىيە» سىنىڭ تاشقى كۆرۈنۈشلەرنى تۈزۈشتە ئىسلام مەدەنىيىتىدىن خېلىلا پايدىلانغان. ئەمما «ئىلاھىيەت كومپىدىيە» سىنىڭ ئىچكى مەزمۇنى نۇقتىئىنەزەردىنمۇ دانىي ئىسلام شەرق تەسىرىدىن خالى قالدى» ③ ئۆزبېك شائىرى ئەسخەت مۇختار «ئەسىردە ياشاپ ئىجاد ئەتكەن بىر ئەرەب ئالىمى ۋە شائىرى ئەبۇ ئەل - مەئارىنىڭ «رسالەئى مالائىكا» ناملىق ئەسىرىنىڭ سىمپوزىتى دانىيىنىڭ «ئىلاھىيەت كومپىدىيە» سىگە ئاساس بولغانلىقىنى بىرمۇنچە پاكىتلار بىلەن ئىسپاتلاپ ئۆتىدۇ.

يۇقىرىدىكى بىر قاتار پاكىتلار شەرق ئويغىنىش دەۋرىنىڭ غەرب ئويغىنىش دەۋرىدىن 5 - 6 ئەسىر بۇرۇن بولۇپ ئۆتكەنلىكىنى، شەرق ئويغىنىش دەۋرىنىڭ ئىلغار ئىدىيىسى غايىلىرى غەرب ئويغىنىش دەۋرىگە ھەل قىلغۇچ تەسىر قىلغانلىقىنى كۆرسىتىدۇ. ئويغىنىش دەۋرى شەرق ۋە غەربتە ئەدەبىي - سەنئەت ھاياتىدا گۇمانىزم غايىسىنى مۇشۇ دەۋر ئەدەبىي ھاياتىدا ئەكس ئەتكەن مەنىۋى تۇرمۇشنىڭ ئەڭ يېتەكچى خاراكىتىپىلىك خۇسۇسىيىتى ئىكەنلىكىنى كۆرسەتتى.

ئوتتۇرا ئاسىيا تۈركىي خەلقلەر ئەدەبىياتىدا دەسلەپكى ئويغىنىش دەۋرىنىڭ بىرىنچى باسقۇچىدىكى ئەڭ يېرىك ۋەكىلى قاراخانلار دەۋرىدە ياشىغان «ئەسىر ئۇلۇغ»

① ئا. بەئۇزانى كىتابىدىن شاھمۇھەممەدوۋ ئالغان ستاتا «گۇمانىزم» ئەبەدىيلىك ياكى قۇنى» 3 - 5 - بەت. (ئىتالىيە) رىيەت رەئىسە ئاجىزا پىئال مەھسۇبىي ② «گۇمانىزم» ئەبەدىيلىك ياكى قۇنى» 3 - بەت. (ئىتالىيە) رىيەت رەئىسە ③ يۇقىرىقى كىتاب 4 - بەت. (ئىتالىيە) رىيەت رەئىسە

مۇتەپپەككۇر شائىرى يۈسۈپ خاس ھاجىپ بولدى. ئۇلۇغ مۇتەپپەككۇر يۈسۈپ خاس ھاجىپنىڭ شەرق ئويغىنىش دەۋرىگە خاس پان-تىزىملىق راتسىئوناللىزم پەلسەپىسى، ئىلىم ۋە ئەخلاق ئۈستىگە قۇرۇلغان قانۇن بىلەن دۆلەت باشقۇرۇش سوتسىئولوگىيىسى، قانۇن ئالدىدا ھەممە ئادەم باراۋەر دېگەن گۇما-نەزىملىق كۆز قارىشى ئۇنىڭ ئوتتۇرا ئەسىر ئىپوفىيىسى بولغان «قۇتادغۇبىلىك» داستانىدا تۆت ئوبراز (كۈنتۇغدى ئىلىك، ئايتولدى، ئۆگدۈلمىش، ئودغۇرمىش)دا ئالدى-گورىك ھالدا مۇنازىرە شەكلى بىلەن ئىپادىلەپ بېرىلدى.

يۈسۈپ خاس ھاجىپ بۇ ئۇلۇغ ئەسىرىدە: شەرق پەلسەپىسىدە ئۇلۇغ ئويغۇر قار-لۇق ئالىمى ئەبۇ نەسىر فارابى شەرق كلاسسىك ئەدەبىياتىدا، بۈيۈك تاجىك-پارس شائىرى روداكى فىردەۋسدىلەر تەرىپىدىن ئوتتۇرىغا قويغان «ئۇتوپىك جەمئىيەت ئىدىئالى شاھ» توغرىسىدىكى گۇمانىستىك قاراشلارنى ئەڭ مۇكەممەل، سىستېمىلىق، ئوب-رازلىق ھالدا ئەكس ئەتتۈرۈپ بەردى. شەرق ئەدەبىياتىدا «بىلىملىك ئادىل شاھ بىلىم ۋە ئەخلاق ئاساسىغا قۇرۇلغان قانۇن بىلەن جەمئىيەتنى باشقۇرسا، خەلق بەخت - سائال-دەتكە ئېرىشىدۇ» دېگەن ئېستېتىك ئىدىئالىنى ياراتتى. شۇڭا ئۇ بۇنداق ئېستېتىك ئىدىيە-ئالىنى ئىپادىلىگەن ئەسىرىگە «بەخت - سائادەتكە ئېرىشكۈچى بىلىم» دەپ نام قويدى.

بۈيۈك ئويغۇر مۇتەپپەككۇرى يۈسۈپ خاس ھاجىپنىڭ يۇقىرىقى ئېستېتىك ئىدىيە-ئالى ئوتتۇرا ئاسىيا شەرق ئەدەبىياتى ۋە ئويغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتىدا ئۇ ياكى بۇ خىل شەكىل بىلەن تا XX ئەسىرنىڭ ئاخىرىغىچە داۋام قىلدى.

ئېستېتىك ئىدىئالى دېگەندە بىز نېمىنى چۈشىنىمىز؟ «غايىۋىلىك - ئىدىئالىلىق دېگەنلىك بىر دۆۋە ئايرىم ۋە تاسادىپىي ھادىسىلەر ئىچىدىن قۇتۇلدۇرۇپ ئېلىنغان رېئال-لىقتىن ئىبارەت» دېگەندى گېگىل.

ماركىستىك نۇقتىئىنەزەردىن ئالغاندا ئىدىئالى ئەڭ قىممەتلىك، مەقسەتكە مۇۋاپ-پىق راۋاجلىنىشقا قادىر، يەنى ئەڭ مۇكەممەل ھايات توغرىسىدىكى، يەنى لېنىننىڭ تەرىپى بىلەن ئېيتقاندا «مەنىۋى يۈكسەكلىك» توغرىسىدىكى غايىلەر، تاسەۋۋۇرلارنىڭ بىر پۈتۈن كومپلېكىسىدۇر. بۇ بىر پۈتۈن غايىلەر كومپلېكىسىنىڭ خاراكتېرى، يۈنى-لىشى ۋە مەزمۇنىنى بەلگىلىگۈچى بىر لەمچى ئاساس ماددىي بايلىق، جەمئىيەتنىڭ رېئال-ھاياتىدۇر. ھايات تۇغدۇرغان ئىدىئالى، كىشىلەر ئالدىدا ھازىرقى زامان ۋە كېلەچەك-نىڭ ئەڭ ياخشى تەرەپلىرىنى تەسۋىرلەپ، ئالغا قاراپ ئىلگىرىلەش ھەرىكىتىنىڭ تارىختى مەقسەتلىرىنى، شۇ مەقسەتكە ئېرىشىش يوللىرى ۋە شەكىللىرىنى كۆرسىتىپ، ئۇلارنى بۇنىڭغا ئېرىشىش ئۈچۈن كۈرەشكە ئىلھاملاندۇرۇپ، ئۇنى توغدۇرغان ھاياتنىڭ ئۆزىگە قايتا ئەكس تەسىر كۆرسىتىدۇ.

ئىدىئالى ئەستەك ۋە زۆرۈرىيەتنىڭ ئالى مىزانى شۈپىتىدە نامايان بولۇپ، ئۆز-ئىچىدىكى ئەنە شۇ مۇھىم ئىجتىمائىي ۋەزىپىسىنى بېجىرىدۇ. ئىدىئالىنىڭ ئاشۇ خاراكتېرىستىكىسى ئومۇمەن ئىجتىمائىي-ئىدىئالىغىچە، سىياسىي-مەنىۋى ئىدىئالىغىچە، شۇنىڭدەك ئېستېتىك ئىدىئالىغىچە مۇئەييەنلىق تۇرۇپ، لېكىن بۇ ئومۇمىي سۈپەتلەر دائىرىسىدىكى ئېستېتىك

ئىدىئىئال ئۆزىگە خاس خۇسۇسىيەتكە ئىگە. بۇ خۇسۇسىيەت شۇنداقكىدىن ئىبارەتتىكى، بۇ جايدا ئەكس ئەتكۈچى نەرسە، گۈزەللىك سۈپىتىدە، بىئاسىتە ئىدىئىئال قىلىش مۇمكىن بولغان كۆنكەرتىشى ھېس شەكلىدە ناھايان بولىدۇ؛ شۇنداق ئىستىتىك ئىدىئىئال، ئىجتىمائىي ئىدىئىئالغا قارىغاندا ئالاھىدە چوڭقۇر، تەسىرلىك، كىشىنى ھاياجانغا سالدىغان ھېستىئىي كۈچكە ئىگە. بۇ ئىدىئىئال ئۇلۇغ مۇتەپەككۇر يۈسۈپ خاس ھاجىپنىڭ يۇقىرىقى ئىستىتىك ئىدىئىئالى گەرچە ئوتتۇرىچە بولسىمۇ، ئۆز دەۋرىنىڭ شارائىتىدا غايەت زور ئىلغارلىق بولۇپ، پۈتۈن ئوتتۇرا ئاسىيا شەرق ئەدەبىياتىنىڭ غايىۋى يۆنىلىشىگە چوڭ تەسىر كۆرسەتتى.

بىزنى ئۆزبېك ئالىملىرى ئېيتقاندا شەرق ئەدەبىياتىدا يۈسۈپ خاس ھاجىپتىن كېيىن «غايىۋى جەمئىيەت، ئادىل شاھ» ئوتتۇرىچە ئىستىتىكى ئەزەربەيجان مۇتەپەككۇر شائىرى نىزامى گەنجىۋى (مىلادى 1150 - 1214) ئوتتۇرىغا قويىدۇ. ئۇ «ئىسكەندەر نامە» داستانىدا تەسۋىرلىشىچە: ئادىل شاھ، دانىشمەن ئالىم، ماھىر لەشكەر بېشى ئىسكەندەر پۈتۈن دۇنيانى ئۆزىگە بويسۇندۇرۇپ بولغاندىن كېيىن، ساياھەتكە چىقىپ، شىمالىي زېمىنلىرىدىن بىرىگە قەدەم تاشلايدۇ. ئۇ شىمالدا شۇنداق بىر مەملىكەتكە دۇچ كېلىدۇكى، ئۇ مەملىكەتتە ھەممە تەرەپلەر باغۇ - بوستانلار بىلەن ئورالغان، مېۋە - چېۋە، نازۇ - نېمەتلەر ئەقىلگە سىغمايدىغان دەرىجىدە مول تالقىن - تۆكتى ...

مال پادىلىرى دالىغا يۇلتۇزدەك يېيىلغان. ئۇلارنى ھېچ پادىچى باقمىدىكىن، شۇنداقتىمۇ ئۇلارغا ھېچ كىشى تەگمەيدىكەن. ئىسكەندەر بۇلارنى كۆرۈپ ھەيران قالدۇ. شۇ ئارىدا ئۇنىڭ كۆزىگە بىر شەھەر كۆرۈنىدۇ. ئىسكەندەر بۇ مەملىكەت بىلەن ياخشىراق تونۇشۇش ئۈچۈن، شۇ شەھەرگە قاراپ ئاتلىنىدۇ. شەھەردىكى مەنزىرىنى كۆرۈپ ئاۋۋالقىدىنمۇ بەكرەك ھەيران قالدۇ. چۈنكى بۇ شەھەرنىڭ دۇكانلىرى خىلىدۇ خىل ئېسىل ماللار بىلەن تولغان، لېكىن بۇ دۇكانلاردا ياكى مال ساتقۇچى، ياكى دۇكان قاراۋۇلى يوقمىش، دۇكانلار ئوچۇق، ئىشىكلىرى قۇلۇپسىز مېش. ھەممە تەرەپ گۈزەل، ئابادانچىلىق گويىا جەننەتكە ئوخشاش مېش. ھاياجانغا تولغان ئىسكەندەر ئادەملەر بىلەن گەپلىشىپ شۇ نەرسىنى ئېنىقلايدۇكى، بۇ يەردە پادىشاھ يوق، تەۋەلىكنىڭ نېمەلىكىنى ھېچكىم بىلمەيدۇ. ھەممە ئادەم بىر - بىرى بىلەن ئاكا - ئۇكا، قېرىنداش بولۇپ ياشايدۇ. بىرىنىڭ مېلىغا يەنە بىرى كۆز قىرىنى سالمايدۇ. ئۆزئارا غەيۋەت - شىكايەت، ھەيەت قىلمايدۇ. يەرلىرىنىڭ ئۈنۈمدارلىقى ناھايىتى يۇقىرى، ھەممىنىڭ مال - مۈلكى بايلىقى تەپمۇ تەڭ. ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ ئىقتىسادىي جەھەتتىن بىر - بىرى بىلەن تەڭ ئىكەنلىكى ھەققىدە ئىسكەندەرگە پەخىرلىنىپ: «بىزدە بىرەر كىشىنىڭ مېلى باشقىلاردىن كەم ئەمەس، مال - مۈلۈك جەھەتتە ھەممىزنىڭ ئۈلۈشىمىز تەڭ» دەيدۇ.

دېمەك يۇقىرىقى ئەلدە ئىقتىسادىي تەڭلىك بۇ ئەل كىشىلىرىنى شىياسىي تەڭلىك ھۆكۈم سۈرگەن مۆتىدىل، گۈزەل، باي، تىنچ ھاياتقا ئىگە قىلغان. ئىسكەندەر شىمالىي ئەلدىكى بۇ تەرتىپقا قاندىلەرنى كۆرۈپ، چوڭقۇر تەسىرلىنىدۇ ۋە شۇ چايدىن كېيىنكى قايتىدۇ. ئۇ پۈتۈن دۇنيادا ئەنە شۇنداق تۈزۈمنى ئورناتماقچى بولىدۇ. لېكىن ئىسكەندەر

دەرنىڭ بېشىغا كەلگەن ۋاقىتسىز ئۆلۈم ئۇنىڭغا يول قويماي، ئۇنى بۇ دۇنيادىن ئېلىپ كېتىدۇ. نىزامنىڭ ئېستېتىك ئىدىئالى، پۈتۈن شەرق ئويغىنىش دەۋرى نۇقتىئىنەزەرىدىن ئېيتقاندا، ئەرەب مۇستەملىكىچىلىك بويۇنتۇرۇقىدىن ئازاد بولغان، تېخى چىڭگىز ئىستېلاسى يېتىپ كەلمىگەن، شەرق ئويغىنىش دەۋرىنىڭ ئەزەربەيجاندا ئۆزىگە خاس داۋاملاشقان بىرىنچى باسقۇچ ھالقىسىنىڭ ئاخىرقى مەھسۇلى دېيىشكە بولىدۇ. نىزامى گەنجى ئەزەربەيجان ئويغىنىش دەۋرىدىكى ئەدەبىياتنىڭ ئەڭ داڭلىق، ئەڭ يىرىك ۋەكىلى ئىدى.

يۇقىرىقى ئېستېتىك ئىدىئال ئويغىنىش دەۋرىنىڭ ئىككىنچى ۋە ئاخىرقى باسقۇچى بولغان تۆمۈرلەر دەۋرى ئەدەبىياتىنىڭ (XV ئەسىر) يىرىك ۋەكىلى ئەلىشىر نەۋائىنىڭ زامانىدىكى ئابدۇراخمان جامىنىڭ «ھىراتنامەسى ئىسكەندەر» داستانىدا تېخىمۇ راۋاجلاندى. بۇ ھالىنى ئۇلۇغ شەرقشۇناس ي. ئى بىرتىلىس: «جامى بۇ ئەسەردە نىزامى ئۆتۈپىيىمىنىڭ ئاساسىي بەلگىلىرىنى ساقلاشتىن قورقىدى» دەپ خۇلاسەلىدى. نەۋائى «سەددى ئىسكەندەر» داستانىدا، ئېستېتىك ئىدىئال جەھەتتىن نىزامى گەنجىۋى ۋە ئابدۇراخمان جامى دەرىجىسىگە كۆتۈرۈلدى. ئۇ، ئۆز داستانىدا شاھ-سىز، سىنىپسىز، ئېكسپىلاتاتسىيىدىن خالى ھەممە ئىقتىسادىي، سىياسىي جەھەتتىن تەڭمۇ تەڭ باياشات خەلقلەر ئۆتۈپىك غايىۋى جەمئىيەت تەشۋىرىنى بېرەلمىدى. ئۇ، ئىسكەندەرنى بىلىملىك، قانۇن بىلەن دۆلەت باشقۇرىدىغان ئادىل شاھ تەرىقىسىدە تەشۋىرلىدى. «شاھسىز غايىۋى جەمئىيەت» يارىتىشقا ئۇنىڭ سىياسىي ئورنى، ھۈسەيدىن بايقارا ئوردىسىدىكى دەسلەپكى مۇھۇردار، كېيىنكى ۋەزىرلىك، سىياسىي مەۋقەسى يىول قويمىغان بولسا كېرەك.

نىزامى گەنجىۋىدىن باشلانغان «شاھسىز غايىۋى جەمئىيەت» يارىتىش، ئېستېتىك ئىدىئالى تېگى - تەكتىدىن ئېيتقاندا II ئەسىر قاراخانلار دەۋرى ئوتتۇرا ئاسىيا شەرق ئويغىنىش دەۋرىنىڭ بىرىنچى باسقۇچىنىڭ سەركەردىسى، ئۇلۇغ ئۇيغۇر مۇتەپەككۈرى يۈسۈپ خاس ھاجىپنىڭ مەشھۇر «قۇتادغۇبىلىك» داستانىدا ئوتتۇرىغا قويۇلغان ئېستېتىك ئىدىئالنىڭ ۋاسىتىلىك ياكى بىۋاسىتە ئىجادىي راۋاجلاندىرۇلۇشى دېيىشكە بولىدۇ. نىزامى ۋە جامىغا «قۇتادغۇبىلىك» تەسىر قىلمىغان دېگەن خۇلاسەگە ھازىرچە ئاساس يوق. لېكىن تەسىرى بولغان دېگەن خۇلاسەگە ئاساس بار:

بىرىنچىدىن. «بىلىملىك ئادىل شاھ، غايىۋى جەمئىيەت» توغرىسىدىكى ئىستېتىك ئىدىئال شەرق تۈركىي تىللار ئەدەبىياتىدا ئەڭ مۇكەممەل، سىستېمىلىق ھالدا بىرىنچى قېتىم II ئەسىردىلا يۈسۈپ خاس ھاجىپ تەرىپىدىن دۇنياغا مەشھۇر «قۇتادغۇبىلىك» داستانىدا ئوتتۇرىغا قويۇلغان. بۇ ئەسەر ئۆز ۋاقتىدا دۇنياغا ئەڭ كەڭ تارقالغان. بۈگۈنكى كۈندە ۋولگا بويىدىكى ئارخېئولوگىيەلىك قېزىلمىلار ئارقىلىق تېپىلغان چوڭ كۆب، كوزىلارغا «قۇتادغۇبىلىك» داستانىدىكى ھېكمەتلىك شېئىرىي ئۈزۈندىلەرنىڭ يېزىلىپ بېزەلگەنلىكى كەڭ جامائەتچىلىككە ئايان بولدى. بۇ «قۇتادغۇبىلىك» داستانىنىڭ ۋولگا

بويى ساھىبلىغا يېتىپ بېرىپ، ئوقۇمۇشلۇق زاتلارغىلا ئەمەس، بەلكى كەڭ خەلق ئاممىسىغا، خەلقنىڭ ئەڭ تۆۋەن قاتلىمى ئىشچىلار سىنىپىغا تەۋە كۇلالچىلار قاتلىمىغىمۇ چوڭ-قۇر تەسىر قىلغانلىقىنىڭ ھېچقانداق باھانە - سەۋەب بىلەن ئاغدۇرۇپ بولمايدىغان پاك-تەمدۇر. باشقىرىستاندا خىزمەت كۆرسەتكەن پەن ئەربابى ئا. خاروسوۋ: «ۋولگا بىلەن ئورال بويىغا ئوتتۇرا ئەسىردىن كەلگەن تۈركىي ئەسەرلەر ئارىسىدا، ئەڭ بۇرۇنقىسى ھەمدە تۈركىي تىللاردىكى ئەدەبىياتلار تارىخى ئۈچۈن ئەڭ ئەھمىيەتلىك بولغىنى يۈسۈپ خاس ھاجىپ بالاساغۇننىڭ «قۇتادغۇبىلىك» داستانىدۇر. بۇ ئەسەر باي، مەزمۇنلۇق بولۇش بىلەن ئۇزاق ئەللەرگە تارقالغان... «قۇتادغۇبىلىك» نىڭ ئەھمىيىتى ۋە ئەۋزەللىكى دۇنياۋى ئەسەر بولۇشىدا بولۇپ، يەر يۈزىدە جۇلالىقىراق تۇرمۇش قۇرۇش ئۈچۈن تىرىشقان ئوتتۇرا ئەسىر كىشىسىنىڭ ئۆسۈپ كېتىپ بارغان ئىنتىلىكى، ئوتتۇرا دۇنياسىنى تەسۋىرلەشتە» ① دەپ كۆرسىتىدۇ. بۇ ئاپتور كۆرسەتكىنىدەك «قۇتادغۇبىلىك» بىر مىللەت، بىر دۆلەت ھادىسىسى ئەمەس. ئۇنىڭ ئېستېتىك ئىدىيالى پۈتۈن ئىنسانىيەتكە خاس دۇنياۋى ھادىسىدۇر. شۇڭا ئۇ، بەدىئىي تىل جەھەتتىن پۈتۈن ئوتتۇرا ئاسىيا تۈركىي تىللار بەدىئىي تىلىنىڭ شەكىللىنىشىگە تەسىر كۆرسەتكەن بولسا، ئېستېتىك ئىدىيە ئال جەھەتتە ئوتتۇرا ئاسىيا تۈركىي تىللاردىكى ۋە باشقا تىللاردىكى ئەدەبىياتلارنىڭ ئىستېتىك يېتىلىشىنى بەلگىلەپ بەرگەنلىكى ھازىرقى ئەدەبىياتشۇناسلار تەتقىقاتلىرىدا بايان قىلىنماقتا. مەسىلەن، ب. گ. غوپوروۋ ۋە ئا. قاسىمجانوۋلار يازغان «مەدەنىيەت تارىخىدا ئەل فارابى» دېگەن ئەسىرىدە، گورزىن ئويغىنىش دەۋرىنىڭ يىرىك ۋەكىلى شۇ. تارۇستاۋىلنىڭ «يولۋاس تېرىسى يېپىدىغان باتۇر» داستانىغا «قۇتادغۇبىلىك» نىڭ كىرىپ-تىنى تەسىر قىلغانلىقىنى، ئېستېتىك يېتىلىشىنى «قۇتادغۇبىلىك» تىمىن ئالغانلىقىنى بايان قىلىدۇ ② بۇ ھال «قۇتادغۇبىلىك» ۋولگا ساھىبلىدىن خېلىلا يىراق ئەزەربەيجاننىڭ شىمالىغا جايلاشقان باشقا تىللىق گورزىدىگە يېتىپ كېلىپ گورزىن ئەدەبىياتىغا سىڭىپ كىرىپ گورزىن كلاسسىكى شۇتارۇستاۋىلى ئىجادىغا تەسىر قىلغان يەردە، ۋولگا ساھىبلىنىڭ ئۆزىگە جايلاشقان «قۇتادغۇبىلىك» تەسىرى ئەڭ قويۇق، چوڭقۇر سىڭگەن، تۈركىي تىللىق ئەزەربەيجان ئېلىگە، ئۇنىڭ ئەدەبىياتىنىڭ بۈيۈك ۋەكىلى بولغان نىزامى گەنجىۋى ئەسىرىگە تەسىر قىلماي قالارمۇ؟ يۇقىرىقى پاكىتلار بۇ پىكىرىمىزنى ئىسپاتلايدۇ.

شەرق ئويغىنىش دەۋرىنىڭ ئىككىنچى باسقۇچىنىڭ يىرىك ۋەكىلى XV ئەسىر مۇ-تەپەككۈرى نەۋائى ئىجادىغا، يۈسۈپ خاس ھاجىپ ئېستېتىك ئىدىيالى ئۈنۈملۈك تەسىر قىلغان. نەۋائى «خەمىسە» نىڭ ھەممىسىگە دېگۈدەك «بىلىملىك ئادىل شاھ غايىنىۋى جەمئىيەت» ئىدىيالى سىڭگەن. بولۇپمۇ بۇ ئىدىيالى «پەرھاد ۋە شېرىن» داستانىدا نۇقتىلىق ھالدا ئىپادىلەندۇ. بۇ داستاندا: نەۋائى مېھنەتبانۇ باشلىق جەننەت مىسالى ئەر-

① ئەدەبىيات نەزەرىيىسى 324 - بەت. ئۆزبېكچە.

② «مەدەنىيەت تارىخىدا ئەل فارابى» موسكۋا رۇسچە 1975 - يىلى نەشرى 169 - بەتكە

مەن يۇرتىنى تەسۋىرلىگەندە، مېھنىبانۇنى پادىشاھ دەپ ئەمەس، ئاددىي ھۆكۈمران دەپ ئاتايدۇ. ئۇ ئاددىي ھۆكۈمران بولسىمۇ، مەملىكەتنى ئەقىل ۋە ئادالەت بىلەن باشقۇرىدۇ.

«زەررىن كەمەرلەر» ئۇنىڭ خىزمىتىدە بولىدۇ.
بېلى گەرچە كەمەر تاپماي كەماھى،
ۋەلى زەررىن كەمەرلەردۇر سىپاھى.

بۇ ئورۇندا مېھنىبانۇ باشقۇرۇۋاتقان مەملىكەتنىڭ جەننەتلەرنى قىزغاندۇرىدىغان دەرىجىدە ئاۋات، بايلىقىنى: «تەجەممۇل خەيلىدە ئىمكاندىن ئارتۇق» دەپ تەسۋىرلەيدۇ. ئۇ يەردە ھۆكۈمران ئىدىئال، تەرتىپ قائىدىلەردىن، خەلققە پادىشاھلىق زۇلۇمىدىن خالى خىزمەتتىن ئىبارەت بىر سىستېما كۆز ئالدىمىزدا كەۋدىلىنىدۇ. بۇنىڭدىن مەملىكەت تەڭلىك پىرىنسىپى ئاساسىدا باشقۇرۇلۇۋاتقانلىقىنى سېزىش تەس ئەمەس.

بېرتىلىس: «نەۋائىنىڭ «قۇتادغۇبىلىك» بىلەن تونۇشماسلىقى مۇمكىن ئەمەس، چۈنكى بۇ داستاننىڭ ئاساسلىق قول يازمىسى ھىراتتىن تېپىلغان ئەمەسمۇ؟ بۇ ئۇنىڭ ئەلۋەتتە نەۋائى بىلەن تونۇشلۇق ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلايدۇ. لېكىن بۇ توغرىلىق بىزدە ھىچقانداق ئېغىز ئېچىش بولمىدى. يەنە شۇنى ئېيتىپ ئۆتۈش كېرەككى، نەۋائى قەھرىمان ئىسكەندەرنىڭ ئارىستوتىل بىلەن قىلغان مۇنازىرى «قۇتادغۇبىلىك» نىڭ ئاساسى قىسىمىغا نەھەت ناھايىتى ئوخشايدۇ. مانا بۇ نۇقتىدىن نەۋائى يۈسۈپ خاس ھاجىپقا، نىزامىغا قارىغاندا ناھايىتى يېقىنلىشىپ كېلىدۇ. مەن بۇلارنى ئېيتىش بىلەن نەۋائى بۈيۈك ئۇيغۇر شائىرى يۈسۈپ خاس ھاجىپقا تەقلىد قىلدى دېگەن خۇلاسگە كەلمەكچى ئەمەس، پەقەت بۇ يەردە ئەنئەنىنىڭ ئەنە شۇ يىراق «قۇتادغۇبىلىك» دائىرىسىدىن كېلىۋاتقانلىقىنى نېمىشقا تەكىتلىمەيمىز؟!»^① دەپ ناھايىتى توغرا ئېيتقاندى.

نەۋائى بىلەن يۈسۈپ خاس ھاجىپ ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت توغرىسىدىكى پىروفېسسور بېرتىلىسنىڭ يۇقىرىقى پىكىرى مەشھۇر ئۇيغۇرشۇناس يۈسۈپ زىيا شىرۋاننىڭ 1948 - يىلى «شەرق ھەقىقىتى» ژۇرنىلىنىڭ 6 - سانىدا ئېلان قىلىنغان «نەۋائى ۋە ئۇيغۇر ئەدەبىياتى» دېگەن ماقالىسىدە تېخىمۇ ئوچۇق يورۇتۇلىدۇ. «نەۋائى دەۋرىدىكى ئۇيغۇر باخشى، شائىر، يازغۇچىلارغا نەۋائى كۆپ تەسىر كۆرسەتكەندى. «قۇتادغۇبىلىك» نىڭ 1470 - يىلى ھىراتتا ئۇيغۇر باخشى ئابدۇراخمان تەرىپىدىن كېچىۋىرۈلۈپ ھۈسەيىن بايقارا تەرىپىدىن ئىستانبۇلغا - تۈركىيە سۇلتانىغا سوۋغا قىلىپ ئەۋەتكەنلىكىنى ھەممە بىلىدۇ. بۇ چاغدا نەۋائى مۆھۈردار ئىدى. بۇ ئىشتا نەۋائى چىڭ رول ئوينىغانىدى» دەپ كۆرسىتىدۇ.

دېمەك، نەۋائى يۈسۈپ خاس ھاجىپنىڭ ئۇلۇغ ئىدىيىلەر كودىكىسىدىن^② تەشكىل

① ي. ئى. بېرتىلىس. «ئالىكساندروۋ رومانى توغرىسىدا» 181 - بەت رۇسچە
1948 - يىلى موسكىۋا نەشرى.
② كودىكىس - ھەرقانداق يازغۇچى پەيلاسوفنىڭ ئەسەرلىرىدە ئىپادىلەنگەن كۆز قاراشلىرىنىڭ يىغىندىسى.

تاپقان «قۇتادغۇبىلىك» قامۇسى بىلەن تولۇق تونۇشقانىكەن. يۈسۈپ خاس ھاجىپنىڭ ئېستېتىك ئىدىئالىنىڭ نەۋائى تەرىپىدىن قوبۇل قىلىنىشى، ئىجادىي راۋاجلاندىرۇلۇشى تاسادىپىي ئەھۋال ئەمەس، بەلكى، مەدەنىيەتنىڭ بىر قىسمىنى تەشكىل قىلغان ئەدەبىياتنىڭ، شۇنداقلا دۇنيا مەدەنىيىتىنىڭ بىردەكلىك قانۇنى، ۋارىسلىق قانۇنى، راۋاجلىنىش قانۇنىنىڭ مۇقەررەر نەتىجىسىدۇر.

يۈسۈپ خاس ھاجىپ ئۆزىنىڭ «قۇتادغۇبىلىك» داستانىدا قاراخانىلار دەۋرىنىڭ بىر پۈتۈن مەدەنىيەت تارىخى، سىياسىي - ئىجتىمائىي، ئىقتىسادىي، پەلسەپە، ئېستېتىك، كوسموتىك، ئىلمىي قاراشلار كودىكىسىنى بەدىئىي ھالدا ئىپادىلەپ بەردى. ئۇلارنىڭ ھەممىسى «ئىنسان ئۈچۈن» دېگەن نۇقتىغا توپىلىنىپ شەرق ئويغىنىش دەۋرىگە خاس گۇمانىزمى ئەڭ كۈچلۈك، ئەڭ يارقىن، ئەڭ تىپىك، بەدىئىي ئوب-رازلار بىلەن ئىپادىلەپ بەردى.

ئۇلۇغ مۇتەپەككۇر شەرقنىڭ شاھ ئەسەرلىرىنىڭ بىرى بولغان «قۇتادغۇبىلىك» دە ئىنساننى ئەقلى ۋە جىسمانىي جەھەتتىن كامالەتكە ئېرىشتۈرۈش ۋە بەختلىك قىلىش ئۈچۈن «بىلىملىك ئادىل شاھ، غايىۋى جەمئىيەت» ئېستېتىك ئىدىئالىنى شەرق تۈركىي خەلقلەرى ئىچىدە مۇكەممەل، سىستېمىلىق ھالدا بىرىنچى بولۇپ ياراتتى. ئۇنىڭ بۇ ئېستېتىك ئىدىئالى شەرق تۈركىي تىللىق ئەدەبىياتلار ئۈچۈن ئېستېتىك ئىدىئال يۆنىلىش رولىنى ئويناپ، خىلمۇ خىل شەكىلدە XX ئەسىرنىڭ ئاخىرىغىچە داۋام قىلدى. «قۇتادغۇبىلىك» نىڭ «بىلىملىك ئادىل شاھ ۋە غايىۋى جەمئىيەت» ئېستېتىك ئىدىئالىنىڭ كېڭىيىشى شەرق كلاسسىكىلىرىدىن نىزامى گەنجەۋى، شوتا رۇستاۋدىلى، خۇسەرەۋ دېپلەۋى ئىجادىيەتلىرىگە خىلمۇ خىل يوللار بىلەن تەسىر قىلغانلىقى ھازىرقى تەتقىقاتلاردىن مەلۇم بولماقتا.

شەرق ئويغىنىش دەۋرىنىڭ ئىككىنچى باسقۇچىنىڭ ئەڭ داڭدار ۋەكىلى XV ئەسىرنىڭ ئۇلۇغ مۇتەپەككۇرى ئەلىشىر نەۋائى «قۇتادغۇبىلىك» بىلەن بىۋاسىتە ئۇچراشقىنى ئۈچۈن، ئۇنىڭ ئېستېتىك ئىدىئالى «بىلىملىك ئادىل شاھ، غايىۋى جەمئىيەت» نى پۈتۈن لىرىكىلىرىدا، «خەمەسە» داستانلىرىدا ئىجادىي ھالدا راۋاجلاندىرۇپ ۋايىغا يەتكۈزدى.

«قۇتادغۇبىلىك» نىڭ شەرق ئەللىرى مەدەنىيىتىگە تەسىرى مەسىلىسى تېخى تولۇق تەتقىق قىلىنمىدى. بۇ مەسىلە شەرق ئويغىنىش دەۋرىنى تەتقىق قىلىشتىن ئىبارەت چوڭ تېما بىلەن تۇتىشىدۇ. شەرق ئويغىنىش دەۋرىنى تەتقىق قىلىش مەسىلىسى تېخى ئەمدىلا باشلانغان يېڭى پەن. بۇ پەن مۇشۇ ئەسىرنىڭ بىرىنچى يېرىمىدا باشلىنىپ ھازىرقى دەۋرگە كەلگەندە ئويغىنىش دەۋرى غەربتىن باشلانغان دېگەن كونا كۆز قاراش ئاغدۇرۇپ تاشلىنىپ، ئويغىنىش دەۋرىنىڭ شەرقتىن باشلانغانلىقى، ئۇنىڭ غەرب بىلەن بولغان تەسىرى پاكىتلار بىلەن ئىسپاتلاندى.

بىز يۇقىرىقى پاكىتلىرىمىز ئاساسىدا شەرقتە ئويغىنىش دەۋرى ئەدەبىياتىنىڭ مۇھىم ۋەكىللىرىدىن بىرى II ئەسىر قاراخانىلار دەۋرىنىڭ بۈيۈك ئۇيغۇر مۇتەپەككۇرى يۈسۈپ خاس ھاجىپ دەپ قارايمىز.

ئۇيغۇر خەلقىنىڭ مۇھىم كىلىپىرىسى

ھالۋايى بىخەتەر

بىر توپ كارۋانلارغا يولۇقۇپ قايتىۋ.
كارۋانلار دېھقاندىن ئەھۋال سوراپتۇ.
دېھقان ئۆزىنىڭ ھال - ئەھۋالىنىڭ كۈندىن -
كۈنگە بەتتەرلىشىپ كېتىۋاتقانلىقىنى
ئېيتىپتۇ. كارۋانلار دېھقانغا باشقا بىر
مەملىكەتكە بېرىپ بېقىشنى ئېيتىپتۇ.

دېھقان كارۋانلارنىڭ سۆزىنى ئاڭلى -
غاندىن كېيىن، «ئىللەللاھ» دەپ ئورنى -
دىن تۇرۇپ، باشقا مەملىكەتكە قاراپ
يولغا چىقىپتۇ. دېھقان نۇرغۇن مۇشەق -
قەت ۋە رىيازەتلەرنى چېكىپ ئاخىر بىر
مەملىكەتكە يىتىپ كەپتۇ. دېھقان ئۇ
مەملىكەتنىڭ پايتەختىگە يېتىپ كېلىپ، ئۇ
يەردىن ئۆزىگە ئىش ئىزدەپتۇ. بىراق
«نەگە بارساڭ قاراننىڭ قولىقى تىۋت»
دېگەندەك، بۇ قەدەر ئاۋات ھەم چوڭ
شەھەردىمۇ دېھقانغا قىلىدىغان بىرەر ئىش
تېپىلماپتۇ. تىجارەت قىلاي دېسە، بۇ
شەھەردە خېرىداردىن تىجارەتچى كۆپكەن،
دېھقاننىڭ تىجارىتى زادى ئاقماپتۇ.
خىلمۇ خىل ھۈنەر، كەسىپلەرنىڭ ھەممىسى

بۇرۇنقى زاماندا بىر دېھقان بولغان
كەن. ئۇ كېچە - كۈندۈز پايدىپتەك بولۇپ،
ئېتىزدىن كىرمەي ئىشلىسىمۇ تۈر - مۇشنى
قامدىيالىماپتۇ. ئائىلىسى، بالا - چاقىلىرىنى
باقالماپتۇ. دېھقان بىر كۈنى ئايالغا مەس -
ھەت سېلىپ:

«ئېتىزدا قانچە ئىشلىسەممۇ كۈ -
نىمىز ياخشىلاقمىدى، خوتۇن، سەن بالە -
لارغا قارىغاچ ئېتىزنىڭ ئىشىنى كۈچۈڭنىڭ
يېتىشىچە قىلىپ تۇرغىن، مەن شەھەرگە
كىرىپ ئازراق ئىش - ئوقەتنىڭ ئىشىنى
قىلاي، - دەپتۇ.

ئايالى ماقۇل بوپتۇ. دېھقان ئاز -
غىنا دەسمايىنى ئېلىپ، تەڭرىگە تەۋەك -
كۈل قىلىپ، شەھەرگە كىرىپتۇ. بىراق
شەھەردىمۇ ئۇنىڭغا قىلغۇدەك بىرەر كە -
سىپ، ياكى تىرىكلىك يولى تېپىلماپتۇ.
ئۆيىگە يېنىپ چىقاي دېسە، قۇرۇق قول
چىقىشقا ئايالىدىن خەجىل بولۇپتۇ. ئۇ
ئادەم نېمە قىلىشنى بىلمەي شەھەرنى
ئايلىنىپ يۈرۈپتۇ. ئۇ بىر كۈنى شەھەردە

سىمنى قىلىپ كۆرۈپتۇ. خىلمۇ خىل نەر-
 سىلەرنىڭ ھەممىسىنى سېتىپ بېقىپتۇ.
 دېھقاننىڭ دۈنەنلىرى ۋە ساتقان نەرسە-
 لىرى بۇ شەھەرنىڭ ھەممىلا يېرىدىن
 تېپىلىدىغان بولغاچقا، ئۇنىڭ ئىشلىرى
 ئاقماي، تىرىشچانلىقلىرىنىڭ ھەممىسى
 بىكارغا كېتىپتۇ. ئىشلار ئاقمىغاندىن
 كېيىن، ئۇ بايغا چاكارمۇ بوپتۇ، ناۋايغا
 نىكارمۇ بوپتۇ، ھەتتا كۈنلۈكچى مەدە-
 كارمۇ بوپتۇ. لېكىن بۇ ئىشلارنىڭ ھېچ-
 قايسىسىدىن دېھقاننىڭ كۈنى ياخشىلان-
 ماپتۇ. ئۇنىڭ تاپقان تەرگىنى قورساق
 بېقىشتىن ئاشماپتۇ. ھەتتا بۇ ئىشلار
 بىلەن ئۆزىنىڭ جېنىنىمۇ باقالماي، ئاچ-
 زارلىقتا قايتۇ. دېھقان ئۆزىنىڭ ئاقىۋىتى
 ۋە ئۆز ئېلىدە قالغان خوتۇن-بالىلىرىنى
 ئويلاپ قاتتىق غەمگە چۆكۈپتۇ. نېمە
 قىلارنى بىلەلمەي بېشى قېتىپتۇ. كېچى-
 لىرى ئوي-خىيال بىلەن تۈنى تاڭغا
 ئۇلايدىغان بوپتۇ. ئويلا-ئويلا ئۇنىڭ
 خىيالغا بىر ئىش كەپتۇ. دېھقان ئەتىسى
 ئەتىگەن ئورنىدىن تۇرۇپلا خىيالغا كەل-
 گەن ئىشقا تۇتۇش قىپتۇ.

ئۇ بىر ئاماللارنى قىلىپ، بىر قاچا
 قۇناق ئۇنى تېپىپتۇ. ئۇنى بىر قاچا
 سوغۇق سۇغا چېلىپتۇ. تازا ئىلەشتۈر-
 گەندىن كېيىن ئۇنى قازانغا قۇيۇپ، ئوت
 قالاپ قاينىتىشقا باشلاپتۇ. قازان قايناپ
 راسا قويۇق ئوماچ تەييار بوپتۇ. دېھ-
 قان بۇ ئوماچقا تۈزمۇ قويماپتۇ، ئوت-
 ياشمۇ سالماپتۇ. پەقەت سۇ بىلەن ئۇنى
 ئىلەشتۈرۈپ قاينىتىپلا تەييارلاپتۇ. ئوماچ
 تەييار بولغاندىن كېيىن، ئۇنى يىر قاچىغا
 تۆكۈپ سوۋۇتۇپتۇ. ئاندىن قازانغا يەنە
 سۇ قۇيۇپ، دەرەخ يوپۇرماقلىرىنى سېلىپ

قاينىتىپتۇ. غازاڭ تەمى چىققاندىن كېيىن،
 سۈيىنى بىر ئىدىشقا قاچىلاپتۇ. ئاندىن
 بىر قول ھارۋىسىنى تەييارلاپ ئۇنىڭ
 ئۈستىگە سوۋۇتۇلغان ئوماچنى ئۆكتۈرۈپ
 جايلاشتۇرۇپتۇ. ئوماچ ھارۋا ئۈستىگە
 سوپۇن قۇيۇلغاندەك قۇيۇلۇپتۇ. ئۇنىڭ
 يېنىغا غازاڭ سۈيى قاچىلانغان ئىدىشىنى
 قويۇپتۇ.

دېھقان قول ھارۋىسىنى ئىتتىرىپ،
 بازارغا ئېلىپ چىقىپتۇ، كىشىلەر قارىسا،
 ھارۋا ئۈستىدە ساپسېرىق سوپۇندەك بىر
 نەرسە تۇرغان. كىشىلەر دېھقاندىن
 سوراپتۇ:

— قانداق نەرسە بۇ؟
 — يەيدىغان نەرسە، — دەپتۇ دېھ-
 قان، — ساتقىلى ئېلىپ چىقىم.

— بىز بۇ شەھەردە ئەزەلدىن بۇ-
 داق غىزانى كۆرۈپ باقمىپتۇكىمىز، —
 دەپتۇ ئۇلار يەنە، — ئىسمى نېمە بۇ
 غىزانىڭ؟

— ئىسمى ھالۋايى بىمەزە، — دەپتۇ
 دېھقان، — بۇنداق غىزا تېخى بۇ شەھەردە
 ئېتىلىپ باقمىغان. بۇ بىر يېڭىلىق. قېنى
 خېرىدارلار يېڭىلىققا ئېغىز تېگىڭلار!
 بىر پىيالىسى بەش تەڭگە!

كىشىلەر بۇ يېڭى يېمەكلىككە قىزى-
 قىپ، يەپ باقماقچى بولۇشۇپتۇ، دېھقانغا
 ھەر بىر كىشى بەش تەڭگىدىن بېرىپتۇ.
 دېھقان ھالۋايى بىمەزەنى بىر چەتتىن
 كېسىپ، قاقتەك-جىگەددەكتىن قىلىپ
 تېغراپتۇ. ئاندىن ئۇنى ھەر بىر پىيالىگە
 ئىككى-ئۈچ تالدىن سېلىپ، ئۇنىڭ ئۈستى-
 تىگە كۆپتىن بىر قوشۇق يۇپۇرماق سۈيى
 ئېلىپ قۇيۇپتۇ. خېرىدارلاردىن بىرى
 قىزىقىپ:

— ئۈستىگە قۇيغىنىڭىز قانداق سۇ؟ —
دەپتۇ.

— شەرىپىتى لاۋزا، — دەپتۇ دېھقان،
ئاندىن بۇ غىزالارنى خېرىدارلارغا ئۈزىتىپ-
تۇ. خېرىدارلار بۇ غىزادىن ئازراق ئاغزىغا
سېلىپتۇ. بىراق ئۇنى بەزىلەر تۈكۈرۈۋې-
تىپتۇ، بەزىلىرى تەستە يۇتۇپتۇ.

— قانداق نەرسە بۇ؟! نېمەنداق
تېتىدىقىمىز؟! — دەپتۇ خېرىدارلار
چۇقىرىشىپ.

— ئېيتتىمغۇ، ھالۋايى بىمەزە دەپ،
تېتىدىقىمىز بولمىسا «ھالۋايى بىمەزە» دەپ
ساتاتتىمۇ؟! — دەپتۇ دېھقان.

— سۈيىمنىڭ بەتتەملىقىچۇ بۇنىڭ؟! —
دەپتۇ يەنە بەزى خېرىدارلار.
دېھقان ئۇلارغا:

— مەن باشتا ئېيتتىمغۇ. «شەرىپىتى
لاۋزا» دېگەن بەتتەم بولماي، تەملىك
بولاتتىمۇ، ئەمەسمۇ؟! — دەپتۇ.

كىشىلەر:

— بولدى، پۇلىمىزدىنمۇ كەچتۇق،
بۇنداق نەرسەگىنى يېمەيمىز! — دەپ
غۇدۇڭشىغان پېتى كېتىپ قاپتۇ.

ئەمما، بۇنىڭلىق بىلەن دېھقاننىڭ
خېرىدارلىرى كەملىپ قالماپتۇ. شەھەر-
دىكى ھەممە خالايمىق بۇ يېڭى غىزانى
كۆرگەندىن كېيىنلا، بەش تەڭگە خەج-
لەپ، ئۇنى تېتىپ بېقىشقا ھەۋەس قىل-
شىپتۇ. دېھقاننىڭ سودىسى كۈندىن-كۈنگە
روناق تېپىپ، خېرىدارلىرى ئۇنىڭ ئەت-
راپىغا ئولشۇۋاپتۇ. ئۇنىڭ بۇ غىزاسىنى
بىر يېگەن كىشى ئىككىنچى قېتىم كەل-
مەپتۇ. ئەمما ئۇنى تېتىپ باقمىغان
كىشىلەر بىر نۆۋەت يەپ بېقىش ھەۋەس-
دىن زادىلا يانماپتۇ. كىشىلەر بۇ غىزانىڭ

بەتتەملىقىدىن رەنجىشىمە، دېھقان ئۇلارغا
ئىلگىرىكى خېرىدارغا بەرگەن جاۋابىنى
بېرىدىكەن. كىشىلەر شۇندىن كېيىن لام-
جىم دېمەستىن، كېتىپ قالدىكەن. دېھقان
ھەر كۈنى چارەك ئىششەك قۇناق ئۇندا
بۇ غىزانى ئېتىپ ئېلىپ چىقىۋېرىپتۇ.
ھەر كۈنلۈك ئېلىپ چىققىنى شۇ كۈنلا
سېتىپ تۈگەيدىكەن. دېھقان:

— كېلىڭلار، كېلىڭلار! ھالۋايى
زېمەزەيۇ شەرىپىتى لاۋزا، يېمەگەنلەر
ئارماندا قالدۇ، يېگەنلەر پۇشايماندا! —
دەپ ۋارقراپ تۇرىدىكەن.

بۇ كەپنى ئاڭلىغان شەھەرنىڭ ئۇش-
شاق بالىلىرىدىن تاكى مۆتەۋەر زاتلىرى-
غىچە ھەممە كىشى ئۇنىڭدىن يەپ كۆر-
دىكەن. كۈنلەر شۇنداق ئۆتۈۋېرىپتۇ. بۇ
سودا بىلەن دېھقاننىڭ ھال-كۈنى بار-
غانسېرى ياخشىلىنىشقا باشلاپتۇ.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە بۇ ئەلنىڭ پادى-
شاھى شەھەرنى كۆرۈپ بېقىش ئۈچۈن
كۆچىغا چىقىپتۇ. پادىشاھ ۋەزىر-ۋۇزرا-
لىرى ۋە ياساۋۇللىرى بىلەن شەھەرنى
ئارىلاپ كېتىۋاتسا، بىر دوقمۇشتا نۇرغۇن
ئادەمنىڭ يىغىلىپ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپتۇ.
قارىسا ئۇ يەردە بىر كىشى: «كىلىڭلار،
ئېلىڭلار! يېڭىلىق غىزا، ھالۋايى بىمە-
زەيۇ شەرىپىتى لاۋزا! يېمەگەنلەر ئارماندا
قالدۇ، يېگەنلەر پۇشايماندا!» دەپ
تېۋۇلاپ، ئىلگىرى كۆرۈپ باقمىغان بىر
خىل غىزانى سېتىۋاتقۇدەك. پادىشاھ-مۇ
بۇ غىزاغا قىزىقىپ قاپتۇ. بىللە كەلگەن
ھەمراھلىرى بىلەن بىرلىكتە بۇ غىزاغا
ئېغىز تېگىپ باقماقچى بوپتۇ.

— ھەر بىرىمىزگە بىر پىيالىدىن
بەر، — دەپتۇ پادىشاھ.

دېھقان ھەممەيىلەنگە بىر - ئىككى توغرامدىن ھالۋايى بىمەزەنى تىزىشراپ، ئۈستىگە شەربىتى لاۋزىدىن قۇيۇپ، تەكشەپ بېرىپتۇ. ۋەزىر - ۋۇزىرلار ۋە ياساۋۇللارنىڭ ھەممىسى بۇ تائامدىن ئاغەزىغا بىرلا ئېلىپتۇ. ئەمما ئۇنى يا يۇتالماپتۇ، ياكى تۈكۈرەلمەپتۇ. ئۇلار بىر - بىرىگە قارىغىنچە چەكچىيىپ تۇرۇپ قاپتۇ. پادىشاھمۇ ئۇنى ئاغزىغا ئېلىپتۇ - يۇ، لېكىن يۇتالماي قاپتۇ، ھەمراھلىرىغا قارىسا، ئۇلارمۇ ئېغىزىغا ئالغانى يۇ - تالماستىن پادىشاھقا قاراپ تۇرغۇدەك. پادىشاھ ئۆزى ئەگەر ئۇنى يېمەي تۈ - كۈرۈۋەتسە، ھەممەيىلەننىڭ تۈكۈرىدىغانلىقىنى سېزىپ، ئاغزىغا سالغىنىنى زورلاپ

يۇتۇپتۇ. پادىشاھنىڭ ھەمراھلىرىمۇ ئاغزىدىكىنى چىداپ يۇتۇۋېتىپتۇ. پادىشاھ دېھقانغا: - پۇلۇڭنى ئوردىغا بېرىپ ئېلىۋال، - دەپ قويۇپ، ھەمراھلىرى بىلەن كېتىپتۇ. دېھقان كەچكە يېقىن سودىسىنى تۈگىتىپ، ئۆيىگە قايتىپتۇ. ئاندىن پادىشاھنىڭ ئوردىسىغا بارايمۇ - بارمايمۇ؟ دەپ ئۇزاق ئويلىنىپتۇ. باراي دېسە، پادىشاھنىڭ

غەزەپلىنىشىدىن قورقۇپتۇ، بارماي دېسە، پادىشاھنىڭ پەرمانىنى ئورۇندىمىسا بولمايدىكەن. ئاخىر «تەۋەككۈل» دەپ بېرىپتۇ. مۇلازىمىلار دېھقاننى شاھنىڭ ھۇزۇرىغا باشلاپ كىرىپتۇ. دېھقان شاھقا تەزىم بەجا كەلتۈرۈپتۇ. شاھ ئۇنى ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىپتۇ. ئاندىن:

- سەن نېمەشقا بۇنداق لاۋزا تائامنى ساتىسەن؟ - دەپ سوراپتۇ.

دېھقان پادىشاھنىڭ بۇ سوئالىدىن قاتتىق ئەندىشىگە چۆكۈپتۇ. لېكىن يەنىلا ئۆزىنى سالماق تۇتۇپ:

- ئەي پادىشاھى ئالەم، سىزنىڭ بۇ شەھىرىڭىزدە مۇشۇ تىجارەتتىن باشقا كەسپىنى قىلسام كۈن ئالامدۇم. بۇنى مەن ئامالسىزلىقتىن ساتتىم. لېكىن لاۋزا، بىمەزە ئىكەنلىكىنى ئالدىن دەپ قويۇپ ساتتىم. مېنىڭ بۇ غىزايمىنى بىر قېتىم يېگەنلەر ئىككىنچى قېتىم كەلمىدى. لېكىن يەپ باقمىغانلار كېلىپ تۇردى. سودام بارغانسېرى روناق تېپىپ، كۈنۈم ياخشىلىنىپ قالدى، - دەپتۇ.

پادىشاھ بۇنى ئاڭلاپ مۇنداق پەرمان قىپتۇ:

- ساڭا بىر ئۆمۈر يەتكۈدەك مال - دۇنيا بېرىمەن، بۇنداق لاۋزا تائامىنى مېنىڭ مەملىكىتىم تەۋەسىدە ئەتكۈچى بولما، ئۆز ئېلىڭگە قايتىپ كەت.

دېھقان ماقۇل بوپتۇ. پادىشاھ دېھقانغا نۇرغۇن ئالتۇن - كۈمۈش بېرىپتۇ. دېھقان ئۆز يۇرتىغا قايتىپ، خوتۇن - بالىلىرى بىلەن خاتىرجەم كۈن ئۆتكۈزۈپتۇ.

ئېيتىپ بەرگۈچى: مەرزىئە خىمەت مەھمۇت رەتلىگۈچى: ئابدۇكېرىم ئىبراھىم

سېناق

چوقۇنغاندەك چوقۇندىمەن. ئاھ جېنىم، سېنى ئېلىپ كۆڭلۈم ياشاردى. ئۆمۈرۈم ئۇزاردى. بىراق سەن بىلەن بۇرۇنراق تونۇشمىغىنىمغا بەكمۇ پۇشايمان قىلىمەن. ئېسىت، بۇرۇنقى تايىمنى يوق خۇتۇنلار بىلەن ئۆتكەن ئۆمۈرۈم، شۇلارنىمۇ خوتۇن دەپ يۇرۇپتىمەن. ئەمدى مەن سەننىمۇ بىر كۈنمۇ ياشىيالمايمەن. خۇدايىم ئىككىمىزنى ھەرگىز ئايرىمىسۇن. ئاۋادا مەن ئۆلۈپ كېتىپ، سەن قالساڭ قالغىنىكى، سەن مېنىڭ ئالدىمدا كېتىپ قالساڭ، ماڭا بۇنداق جاننىڭ كېرىكى يوق. شۇ زامان مەنمۇ ئۆلۈپ كۆرۈڭدە ھازىر بولمەن. ئۆلۈم نۆۋىتى ئالدى بىلەن ماڭا كەلسۇن، جېنىم خوتۇن سەن ئۆلمە، سەن ياشا، دەيدىكەن - دە، ئەسەبىيلەرچە خوتۇننىڭ بېشىدىن تارتىپ تاپىنىغىچە سۆيىمىگەن ھېچ يېرى قالمايدىكەن.

چىنار بۇنداق گەپلەردىن بېزار بولۇپ سەسكىنىپتۇ ھەم ئېرىگە بولغان ئىشەنچسى، ئېتىقادى سۇسلىشىشقا باشلاپ، ھەرخىل گۇمانلاردىن خالى بولالماپتۇ. بولۇپمۇ ئۇ ئېرىنىڭ بۇرۇنقى خوتۇنلىرىنىڭ بىرىنىمۇ ياخشى دېمەي ھەممىنى قاغاپ كەمسىتكەنلىكىگە غەزىپى كەپتۇ. شۇڭا ئۇ ئېرىنى سىناپ باقماقچى بوپتۇ. بۇ ھەقتە ئۇ ئۆزىنىڭ ئەڭ يېقىن كىشىلىرى بىلەن مەسلىھەتلىشىپتۇ.

سەرتىپ سودىگەرچىلىك بىلەن بىر نەچچە كۈنلۈك سەپەرگە چىققاچقى بولۇپ يۈرگەن كۈنلەردە، چىنار بىتاب

زامانلارنىڭ زامانىسىدا سەرتىپ ئىسىملىك خوتۇنپەرەس بىر كىشى ئۆتۈپ كەتكەن. ئۇ يۇرت ئىچىدىكى ئەڭ چىرايلىق گۈزەللەرگە كۆز قىرىنى سالدىكەن - دە، بىر ئامال-الار بىلەن ئۇلارنى ئىندەككە كەلتۈرىدىكەن. لېكىن ئۇ ئالغان قىز - چو - كانلارنى ئۇزۇن ئۆتمەي ھەرخىل باھانىلەر بىلەن قويۇۋېتىپ يەنە باشقىنى ئالدىكەن. ئۇ ئاخىرقى قېتىم چىنار ئىسىملىك ئەقىللىق، پەرىزات سۈپەت بىر قىزغا ئۆيلەنىپتۇ.

سەرتىپ چىنارنى ئەمرىگە ئالغان كۈندىن باشلاپ ھەر كۈنى باشقا ئايالارغا ئىشلىتىپ تىلىغا جارى بولۇپ كەتكەن بىر يۈرۈش چىرايلىق گەپلەر بىلەن ماختاشقا باشلاپتۇ. بۇرۇن ئالغان خوتۇنلىرىنى بىر - بىرلەپ سۆكۈپ، ئۇلار ئۈستىدىن شىكايەت قىلغىلى تۇرۇپتۇ.

چىنارغا ئېرىنىڭ بۇ مەجەزلىرى زادىلا ياقماپتۇ، بىراق يېڭىياچقى توي قىلغاچقا يۈز تۇرانە بىر نېمە دېيەلمەپتۇ، سەرتىپنىڭ ئاغزى چىنارنى ماختاشتىن توختىماپتۇ، ئۇ ھەر كۈنى مۇنداق دەيدىكەن:

— ئاھ، خۇدايىم ماڭا ئىككى قوللاپ بەرگەن خوتۇن. سەن خويىمۇ گۈزەل، خويىمۇ ئەقىللىق. سېنىڭ ئاتاڭ كۈن، ئاناڭ ئايىمۇ، ياكى پەرىدىن تۆرەلگەنمۇ؟ سېنىڭ گۈزەللىكىڭ ئالدىدا جەننەتتىكى ھۈر - پەرىلەرمۇ قولۇڭغا سۇ قۇيۇپ بېرەلمەيدۇ. شۇڭا مەن ساڭا ئەۋلىيالارغا

بولۇپ ئاغرىپ قاپتۇ. بىر كۈنى ئۇ ئېرىگە:
 — قەدىرلىكىم، مەن خېلى كۈنلەر-
 دىن بېرى ساقسىز بولۇپ ئىلىك-سىلىك
 يۈرۈۋىمەن. پۇت-قولۇمدا ماغدۇر يوق.
 ئۆزۈمچە ھازىرلا ئۆلۈپ قالىدىغاندەك-لا
 بولۇپ كۆڭلۈم بەك يېرىم. ئۇنىڭ ئۈستىگە
 چۈشلىرىم بۇزۇلۇپ، ئەرۋاھلار ياتقۇزم-اي-
 ۋاتىدۇ. جان بار يەردە قازا بار دەپ،
 ئەجەلگە بىر نېمە دېگىلى بولمايدۇ.
 سىلى مېنى مۇشۇ ھالەتتە تاشلاپ قويۇپ سە-
 پەرگە چىقىپ كېتىشكە يۈرەكلىرى قانداق
 چىداركىن، — دەپ كۆزىگە ياش ئاپتۇ.
 سەرتىپ چىنارغا:

— جېنىم خوتۇن، ئاغزىڭنى ئۇششۇت-
 مە. يۈرىكىمنى ئاغرىتىپ، ئۆلۈمنىڭ گېپىنى
 قىلغۇچى بولما. ئىنسان دېگەن ئاغرىيدۇ،
 ساقىيىدۇ، ئاغرىغانلىكى ئادەم ئۆلۈۋەرمەيدۇ،
 سېنى خۇدايىم ئۆز پاناھىدا سالامەت
 قىلىدۇ، مېنىڭ سالامەت قايىتىپ كېلىشىمنى
 ئالادىن تىلەپ ئولتۇر. مەن ھەپتە-ئون
 كۈنگە قالماي قايىتىپ كېلىمەن. ئوقەت
 قىلىسام، يېتىپ يەۋەرسەڭ تاغدەك پۇل بولسە
 مۇتۈگەيدۇ، — دەپتۇ. دە، سەپەرگە ئاتلىنىپتۇ.
 چىنار ئېرىنى يولغا سېلىۋېتىپ
 ئۆز پىلانى بويىچە ئۆلۈپ كەتكەن بو-
 لۇپ شەھەرگە يېقىن بىر سەھراغا يېرىش-
 رۇنۇپتۇ. چىنارنىڭ يېقىنلىرى سەرتىپكە
 «ئايالىڭىز سىز كېتىپ ئۈستۈم-تۈت قازا
 قىلدى. مۇشۇ خەۋەرنى ئاڭلىغان ھامان
 تېزدىن قايىتىپ كېلىڭ» دېگەن خەۋەرنى
 بېرىۋېتىپ، يالغاندىن ھازا ئېچىشىپ
 سەرتىپنىڭ كېلىشىنى كۈتۈپ ئولتۇرۇشۇپتۇ.
 سەرتىپ قايىتىپ كەپتۇ. بىرنەچچە
 كۈنگىچە مەھەللە جامائەت ئالدىدا ئانچە-
 مۇنچە يىغلاپ، ھەسرەت چەككەن بوپتۇ.
 بىراق ئۇ چىن كۆڭلىدىن قايغۇرۇپ كەت-
 مەپتۇ. ئۇ «جاغاندا خوتۇن دېگەن شۇ-
 مىدى؟ چۈنكى پۇللا بولسا چىناردىنمۇ

چىرايلىقىنى ئالمايمەنمۇ» دەپ ئويلاپتۇ.
 سەرتىپ چىنارنىڭ نەزىرىدىن قىل-
 ھان كۈنى قارىلىق تۇتۇش ئۇياقتا تۇر-
 سۇن، ساقال-بۇرۇتلاردىن پاكىز قىرىپ،
 تويى بولىدىغان يىگىتتەك ياسىنىپتۇ. ھەم-
 دە نەزىرىگە كەلگەن ئايال مېھرىبانلارغا
 يەر ئاستىدىن بىر-بىرلەپ قاراشتىن سىرت،
 يېنىدا مېھمان كۈتۈۋاتقان ئاغىنىسىنىڭ
 قۇلقىغا «كەلگەن مېھرىبانلارنىڭ ئىچىدە
 ئېپىمىدە لايىق بولسا كۆز-قۇلاق بولۇپ
 قويارسەن» دەپ پىچىرلاپتۇ. نەزىرىنىڭ
 ئەتىسىلا بىر قانچە يىلەن سەرتىپنى گەپكە سېلىپ:
 — سەرتىپ ئاداش، ئايالىڭ ئۆلدى،
 نەزىرىدىنمۇ بېرىلىپ بولدى. ئۆلگەننىڭ
 كەينىدىن ئۆلگىلى بولمايدۇ. ئەمدى غەم-
 قايغۇنى تاشلاپ، بۇندىن كېيىنكى ھايا-
 تىڭنى باشقىدىن ئورۇنلاشتۇرۇۋالغىن.
 بويتاقلققا ئايال كىشى بەرداشلىق بەر-
 گەن بىلەن، ئەر كىشىگە تەس... — دەپتۇ.
 سەرتىپكە بۇ گەپلەر خۇش يېقىپ
 كەتكەچكە خۇشاللىقىدىن ئاغزى قۇلقىغا يېتىپتۇ.
 — سەرتىپ سېنىڭ تەلىپىڭ بار
 نېمە جۇمۇ، — دەپتۇ. ئولتۇرغانلاردىن
 يەنە بىرەيلەن سۆز باشلاپ، — مۇشۇ ئاياغ
 مەھەللىگە تۇتاش يېزىدا ئانار ئىسىملىك
 بىر چوكان بار. بىراق خېلىدىن بېرى
 نې-نې ئاتىقى چىققان سودىگەرلەر ئانار-
 نىڭ ئوتىدا كۆيۈپ يۈرۈشىدۇ، — دەپ
 سەرتىپنىڭ يۈرىكىگە ئىشقى ئوتىنى يېقىپتۇ.
 سەرتىپ ئانارنىڭ ئېتىنى ئاڭلىغان
 كۈندىن باشلاپ پۇتى كۆيگەن تېخىدەك
 تۇزاليماي، كېچىسى ئۇيقۇسى كەلمەيدىغان،
 گېلىدىن غىزا ئۆتمەيدىغان بولۇپ قاپتۇ.
 ئايالىنىڭ قىرقى نەزىرىدىن بېرىدىكى-
 تاقەت قىلالماي ئانارنى كۆرۈش خىيالدا
 ھېلىقى قىزىتىقان كىشىلەرنى ئىزدەپ بېرىپتۇ.
 تونۇشتۇرغۇچىلار سەرتىپنى ئانار
 بار يېزىغا باشلاپ بېرىپتۇ. بۇلار بىر

كەتكەن بىر يۈرۈش گەپلىرىنى تەكرار-
لاشتىن سەرت، ئانارنىڭ ئايىغىغا باش
قويۇپ پۇتلىرىغا سەۋيۈشكە باشلاپتۇ.
ئانارنىڭ غەزىپى ئۆرلەپ تاقىتى- تاق
بولۇۋاتقان بولسىمۇ ئۆزىنى بېسىۋېلىپ،
سەرتنىڭ يەنە نېمىلەرنى دەيدىغانلىقىنى
كۈتۈپ ئولتۇرۇپتۇ. سەرتىپ بارغانسېرى
تېتىقسىزلىشىپ:

— قەدىرلىكىم، مەن ئۆمرۈمدە يەتتە
خوتۇن ئالغان بولساممۇ لېكىن خۇدايىم
شۇلارنىڭ ئىچىدە بىرەرسىدەنمۇ مېنىڭ
بەختىمى بەرمەگەندى. مەن بۈگۈن
پەقەت سىزدىنلا ھەقىقىي بەختىمنى تاپتىم،
ئارزۇيۇمغا يەتتىم، مۇرادىم ھاسىل بولدى.
ئەمدى ئۆلسەم ئارمىنىم يوق. ئاھ گۈزەل
جانانم، مەن پەقەت تاقەت قىلالىدىم.
جامالىڭىزنى بىر كۆرسەتسىڭىز، دەپ يالۋۇرۇپتۇ.
ئانار سەرتنىڭ قىلىۋاتقان بىمەنە
گەپلىرىگە چىداپ تۇرالماي يۈزىنى
ياپقان رومالىنى شۇنداق ئاچقاندىن،
سەرتىپ چۆچۈپ كەتكەندىن ئاغزى گەپكە
كەلمەي كۆزى ئوچۇق كەتكەن جەسەتتەك
بىر ھازا قېتىپلا قاپتۇ.

چىمىنار غەزەپلىك كۆزلىرىنى
سەرتىپكە تىككەنچە:

— ۋۇي نەمۇسسەز، مېنى تەنۇدۇڭ-
مۇ؟ مەن كىم دەپ باقە؟ سېنىڭ ماڭا بول-
غان ئەقىدەڭ شۇنچىلىكىمىتى؟ كىيىنلاردا
«ئارقىدا ماختىماي ئالدىدا ماختىغاندىن
قورق» دېگەن بىر تەمسىل بار. مەن
سېنىڭ «تاتلىق» گەپلەر بىلەن ماختاش-
لىرىڭغا ئەزەلدىن ئىشەنمەيتتىم. شۇڭا
يالغاندىن ئۆلۈپ باقتىم. مانا ئەمدى
سېنى بىلىدىم. قان بىلەن كىرگەن خۇي
جان بىلەن چىقىدۇ، دەپتەنكەن. ئەمدى
سېنى كۆرەر كۆزۈم يوق! — دېگەنچە
ئۆيدىن چىقىپ كېتىپتۇ.

ئېيتىپ بەرگۈچى: مۆيدىن ئاخۇن

نەشىرگە تەييارلىغۇچى: ئايگۈل مۆيدىن.

دەرەخنىڭ دالدىسىدا چوكانىڭ سەرتقا
چىقىشىنى كۈتۈپ تۇرۇپتۇ. بىر چاغدا
ئانار يۈزىنى رومالىدا يېرىم- ياتا ئەتكەن
ھالدا چىقىپتۇ. دە، بۇلاقتىن سەرت ئېلىپ
ئۆيگە كىرىپ كېتىپتۇ.

سەرتىپ ئانارنى يىراقتىن بىر كۆ-
رۈش بىلەن تەڭ ئەس- دەۋىنى يوقىتىپ،
ئاشىقى بىقارار بوپتۇ. شۇ زامان ئانارنىڭ
ئۆيىگە كەينى- كەينىدىن ئەلچىلەرنى كىر-
گۈزۈپتۇ. ئەپسۇسكى ئانار سەرتىپنىڭ
تەلپىنى رەت قىلىپ ئەلچىلەرنى ياندۇرد-
ۋېتىپتۇ. بىراق سەرتىپ ئىرادىسىدىن يان-
ماي پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن ئانارنى قولغا
كەلتۈرۈش ئۈچۈن تىرىشىپتۇ. توختىماي
ئەلچى كىرگۈزۈپ ئانارنىڭ بېشىنى ئاغرد-
تىۋېرىپتۇ. ئاخىرىدا ئانار:

— بولىدۇ، مەن سەرتىپكە تەپەككەي.
بىراق مېنىڭ قويغان ھەرقانداق شەرتىمنى
ئادا قىلىشى كېرەك، — دەپتۇ. ھەم
تويۇقنى ئېغىر ساپتۇ.

سەرتىپ «يولۋاس ئىزىدىن، يىمىگىت
سۆزىدىن يانماپتۇ» دەپ، ئەسلى- ۋەس-
لىمىدىن ئايرىلساممۇ بۇ گۈزەل جانانى
قولۇمغا كەلتۈرمىگۈچە قويمايمەن» دەپ
ئانارنىڭ بارلىق شەرتلىرىنى بىر- بىر
ھازىرلاپتۇ ۋە ھەشەمەت بىلەن توي قىلىپ
ئانارنى ئەمرىگە ئاپتۇ.

توي كېچىسى ئانار يۈزىنى ئاچماي
جامالىنى سەرتىپكە كۆرسەتمەپتۇ. لېكىن
ناز- كەرەشمە بىلەن سەرتىپنى ئۆزىگە
مەپتۇن قىپتۇ. سەرتىپ ئانارنىڭ ۋەسلىگە
يېتىش ئۈچۈن ئالدىراپ ئۆپكەسىنى
باسالماي يەنە ئاغزىغا كەلگەننى سۆزلەش-
كە باشلاپتۇ. ئۇ:

— ئاھ گۈزەللىرىنىڭ سەردارى،
جېنىمنىڭ جانانى، يۈرىكىمنىڭ پارىسى
گۈزەل مەلىكەم، مەن ئەمدىلا مۇرادىڭغا
يەتتىم. ۋەسلىڭىزگە يېتىپ ئۆلسەم ئارمى-
نىم يوق، — دەپ ئاغزىغا ياد بولۇپ

ھېكايەتلەر

(ئەجايىبۇل مەخلۇقات ۋە غەرابىيۇل مەۋجۇدات « تىن)

نەشرگە تەييارلىغۇچى: تۇرسۇن مۇھەممەت

ئادىل ھۆكۈم

ئوتۇنچىغا:

— ھەممىنىمىنى بەر! — دېدى.

ئوتۇنچى:

— مەن ھەميان كۆرمىدىم، — دېدى.

شۇنداق قىلىپ ئوتتۇرىدا قاتتىق

جېدەل پەيدا بولدى. ئاتلىق ئادەم ئوتۇن

چىنى ئۆلتۈردى. بۇ ھالىنى كۆرگەن مۇسا

ئەلەيھىسسالام تەڭرىگە مۇناجات قىلىپ:

— ئەي تەڭرىم، بۇ قازا ھەققىدە ھۆ-

كۈمىڭ قانداقتۇر، ئادالەتنىڭ نېمىدۇر؟ —

دېدى.

شۇن تەڭرىدىن ۋەھى كەلدى:

— ئەي مۇسا، ئاڭلىغىن! ھەمياننى

ئۇنۇتقان ئادەمنىڭ ئاتىسىنى ئوتۇنچى

ئۆلتۈرگەن. ئەمدى قىساسىغا ئۇ ئۆلتۈ-

رۈلدى. ئوتۇنچى ئۆلتۈرگەن كىشى (ئاتلىق

ئادەمنىڭ ئاتىسى) نىڭ پادىچىغا ھەمياننىڭ

ئىچىدىكى پۇل مىقدارىدا قەرزى بار ئىدى.

ئەمدى ئۇنىڭ قەرزى بالىسىدىن ئادا بولدى.

مۇسا ئەلەيھىسسالام قىسىملىرىدىن
مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: بىر كۈنى
مۇسا ئەلەيھىسسالام بىر تاغدىن ئۆتۈپ
كېتىۋېتىپ، نامماز ئۆتەش ئۈچۈن تاغ
ئۈستىدىكى بۇلاق بېشىغا كەلدى. دە، تە-
رەت ئېلىشقا باشلىدى. شۇ ئەسنادا بىر
ئاتلىق ئادەم بۇلاق بېشىغا كېلىپ يۈك-
تاقلارنى قويۇپ، بۇلاق سۈيىدىن ئىچتى.
ئەمما قايتارىدا ھەممىنى ئۇنتۇپ، تاغ-
دىن چۈشۈپ كەتتى. بىردەمدىن كېيىن
بىر پادىچى بۇلاق بېشىغا كېلىپ سۇ ئىچ-
تى. ھېلىقى ئاتلىق ئادەمنىڭ ھەممىنى
ئېلىپ، تاغدىن چۈشۈپ كەتتى. يەنە بىر
دەم ئۆتكەندىن كېيىن بىر ئوتۇنچى بىر
يۈدە ئوتۇن بىلەن بۇلاق بېشىغا كەلدى.
ئوتۇننى بىر ياققا قويدى. دە، سۇ ئىچىپ
بۇلاق يېنىدا يېتىپ دەم ئېلىشقا باشلىدى.
شۇ ئەسنادا ئاتلىق ئادەم ھەممىنى ئىز-
دەپ بۇلاق بېشىغا چىقتى. ئۇ كىشى

چىن دېڭىزى ھەققىدە ھېكايەت

سودىگەرلەردىن بىرى شۇنداق رى-
 ۋايدىت قىلىدۇ، چىن دېڭىزى ناھايىتى
 دەشەتلىك دېڭىز بولۇپ، بىر كۈنى سە-
 پەر قىلىش ئۈچۈن بۇ دېڭىزدا كېمىدە
 ئولتۇردۇم. كېمە يۈرۈپ دېڭىز ئوتتۇرى-
 سىغا كەلگەندە قاتتىق بوران چىقىپ، كې-
 مىنى ماڭغان نىشانىدىن ياندۇردى. كېمە
 ھەر تەرەپكە داۋالغۇشقا باشلىدى. بىز
 ئەس-ھوشۇمىزنى يوقاتتۇق. كېمىدە كا-
 مالەتكە يەتكەن بىر مۇئەللىم بار ئىدى.
 ئەمما ئۇ ئەما ئىدى. ئۇ بىزدىن توختىماي:
 — دىققەت قىلىڭلار! نېمە پەيدا
 بولۇۋاتىدۇ؟ — دەپ سورايتتى. بىز ھەر
 تەرەپكە قارايتتۇق ۋە نېمە بولغانلىقىنى
 ئۇنىڭغا ئېيتىپ بېرەتتۇق. مۇئەللىم ھەم-
 مىشە كېمىدىكى ئارغامچىلارنى يىغدۇراتتى.
 كېمىدىكى خالايدىق:

— مۇئەللىم، ئەسكى ئارغامچىلارنى
 يىغىپ يۈرگىچە، يولغا ياردىغۇدەك نەرسە
 يىغسىڭىز بولمامدۇ، بۇ ئىشلەردىڭىزدىن
 نېمە پايدا چىقىدۇ؟ — دېيىشىپ ئۇنىڭغا
 رەددىيە بېرەتتى.

مۇئەللىم ئۇلارنىڭ سۆزلىرىگە قۇلاق
 سالماي ئۆز ئىشىنى داۋام قىلاتتى ۋە
 بىردەم-بىردەم: «قاراڭلار پەيدا نېمە بولدى؟»
 دەپ سورايتتى. كېمىدىكىلەر بۇ نۆۋەت:
 — دېڭىزدا بىر قارا قۇش پەيدا
 بولدى، سۇ يۈزىدە، — دەپ جاۋاب بەردۇق.
 مۇئەللىم بۇ سۆزنى ئاڭلاپ داد-
 پەرياد قىلىپ:

— ھەم-مىمىز ھالاك بولىدىغان بول-
 دۇق! — دېدى.
 كېمىدىكىلەر بۇ سۆزنى ئاڭلاپ سە-

ۋەبىنى سورىدى. مۇئەللىم:
 — مېنىڭ ئېيتىشىمنىڭ ھاجىتى يوق.
 نېمە بولىدىغانلىقىنى ھازىرلا بىلىسىلەر، —
 دېدى.
 بىر دەمدىن كېيىن بىز ئاجايىپ-
 غارايىپ بېلىقلارنىڭ دېڭىز ئۈستىگە چى-
 قىۋاتقانلىقىنى كۆردۇق، ئەس-ھوشۇ-
 مىزنى يوقىتىپ، ھاياتىمىزدىن ئۈمىدىمىز-
 نى ئۈزدۇق. بىر-بىرىمىز بىلەن خوشلاش-
 تىۋۇق. مۇئەللىم بىزنىڭ بۇ ھالىمىزنى
 بىلىپ:

— ئەگەر كېمىدىكى ماللارنىڭ يېرىمى-
 نى ماڭا بەرسەڭلار، سىلەرنى بۇ ھالاكەت-
 تىن خالاس قىلىمەن، — دېدى.
 — ئەگەر بىزنى بۇ ھالاكەتتىن قۇ-
 تۇلدۇرۇپ ساق-سالامەت ساھىلغا چىقار-
 سىڭىز مالنىڭ يېرىمىنى بېرىشكە رازىمىز.
 بۇ سىزگىمۇ ھالال بولار، — دېيىشتۇق
 بىز.

مۇئەللىم ئۆزى يىغدۇرغان ئارغام-
 چىلارنى ئەكەلدۈرۈپ بىرنەچچە قاچا ياغنى
 ئارغامچىغا تۆكتى، ئاندىن ئارغامچىنىڭ
 بىر ئۇچىنى كېمىگە باغلاتقۇزدى. يەنە بىر
 ئۇچىنى بولسا دېڭىزغا تاشلىدى. بۇ چاغ-
 دا شۇنداق كۆپ بېلىقلار ئارغامچا ئەت-
 رايىغا ئولىشىپ، بىزگە ھۇجۇم قىلىدى.
 مۇئەللىم يەنە بۇيرۇق قىلىپ كېمىدىكى
 گۆشلەرنى پارچە-پارچە قىلىپ ئۇلارنىمۇ
 ئارغامچىغا باغلاپ، بىر ئۇچىنى كېمىگە
 باغلاپ يەنە بىر ئۇچىنى دېڭىزغا تاشلى-
 دى ۋە كېمىدىكى پارچە تۆمۈر ۋە ياغاچ-
 لارنى ئېلىپ بىر-بىرىگە ئۇردى. بۇ چاغ-
 دا كېمە ھەرىكەتكە كەلدى. مۇئەللىم

ئۇرۇشنى خېلى ئۇزۇن داۋام قىلدى. ئاخىرى كېمە قاينامدىن چىقىپ دېڭىزدا قايتا راۋان بولدى. ئارغامچىلار كېسىپ تاشلاندى.

ئىسكەندەرنىڭ ئەجدىھانى ھالاك قىلىشى

ھەرقانداق نەرسىنى يۇتۇپ كېتىدۇ، دەپ شىكايەت قىلدى.

ئىسكەندەر بۇنى ئاڭلاپ كالنى تۈ-لۈم قىلىپ سويدۇردى. كالا تېرىسىنىڭ ئىچىگە گۈڭگۈرت، تۆمۈر، ياغ، ھاك قا-تارلىقلارنى تىقىپ، بۇلارنىڭ ئارىسىغا ئىل-مەك ئورناتتى. ئاندىن كالنى ئەجدىھا كېلىدىغان جايغا ئۆرە قىلىپ تۇرغۇزۇپ قويدى. ئەجدىھا كېلىپ بۇ تېرىنى يۇت-تى. تولۇمغا تىقىلغان نەرسىلەر تارتىشىپ، بىر دەمىدىن كېيىن ئەجدىھانىڭ ئىچىدە ئوت ياندى. ئىلمەكلەر بوشاپ ئەجدىھا-نىڭ ئىچى-باغرىنى قاماللىدى. بىرھازا-دىن كېيىن ئەجدىھا يىقىلدى.

ئەدلى-ئالەم كېلىپ ئەجدىھانىڭ ئاغزى ئوچۇق ھالەتتە ئۆلگەنلىكىنى كۆ-رۈشتى. پۈتۈن ئارال ئەدلى خۇشال بو-لۇپ، ئىسكەندەرگە نۇرغۇن ھەدىيە-لەر تارتۇق قىلىشتى.

ھىندى دېڭىزىدىكى سەنىن دېگەن ئارال ناھايىتى گۈزەل بولۇپ، بۇ ئارال-دا تاغلار، ھەرخىل دەل-دەرەخلەر ۋە گۈزەل قورغانلار ناھايىتى كۆپ ئىدى. قورغانلارنىڭ پەشتاقلىرىمۇ ئىنتايىن ئېگىز ئىدى. ئىسكەندەرنىڭ زامانىغا كەل-گەندە بۇ ئارالدا ناھايىتى دەھشەتلىك بىر ئەجدىھا پەيدا بولدى. ئارال ئە-لىلىرى ئىسكەندەرگە:

— بۇ ئەجدىھا چارۋىلىرىمىزنىڭ ھەممىسىنى يەپ بولدى، بىزنىڭ ھەر كۈ-نى ئىككى كالنى ئەجدىھا كېلىدىغان جاي-غا ئاپىرىپ بېرىش ۋەزىپىمىز بار، بۇ كا-للارنى ھەر كۈنى ئەجدىھا كېلىپ يەپ كېتىدۇ. ئەگەر ئۇنداق قىلماساق ئەجدىھا قەسىرىمىزگە كېلىپ ھەممىنى ۋەيران قى-لىدۇ. ئۇ يىراقتىن خۇددى بۇلۇتقا ئوخ-شاش پەيدا بولۇپ، كۆزلىرىنى چانقىدىن چىقارغان ھالدا ئاغزىدىن ئوت چىقىرىپ،

ئاجايىپ قۇش

يۈرگەندىن كېيىن، دېڭىزدا قاتتىق بو-ران چىقىپ كېمىنى يولدىن ئازدۇردى ۋە پارىس دېڭىزىغا ئاپىرىپ تاشلىدى. بۇ چاغدا دېڭىز دولقۇنلىرى تېخىمۇ ئۇلغى-يىمشقا باشلىدى. كېمىدە مەندىن باشقا يەنە كۆپ سودىگەرلەر ۋە بىر مۇئەللىم مۇ بار ئىدى. سودىگەرلەر مۇئەللىمدىن: — ئەي مۇئەللىم، سىز بۇ دولقۇن-

ئىسپاھانلىق بىر كىشى ماڭما مۇن-داق ھېكايەت سۆزلەپ بەردى: مەن كۆپ قەرز بولۇپ قېلىپ، بۇ قەرزلەرنى تۆلىيەلمەي، ئاخىرى ئىسپاھان شەھىرىنى تاشلاپ ياقا يۇرتلارغا چىقىپ كەتتىم. بىر كۈنى بىر كونا كېمىگە ئولتۇ-رۇپ سەپەرگە ئاتلاندىم. كېمە نەچچە كۈن

لاردىن قۇتۇلۇشنىڭ بىرەر ئامالىنى تاپما-
 لارسىزمۇ؟ — دەپ سورىدى.
 مۇئەللىم ئۇلارغا:
 — ئەگەر ئىچىڭلاردا بىرەرسى چى-
 قىپ ئۆزىنى كۆپچىلىك ئۈچۈن قۇربان
 قىلسا، ئىنسانئاللا بۇنىڭ پايدىسى باشقى-
 لارغا ئۆتۈپ، بۇنىڭدىن باشقىلار سالامەت
 قالار، — دېدى.
 مەن بىر دەم ئويلىغاندىن كېيىن:
 — ئەي بۇرادەرلەر، مەن تىرىكلىك-
 نىڭ قاتتىقلىقىدىن جېنىمدىن تويغان.
 ئەمدى مۇشكۈلچىلىك ئۈچۈن جېنىمنى
 پىدا قىلىشقا رازىمەن. قېنى ئېيتىڭ.
 نېمە قىلىشىم كېرەك. بۇيرۇقىڭىزنى ئورۇن-
 داي، — دېدىم مۇئەللىمگە قاراپ.
 — سەن ئاۋۇ ئارالغا چىقىپ، ئۇ يەر-
 دىكى دۇمباقنى ئۈچ كېچە - كۈندۈز توخ-
 تىماي ئۇر. شۇ چاغدا كېمە قاينىسامدىن
 چىقالايدۇ، — دېدى مۇئەللىم.
 مەن ئۇلارغا:
 — مېنىڭ ئىسپاھاندا نۇرغۇن ئادەم-
 لەرگە قەرزىم بار. سىلەر مەن ئۈچۈن
 ئۇلارغا قەرزىنى تۆلۈۋەتسەڭلار ۋە مەن
 ئۈچۈن خەيرى - ئېھسان قىلساڭلار، — دەپ
 شەرت قويدۇم.
 ئۇلار شەرتلىرىمنى قوبۇل قىلىپ،
 چوقۇم ئادا قىلىدىغانلىقىغا قەسەم ئىچتى.
 ماڭا ئۈچ كېچە - كۈندۈزگە يەتكۈدەك
 ئوزۇق - تۈلۈك بەردى. مەن جەزىرىگە
 چىقىپ دۇمباقنى ئۇرۇشنى باشلىدىم.
 ئۈچىنچى كۈنى كېمە ھەرىكەتكە
 كېلىپ كۆزۈمدىن غايىب بولدى.
 شۇنداق قىلىپ مەن بۇ ئارالدا يال-
 غۇز قالدىم. جەزىرىدىكى بىر تۈپ دەرەخ-
 كە كۆزۈم چۈشۈپ قالدى. بۇ دەرەخ شۇن-

داق ئېگىز ئىدىكى، بۇنداق كاتتا دەرەخ-
 نى ئۆمرۈمدە كۆرمىگەن ۋە ئاڭلاپمۇ باق-
 مىغانىدىم. دەرەخنىڭ تىۋىنىدە خۇددى
 سۈپىغا ئوخشاش بىر جاي بار بولۇپ
 ئۇنىڭ نېمىلىكىنى بىلمىدىم. كەچ كىرگە-
 نىدى، بىر غەيرىي ئاۋازنى ئاڭلىدىم.
 ئاۋاز چىققان تەرەپكە قارىسام، ئادەمنىڭ
 قورققۇسى كەلگۈدەك شۇنداق چوڭ بىر
 قۇش ئۇچۇپ كېلىپ، ھېلىقى چوڭ دە-
 رەخ ئاستىدىكى سۈپىغا قوندى. شۇ چاغدا
 بىلىدىمكى ئۇ جاي شۇ قۇشنىڭ ئۇۋىسى
 ئىكەن. مەن بۇ قۇشنىڭ تۇرقىدىن قورق-
 تۇم. ئۆزۈمنى پىندىغان جايغا ئالدىم. بىر
 كېچە ئۆتۈپ تاڭ ئاتتى. قۇش قانات-
 قۇيرۇقلىرىنى تېقىپ، پەرۋاز قىلىپ ئۇچۇپ
 كەتتى. كەچ كىرگەندە يەنە ئۇچۇپ كې-
 لىپ، ھېلىقى سۈپىغا قوندى. بۇ چاغدا
 مەن ئاستا ئۇنىڭ قېشىغا بېرىپ ئۆرە
 تۇردۇم. ئۇ ماڭا ھېچقانداق خىرىس قىل-
 مىدى. تاڭ ئاتتى، قۇش يەنە ئۇچۇپ كەت-
 تى. كەچ كىرگەندە كېلىپ يەنە ئۆز جا-
 يىغا قوندى. بۇ نۆۋەت مەن ئۇنىڭدىن
 قورقىدىم. ئۇنىڭ يېنىغا بېرىپ ئولتۇردۇم.
 يەنە بىر كېچە ئۆتۈپ تاڭ ئاتتى. قۇش
 بۇرۇنقىدەكلا قانات - قۇيرۇقلىرىنى تۈزەش-
 تۈرۈشكە باشلىدى. مەن ئۇنىڭ ئۈچۈشقا
 تەييارلىنىۋاتقانلىقىنى سەزدىم. دە، دەرھال
 ئۇنىڭ يېنىغا بېرىپ پۇتىغا ئېسىلدىم.
 قۇش مېنى كۆتۈرگەنچە ئاستا ئاسمانغا
 قاراپ كۆتۈرۈلدى. قۇش شۇ تەرىزدە نەچ-
 چە كېچە - كۈندۈز ئۇچتى. قۇش ئۇچۇۋا-
 تاتتى. مەن تىۋىنىگە قارىدىم. دېڭىزنىڭ
 مەۋج ئۇرۇپ تۇرغان قاينىمىدىن باشقا
 ھېچ نەرسىنى كۆرمىدىم. مەن بۇ چاغدا:
 «قولۇمنى قويۇپ بېرىپ بۇ دۇنيانىڭ رەن-

جەدىدىن بىراقلا قۇتۇلماي» دەپ ئويلىدىم. لېكىن سەۋرى قىلدىم. قۇش يەنە نەچچە كۈن ئۇچتى. مەن يەنە تەۋەزگە قارىدىم. بىر چوڭ گۈمبەزنىڭ يۇمىلاق ئۆگزىسىنى كۆردۈم. قۇش ئاستا-ئاستا تەۋەزگە قارىپ سىيرىلىپ ئۇچۇشقا باشلىدى. قۇش گۈمبەزگە يېقىنلاشتى ۋە قونۇشقا تەمىشلەدى. شۇ ئەسنادا قولۇمنى قويدۇم بېرىپ گۈمبەزنىڭ ئۆگزىسىنى ساق-سالامەت تۇتۇۋالدىم. قۇش ئۇچۇپ كەتتى. بۇ شەھەرنىڭ ئادەملىرى بۇ ۋەقەنى كۆرۈپ ھەيران قېلىشتى ۋە يېنىمغا كەلدى. ئۇلار مېنى كۆتۈرۈپ پادىشاھنىڭ ئالدىغا ئېلىپ كىردى. پادىشاھ مېنىڭ تىلىمنى بىلىدىغان بىر ئادەمنى تېپىپ كېلىپ مەندىن ئەھۋال سورىدى. مەن بولغان ۋەقەلەرنى

پادىشاھقا سۆزلەپ بەردىم. پادىشاھ ھەيران قالدى. مەن پادىشاھ يېنىدا بىرنەچچە كۈن تۇردۇم. پادىشاھ ماڭا نۇرغۇن پۇل-ماللارنى ئىنتىم قىلدى. بىر كۈنى مەن ساياھەت قىلىپ دېڭىز ياقىسىغا باردىم. بىر كېمىدە ھېلىقى سەپەرداشلارم بىلەن ئۇچرىشىپ قالدىم. ئۇلار مېنى كۆرۈپ ھەيران قېلىشتى ۋە سورىدى. مەن: — ئەي خالايدىق، مەن ئۆز جېنىمنى سىلەرنىڭ نىجاتلىقىڭلار ئۈچۈن پىدا قىلغانىدىم. ئەمدى تەڭرى ماڭا خالاسلىقنى بەردى. يەنە تېخى نۇرغۇن پۇل-مالمۇ بەردى. مەقسىتىمگە سىلەردىن بۇرۇن يەتكۈزدى، — دېدىم. خالايدىق مېنىڭ بۇ سۆزلىرىمنى ئاڭلاپ ئىبىرەت ئېلىشتى. باشتىن ئۆتكۈزگەن ھېكايەمنى تەبرىكلەشتى.

ئاجايىپ ئارال

سودىگەرلەردىن بىرى مۇنداق رىۋايەت قىلدى: — بىر كۈنى مەن كېمىگە ئولتۇرۇپ سەپەرگە چىقتىم. كېمە دېڭىز دولقۇنىغا ئۇچراپ، داۋالغۇشقا باشلىدى. ئاخىرى مېنى «مەھتەر» دېگەن ئارالغا ئاپىرىپ تاشلىدى. مەن بۇ ئارالغا چىقىپ قارىدىم. ئارالدا ئادەملەر كۆپ ئىكەن. بۇ يەردە خېلى زامان تۇردۇم. جەزىرىدىكى ئادەملەر بىلەن ئۆلپەتلەشتىم. ئۇلارنىڭ تىلىنى ئۆگەندىم. بىر كۈنى كەچتە جەزىرىدىكى خالايدىقلارنىڭ داد-پەرياد قىلىشىنى يىغىلىشىۋاتقانلىقىنى كۆردۈم ۋە ئۇلاردىن بۇنىڭ سەۋەبىنى سورىدىم. ئۇلار كۆكنىڭ بۇرجىكىدىكى بىر يۇلتۇزنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ:

— ئۇ يۇلتۇز بىزنىڭ بېشىمىزنىڭ ئۇدۇلغا كەلسە، بۇ يەردىكى ھەرقانداق نەرسە كۆيۈپ كۈلگە ئايلىنىدۇ. بۇ ۋەقە ھەر ئوتتۇز يىلدا بىر قېتىم يۈز بېرىدۇ، — دېدى.

دەرھەقىقەت، ئۇ يۇلتۇز كۈندىن-كۈنگە يېقىنلاشماقتا ئىدى. جەزىرىدىكى خالايدىقلار مال-دۇنيالىرىنى كېمىلەرگە قاچىلاپ كېتىشتى. مەنمۇ ئۇلار بىلەن بىللە كەتتىم. ئۇ يۇلتۇز بۇ جايدىن ئۆتۈپ كەتكەندىن كېيىن، ئۇلار يەنە قايتىپ كېلىشتى. دېگەندەك جەزىرىدىكى ھەممە نەرسىلەر كۆيۈپ كۈلگە ئايلىنىپتۇ. ئۇلار يەنە يېڭىباشتىن ئۆي-ماكانلىرىنى سېلىشقا باشلىدى.

زەۋرا ئارىلى

پادىشاھلىرى بۇ يەرگە مەخسۇس ئادەم قويۇپ، ئۇ يىلانلارنى تۇتىدىكەن. پادىشاھ ئۇنىڭ تېرىسىنى ئېلىپ بەدىنىگە سۈركەيدىكەن. بۇ ياخشىلىق ۋە راھەت ئېلىپ كېلىدىكەن. ئەگەر سىل كېسىملىگە گىرىپتار بولغان ئادەم ئۇ يىلاننىڭ تېرىسىنى يەرگە يېيىپ ئۈستىدە ئولتۇرسا كېسىلى ساقىيىدىكەن. پادىشاھلار بۇ يىلان تېرىلىرىنى بىر-بىرىگە سوۋغا قىلىشىدىكەن. ھىندى پادىشاھلىرى ئوردىلىرىدا بۇنداق يىلان تېرىلىرى ناھايىتى كۆپ. شۇڭا ھىندىلاردا سىل كېسىملىگە گىرىپتار بولغانلار ناھايىتى ئاز بولىدۇ. ئادەتتىكى ھىندىلارمۇ بۇ كېسەلگە گىرىپتار بولسا، پادىشاھ خەزىنىسىدىن بۇ خىل تېرىنى ئېلىپ چىقىپ ئىشلىتىدۇ.

بىر سودىگەر زەۋرا ئارىلى ھەققىدە مۇنداق دېگەن قىلدى. بۇ ئارال چىن شەھىرىگە يېقىن بولۇپ، ئارالدا تاشتىن ياسالغان بىر شەھەر بار. بىر كۈنى بىز شۇ شەھەرگە باردۇق. ئۇ شەھەردىن ھەرخىل غەيرىي ئاۋاز ۋە غۇلغۇلا كېلەتتى. ئۇ يەرگە ھېچكىم بارالمىدىكەن. شەھەرنىڭ ئۇدۇلىدا تاتلىق سۇ بولۇپ، ئۇ سۇدىن كافۇرنىڭ ھىدى پۇراپ تۇرىدىكەن. شەھەر يېنىدا بىر تاغ بار بولۇپ، تاغ ئۈستىدىن بىر پارچە ئۇلۇغ ئوت كۆككە لاۋۇلىداپ يېنىپ تۇراتتى. تاغدىكى ئوت يېنىپ تۇرغان جايىدا يىلان بار ئىكەن. ئۇ يىلان ھەر يىلى بىر قېتىم سىرتقا چىقىدىكەن. زەڭگىرنىڭ

قۇشلار بىلەن جەڭ

ئوخشايدىغان بىر جايغا ئاپىرىپ قامىدى. مەن قەپەسىنى سۇندۇرۇپ قاچتىم. ئەمما ئۇلار مېنى يەنە تۇتۇۋېلىپ سۇلاپ قويدى. شۇنداق قىلىپ مەن بۇ يەردە تۇرۇپ قالدىم. بارا-بارا ئۇلار بىلەن چىقىشقا قىيىنلاشتى. بىر كۈنى ئۇلارنىڭ جەڭ تەييارلىقى قىلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ سەۋەبىنى سورىدىم: — بىزنىڭ قۇش دۈشمىنىمىز بار، ئۇ قۇشلار ھەر يىلى مۇشۇ چاغدا كېلىپ بىز بىلەن جەڭ قىلىدۇ، دېيىشتى. دەرھەقىقەت، بىرنەچچە كۈن ئۆتۈپ كەندىن كېيىن تېپ-تېپ قۇشلار بۇ يەرگە ئۇچۇپ كېلىشكە باشلىدى. ئۇلار بىر خىل سۇ قۇشلىرى بولۇپ، بۇ يەر-

رۇملىق بىر كىشى ماڭا مۇنداق رىۋايەت سۆزلەپ بەردى. بىر كۈنى قۇزلەم دېڭىزىدا سەپەر قىلىۋېتىپ كېيىنمىز پىچاقلىنىپ كەتتى. مەن بىر پارچە تاختايغا چىقىۋالدىم. سۇدا لەيلەپ قالدىم. شامال مېنى «بەھسا-ناس قەسرۇلقاقى» دەپ ئاتىلىدىغان بىر ئارالغا ئاپىرىپ تاشلىدى. قارىسام بۇ ئارالدا بىر خىل ئادەملەر بولۇپ، ئۇلارنىڭ قەددى-قامىتى بىر گەز ئەتراپىدا ئىدى. ئۇلارنىڭ كۆپىنىڭ بىر كۆزى كۆرۈنمەي ئىكەن. ئۇلار مېنى كۆرۈپ قالدى. دە، باغلىغان پېتى پادىشاھنىڭ ئالدىغا ئېلىپ باردى. پادىشاھى مېنى زېندانغا قاماشنى بۇيرۇدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار قەپەسىگە

لەن باتۇرلارچە ئېلىشتىم. قۇشلارنىڭ ھەم-
مىسى ھەيۋىتىمىدىن قورقۇپ قاچتى. ئۇلار
بۇ ھالىنى كۆرۈپ ماڭا تولىمۇ ئىززەت-
ھۆرمەت قىلىشتى.

ئىت باشلىق ئادەم

دىكىلەر ئۇلارنى «غەرابىق» دەپ ئاتايدۇ-
كەن. ئۇلار: «بىزنىڭ دۈشمەنلىرىمىز مۇشۇ
قۇشلار» دەيدى. بىلىدىمكى، ئۇلارنىڭ بىر
كۆزىنى مۇشۇ قۇشلار چوقىلاپ كور قىلغا-
نىكەن. مەن قوراللىق ئېلىپ قۇشلار بە-

ياقۇپ بىننى سەرراج بىننى ئىسھاق
مۇنداق ھېكايەت قىلدى: مەن يۈزلىرى تا-
تىلانغان بىر ئادەمنى كۆردۈم ۋە ئۇنىڭدىن
بۇنىڭ سەۋەبىنى سورىدىم. ئۇ ماڭا مۇنداق
ھېكايەت قىلىپ بەردى.

بىر كۈنى بىز كېمە بىلەن سەپەردە
ئىدۇق، تۇيۇقسىز قاتتىق بوران چىقىپ
بىزنى بىر ئارالغا ئاپىرىپ تاشلىدى. بىز
بۇ ئارالدا شۇنداق بىر خىل ئادەملەرنىڭ
ياشايدىغانلىقىنى كۆردۈكى، ئۇلارنىڭ بى-
شى ئىتنىڭ بېشىغا، تېنى بولسا ئادەمنىڭ
تېنىگە ئوخشايدىكەن. بىز ئارال بويىدىكى
كېمىگە چىقىۋالدۇق. نۇرغۇن سەگىسلار ①
يېتىپ كەلدى. ئۇلار يىراقتىن بىزگە قا-
راپ تۇردى. ئۇلاردىن بىر قىسمى قوللى-
رىغا تاياق ئېلىپ كېلىپ بىزنى خۇددى
قويىنى ھەيدىگەندەك كېمىدىن جەزدىرىگە
ھەيدەپ ماڭدى. بىز يولدا نۇرغۇن
ئادەم ئۆستىخانلىرىنى كۆردۇق. ئۇلار بىز-
نى ھەيدەپ كېلىپ، ئايرىم ئۆيلەرگە سو-
لدى. مەن سولانغان ئۆيىدە بىزنىڭ خى-
لىمىزدىكى بىر ئادەم بار بولۇپ، ئۇ ناھا-
يىتىمۇ ئاجىز كۆرۈنەتتى. مەن ئۇنىڭدىن
ئەھۋال سورىدىم. ئۇ:

— بۇ سەگىسلار توۋمى يېڭىلى بو-

لىدىغانلىكى نەرسىلەر بولسا ئېلىپ كېلىپ،
بىزگە يېڭۈزىدۇ. بىز سەمىرىگەندىن كېيىن
ئارىمىزدىن سېمىزلىرىمىزنى تاللاپ سويۇپ
يەيدۇ. مەن ئاغرىق ۋە ئورۇق بولغانلىقىم
ئۈچۈن بۇ ئىت باشلىقلار ماڭا خىزمىتى
قىلىمىدى.

بۇ سەگىسلارنىڭ ئەتە ھېيتى بول-
دۇ، شۇ چاغدا، ئۇلارنىڭ ھەممىسى بۇ
جايدىن غايىب بولىدۇ. ئەگەر جېنىمىنى
قۇتۇلدۇراي دېسەڭ شۇ پەيتتە قېچىشنىڭ
كېرەك، مەن سەن بىلەن بىلىمە قاچاي
دېسەم قۇۋۋەت-مادارىم يوق. ئەگەر قاچ-
ماقچى بولساڭ، مەن ساڭا بىر تۈپ دە-

① سەگىسلار - رىۋايەتلەردىكى ئىت باشلىق، ئادەم تەزىملىك مەخلۇقات.

رەخنى كۆرسىتىپ بېرىدى، سەن قېچىپ شۇ دەرەخنىڭ ئۈستىگە چىقىۋال. سەگىسارلار ئۇ دەرەخنىڭ ئۈستىدىكى ئادەمگە چېقىلمايدۇ، - دېدى.

مەن بۇ گەپنى ئاڭلاپ ئورنىمدىن دەس تۇردۇم. دە، كېچىلەپ قېچىپ شۇ دەرەخنىڭ ئۈستىگە چىقىۋالدىم. سەگىسارلار قوغلاپ بۇ يەرگە يېتىپ كەلدى، مېنى دەرەخ ئۈستىدە كۆرۈپ، قايتىپ كەتتى. مەن سەگىسارلاردىن قۇتۇلۇپ بۇ ئارالدا يۈردۈم. ئارالدا دەرەخلەر ناھايىتى كۆپ ئىكەن. بىر تۈپ چوڭ دەرەخ ئۈستىدە ناھايىتى نۇرغۇن ئادەملەرنىڭ تۇرغانلىقىنى كۆردۈم ۋە شۇ دەرەخنىڭ ئۈستىگە چىقتىم. دەرەخ ئۈستىدە ناھايىتى چىرايلىق ئادەملەر ئولتۇرغانىكەن، مەنمۇ ئۇلارنىڭ يېنىغا بېرىپ ئولتۇردۇم. ئۇلارنىڭ تىلىنى بىلىدىم. ئۇلارمۇ مېنىڭ تىلىمنى بىلىشىمدى. بىر دەمدىن كېيىن ئۇلاردىن

بىرى كېلىپ قولىنى گەدىنىمگە ئالدى ۋە بوينۇمغا مەنىنى پۈتلىدى. بىلەن مېنى قاتتىق قىستى. مېنى پۈتلىدى بىلەن قوزغىلىشىمغا ئىشارەت قىلدى. بۇ چاغدا مەن ئۇنى گەدىنىمدىن ئېلىپ تاشلاشقا ھەرىكەت قىلدىم. ئۇ ئۆتكۈر تىرناقلىرى بىلەن مېنى تاتلىدى. مەن ئۇنى دەرەخلەر ئۈستىدە ئېلىپ يۈردۈم. ئۇ گەدىنىمدە ئولتۇرۇپ دەرەخلەردىن مېۋىلەرنى ئۈزۈپ يەيتتى. ئۇنىڭ ھەمراھلىرى مېنىڭ دالەتىمنى كۆرۈپ زاڭلىق قىلىشاتتى. بىر چاغدا دەرەخنىڭ بىر تال شېخى ئۇنىڭ كۆزىگە كىرىپ كەتتى. مەن دورا شەرىپتى ياساپ ئۇنىڭغا بەردىم. ئۇ دورىنى ئىچىپ مەست بولۇپ پۈتلىدىرى بوشىشىپ كەتتى. ئۈشتۈمتۈت ئۇنى گەدىنىمدىن ئېلىپ يەردىگە تاشلىدىم. دە، ئاخىرى قېچىپ قۇتۇلدۇم. يۈزۈمدىكى تاتۇق ئىزلىرى ئەنە شۇنىڭدىن قالغان.

سۇ ئادەملىرى

ئەبۇ ھەمەدان يەئىبى مۇنداق رىۋايەت قىلدى. شام دېڭىزىدا ئىنتايىن چوڭ بېلىقلار ياشايدۇ. ئۇ يەرنىڭ ئادەملىرى بېلىقلارنى چوڭ ئىلمەك ۋە ئارغامچىلار بىلەن ئوۋلايدۇ. بىر كۈنى خالايمىقلار شۇ تەرىقىدە ناھايىتى چوڭ بىر بېلىقنى دېڭىز قىرغىقىغا سۆرەپ ئېلىپ كەلدى. خالايمىقلار كۆردىكى، بۇ چوڭ بېلىقنىڭ قۇ-

لىقىدىن رەڭگى ئاپئاق، چاچلىرى قىزىل ناھايىتى چىرايلىق بىر قىز چىقتى. قىزنىڭ بېلىدە نېپىز پەردىسى بار بولۇپ، خۇددى تامبالغا ئوخشاش كىندىكىدىن بېلىگىچە چۈشۈپ تۇراتتى. بېلىقچىلار ئۇ قىزنى بېلىقنىڭ قولىقىدىن تارتىپ چىقاردى. شۇ ھامان قىز قولىدىن بېلىقنى ئۇرۇپ، چاچلىرىنى يۇلۇپ، ئاللا - توۋا كۆتۈردى. دە، ئۆلدى. مەن بۇنداق ۋەقەلەرنى يەنە بىرقانچە كىتابلاردىمۇ كۆرگەنمەن.

نۇشروۋان بىلەن دېڭىز ئادىمى

نۇشروۋان پادىشاھ تۈركلەر بىلەن بىر قېتىملىق جەڭدە دېڭىزدا تۇغان باغ-

لىدى. تۇغاننى پىۋتتۈرگەندىن كېيىن ئۇنى تەكشۈرۈپ چىقىپ، تەڭرىگە شۈكۈر-

سانالار ئوقۇدى ۋە خۇشال بولۇپ تەختە-
نى تۇغاننىڭ بىر تەرىپىگە قويۇشقا بۇي-
رۇدى. ئۆزى تەختكە ئولتۇرۇپ:
— ئەي قۇدرەتلىك تەڭرى، سەن
ماڭا ئىلھام بەردىڭ. بۇ تۇغاننى ياساپ
تۈركلەر بىلەن غالىب جەڭ قىلىشىمغا مە-
دەت بەردىڭ. مېنى ئەمدى ئۆز مۇقامىڭغا
يەتكۈزگەيسەن، — دېدى. ئاندىن كېيىن
بېشىنى قويۇپ ئۇيقۇغا كەتتى. شۇ چاغدا
دېڭىزدىن خۇددى بۇلۇتقا ئوخشاش قارا
تۇمان پەيدا بولۇپ، ئالەمنى قاپلىدى.
بۇ قارا تۇمان نوشىرۋاننىڭ قەستىگە چۈش-
تى. ئۇنىڭ چېرىكىلىرى يانى تارتىپ تەييار
بولدى. نوشىرۋان ئويغىنىپ چېرىكىلىرىگە:
— ئوقيا ۋە ياراقلىرىڭلارنى تاشلاڭ-
لار، مەن ئۆزلۈكۈمدىن جۇدا بولغىلى ئىك-
كى يىل ئالتە ئاي بولدى. تەڭرى ماڭا
ئىلھام ۋە مەدەت بەرگەچكە بۇ تۇغاننى
ياساپ پۈتتۈردۈم. بۇنداق ئۇلۇغ ئىش
مېنىڭ قولۇمدا تامام بولدى. ئەمدى مەن

تەڭرىنىڭ ئىرادىسى بىلەن بىر سۇ ھايۋىنى
تەرىپىدىن «الاک بولمەن، — دېدى. پۇ-
تۇن لەشكەرلەر قورال-ياراقلىرىنى تاش-
لىدى. شۇ چاغدا دېڭىزدىن بىر ئادەم
چىقتى ۋە نوشىرۋان ئادىلىنىڭ ئالدىغا
كېلىپ:
— ئەي پادىشاھ، بىلىڭىكى، مەن مۇ-
شۇ دېڭىزدا ياشىغۇچىلاردىن بىرى بولمەن.
ئىلگىرى بۇ يەردە كۆپ پادىشاھلارنىڭ بۇ
تۇغاننى ياسىغانلىقىنى كۆرگەنمەن، ئەمما
ئۇلارنىڭ ھەممىسى خاراب بولغان. ماڭا
تەڭرىدىن پالانى شەھەردىن پالانى پادى-
شاھ كېلىپ بۇ يەردە تۇغان بىنا قىلىدۇ،
ئۇنى ھەچقانداق ئادەم ۋەيران قىلالمايدۇ
دەپ خەۋەر كەلگەنىدى. ئۇ پادىشاھ
سەندۇرسەن. تەڭرى قىلغان مۇشەققەتتىڭگە
ئوبدان ئەجىر بەرسۇن، — دېدى. دە، كۆز-
دىن غايىپ بولدى. ئۇنىڭ نە ئاسمانغا
چىقىپ كەتكەنلىكىنى ياكى دېڭىزغا كىرىپ
كەتكەنلىكىنى ھېچكىم بىلمىدى.

سۇ ئادەمىنىڭ سۆزى

شام دېڭىزىدا سۇ ئادەملىرى كۆپ
ياشايدىكەن. ئۇلار پات-پات دېڭىز يۈ-
زىدە پەيدا بولۇپ قالىدىكەن. دېڭىز يۈ-
زىگە چىققاندا ئۇلارنىڭ بېلىدىن يۇقىرى
تەرىپى سۇ ئۈستىدە، قالغان تەرىپى بولسا
سۇنىڭ ئاستىدا تۇرىدىكەن. ئېيتىشىلارغا
قارىغاندا سۇ ئادەملىرىنىڭ سۇدىن تاشقى-
رى چىقىشى ئەرزانچىلىق ۋە تىنچلىق-
نىڭ دەلىلى ئىش.

سۇ ئادەملىرىدىن بىرىنى بىر پادى-
شاھ تۇتۇۋېلىپ يەنە بىر پادىشاھقا سوۋغا
قىپتۇ. پادىشاھ بۇ سۇ ئادەمنىڭ سۆزىنى
ھەرقانچە قىلىپمۇ بىلەلمەپتۇ، ئاخىر بۇ

سۇ ئادەمىگە خوتۇن ئېلىپ بېرىشكە بۇي-
رۇق قىلىپتۇ ۋە شۇ ئارقىلىق ئۇنىڭ بالى-
سىدىن سورماقچى بوپتۇ. شۇنداق قىلىپ
ئۇلاردىن بىر پەرزەنت تۇغۇلۇپتۇ، ئۇنىڭ
بالىسى چوڭ بولغاندىن كېيىن، پادىشاھ سۇ
ئادەمىنى ئېلىپ كېلىپ ئۇنىڭدىن سۆز
سورايتۇ ۋە ئۇنىڭ بالىسىدىن:
— ئاتاڭ نېمە دەيدۇ، دەپتۇ پادىشاھ
ئۇنىڭ بالىسى:
— ئاتام سىلەرگە ھەيران قاپتۇ. ئۇ:
«ھەممە ھايۋانلارنىڭ قۇيرۇقى ساغرىسىدا
ئىكەن، ئەمما بۇلارنىڭ قۇيرۇقى بېشى ۋە
يۈز كۆزلىرىدە ئىكەن» دەيدۇ، — دەپ
جاۋاب بېرىپتۇ.

بىستون تېغى

ھەققىدە رىۋايەت

بىستون تېغى ناھايىتى ئېگىز ۋە ھەيۋەتلىك بولۇپ، ھەممەدان بىلەن مەلۇان دېگەن شەھەرنى ئايرىپ تۇراتتى. بۇ تاغنى توغرىسىغا كېسىپ ئۆتۈش ئۈچۈن ئۈچ كۈن كېتەتتى. بۇ تاغ تېشىنىڭ قاتتىقلىقى بىلەن ئالەمگە مەشھۇر ئىدى.

ئەجەمنىڭ رىۋايەتلىرىدە ئۇ تاغنىڭ تېشىنىڭ قاتتىقلىقى توغرىسىدا مۇنداق رىۋايەتلەر قىلىنغان:

خۇسرەۋ دېگەن بىر پادىشاھنىڭ شىرىن ئاتلىق، گۈزەللىكتە تەڭدىشى يوق بىر مەلىكىسى بار ئىدى. بۇ شەھەردە فەرھاد ئىسىملىك بىر تاش يۇنۇغۇچى يىگىت بار بولۇپ، كۈنلەردىن بىر كۈنى شىرىن شىكارغا چىقىپ تاغ باغرىغا كەلگەندە فەرھاد ئۇنى كۆرۈپ قالدى ۋە ئۇنىڭغا ئاشىق بىسقارار بولدى. بۇنىڭدىن خائىش پەرۋىز خەۋەر تاپتى. پەرۋىز ئۇلارنى توسۇش ئۈچۈن ۋەزىر - ۋۇزىراللىرىغا مەسلىھەت قىلىپ.

— ئەي ۋەزىرلەر، فەرھادنى مۇشۇ ھالدا يوقىتاي دېسەم خەلقىم ئالدىدا ھۆرمىتىم چۈشەر، زىدانغا تاشلاي دېسەم ئۇ بىگۇناھتۇر. ئۇنى قانداق قىلىپ بۇ ئاشىقلىقتىن تەرك قىلغىلى بولار؟ — دېدى. ۋەزىرلەردىن بىرى:

— ئەي خانىم، بۇنىڭ ئۈچۈن فەرھادنى بىر ئىشقا سالماق كېرەك. ئۇنى قەسابە تېغىنى چېپىشقا سېلىش كېرەك. شۇنداق قىلغاندا ئۇنىڭ ئۆمرى شۇنداقدا سەرپ بولغاي، ئەگەر ئۇ مۇشۇ ئىشتا ئۆلسە ئۇنىڭدىن قۇتۇلغىلى بولار. ئۆلمىگەن تەقدىردىمۇ مۇشۇ ئىش بىلەن نەچچىلىگەن

يىللارنى سەرپ قىلىپ ئاخىرى قېرىدەلىق يېتىپ زەئىپلىشىپ تۈگىشەر، — دېدى. ۋەزىرنىڭ بۇ سۆزى پەرۋىزنىڭ دىلىغا ياقىتى، فەرھادنى ھازىر قىلىپ:

— ئەي فەرھاد، بىستون تېغى ھەممەدان بىلەن مەلۇان شەھىرى ئوتتۇرىسىدىكى يولنى توسۇپ تۇرماقتا. سەن ئۇ تاغنىڭ ئوتتۇرىسىدىن كېسىپ يول ئاچ، ئۇ يولدىن ئۆتكىلى ۋە قايتىپ كەلگىلى بولسۇن، — دەپ بىستون تېغىنى كۆرسەتتى.

— ئەي پادىشاھ، مەن ئۇ تاغنى سىزنىڭ يولىڭىزدىن يۆتكەي، بۇنىڭ شەرتى شىرىننى ماڭا ياتلىق قىلامسىز؟ — دېدى فەرھاد.

خۇسرەۋ بىلەن پەرۋىزنىڭ «ياق» دېيىشكە ئامالى قالماي.

فەرھاد پادىشاھ ئوردىسىدىن چىقىپ بىستون تېغىغا كەلدى. ئۇ چوڭ بىر قۇرام تاشقا شىرىننىڭ سۈرىتىنى، ئۇنىڭ چۆرىسىگە كېنىزەك ۋە خىزمەتكارلارنىڭ سۈرىتىنى، سۈرەتنىڭ ئوتتۇرىسىغا بولسا پەرۋىزنىڭ «شەبىدىز» دەپ ئاتىلىدىغان داڭلىق ئېتىغا مېنىپ تۇرغان سۈرىتىنى ئويدى. فەرھاد بۇلارنى شۇنداق ئۇستا ماھارەت بىلەن ئويدىكى، ئۇنى كۆرگەن ئادەم «بۇ ئادەمنىڭ قولىدىن كېلىدىغان ھۈنەر ئەمەس. بۇ چوقۇم جىمىنىڭ ھۈنەرى» دەپ قالاتتى. ئاندىن فەرھاد يەنە شىرىننىڭ ئالدىغا ئۆزىنىڭ پولات كەتمەنى ئېگىز كۆتۈرۈپ تاغ چېپىۋاتقان سۈرىتىنى ئويدى.

فەرھاد تاغنى چېپىشقا باشلىدى. ئۇ بىستون تېغىدىن يىگىرمە ئاتلىق ئادەم

تاش بىلەن تۆمۈرمۇ ھەيران بۇ ئىشتىن،
قالدى تەئەججۈپتە كۆك، ھەيران زېمىن.

بىر كۈنى پادىشاھ سىپاھلىرىدىن
بىرى بىستون تېغىغا كەلدى ۋە فەرھاد-
نىڭ قازغان تاغلىرىنى كۆردى. ئۇ ھەيران
بولغىنىچە ئوردىغا قايتىپ ئەھۋالنى پەرۋىز،
گە ئېيتتى.

— ئەگەر فەرھاد مۇشۇ تەرىقىدە تاغ
تېشىدىغان بولسا پات ئارىدا تاغدىن بىر
يول ئېچىپ بولىدۇ، — دېدى.

پەرۋىز بۇنى ئاڭلاپ دەرغەزەپكە
كەلدى ۋە:

— دەرھال فەرھادقا «شىردىن ئۆلدى»
دەپ خەۋەر قىلىنسۇن. ئۇ قىلغان ئىشلى-
ردىنى ئەمدى ئاياغلاشتۇرسۇن! — دەپ
پەرمان قىلدى.

پادىشاھ سىپاھلىرى بېرىپ فەرھادقا
بۇ خەۋەرنى يەتكۈزدى.

فەرھاد بۇ سۆزنى ئاڭلاپ: «ئاھ!»

دېگىنىچە تىشە (تاش قازغۇچى ئەسۋاب)
سىنى تاشقا قاتتىق ئۇردى. تىشە تاشقا

پاتتى. فەرھاد بېشىنى تىشەگە ئۇردى ۋە
ئالەمدىن مەڭگۈ ۋىدالاشتى.

توغرىسىغا ئۆتەلىگۈدەك يول ئالدى.
فەرھاد كېچە - كۈندۈز تاغ قازاتتى.
قازغان تاشلىرىنى كېچىلىرى توشۇپ تاغ
ئېتىكىگە ئېلىپ باراتتى. فەرھاد ئالدى
بىلەن كىچىك مۇنار شەكلىدە قېزىپ ئان-

دىن ئۇنى ئۆرۈيدىكەن. ئاندىن چوڭ -
چوڭ تاشلارنى بىردىن-بىردىن توشۇپ تاغ
ئېتىكىگە تىزىدىكەن.

شەيخ نىزامى بۇ ھەقتە مۇنداق
شېئىر يازغانمكەن:

چۈشەتتى ھەر جايدىن تاش پارچىلىرى،
كۆرگەن ئادەملەر چىشلەيتتى قولىم.

خاسىيەتلىك تاش

پادىشاھنىڭ يېنىدىن كىلىرىدىن بىرى:
— ئەي پادىشاھ، سىزدە بىر پادى-

شاھتا بولۇشقا تېگىشلىك ئەڭ مۇھىم
نەرسىدىن بىرى يوق، — دەپتۇ.

سۇلايمان بىننى ئابدۇلمەلىك:
— ئۇ قانداق نەرسە؟ — دەپ سوراپتۇ.

— ئۇ بىر كامالەتكە يەتكەن ۋەزىر

بىر كۈنى سۇلايمان بىننى ئابدۇل-
مەلىك:

— مېنىڭ مەملىكىتىم سۇلايمان بىننى
داۋۇد ئەلەيھىسسالامنىڭ مەملىكىتىدىنمۇ

كەم ئەمەستۇر. مەندە بار بايلىق يەر
يۈزىدىكى ھەرقانداق بىر پادىشاھتا

يوقتۇر، — دەپتۇ.

بولۇشى كېرەككى، خۇددى سىزنىڭ خەلم-
 پىلىمىڭىز ئاتا - بوۋىڭىزدىن تاكى سىزگە -
 داۋاملىشىپ كەلگىنىگە ئوخشاش، ئۇنىڭمۇ
 ۋەزىرلىكى ئاتا - بوۋىدىن سىزدىن ھازىرغىچە -
 داۋاملىشىپ كەلگەن بولۇشى شەرت، - دەپتۇ.
 - سەن مۇشۇ شەرتلىك ھازىر
 بولغان ۋەزىرنىڭ بارلىقىنى بىلەمسەن؟ -
 دەپتۇ پادىشاھ
 - بىلىمەن. ئۇ جەنۇبىي بىننى بەر -
 مەكىدۇر، - دەپتۇ ئۇ كىشى، - ئۇنىڭ ئا -
 تىسى، بوۋىسى شىردىن بابەكنىڭ زامانىغىچە
 ۋەزىر بولۇپ كەلگەن. ئۇنىڭدا ۋەزىرلىك
 بابىدا ئاتا - بوۋىسى تەرىپىدىن پۈتۈلگەن
 كىتاب بولۇپ، ئۇ ۋەزىرلىكتە شۇ كىتاب
 ئارقىلىق كامالەتكە يەتكەنىدى. ئۇنىڭ ئاتا -
 سى پادىشاھلاردىن كۆپ دىش - ۋارچىلىق
 كۆرگەچكە، ئۇمۇ ھازىر ۋەزىرلىك ئىشلىرىدە -
 دىن ۋاز كېچىپ بەلخىتە يالغۇز تۇرۇۋاتىدۇ.
 سىزگە شۇ كىشىدىن بۆلەك ئادەم ۋەزىر -
 لىككە لايىق ئەمەس، - دەپتۇ.
 ئابدۇلمەلىك بەلخ ھاكىمىغا: «جەنۇبىي
 دەرھال دەمەشققە ئىززەت - ئىكرام بىلەن
 ئىۋەتسۇن. ئۇنىڭ ئۈچۈن قانچىلىك تىللا
 كەتسە كەتسۇن.» دەپ نامە پۈتۈپ ئىۋە -
 تىپتۇ.
 شۇنداق قىلىپ جەنۇبىي دەمەشققە
 كېلىپ پادىشاھ سۇلايمان بىننى ئابدۇلمە -
 لىكنىڭ خىزمىتىگە كىرىپتۇ. سۇلايمان بىننى
 ئابدۇلمەلىك جەنۇبىي كۆرۈش بىلەنلا،
 ئۇنىڭ كېلىشىگەن چىرايى ۋە قامىتىگە
 قاراپ، كۆڭلىدە جەنۇبىيگە قارىتا چوڭقۇر
 مېھرى پەيدا بوپتۇ. پادىشاھ ئۇنى ئۆز
 يېنىغا كېلىپ ئولتۇرۇشقا چاقىرىپتۇ.
 جەنۇبىي پادىشاھنىڭ قېشىغا كېلىپ ئولتۇ -
 رۇشى بىلەن تەڭلا، پادىشاھ سۇلايمان بىننى

ئابدۇلمەلىك قاتتىق غەزەپ بىلەن:
 - يوقال كۆزۈمدىن، قوپ! - دەپ
 ۋارقىراپتۇ. شۇ ئان ياساۋۇللار جەنۇبىي
 سۆزىگىنچە ئېلىپ چىقىپ كېتىپتۇ.
 پادىشاھنىڭ جەنۇبىي نېمە سەۋەب -
 تىن قوغلاپ چىقارغانلىقىنى ھېچكىم بى -
 لمەپتۇ. پادىشاھنىڭ يېقىنلىرىدىن بىرى
 پادىشاھنىڭ يېنىغا كېلىپ ئاستا:
 - ئەي پادىشاھ، جەنۇبىي ئۆزىڭىز
 ئىززەت - ئىكرام بىلەن چاقىرتىپ كەلدىڭىز.
 ئەمدىلەتە بولسا بۇنى قوغلاپ چىقاردىڭىز. بۇ -
 نىڭ سەۋەبى زادى نېمىدۇر؟ - دەپ سوراپتۇ.
 سۇلايمان بىننى ئابدۇلمەلىك:
 - ئەگەر ئۇنى يىراق جايدىن چا -
 قىرتىپ كەلمىگەن بولسام ئىدى، ئۇنى
 ئاللىقاچان ئۆلۈمگە بۇيرۇغان بولاتتىم.
 بۇ بەدبەخت مېنىڭ قېشىمغا زەھەر ئېلىپ
 كىرىپتۇ. ئۇنىڭ ماخا قىلغان بىردىنبىرى
 سوۋغىسى زەھەر بولدى، - دەپتۇ.
 ئۇ كىشى بۇنى ئاڭلاپ قاتتىق ھەي -
 ران بولۇپ ئىشەنگۈسى كەلمەپتۇ:
 - ئەگەر ئىجازەت بەرسىڭىز ئۇنىڭ
 ئۆزىدىن سوراپ باقسام، - دەپتۇ.
 پادىشاھ ئابدۇلمەلىك سوراشقا ئىجازەت
 قىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ جەنۇبىي يېنىغا
 كېلىپ:
 - ئەي جەنۇبىي، پادىشاھ سېنىڭ
 يېنىڭدا زەھەر بار دەيدۇ، بۇ راستمۇ؟ -
 دەپتۇ.
 جەنۇبىي:
 - شۇنداق، ئۇ زەھەر ھېلىمۇ يېنىمدا
 بار، - دەپتۇ.
 - سەن نېمە ئۈچۈن زەھەر ئېلىپ
 كەلدىڭىز؟ - دەپ سوراپتۇ پادىشاھنىڭ
 يېنى.

بارلىقىنى قانداق بىلىدىمىز؟ — دەپ سورايتۇ.

پادشاھ:

— مەندە «زەرئى» دېگەن تاشقا ئوخشايدىغان ئىككى شارىمەن تاش بار، بۇلارنى ھەرگىز يېنىمىدىن ئايرىمايمەن، چۈنكى بۇ تاشلاردا شۇنداق خەسەلەت باركى، قاچانلا بولمىسۇن يېنىمغا زەھەر كەلسىلا بۇ تاشلار ھەرىكەتكە كېلىدۇ. سەن كىرىشكە بىلەنلا بۇ شارەكەنمەن تاش ھەرىكەتكە كەلگەندى. يېنىمدا ئولتۇرغانىدىكى، ھەر ئىككى تاش ھەرىكەتكە كېلىپ بىر-بىرىگە قاتتىق ئۇرۇلدى. ئوردىدىن چىقىپ كەتكەندىكى، تاشلار ھەرىكەتتىن توختىدى، — دەپ تاشلارنى جەنۇبىگە كۆرسەتتى. قارىسا دېگەندەك «زەرئى» دېگەن تاشقا ئوخشايدىغان تاشلاردىن ئىكەن.

— چۈنكى ئاتا-بوۋىلىرىمىز پادشاھلار-دىن كۆپ ئازابلارنى تارتقان. ئەگەر مەنمۇ بۇ پادشاھتىن ئاشۇنداق ئازابلارنى تارتقىمەن بولسام، بۇ زەھەرنى ئىچىپلا تۈگەشمەن دەپ يېنىمدا ساقلىغانمەن، — دەپتۇ جەنۇبى.

جەنۇبىنىڭ بۇ سۆزىنى پادشاھقا بايان قىپتۇ. پادشاھ بۇنى ئاڭلاپ، جەنۇبىنىڭ ئېھتىياتچانلىقىغا ئايرىن ئوقۇپ، ئۇنى ئوردىغا چاقىرتىپ كېلىپ، ۋەزىرلىك لىباسىنى كىيگۈزۈپتۇ. ئۆز يېنىغا ئولتۇرغۇزۇپتۇ. شۇنىڭدىن تارتىپ جەنۇبى پادشاھ ئوردىسىدا دىۋان-پۈتۈك ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىپ پادشاھنىڭ ماختىشى ۋە ئىشەنچىسىگە ئېرىشىپتۇ.

بىركۈنى جەنۇبى پادشاھتىن:

— ئەي پادشاھ، سىز پېقىردا زەھەر

ئۈزۈم ھەققىدە رىۋايەت

كېتىپتۇ.

ئۈزۈمنىڭ سۈيى يول بويى چاي-قىلىپ تازا ئاچچىق بوپتۇ. جەمەش ئوردىغا كېلىپ ئۆلۈمگە ھۆكۈم قىلىنغان بىر مەھبۇسنى ئېلىپ كېلىشكە بۇيرۇق قىپتۇ ۋە ئۇنىڭغا زورلۇق بىلەن ئۈزۈمنىڭ سۈيى-نى ئىچكۈزۈپتۇ. ئۈزۈمنىڭ سۈيى ناھايىتى ئاچچىق بولغاچقا مەھبۇس ئاران ئىچىپتۇ. ئەتراپتىكىلەر بۇنى كۆرۈپ: «بۇ مەھبۇس ھازىرلا ئۆلىدىغان بولدى» دېيىپتۇ. مەھبۇس يەنە ئازراق ئىچكەندىن كېيىن ئەكسىچە ئورنىدىن تۇرۇپ، قولىنى قولغا ئۇرۇپ چاۋاك چېلىشقا، ئۇسسۇل ئويناشقا باشلاپتۇ. ئەتراپتىكىلەر كۆرۈپ: «زەھەر ئۆزىنى كۆرسىتىۋاتىدۇ. ئۇ ئەمدى ئۆلىدىغان بولدى» دېيىشىپتۇ. ئەمما مەھبۇس ئۆلۈش ئۇياقتا تۇرسۇن، تېخىمۇ قىززىپ كېتىپتۇ. خالاس

كۈنلەردىن بىركۈنى جەمەش ئوۋغا چىقىپتۇ. ئۇنىڭ لەشكەرلىرى جەمەش ئوۋ ئىزدەپ تاغ ئىچىدە پاراكەندە بوپتۇ. بۇ تاغدا ساپ-ساپ ئۈزۈملەر ناھايىتى كۆپ ئىكەن. لەشكەرلەر بۇرۇن ئۈزۈم كۆرۈپ باقمىغانلىقتىن ئۇنىڭ قانداق گىياھ ۋە مېۋە ئىكەنلىكىنى بىلمەپتۇ. ئۈزۈملەردىن ئۈزۈپ جەمەشنىڭ ئالدىغا ئېلىپ كەپتۇ. جەمەش ئۈزۈملەرنى كۆرۈپ:

— تاغدا زەھەرلىك گىياھلار كۆپ بولىدۇ. بۇمۇ بەلكىم شۇ خىلدىكى گىياھ بولۇشى مۇمكىن. ئۇلاردىن ئۈزۈپ ئېلىڭلار. ئۇنى ساقلاپ، ئۆلۈمگە ھۆكۈم قىلىنغان مەھبۇسلارغا بېرىپ، تەركىبىنى سىناپ كۆرەيلى، — دەپ لەشكەرلەرگە ئۈزۈملەردىن ساپ-ساپ ئۈزۈدۈرۈپ، ئۇنى ساقلاپ سۈيىنى بىركۈزۈپ قاچىلاپ ئېلىپ

بەلكى بارغانسېرى روھلىنىپ خۇش كەيىپ بۇپتۇ ۋە ئەتراپتىكىلەرگە ئۇنىڭ خۇسۇسىيىتىنى بايان قىپتۇ. پادىشاھ جەمىشەد بۇنى ئاڭلاپ ئۆزىمۇ ئىچىپتۇ ۋە ئۇنىڭدىن خۇش لەززەت تېپىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن پۈتۈن شەھەردە ئۈزۈم تاللىرىنى يېتىشتۈرۈشكە بۇيرۇق قىپتۇ.

ھەقىقەتدە رىۋايەت

مەن ئۇ يىگىتكە:

— سىزنىڭ چار يىلاننى تۇتۇشىڭىز-نى خالىمايمەن، چۈنكى يېقىندا بىر يىگىت كېلىپ يىلاننى تۇتماقتا يېرىق، ئۆزى ئۆلدى دېدىم. يىگىت:

— ئۇ مېنىڭ قېرىندىشىم ئىدى. مەن ئۇنى ئىزدەپ كەلدىم. مەن يىلاندىن ئۇنىڭ قېنىنى تەلەپ قىلىمەن،— دېدى ۋە مېنىڭ باغقا باشلاپ كىرىشىمنى تەلەپ قىلدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇنى باغقا باشلاپ كىرىپ، ئۈزۈم ئۆگزىگە چىقىپ، ئۇنى كۆزەتمەكچى بولدۇم. ئۇ يېنىمدىن دورىلىرىنى چىقىرىپ، كىيىم-كېچەكلەردىن سېلىپ، يالىڭاچ بەدەنىگە دورىلارنى سۈرتتى. يەنە بىر خىل دورىسىنى چىقىرىپ، چار يىلاننىڭ ئۇۋىسىنىڭ ئۈستىگە قويدى. چار يىلان خۇددى پۇرۇنىغا ئوخشاش سوزۇلۇپ چىقتى. يىگىت چار يىلاننىڭ ئالدىغا باردى. چار يىلان قاچتى. يىگىت يىلاننى قىوغلاپ قۇيرۇقىدىن تۇتتى. شۇئان چار يىلان بېشىنى كەينىگە بۇراپ يىگىتنىڭ قولىنى چاقتى. يىگىت قاتتىق سەكرەپ دات-پىرىياد قىلىپ يىقىلدى. چار يىلان ئۇۋىسىغا كىرىپ كەتتى. خىيالىدىق ئۇنى

يىمىقار ئۇنىڭغا يەنە ئىچكۈزۈپتۇ. مەھبۇس يىمىقىپتۇ ۋە ئۇخلاشقا باشلاپتۇ. خالايمەنلار: «ئۇ ئۆلدى» دېيىشىپتۇ. ئەمما بىرھالەتتە زادىن كېيىن ئويغىنىپ: — ئۇ زەھەردىن يەنە بەرسەڭلار،— دەپتۇ. خالايمەنلەر ھەيران بولۇپ يەنە بېرىپتۇ. مەھبۇس ھېچ-نېمە بولماپتۇ.

لىمون دەرىخى

ئەبۇ جەئفەر بىننى ئابدۇللا سەيبى بەسىرى مۇنداق رىۋايەت قىلدى: ساراينىڭ يېنىدا بىر بۈك-باراقسانلىق باغ ياساتقاندىم. كۈنلەردىن بىر كۈنى بۇ باغدا ناھايىتى چوڭ ۋە ئۇزۇن چارىيلان پەيدا بولۇپ قالدى. ئۇ چارىيلاننىڭ دەستىدىن سارىيىمىزغا چۈشكەن مېھمانلار باغقا سەيلەگە كىرەلمەس بولدى. مەن چار يىلاننى يوقىتىش ئۈچۈن بىر ياش مۇساپىر يىگىتنى چاقىردىم. ئۇنىڭغا چارىيلاننىڭ دەستىنى ھەقىقەتدە سۆزلەپ بەردىم. ئۇنى يوقاتقاندىن كېيىن نۇرغۇن مال-مۈلۈك بېرىشكە ۋەدە قىلدىم. ئۇ ماقۇل بولۇپ، دورىلىرىنى تەييار قىلىپ باغقا كىردى. ئۇ دورىسىنى ئوتقا سېلىپ تۇتۇن چىقاردى. چارىيلان تۈتۈننىڭ پۇرۇقى بىلەن ئۇۋىسىدىن چىقتى. يىگىت چارىيلاننى كۆرۈپ، ئەس-ھوشىنى يوقاتتى. چار يىلان كېلىپ ئۇنى چىقىپ ئۆلتۈردى. بۇ خەۋەر دەرھاللا پۈتۈن ئەتراپقا تارقالدى. كىشىلەر چارىيلاننىڭ دەستىدىن بۇ يەرگە كېلەلمىدى. ئۇنى ئۆلتۈرۈشكە ئادەم-مۇ چىقمىدى. شۇنىڭ بىلەن ساراي ۋە باغنى بىر مەزگىل تاشلىدىم. بىر كۈنى بىر يىگىت كېلىپ چارىيلاننى ئۆلتۈردى. ئاندىن ئېيتتى.

قاتتىق قاماللاپ ئېلىپ، ئۇنىڭ ئاغزىدىن باغلاپ سېۋەتكە تاشلىدى ۋە دەرھال يېنىدىن يېرىمچىقىمىنى چىقىرىپ ئۆزىنىڭ باشقا تەمىنى كېسىپ تاشلىدى ۋە باغدىن ساق - سالامەت چىقتى. بىز ئۇنى تەبرىكلەشتۇق. ئۇ بىز كەچىك بىلىمنىڭ لىمىون دەرىخىنىڭ تايىقىمىنى ئويناۋاتقانلىقىمىنى كۆرۈپ:

— بۇ يەردە لىمىون دەرىخى بار. مۇ؟ — دەپ سورىدى.

— بىزنىڭ بۇ شەھەردە لىمىون دەرىخى دېگەن ساماننىڭ ئورنىدا، مەن سىزگە ئۇنىڭدىن كۆپلەپ بېرەي، — دېدىم. دە، ئۇنىڭغا بەردىم. ئۇ لىمىون دەرىخىنىڭ سۈيىمىنى ئىچتى. يېغىنى چىقىرىپ بەردىمىزگە نىمگە كۆپلەپ سۈرتتى. شۇنداق قىلىپ چار يىلاننىڭ زەھىرى ئۇنىڭغا كار قىلدى.

— مېنىڭ چار يىلاندىن سالامەت قىلىم. شىم باشقا نەرسىدىن ئەمەس، بەلكى لىمىون دەرىخىدىن بولغان. ئەگەر بۇرادەرلىرىم لىمىون دەرىخىنى تېپىشىنى بىلىگەن بولسا، ئۆلمەس ئىدى، — دېدى. ئاندىن چار يىلاننىڭ بېشىنى كېسىپ ئېلىپ قايناتتى. ئۇنىڭ سۈيىمىنى شېشىگە سېلىپ ئېلىپ كەتتى.

ياخشىلىقنىڭ سىرى

دېدى. يىلان ئوردىدىن چىقىپ كەتتى. پادىشاھ:

— ئۇنىڭ ئىزدىدىن مېڭىڭلار، — دېدى. خالايدىق يىلاننىڭ ئىزدىدىن مېڭىڭلار. ئىدى، يىلان بىر قۇدۇقنىڭ يېنىغا كېلىپ ياتتى. ئاندىن يەنە مېڭىڭلار قۇدۇق ئىچىگە كىرىپ قايتىپ چىقتى. خالايدىق

سىرتقا ئېلىپ چىقتى. شۇ كېچىسى ئۇ يىگىتمۇ ئۆلدى. چار يىلان ئەتراپتىكى خالايدىقلارنىڭ ھاياتىغا زىيان - زەخمەت يەتكۈزۈشكە باشلىدى. كىشىلەر ئۇنىڭ دەستىدىن يىراق جايلارغا كۆچۈپ كېتىشتى. مەن شۇ پەرىشانلىق ئىچىدە يۈرۈۋاتقان مەزگىلدە، بىر يىگىت ئۆزىنىڭ چار يىلاننى ئۆلتۈرۈشكە كەلگەنلىكىمىنى ئېيتتى. مەن ئۇنىڭغا ھېلىقى ئىككى يىگىتنىڭ قانداق ئۆلگەنلىكىمىنى ئېيتىپ، ئۇنى قىزىقۇتماقچى بولدۇم ۋە چار يىلاننى تۇتۇشقا ئۈنۈمدىم. ئەمما ئۇ:

— ئۇ ئىككىسى مېنىڭ بىر تۇغقان قېرىنداشلىرىم ئىدى. مەن ئۇلارنىڭ خۇنىمى ئالمەن، يا ئۇلارغا قوشۇلمەن، — دەپ قاتتىق تۇرۇۋالدى.

مەن ئاخىر ئۇنى باغقا باشلاپ كېلىپ، ئۆزۈم ئۆگزىگە چىقىپ تۇردۇم. ئۇ يېنىدىن بىر خىل ياغ چىقىرىپ، ئۆزى يالىڭاچلىنىپ، ياغنى پۈتۈن بەددىمگە نەچچە نۆۋەت سۈردى. ياغ ئۇنىڭ بەددىمىدىن تامچىلاپ تۇراتتى. ئاندىن ياغنى ئىچتى. چار يىلان ئۇۋىسىدىن چىقتى. يىگىت بىلەن ئېلىشتى. چار يىلان ئۇنىڭ باشقا تەمىنى چىقىرىپ، ئەمما كار قىلدى. يىگىت شۇ ئان ئۇنىڭ بويىنىدىن

بىر كۈنى نۇشمىرۋان پادىشاھ تەختتە داد سوراپ ئولتۇرغانىدى. تۇيۇق سىمىزلا تەخت ئاستىدىن بىر چوڭ يىلان چىقتى. ئەتراپتىكىلەر ئۇنى ئۆلتۈرمەكچى بولدى. ئەمما پادىشاھ نۇشمىرۋان ئۆلتۈرمەسلىكىگە بويۇق قىلىپ:

— ئۆلتۈرمەڭلار، ئۇنىڭ دادى بار، —

قۇدۇققا بېرىپ قارىسا قۇدۇق ئاستىدا
 بىر ئۆلۈك يىلاننىڭ دۈمبىسىدە يوغان
 بىر سېرىق ئېشەك ياتقان. خالايدىق ئۇزۇن
 بىر تال تۆمۈر زىخچە ياساپ، سېرىق
 ئېشەكنى سانجىپ ئالدى. دە، پادىشاھنىڭ
 ئالدىغا ئېلىپ باردى. ھەمدە ۋەقەنى
 پادىشاھقا سۆزلەپ بەردى. پادىشاھ بىل-
 دىكى ئۆلۈك يىلان ئۇ يىلاننىڭ جۈپتى
 بولۇپ، ئۇنى سېرىق ئېشەك چېقىپ ئۆل-
 تۈرگەنمىكەن. شۇڭا ئۇ يىلان ئالدىغا
 دادىغا كەلگەنمىكەن. پادىشاھ نۇشىرۋان
 سېرىق ئېشەككە جازا بەردى.

يەنە بىر كۈنى نۇشىرۋان شۇ ھالەت-
 تە داد سوراپ ئولتۇرغانىدى. ھېلىقى

يىلان ئوردىغا يەنە كىردى ۋە تەخت ئال-
 دىغا كېلىپ ئاغزىدىن ئۇششاق قارا ئۇرۇق
 لارنى تاشلىدى. نۇشىرۋان ئۇرۇقلارنى
 تېرىپ كېلىشكە بۇيرۇدى. ئۇ ئۇرۇقلارنى
 ئېلىپ بىلىدىكى، يىلان بۇ ئۇرۇقلارنى
 ئۆزىنىڭ ساقايىمىغان زۇكام ۋە مېڭە ئاغرى-
 قى ئۈچۈن ئېلىپ كەلگەنمىكەن. نۇشىرۋان
 ئۇرۇقلارنى يېگەنمىدى ساقايدى.

دەرھەقىقەت، كىمكى بىرىگە ياخشى-
 لىق قىلسا، ھامان بىر كۈن ئۈنمىگەن
 ياخشىلىق قايتار. خۇددى بىر شائىر
 ئېيتقاندا:

كىشى چاتقال ئەكسە ئاچچىق تاپار

ۋەلى نەيشەكەر ① ئەكسە شېكەر تاپار

لايدىق جاۋاب

داق گىياھ دېگەن ئېلىمىمىزدە تولا
 گەپ، — دەپتۇ ئەلچى.

ئەمەس، پادىشاھىمىزغا مەندىن سالام
 ئېيتىڭىكى، پادىشاھىمىز ئالدى بىلەن
 ئۆز مەملىكىتىمىنى ئاۋات قىلىپ، ئاندىن
 باشقىلارنىڭ مەملىكىتىگە قەست قىلسۇن،
 يەنە شۇنى بىلسۇنكى، ئەگەر مەملىكىتىم-
 نىڭ قايىسىمىز يېرىدىن بۇ گىياھنى
 تېپىۋالدىغان بولسام، شۇ يەرنىڭ ھاكى-
 مىغا قاتتىق جازا بېرىمەن، — دەپ ئەل-
 چىنى قايتۇرۇپتۇ.

ھىندىستان پادىشاھى نۇشىرۋانغا
 ئەلچى ئىۋەتمىپ: «پۈتۈن پارس زېمى-
 نىنى بېسىۋالمامەن» دەپ كۆرەڭلەپ،
 پادىشاھ نۇشىرۋاننى قورقۇتماقچى بوپتۇ.
 نۇشىرۋان بۇنى ئاڭلاپ: «بۇ ئەسەبىي
 سۆزگە قارىتا ئاقىلانى جاۋاب بەرمەك
 لازىم» دەپ ئويلاپتۇ ۋە ھىندىلىك ئەل-
 چىنى چاقىرتىپ قولىغا بىر تال كەبىر-
 نى ② ئېلىپ:

— دۆلىتىمىزداردا بۇ گىياھتىن
 بارمۇ، — دەپ سوراپتۇ.
 — بار، خارابىلىقتا بولىدىغان بۇن

بېخىللىق بابىدا ھېكايەلەر

مەۋسەل دېگەن يەردە بىر مۇددە-
 رس بار ئىدى. خالايدىقلارنىڭ مەدرىسكە

① نەيشەكەر — شېكەر قۇمۇشى

② كەبىر — بىرخىل گىياھ. ئېيتىلىشىچە ئۇ خارابىلىق يەرلەردە، چۆللۈكلەردە ئۈنەرەش.
 كەبىر ئۈنكەن يەرگە ئىمارەت سالسا كەبىر ئۇنى چىرىتىپ تاشلارمىش.

قىلى، كېيىنكىدىكى... مانا بۇلارنىڭ ھەممىسى قوينىڭ كاللىسىدا بار. بۇ پايدىلار قوينىڭ گۈشىدىمۇ يوق، — دېدى.

× × ×

بىر بېخىل ئادەم بار ئىدى. دوستى ئۇنىڭغا:

— مېنى بىرەر قېتىمىمۇ مېھمان قىلىمىدىڭ، — دېدى.

— سېنى مېھمان قىلمايمەن، — دېدى بېخىل.

— نېمىشقا؟

— سەن نەچچە ئادەمنىڭ تامىقىنى يەيدىكەنسەن. مېھمان بولغىنىڭدا ئاغزىڭنىڭ توختاپ باقمىنى كۆرمىدىم، — دېدى بېخىل. دوستى ئۇنىڭغا:

— ئۇنداق بولسا، سەن مېنى مېھمان قىل. مەن ھەر كاپپام تاماق يېگەندە سەندىن ئىجازەت ئېلىپ يەي. بىر كاپپام يەپ بولغاندىن كېيىن، ئىككى رەكەت ناماز ئوقۇپ بولۇپ، ئاندىن ئىككىنچى كاپپامنى يەي، قانداق؟

— ئۇنداقتىمۇ بولمايدۇ، بىلىشىڭ كېرەككى، دۇنيانىڭ ئىشلىرىغا ئالىي ھەممەت باغلىغان ئادەم، ھەرگىز نەپسىگە ئۆزىنى ئۇرمىغا، — دەپتۇ بېخىل. شېئىر:

بەلكى دۇنيا لەئىم بەدگىردار،

خاكداندۇر يەر ئېرسەڭ مۇردار.

ئاڭا مەغرۇر تەۋانگەر دەرۋىش،

شاھ ئانداغ خىيال گەنج ئەندىش.

مار نەقىشەن ئېرۇر دەۋلەتى دەھر،

نەرم دېمە ئۇنىڭ ئىچى پۇر زەھر.

كۈنى ئوخشاشلا شۇ تەرىقىدە ئاش پىشۇردى. ئەمما بىر خىزمەتكارى مۇددەرسنىڭ تاۋىقىنى چېقىپ قويدى. شۇڭا بازاردىن بىر يېڭى تاۋاق سېتىۋېلىپ كەلدى. تاۋاق تەييار بولۇپ يېيەشكە تەمىشەلگەندە مۇددەرس تاۋاققا قاراپ:

بۇ مېنىڭ تاۋىقىم ئەمەسقۇ؟ — دېدى. ئۇنىڭ خادىملىرىدىن بىرى:

— ئۇ تاۋاقنى سۇندۇرۇپ قويۇپتۇ. ئورنىغا بۇ يېڭى تاۋاقنى سېتىۋېلىپ كەپتۇ، — دېدى. بۇنى ئاڭلاپ مۇددەرس خىزمەتكارغا قاتتىق ئاچچىقلىنىپ:

— سەن ماڭا كۆپ زىيان سالدىڭ. ئىلگىرىكى تاۋىقىمدا ئۇزۇن مۇددەت تاتم يەپ، مايلار سىڭمىشپ بولغانىدى. ئەمدىلىكتە سەن ئۇنى سۇندۇرۇپسەن. بۇ تاۋاققا بىرمۇنچە مايلار سىڭمىپ زىيان بولىدىغان بولدى، — دېدى.

× × ×

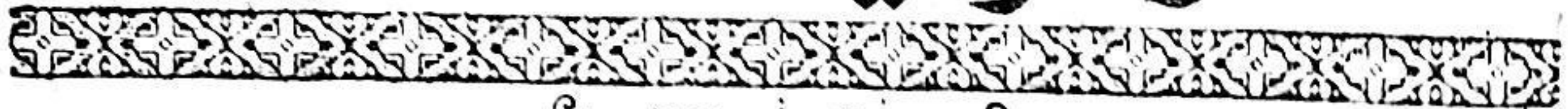
مېنىڭ بىر دوستۇم بار ئىدى. پۇ-لىمنى ئاياپ، دائىم ئەرزان دەپ قوينىڭ كاللىسىنىلا يەيتتى.

— نېمە ئۈچۈن قوينىڭ كاللىسىنىلا يەيسەن؟ — دەپ سورىغىنىمدا ئۇ:

— قوينىڭ كاللىسىدا پايدا كۆپ؛ بىرىنچىدىن، ئۇنىڭ باھاسى ناھايىتى ئەرزان. ئىككىنچىدىن، ئۇنىڭ كۆپ نەرسىلىرىنى يېگىلى بولىدۇ. ئۇنىڭ كۆزىنى يېگەندە، كۆز روشەن بولىدۇ. قۇلىقىنى يېگەندە قۇلاق ئىتتىك بولىدۇ. قىسقىسى

رەۋايەتلەر

يۈز بېيىتى بىر پۇل ئىكەندە

ئىشلارغا سەرپ قىلىسەن.
 — ھازىر مەن بارغانسېرى كۆپرەك
 شېئىر يېزىش بىلەن مەشغۇل بولۇۋاتىمەن.
 مەسىلەن، تۈنۈگۈن ئاخشام ئىككى پۇللۇق
 شام يېنىپ تۈگىگىچە ئىككى يۈز بېيىت
 يازدىم، — دېدى ئۇ. بۇ گەپنى ئاڭلىغان
 ھەزرىتى ئەلىشىر: —
 — دېمەك، ئۇ تىزمىلىرىڭنىڭ يۈز
 بېيىتى بىر پۇل ئىكەن — دە! — دېدى.

بويۇننىمۇ يۈكتىن خالاس قىلىش

دەلىغا زوشەن بولغاچقا، ئۇنىڭغا ئاچچىق
 قىلىپ، بېشىدىن سەللىسىنى ئېلىپ تاش-
 لاشنى بۇيرۇدى. ھەزرىتى مىر ئەلىشىر شۇ
 يەرنىڭ ئۆزىدىلا پادىشاھقا قاراپ، مۇنداق دېدى:
 — باش يۈكىنى يېنىكلەتتىڭىز، ئەم-
 دى بويۇن يۈكىنىمۇ يېنىكلەتتىڭىز!

شۇنىڭدىن ئارتۇققا ئالەمدى
 مۇدەۋۋىدىغا مەرھەمەت يۈزىسىدىن يۈز
 تەڭگىگە ئەرزىيدىغان بىر ئات ئىنتام قىل-
 دى. بۇ ئىلتىپات مۇناسىۋىتى بىلەن مەۋ-
 لانا شاھابىدىن ئۆزىنى ئالىي ھەزرەتنىڭ
 خاس كىشىلىرى قاتارىدا ھېسابلاپ، خىز-

بىر كۈنى ھەزرىتى مىر ئەلىشىر زامان
 شائىر رادىردىننىڭ پېشىقەددىسى خوجا
 ئاسافىگە نەسىمەت قىلىش ئۈچۈن، مۇبا-
 رەك تىلىنى بايانغا كەلتۈرۈپ ئېيتتى:
 — مەن ساڭا ھەيران بولمىمەنكى،
 ئۆتكۈر زېھنىڭ ۋە يۇقىرى تالانتىڭ بار
 تۇرۇقلۇق، شېئىر يېزىش بىلەن كەم
 شۇغۇللىنىسەن، ھەممە ۋاقتىڭنى پايدىسىز

مەۋلانا سانىي زالىم كىشى ئىدى.
 ئۇ بىر مەزگىل ۋەزىرلىك دەرىجىسىگە كۆ-
 تۈرۈلگەنىدى، بۇ چاغلاردا ئۇ بېشىغا يو-
 رغان سەللە يۆگەپ يۈردى. قىسقىسى ئۇ-
 نىڭ يېقىمىسىز قىلىقلىرى ساھىبىقىراننىڭ
 (ھۈسەيىن بايقاراننىڭ) قۇياشتەك نۇرلۇق

ئېتىمىڭىزنى شۇنىڭدىن
 بىر كۈنى ساخاۋەت مەيدانىنىڭ
 ئىگىسى مىر ئەلىشىر بۇرۇنقى ئەقىللىق
 ئادەملەردىن ئۆزىنىڭ قىزىق كۆرۈنۈشى
 ۋە ئاجايىپ سۆزلىرى بىلەن مۇمتاز ۋە
 مۇستەسىنا بولغان مەۋلانا شاھابىدىن

مەت ۋە مۇلازىمەتنى ھەددىدىن ئاشۇرۇۋەتتى. مەسىلەن، ھەر قاچان ئاتقا مىنىپ بىرەر جايغا بېرىشقا توغرا كەلسە، ئۇمۇ خىزمەتتە بولاتتى. ئۆيگە قايتىپ كەلگەندە، ئۆي ئىشىكىدىن بىردەممۇ ئېرىغا سىلجىمەيتتى. شۇ سەۋەبتىن، لۇتەپ كەرەم مەن بەسى بولغان ئەلىشىر بەكمۇ تەڭلىكتە قالدى. بىراق ئۆزىنىڭ ئالىي خۇلقى مەۋلانانىڭ دىلىنى ئاغرىتىشقا ۋە ئوچۇقتىن - ئوچۇق ئۆز مۇلازىمىتىدىن قايتۇرۇشقا يول قويمايتتى. شۇ سەۋەبتىن، خىزمەتچىلەردىن بىرى ئەمىرنىڭ بۇيرۇقى بىلەن ئوغرىلىق قىلىش تەرىقىسىدە مەۋلانا تەرەپكە ئەۋەتىلدى. ئۇ ئاتنى ئېلىپ، تېزلىك بىلەن بازارغا ئاپىرىپ سېتىۋەتتى. مەۋلانا ئۇ ئادەمنى راستتىنلا ئوغرى دەپ دېسەلمىدى. ئۇنىڭ كەينىدىن ئىزدەپ، ئىككى تاش يولىنى پىيادە ماڭدى. ئاتتىن ھېچ خەۋەر ئالالمىغاندىن كېيىن، بۇ ۋەقەدىن ھەيران

بولۇپ، ئىززەت دېڭىزى بولغان ئەمىرنىڭ ھۇزۇرىغا يۈگۈردى، ئۆزىنىڭ سەرگەردانلىق كەيپىياتىنى ئەيىبلەدى.
 — بىز ئېتەڭنىڭ باھاسىنى بېرىمىز، شۇ شەرت بىلەنكى، بۇنىڭدىن كېيىن ئات ساقلىمايسىز ۋە ئاتقا مىنگەن چاغلىرىمىزدا بىزگىمۇ باش ئاغرىقى بولۇپ بەرمەيسىز،— دېدى ئالىي ھەزرەت.
 ئۇ ماقۇللۇقىنى بىلدۈردى. شۇ چاغدا ئەمىر ئات ئوغرىلىغان ئادەمگە:
 — مەلۇم مىقدار ئاقچىنى مەۋلانانا بېرىڭ،— دېدى. ئۇ كىشى مەۋلانانا توق سەن تۆت تەڭگە ساناپ بەردى. مەۋلانا ۋە ئۇ تەننەپ:
 — ئىنئام قىلىنغان ئاقچا يۈز تەڭگە بولۇشى كېرەك ئىدى. نېمە سەۋەبتىن ئالتە تەڭگە كەم؟— دېدى.
 ھازىر تۇرغانلاردىن بىرى:
 — ئېتىڭىزنى شۇنىڭدىن ئارتۇققا ئالدى،— دېدى.

ئۆلۈكىمۇ بىر بالا، تىرىكىمۇ!

مۇزىكا پېنىسىدە دەۋرنىڭ يېگانىسى بولغان مەۋلانە ئەلىشاھ بىر كۈنى مىر ئەلەش ھەزرەتكە ئەرز قىلىپ:
 — سىزنىڭ ئىلتىپاتىڭىزدىن ۋە مەرھەمەتىڭىزدىن ئۈمىد شۇكى، ۋەخپە باشقۇرغۇچىلىرى ئالتە ئايلىق ئىش ھەققىنى بىراقلا بەرسە، ھەر ئايدا خىزمەتچىلەرگە باش ئاغرىقى بولۇپ يۈرمىسەم،— دېدى.
 ئالىي ھەزرەت جاۋاب بېرىپ:
 — مەۋلانا،— دېدى،— ئۆمۈرىڭىزدىن ئالتە كۈن قالدۇمۇ يوقمۇ، بىزگە نامەلۇم،

سىز نېمە ئۈچۈن ئامانەت ئۆمۈرگە شۇنداقچىۋالا چوڭ ئېتىقاد قىلىپ، كەلگۈسىدىكى ئالتە ئايلىق ئىش ھەققىڭىزنى تەلەپ قىلىيسىز؟
 مەۋلانا ئالىي ھەزرەت جاۋاب بېرىپ:
 — سىز پەرمان چۈشۈرۈڭ، ئۇ پۇللارنى بېرىۋەرسۇن. قازارا، ئۆلۈپ قالسام، گۆر— كېپەنلىكىمگە ياراپ قالار،— دېدى.
 ئۆلۈكىمۇ بىر بالا، تىرىكىمۇ بىر بالا، دېگىنى سىز ئىكەنسىز— دەپ،— دېدى ئالىي ھەزرەت.

ئۇستاز ئېھتىرامى

غەزەلنى ئوقۇش بىلەن بىزنى بەھرىمەن قىلىشىڭىز دەپ ئىلتىماس قىلدى. ئۇ ھەز- رەت بىر غەزەل ئوقۇدى، ئۇنىڭدىكى ھېكمەتلىك ئىبارە مانا مۇنۇ:

ئارەزىن ياپقاچ، كۆزۈمدىن ساچىلۇر ھەر لەھزە ياش،
بۇيلەكم، پەيدا بولۇر يۇلتۇز، نىھان بولغاچ قۇياش.
مەۋلانا لۇتقى بۇ يالقۇنلۇق غەزەل- نى ئاڭلاش بىلەن ھەيرەت دېڭىزىغا چۆ- مۇپ، مۇنداق دېدى:

— خۇدا ھەقىقى، ئەگەر مۇمكىن بول- سىدى، ئۆزۈمنىڭ ئون - ئون ئىككى مىڭ پارىسى ۋە تۈركىي بېيىتىنى مۇشۇ غە- زەلگە تېگىشەتتىم ۋە بۇ ئىشنىڭ ئەمەلىگە ئېشىشىنى زور مۇۋەپپەقىيەت ھېسابلايتتىم.

ئەگەردە ھەزرىتى مىر ئەلىشىر ئۆز قابىلىيىتى ۋە زېھنى كۈچىنىڭ ئارتۇقلۇقى جەھەتتىن ھەر ئىككى تىلدا، يەنى تۈركىي ۋە پارس تىللىرىدا شېئىر يېزىشقا مۇ- يەسسەر بولغان بولسىمۇ، ئۇنىڭ ئۆتكۈر تالانتىنىڭ مايىللىقى پارسچىغا قارىغاندا تۈركچىگە ئارتۇقراق ئىدى.
مەۋلانا لۇتقى س-ۆز بايىدا يې-گانە دەۋران ئىدى. ئۇنىڭدىن ئىلگىرى ھېچ- كىم شېئىرنى تۈركىي تىلىدا ئۇنىڭدىن ياخشىراق يازالمىغان. ھەزرىتى مىر ئەل- شىر ئەمدىلا چوڭىيىپ، يىگىتلىك دەۋرى باشلانغان چاغلار ئىدى، بىر كۈنى ئۇ لۇتقىنى يوقلاپ باردى. لۇتقى:
— ئۆزىڭىزنىڭ نازۇك پىكىرلىرىڭىز- نىڭ نەتىجىلىرىدىن مەيدانغا كەلگەن بىرەر

كەمتەرلىك

لاس كاتتىلىرىنىڭ ھېنىڭدىن يۇقىرى تۇ- رۇشى كېرەك بولىدۇ، ئۇ ھالدا، بۇ مەن- سەپ مېنىڭ مەرتىۋەمنى تۆۋەنلىتىۋەتكەن بو- لىدۇ؛ ئۈمىد قىلىمەنكى، مېنى مۆھۈر يې- سىشتىن قۇتقۇزسىڭىز، شۇنىڭ بىلەن خىز- مەت ۋە مۇلازىمەت ئىشلىرىنى ئاسايىشلىق بىلەن بېجىرىپ تۇرسام.

دوستىنى قەدىرلەيدىغان ساھىبىقىران جاۋاب بېرىپ مۇنداق دېدى:
— قابىلىيەتلىك قامىتىڭىزنى ئەمىر- لىك سەرىپاسى بىلەن بېزىمەسلىكىم مۇم- كىن ئەمەس. سىزنىڭ بۇ مەنەسەپنى قوبۇل قىلغاندىن كېيىن، بارلاس ئەمىرلىرى مې-

سۇلتانى ھۈسەيىن بايقاراننىڭ سەل- تەنەت تېگىنىڭ دەسلەپكى يورۇشقا باش- لىغان دەۋرلىرىدە، شاھ سۈپەت ئەلىشىرگە ئەمىرلىك دىۋانىدا مۆھۈر بېسىشنى تەك- لىپ قىلدى. ئۇ ھەزرىتى بۇ مەنەسەپكە ئۆزىنىڭ مەيلىسى يوقلۇقى تۈپەيلىدىن، پادىشاھقا ئەرز قىلدى:
— ھازىرمۇ مەن نەۋاب ① ۋە سىر- داشلىرىڭىز جۈملىسىدىن ھېسابلىنىمەن. زەسىم - يۈسۈنغا رىئايە قىلىپ تۇرماي، ھەممە ئەمىرلەردىن يۇقىرى ئولتۇرىمەن. ئەگەر ئەمىرلىكنى قوبۇل قىلسام، تۆرىلىك تەرىقىسىگە رىئايە قىلىش يولى بىلەن بار-

① ساراياغا خاس كىشى مەنىسىدە.

نىڭدىن يۇقىرى ئولتۇرىدۇ، دېگەن گېپىمە -
 ئىمىز نا توغرا. چۈنكى سۇلتان بەدەتئۇز
 زاماندىن باشقا ھەربىي باشلىقتىن ھېچكىم
 سىزدىن يۇقىرى بولمىسۇن دەپ، ھۆكۈم
 چىقىرىمەن. لېكىن سىز بىلەن دوستلۇق
 ۋە يېقىنلىق دەۋاسىدا بولغان ئەمىر مۇ -
 زەپپەر بارلاشقا، ئەگەر خالىسىمىز، سىز -
 دىن ئىلگىرى مۇھۇر بېسىشقا رۇخسەت
 بەرسىڭىز، ياق دېسىڭىزمۇ ئىختىيار
 ئۆزىڭىزدە.

قىسقىسى، ئالىي ھەزرەت پادىشاھنىڭ
 ئىلتىماسىنى قوبۇل قىلغاندىن كېيىن، ئۇ
 ھەزرەت بىلەن ئەمىر سەيد ھەسەن ئەردەش
 بىر كۈندە مەنسەپ لىباسلىرىنى كىيىپ،
 مۇھۇر باسىدىغانلىقى مۇقەررە بولدى.

پادىشاھنىڭ قىزىنىڭ نامى ھەم مەنسەپلىك ئادەتتە...

مەنسەپلىك ئادەتتە مۇھۇر باسىش...

چۈمۈلە

بىر كۈنى ھەزرەتتى مەرئەلمىش دې -
 گەر نامىزىنى ئوقۇپ بولغاندىن كېيىن،
 كۈندىلىك ئادىتىنىڭ ئەكسىچە، نامازغا
 كەلمىگەنلەرنى سۈرۈشتۈرۈپ ئولتۇرماي،
 تېز قەدەملەر بىلەن ئۆزىنىڭ خۇسۇسىي
 باغچىسىغا قاراپ يول ئالدى، بىرەر جاي -
 دىمۇ توختىماستىن يېتىپ باردى. ئۇ چاغ -
 دا ئەمىرنىڭ ئالدىدا بولغان ئادەملەر
 ھەيران بولۇشتى. ئالىي ھەزرەت ئۇلاردى -
 كى بۇنداق ئوينى بىلىپ، گۆھەر چاچقۇ -
 چى تىل بىلەن مۇنداق دېدى:

— مەن مەسچىتكە كېلىۋاتقىنىمدا پالا -
 نى جايىدا تەرەت ئالغانىدىم، ناماز سې -
 ھىدە تۇرغىنىمدا يەلكەمدە بىر چۈمۈلە

تۇرغانىدىم...

ھەممەيلەننىڭ خىيالىدا، پادىشاھنىڭ ھۆ -
 كۈمىگە مۇۋاپىق، ئەدبىرلىك ئەمىر ھەممى -
 دىن يۇقىرىغا مۇھۇر باسىدۇ، دېگەن پىكىر
 ئايلىناتتى. بىراق شۇ كۈنى ئادەت بويىچە
 ئۇ ھەزرەتنىڭ ئالدىغا ياخشى كۈندە مۇھۇر
 بېسىش ئۈچۈن نىشان ئېلىپ كېلىشتى.
 ئۇ ھەزرەت:

— نىشان ئەمىر سەيد ھەسەنگە بې -
 رىلسۇن، ئاۋۋال ئۆكشى مۇھۇر باسسۇن،
 دېدى. ئەمىر سەيد ھەسەن بولسا، ھۆرمەت
 ئىزھار قىلىپ، نىشاننى يەنە ئەمىرگە قا -
 تۇردى. ھەزرەتتى ئەلمىش قەغەزنى ئېلىپ،
 كەمتەرلىك يۈزىدىن شۇنداق جايغا مۇ -
 ھۇر باستىكى، ئۇنىڭدىن تۆۋەنرەككە ھېچ -
 كىم مۇھۇر باسالمايدى.

پادىشاھنىڭ قىزىنىڭ نامى ھەم مەنسەپلىك ئادەتتە...

مەنسەپلىك ئادەتتە مۇھۇر باسىش...

تۇرغانلىقىنى كۆردۈم... بىلدىمكى، تە -
 رەت ئالغان يېرىمدە ئۇ ماڭا چاپلاشقان -
 كەن. مۇبادا، ئۇ مېنىڭ يەلكەمدىن چۈ -
 شۇپ، ئازار يېسە ۋە ئۆز ئۇۋىسىنىڭ يو -
 لىنى تاپالمىسا، شۇ سەۋەبتىن ئۇنىڭ ئۇ -
 ۋالىغا قالمىمەن، دەپ قورقتۇم. شۇنىڭ
 ئۈچۈن نامازدىن كېيىن تېزلىك بىلەن
 تەرەت ئالغان جايىغا بېرىپ، ئۇنى ئۇۋى -
 سىنىڭ ئالدىغا قويدۇم ۋە ئازار يەتكۈزۈش
 تەشۋىشىدىن قۇتۇلدۇم.

ئالىي ھەزرەتنىڭ خىزمىتىدىكىلەر بۇ
 گەپنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ غايەت
 رەھىمدىللىكىدىن ھەيرەت دېگىزىغا چۆم -
 دى ۋە تىللىرىنى رەھىمەت ئېيتىشقا ئاچتى.

پادىشاھنىڭ قىزىنىڭ نامى ھەم مەنسەپلىك ئادەتتە...

مەنسەپلىك ئادەتتە مۇھۇر باسىش...

چېدىرغا چاڭگا قۇرغان قۇش

تېمى شەپقىتى ۋە تەبىئىي مەرھەمىتى شۇ-
نى تەقەززا قىلىدىكى، قارلىغاچ تۇخۇم چى-
قىرىپ، بالىلىرىنى چوڭ قىلغۇچە چېدىرنى
قىمىرلاتماي، شۇ پېتىچە قالدۇرۇشنى، ئاسا-
سەن چېدىرنى مۇداپىزەت قىلىپ تۇرۇش-
نى خوجا ھەسەن بەختىيارغا تاپشۇردى.
قارلىغاچ بالىلىرىنى ئۇچۇرما قىلغاندىن
كېيىن خىزمەت ھەققى ئۈچۈن چېدىرنى
ئۆزى بىلەن ئەپكېتىشنى بۇيرۇدى. مەزكۇر
خوجىمۇ بۇ ئىشنى قوبۇل قىلىپ، ئۇ جان-
ۋار بالىلىرىنى چوڭ قىلىپ ئېلىپ كەتكۈ-
چە ساقلاپ تۇردى.

ھۈسەيىن بايقارا بىر يىلى مەرۋى
شەھىرىدە قىشلىغىنىدا ھەزرىتى مېر ئىلى-
شىر نەۋائىي بىلەن ئىدى. بىر قارلىغاچ ئۇ
ھەزرەتنىڭ چېدىرىغا كىرىپ - چىقىپ يۈر-
دى، ئۇنىڭغا ھېچكىم ھالاقەت بەرمىگەچكە،
ئۇ يەرگە چاڭگا سېلىپ، تۇخۇمۇ تۇغدى.
سەييارىلەر پادىشاھى (قۇياش) ھۇت قىش-
لىقىدىن ئىززەت ۋە شەرەپ مەنزىلىگە يۈ-
رۈش قىلغاندىن كېيىن، سۇلتانى ساھىب-
قىرانمۇ پايتەخت ھىراتقا يۆتكەلمەكچى
بولدى. قارلىغاچ بولسا، تېخىمۇ تۇخۇم
بېسىۋاتاتتى. ھەزرىتى مېرئەلشېرنىڭ زا-

مىرئەلشېر بىلەن ئاغرىقچان ئادەم

ۋاقتى كەتمەن بىلەن يەر-چېپىڭ. قالغان
چاغدا ئۆز كەسپىڭىز بىلەن شۇغۇللىنىم-
ۋېرىڭ، ئىنشائاللا، پاتلا ساقىيىمىز كېتە-
سىز ...

مىرئەلشېرنىڭ ئالدىغا بىر ئادەم
كېلىپ، سالامەتلىكىنىڭ يامانلىقىدىن
شىكايەت قىلىپ:

ئارىدىن بىر مۇنچە ۋاقىت ئۆتكەن-
دىن كېيىن، ھېلىقى ئادەم يەنە مىرئەل-
شېرنىڭ ئالدىغا كىرىپ كېلىپ:

— مەۋلانا مىرئەلشېر، سىز كۆپىنى
كۆرگەن، دانا ئادەمسىز، شائىرسىز، ئادا-
لەتپەرۋەر ئەمىرسىز. ئەمما تېۋىپلىقتىن
خەۋىرىڭىزنىڭ يوقلۇقى بەك يامان -
دە، — دەپتۇ.

— مېنى تونۇدىڭىزمۇ، تەقسىمىز؟ —
دەپ سوراپتۇ.

نەرىڭىز ئاغرىيدۇ؟ — دەپ سوراپتۇ.
مىرئەلشېر.

— ھە، تونۇدۇم. خوش، سالامەتلى-
كىڭىز قانداقراق؟ — دەپتۇ مىرئەلشېر.

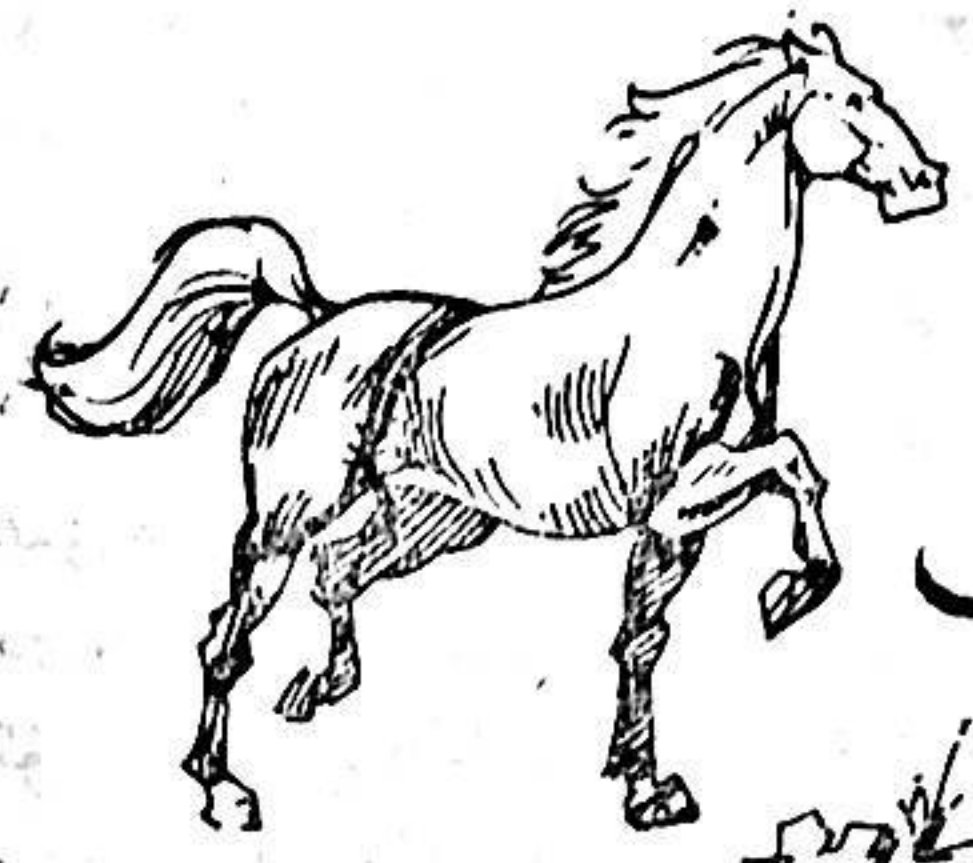
— ئىشقىلىم، ھەممە يېرىم ئاغرىيدۇ،
ئازراقمۇ ماغدۇرۇم يوق، — دەپ جاۋاب
بېرىپتۇ ھېلىقى كىشى.

ئاتتەكمەن. شائىردىنمۇ تىۋىپ چى-
قىدىكەن ئەمەسمۇ. سىزنىڭ دېگىنىڭىز بو-
يىچە قىلىۋىتىدىم، كېسەلدىن پۈتۈنلەي
خالاس بولدۇم، — دەپتۇ ئۇ كىشى مەنمۇن
بولۇپ.

— ئۇنداق بولسا، بۇنىڭ بىر شىپا-
سى بار، — دەپتۇ مىرئەلشېر، — كۈنۈمدە
ئەتىگەندە بىر ناماز ۋاقتى، چۈشتە بىر
ناماز ۋاقتى، كەچقۇرۇن يەنە بىر ناماز

نەشىرگە تەييارلىغۇچى: خەلىم سالىم
تاشكەنتتە نەشىر قىلىنغان «ئەل دېسە نەۋائىي» ناملىق كىتابتىن ئېلىندى.
ئۆزبېكچىدىن ئۇيغۇرلاشتۇرغۇچى: خەلىم سالىم

ناماز ۋاقتى، كەچقۇرۇن يەنە بىر ناماز

تۆگە بىلەن ئات

(مەسەل)

بۇرۇن ھەر تۈرلۈك ھايۋاناتلار ئۆملىشىپ، ئىجىل - ئىناق ياشايدىكەن. بىرسىنىڭ ئىشىغا يەنە بىرسى ئارىلاشمايدىكەن. بارنى تەڭ يەيدىكەن تالاشمايدىكەن. بىرسىنىڭ ئەيىبىنى بىرى ئاچمايدىكەن. ھېچبىر ھايۋان ياقا يۇرتلارغا قاچمايدىكەن. ئايىلار ئۆتۈپتۇ يىللار ئۆتۈپتۇ ئات بىلەن تۆگە يوقىلاڭ ئىش تۈپەيلى مۇنازىرىلىشىپ قاپتۇ. گەپنى ئاۋۋال تۆگە ياشلاپتۇ:

سەن ئۈزۈڭنى مەغرۇرلىنىپ دەيدىكەنسەن ئات،
بۇ ئالەمدە ھەممىمىزدىن سۆلەتلىك بىر زات،
لېكىن نەپسىڭ بېسىلمايدۇ، قىلىقلىرىڭ يات،
تارقىتىسەن بەد بۇي پۇراق ئەتراپقا پات - پات.

بۇ قىلىقلىق جامائەتكە زادى ياقمايدۇ،
شۇڭا سېنى يوقلاپ ھېچكىم كېلىپ باقمايدۇ.
يەنە تېخى جاڭگاللىقنى سورايمەن دەيسەن،
بىلىپ قويغىن، بۇ ئارزۇيۇڭ ھەرگىز ئاقمايدۇ.

خۇدا بىزنى بۇ دۇنياغا تەكشى تاراتقان،
ئەتىۋارلاپ نەسلىمىزنى ئازراق ياراتقان؛
لەرزان قەدەم تاشلاپ ماڭساق جىمى ئادەملەر،
زوقمەنلىكتە كۆزلىرىمىزنى بىزگە قاراتقان.

نەقىشلەنگەن تاسمىلارنى تېپىپ مەيدەمگە،
چۈچۈللىق كىمخاپ توننى يېپىپ گەۋدەمگە،
شاھزادە ھەم مەلىكىنى ئېلىپ دۈمبەمگە،
ئاتلىنىمەن سەپەر تۇتۇپ ئۇزاق مەنزىلگە.

تەئەللۇقىمەن ئەزەلدىنلا ئوردىغا، بايغا،
 سەن يارالغان ئىشلەش ئۈچۈن نامرات - گادا يىغا،
 مەن ماڭمەن گۈلدىر ئويۇپ قۇم باسقان جايغا،
 سەن يۈرۈيسەن مىلىنىپلا پاتقاققا - لايغا.

تۈگىنىڭ سۆزلىرىگە ئاتنىڭ قورسىقى كۆپۈپتۇ، شۇڭا كۆڭلىگە كەلگەننى ئايمايلا
 ئوتتۇردىغا تۆكۈپتۇ.
 ئات دەپتۇ:

گەپ قىلمىسام ئەزۋەيلەيسەن ھەدەپ گاس ماڭلاي،
 قىلە يەنە گېپىڭ بولسا، قېنى مەن ئاڭلاي.
 بىلىپ قويغىن دەپنىڭ يېمىم بېدە ۋە قوناق،
 سېنىڭ يېمىڭ ئاچچىق يانتاق، تىكەنلىك قامغاق.

قورسىقىڭغا قاچىلانغان نەچچە زەمبىل پوق.
 ھەر پۈتۈڭغا ئېسىلغاندۇر بىر چارەك چورۇق.

ئوتۇنچىلار نىقتاپ تۇرۇپ ئوتۇن ئارتىدۇ.
 قىر چىقىرىپ قورسىقىڭدىن تانا تارتىدۇ.

ماڭمىساڭ تېز بادرا بىلەن سالار يوتاڭغا،
 دەم ئالدۇرماي ئاپارغانچە سولار قوتانغا.

يېتىلەيدۇ تۇمشۇقىڭدىن چۈلۈك ئۆتكۈزۈپ،
 چىرقىرايسەن چىدالماستىن سوزۇپ ۋە ئۇزۇپ.

مۇنداق چاغدا يەيسەن يەنە ئىگەڭدىن تاياق،
 شۇ ئەلەمدە ھەممە يەرگە چىتلايسەن ماياق.

بېخىللىقنىڭ، كاجلىقىڭدىن سىيىپ ئارقاڭغا،
 قىلچە مىراس قالدۇرمىدىڭ بالا - چاقاڭغا.

بۇ سېسىق گەپلەرنى ئاڭلاپ چىدىيالمىغان. تۆگە «باب!» دەپ پۇرقىغانچە ئاتنى
 قوغلاپ كېتىپتۇ. شۇندىن بۇيان ئۆزى تەنھا قۇملۇقلارنى ماكان ئېتىپتۇ.
 بەرگۈچى لوپنۇر ناھىيە دۆڭقوتان يېزىسىدىن: ئەبەيدۇللا ھۈسەيىن
 رەتلىگۈچى: نۇرمەھمەت زامان
 رەسىم ئىشلىگۈچى: نىجات نۇرمەھمەت

ئەدەبىيات پېشىۋاسى - شۈكۈر يالقىن

مۇنەۋۋەر تۇردى

خەلقىمىز ئارىسىدىن ھەر قايسى دەۋرلەردە كۆپلىمگەن ئالىم، يازغۇچى، شائىرلار يېتىشىپ چىقتى. ئۇلارنىڭ ياشىغان دەۋرى، شارائىتلىرى ئوخشاشمىسىمۇ، لېكىن ئۇلار ئوخشاشلا ئۆز ھاياتىنى، پۈتۈن زېھنى قۇۋۋىتىنى ئۆگىنىش، ئىجادىيەت ۋە تەتقىقاتقا بېغىشلىدى، بۇ جەرياندا ياراتقان ئىلمىي نەتىجىلىرى ۋە ئىجادىي مۇۋەپپەقىيەتلىرى بىلەن خەلقنىڭ قەلب ئەينىكىدە بۈيۈك سىمىيالارغا ئايلاندى.

شۈكۈر يالقىن ئۆزىنىڭ ئىلمىي پائالىيىتى ۋە ئىجادىي نەتىجىلىرى بىلەن خەلق-مىزنىڭ چوڭقۇر ھۆرمىتىگە مۇيەسسەر بولغان ئەنە شۇنداق پېشىۋالاردىن بىرى.

شۈكۈر يالقىن 1916 - يىلى ئۆزبېكىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ پايتەختى تاشكەنت شەھىرىدە ئۆزبېك ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلدى. ئاتىسى مۇھىددىن ھاجى شەرق ئىلمىدىن خېلى خەۋەردار، ئەرەب، پارس، ئوردۇ تىللىرىنى پۇختا بىلىدىغان، گەرچە ئۆزى ئەدىب بولمىسىمۇ، لېكىن ئەدەبىياتقا، بولۇپمۇ پارس ئەدەبىياتىغا بەكمۇ قىزىقىدىغان، تۈركىيە، گرىتسىيە ۋە ئەرەب ئەللىرىنى كەزگەن، ھىندىستاندا ئىلىم تەھسىل قىلغان مەشھۇر تېۋىپ، مەرىپەتپەرۋەر زات ئىدى. شۈكۈر يالقىن ئەنە شۇ مەدەنىيەتلىك ئائىلىدە تۇغۇلۇپ، ئالتە ياشقىچە شۇ ئائىلىنىڭ تەربىيىسىدە ئۆستى. ئۇنىڭدىن كېيىن ئۆز مەھەللىسىدىكى باشلانغۇچ مەكتەپتە دەسلەپكى ساۋاتقا ئىگە بولدى. ئوتتۇرا مەلۇماتنى بولسا ئەينى دەۋردە خېلى ئاتىسى چىققان «ئول-ۇغبېك»، «نەۋائى» ناملىق ئوتتۇرا مەكتەپلەردىن ئالدى.

ئاتىسى مۇھىددىن ھاجى شۈكۈر يالقىننىڭ ئىلىم ئۆگىنىشىگە ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلۈپ، ئائىلىدە ئۆزى بىۋاسىتە تۈركچە «مەرىپەتنامە»، چاغاتايچە «سەباتۇل - ئاجىزىن» پارسچە «مەسنەۋىي شەرىف» قاتارلىق بىر قانچىلىغان كىتابلارنى ئوقۇتتى. ئۇنىڭدىن باشقا شۈكۈر يالقىن ئەينى زاماندا بابا رەھىم مەشرەپ ئىلىم تەھسىل قىلغان «كوكۇلداش مەدرىسى» دەپمۇ قانچە مەزگىل ھېساب ۋە دىنى ئەقائىدىدىن دەرس ئۆگەندى. ئۇنىڭدىن كېيىن شىمالىي قازاقىستاننىڭ ئاقمولا شەھىرىدىكى «لېنىن» ناملىق تاتار ئوتتۇرا مەكتىپىدە ئوقۇشنى داۋاملاشتۇردى. بۇ مەكتەپنى تۈگەتكەندىن كېيىن، موسكۋا ئىككىنچى پىداگوگىكا ئىنىستىتوتى تىل ئەدەبىيات فاكولتېتىنىڭ شەرق ئەدەبىياتى سىنىپىغا كىرىپ، ئىلىم تەھسىل قىلىشقا باشلىدى. بۇ يەردە شۈكۈر يالقىن ئۆزىنىڭ شەرق ئەدەبىياتى، شەرق ئاپتورلىرى ھەققىدە ئىگىلىگەن بىلىمى ئارقىلىق ئوقۇتقۇچى-

لارنىڭ دىققىتىنى قوزغىغانىدى. شۇنداق قىلىپ 1936 - يىلى ئىنىستىتوتنى تۈگەتتى. شۈكۈر يالقىننىڭ سوۋېت ئىتتىپاقىدىكى ھاياتى ئاساسەن ئىلىم تەھسىل قىلىش بىلەن ئۆتتى. شۇنىڭ بىلەن بىللە ئاتىسىغا ئەگىشىپ ئۆزبېكىستان، قازاقىستان، ئومۇمەن ئوتتۇرا ئاسىيانىڭ بىر قاتار شەھەرلىرىنى ئارىلىدى، تەتقىقات ۋاقتلىرىدىن پايدىلىنىپ، لېنىنگراد (ھازىرقى سان پېتېربورگ)، قازان، ئۇفا، قىرغىز (ئاساسەن يالتا)، كىئىل (باتۇمى ۋە باكۇ شەھەرلىرى)، چېلىياپىنسك قاتارلىق شەھەرلەرگە بېرىپ، ئۇ يەرلەردە قىسقا بىر مەزگىل ساياھەتتە بولدى. شۈكۈر يالقىن بۇ ھەقتە توختىلىپ: «ھازىر بۇ ئىشلارنى ئەسلىمەم، گۇيا قاچاندۇر كىنولاردا كۆرگەندەك غۇۋا خاتىرىلەر كۆز ئالدىغا كېلىدۇ» دەيدۇ.

شۈكۈر يالقىن ئىنىستىتوتنى تۈگىتىپ، تاشكەنتكە قايتىپ كەلگەندە، ئاتىسى مۇھىددىن دىن ھاجى خېلى بۇرۇنلا تاشكەنتتىن قەشقەرگە كېلىپ ئورۇنلىشىپ قالغانىدى. شۇڭا شۈكۈر يالقىنمۇ ئاتىسىنى قوغلىشىپ ئەنجان ۋە ئوش شەھەرلىرىدىن ئۆتۈپ قەشقەرگە كەلدى.

قەشقەردە ئاتىسى مۇھىددىن ھاجى تىبابەتچىلىك بىلەن شۇغۇللاندى. شۈكۈر يالقىن بىر تەرەپتىن يەرلىك «ھىلالى ئەھمەر» (قىزىل ئاي) جەمئىيىتىنىڭ سەھىيە بۆلۈمىدە كاتىب بولۇپ ئىشلىدى، يەنە بىر تەرەپتىن، قەشقەردىكى مەدرىسەلەرگە بېرىپ زەرىپ قارى ھاجىم، خۇدا بەردى دام-ۋىلام... قاتارلىق مۇدەرىسلەردىن ئەرەب تىلى ۋە پارس تىلى گرامماتىكىسىدىن دەرس ئالدى. بۇ مۇدەرىسلەردىن تاتار تىلى ئالىمى ئەھمەد ھادى مەقسۇدى تەرىپىدىن تۈزۈلگەن يېڭى ئۇسۇلدىكى «شىفاھىيە»، ئىستىف تاش، «ئىستىمال» ۋە «ئەرەبىيەت» قاتارلىق دەرسلىكلەر ئاساسىدا ئەرەب تىلىنى ئۆگەندى. ئۇندىن باشقا ئۇلۇغ پارس شائىرى خوجا ھافىز شىرازى دىۋانىنى، ئۇنىڭ ھەربىر غەزىلىنىڭ شەرھىسىنى قىزغىن ئىشتىياق بىلەن ئۆگەندى. ئومۇمەن شۈكۈر يالقىننىڭ قەشقەردىكى ھاياتى ئەرەب، پارس تىللىرىنى خېلى پىششىق ئىگىلەش شۇنداقلا، شەرق كلاسسىك ئەدەبىياتى بىلەن چوڭقۇر تونۇشۇۋېلىش جەھەتلەردە ئالاھىدە ئەھمىيەتكە ئىگە يىللار بولدى.

شۈكۈر يالقىن قەشقەردىكى ھاياتىنى ئەسلىپ: «قەشقەر ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىدا يۈرگەن چاغلارنىڭلا، مىللىي تومۇر، تىل، دىنى ئېتىقاد، تۇرمۇش ئۆرپ - ئادەت ۋە باشقا جەھەتلەردە ئۆزبېك مىللىتى بىلەن تولمۇ يېقىن قېرىنداش خەلق بولغان ئۆي-خۇرلار بىلەن چاپسانلا ئۆزلىشىپ كەتتىم، ئۇلارنىڭ ئىچىدە زادى ياتلىق ھېس قىلىمىدىم. ئۇلارنىڭ ھەممە نېمىسى ماڭا ئۆز بولدى. بۇ ھالەت، بۇ مۇناسىۋەت كېيىنكى يېرىم ئەسىرلىك ھاياتىم جەريانىدا بارغانسېرى قويۇقلاشتى ۋە مۇستەھكەملەندى» دەيدۇ. شۈكۈر يالقىن ئەينى ۋاقىتتىكى بەزى ئىجتىمائىي، سىياسىي سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن 1936 - يىلى قەشقەردىن ئايرىلىپ، چۆچەككە كېلىدۇ. چۆچەك شەھىرى گەرچە كىچىكرەك، ئاھالىسى ئاز بولسىمۇ، لېكىن ئۆز زامانىسىغا نىسبەتەن ئېيتقاندا، تۇرمۇش ۋە مەدەنىيەت سەۋىيىسى باشقا شەھەرلەردىن خېلى يۇقىرى تۇراتتى. ئوقۇ - ئوقۇتۇش،

مائارىپ ئىشلىرى، گېزىت - ژۇرنال چىقىرىش، تىياتىر - كونسېرت قاتارلىق مەدەنىيەت - سەنئەت ئىشلىرىمۇ باشقا شەھەرلەردىن خېلى ئالدىدا تۇراتتى. شۈكۈر يالقىن بۇ شەھەردە، ئۆزى كېلىپ چۈشكەن تەرەققىيپەرۋەر تۇغقىنى - مەرزاهىد بايمى ئائىلىسىدە ۋە شۇ ئائىلىنىڭ كىتابخانىسىدا تاتار، ئەزەربەيجان، ئۆزبېك ۋە قازاق ئەدەبىياتىدا ئائىت كۆپلىگەن ئەسەرلەر بىلەن تونۇش-ۇش ئىمكانىيىتىگە ئىگە بولدى. رۇس كلاسسىك ئەدەبىياتىنىڭ ناماياندىلىرىدىن ۋە غەرب كلاسسىك ئەدەبىياتىنىڭ پېشۋالىرىدىن ھېسابلانغان شېكسپېر، فلوبېر، بالزاك، مۇپاسسان، زۇلىيا، ۋىكتور ھيوگ، ژۇل ۋېرن، ئاندىرسەن، بايرون، گيوتى، كالىلىز ھەم ئاس. پېشۋىكىن، چىخوپ... قاتارلىق كلاسسىكلارنىڭ ئەسەرلىرى بىلەن، شۇنداقلا، ئوسمانلى تۈرك ئەدەبىياتىدىن نامىق كامال، يەھيا كامال، مۇھەممەد ئاكىف، تەۋفىق فىكرەت، جەنابى شاھابىددىن، رىشاد نۇرى كۈنتىكىن قاتارلىق كۆپلىگەن ئەدىبلەرنىڭ ئەسەرلىرى بىلەن تېخىمۇ چوڭ-قۇر تونۇشتى.

ئۇنىڭدىن باشقا ئائىلىگە مېھمان بولۇپ ياكى تۈرلۈك سەۋەبلەر بىلەن كېلىپ - كېتىپ تۇرىدىغان يۇقىرى تەبىقە زىيالىيلار، مائارىپچىلار، ئەدەبىيات سەنئەتچىلەر ئومۇمەن دۇنيادىن خەۋەردار، ئەرباپلار بىلەن تونۇشتى. شۈكۈر يالقىن بۇ ئەسلىمىلەرنى سۆزلەپ: «بۇنداق خانىداندا تۇرۇشۇم - مېنى دۇنيادىن ئانچە - مۇنچە خەۋەردار بولۇش، بىر قانچە نەرسىلەرنى بىلىۋېلىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلغانىدى» دەيدۇ.

شۈكۈر يالقىننىڭ بۇ خىل تۇرمۇشى ئانچە ئۇزاق داۋاملاشمىدى. شىڭشىسەي شۈكۈر يالقىننىڭ ئاتىسىنى ئۈرۈمچىگە تۇتۇپ كېتىپ، 1938 - يىلى تۈرمىدە ھالاك قىلدى. ئۆي - جاي، مال - مۈلكىنى، جۈملىدىن ئۆزى تۇرغان ئائىلىدىكى بەش مىڭ پارچىغا يېقىن كىتاب - ژورناللارنى «مۇسادىرە» دېگەن نام بىلەن بۇلاپ كەتتى. ئەنە شۇنىڭدىن كېيىن شۈكۈر يالقىن روھىي جەھەتتىن ئازاب، ماددىي جەھەتتىن قىيىنچىلىق كىردابىغا چۈشۈپ قالدى. كېيىن ئۆزبېك مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسى تەرىپىدىن شۈكۈر يالقىننى كاتىپلىق خىزمىتىگە ۋە سەنئەت ئىشلىرىغا مەسئۇل خادىملىققا بەلگىلەپ، تۇرمۇشىغا ياردەملەشتى. بەزى مەكتەپلەردە دەرسمۇ ئۆتتى. كېيىن يېقىن - يورۇقلىرىنىڭ مەسلىھىتى بويىچە ئائىلىسى بىلەن غۇلجىغا يۆتكىلىپ باردى.

1944 - يىلى شۈكۈر يالقىن غۇلجىدىن چۆچەككە بېرىپ، قايتىشىدا، گومىنداڭ ھەربىيلىرى تەرىپىدىن «غۇلجا ئوغرىلىرىنىڭ ئادىسى» دېگەن گۇمان بىلەن قولغا ئېلىنىپ، ئۈرۈمچى تۈرمىسىگە تاشلاندى. چۈنكى بۇ چاغلاردا ئىلىدىكى مىللىي ئىنقىلاب باشلىنىپ قالغانىدى.

شۈكۈر يالقىن بىر يىلدىن كېيىن گۇناھسىز دەپ قارىلىپ، تۈرمىدىن قويۇۋېتىلدى. بۇ چاغدا مىللىي ئارمىيە شىخونى ئازاد قىلغانىدى. شۇڭلاشقا ئىلى، چۆچەك يوللىرى ئېتىلىپ شۈكۈر يالقىن غۇلجىغا قايتىپ كېتىش ئىمكانىيىتىدىن ئايرىلدى. ئەنە شۇنىڭدىن باشلاپ شۈكۈر يالقىن ئۈرۈمچىدە ھايات كەچۈرۈشكە باشلىدى. ئۈچ ۋىلايەت مىللىي ئىنقىلابچىلىرى بىلەن گومىنداڭ ھۆكۈمىتى ئوتتۇرىسىدا

«11-بېتىم» نۇزۇلۇپ، ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەت قۇرۇلغاندىن كېيىن، شۈكۈر يالقىن ئۆلكىلىك مائارىپ نازارىتىدە دەرسلىك بۆلۈمىنىڭ مۇدىرى بولۇپ ئىشلىدى. كېيىنچە، شىنجاڭ ئىنىستىتوتىنىڭ ئوقۇتقۇچىلىقىغا تەكلىپ قىلىنىپ، دۇنيا ئەدەبىياتى، پىداگوگىكا پەنلىرىدىن دەرس ئۆتتى. قوشۇمچە ئوغۇللار سىغەن، قىزلار سىغەن مەكتەپلىرىگەمۇ تەكلىپ بىلەن دەرس ئۆتتى. ئۇندىن باشقا شىنجاڭ جۇڭگو - سوۋېت مەدەنىي ئالاقە باغلاش جەمئىيىتىنىڭ خىزمەتلىرىگە ياردەملەشتى.

1949 - يىلى 11 - ئايدا شىنجاڭ تېنچلىق بىلەن ئازاد بولدى. ئارىدىن كۆپ ئۆتمەي مەدەنىي ئالاقە جەمئىيىتى - «جۇڭگو - سوۋېت دوستلۇق جەمئىيىتى» قىلىپ ئۆزگەرتىلدى ۋە بۇ جەمئىيەتنىڭ ئىش - پائالىيەت دائىرىسىمۇ خېلى كېڭەيتىلدى. شۈكۈر يالقىننىڭ بۇ مەزگىلدىكى ئاساسىي خىزمىتى دوستلۇق جەمئىيىتىدە بولدى. قوشۇمچە شىنجاڭ ئىنىستىتوتىغا دەرس بېرىپ تۇردى. كېيىن شىنجاڭ ئىنىستىتوتىنىڭ دائىملىق ئوقۇتقۇچىسى بولۇپ ئىشلىدى ۋە ئوقۇغۇچىلارغا روس سوۋېت ئەدەبىياتىدىن دەرس ئۆتتى. كېيىنچە، ئۆلكىلىك مەدەنىيەت ئىدارىسى تەركىبىدىكى دراما تىياتىر ئۆمىكىنىڭ ئىجادىيەت بۆلۈمىدە ئىشلىدى.

1955 - يىلىدىن كېيىن شىنجاڭ خەلق نەشرىياتىدا ئەدەبىي مۇھەررىر بولۇپ ئىشلىدى. قوشۇمچە رۇسچىدىن قىلىنغان تەرجىمىلەرنىڭ مۇھەررىرلىكىنىمۇ ئۈستىگە ئالدى. شۈكۈر يالقىننىڭ ئەرەب، پارس تىللىرىدىن ۋە غەرب ئاتالغۇلىرىدىن مول مەلۇماتى بولغانلىقى ئۈچۈن، نەشرىياتنىڭ قەدىرلىشىگە، سازاۋەر بولدى. شۈكۈر يالقىن بۇ ھەقتە توختۇلۇپ: «ھەقىقەتەن، خەلق نەشرىياتىدا ئىشلىگەن ئىككى يىلغا يېقىن جەرياننى مېنىڭ خىزمەت ھاياتىمدا ئەڭ ئالدىراش، ئەڭ چاپالماق، ئەڭ ھالال ئىشلىگەن دەۋر دەپ ھېسابلىسام بولىدۇ» دەيدۇ.

شۈكۈر يالقىن 1957 - يىلى خىزمەت ئېھتىياجى بىلەن ئاپتونوم رايونلۇق ئەدەبىيات - سەنئەتچىلەر بىرلەشمەسىگە يۆتكىلىپ كەلدى. شۇ يىلى جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق شۆبە جەمئىيىتى قۇرۇلۇپ، يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ پونىزىيە، دراما تۈرىگىيە سىكسىمىيەلىرىدە ئىشلىدى.

ئەپسۇسكى، شۈكۈر يالقىن 1957 - يىللاردىن كېيىن ئېلىمىزدە يامرىغان «سول» چىل خاتا ئىدىيە تۈپەيلىدىن كېلىپ خىققان چېكىدىن ئاشقان «سول» ھەرىكەتلىرىنىڭ زىيانكەشلىكىگە ئۇچراپ، ئون نەچچە يىل ئىجادىيەت ۋە تەتقىقات ھوقۇقىدىن مەھرۇم بولدى.

جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيەسىنىڭ 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3 - نومۇرىي يىغىنى شۈكۈر يالقىنغا مەملىكىتىمىزدىكى مىليونلىغان زىيالىلار قاتارى يېڭى ھايات بەخش ئەتتى. شۈكۈر يالقىن يازغۇچىلار جەمئىيىتىگە قايتىپ كېلىپ، ئىجادىيەت ۋە تەتقىقات خىزمىتىگە كىرىشتى.

شۈكۈر يالقىن ئۆزىنىڭ 75 يىللىق ھايات مۇساپىسىنى بېسىپ ئۆتتى. بۇ جەرياندا ئۇ ئۆزىنىڭ مول ئىجادىي مېھنىتى بىلەن رايونىمىزدىكى ئۇيغۇر، ئۆزبېك

خەلقلىرىنىڭ چوڭقۇر ھۆرمىتىگە سازاۋەر بولغان ئەدەبىيات پېشۋالىرىدىن بىرى بو-
لۇپ قالدى.

شۈكۈر يالقىن 30 - يىللاردىن باشلاپ ئىجادىيەت سېپىگە كىردى. 60 يىل
مايەينىدە ئەدەبىي ئىجادىيەتنىڭ كۆپلىگەن تۈر، ژانرلىرىدا ئىجتىمائىي، تەربىيىۋى ۋە
ئىلمىي قىممەتكە ئىگە نۇرغۇن بەدىئىي ئەسەرلەرنى ياراتتى ۋە بۇ ساھەدە ئۆزىگە خاس
بەلگىلىك ئۇسلۇبىنى شەكىللەندۈردى. يەنى چوڭقۇر مەزمۇنلۇق، ئاجايىپ يۈمۈر-
لۇق سېئىرىي ئەسەرلەرنى؛ خەلىق خەلىق ئوبراز ۋە خاراكتېرلار يارىتىلغان تەسۋىرلىك
ھېكايىلەرنى؛ قويۇق تۇرمۇش پۇرىقىغا، باي تۇرمۇش تەپسىلاتلىرىغا ئىگە بولغان 19 پارچە
سەھنە ئەسەرنى ۋە «نەسىردىن ئەپەندى» ناملىق كۆپ قىسىملىق تېلېۋىزىيە تىياتى-
تىرىنى خەلقىمىزگە تەقدىم قىلىپ، ھازىرقى زامان ئەدەبىياتىمىزنىڭ تەرەققىياتىغا
ئۆزىنىڭ سالماقلىق ھەسسەسىنى قوشتى.

شۈكۈر يالقىن پەقەت كامالەتكە يەتكەن بىر ئەدەبىي، درامماتۇرگ سۈپىتى بىت-
لەنلا ئەمەس، بەلكى ئۆز نۆۋىتىدە كلاسسىك ئەدەبىيات تەتقىقاتچىسى سۈپىتى بىلەن
تونۇلغان مۇتەخەسسستۇر.

شۈكۈر يالقىن ئەدەبىياتىنىڭ ۋە ئەدەبىيات تەتقىقاتىنىڭ ئىجتىمائىي ۋە زىيىمىسى
ھەم ھاياتتىكى تەسىرىنى چوڭقۇر چۈشەنگەن ھالدا بىر تەرەپتىن ئىجادىي ھېسوسەت
بىلەن شۇغۇللانسا، يەنە بىر تەرەپتىن كلاسسىك ئەدەبىيات تەتقىقاتىدا بىر مۇنچە
سەمەرىلىك خىزمەتلەرنى ئىشلىدى:

XIX - ئەسىرنىڭ بىرىنچى يېرىمىدا ئۆتكەن ئۇلۇغ رۇس شائىرى پۇشكىن ۋاپا-
تىنىڭ 100 يىللىقى مۇناسىۋىتى بىلەن 1937 - يىلى چۆچەك شەھىرىدىكى سوۋېت
كونسۇلخانىسى تەرىپىدىن ئۆتكۈزۈلگەن خاتىرىلەش پائالىيىتىدە «ئۇلۇغ پۇشكىن ۋاپا-
ياتى ۋە ئىجادىي يولى» دېگەن تېمىدا ئىلمىي ماقالا تەييارلاپ، كونسۇلخان كىتابىدا
ئوقىدى. بۇ ماقالىنىڭ قىسقارتىلمىسى «يېڭى شىنجاڭ» ژورنىلىغا بېسىلدى. بۇ ھەقتىكى خە-
ۋەرلەر يۇقىرىقى ژۇرنال ۋە چۆچەك گېزىتىدە ئۇيغۇر ھەم خەنزۇ تىلىدا ئېلان قىلغانىدى.
دەل شۇ مەزگىلدە پۇشكىن ھەققىدە يازغان ئۇزۇن بىر پارچە ماقالىسى ۋە پۇش-
كىن شېئىرلىرىدىن تەرجىمىلىرى يۇقىرىقى گېزىت، ژۇرناللاردا ئېلان قىلىندى.

چۆچەكتىكى يەرلىك تولۇقسىز ئۆزبېك ئوتتۇرا مەكتىپىنىڭ ئوقۇتقۇچى - ئوقۇغۇچىلىرىغا
پۇشكىن ھاياتى ۋە ئۇنىڭ ئىجادىيىتى توغرىسىدىكى قىزىقارلىق ۋەقە ھادىسىلەردىن
چوڭ يىغىندا لىكسىيەلەر سۆزلىدى.

1949 - يىلى يازدا دۇنيا خەلقئارا تېنچلىق كومىتېتى تەرىپىدىن پۇشكىن توغۇل-
غانلىقىنىڭ 150 يىللىقى مۇناسىۋىتى بىلەن خەلقئارادا 15 كۈنلۈك خاتىرىلەش پائا-
لىيىتى ئېلىپ بېرىلدى. شۇ مۇناسىۋەت بىلەن ئۈرۈمچىدە شىنجاڭ بويىچە خاتىرىلەش
پائالىيەتلىرىگە يېتەكچىلىك قىلىش كومىتېتى تەشكىل قىلىندى. شۈكۈر يالقىن بۇ
كومىتېتقا ئاساسلىق يېتەكچى سۈپىتى بىلەن كىرگۈزۈلدى ۋە خاتىرىلەش پائالىيىتى
داۋامىدا پۇشكىن ھاياتى، ئىجادىيىتى ۋە باشقا پائالىيەتلىرى توغرىلۇق تىۋرلۈك

تېمىلاردا يەتتە پارچە ئىلمى ماقالا يېزىپ چىقىپ، شىنجاڭ ئىنىستىتۇتى، شىدالو، رۇس كۈلۈبى، سوۋېت كونسۇلخانىسى كۈلۈبى ۋە شىنجاڭ رادىئو ئىستانسىسى قاتارلىق ئورۇنلاردا ئوقىدى.

شىنجاڭ دارىلفۇنۇنى ئىلى ئەدەبىيات پاكولتېتى ئوقۇغۇچىلىرىغا دەرس ئۆتۈۋاتقان مەزگىلدە ئا. س. پۇشكىن ھەققىدە كۆپ قېتىم تەپسىلى توختۇلۇپ، لىكسىيەلەر سۆزلىدى.

رۇس كلاسسىك ئەدەبىياتىنىڭ مەشھۇر ۋەكىللىرىدىن بىرى ئا. پ. چىخوپ ئەسەرلىرىنى كىچىكىدىن باشلاپ ئۈگەنگەن شۈكۈر يالقىن چىخوپنى «ھېكايەچىلىقنىڭ ئاتىسى» سەرلەۋھىسى بىلەن مەتبۇئاتتا تونۇشتۇردى. شۇنىڭدىكى، چىخوپ ھېكايىلىرىدىن «ئورۇق ۋە سىمىز»، «ئات فەمىلىلىك»، «چىقتى» قاتارلىقلارنى رۇسچىدىن ئۇيغۇر تىلىغا تەرجىمە قىلىپ، مەتبۇئاتلاردا كىتابخانلارغا تونۇشتۇردى.

1941 - يىلى چۆچەكتە ئۇلۇغ مۇتەپەككۈر شائىر ئەلىشىر نەۋائى ئۇغۇلغانلىقىنىڭ 500 يىللىقى خاتىرىلەندى. بۇ قېتىمقى خاتىرىلەش يىغىنىنى ئېچىش، نەۋائى ئەسەرلىرى كۆرگەزمىسى تەشكىللەش، نەۋائى ئەسەرلىرى بويىچە ئەدەبىيات كېچىلىكى ئۆتۈكۈزۈش قاتارلىق خىزمەتلەردە، شۈكۈر يالقىن تەشەببۇسچى تەشكىللىگۈچى ۋە يېتەكچىلىك قىلغۇچى سۈپىتى بىلەن خىزمەت قىلدى. مەزكۇر پائالىيەت داۋامىدا شۈكۈر يالقىن نەۋائىنىڭ ھاياتى ھەققىدە نوتۇق سۆزلىدى. ۋە نەۋائىنىڭ ئىجادىي يولى توغرىسىدا بىر پارچە چوڭ ھەجىملىك ئىلمىي ماقالە يېزىپ چىقتى. كېيىنكى يىللاردا نەۋائىنىڭ تۆت غەزىلىگە تەخمىن يازدى.

1948 - يىلى ئۈرۈمچىدىكى ئەدەبىيات سەنئەت ۋە مەدەنىيەت ساھەسىدىكى زىيالىلار تەرىپىدىن ئۆتكۈزۈلگەن بۈيۈك تاتار شائىرى ئابدۇللا توقايىنى خاتىرىلەش چوڭ يىغىنىدا شۈكۈر يالقىن «ئابدۇللا توقايىنىڭ ھاياتى ۋە ئىجادىي يولى» دېگەن سەرلەۋھە ئاستىدا ئىلمىي ماقالە تەييارلاپ، دوكلات بەردى. شىنجاڭ ئىنىستىتۇتى ۋە تېخنىكوملارنىڭ ئەدەبىيات پاكولتېتلىرىغا دەرس بېرىۋاتقان مەزگىللەردە كۆپ قېتىم توقاي ھەققىدە تەپسىلى توختالدى.

ئابدۇللا توقايىنىڭ بىر قانچە شېئىرلىرىغا نەزىرلەر يازدى. شۈكۈر يالقىن شەرقنىڭ مۇتەپەككۈر شائىرى مىرزا ئابدۇلقادىر بېدىل (1644 - 1721) نىڭ پارس تىلىدا يازغان شېئىرلىرىنى زور ھەۋەس بىلەن قېتىرقىنىپ ئۈگەندى ۋە بېدىل شېئىرلىرىنىڭ ئايرىم بېيىتلىرىنىڭ مەزمۇنىنى ئېلىپ، ئۇيغۇر تىلىدا قايتىدىن ئىشلەپ، مۇرەببە شەكلىگە ئۆزگەرتتى، ھەمدە ژۇرنال، مەجمۇئەلەردە ئېلان قىلدى. شۈكۈر يالقىن ئۇلۇغ ئەزەربەيجان شائىرى فۇزۇلى (مۇھەممەد سۇلايمان باغدادى) نىڭ ئەسەرلىرىنى ناھايىتى پىششىق ئۈگەنگەن بولۇپ، بۇ ھەقتە ئۇنى فۇزۇلى شۇناس دېسەك، ئارتۇق كەتكەن بولمايدۇ. شۈكۈر يالقىن «فۇزۇلىنىڭ ھاياتى ۋە ئەدەبىي ئىجادىيىتى ھەققىدە» سەرلەۋھىلىك بىر پارچە چوڭ ھەجىملىك ماقالە يېزىپ چىقتى. بۇ ماقالە «بۇلاق» ژۇرنىلىدا ئېلان قىلىندى. ئاپتور بۇ ماقالىسىدا فۇزۇل

نىڭ مىللىي، قەبىلىۋىي تەۋەلىكى، ئىجادىي پائالىيىتى، شېئىرلىرىنىڭ بەدىئىي خۇسۇسىيەتلىرى، دۇنيا قارىشى، شەخسىي تەبىئىيىتى، ئەلشىر نەۋائى بىلەن بولغان ئەدەبىي مۇناسىۋىتى... قاتارلىق مەسىلىلەرنى ئىلمىي رەۋىشتە ئەتراپلىق يورۇتۇپ بەردى. شۇكۇر يالقىن مەشھۇر پارس شائىرى خوجا ھاپىز شىرازى غەزەللىرىدىكى تىرەن مەنا ۋە يۈكسەك ئەدەبىي ماھارەت ئۈستىدە قەشقەردە ئېچىلغان قەدىمكى مۇددەتلىك مۇئەللىملىك كۇرسىدا ئىككى نۆۋەت ئالاھىدە توختالدى.

ئۇنىڭدىن باشقا شۇكۇر يالقىن نەۋائى دەۋرىدىن سەل بۇرۇنراق ئۆتكەن ئۇلۇغ شائىرلاردىن لۇتفى، ئاتايى ۋە سەككاكى غەزەللىرىدىن بىر قانچىسىغا تەخمىن يازدى. شۇكۇر يالقىن 1985 - يىلى شىنجاڭ داشۆدە ئېچىلغان چاغاتاي تىلى كۇرسىنىڭ ئوقۇغۇچىلىرىغا چاغاتاي تىلىدىكى نەرسە ئىلمىي نىزاملار توغرىسىدا بىر مۇددەت دەرس بەردى. گېزى كەلگەندە شۇنىمۇ ئېيتىپ ئۆتۈش كېرەككى، شۇكۇر يالقىن ھەقىقىي ئىلىم ئەھلىلىرىدە بولۇشقا تىگىشلىك پەزىلەتلەرنى ئۆزىدە تولۇق ھازىرلىغان پېشۋالاردىن بىرى. ئۇ باشقىلارنىڭ ئىلمىي نىزىدىشىگە ئۈستاز سۈپىتى بىلەن ياردەم بېرىپ كەلدى. ئىجتىمائىي پەن تەتقىقاتچىلىرىدىن، خۇسۇسەن ئەدەبىيات ساھەسىدىكى تەتقىقاتچىلاردىن شۇكۇر يالقىننىڭ ئالدىغا ياردەم سوراپ كەلگەنلەر ناھايىتى ئاز دېسەك مۇبالىغە بولماس. شۇكۇر يالقىن ئۆزىنىڭ كىتاب - ماتېرىياللىرىنى شۇ كەسىپىنىڭ ئەھلىلىرىدىن زادىلا ئايىمايدۇ. بۇ ھەقتە شۇكۇر ئاكىدىن تارلىق، بېخىلىلىق كۆرۈلۈپ باققان ئەمەس. ئۇ ئەمەل تاماسىدا بولمىغان، يازغان ئەسەرلىرىنى ئېلان قىلىۋېلىشىنى ئارزۇ قىلمىغان.

1992 - يىلى 11 - ئايدا شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتۇنوم رايونلۇق يازغۇچىلار جەمئىيىتى، شىنجاڭ ھازىرقى زامان ئەدەبىياتى تەتقىقات جەمئىيىتى، شىنجاڭ ئۆزبېك ئىلمىي جەمئىيىتى ۋە «بۇلاق» ژورنىلى تەھرىرى بۆلۈمى بىرلىكتە بۇ ھۆرمەتلىك ئەدەبىيات پېشۋاسى، تالانتلىق دراماتورگ، شائىر شۇكۇر يالقىن تۇغۇلغانلىقىنىڭ 75 يىللىقىنى، ئەدەبىي ئىجادىيىتىنىڭ 60 يىللىقىنى تەنتەنىلىك ھالدا تەبرىكلدى. شۇ تەبرىكلەش يىغىنىدا شۇكۇر يالقىن «ئەدەبىيات پېشۋاسى»، «ھازىرقى زامان ئۇيغۇر، ئۆزبېك درامىچىلىقىنىڭ ئاساسچىلىرىدىن بىرى» دەپ تەرىپلەندى.

دەرھەقىقەت، شۇكۇر يالقىن بىر ئۆمۈر بەدىئىي ئەدەبىياتنى قىزغىن سۆيۈپ، غەرەزسىز ھالدا تەتقىقات ۋە ئىجادىيەت بىلەن شۇغۇللاندى. بۇ ھەقتە ماكسىم گوركى: «ئالىمنىڭ ئەمگىكى پۈتۈن ئىنسانىيەتنىڭ مۈلكى. شۇ سەۋەبىدىن ئىلىم - پەن ئەڭ غەرەزسىز سەپ ھېسابلىنىدۇ» دېگەندى. بىز شۇكۇر يالقىننىڭ مەيلى شېئىرىي ئەسەرلىرىنى، مەيلى دراممىلىرىنى، مەيلى ئىلمىي ماقالىلىرىنى ئوقىغىنىمىزدا، ياكى باشقىلار ئاغزىدىن ئۇنىڭ ئىجتىمائىي ھاياتتا ۋۇجۇدقا چىققان دەل جاۋاب ھېكايەت، لەتىپىلىرىنى ئاڭلىغىنىمىزدا ئۇنىڭ بىلەن ئۆز قەلبىمىزنىڭ ئاھاڭداشلىقىنى ھىس قىلىمىز. بېشىمىزنى ئىگىپ، ئۇنىڭ چوڭقۇر پىكىر - لىرىنى تەسسىقلايمىز. چۈنكى، بىز ئۇنىڭ ئەسەرلىرىدە ئۆز قەلبىمىزنىڭ ساداسىنى ئاڭلايمىز. شۇكۇر ئاكىنىڭ تېنى سالامەت، ئۆمىرى ئۇزۇن بولسۇن!

بىر ئىلىم مۇخلىمىنىڭ ئارزۇسى

(شىنجاڭ داشۆ پروفېسسورى شەرىپىدىن ئۆمەر توغرىسىدا)

ھەسەن بىلىم

شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدا فىلولوگىيە پەنلىرى بويىچە تۇنجى ئۇيغۇر پروفېسسورى — شەرىپىدىن ئۆمەر 40 يىلدىن ئارتۇق ھاياتىنى مائارىپ ئىشلىرىغا بېغىشلىغان پېشقەدەم ئوقۇتقۇچى، شۇنداقلا ئۇيغۇر ئەدەبىيات تارىخچىسى، ئەدەبىيات نەزەرىيەچىسى، يازغۇچى، ئۇ زامانىمىزدىكى ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتى تەتقىقاتى ساھەسىدە كۆزگە كۆرۈنگەن مۇتەخەسسسلەردىن بىرى.

شەرىپىدىن ئۆمەر 1934 - يىلى ئىلىدا كەمبەغەل ئائىلىدە تۇغۇلغان. كېيىن ئائىلىسى بىلەن موڭغۇلكۈرە ناھىيىسىگە كۆچۈپ كېلىپ شۇ يەردە باشلانغۇچ مەكتەپنى ئوقۇپ پۈتتۈرگەن. 1946 - يىلى ئەخمەتجان قاسىمى نامىدىكى بىلىم يۇرتىغا ئوقۇشقا قوبۇل قىلىنغان. ئەينى ۋاقىتتىكى ۋەزىيەتنىڭ تەلپىگە ئاساسەن بەلگىلىك مەدەنىيەت سەۋىيىسىگە ئىگە زاپاس ئوفىتسىرلارنى تەربىيەلەش نىشانى قىلىنغان بۇ بىلىم يۇرتىدا سابىق سوۋېت ئىتتىپاقىدا تۈزۈلگەن دەرسلىكلەر قوللىنىلىپ، سوۋېت ئىتتىپاقىدا ئوقۇپ كەلگەن ئۇيغۇر زىيالىيلىرى تەرىپىدىن ئومۇمىي پەنلەر بويىچە دەرس ئۆتۈلگەچكە، شەرىپىدىن ئۆمەر ئۆزىنىڭ بىلىمىگە بولغان ھىرىسىمەنلىكى بىلەن بىرقەدەر چوڭقۇر بىلىم ئىگىلىدى. شىنجاڭ تىنچلىق بىلەن ئازاد بولغاندىن كېيىن كومپارتىيەنىڭ مائارىپ ئىشلىرىغا كۆڭۈل بۆلۈشى ئارقىسىدا شەرىپىدىن ئۆمەردەك بىلىمگە تەشنا ياشلارنىڭ بەختى ئېچىلدى. 1950 - يىلى 1 - ئايدا بىلىم يۇرتىنى ئەلا پۈتتۈرگەن شەرىپىدىن ئۆمەر 300 ئوقۇغۇچىنىڭ بىرى بولۇپ شىنجاڭ دارىلفۇنۇنىغا قوبۇل قىلىنىپ ئۈرۈمچىگە كەلدى ۋە ئەدەبىيات كەسپىدە ئوقۇشقا باشلىدى.

ئۇ يېڭى دەۋرنىڭ تەلپىگە لايىق ئەمدىلا مۇنتىزىملىشىشقا باشلىغان شىنجاڭ دارىلفۇنۇنىدا ئوقۇش شارائىتىنىڭ ناچارلىقىغا قارىماي، ئۆزىگە يۇقىرى تەلپ قويۇپ، ئەتراپلىق ئىزدىنىپ، قېتىملىق ئۆگەنگەچكە، شۇ چاغدىكى ئېھتىياجغا ئاساسەن ئوقۇغۇچىلار ئىچىدىن ئوقۇتقۇچىلىققا تەكلىپ قىلىندى. ھەم ئوقۇغۇچى ھەم ئوقۇتقۇچى بولۇش شارائىتى شەرىپىدىن ئۆمەرنىڭ كەسپىنى پۇختا ئىگىلەپ تالانت ئىگىسى بولۇش قەدەمىنى تېزلەتتى. شۇنىڭ بىلەن بىللە ئۇ مەكتەپ رەھبەرلىكى ۋە كەڭ ئوقۇتقۇچى، ئوقۇغۇچىلارنىڭ دىققەت-ئېتىبارىنى قوزغاشقا باشلىدى.

1952 - يىلى شەرىپىدىن ئۆمەر ئانا مەكتىپىنىڭ ئەدەبىيات فاكولتېتىغا ئوقۇتقۇچىلىققا تەيىنلەندى. شۇنىڭدىن باشلاپ ئۇنىڭ شامغا ئوخشاش جاپالىق ئەجىزى ئارقى-

لىق ئوقۇغۇچىلارنىڭ دىلىنى بىلىم بىلەن يورۇتىدىغان ئوقۇتقۇچىلىق ھاياتى رەسىمى باشلاندى. ئۇنىڭ ئۆز تىلى بىلەن ئېيتقاندا: «مەن ئۆزۈمنى خۇددى شىنجاڭ داشۆدە تۇغۇلۇپ ئۆسكەندەكلا ھېس قىلىمەن. چۈنكى مېنىڭ ياشلىقىم، خۇشاللىقىم، ھەس رەتلىرىم، قىسقىسى ئۆمرۈم ھازىرغىچە مانا مۇشۇ بىلىم ئوچىقىدا داۋاملاشماقتا».

ھەقىقەتەنمۇ ئەينى ۋاقىتتىكى ئوقۇ - ئوقۇتۇش شارائىتىنىڭ ناچارلىقى كەلتۈرۈپ چىقارغان قىيىنچىلىقلارنى ئوقۇتقۇچىنىڭ جاپالىق ئەجرى بىلەن ئوقۇغۇچىنىڭ بىلىم ئېلىشقا بولغان ئېگىزلىكى - سۇناس ئىرادىسى ئارقىلىقلا يېتىشىپ بولاتتى. شۇڭا شەرىپىدىن ئۆمەر دەرسلىك، كونسىپىك، پايدىلىنىش ماتېرىياللىرى كەچىل شارائىتتا ئۆزىنىڭ تىرىشچانلىقىغا تايىنىپ تەييارلىق قىلىپ ئەدەبىيات نەزەرىيەسى، يېزىقچىلىق ۋە ھازىرقى زامان سوۋېت ئەدەبىياتى قاتارلىق دەرسلەرنى ئۆتتى.

ياش تالانتلىق ئوقۇتقۇچىنىڭ يېڭى خىزمەتنى بۇنداق ئىجتىھات بىلەن باشلىشىنى مەكتەپ پارتىكومى سەزگۈرلۈك بىلەن كۆرۈپ، ئۇنى 1954، 1955 - يىللىرى سوۋېت قازاقىستاندىن شىنجاڭغا خىزمەتكە كەلگەن يازغۇچى، ئاتاقلىق نەشرىياتچى چاردەم تىلەكوۋنىڭ رىياسەتچىلىكىدە تەسىس قىلىنغان ئاسپىرانتلىق كۇرسىدا سوۋېت ئەدەبىياتى بويىچە ئاسپىرانتلىقتا ئوقۇتتى. شەرىپىدىن ئۆمەر بۇ كۇرسنى تەشكىللىنىش ئۈمىدىنى يەردە قويماي ئوقۇدى. ئۇ تۇنجى قېتىم شىنجاڭ ئىنىستىتۇتىنىڭ چوڭ زالىدا ماياكوۋسكىنىڭ «لېنىن پوئېمىسى» ھەققىدە دىسسەرتاتسىيە ياقلاپ مۇۋەپپەقىيەت قازىنىپ، «سوۋېت ئەدەبىياتىدىن ھەرقانداق سورۇندا لېنىننى ئوقۇشقا لايىقەتلىك» دەپ ئېلان قىلىندى. بۇ ۋەقە بىلەن شەرىپىدىن ئۆمەرنىڭ ھاياتىدىكى تەتقىقات ساھەسىگە قويغان بىرىنچى قەدەم باشلاندى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ «ئا. م. گوركىي ئىجازىتى توغرىسىدا» دېگەن ماقالىلەرنى ئېلان قىلدى.

شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ مىللىي مائارىپىنى يۈكسەلدۈرۈش ئۈچۈن 1956 - يىلى شىنجاڭدىن تاشكەنتتىكى ئوتتۇرا ئاسىيا دۆلەت ئۇنىۋېرسىتېتى (ساگو)غا ئەڭ كۆپ ئوقۇغۇچى چىقىرىلدى. بۇ قېتىم چىقىرىلغان 45 ئوقۇغۇچى، بەش نەپەر ئاسپىرانت قاتارىدا ئوقۇشقا ئېۋەتىلگەن شەرىپىدىن ئۆمەر بىر يىل جاپالىق كۈرەش قىلىش ئارقىلىق، ئۆزلۈكىدىن ئۆگىنىپ، فىلولوگىيە فاكۇلتېتىدا بەش يىل ئۆتۈلدىغان 24 دەرسنى ئاسپىرانتلىققا ئىستىھان بېرىپ لايىقەتلىك بولۇپ مەۋجۇزە ياراتتى. ئۇنىڭغا ساگو پارتكوم ۋە مەكتەپ مەمۇرىيىتى «شەرىپنىڭ يۇلتۇزى» دەپ نام ئالغان پەلسەپە پەنلىرىنىڭ دوكتورى، پروفېسسور، ئۆزبېكىستان پەنلەر ئاكادېمىيىسىنىڭ مۇخبىر ئەزاسى ۋاھىد زاھىدوۋنى يېتەكچى ئوقۇتقۇچى قىلىپ بەلگىلىدى. يېتەكچى ئوقۇتقۇچى ۋ. زاھىدوۋ شەرىپىدىن ئۆمەردىن ساگودا بىرقەدەر تەپسىلىي ئۆتۈلدىغان، مۇكەممەل بولغان «ئۆزبېك ئەدەبىيات تارىخى» دەرسىنى پۇختا ئۆگىنىپ كەلگۈسىدە «ئۇيغۇر ئەدەبىيات تارىخى» نى مەيدانغا چىقىرىشنى ئۈمىد قىلدى. شەرىپىدىن ئۆمەر بۇ جەرياندا ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ كەلگۈسى ئىستىقبالى ئۈچۈن ئۇنىڭ ئۆتۈش تارىخى يول كۆرسەتمىدىغانلىقىنى، بۈگۈنكى كۈننىڭ ئۆتۈش بىلەن كېلەچەك ئۈچۈن كۆرۈك بولىدىغانلىقىنى چوڭقۇر ھېس قىلىپ

دى. قىسقىسى ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ تارىخىنى بىلىمى ئۈزۈپ ئۇنى ئىستىقبالغا ئىگە قىلغىلى بولمايدىغانلىقىدىن ئىبارەت ھەقىقەت شەرىپىدىن ئۆمەردە ئۇيغۇر ئەدەبىيات تارىخىنى پۇختا ئۆگەنىپ شىنجاڭ ئىنىستىتۇتىنىڭ تىل - ئەدەبىيات فاكۇلتېتىدا ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىيات تارىخى دەرسىنى تەسىس قىلىش ئىستىكىنى پەيدا قىلدى. شۇڭا تولۇپ تاشقان قىزغىنلىق ۋە مۇستەھكەم ئىرادە بىلەن ئۇيغۇر ئەدەبىيات تارىخى ھەققىدە ئىزدىنىشكە باشلىدى. ساگو مەكتەپ رەھبەرلىكىگە بۇ ھەقتە تەلەپ قويدى. ئەينى ۋاقىتتا ئۇيغۇر ئەدەبىيات تارىخىنى بىلىدىغان ئالىم، ئاكادېمىك مالوۋ ۋاپات بولۇپ كەتكەنلىكتىن، بۇ جەھەتتىكى قىيىنچىلىق ئۇنىڭ ئالدىنى توستى. شۇنداقتىمۇ ئۇ ساگو شەرق فاكۇلتېتىنىڭ لىكتورى مۇھەممەت ئاخۇنوفتىن ئاڭلىغان ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتىنىڭ ئىزلىرىغا ئاساسەن ماتېرىيال توپلاش، ئۆزلۈكىدىن ئۆگەنىش ئارقىلىق بۇ ئۇلۇغ-ۋار نىشان يولدا كۈرەش قىلىشقا باشلىدى.

ئەپسۇسكى، 1958 - يىلى چەت ئەلدە ئوقۇۋاتقان ئوقۇغۇچىلار دۆلىتىمىزگە قايتۇرۇپ كېلىنىپ، مەملىكەت بويىچە ئېلىپ بېرىلىۋاتقان ئوڭچىل ئوپورتونىزم ۋە يەرلىك مىللەتچىلىككە قارشى تۇرۇشتىن ئىبارەت ھەرىكەتكە قاتناشتۇرۇلدى. شۇندىن ئېتىبارەن سولچىل ئىددىيەنىڭ تەسىرىدە ئارقا - ئارقىدىن ئۈزۈلدۈرمەي ئېلىپ بېرىلغان ھەرىكەتلەر - نىڭ ئىسكەنجىسى شەرىپىدىن ئۆمەرنىڭ كۈچ - قۇۋۋەت، ئەقىل پاراسەتكە تولغان، ئال - ماستەك چاقناپ تۇرغان 20 يىللىق ياشلىق باھارىنى ئۆزىنىڭ ئارزۇ - ئىستەكلىرىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش يولىدا سەرپ قىلىشتىن مەھرۇم قىلدى. لېكىن بۇنداق بوران - چاپ - قۇنلار ئۇنىڭ «ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىيات تارىخى» دەرسىنى ۋۇجۇدقا چىقىرىش ئىرادىسىنى تەۋرىتەلمىدى. ئۇ ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە يەنىلا ئۆگەنىش، ماتېرىيال توپلاش كويىدا بولدى.

1961 - نوۋەتلىك پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى 3 - ئومۇمىي يىغىنى جۇڭگو تارىخىدا ئۇلۇغ بۇرۇلۇش ھاسىل قىلىپ، تارىخنىڭ يېڭى سەھىپىسىنى ئاچتى. ئىلىم - پەن تەتقىقات ئىشلىرى تېز سۈرئەتتە گۈللەپ - ياشناش دەۋرىگە كىردى. كلاسسىك ئەدەبىياتقا دائىر مول مەزمۇنلۇق مەنبەلەر قېزىلىپ ئۇلارنى توپلاش، رەتلىش يولىغا قويۇلدى. جۈملىدىن شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدا 1980 - يىلىدىن باشلاپ «بۇلاق» مەجمۇئەسى نەشر قىلىندى. بۇنىڭ بىلەن ئەدەبىيات دۇنياسىدا تېخى مەلۇم بولمىغان، ئەسىرلەرنىڭ قۇم دوۋىلىرى ئاستىغا كۆمۈلۈپ قالغان كۆپلىگەن ئەدەبىي مىراسلار قېزىلىپ، رەتلىنىپ ئېلان قىلىندى، نەتىجىدە بۇ ھەقتىكى تەتقىقات دۆلەتتىن ھالقىپ خەلقئاراغا يۈزلەندى. «بۇلاق» مەجمۇئەسى زامانىمىزغىچە يېتىپ كەلگەن تۈرلۈك شەكىل ۋە ژانىردىكى كلاسسىك ئەدەبىيات نەمۇنىلىرىنىڭ شۇنىڭدەك بۇ ھەقتە يېزىلغان تەتقىقات نەتىجىلىرىنىڭ تونۇشتۇرۇلۇشى ئۆزىمىزنىڭ ئەدەبىي مىراسلىرىمىزغا ئۆزىمىز ۋارىسلىق قىلىش ۋە تەتقىق قىلىش پۇرسىتىنى ياراتتى. بۇ شەرىپىدىن ئۆمەردەك تەتقىقاتچىلارنىڭ ۋە كەڭ كىتابخانلارنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا ئېرىشتى. بۇ ھەقتە پېشقەدەم پروفېسسور مۇنداق دەيدۇ: «بۇلاق» تۈركىي خەلقلىرىنى ئۆگەنىشتە شۇنىڭدەك ئوتتۇرا

ئاسىيا مەدەنىيەت تارىخىنى ئۆگەنىشتە ئىنتايىن مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە. ئۇ كلاسسىك ئەدەبىيات تەتقىقاتىنىڭ مۇھىم ماتېرىيال مەنبەسى، بولۇپمۇ بىزنىڭ ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتى دەرسلىرىنى تەسەس قىلىشىمىزدا، ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتىغا دائىر كەتابلارنى نەشرگە تەييارلاشتا ھەل قىلغۇچ رول ئوينىدى. ئۇ پەن - تەتقىقات ساھەسىنىڭ قىممەتلىك «گۆھىرى» گە ئايلاندى. «بۇلاق» ژۇرنىلى خەلقئاراغا تارقىتىلىپ كۈندىن - كۈنگە ئابروىسى ئاشتى. ئۇ شىنجاڭنى جۈملىدىن ئۇيغۇر مىللىتىنى دۇنياغا تونۇتۇشتا بەلگىلىك ئەھمىيەتكە ئىگە.

مۇشۇنداق ياخشى ئىجتىمائىي شارائىتىنىڭ يارىتىلىشى پەشقىدەم ئىلىم ئەھلىلىرىنى چەكسىز خۇشال قىلدى. ئۇ ئۈمىدگە تولغان ھالدا، غەيرەت - شىجائەت بىلەن ئۆز مۇددىسىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش يولىدا تەتقىقات سېپىگە ئاتلاندى. مەكتەپ تەشكىلىگە ئۇيغۇر ئەدەبىيات تارىخى دەرسىنى تەسەس قىلىش توغرىسىدا تەكىلىپ بەردى ھەمدە بۇ دەرسلىكنىڭ مەزمۇنى، دائىرىسىنى بەلگىلەش، ئوقۇغۇچى، ئوقۇتقۇچىلاردىن پىكىر ئېلىش خىزمەتلىرىنى پۇختا ئىشلىدى. نەتىجىدە 1979 - يىلى 9 - ئايدا خەلقئارادىكى ئۇزۇن يىللىق تەلىپى، جۈملىدىن شەرىپىدىن ئۆمەرنىڭ چارەك ئەسىرگە يېقىن ۋاقىت كۆڭلىگە پۈككەن ئارزۇسى ئەمەلگە ئېشىپ، شىنجاڭ داشۆدە «ئۇيغۇر ئەدەبىيات تارىخى» دەرسى تەسەس قىلىندى.

نۇقتىلىق داشۆلەرنىڭ بىرى بولغان شىنجاڭ داشۆنىڭ تىل - ئەدەبىيات فاكۇلتېتى يېقىنقى يىللاردىن بۇيان تۈركىي تىللىرى ۋە ئەدەبىياتىدىن ئاسپىرانت تەربىيەلەپ ئۇلارغا ئۇنۋان بېرىشنى يولغا قويدى. شەرىپىدىن ئۆمەر ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتى، ئۇيغۇر تىل - ئەدەبىياتى ۋە ئېغىز ئەدەبىياتى بويىچە قوبۇل قىلىنغان ئاسپىرانتلارغا «ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتى تارىخى» دەرسى ئۆتتى. ئۇ تۈزگەن «ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتى تارىخى» دەرسلىك قۇللانمىسى ساگو قارىمىقىدىكى شەرق ئىنىستىتۇتىغا چىقىرىلدى. ئەلۋەتتە بۇ نەتىجىلەرنى شەرىپىدىن ئۆمەرنىڭ ئەمگىكىدىن ئايرىپ قارىغىلى بولمايدۇ.

سىياسى ۋە ماددىي جەھەتتىن كاپالەتكە ئىگە بولغىنى ئۈچۈن شەرىپىدىن ئۆمەر - نىڭ تەتقىقاتى ۋە ئىجادىي پائالىيەتلىرى 80 - يىللاردىن باشلاپ روناق تېپىپ، گۈللەپ ياشىناش دەۋرىگە كىردى. بۇ جەرياندا ئۇ «ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتىدىن ئۈچۈن رىكلار»، «ئۇيغۇرلاردا كلاسسىك ئەدەبىيات»، «ئۇيغۇر ئەدەبىيات تارىخى»، «ئۇيغۇر ئەدەبىيات تارىخى ۋە نەزەرىيەسى»، «چىڭ سۇلالىسى دەۋرىدىكى ئۇيغۇر ئەدەبىيات تارىخى» قاتارلىق يىرىك ئەسەرلەرنى ئېلان قىلدى. بۇنىڭ ئىچىدە ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتىدىن ئۈچۈن رىكلار ناملىق ئۈچ توملۇق كىتابتا ئاپتور ئۇيغۇر يازما ئەدەبىياتىنىڭ غايىمۇ مەنبەسى بولغان خەلق فۇلكلورىنىڭ مىلادىدىن ئىلگىرىكى ۷ ئەسىردىكى ئەپسانە، رىۋايەتلىرىدىن تاكى 1911 - يىلقى شىنخەي ئىنقىلابىغىچە بولغان خېلى ئۇزاق بىر تارىخىي دەۋرنى ئۆز ئىچىگە ئالغان مۇرەككەپ جەرياندىكى ئەدەبىي ھادىسىلەرنى ئۆزىگە خاس تەھلىلىي شەكىل بىلەن يورۇتۇپ بەردى. بۇ كىتابنىڭ بىرىنچى تومى

1982 - يىلىدىن باشلاپ شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ نۇقتىلىق ئالىي مەكتەپلىرىدە بىر تۇتاش ئۆتۈلدىغان دەرسلىكلەر قاتارىغا كىرگۈزۈلدى. ھەرقايسى ئالىي مەكتەپلەرنىڭ كۆرسىتىشى بىلەن بۇ كىتاب 1985 - يىلى ئاپتونوم رايون بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن پەل-سەپە ۋە ئىجتىمائىي پەنلەر بويىچە مۇنەۋۋەر ئەسەرلەرنى باھالاشتا 2 - دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشتى.

ئۇزۇن مۇددەت ئەدەبىيات تەتقىقاتى بىلەن شۇغۇللىنىپ ئالىي مەكتەپ مائارىپىنىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈن يۈرەك قېنىمنى سەرپ قىلغان بۇ ئىجتىمائىي پېشقەدەم ئاسپرانتقا 1982 - دوتسېنت ئۇنۋانى بېرىلدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ «قۇتادغۇبىلىكنىڭ بەدىئىي مېتودى توغرىسىدا»، «شەرق ئويغىنىش دەۋرىنىڭ سەركەردىسى - يۈسۈپ خاس ھاجىپ»، «شەرق خەلقلىرىنىڭ ئۆزئارا مەدەنىيەت تەسىرى» ۋە «12 مۇقام تېكىستلىرى بىلەن مۇزىكىسىنىڭ شەكىللىنىشى ھەققىدە قىسقىچە تەھلىل» قاتارلىق 100 پارچىدىن ئارتۇق ئىلمىي ماقالىلەرنى ئېلان قىلدى ھەمدە مەملىكەت، ئاپتونوم رايون، شىنجاڭ داشۆ بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن ئىلمىي مۇھاكىمە يىغىنلىرىدا ئوتتۇرىغا قويدى.

پېشقەدەم ئوقۇتقۇچى شەرىپىدىن ئۆمەر ئىلمىي تەتقىقات پائالىيىتى بىلەن شۇغۇللىنىپلا قالماي، ئۆز نوۋىتىدە ئىجادىيەت ئەمەلىيىتى بىلەن شۇغۇللىنىپ، كەڭ دائىرىدىكى تېمىلاردا مەلۇم بەدىئىي قىممەتكە ئىگە ئەسەرلەرنى يېزىپ ئۆزىنىڭ قەلىمى پىشقان يازغۇچى ئىكەنلىكىنىمۇ نامايان قىلدى. ئۇ 1951 - يىلى 8 - مارتتا «ئالغا گېزىتى» گە بېسىلغان «سىڭىلىغا» دېگەن تۇنجى شېئىرى بىلەن ئوقۇغۇچىلىق دەۋرىدىلا پوئىزىيە ئىجادىيىتىگە قەدەم قويغىنىدىن باشلاپ، ھازىرغىچە «كاككۇك يەنە سايرىدى»، «ئىجادكارلار»، «تۆمۈر ئادەم»، «مېنىڭ قەلبىمدىمۇ ھەيكەل بار»، «ئاخىر رەت» قاتارلىق يىگىرمىگە يېقىن پوۋېست، ھېكايە، فىلىم تونلارنى ئېلان قىلدى. ئۇنىڭ 1986 - يىلى «ئۈرۈمچى كەچلىك گېزىتى» دە ئېلان قىلغان «ئالۋاستى» ناملىق سائىرىسى، 1993 - يىلى «شىنجاڭ گېزىتى» دە ئېلان قىلغان «بۇ نېمىنىڭ كۆلەڭگۈسى» ناملىق ئەسەرلىرى بۇ ئىككى گېزىتخانا تەشكىللىگەن شۇ يىللىق ئەدەبىي ئەسەرلەرنى باھالاشتا 1 - دەرىجىلىك ئەسەر قىلىپ باھالاندى.

شەرىپىدىن ئۆمەر فىلولوگىيە پەنلىرى بويىچە بىر ئۆمۈر تىرىشچانلىق كۆرسىتىپ، كۆزگە كۆرۈنەرلىك نەتىجە ياراتقانلىقى ئۈچۈن، 1986 - يىلى ئۇنىڭغا فىلولوگىيە پەنلىرى بويىچە پروفېسسور ئۇنۋانى بېرىلدى. ئۇ پارتىيە ۋە خەلق بەرگەن بۇ شەرەپلىك نام بىلەن قاتناشتىلىنىپ قالمىدى. ئۇ مەرتىۋىگە ئېرىشكەن سېرى كەمتەر بولۇپ، تەتقىقات قايىمىغا شۇڭغۇپ كىرىشكە باشلىدى. ئۇنىڭ جەمئىيەتتىكى ئىجتىمائىي تەسىرىمۇ كېڭەيدى. ئۇ ھازىر شىنجاڭ داشۆ ئۇيغۇر ئەدەبىيات كاپىتىراسىنىڭ مەسئۇلۇقى شۇنىڭدەك ئاسپرانت تەربىيىلەشتىن باشقا يەنە «قۇتادغۇبىلىك ئىلمىي تەتقىقات جەمئىيىتى» ۋە «ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتى تەتقىقات جەمئىيىتى» نىڭ مۇئاۋىن رەئىسى، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق يازغۇچىلار جەمئىيىتى ۋە 12 مۇقام تەتقىقات ئىلمىي جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى، جۇڭگو يېزىقچىلىق ئىلمىي جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى، «بۇلاق» ژۇرنىلى -

نىڭ تەھرىر ھەيئەت ئەزاسى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتەپ كەتتە. پېشقەدەم پروفېسسور شەرىپىدىن ئۆمەر ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتى تەتقىقاتى ۋە كلاسسىك ئەسەرلەرنى نەشىرگە تەييارلاش ھەمدە بۇ جەھەتتىكى خىزمەتلەرنى تېخىمۇ مۇچۇر قانات يايدۇرۇش ئۈچۈن مۇنداق كۆز قاراش ۋە تەشەببۇسلارنى ئوتتۇرىغا قويدى: «يېقىنقى زامانلاردىن بۇيان كلاسسىك ئەسەرلەرنى تەتقىق قىلىشتا شۇ دەۋرنىڭ بەدىئىي تەپەككۈرىنى ئۆلچەم قىلىش يېتەكچىلىك بولمايۋاتىدۇ. يەنى كلاسسىك ئەسەرلەر شۇ دەۋرنىڭ ئالاھىدىلىكى بولغان ھەرخىل دىنىي كۆز قاراشلاردىن خالى ئەمەس. بۇنداق ئەسەرلەرنى نەشىرگە تەييارلىغاندا ئۇنىڭدىكى دىنىي كۆز قاراشلارنى ئىپادىلەيدىغان مەزمۇنلار چىقىرىپ تاشلاندى. بۇ مۇۋاپىق بولمىدى. چۈنكى بۇ ھەقتە ئېنىڭلىقنىڭ مۇنۇ سۆزىنى ئەسلىپ ئۆتۈشكە توغرا كېلىدۇ: «ئوتتۇرا ئەسىردە ئىدىئولوگىيەنىڭ بارلىق شەكىللىرى — پەلسەپە، سىياسىي، قانۇن-ئىنسانلىق-ئىنساننىڭ ھەممىسى ئىلاھىيەتكە قوشۇۋېتىلىپ ئىلاھىيەتنىڭ بىر بۆلىكى قىلىپ قويۇلدى. شۇڭا ئۇ چاغدىكى ھەر قانداق ئىجتىمائىي ھەرىكەت ۋە سىياسىي ھەرىكەت ئىلاھىي تۈسنى ئېلىشقا مەجبۇر ئىدى. پۈتۈنلەي دىننىڭ تەسىرىگە ئۇچرىغان ئاممىنىڭ ھېسسىياتى ئۈچۈن ئېيتقاندا زور ھەرىكەت قوزغاش ئۈچۈن ئاممىنىڭ جانىجان مەنپەئىتىنى دىنىي تون كىيىگۈزۈپ ئوتتۇرىغا چىقىرىش كېرەك ئىدى» (ماركس، ئېنىڭلىق، لېنىن، ستالىن، ماۋ زېدۇڭ ئەسەرلىرىدىن تاللانما پەلسەپە قىسمى، مىللەتلەر نەشىرىياتى 1981 - يىلى نەشىرى، 160 - 161 - بەتلەر) دېمەك ئىسلامىيەتتىن كېيىنكىسىنى مەسلىھەتلىدىغان بولساق، مەيلى ئوتتۇرا شەرق، مەيلى يېقىن شەرق كلاسسىك ئەدەبىياتىدا بولسۇن ھەممىسىدە سۇفىزم (تەسەۋۋۇپ) كۆز قاراشلىرى مەۋجۇت. بۇنداق ئەسەرلەرنى تەتقىق قىلداي تۇرۇپ كلاسسىك ئەدەبىيات تەتقىقاتىدىن ئېغىز ئېچىش مۇمكىن ئەمەس. مۇشۇنداق ئىھتىياج تۈپەيلىدىن مۇندىن كېيىن سۇفىزم ۋە تەسەۋۋۇپ نوغرىسىدىكى تەتقىقات ماقالىلىرىنىمۇ كۆپلەپ ئېلان قىلىش كېرەك».

پېشقەدەم پروفېسسور شەرىپىدىن ئۆمەر ھازىر «شەرق ئويغىنىش دەۋرىدىكى ئۇيغۇر ئەدەبىياتى» ناملىق ئەسىرى ئۈستىدە ئىشلىمەكتە. ئۇ بۇ ئەسىرىدە نۇرغۇنلىغان پاكىتلار ئارقىلىق ئوتتۇرا شەرقنىڭ پەن-مەدەنىيەت بۆشۈكى ئىكەنلىكىدىن ئىبارەت تارىخىي ئەمەلىيەتنى چۈشەندۈرىدۇ ۋە شەرق ئويغىنىش دەۋرىنىڭ باشلىنىش نۇقتىسىنىڭ قەيەردە ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلاپ، ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتى جەھەتتىكى تەتقىقاتىنى تېخىمۇ چوڭقۇرلاشتۇرۇشقا يول ئاچىدۇ. «يەرنىڭ زىننىتى ئالىملار بىلەن، ئاسماننىڭ زىننىتى يۇلتۇزلار بىلەن» دېگەندەك شەرىپىدىن ئۆمەردەك ئالىملار بىزنىڭ جەمئىيەتتىمىزنىڭ زىننىتى، خەلقىمىزنىڭ پەخرى، مەنئەدىمىزنىڭ تۈگىمەس بايلىقىدۇر. بۇ ئۇنىڭغا ئۇزاق ئۆمۈر، يەنىدۇ جاسارەت، ئىجادىيەتمگە چەكسىز ئۇتۇقلار تەلەيمىز.

源泉 (布拉克) (维吾尔文) 总46期
MAGAZINE OF BULAK

بۇلاق (ئومۇمىي 46 - سان) (پەسلىك ژۇرنال)
(UIGHUR LANGUAGE) QUARTERLY

新疆人民出版社编辑出版
(乌鲁木齐市建中路54号)
新疆新华印刷厂印刷
乌鲁木齐市邮局发行
中国国际图书贸易总公司国外发行
全国各地邮局订阅

国内统一刊号: CN 65-1063/1
本刊代号: 58-104 定价: 2.20元
ISSN 1005-8876/国外代号: Q 1118

ئىسھاق خەلىق ئەدەبىياتى تۈزۈمى ۋە ئەدەبىي قىلدى
(گۈزۈمچى ئەدەبىي قىلدى كۆچمىسى 34 نەسخە)
ئىسھاق خەلىق بىنا بىنا زاۋۇتىدا بېسىلدى
ئۈرۈمچى شەھىرىدە يۈزۈمچى ئەدەبىي قىلدى قارىتىلدى
چۈشكۈن خەلقئارا كىتاب سودىسى باش قىزىقى چەت ئەللەرگە تارقىتىدۇ
چىنلارنىڭ يۈزۈمچى ئەدەبىي قىلدى مۇناسىرى قوبۇل قىلىدۇ

بىرلىكتە بولسۇن بىرلىكتە كەلگەن ژۇرنال ئومۇمىي
ۋەكىل ئۈچۈن: 200 - 200
بەشى: 2.20
چەت ئەللەرگە تارقىتىش ۋە كىتاب سودىسى ئومۇمىي: Q 1118